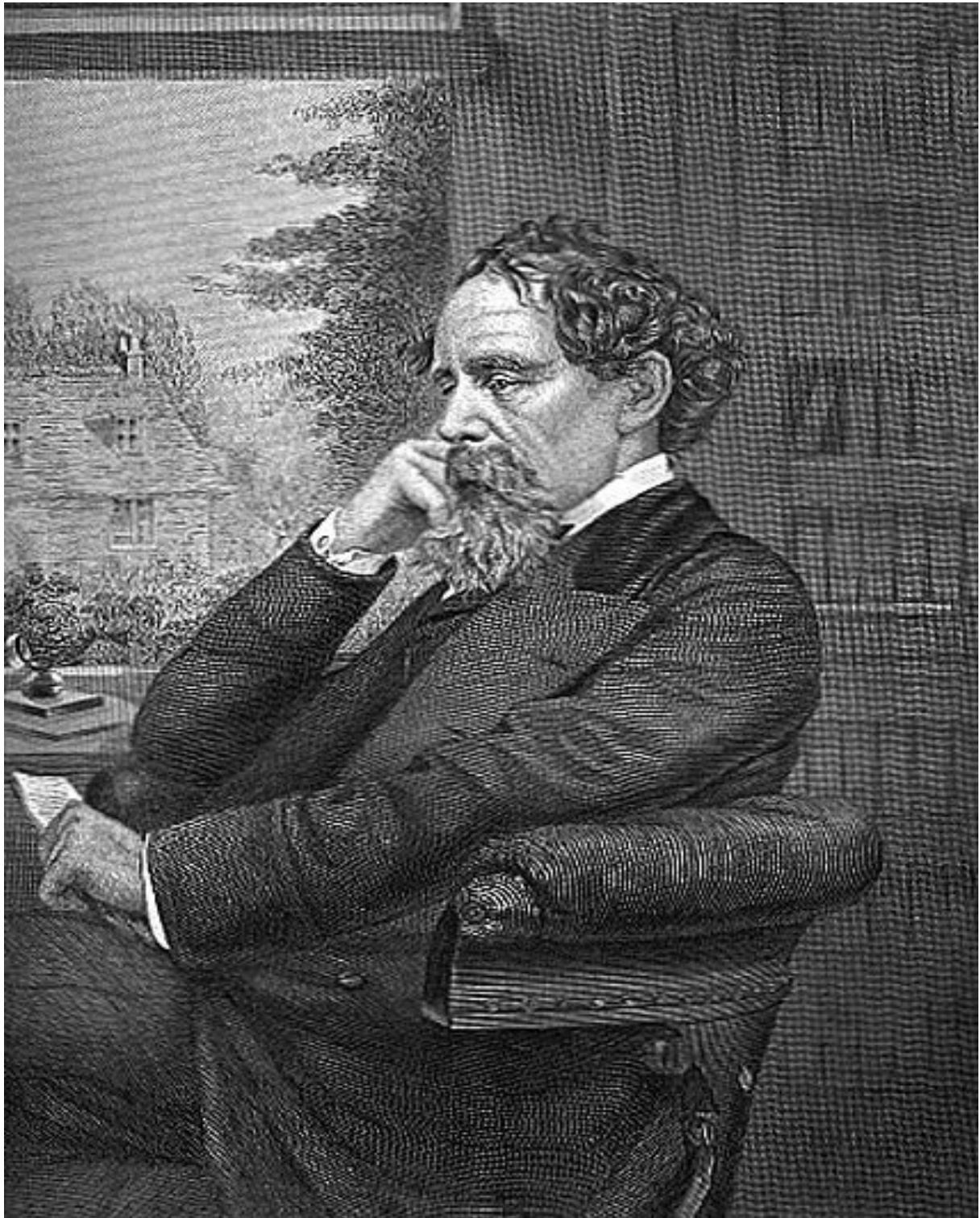

Charles Dickens - Velika očekivanja

Naslov originala :
CHARLES DICKENS - GREAT EXPECTATIONS

1. POGLAVLJE

Buduci da se očeva porodica zvala Pirrip, a moje krsno ime bilo Philip, nisam znao u svom djetinjem jeziku iz obiju riječi skovati nikakvo dulje ili jasnije ime nego Pip. I tako sam sebe prozvaao Pip, a Pip su me i drugi zvali.

Navodim Pirrip kao očevu prezime na temelju njegove nadgrobne ploče i pričanja moje sestre - gospode Joe Gargery, koja se udala za kovača. Ne vidjeh nikad ni oca, ni majke, niti sam ikad vidio bilo kakvu njegovu ili njezinu sliku (jer su živjeli davno prije vremena fotografskog umijeća), te sam stvorio sebi prve predodžbe o njihovu obličju, sasvim nerazumno, po njihovim nadgrobnim pločama. Po obliku slova na nadgrobnoj ploči moga oca ja sam ga na neki čudan način zamišljao kao snažna, stamena i mrka muškarca crne kovrčaste kose. Iz slova i stilizacije natpisa »I Georgiana, žena Gore Spomenutoga«, izveo sam djetinjasti zaključak da je moja majka bila bljedah-na i pjegava lica. Pet kamenih pločica, svaka stopu i pol dugačka, lijepo poredanih do njihovih grobova, a posvećenih sjećanju na petero moje male braće, koja su još u najranijoj mladosti odustala od pokušaja da žive u toj općoj borbi, usadilo je u moju dušu usrdno vjerovanje, koje sam do dana današnjega sačuvao, da su se rodili po-leđuške, s rukama u džepovima svojih hlača i da ih nikad nisu izvadili u životu.

Stanovali smo u močvarnom kraju pokraj rijeke, dvadesetak milja hoda uzduž njezina vijugavog toka, daleko do mora. Prvu, najživlju i najdublju uspomenu na zbilju ovog svijeta bit će da sam stekao jednog hladnog nezaboravnog popodneva kad se dan već gasio. U tim trenucima bilo mi je jasno da je to turobno, koprivama zaraslo mjesto — groblje, a da su Philip Pirrip, nekoć član ove župe, i Georgiana, žena Gore Spomenutoga, mrtvi i pokopani, da su Alexander, Bartholornew, Abraham, Tobias i Roger, dječica spomenutih, također mrtva i pokopana a pusta ravnica iza groblja, ispresijecana nasipima, humcima i prijelazima, po kojoj pase raštrkana stoka- močvara, niska olovna crta iza nje rijeka, onaj daleki divlji brlog, odakle žestoko kulja vjetar - more, a maleni jadni drhtavi stvor što se stao svega toga bojati i udario u plač - Pip.

— Zaveži! — dreknju strašan glas i nekakav muškarac iskrnsnu među grobovima pokraj crkvenih vrata. — Zaveži, mali vraže, ili ću te zaklati!

Strašan lik, sav u gruboj surini, s velikim željeznim negvama na nozi. Gologlav, poderanih cipela, a glavu umotao starom krpom. Prokvašen vodom, uprljan glibom, noge podbio o kamenje, raskrvario na oštrome šljunku, ozario koprivama, izbo na glogovu trnju. Hramao, drhtao, piljio očima, režao, a zubi mu cvokotali u ustima kad me je šćepao za podbradak. — Gospodine, nemojte me zaklati - zaklinjao sam ga zaprepašten od užasa. - Molim vas, gospodine, nemojte.

— Reci nam kako se zoveš! - progovori muškarac. - Brzo!

— Pip, gospodine.

— Ponovi — reče, zureći u mene. — Glasnije!

— Pip, gospodine, Pip.

— Pokaži nam gdje stanuješ - nato će neznanac. - Pokaži nam to mjesto!

Pokazah rukom gdje leži naše selo u nizinskom obalnom kraju, među johama i okresanom drveću, milju-dvije od crkve.

Gledao me časak, a zatim me okrene glavačke te isprazni moje džepove, u kojima nije bilo ništa do kriške kruha. Kada je crkva opet stajala na svome mjestu — jer je bio tako brz i snažan da je crkvu o-krenuo naopačke, tako da sam toranj vidio pod svojim nogama —

10

kada je, dakle, crkva opet stajala na svome mjestu, sjedio sam, sav dršćući, na povisokom nadgrobnom spomeniku, dok je on proždrljivo gutao kruh.

- Kućkin sine - reče oblizujući usne - ala su ti obrazi bucmasti. Vjerujem da su bili bucmasti, iako sam u ono vrijeme bio premalena rasta za svoje godine i slabašan.

- Đavo me odnio ako ih ne bih pojeo - reče neznanac i prijeteći zaklima glavom - i malo fali da to ne učinim.

Odgovorih kako se ozbiljno nadam da to ne će učiniti, i privijem se još čvršće uz nadgrobni spomenik, kamo me bješe posadio, prvo da zadržim ravnotežu, a drugo da ne briznem u plač.

- A sada pogledaj u mene! - nato će muškarac. - Gdje ti je majka? Odgovorih: - Ovdje, gospodine!

Neznanac se trže, potrča malo, stade i pogleda preko ramena.

- Ovdje, gospodine! - javim se uplašeno. - I Georgiana. To mi je majka.

- A tako! - reče i vrati se natrag. - A je li ti to otac, tu pokraj majke?

- Da, gospodine, i on je tu pokopan.

- Ha! - promrsi promišljajući. - A kod koga živiš, ako ti dobrotivo dopustim da poživiš, na što se, međutim, još nisam odlučio?

- Kod sestre, gospodine, kod gospode Joe Gargerv, žene kovača Joea Gargervja.

- Kovača, veliš? - upita i pogleda dolje na svoju nogu. Pogledavajući mrko čas u nogu, čas u mene, približi se nadgrobnom

spomeniku, na kome sam sjedio, zgrabi me za obje ruke i zabaci me koliko je god više mogao unatrag, tako da je oči svom snagom upiljio u moje, a ja nemoćno gledao u njegove.

- A sad pazi, jer ti se radi o glavi. Znaš što je turpija?

- Da, gospodine.

- I što je sjecalica?

- Znam, gospodine.

Nakon svakog pitanja jače me nagne kao da hoće da još više osjetim svoju nemoć i opasnost u kojoj lebdim.

11

— Nabavit ćeš mi turpiju — pa me još nagne. — I sjecalicu. — Opet me nagne. — I donijet ćeš mi oboje. — Ponovno me nagne. — Ili ću ti iščupati srce i jetru. — Opet me nagne.

Prepadoh se tako strašno, a mozak mi se zavrtje u glavi da sam se objema rukama zakvačio za nj i rekao: - Gospodine, budite ljubazni pa me izvolite postaviti uspravno, onda mi možda ne će pozliti i bolje ću pripaziti na vaše riječi.

Tolikom me žestinom premetnu i prebaci, da se je crkva okrenula oko svoga vjetrokaza na tornju. Zatim me uze za ramena, uspravi navrh nadgrobnog spomenika i produži ovim strašnim riječima:

— Donijet ćeš mi sutra rano turpiju i sjecalicu. Sve to donesi tamo preko na staru tvrđavu. To ćeš učiniti, ni da pisneš ni da odaš znakom da si me vidio, ili ma koga drugoga, i poštedjet ću ti život. Ne učiniš li to ili na dlaku ne izvršiš što ti rekoh, iščupat ćemo ti srce i jetru, ispeći ih na roštilju i pojesti. Nisam ovdje sam, kako ti možda misliš. Tu se sa mnom krije još i mladić prema kome sam ja anđeo. Čuje što govorim. Poznaje tajne putove, zna kako će se domoći dječaka i njegova srca i jetre. Dječak bi se zaludu pokušao sakriti pred njim. Može zaključati vrata, zavući se u toplu postelju, pokriti se svojim odijelom preko glave, sakriti se i misliti daje spašen. Ma kako se dječak sigurno i udobno osjećao, mladić će se tiho šunjati i došunjati k njemu i onda ga rasporiti. Zasada ga teškom mukom odvraćam od toga, da ti ne naudi. Vrlo ga teško držim podalje od tvog srca i jetre. Sto kažeš na to?

Obećah da ću pribaviti turpiju i prikupiti svaku mrvu hrane što je nađem, i da ću u cik zore doći k njemu na staru tvrđavu.

— Reci: ubila me strijela Božja ako to ne izvršim! - nato će neznanac. Izgovorih te riječi i on me skinu sa spomenika.

— A sad - produži - ne zaboravi što si obećao, sjeti se mladića, tornjaj se kući!

— La-la-ku noć, gospodine — promucah.

— Bit će mi baš laka! — odvrati razgledajući hladnu, vlažnu pustoš. — Volio bih da sam žaba ili jegulja.

12

Tresao se od zime i cijelo vrijeme objema rukama grlio svoje tijelo kao da ga hoće sačuvati da se ne raspadne i hramajući išao prema niskom grobljanskom zidu. Gledao sam ga kako se provlači između kopriva i trnja što je izniklo između zelenih humaka. Mojim se djetinj-skim očima činilo da izmiče rukama što ih mrtvi oprezno pružaju iz grobova, da ih opletu oko njegovih gležanja i povuku ga u raku.

Kada je došao do niskoga grobljanskog zida, prebaci se kao da su mu noge uzete i ukočene, a onda, okrenuvši se, pogleda u mene. Kad vid-jeh kako se osvrnuo za mnom, udarim ravno kući, trčeći što me noge nose. No uskoro pogledam preko ramena i tada sam vidio kako ponovno ide prema rijeci, svejednako stišćući objema rukama svoje tijelo i traži ranjavim nogama put između velikog kamenja, porazbacanog ovdje-ondje po močvari kao nogostup kada udare kiše ili nadode plima.

Kada sam stao da pogledam za njim, močvara je u tom času bila samo duga crna ravna crta a rijeka isto tako, ali ni izdaleka tako široka, niti crna; nebo samo isprepleten niz dugih, jarko crvenih i duboko crnih traka. Na rubu rijeke jedva sam nazirao jedina dva crna predmeta na cijelom vidiku, što su uspravno stršila: svjetionik, po kome su se pomorci upravljali — nalik na rasklimanu bačvu, nataknutu na stup, ružna stvar kada joj se približiš, i vješala s lancima, na kojima se nekoć zibalo tijelo gusara. Neznamac je hramao prema vješalima; kao da je gusar oživio te se, sišavši s vješala, sada vraća da se ponovno objesi. Kada sam pomislio na to, podide me jeza, a kada vidjeh kako goveda podižu glave i bulje za njim, u čudu sam se pitao ne misle li i ona što i ja. Ogledavao sam se na sve strane ne bih li gdje ugledao onog strašnog mladića, ali njemu ni traga, ni glasa. Tada me ponovno obuze strah i ne osvrćući se više, potrčah kući.

13

2. POGLAVLJE

Moja sestra gospoda Joe Gargerv bila je više od dvadeset godina starija od mene i njoj je uspjelo da među susjedima postane čuvena po tome što je mene othranila »svojom rukom«. Kako sam u ono vrijeme bio prisiljen sam odgonetati značenje tih riječi, a poznavajući njezinu nesmiljenu i tešku ruku, što se često spušta na njezina muža i na mene, smatrao sam da smo Gargerv i ja bili odgajani njezinom »rođenom rukom«.

Nije bila baš pristala žena i imao sam dojam da je ona »svojom rukom« prisilila Joe Gargervja da je uzme za ženu. Joe je bio lijep muškarac, svijetložute kovrčave kose s obje strane svoga glatkog lica i s očima tako neodređene modrine te se činilo da su se šarenice nekako rasplinule u bjeloočnicama. Bio je blag, dobroćudan, krotak, lakomislen, drag stvor - Herkul snage i slabosti u isti mah.

Koža na licu moje crnokose i crnooke sestre gospode Joe bješe tako crvena preko svake mjere, da sam se ponekad u čudu pitao ne upotrebljava li ona pri umivanju ribež za oraške mjesto sapuna. Visoka, koš-čata, gotovo uvijek s grubom pregačom, koju je otraga vezivala poprijeko s dvije naramenice, a sprijeda je imala opršnjak načičkan priba-dačama i iglama. Smatrala je svojom velikom zaslugom i ljutim prijekorom za Joea što gotovo nikada nije skidala pregaču. Zaista ne vidim razloga zašto ju je uopće nosila, a kad ju je već nosila, zašto je ne bi mogla skinuti svakog bogovetnog dana.

Joeova kovačnica bila je prigradena uz našu drvenu kuću, kao što su u ono vrijeme bile gotovo sve kuće u našem kraju. Kada sam s groblja dotrčao kući, kovačnica bješe zatvorena, a Joe je sjedio sam u kuhinji. Kako smo Joe i ja bili supatnici što povjerljivo izmjenjuju svoje

tajne, tek što sam pritisnuo kvaku navratima i spazio ga kako sjedi u suprotnom kutu kuhinje, u zapečku, priopćio mi je u povjerenju:

— Gospoda Joe je već dvanaest puta izlazila da te traži, Pipe. A sada je izašla trinaesti put.

- Zbilja?

14

- Da, Pipe - reče Joe - ali što je još gore, ponijela je i »Golicaljku«! Čuvši tu zloslutnu vijest, stao sam zavrtati jedino puca na prsluku, gledajući posve potišteno u vatru. Golicaljka bješe trska s uvoštenim vrškom, što je od čistih sukoba s mojim golicanim tijelom postala sasvim glatka.

- Sjela je - reče Joe - pa ustala i šćepala Golicaljku, razgoropadila se i - izišla van. Eto što učini - reče Joe, razgrćući vatraljem ugljen među nižim prečkama, gledajući u vatru. - Da, Pipe, razgoropadila se i izišla.

- Je li odavna izišla, Joe? — Vazda sam postupao s njim kao s nekim malo poodraslim djetetom i sebi ravnim.

- Pa — reče Joe, pogledavši na schwarzwaldsku uru — njezina goro-padnost traje već nekih pet minuta, Pipe. Evo dolazi! Stani iza vrata, stari druže, i omotaj se ručnikom.

Poslušao savjet. Moja sestra, gospoda Joe, otvori širom vrata i nai-šavši na otpor iza njih, smjesta razabra što je tome uzrok, te se lati Golicaljke da izvede stvar na čistac. Najzad me hitnu - često sam joj poslužio kao oružje, kojim je gađala bračnog druga - Joeu, koji me, sav sretan što me je makar i u takvim okolnostima dobio u svoje ruke, posadi u zapećak te me sigurno ogradi svojom velikom nogom.

- Gdje si bio, majmune? - upita gospoda Joe tupkajući nogom. -Odmah reci što si radio da si me tako izmučio strahom i tjeskobom ili ću te istjerati iz zapećka, pa bio ti pedeset puta Pip, a on pet stotina puta Gargerv.

- Bio sam samo na groblju - odgovorim sa svog stolca plačući i trljajući bubotke.

- Na groblju! - ponovi moja sestra. - Da nije mene, bio bi već odavna na groblju i ostao ondje. A tko te je othranio »svojom rukom«?

- Vi — odgovorih.

- Voljela bih znati zašto sam to učinila! — usklikne sestra. Zastenjao sam: - Ne znam.

Joe se često služi riječima i izrekama koje autor katkad piše velikim početnim slovom, a tako su prenesene i neke druge riječi. - Prev.

15

— Ja ne znam! — reče moja sestra. — Nikad više ne bih to učinila! To znam posigurno. Zaista mogu mirne duše reći da nikada nisam skinula tu pregaču otkako si se rodio. Dosta mi je muke i nevolje što sam žena kovača, pogotovu kad je taj kovač jedan Gargerv, a usto još i tebi zamjenjujem majku.

Moje misli odlutaše od tog pitanja, dok sam neutješljivo zurio u vatru. Preda mnom iz žarkog ugljena iskrsnuše bjegunac iz močvarne ravnice s negvama na nozi, tajanstveni mladić, turpija, hrana i strašna zakletva koja me sili da izvršim krađu u kući što mi pruža utočište.

- Ha! - usklikne gospoda Joe, stavljajući Golicaljku na svoje mjesto. — Dakako, groblje! Lako je vama dvojici reći groblje. — Nijedan od nas, uzgred rečeno, nije uopće izustio tu riječ. - Jednog ćete dana vas dvojica mene otjerati na groblje! Jao, vas ćete dvojica onda lijepo izgledati bez mene!

Dok se ona ushodala da priredi posude za čaj, Joe je preko svoje noge piljio dolje u mene kao da u mislima slika mene i sebe, zamišljajući kako bismo nas dvojica uistinu izgledali u onim prije natuknutim ža-lostivim prilikama. Zatim je sjedio gladeći svoje svijetložute kovrče i zaliske na desnom obrazu te prateći svojim plavim očima gospodu Joe, kako bi to uvijek činio u burnim trenucima.

Moja je sestra na svoj način odrješito rezala i mazala naš kruh s maslacem, i te su kretnje bile uvijek jednake. Ponajprije bi lijevom rukom čvrsto i odlučno pritisnula kruh o svoj opršnjak - pri čemu bi katkad u kruh ušla pribadača, a katkad igla, koje bi nam poslije dospjele u usta. Onda bi nožem dohvatila nešto maslaca (ne previše) i razmazivala ga po kruhu kao apotekar kad sprema melem - služeći se pritom objema stranama noža, okretno zamahujući ploštice, stavljajući i ski-' dajući maslac uz rub krušne kore. Još jedan, posljednji snažni potez uz rub toga maza, a onda bi, sve u krugu, otpilila veliki komad, koji bi konačno razrezala na dvije polovice, te bi Joe dobio jednu, a ja drugu.

Iako sam bio gladan, nisam se tom prilikom usudio pojesti svoju krišku. Osjećao sam da je treba pričuvati za strašnog poznanika i njegova još strasnijeg mladića. Znao sam da gospoda Joe vodi kućanstvo

najstrožom štedljivošću, te bi se moglo dogoditi da mi pri mom lopovskom pothvatu u smočnici ne dođe baš ništa pod ruku. Stoga odlučih da svoj dio kruha s maslacem spustim u nogavicu.

Činilo mi se da je potreban strašan napor kako bih izvršio svoju odluku. Upravo kao da moram skočiti s krova visoke kuće ili se suno-vratiti u vodeni bezdan. A Joe, ničega svjestan, još mi je više otežavao odluku. Ponašao se prema meni s drugarskom dobroćudnošću, pa smo kao supatnici u zajedničkoj nevolji svaku večer običavali uspoređivati koliko bismo jednim zalogajem odgrizli od naših kriški kruha s maslacem. Od časa do časa jedan od nas dvojice šutke bi podigao svoj komad da mu se drugi divi — i to nas je poticalo na nove napore. Joe mi je večeras nekoliko puta pokazao svoju krišku, koja se naglo smanjivala, pozivajući me da sudjelujem u prijateljskom nadmetanju, ali me je svaki put zatekao kako na jednom koljenu držim žutu čašu čaja, a na drugome netaknutu krišku kruha s maslacem. Napokon, sav očajan, odlučih da moram izvršiti što sam naumio i da je najbolje da, s obzirom na prilike, to bude što manje upadljivo. Iskoristih priliku, nakon što je upravo čas prije Joe pogledao u me, i spustih kruh s maslacem u nogavicu.

Joe je očito bilo neugodno što, prema njegovu mišljenju, nemam teka pri jelu, pa zamišljeno odgrize komad svoje kriške, kao da mu osobito ne prija. Razmišljajući neko vrijeme, mnogo je dulje žvakao zalogaj nego obično i napokon ga progutao kao neku pilulu. Upravo je htio ponovno zagristi i već naherio glavu da odabere što ljepši zalogaj, kadli mu se pogled zaustavi na meni i opazi da je moga kruha s maslacem nestalo.

Joe je upravo htio zagristi, ali je tako začuđeno i zaprepašteno razja-pio usta i zablenuo se u me da to nije moglo izmaknuti pažnji moje sestre.

Dok je čašu stavljala na stol, oštro zapita: — Što je sad?

— Čuješ, Pipe, stari druže, moraš i sam znati! — promuca Joe vrlo ozbiljno i prijekorno potresajući glavom. — Upropastit ćeš se! Zapet će ti u grlu. Nije, Pipe, moguće da si to prožvakao.

Moja sestra ponovi još oštrije nego obično: - Što je sad?

Joe me, sav zaprepašten, svjetovaše: - Preporučio bih ti, Pipe, da bar mrvičak od toga iskašlješ, ako možeš. Bilo pristojno ili nepristojno, ali tvoje je zdravlje najpreče.

Moja je sestra, međutim, već pobješnjela. Nasrne na Joea, uhvati ga za zaliske i stade neko vrijeme bubati njegovom glavom o zid iza njega, dok sam ja, svjestan svoje krivnje, sjedio u kutu i gledao.

- Možda ćeš se sada dosjetiti što se dogodilo — sva zadihana poviče moja sestra — ti veliko užireno krmče!

Joe je samo nemoćno pogleda, zatim nemoćno odgrize komad kruha i ponovno pogleda mene.

- Znaš, Pipe - svečano započne Joe žvačući posljednji zalogaj i povjerljivo se obrati meni kao da smo nas dvojica posve sami — ti i ja smo uvijek bili prijatelji i ja sam posljednji koji bih te

htio ocrniti. Ali kako si - i pritom pomakne stolicu i zaokruži pogledom po podu između sebe i mene - ali kako si tako neobično brzo progutao onoliko komadinu!?

- Što, svu večeru najedanput progutao? - poviče moja sestra. Joe, još uvijek punih usta, dometne, ne gledajući svoju ženu nego

mene: - Znaš, stari druže, i ja sam često znao sve odjedanput progutati dok sam bio tvojih godina i bio sam kao dječak najveći proždrljivac, ali tebe, Pipe, još nikad dosada ne vidjeh da bi sve odjedanput proždri. Prava je sreća da nisi ostao na mjestu mrtav.

Moja sestra sunu prema meni, upeca me za kosu i ne prozbori ništa više do zloslutnih riječi: - Sa mnom, da ti ulijem porciju!

Neko je zvijere, liječnik, u to vrijeme ustanovio da je katranova vodica odlična ljekarija, pa ju je gospoda Joe uvijek u ovećoj količini držala u svom kuhinjskom ormaru. Vjerovala je, naime, daje upravo toliko koristan lijek koliko je bio odvratan. U svako je doba u me ulijevala toliko toga napitka za oporavljanje da sam osjećao kako okolo hodam zaudarajući na plot što su ga svježe namazali katranom. Te je večeri, međutim, hitnost mojega slučaja zahtijevala da progutam pola litre te mješavine. Da se brže oporavim, gospoda Joe mi je sasu u grlo,

18

stavivši mi glavu pod svoju mišku, kao čizmu u izuvaču. Joe je prošao s četvrt litre, ali ju je morao na dušak ispiti »jer se uzrujao« što mu je uvelike poremetilo spokojstvo dok je sjedio pokraj ognjišta i razmišljajući polako mljaskao. Sudeći po sebi, rekao bih da se nakon toga zacijelo uzrujao, ako i nije prije.

Savjest je strašna kad optužuje odrasla čovjeka ili dječaka. Ali kad se radi o dječaku, kojega uz onaj tajni teret pritišće još i drugi u nogavici što mogu posvjedočiti, onda je to najteža kazna. Osjećaj krivnje što sam naumio orobiti gospodu Joe — nisam ni časak pomislio da ću orobiti Joea, jer nisam nikad smatrao da je bilo što u kućanstvu njegovo vlasništvo — uz potrebu da jednom rukom neprestano pridržavam kruh s maslacem bilo kad sjedim, bilo kad moram trčkarati po kuhinji da obavim poneki manji posao, gotovo me izbezumio. A kad je s močvarnih nizina puhnuo vjetar i razbuktao vatru, pričini mi se da izvana čujem glas onoga s negvama na nozi kojemu se zakleh da ću šutjeti gdje mi govori da ne može i ne će do sutra skapavati od gladi i da ga moram već sada nahraniti. Pokatkad sam pomišljao i na to što će biti ako onaj mladić, kojega su tek teškom mukom zadržali da ne omasti ruke mojom krvlju, ne odoli svome nagonškome nestrpljenju ili se prevari u vremenu te pomisli da već noćas, a ne sutra, ima pravo na moje srce i jetru! Ako se ikada ikome od straha nakostriješila kosa, onda se to tada meni dogodilo. A možda se nikome i nije?

Bio je Badnjak i morao sam od sedam do osam bakrenim tučkom miješati puding za sutrašnji dan, ravnajući se pritom po schwarzwald-skoj uri. Pokušao sam to uraditi s teretom na nozi, a to me ponovno podsjećalo na onoga s teretom na njegovoj nozi, i uvidio sam kako je zaludu sve moje nastojanje da izvučem kruh s maslacem dolje kod gležnja. Srećom, šmugnuh i spremih taj dio tereta svoje savjesti u spavaonici u potkuplju.

— Čujte — rekoh kada sam dovršio miješanje grijući se u zapečku da se prije no što će me poslati spavati malo ugrijem — bije li to veliki top, Joe?

- O! - nato će Joe. - Umače još jedan robijaš.

19

Upitah: — Što to znači, Joe?

Gospoda Joe voljela je uvijek sama sve objašnjavati, pa reče oštro: -Pobjegao. Pobjegao - dajući to objašnjenje kao da mi ulijeva katrano-vu vodicu.

Dok je gospoda Joe sjedila nagnuvši se nad svoj ručni rad, mičući usnama, upitah Joea: »Što je robijaš?« Nato je Joe počeo micati usnama nudeći tako detaljan odgovor da sam razabrao samo jednu jedincatu riječ: »Pip.«

— Sinoć, o zalasku sunca, pobježe robijaš — reče Joe naglas. — Ispališe top da upozore ljude na oprez. Sada kao da pucaju na uzbunu zbog još jednoga.

— Tko puca? - nato ću ja.

— Vrag odnio tog dječaka — ubaci moja sestra, mršteći se nad svojim pletivom - ala je to neko zapitkivalo. Tko malo pita, malo laži čuje.

Pomislím, kako nije baš suviše pristojna prema samoj sebi, kad bi mi mogla odvratiti lažima, ako bih joj i dalje postavljao pitanja. No nikad nije bila pristojna, osim u društvu.

Joe je u tom trenutku uvelike podstakao moju radoznalost, naprežući se iz sve snage da što više razjapi usta i namjesti usne tako kao da će izgovoriti: — »gani je«. — Prirodno da sam prstom pokazao na gospodu Joe i naprcio usne kao da ću zapitati: — »nju?« — Ali Joe ni da čuje o tom, već širom rastvori usta te šaptom izbaci neku neobično značajno naglašenu riječ. No nikako nisam razumio što hoće kazati.

— Gospodo Joe — obratih se njoj kao posljednjoj nadi da nešto saznam - ako vam je s voljom, htio bih znati, odakle dolazi pucnjava?

— Bog s tobom! — usklikne moja sestra, kao da mi ne misli to zaže-ljeti, nego baš protivno:

— S robijaške galiije!

— A-ha! - rekoh ja i pogledah u Joea - s galiije!

Joe prijekorno zakašljucne, kao da hoće reći: »Pa kazao sam ti.«

— A, molim vas, što su galiije? — opet ću ja.

— Eto, deran uvijek tako! — povika moja sestra, pokazujući na mene iglom s udjenutim koncem i vrteći glavom. — Odgovori mu na jedno pitanje, a on odmah desetak drugih. Galiije su brodovi za robijaše, što

20

prolaze kroz bareš. — U našem kraju vazda upotrebljavamo tu riječ za močvare.

— Volio bih znati koga stavljaju u robijaške brodove i zašto? — upitam onako općenito i pomalo očajno.

To je bilo suviše za gospodu Joe i ona se smjesta diže. — Reći ću ti nešto, mladiću - produži ona - nisam te svojom rukom othranila zato da drugima dodijavaš. A da jesam, bila bi to sramota za mene, a ne čast. Na galiije ubacuju ljude što ubijaju, provaljuju, krivotvore novac i počinjaju kojekakva zla i opačine, a svi počinju time da postavljaju pitanja. A sada, hajd' u krevet!

Nije mi bilo dopušteno da zapalim svijeću, kad sam išao spavati. Uspinjao sam se stepenicama po mraku, a glava mi je bučala — jer je gospoda Joe popratila svoje posljednje riječi bubnjajući naprskom po njoj kao po tamburinu. Jezivo sam osjećao da su galiije upravo za mene. Moj put vodi ravno na galiiju. Počeo sam postavljajući pitanja, a namjeravao orobiti gospodu Joe.

Od tog vremena, sada već dosta poodmaklog, često sam razmišljao o tome kako malo ljudi zna u kakvom strahu žive djeca. Kolikogod bio užas neosnovan, ipak je užas. Bio sam u smrtnome strahu od onog mladića kojemu se prohtjelo moje srce i jetra, bojao sam se svog poznanika s negvama na nozi, u smrtnome strahu od sebe samog, jer mi je na silu iznuđeno ono strašno obećanje. Bez svake nade da će me spasiti moja svemoćna sestra, koja me je svakom prilikom tjerala od sebe; strah me hvata kada pomislím što bih sve pod tim tajanstvenim užasom učinio da je netko to od mene zatražio.

Ukoliko sam te noći uopće spavao, osjećao sam u snu kako me snažni valovi "poplave nose niz rijeku prema galijama, a neki sablasni gusar dogla-salom dozivlje, kada sam plovio pokraj gubilišta, da bi bilo bolje izići na kopno da me odmah objese umjesto da to odgađamo. Bojao sam se zaspiti, sve kad bih i mogao, jer sam znao da u praskozorje treba provaliti u smočnicu. Noću nisam smio, jer nije bilo moguće da potihom iskrešem iskru. Va^ru sam mogao užeći samo krešujući kremen o čelik, a to bi podiglo buku, kao da sam gusar zvekeće svojim lancima.

Tek što je crni baršunasti plašt pred mojim prozorčićem posivio, di-goh se i sidoh niz stepenice, a svaka podnica i svaka pukotina u svakoj podnici vikale su iza mojih leđa: »Drž' lopova!«, »Ustajte, gospodo Joe!« U smočnici, a bješe obilatije snabdjevena nego obično, jer je bilo pred Božić, strašno sam se uplašio zeca, obješena o stražnje noge i kao da žmirka na mene kad sam mu napola okrenuo leđa. Nije bilo vremena da to provjerim, ni da biram, a ni za što drugo, jer je svaki trenutak bio skupocjen. Ukrao sam malo kruha, korice-dvije sira, pola ćupa sasjec-kanog mesa (i sve umotao u rupčić zajedno sa sinočnjom kriškom kruha s maslacem). Usto malo rakije iz kamena vrča i ulio je u staklenu bocu, kojom sam se potajno služio tamo gore u svom sobičku pri pravljenu opojnog pića »sladičevine«. U kamenu vrč s rakijom nadolio sam vode iz boce, što sam je uzeo iz kuhinjskog ormara. Uzeh kost, gotovo sasvim oglodanu i veliki komad svinjske paštete. Umalo što ne odoh bez paštete, ali me zagolicala želja da se popnem na policu i pogledam što su tako brižljivo sklonili u kutu u pokrivenoj glinenoj zdjeli, te sam onda vidio da je pašteta. Uzeh je, uvjeren da je ne misle već sutradan iznijeti na stol, pa će proći neko vrijeme prije no što primijete njezin nestanak. Iz kuhinje su vrata vodila u kovačnicu. Otključao sam i otkračunao ta vrata i pograbio turpiju između Joeova alata. Stavio sam zasune kao što sam ih našao, otvorio vrata na koja sam ušao kada sam sinoć dotrčao kući, zatvorio ih i potrčao prema zamagljenim močvarama.

3. POGLAVLJE

Jutro mrazno, prožeto parom. Vidio sam kako se para stače niz vanjsku stranu mog prozorčića — kao da je neki vilenjak svu noć suze ronio, a moje mu okno bilo džepni rupčić. Sada sam razabirao kako para leži na ogoljelim živicama i rijetkoj travi, nalik na nešto grublju mrežu paučine, povješane između grančica i po strništu. Po svim motkama i ogradama lijepila se vlaga; a močvarna izmaglica bila tako gusta da se dr-

22

veni prst putokaza, što je pokazivao prema našem selu - u smjeru, kojim ljudi nikad nisu skrenuli, jer nisu ni dolazili ovamo — vidio tek onda kad sam već stajao pod njim. Kad pogledah gore prema njemu, cijedila se s njega kap po kap, a mojoj se potištenoj svijesti učini da gledam sablast, koja me upućuje prema galijama.

Što sam dublje prodirao u močvarnu ravnicu, magla je bila sve gušća. Kao da predmeti nalijeću na mene, a ne ja na njih. To je bilo vrlo tjeskobno za nečistu savjest. Ograde, nasipi i jarci nahrupili na mene iz te magle, kao da podvikuju iza glasa: »Evo dječaka s tuđom svinjskom pašetom! Drž'te ga!« A isto tako neočekivano banula bi i goveda preda me, zureći u mene izbuljenih očiju, frćući paru na nozdrve: »Ej, mladi tate!« Crni vol s bijelom šarom ispod vrata pričinjao se mojoj probuđenoj savjesti kao svećeničko lice, pa upiljio oči strogo u mene, i u trenutku kad sam zamakao u stranu, okrenuo svoju tupastu glavu za mnom s toliko prijekora da sam jecajući promucio: - Ne mogu drukčije, gospodine! Nisam ukrao za sebe! - Nato vol obori glavu, huk-ne oblak pare, rimu se stražnjim nogama, zavitla repom i iščezne. Sve to vrijeme približavao sam se rijeci; no kako god brzo hodao, nisam mogao ugrijati noge, uz koje je prianjala studena vlaga, kao negve uz nogu muškarca, kojemu sam trčao u susret. Znao sam put do tvrđave prilično dobro jer sam bio tamo jedne nedjelje s Joeom. Sjedeći na starom topu, reče mi tada Joe, da ćemo se na tom mjestu vraški provešeliti čim postanem njegov pravi šegrt! No zbog magle bilo je sve nejasno i zbrkano, pa sam zašao suviše nadesno i trebalo je krenuti natrag uzduž rijeke, nasipom od nabacanog kamenja u glibu, iz kojeg su stršile motke za mjerenje plime i oseke. Prolazeći ovuda što sam brže mogao i baš u trenutku kad sam preskočio jarak, za koji sam znao da se nalazi nedaleko tvrđave, i upravo se uzverao na nasip s druge strane, ugledam onog muškarca kako sjedi preda mnom. Okrenut leđima skrštenih ruku, klimao je glavom teškom od sna, što mu se spuštala sve dublje na prsi.

Pomislih da će se više veseliti ako ga iznenadim s doručkom i stoga mu pridem poistih i dirnem ga?u rame. Ončas skoči, ali to nije bio onaj muškarac, već neki drugi.

23

Pa ipak je i taj bio sav u gruboj surini, s velikim negvama na nozi, hramao, bio promukao i prozebao, u svemu kao onaj prvi; samo što nije imao isto lice, a na glavi mu bješe plosni neki pusteni šešir široka oboda. Sve sam to u prvi mah uočio, jer sam ga samo vidio načas: promrsi kletvu, omahne da me udari - bio to brz, slab udarac, koji mene promaši, ali njega umalo što ne svali, jer je zaglavinjao — a zatim potrča u maglu, spotaknuvši se dvaput dok je bježao, i ja ga izgubih iz vida.

— To je onaj mladić! — pomislih i osjetih kako mi srce pomamno udara kad sam ga prepoznao. Zacijelo bi me jetra zaboljela da sam znao gdje se nalaze.

Uskoro stigoh do tvrđave i nadoh tamo onog pravog muškarca kako — ogrlivši sama sebe objema rukama, šepa tamo-amoo kao da je svu noć prošepao, obuhvatajući i grijući svoje tijelo — i čeka na mene. Nema zбора, prozebao je do kosti. Pomalo sam očekivao da će se preda mnom srozati i umrijeti od smrtonosne studeni. Iz očiju mu osim toga izbijala strahovita glad, pa sam u času, kad sam mu pružio turpiju, što ju je bacio u travu, pomislio kako bi pokušao i nju pojesti da nije primijetio moj zamotak. Nije me taj put obrnuo glavačke da mi uzme sve što imam, nego me ostavi stoječke dok sam otvarao svežnjic i praznio džepove.

Upita me: - Što je u boci, mali?

— Rakija — odgovorih.

I već je sipao sasjeckano meso niz grlo, i to tako neobično — više nalik na nekoga koji u najvećoj hitnji sve to sprema na sigurno mjesto, a ne da jede. Zastane da gucne malo rakije. Tresla ga je čitavo vrijeme tako silna drhtavica da je zaista pravo čudo što je držao grlic boce u zubima, a da ga pritom nije pregrizao.

— Mislim da vas je spopala groznica — rekoh.

— I ja mislim, mali — nato će on.

— Taj je kraj vrlo nezdrav - dometnuh. - Ležali ste u močvari, gdje strahovito hara groznica i reumatizam.

Odvrti: — Pojest ću svoj doručak prije nego me dokrajče. Učinit ću to, pa makar me poslije toga odmah digli tamo na ona vješala. Dotle ću, vjere mi, otrpjeti svaku groznicu.

24

Proždrljivo je gutao u isti mah sasjeckano meso, glodao već izglođanu kost, proždirao kruh, sir i svinjsku paštetu, šibajući za sve to vrijeme oko sebe očima punim nepovjerenja, često prestajući da jede, i osluškivao s razjapljenim ustima. Neki zbiljski ili samo zamišljeni štopot i zveckanje, što je dopiralo s rijeke, ili dahtanje kakve životinje u močvarama, kao da ga sad potreslo i on se lecnu te će iznenada:

— Nisi valjda odajničko njuškalo? Nisi nikoga poveo sa sobom?

— Nisam, gospodine! Nisam!

— Niti koga nahuckao da me slijedi?

— Nisam.

— Vjerujem ti - reče. - Zaista bi bio bijesno štene kad bi se ovako mlad dao u hajku za jadnim gadom, tako bijednim kao što sam ja, kojeg su natjerali na rub smrti i bunjišta.

U grlu mu nešto zakrklja, kao da su u njemu kotačići ure što zvrče prije no što će otkucati sate. Prijeđe prljavim dronjavim rukavom od grube tkanine preko svojih očiju.

Ganut njegovim očajem promatrao sam kako je malo-pomalo prionuo pašteti, i usudih se kazati: — Drago mi je što vam prija.

— Reče li što?

— Rekoh da mi je drago što vam prija.

— Hvala, sinko, baš mi prija.

Često sam gledao naše veliko pseto kako ždere, i sada sam uočio jasnu sličnost - kako je naš pas gutao hranu i kako jede taj čovjek. Baš poput našeg psa kidao je oštrim zubima naglo komad po komad i gutao zalogaje; pogledavajući ispod oka tamo-amo dok je jeo, kao da mu sa svih strana prijete opasnost da će netko doći i zgrabiti paštetu. Bio je odveć smućen da bi mogao pravo ocijeniti jelo ili uživati u njemu, pa pomislih, preklao bi zubima svakog gosta koji bi se u tom trenu njemu približio. U svim tim pojedinostima bio je posve nalik psu.

— Sve se bojim da ne će ni mrve ostati za njega — ubacim bojažljivo poslije kratke šutnje, dok sam iz pristojnosti oklijevao da mu to kažem. — Tamo, odakle je ovo došlo, nema više *ičega. — Izvjesnost da je zaista tako, natjerala me da natuknem tu činjenicu.

25

— Ostati za njega? Za koga? — upita moj prijatelj i prestane mljaskati koru od paštete.

— Za mladića, o kome ste govorili, što se krije zajedno s vama.

— He, he! — uzvрати glasom, nalik na promuklo smijanje. — Za njega! Njemu nisu potrebne mrvice.

Odgovorih: — A meni se činilo da bi mu i te kako bile potrebne. Prestade jesti i zagleda se oštro u mene s najvećim iznenađenjem.

— Kada ti se pričinilo?

— Maloprije.

— Gdje?

— Tamo — rekoh i pokazah rukom — tamo preko, gdje sam ga našao kako sneno kunja, pa sam mislio da ste vi.

Pograbio me za ovratnik kaputa i zurio u mene, te sam pomislio da se ponovno u njemu porodila namisao da mi proreze grkljan.

— Obučen, znate, kao vi, samo što je imao šešir na glavi - tumačio sam dršćući - i - i - želio sam da mu što uljudnije kažem - i s istim razlogom za posudbu turpije. Zar niste sinoć čuli topovski i?

pucanj

— Dakle, bilo je pucnjave? — reče sam sebi.

— Čudim se što ste u to sumnjali — odvratih — jer smo mi čuli u kući, a to je mnogo dalje i osim toga kod zatvorenih vrata i prozora.

— E, slušaj, što ću ti kazati — reče. — Kad je netko sam u ovoj pustopoljini, prazne glave i prazna želuca, pogibajući od zime i bijede, taj svu noć čuje samo gruvanje topova i glasove što ga dozivaju. Zar samo čuje? Vidi vojnike u crvenim dolamama oko sebe, osvijetljene bakljama što ih ljudi nose pred njima. Čuje prozivanje svoga broja, optužbu, štrocanje pušaka, komandu: »Gotovo! Nanišan'te ga dobro, momci« — a onda ga grabe nečije ruke i — ničega nema! E, noćas kad vidjeh samo jednu četvu progonitelja kako nastupa, Bog ih ubio! — jedan-dva, jedan-dva - vidio sam ne jednu četvu, već stotinu. A paljba! Usred bijela dana vidim kako se magla razdire od gruvanja topova. - Sve je to dosada govorio kao da je zaboravio na mene. -A onog čovjeka, jesi li što opazio na njemu?

26

- Lice mu je bilo zgruvano — odgovorim prisjećajući se pojedinosti, za koje sam jedva i znao da sam ih upamtio.

Snažno udari dlanom po lijevom obrazu i uzvikne: - Na tom mjestu?

- Da, baš tu!

- A gdje je? - i strpa ono malo preostala jela u njedra pod svoj sivi kaput. — Pokaži mi kojim je putem krenuo. Nanjušit ću ga kao lovački pas. Prokletu gvožde na mojoj ranjenoj nozi! Ej, mali, daj mi turpiju.

Pokazah rukom prema onoj strani gdje je magla progutala onoga drugog, i on časkom pogleda onamo.

Bio se već spustio na gustu vlažnu travu i kao mahnit pilio negve ne mareći ni za mene ni za svoju nogu, na kojoj se nalazila stara nažuljana rana što je prokrvarila. S ranom je postupao tako grubo kao da je isto toliko bezosjetna koliko i turpija. Opet sam se silno prestrašio njega, jer se sav pomamio od divlje žurbe s kojom je pilio, a bio sam u velikom strahu da dulje izostanem od kuće. Rekoh da moram otići, no on se nije ni osvrnuo na to, te pomislim, bit će najbolje da se nezamjetno odšunjam. Kad sam ga posljednji put pogledao, vidio sam kako je glavu sagnuo nad koljenom i kako bez predaha pili negve, nestrpljivo pro-klinjući i gvožde i nogu. Zastao sam sred magle da osluhnem, i posljednje što sam čuo bilo je neprestano škripanje turpije.

4. POGLAVLJE

Očekivao sam da ću u kuhinji naći stražara, koji već čeka da me povede sa sobom. No ne samo da nije bilo stražara, nego ni provalna krađa nije još bila otkrivena. Gospoda Joe stvarala je prava čudesa da kuću uredi za današnji svečani dan. Posadila je Joea na kuhinjski prag da ne dospije u smetljaru, kamo bi ga sudbina prije ili kasnije dovela uvijek kada bi se moja sestra svom dušom dala na čišćenje podova u kući.

— A gdje si ti, dobijesa? — glasio je božićni pozdrav gospode Joe kad smo se pojavili ja i moja grješna savjest.

27

Odgovorih da sam bio vani slušati božićne pjesme. — Lijepo! — primijeti gospoda Joe. — Bolje nego da si počinio što gorega. — Nema sumnje, pomislim.

- Da nisam kovačeva žena i ropkinja (što je ista stvar), koja nikad ne skida pregače, možda bih i ja pošla slušati božićne pjesme — reče gospoda Joe. — Jako volim božićne pjesme, i to je najbolji razlog što ih nikada ne čujem.

Joe, koji se usudio poslije mene ući u kuhinju kad je nestalo smet-ljare, povuče nadlanicom preko nosa i pomirljivo se osmjehne kad ga gospoda Joe osinu pogledom. Pošto je skinula oči s njega, Joe krišom sastavi svoja dva kažiprsta u obliku križa kao ugovoreni znak da je i njegov križ, gospoda Joe, zle volje.' Kako je gotovo uvijek bila zle volje, Joe i ja bismo po čitave nedjelje s našim prekriženim prstima nalikovali na spomenike križara s prekriženim nogama.

Čekao nas je sjajan ručak: usoljena svinjska butina s povrćem i par pečenih pilića s nadjevom. Ukusna mesna pašteta bješe spravljena još jučer izjutra (čemu treba zahvaliti da još nitko nije primijetio nestanak sasjeckanog mesa). Puding se već pušio na vatri. Ovo je svestrano pripremanje bilo uzrokom da nam je ni pet ni šest uskraćen doručak —jer meni - reče gospoda Joe - bome nije ni na kraj pameti da vas kao svaki dan do grla nakljukam i zatim perem sude, a ne znam gdje mi je glava od silnog posla što me još čeka!

Tako smo dobili na brzu ruku svaki svoju krišku, kao da smo vojska od dvije tisuće vojnika na hitnome pohodu, a ne muškarac i mališan kod svoje kuće. Srknuli smo pokoji gutljaj vodnjikava mlijeka iz vrča na kuhinjskom stolu, smješajući se skrušeno i ponizno. Za to je vrijeme gospoda Joe povješala čiste bijele zavjese, pribijala čavlicima novi cvijećem izvezeni prevjes na kaminsku oplatu namjesto staroga, poskidala zastirače s namještaja u sobici za svečane zgode, što se nalazila na drugoj strani hodnika. U toj je gostinjskoj sobici sav namještaj u svako drugo doba bio prekriven hladnom koprenom srebrnog papira, štovi-
1 Igra riječima: cross u engleskom znači križ i zle volje. - Prev.

še i ona četiri keramička psića s crnim njuškicama i cvjetnom kotari-com u gubici na kaminskoj polici, nalik jedan na drugoga kao jaje jajetu. Gospoda Joe bješe domaćica koja nadasve voli čistoću, ali također i prava umjetnica u tome da svoju čistoću učini neprijatnijom i nepod-nošljivijom od same prljavštine. Čistoća je najbliža pobožnosti, a neki se ljudi služe vjerom kao gospoda Joe čistoćom.

Gospoda Joe bila je toliko zaokupljena poslom da je prisustvovala službi Božjoj preko zamjenika, što će reći da smo u crkvu išli Joe i ja. U svom radnom odijelu bio je Joe dobro građen muškarac, naizgled u svemu pravi kovač. U prazničkom je bio sličniji nešto otmjenijem ptičjem strašilu nego bilo čemu drugom. Ni jedan komad odijela nije mu pristajao, kao da nije njegovo, i što god bi tada imao na sebi, tištalo ga i žuljalo. Ovom svečanom zgodom, kada su zvona veselo zazvonila, izašao je iz svoje sobe kao sušta neutješljiva bijeda u nedjeljnim pokajničkim haljinama. Sto se mene tiče, mislim da je moja sestra podržavala neko principijelno mišljenje da sam mladi zločinac, što ga je (na dan moga rođenja) uhapsio neki porođajni Doktor-Policajac pa izručio njoj da postupa sa mnom kako to zahtijeva uvrijeđena Pravda. Uvijek je sa mnom postupala kao da sam se rodio na svoju izričitu želju protiv zahtjeva zdravog razuma, vjere i morala, i navlas došao na svijet usprkos savjetu mojih najboljih prijatelja, koji su me odvrćali od toga. Štoviše i onda kad bi me odveli krojaču da mi kroji novo odijelo, dali bi mu izričito naređenje da ga sašije po kroju odjeće za dječake iz Popravilišta i da svakako spriječi slobodno kretanje mojih ruku i nogu.

Zato je pogled na Joea i mene, kad polazimo u crkvu, morao ganuti svako milosrdno srce. Pa ipak, što sam trpio izvana, ne da se porediti s mukama koje sam trpio iznutra. Užas, koji bi me spopadao kad god bi se gospoda Joe približila smočnici, ili izašla iz sobe, može se usporediti jedino s kajanjem kad sam pomišljao na ono što su moje ruke učinile. Pod bremenom tajne moga zločina razmišljao sam o tome je li Crkva dovoljno jaka da me obrani od osвете strašnoga mladića ako tamo ispovjedim svoju krivicu. Zamišljao sam kako bi u onaj mah, kada se čitaju odzivi i kada svećenik kaže: »Sada je čas da kažete svo-

29

\

ju!«, i za mene kucnuo čas da ustanem i zatražim poseban razgovor u sakristiji. Da nije Božić, već nedjelja, čvrsto sam uvjeren da bih uvelike bio zapanjio naš maleni skup vjernika služeći se ovim krajnjim sredstvom.

Kod nas su trebali biti na ručku gospodin Wopsle, crkvenjak, gospodin Hubble, kolar, njegova žena i ujko Pumblehook (Joeov ujak, ali ga je gospoda Joe prisvojila), imućan prekupac žitom u obližnjem gradiću, koji je sam kočijašio svoju zatvorenu kočiju. Ručak je bio zakazan za jedan i pol. Kada smo Joe i ja došli kući, našosmo već postavljen stol, svečano odjevenu gospodu Joe kako sprema ručak, i vrata u pročelju otključana (što inače nisu bila) da bi uzvanici mogli ući, a sve u najvećem sjaju. No o provalnoj kradi dosada ni slova.

Dođe vrijeme, ali meni ne odlaknu, i stigoše uzvanici. Gospodin Wopsle s rimskim nosom i s velikim blistavim čelavim tjemenom imao je dubok glas, kojim se neobično ponosio. Zaista su se svi njegovi znanci slagali u tome da bi on svojim glasom natpjevao našeg svećenika u svakom poglavlju Evanđelja, dok je on sam uvjeren da bi se zacijelo proslavio u tom zvanju kad bi u crkvi bilo dopušteno natjecanje. No pošto u crkvi nema slobodnog natjecanja, ostao je, kako rekoh, crkvenjak. Ali je zato u svakom njegovu otpjevanom »Amen« odjekivala pobjednička slava, a kada bi najavljivao psalme, koje bi trebalo pjevati - uvijek je izgovarao cijeli stih - a prvo pogledao skup vjernika kao da hoće reći: »Čuli ste glas moga prijatelja s propovjedaonice, a sad slušajte moje pojanje.«

Otvaramo vrata uzvanicima — ne bi li pomislili kako je u nas običaj da svakog dana otvaramo vrata - i prvi gost kome sam ih otvorio bio je gospodin Wopsle. Zatim sam ih

otvorio gospodinu i gospodi Hubble, a najzad ujku Pumblechooku. Bilo mi je, međutim, pod prijetnjom najstrože kazne zabranjeno da ga zovem ujakom.

— Gospodo Joe — reče ujak Pumblehook, sredovječan, krupan i sipljiv mlitavac s ustima kao u ribe, s tupim izbuljenim očima i na-konstrušenom kosom boje pijeska, koji kao da se taj čas umalo nije udavio i upravo sada opet osvijestio: — Donesoh vam kao božićni dar,

30

donesoh vam, kumo, bocu španjolskoga vina, i k tomu, kumo, bocu portugisca.

Pojavio bi se svakog Božića kao s naročitom novošću i uvijek izgovorio posve iste riječi, noseći svoje dvije boce kao bučice za gimnastiku. Svakog Božića bi gospoda Joe odgovarala, kao što je i sada odgovarala: — Uuuj-ko Pum-ble-chook! To je zaista ljubazno! — A on bi svakog Božića otpovrnuo, kao što je i sada otpovrnuo: — Dar nije veći od vaših zasluga. Jeste li svi zdravi i veseli, a kako si ti, maleni sitnežu? — misleći pod time mene.

U takvim smo prilikama ručali u kuhinji, a poslije bismo se preselili u gostinjsku sobu i tamo jeli orahe, naranče i jabuke. Ta je promjena bila vrlo nalik na Joeovo skidanje radnog i navlačenje nedjeljnog odijela. Ovom je prilikom moja sestra bila vrlo živahna i zaista uglavnom mnogo prijaznija u društvu gospode Hubble, nego u ma kojem drugom društvu. Sjećam se gospode Hubble kao omalene, koštunjave ženice s kovrčastom kosom, u haljini plavetnoj kao nebo, a svi su je kao po dogovoru smatrali mlađahnom, jer je pošla za gospodina Hubblea — ne pamtim više u koje davno minulo vrijeme — kad je bila mnogo mlada od njega. Gospodina Hubblea sam zapamtio kao žilava, pogr-bljena starca, uzvijenih pleća, koji je širio oko sebe zadah pilotine, a noge mu bile neobično raskrečene, te sam pod njihovim lukom, u danima moga djetinjstva, uvijek vidio čitav kraj na milje daleko kad bi mi dolazio puteljkom u susret.

Da i nisam orobio smočnicu, ipak bih se u tom čestitom društvu osjećao nelagodno. Ne zato što mi je oštri rub stola pritješnjavao svojom pločom prsa, a Pumblehook mi zabio svoj lakat u oko, ne zato što mi nije bilo dopušteno da govorim (ta ja nisam ni htio govoriti!), a ni zbog toga što su me častili ljuskavim završecima pilećih bataka i najlošijim okrajcima svinjetine, kojima se prase za života zaista najmanje ponosilo. Ne bih svemu tome zamjerio da su me samo ostavili na miru. Ali mi nisu dali mira. Smatrali su da bi nešto izgubili, ako ne bi svakog trenutka navrnuli razgovor na mene i zabadali oštre strjelice svoje dosjetljivosti u me.

Pomislili biste da sam jedan od onih nesretnih

31

malih bikova u španjolskoj areni, koliko su me ljuto izranili svojim moralnim bodljama.

Počeli su, tek što smo sjeli za stol. Gospodin Wopsle je govorio molitvu zahvalnicu deklamirajući kao glumac - a to je, kad se danas toga sjetim, bila neka bogomoljačka mješavina Duha iz Hamleta i Richarda Trećeg. Završio je vrlo dubokim uzdahom kako bismo zaista imali razloga da budemo zahvalni. Nato moja sestra upre oči u mene i reče prigušenim glasom: — Jesi li čuo? Budi zahvalan!

— A naročito trebaš biti zahvalan, dječčače — dodade gospodin Pum-blehook — onima koji su te othranili »svojom rukom«.

Gospoda Hubble zatrese glavom, gledajući me žalostivo, kao da već unaprijed sluti da nikad ne ću doći na zelenu granu i upita: — Kako to da mladež nikad nije zahvalna? — Ta moralna tajna bila je i suviše zamršena za sve nazočne, dok je najzad gospodin Hubble ne riješi jasno i glasno rekavši: — Prirodna izopačenost. — Svi promrmljaše: — Istina! - i pogledaše u mene naročito neprijatno, kao da se to tiče samo mene.

Joeov položaj i utjecaj bio je u društvu još slabiji nego inače (ako je to moguće). Ipak me je na svoj način uvijek pomagao i hrabrio kad god je mogao, naročito za vrijeme ručka, sipajući

mi u tanjur umak od pečenke, ako ga je bilo. Kako ga je danas bilo u izobilju, izručio je u tom trenutku u moj tanjur oko četvrt litre.

Malo kasnije, još za ručka, iznese gospodin Wopsle oštru ocjenu župnikove propovijedi te nam saopći kakvu bi propovijed on održao, dodavši po svom običaju: — kad bi bilo dopušteno javno natjecanje. — Počastivši nas s nekoliko početnih rečenica, izjavi daje, po njegovu mišljenju, današnja tema bila loše izabrana, i dometnu da je to tim više neoprostivo što ima toliko tema da se upravo same nameću.

— Istina — potvrdi ujko Pumblehook. — E, gospodine, pogodiste baš u glavu! Bezbroj tema se upravo same nameću onima koji im znaju staviti soli na rep. Upravo to treba. Tko ima samo malo soli pri ruci, ne treba dugo tražiti temu. - Razmislivši malo, nadoda: - Uzmimo, na primjer, svinju. Ako tražite temu, pogledajte svinju!

32

— Upravo tako, gospodine. Vrlo poučno za mladež - odvrati gospodin Wopsle. — Znao sam da će me uvaliti još prije nego dokrajči. — Iz dotičnih riječi Svetog pisma dale bi se izvesti mnoge moralne pouke.

(— To ti slušaj — ubaci moja sestra strogim glasom.) Joe mi uspe još malo umaka.

— Svinja- produži gospodin Wopsle svojim najdubljim glasom, upirući vilicom u moje zacrvenjele obraze kao da izgovara moje krsno ime — svinje su bile društvo sina razbludnoga. Proždrljivost svinje služi kao zastrašujući primjer mladeži. (E, izabrao je divan primjer, i to baš on koji je maločas pjevao slavu svinjetini što je tako sočna i masna!) - Sto je za osudu kod svinje, još je u većoj mjeri za osudu kod dječaka.

— Ili djevojčice — priklopi gospodin Hubble.

— Dakako, gospodine Hubble, ili djevojčice — prihvati pomalo raz-draženo gospodin Wopsle — ali tu nema ni jedne djevojčice.

— Osim toga — obrecnu se gospodin Pumblehook na mene — zamisli samo da si se rodio kao Skvičalo...

— Takav se i rodio! Nikad ne bješe većeg skvičala — javi se moja sestra važnim i uzbuđenim glasom.

Joe mi naspe još malo umaka od pečenke.

— Dobro, dobro, no ja sam pomišljao na četveronožno Skvičalo — reče gospodin Pumblehook. - Da si se rodio kao takvo Skvičalo, sada ne bi bio tu. Bome ne bi...

— Ili u tom obličju — primijeti gospodin Wopsle, odmahujući glavom prema zdjeli.

— Ne mislim u tom obličju, gospodine — otpovrne gospodin Pumblehook, koji je mrzio da ga prekidaju; — mislim da ne bi bio u društvu starijih i pametnijih od sebe, crpao mudrost slušajući njihove razgovore i valjao se u raskošnom obilju. Zar bi sada bio tu? Ne, nipošto ne. Sto bi bila tvoja sudbina? — obrati se opet meni. — Prodali bi te za toliko i toliko šilinga po tržnoj cijeni za takvu životinju, i došao bi mesar Dun-stable, izvukao te iz slame, tutnuo pod lijevu mišku, s desnom rukom odigao svoj haljetak, izvadio iz džepa prsluka nož, prolio tvoju krv i oduzeo ti život. Nitko te ne bi othranio »svojom rukom«. Ni govora!

33

Charles D/ckens

Joe mi ponudi još malo umaka, no bojao sam se primiti.

— Zadao vam mnogo muke i jada, kumo — reče gospoda Hubble, sažalijevajući moju sestru.

— Muke? — odjeknu glas moje sestre. — I jada? — pa onda izbroji čitav strašan katalog svih bolesti, što sam ih ja skrivio, svih zločinstava, zbog kojih je probdjela besane noći, svih povisokih mjesta, s kojih sam se srušio, svih dubokih jama, u koje sam upao, svih ozljeda, što sam ih sebi nanio i svih onih zgoda kada je poželjela da bih bio već mrtav, a ja se tvrdoglavo ustručavao da legnem u grobak.

Čini mi se da su Rimljani jedni drugima dodijali zbog svojih nosova. Možda su baš zato i postali takvi kakvi su bili - narod nemirne čudi. Bilo kako bilo, rimski nos gospodina Wopslea toliko mi je dozlogrdio, dok je moja sestra nabrajala moje prestupke, da me podilazila živa želja da ga tako dugo povlačim za njegovu nosinu dok ne propišti. Sve što sam propatio do sada, nije bilo ništa prema osjećajima koji su ovladali nada mnom kad su poslije litanije moje sestre svi ušutjeli i u-prli u mene poglede pune gnjeva i užasa (što sam i te kako svjesno i bolno osjećao).

— Pa ipak — reče gospodin Pumblehook, vraćajući se spretno temi, od koje se društvo udaljilo - svinjetina je - za one što pate od žuči - suviše masna.

— Gucnite nekoliko kapi rakije, ujko — ponudi ga moja sestra.

Nebesa! Najzad je kucnuo čas! Osjetit će da je rakija slaba i reći ostalima, a moja će sudbina biti zapečaćena! Grčevito sam objema rukama uhvatio nogu stola očekujući strašni sud.

Moja sestra pode po kameni vrč, vrati se s njime i natoči ujaku rakije, jer osim njega nitko nije htio piti. Prokletnik se igrao čašom — diže je i zagleda se kroz nju prema svjetlosti, opet je stavi na stol — pro-dužavajući moje muke. Sve to vrijeme gospoda Joe i Joe žustro su pospremali stol da načine mjesta za paštetu i puding.

Nisam skidao očiju s njega. Držeći se neprestano grčevito rukama i nogama za nogu stola, vidio sam kako je onaj bijednik veselo opipao čašu, podigao, pa se nasmijao, zabacio glavu i istrusio rakiju. Sve je

34

nazočne spopalo neiskazano zaprepaštenje kad je ujko nato poskočio, zavrtio se nekoliko puta oko sebe, strahovito se grčio i poskakivao za-plesavši ples »kašlja - hripavca«, a zatim sunuo napolje. Vidjeli smo kroz prozor kako se žestoko bacaka i iskašljuje, razvukavši lice u nakaznu grimasu, očito šenuvši umom.

Držao sam se i dalje čvrsto za svoje uporište, dok su gospoda Joe i Joe istrčali za njim. Ne znam kako sam to učinio, ali nisam nimalo sumnjao da sam ga nečim otrovao. Odlanulo mi je u tom strašnom škripcu kada su ga doveli natrag, te se - šibajući pogledom čitavo društvo, kao da mu je zbog njih pozlilo - svalio na svoj stolac i prostenjao samo jednu jedinu značajnu riječ: — Katran!

Dotočio sam u onaj kameni vrč katranovu vodicu! Znao sam da će gospodinu Pumblehooku svakim časom biti sve gore. Pomakoh nogama stol, a da nitko nije vidio, kao što danas čine spiritisti.

- Katran! - uzvikne moja sestra sva zapanjena. - Ta, otkud se u rakiji stvorio katran?

Ujko Pumblehook bio je u našoj kuhinji svemoćan, pa ni da čuje tu riječ, ni da se govori o tome, već zapovjednički odmahne rukom i zatraži borovičke s vodom. Moja se sestra nekako opasno zamislila, ali sad je dobila pune ruke posla da donese borovičku, vrelu vodu, šećer i koru limuna, pa da sve to smiješa. Bar zasada bio sam spašen. Još sam svejednako držao nogu od stola, ali sam je sada stezao u zanosu zahvalnosti.

Malo-pomalo smirio sam se tek toliko da sam ispustio nogu od stola i prihvatio se pudinga. Gospodin Pumblehook se također prihvati pudinga, a prihvatiše se i svi ostali. Nestade pudinga, a lice gospodina Pumblehooka opet zasija pod blagim i veselim djelovanjem borovičke s vodom, i ja se već ponadah u mislima da ću bez veće nevolje pre-turiti dan, kadno sestra zapovjedi Joeu: - Ciste tanjure, neugrijane.

Ruke smjesta poletješe da se grčevito stegnu oko noge stola i ja je privukoh na grudi kao da mi je driiga iz mladosti i duša moje duše. Predvidio sam što je imalo doći i naslutio da mi je sada zaista odzvonilo.

35

— Morate okusiti — reče moja sestra medenim glasom gostima — morate još okusiti divan i ukusan dar ujke Pumblechooka, jer konac djelo krasi!

Zar su zbilja morali? Daj Bože, nikad se ne ponadali da okuse paštete!

- Morate znati - reče moja sestra ustajući - radi se o pašteti, sočnoj svinjećoj pašteti.

Gosti zažagoriše ushićenim odobravanjem. Ujko Pumblechook, svjestan svojih zasluga kojima je zadužio svoje bližnje, reče prilično živahnim glasom, uzevši u obzir sve što se dogodilo: — No, gospodo Joe, potrudit ćemo se svojski, amo s paštetom da je načnemo. Moja sestra izađe daje donese. Slušao sam kako njezini koračaji odmiču prema smočnici. Promatrao sam gospodina Pumblechooka kako balansira nožem. Vidio sam po zadrhtalim nosnicama rimskog nosa gospodina Wopslea da mu se opet probudio tek. Čuo sam napomene gospodina Hubblea da — komad sočne paštete prija poslije svakog jela i ne škodi nimalo zdravlju — a Joe je dodao: — I ti ćeš dobiti svoj dio, Pipe. — Ote mi se vrisak užasa, ni sad ne znajući je li bio samo u duši, il' je možda zaista resko odjeknuo među gostima. Osjetih da se prevršila mjera i da moram pobjeći. Ruke mi se otkinuše od stola i ja nagnem bježati glavom bez obzira.

Ali dotrčao sam samo do kućnih vata, jer naletim glavom na četvu vojnika s mušketa; jedan od njih zamahne lisičinama prema meni i reče: — Tu smo! A sad pozor! Naprijed!

5. POGLAVLJE

Kada se pojavila četa vojnika i kundacima svojih nabijenih mušketa tresnula na pragu kuće, poustajaše zbunjeni gosti od ručka, a gospoda Joe, vraćajući se praznih ruku u kuhinju, zastade kao prikovana, izbu-ljenih očiju usred zapanjene kuknjave: - Blagi Bože, bogo moj, kud -nestade — paštete?

36

Narednik i ja bijasmo u kuhinji, kad se gospoda Joe s razrogačenim očima iščudavala, a meni se za to vrijeme donekle sredile misli. Bješe to naime narednik, koji mi je maločas uputio one riječi, a pogledom sada prelazio po društvu pružajući im ljubazno desnicom lisičine, dok mu je lijeva ruka počivala na mom ramenu.

- Oprostite, moje dame i gospodo - progovori narednik- kako maloprije spomenuh na vratima ovom junačkom žutokljuncu (a ništa nije spomenuo) — krenuo sam u ime kralja u potjeru i potreban mi je kovač.

— A molim vas lijepo, zašto vam baš on treba? — odbrusi moja sestra, u isti čas kivna što ga uopće netko treba.

— Gospo — odvrati uljudni narednik — odgovorio bih u svoje ime da tražim čast i zadovoljstvo kako bih se upoznao s njegovom odličnom ženom, no govoreći u ime kralja, moj odgovor glasi: trebam s njim obaviti neki poslić.

Svi su smatrali daje lijepo što je narednik rekao, te je gospodin Pumblechook glasno uskliknuo: — E, ta mu valja!

- Eto vidite, kovaču - nato će narednik, koji je odmah na prvi pogled pronašao Joea - dogodila se nezgoda s lisičinama, te sam primijetio da se na jednim brava ne da zaključati, a ni spojke ne priležu dobro. Pa kako su nam lisičine sad potrebne, biste li ih malo pregledali?

Joe baci na njih pogled te izjavi da bi za popravak trebalo u vignju naložiti vatru, a to će prije potrajati dva sata nego jedan. - Odista? Onda, kovaču, smjesta na posao — odgovori narednik, kome se žurilo. — Obavljamo dužnost u ime Njegova Veličanstva, pa ako vam moji ljudi mogu biti od pomoći, odmah će se prihvatiti posla.

Nato pozove momke, koji su jedan za drugim upali u kuhinju i po-slagali oružje u kut. Zatim su po vojnički, opuštenih ruku stajali, odmarajući čas koljeno, čas ramena, čas raskopčavali opasač ili torbu ili otvarali vrata da, ispruživši vratove iz svojih visokih ovratnika, što dalje pljucnu u dvorište.

Sve sam nesvjesno gledao, jer sam bio u dvostrukom strahu što će se dalje dogoditi. Ipak sam malo-pomalo shvatio da lisičine nisu na-

37

mijenjene meni i da je zasad barem vojska pobudila veći interes od paštete i potisnula je u zasjenak. Dotle sam donekle sredio svoje raštrkane misli.

— Biste li mi rekli koliko je sati? — obrati se narednik gospodinu Pum-blechooku, po čijem se razumnom držanju moglo s pravom zaključiti da je točan kao sat.

— Baš je prošlo dva i pol.

— Pa nije tako strašno — reče narednik razmišljajući — stići ćemo na vrijeme, makar bili prisiljeni da čekamo gotovo dva sata. Koliko je po vašem računu daleko odavle do močvara? Bit će da nema više od milje?

— Upravo milja — reče gospoda Joe.

— Pa lijepo. Počet ćemo ih opkoljavati u suton. Naredba glasi: u sumrak. Ima, dakle, vremena.

— Robijaše, narednice? - upita gospodin Wopsle kao da se to po sebi razumije.

— Da! - odvrati narednik - dvojica. Znamo vrlo dobro da su još u močvarama, a prije mraka ne će se usuditi da izmile. Je li itko od vas vidio tu divljač u blizini?

Svi osim mene odgovoriše čiste savjesti da nisu. Na mene nitko nije ni pomislio.

— Nadam se — reče narednik — da će se uvjeriti prije no što misle da su pali u zasjedu i da smo ih opkolili. A sada, kovaču, ako ste spremni, vojska Njegova Veličanstva kralja je spremna!

Joe je međutim svukao prsluk, skinuo ovratnik i privezao kožnu pregaču, te pode u kovačnicu. Jedan od momaka rastvori drvene kapke na prozorima, drugi naloži vatru, treći prione uz mijeh, a ostali se natisnu oko vatre što se ubrzo rasplamtjela. Joe se sada lati čekića i stade kovati i nabijati, nabijati i kovati, a mi naokolo gledamo.

Zanimanje za hajku ne samo što je zaokupilo svačiju pozornost, već je i moju sestru učinilo podašnom. Natoči iz burenceta krčag pive za momke, a narednika pozva na čašicu rakije. No gospodin Pumblec-hook reče oštrim glasom: — Dajte mu vina, kumo, jamčim da u njemu nema katrana. - Narednik mu nato zahvali i reče da voli piće bez kat-

38

rana pa će radije popiti čašu vina. Kada mu pružiše čašu, zaželi njegovu veličanstvu dug život, a nazočnima sretan Božić, istrusi je naskap i ob-lizne usne.

— Dobra kapljica, narednice? — upita gospodin Pumblechook.

— Rekao bih — odvrati narednik — da je iz vaše kleti... Gospodin Pumblechook zagrohota pretilim smijehom i zapita: —

Kako znate?

— Jer ste čovjek koji zna što je što — otpovrne narednik tapšući ga po ramenu.

— Mislite? — nato će gospodin Pumblechook i kao maloprije ponovno udari u smijeh. — Daj još jednu!

— Ali zajedno s vama. I do dna — odgovori narednik. — Vršak moje pod peteljku vaše, a peteljka vaše na vršak moje — kuc! jedanput, kuc! dvaput — najljepša staklena svirka! Da ste živi i zdravi i uvijek znali prosuditi što je dobro, kao u ovom trenutku života!

Narednik ponovno iskapi čašu na dušak i kao da nije bio nesklon da okine i treću. Opazio sam da je gospodin Pumblechook u svojoj gostoljubivosti kanda zaboravio daje vino bio donio na dar; uzeo je bocu iz ruke gospode Joe i prisvojio za sebe čast da natače svima redom u neodoljivom nastupu srdačnog veselja. Štoviše, i meni dopade poneki gutljaj. Tako je obilno

sipao vino da je zatražio da mu se donese čak i druga boca, pa je i ta baš kao i prva u tili čas planula u njegovim podašnim rukama.

Gledao sam sve te ljude kako su veselo nagrnuli oko vignja, i pomislio da im je moj jadni prijatelj — bjegunac u strašnoj močvarnoj ravnici zapravo i zasladio ručak. Nisu se ni izdaleka tako dobro zabavljali prije uzbuđenja, kojemu je on bio uzrok. Sada su svi već unaprijed uživali pri pomisli da će uloviti ona »dva zlotvora«, a mijeh je svojim hukta-njem dozivao bjegunce, vatra se zbog njih rasplamtjela, Joe kovao i zveketao njih radi, dim kuljao u potjeri za njima, a tmurne im sjene na zidu prijetile kad bi plamen liznuo i opet se smirio, a usijane varnice prštale i ugasle — sada se mojoj ojađenoj mladenačkoj mašti pričinilo da se i blijedo popodne utrulo zbog one dvojice bijednika.

39

Joe najzad završi svoj posao, a kovanje i huktanje umukne. Kad je Joe navukao kaput, sakupio je hrabrost predložiti da neki od nas podu s vojnicima i vide kako će se ta hajka završiti. Gospodin Pumblehook i gospodin Hubble otkloniše, jer žele popušiti po jednu lulu, a ne mogu ostaviti ni dame posve same; gospodin Wopsle reče da je voljan poći ako pode i Joe. Joe pristade, a povest će i mene sa sobom ako dopusti gospoda Joe. Pouzdano znam, nikad nam ne bi dopustila poći da nije u nje prevladala radoznalost. Htjela je sve doznati, i kako se hajka svršila. Zbog toga dobaci samo napomenu: —Ako se vratiš s dječakom razmrskane glave od taneta muškete, onda mi ne dolazi s molbom da mu je opet namjestim. Narednik se uljudno oprostio s damama, a s gospodinom Pumblec-hookom rastade se kao s dobrim drugom; sumnjam, međutim, da bi se divio vrlinama toga džentlmena da su obojica bili trijezni, a ne već malo pri piću. Momci dohvatiše puške i svrstaše se u stroj. Gospodinu Wopsleu, Joeu i meni bilo je strogo naređeno da se držimo pozadi i da ne zucnemo ni riječi kad stignemo do močvara. Čim smo izišli na o-štar zrak, koračajući žustro prema cilju, došapnuh Joeu izdajnički: — Nadam se da ih ne će naći. —A Joe mi uzvрати šaptom: — Šiling bih dao, Pipe, da im je uspjelo kidnuti!

Ne bješe ni jednog namjernika iz sela da nam se pridruži, jer je vrijeme bilo hladno i natušteno, cesta izrovana, pa se omicale noge, mrak se već spuštao, a ljudi u svojim domovima palili vesele vatre na ognjištima svetkujući današnji dan. Poneki samo pojuriše načas do jako osvijetljenih prozora i zurili su za nama, ali nitko živ ne iziđe van. Zakrenusmo za putokaz, a onda uzesmo pravac prema groblju. Tu se zadržasmo nekoliko trenutaka jer nam narednik dade znak rukom, dok su dva-tri momka zašla među grobove, a pretražili su i crkveni trijem. Ne našavši ništa, opet izadoše. Prošavši kroz pokrajnja grobljanska vrata, uputismo se prema močvarnoj ravnici. Stade praštiti oštra solika i zapljusne nas u lice nošena vjetrom, što je duvao s istoka, a Joe me naprti na leđa.

Kad smo zašli u tu turobnu pustoš, nitko nije ni slutio da sam prije osam ili devet sati ovdje sreću onu dvojicu bjegunaca i vidio gdje se kri-

40

ju, i sada prvi put s najvećim strahom pomislim da li će, ako naidemo na njih, onaj moj robijaš pomisliti da sam ja doveo vojnike do tog mjesta? Ta pitao me je jesam li izdajničko njuškalo i dodao da bih bio bijesno štene kad bih se ovako mlad dao u hajku za njim. Hoće li povjerovati da sam njuškalo i bijesno štene i da sam ga zaista izdao?

Utaman mi bješe pitati sada za to. Jahao sam na Joeovim leđima, a poda mnom Joe, preskačući jarke poput lovačkog konja i opominjući gospodina Wopslea da se ne spotakne i ne razbije svoj rimski nos, već potrči zajedno s nama. Vojnici su bili pred nama, poredani u dugoj crti razdaleko jedan od drugoga. Krenuli smo putem kojim sam i ja bio pošao i zalutao u magli. Ili se magla još nije digla iz močvara, ili ju je vjetar već raspršio. U krvavom odsjevu

sunčeva zalaska jasno se vidio svjetionik, vješala, humak s tvrđavom i obala s onu stranu rijeke, iako tek pridušeno u vodnjikastim olovnim šarama.

Srce mi udaralo u prsima, kao po nakovnju, o Joeova široka pleća. Ogledavao sam se na sve strane neću li gdje ugledati ma kakav znak odbjeglih robijaša. Ali njima ni traga, ni glasa. Gospodin Wopsle me je ne jedanput uplašio svojim puhanjem i sipljivim dahtanjem. Pomalo sam se naviknuo na nj i dobro ga razlikovao od glasova što su dopirali do nas iz smjera kojim smo krenuli u potjeru. Protrnuh od strave kad mi se pričinilo da čujem kako turpija još uvijek škripi; no to bješe samo zvek ovčje klepke. Ovce prestadoše pasti gledajući bojažljivo u nas; goveda okrenuše glave od solike i vjetra buljeći srdito u nas, kao da smo mi krivi za obje te nevolje; no osim tih znakova života i jezivog drhtanja svake travke u trenucima kad zamire dan, ništa nije narušavalo turobnu tišinu u močvarnoj ravnici.

Vojnici su nastupali prema staroj tvrđavi, dok smo mi išli nešto podalje iza njih, kadno svi u isti čas stadosmo. Nošen vjetrom i kišom dopre do nas otegnuti krik. Ponovno drugi glasniji krik izdaleka, negdje s istočne strane. Ne, bila su dva krika, ili više u isti mah, sudeći po mješavini glasova.

Narednik i vojnici pokraj njega potiho su se dogovarali kad pristi-gosmo Joe i ja. Osluškujući časkom, Joe (koji je bio oštra sluha) složi

41

se s njima, a također i gospodin Wopsle (koji nije dobro čuo). Narednik brzo i odlučno zapovjedi da se nitko ne odazove tim glasovima, a momci neka krenu zaobilazno drugim smjerom brzim korakom. I tako skrenusmo nadesno (prema istoku). Joe je divno kasao te sam se morao čvrsto držati da ne padnem s njegovih leđa.

To je sada uistinu bilo jurišanje, a Joe je za sve to vrijeme izgovorio jedine dvije riječi - udri naprijed! - Niz nasip, uz nasip, preko gatova pa — pljuskac! — u prokope i kroz guste tršćake: nitko nije gledao po čemu gazi. Sto smo bliže bili mjestu, odakle je dopirala vika, čulo se sve jasnije da ne više samo jedan čovjek. Na mahove sve utiša, a tad bi i vojnici nijemo stali. Kad bi se ponovno prolomila vika, vojnici bi udarili u još brži trk, a mi za njima. Poslije nekog vremena prevalili smo toliki komad puta da smo čuli glasove od kojih je jedan za-pomagao: — Ubi me! — a drugi: — Tu su robijaši! Bjegunci! Ovamo straža! — A onda kao da su se oba glasa gušila u borbi, a zatim se opet izvijali krikovi.

Sada su vojnici pojurili kao jeleni, a tako i Joe.

Narednik je prvi od svijuju stigao na mjesto vike, a dvojica vojnika tik iza njega. Kad svi dopadosmo, već su držali zapete i uperene puške u rukama.

— Obojica su tu! — dahtao je narednik, zagrezao u glib prokopa. — Predajte se obojica! Proklete zvijeri, ne krvite se!

Voda je pljuskala, glib prštao na sve strane, padale kletve i udarci kada se još nekoliko vojnika spustilo u jarak u pomoć naredniku i stalo izvlačiti prvo mog bjegunca, a zatim drugoga. Obliveni krvlju i bez daha, bacali su se i otimali mrseći grdne kletve; no ja sam dakako prepoznao obojicu.

— Upamtite — reče moj robijaš brišući dronjavim rukavima krv s lica i stresajući sa svojih prstiju čuperke iščupane kose — ja sam ga uhvatio! Ja sam ga vama izručio! Upamtite!

— To nije nimalo važno — odgovori narednik — od toga ne ćeš, pri-jane moj, imati baš veliko zadovoljstvo, jer si se i ti našao u nebranom grožđu. Stavite mu lisičine!

42

— Ni brige me što mi ne će donijeti zadovoljstva. Ne ištem većeg no što ga imam sada — reče moj bjegunac i zasmije se zadovoljno. — Uhvatio sam ga, a on to zna. To mi je dosta!

Drugi je robijaš sav posivio i sada mu je bio ne samo lijevi obraz natučen, nego čitavo lice izudarano i izgrebano. Nije smogao ni toliko daha da progovori, i dok nisu svakomu napose stavili lisičine, naslanjao se na vojnika, jer bi se inače srušio na zemlju.

— Pazite dobro, stražari — pokušao me je ubiti — bile su mu prve riječi.

— Pokušao ga ubiti? — ponovi moj robijaš prezirno. — Da sam pokušao, bio bih i izvršio! Ja sam ga uhvatio i predao vama, eto što sam učinio. Ne samo što sam ga spriječio da umakne iz močvare, nego sam ga baš dovukao amo — dovukao natrag već s polovice njegova puta u slobodu. Molim lijepo, to je gospodin, ta lopuža. Moja je zasluga što će galija opet dobiti svoga džentlmena. Ja da njega ubijem? Baš bi se isplatilo, kad sam mogao da mu se još ljuće osvetim i — da ga do vučem amo!

Drugi je još uvijek zasopljeno dahtao: — On je — on je pokušao — da me - da me ubije. Vi ćete - to - posvjedočiti.

— Poslušajte! — reče moj robijaš naredniku. — Kidnuh s galije bez ičije pomoći. Stavio sam sve na kocku i - uspjelo je. Mogao sam se iskobeljati i iz ove kao smrt hladne ravnice — eto, pogledajte moju nogu: ode gvožđe — da nisam otkrio, da je i on tu. On da se seta na slobodi? Njega da pustim da se koristi sredstvom što sam ga ja pronašao? On da se opet posluži sa mnom kao svojim oruđem? I po drugi put? Ne, ne, to ne, pa makar crkao na dnu toga blata — i on uzbudljivom gestom svojih okovanih ruku pokaza na jamu. - Sčepao sam ga i držao da biste ga primili iz mojih šaka!

Drugi bjegunac, koji se očigledno užasno plašio svoga druga, ponovi: — Pokušao me ubiti. Da niste došli, bio bih već mrtav.

— Laže! — krikne moj robijaš bijesnom odlučnošću. — Rodio se kao lažac, a kao lažac će i crknuti. Pogledajte mu samo njušku na kojoj piše da je lažac. Neka mi pogleda u oči, ako se usuđuje!

43

Onaj drugi, sileći se da razvuče lice u prezriv smiješak- što međutim nije moglo izbrisati nervozne trzaje što su mu se grčili oko usana — pogledavao je na vojnike, pogledavao po močvarnoj ravnici i švrljao pogledom po nebu, ali nikako da pogleda govornika.

— Jeste li vidjeli! — produži moj robijaš. — Vidite li, kakva je hulja? Vidite li te podle nemirne oči? Baš tako su mu oči poigravale kad su nam sudili. Ni načas da mi pogleda u oči. Onaj drugi je neprestano oblizivao svoje suhe usne i skretao očima sad u daljinu, sad oko sebe; najzad upre pogled časkom u govornika i reče: - Nisi bas bogzna što za vidjeti - zažmirivši podrugljivo prema njegovim okovanim rukama. Mog robijaša spopade takav očajnički bijes, te bi se zacijelo bio bacio na njega da se nisu umiješali vojnici. — Zar vam nisam rekao — nato će drugi robijaš — da bi me bio ubio da mu se pružila prilika? — Svi su vidjeli kako se sav trese od straha, a na usta mu izbila bijela pjena kao sitne pahuljice snijega. — Dosta je preklapanja — reče narednik. — Zapalite baklje.

Jedan je vojnik mjesto puške nosio košaru, pa pokleknuo da je rastvori, a moj bjegunac sada prvi put pogleda oko sebe i vidje mene. Cim stigismo do tog mjesta, spustio sam se s Joeovih leđa na rub jarka i nisam se maknuo sve dosad. Kad su se naši pogledi sreli, gledao sam ga raširenih očiju netremice i jedva zamjetno pomaknuo rukom i za-kimao glavom. Čekao sam da me pogleda, da ga pokušam uvjeriti u svoju nevinost. Nije mi bilo jasno je li uopće shvatio moju namjeru, jer nisam razumio njegova pogleda, a sve se odigralo u tili čas. Ne bih bolje zauvijek upamtio njegov prodorni pogled da me je gledao jedan sat ili čitav dan.

Vojnik s košarom brzo izvadi svijeću, zapali na njoj tri-četiri baklje, uzme jednu sebi, a ostale porazdijeli drugima. Već je i prije dobrano zamračilo, no sada je sve zacrnjelo, a doskora zatim pritisnula duboka tama. Prije nego smo odanle pošli, četvorica se vojnika postave uokrug i opale dva plotuna u zrak. Odmah zatim vidjesmo kako zaplamtješe druge baklje u

izvjesnoj udaljenosti iza nas, a jednako i u močvarama na suprotnoj obali rijeke. - Sve u redu - reče narednik. - Naprijed, marš!

44

Vel/ka očekivanja

Nismo odmakli daleko, kadno pred nama zagrmješe tri topa tolikom silinom kao da mi nešto u ušima prepuče. - Očekuju vas na brodu — reče narednik mome robijašu. — Znaj da dolazite. Ej, nemoj zaostajati, prijane! Bliže ovamo!

Njih su dvojicu držali podalje jednog od drugoga i svaki je stupao za sebe pod stražom. Primio sam sada Joea za ruku, a u drugoj je nosio baklju. Gospodin Wopsle predloži da se vratimo, no Joe odluči da vidimo sve do svršetka, i tako podosmo za ostalima. Put, kojim smo sada išli, bio je prilično dobar, a vodio je većim dijelom uz obalu rijeke, obilazeći ovdje-ondje oko kakva nasipa s malom vjetrenjačom i uglib-ljenim otvorom na ustavi. Kada sam se osvrnuo, vidio sam da iza nas dolaze i druge svjetiljke. S bakalja u našim rukama padale su velike goruće krpe, a vidio sam i odbačene baklje kako se dime i bukne. Sve je ostalo bilo zastrto crnom pomrčinom. Luči su svojim smolastim pla-menim jezicima zagrijavale zrak oko nas, a obojici sužnjeva kao da je to godilo dok su šepajući trapali naprijed između vojničkih mušketa. Zbog njihovih napola hromih nogu stupali smo polagano, a bili su već toliko iznureni da smo dvaput-triput stali dok su se odmarali.

Hodali smo tako više od sata dok nismo stigli do proste drvenjare i pristaništa. U drvenjari bješe smještena straža: vojnici zatraže zov, a narednik se odazove lozinkom. Udosmo zatim, a nas zapahne zadah duhana i vapna za bijeljenje; u peći je plamtjela jaka vatra; u kolibi se nalazila svjetiljka, stalak za muškete, bubanj i nisko drveno ležište, nalik na golemi tjesak1 bez valjaka, dosta prostrano da se po njemu zajedno ispruži dvanaestak ljudi. Tri-četiri vojnika, što su na njemu ležala u svojim zimskim kabanicama, nisu se baš mnogo obazirala na nas. Odigoše glave, pogledavši nas pospano, te opet prilogoše. Narednik sastavi nekakav izvještaj i zapiše nešto u knjigu, a zatim otjera najprije onog robijaša što ga nazivam »drugi«, u pratnji čuvara na brod.

Moj me robijaš nije nijedanput više odonda pogledao. Dok smo stajali u kolibi, stajao je pred vatrom i zurio u nju zavezen u misli, ili stav-

1 Preša (za valjanje rublja). - Prev.

45

ljao naizmjenice noge na pećnicu, promatrajući ih zamišljeno kao da ih žali što su sve propatile u posljednje dane. Iznenada se okrene naredniku i progovori:

— Htio bih da dam izjavu o mome bijegu. Da ne bi zbog mene sumnja pala na druge.

— Možeš izjaviti što god hoćeš — odvrati narednik skrštenih ruku, gledajući ga hladno — ali nije dopušteno da ovdje daš ma kakvu izjavu. Imat ćeš dosta prilike da o tome govoriš i čuješ prije no što svršimo s tobom.

— Znam, ali to je druga pjesma, nešto naročito. Čovjek ne može da crkne od gladi, bar ja ne mogu. Digao sam nešto tamo u selu - gdje usred bareša stoji crkva.

— Hoćeš reći da si ukrao — nadoveza narednik.

— A kazat ću vam i gdje. U kovačevoj kući.

— Oho! — reče narednik upiljivši oči u Joea.

— Hoho! — reče Joe upiljivši oči u mene.

— Evo što: škrbavu kosturu, gutljaj rakije i paštetu.

— Jeste li vi, kovaču, možda primijetili da vam je nestalo nešto kao pašteta? — upita narednik prijateljski.

— Moja je žena opazila baš u trenutku kada ste vi nadošli - je li tako, Pipe?

— Vi ste, dakle — reče moj robijaš, pogledavši Joea nekako sjetno, ni ne osvrćući se na me

— onaj kovač? Onda žalim što sam pojeo vašu paštetu.

— Bog mi je svjedok — potvrdi Joe — da ne žalim za njom, ukoliko je uopće moja — sjetivši se da to smije reći samo u svoje ime, a ne i u ime gospode Joe. — Ne znamo što ste učinili, no svakako ne bismo dopustili da zbog nje skapate od gladi, jadnice i bližnji naš, je li tako, Pipe?

Kako sam već prije bio zamijetio, ponovno nešto zakrklja u robi-jaševu grlu, i on nam okrene leđa. Čamac se vrati, pratnja je bila spremna; i mi ga ispratismo do pristaništa, sklepana od grubog kolja i kamenja, te vidjesmo kako ga uguraše u barku, čiji su veslači bili baš kao i on robijaši. Čini se da se nitko nije iznenadio što ga vidi, niti

se raduje, niti žalosti, niti je itko prozborio riječ, samo što netko povika kao da se izdire na pse: - Ej vi, uprite! - a to je imala da bude zapovijed da prionu uz vesla. Pri svjetlosti bakalja vidjesmo stari crni brod gdje leži nešto podalje od glibovi te obale kao ukleta Noemova barka. Ukotvljeni robijaški brod, vezan teškim zahrđalim lancima, pričinja se mojim djetinjanskim očima daje i sam okovan teškim neg-vama poput sužnjeva. Vidjesmo kako je barka pristala uz bok i kako su robijaša povukli na palubu i — nestade ga ispred naših očiju. Po-bacaše okančine bakalja u vodu, koje se, zapištavši, ugasiše kao da je i s robijašem sada sve svršeno.

6. POGLAVLJE

Moje duševno raspoloženje, što je teret krivice zbog one krađe neočekivano skinut s mojih leđa, nije me navelo da pošteno priznam svoju krivicu; no nadam se daje na dnu moje duše ipak ostalo poneko zrnce dobrote.

Ne sjećam se da li se moja savjest iole ganula pri pomisli na gospodu Joe, pošto je iščezlo moje strahovanje da će netko otkriti moj grijeh. No Joea sam volio — možda u onim danima samo zato što je taj čestiti dobričina dopuštao da ga volim — a zbog njega se moja savjest nije dala tako lako umiriti. Često sam pomišljao da bih Joeu morao priznati svu istinu (pogotovu odonda kad sam prvi put vidio kako traži svoju turpiju). Nisam to učinio s razloga što sam se pobojavao da će me, ako to učinim, smatrati gorim no što sam bio uistinu. Strah da ne izgubim Joeovo povjerenje, pa da odsada uvečer sjedim u zapećku zureći žalostivo u svog zauvijek izgubljenog druga i prijatelja, zavezao mi jezik. Bolećivo sam zamišljao, ako Joe dozna za to, nikad ga više ne ću gledati kako pokraj ognjišta gladi zaliske, a da odmah ne pomislim: evo, pre-tura u glavi misli o mojoj krađi. Da ću ako bude znao, kadgod jučerašnji ostaci mesa i pudinga stignu na stol, a Joe ih tek ovlaš pogleda uvijek pomisliti: sad u sebi raspravlja o tome jesam li ili nisam već bio

46

47

u smočnici. A bude li ikad u našem daljem zajedničkom porodičnom životu spomenuo da je pivo ustajalo ili bljutavo, zarumenit će mi se obrazi, jer ću biti uvjeren daje posumnjao: ulio sam u pivo katranove vodice. Riječju, bio sam prevelika kukavica da uradim što sam znao da je pravo, kao što sam bio kukavica da izbjegnem ono što sam znao da ne valja. Nisam se tada družio ni s kim u svijetu, u kome tako rađe mnogi od njegovih stanovnika. Kao posve samouki genij sam sam otkrio kako djelovati.

Hvatao me san čim smo malo odmakli od robijaške galije, pa me Joe ponovno uprta na leđa i ponese kući. Bit će da mu je dojadio čitav taj put, jer je posve izmoreni gospodin Wopsle bio tako zle volje da bi zacijelo, kad bi »crkva svima dopustila natjecanje«, izopćio čitavu tu ekspediciju, a u prvom redu Joea i mene. Kao obični svjetovnjak sjedio je tako dugo i ludo na vlažnoj zemlji da bi ga zbog njegovih hlača - kad su mu skinuli kaput da ga suše pri vatri kuhinjskog ognjišta — objesili, ukoliko bi to bilo zločinstvo što se kažnjava smrću.

Za to sam vrijeme teturao po kuhinji kao da sam malo pripit, jer me je Joe čas prije spustio na noge. Bio sam čvrsto zaspao, a zatim sam se od vrućine, svjetlosti i Zagora glasova probudio. Otriježnio sam se (kad me je sestra dobro grunula u leđa, izdirući se na me: — Ej, jeste li ikad

vidjeli takvo čudovište od dječaka!) i čuo Joea kako priča o robijaševu priznanju, dok su svi gosti, svaki po svome, tumačili kako je provalnik ušao u smočnicu. Pošto je pretražio sve prostorije, gospodin Pumblec-hook je pronašao da se provalnik najprije popeo na krov kovačnice, i odonud spustio kroz kuhinjski dimnjak po konopcu, što ga je spleo od svoje plahte, razrezavši je u trake. Kako je gospodin Pumblehook vrlo uvjerljivo iznosio svoju tvrdnju — i preko sviju »potjerao svoju laganu kočiju« — svi se složiše da se to zaista tako dogodilo. Gospodin Wopsle je već ponešto zloban od umora, dakako bijesno, uzviknuo: — Nije tako! — no kako nije iznio nikakvu bolju teoriju, a osim toga bio bez kaputa, smatrali su da ga uopće nema, tim više što se odostraga sav dimio, kako se leđima bio okrenuo kuhinjskom ognjištu da žarka vatra izvuče iz njega svu vlagu, te takav ni u koga nije izazvao povjerenja.

48

To je sve što sam te večeri čuo prije no što me je sestra pograbila kao snenu nepriliku za nazočne goste i pomogla mi da odem u postelju, i to tako čvrstom rukom kao da su mi noge bile obuvane u pedeset pari cipela, što sve u isti mah treskaju po stepenicama. Moje duševno stanje, kako sam ga ranije opisao, pojavilo se prije no što sam sutradan ustao, i trajalo je još dugo, pošto je čitava stvar već legla, te se više ni spominjala nije, osim u izuzetnim zgodama.

7. POGLAVLJE

U vrijeme kad sam stajao na groblju, čitajući natpise s porodičnih nadgrobnih ploča, naučio sarrurpravo toliko da sam znao sricati riječi. Moje tumačenje tih jednostavnih natpisa nije bilo baš osobito točno, jer sam u riječima »žena Gore Spomenutoga« pročitao kao neko laskavo upućivanje na činjenicu da se moj otac uzdigao u neki bolji svijet. Da sam naišao na kakvog pokojnog rođaka s napomenom »niže navedeni«, nimalo ne sumnjam da bih sebi stvorio najgore mišljenje o tome članu porodice. Niti su moji pojmovi o vjeri, što sam ih učio u katekizmu, bili naročito ispravni. Živo se sjećam da sam zamišljao kako moja izjava »da ne skrenem s ovog puta za sve dane života svojega« meni stavlja u dužnost da uvijek idem od kuće kroz selo istim putem, ne zakrećući kod kolareve kuće nizdo, niti kod mlina uzbrdo. Kad napunim potrebni broj godina, trebalo je da postanem Joeov šegrt, a dok se ne uzvinem do tog časnog položaja, po riječima gospode Joe, ne smije se dopustiti da se ulijenim ili (kako bih ja to nazvao) da me maze. Stoga sam radio ne samo u kovačnici, nego su me počastili i s dužnošću da ispomažem kad ustreba i kojem susjedu i plašim ptice, pobirem kamenje ili vršim slične poslove. Da se međutim ne bi time narušio naš viši položaj u društvu, stavili su škrabicu za novac na gornju policu kuhinjskog kamina, u koju se, kako je javno bilo obznanjeno, ubacuje sva moja zarada. Sve mi se čini da se taj novac imao uložiti

49

u državnu štedionicu, ali znam da nije bilo ni najmanje nade da ću bilo kako i sam sudjelovati u podjeli toga blaga.

Pratetka gospodina Wopslea držala je u selu večernju školu, a to će reći da je bila smiješna starica s ograničenim novčanim sredstvima i neograničenim slabostima, pa je običavala malo prodrijemati svake večeri od šest do sedam, i to u društvu mališana, od kojih je svaki plaćao dva penija tjedno da ima prilike, gledajući je, usavršavati se u dobrom odgoju. Uzela je u najam kućicu, u kojoj je na prvom katu stanovao gospodin Wopsle, pa smo mi daći obično slušali kako neobično dostojanstveno i jezivo čita naglas udarajući od vremena do vremena nogom o pod. Postojala je također ni na čemu osnovana bajka da gospodin Wopsle svakog četvrtgodišta »ispituje« učenike. Što je zapravo radio u tim prilikama? Zasukao bi rukave, razbarusio kosu i recitirao nam Antonijev govor nad mrtvim tijelom Cezarovim¹. Nato bi svaki put nadovezao Collinsovu Odu Strastima², pri čemu sam naročito uživao u Wopsleovoj interpretaciji Osvete, koja uz trijesak baca krvlju omaš-teni mač i ugaslih očiju uzima trubu

što navješćuje rat. Tada još nisam osjetio ono što sam osjećao u kasnijem životu, kad sam zapao u vrtlog Strasti i uspoređivao ih s onima Collinsa i Wopslea na štetu obojice džentlmena.

Pratetka gospodina Wopslea nije upravljala samo ovim Odgojnim zavodom, već je — u istoj prostoriji — držala također dućančić sa svakovrsnim potrepštinama. Nije imala pojma čega sve tamo ima, niti je znala bilo čemu cijenu, ali se zato tu nalazio mali zamašteni podsjetnik, što ga je čuvala u jednom pretincu, a služio je u isti mah kao cjenik. Uz pomoć ove čudesne sveščice Bidy je obavljala sve trgovačke transakcije. Bidy je bila unuka pratetke gospodina Wopslea. Priznajem da nikako nisam u stanju riješiti problem kakav je rodbinski odnos između nje i gospodina Wopslea. Bila je baš kao i ja siročić i isto

1 Iz Shakespearove tragedije Julije Cezar. - Prev.

2 William Collins (1721 - 1759), engleski pjesnik, koji je tek nakon smrti postao slavan svojim Odama. — Prev.

50

tako othranjena nečijom »rođenom rukom«. Neobično upadljiva zbog svoje vanjštine: kosa joj je uvijek bila raščupana, ruke prljave, cipele neokrpljene i izgažene. Taj opis valja primiti s izvjesnim ograničenjem, odnosi se naime samo na radne dane. Nedjeljom bi polazila u crkvu čista i dotjerana.

Uglavnom sam bez tuđe podrške i oslonca, a još više uz Bidvnu pomoć, negoli pomoću pratetke gospodina Wopslea, krčio sebi put kroz abecedu kao kroz šiprag bodljikave kupine, sav izmoren i izguben u borbi sa svakim slovom. Poslije toga uhvatio sam se u koštac s onim lupeškim brojkama od jedan do devet, koje su se svake večeri iznova prerašavale tako da nisam mogao razaznati jednu od druge. No naposljetku sam kao slijepac napipao put da naučim čitati, pisati i računati koliko je najpotrebnije.

Jedne sam večeri sjedio u zapečku s tablicom od škrljevca, ulažući veliki napor da napišem Joeu pismo. Držim daję prošla puna godina od naše hajke kroz močvare, i opet bila ciča zima i ljuta suhomrazica. S abecedom na metalnoj ploči pred ognjištem, u koju sam po potrebi mogao zavirkivati, črkajući sam našampao za sat-dva ovu poslanicu:

- dragi Moj JO jaZE Nadamda Si DOBRO JaZE NA dam DAČU skOrO mOČI Uči TI TEbe I On da BIČEmo Vrlo SrEtnI Ikad bu-dEM tvOj Šegrđ alače to bITI Veselo PiP.

Nije bilo nikakve prijekę potrebe da se s Joeom dopisujem, to manje što je sjedio pokraj mene, a bili smo sami. No ipak sam mu predao tu pismenu poruku svojom rukom (zajedno s pločicom), a Joe je primio kao čudo učenosti.

- No čuješ, Pipe, stari družę! - usklikne Joe, raskolačivši svoje plave oči. - Pa ti si pravi učenjak!

- Volio bih da jesam - rekođ, zagledajući u pločicu koju je Joe držao pred sobom s neugodnim osjećajem da je moja pisanija prilično krivudava.

- Gle, tu je jedno J - reče Joe - i jedno O da ne može ljepše! Ovdje je jedno J i jedno O i jedno J-O, dakle Joe!

51

Nikad nisam čuo Joea da je naglas pročitao više od ove jednosložne riječi, a prošle sam nedjelje u crkvi zamijetio, kad sam slučajno držao naš zajednički molitvenik naopačke, da mu nimalo ne smeta kako ga držim. Htijući iskoristiti priliku da se uvjerim, hoću li, podučavajući Joea, trebati početi sasvim od početka, rekođ: - Ali što je s ostalim, Joe?

— S ostalim, Pipe? — upita Joe i polako pošvrlja očima po tabli kao da nešto traži: - jedan, dva, tri. Pa, tu su tri J i tri O i tri J-O, tri Joea, Pipe!

Nagnuh se nad Joeom i, pokazujući kažiprstom u slova, pročitah mu čitavo pismo.

- Čudo, pravo čudo! - reče Joe kad dočitah pismo. - Ti si pravi učenjak.

— A kako sričeš Gargery, Joe! — upitah pomalo zaštitnički.

— Ja uopće ne sričem — odvratilo Joe.

- Ali kad bi ipak sricao!

- To ne može biti - nato će Joe - premda neobično volim čitati.

- Uistinu Joe!

— Ne-obično. Daj ti meni — produži Joe — kakvu dobru knjigu ili dobre novine, pa me posadi uz ognjište, u kome pucketa vesela vatra, i ne tražim ništa više! Gospode! - nastavi protrjavši malo koljena -kada nabasaš na J i O, pa veliš: »Evo najzad J-O, Joe«, to je onda zaista zanimljivo čitanje!

Iz toga sam zaključio da se Joeovo obrazovanje nalazi tek u prvim počecima razvitka, baš kao i parni stroj. Istražujući dalje, upitao sam:

- Nisi li, Joe, nikad pohađao školu kad si bio malen kao ja!?

— Nisam, Pipe.

— A zašto nisi nikad pohađao školu, Joe, kad si bio malen kao ja!?

- Pa, znaš, Pipe, reći ću ti - odgovorio Joe i dohvatio vatralj i stane polako čarkati vatru ispod rešetke kao uvijek što je običavao kad bi se zavezao u misli. - Otac mi, Pipe, bio pijanica, a kad bi se naljoskao, udarao bi nemilosrdno po mojoj majci kao čekićem. Uostalom jedina prilika kad bi upotrijebio ruke za kovanje, osim kad bi po meni kovao.

52

A snaga, s kojom je po meni udarao, bila je jednaka snazi kojom nije udarao po nakovnju. Slušaš li me i razumiješ li me?

— Razumijem, Joe.

— Posljedica bješe da smo majka i ja često bježali od oca. Majka je morala raditi kod tuđih ljudi, a meni bi govorila: »Joe, sada ćemo, hvala Bogu, dijete, i tebe u školu«, i dala me u školu. Ali je u oca bilo dobro i meko srce te nikako da izdrži bez nas. Zato bi uvijek došao sa strahovitom gomilom ljudi i podigao takvu buku pred vratima kuće, gdje smo se sklonuli, da su svaki put digli ruke od nas i izručili nas njemu. Onda bi nas opet poveo kući pa udri po nama. Znaš, Pipe — reče Joe i zastane da po svom običaju zamišljeno pročarka vatru, pa me opet pogleda — to je mnogo škodilo mome školovanju.

— Svakako, jadni moj Joe!

— Premda, upamti, Pipe — nastavi Joe, promišljajući i lupnuvši dva--tri puta žaračem po najgornjoj rešetki kamina- ako uzmemo svakom prema zaslugi i primijenimo istu pravdu od čovjeka do čovjeka, moj je otac bio dobra srca, je li ti sada jasno!

Nije mi bilo jasno, ali mu to nisam rekao.

— E, pa - nastavi Joe - netko mora grijati lonac, Pipe, ili nema juhe, zar ne?

To mi je bilo jasno, i to i rekoh.

— Pa sad, jedno s drugim, moj se otac nije protivio da se prihvatim posla, i tako sam počeo učiti taj zanat koji bi bio i njegov da se bavio njime. Radio sam, vjeruj mi, Pipe, dosta teško. I dođe vrijeme da sam ga mogao izdržavati: izdržavao sam oca dok ga nije spopao neki crveni osip i pošao Bogu na istinu. I moja namisao bješe da mu stavim na ploču eto ovakav natpis: »Bješe grješnik, pamti Namjernice, jer svi ljudi griješe, ali u njega dobro srce bješe.«

Joe je taj dvostih izgovorio s tako očitim ponosom, pomnjivo i jasno da sam ga upitao nije li ga sam skovao.

— Jesam — odgovorio Joe — baš ja glavom. Tek što bi dlanom udario o dlan. Kao da sam jednim udarcem skovao potkovu. Nikad se u životu nisam tako zabezeknuo - zar je to sinulo u mojoj glavi? - i da

53

ti pravo kažem, nisam vjerovao da je to moja rođena glava smislila. Kako rekoh, Pipe, moja namisao bješe da mu te riječi uklešu u nadgrobnu ploču, ali pjesništvo stoji novaca, svejedno da li ćeš uklesati riječi velikim ili malim slovima, i tako nisam izvršio svoje namjere. Ne računajući pogrebne troškove, sav novac što smo ga skucali bio je potreban za majku. Bila je slaba zdravlja i sasvim oronula. Nije trebao dugo čekati na nju, sirotu dušicu, i najzad ode i ona na posljednji počinak.

Joeove plave oči zališe se suzama; protare najprije jedno oko, pa onda drugo grubo i nespretno glavicom vrška vatralja.

- Bilo je пусто živjeti sam — nastavi Joe — i upoznah se s tvojom sestrom. A tvoja je sestra — produži Joe zagledavši se čvrsto u mene, kao da zna da se ne ću suglasiti s njime — feš komad ženske.

Nisam mogao a da ne pogledam u vatru s očitom sumnjom u istinitost ovih riječi.

- Ma što obitelj ili svijet o tome mislili, Pipe, tvoja je sestra - i Joe poslije svake riječi udari vatraljem o ogradu kamina — feš — komad — ženske.

Ne pade mi na um ništa pametnije no da kažem: — Drago mi je, Joe, što tako misliš.

- I meni - odgovori Joe uhvativši se za moje riječi. - Meni je drago što tako mislim, Pipe.

Malo previše crvenila kože ili tu i tamo koštu-njavosti — što to smeta!

- Ako njemu ne smeta, kome će onda smetati! - ubacim pronicavo.

- Dakako! - prihvati Joe. - Tako je! U pravu si, stari družo! Kad sam se upoznao s tvojom sestrom, povelimo razgovor o tome kako će te postaviti na noge »svojom rukom«. Vrlo je lijepo od nje, govorio je sav svijet, a ja sam govorio isto. A ti - produži Joe, i lice mu se razvuče u grimasu kao da gleda pred sobom nešto zaista ružno — da si sebe vidio kako si bio majušan, sićušan slabičak, bogo moj, ti bi stvorio najružniju predodžbu o sebi!

Nisam baš uživao u tome što je kazao, te rekoh: — Ne brini se za mene, Joe.

— Ali ja sam se brinuo za tebe, Pipe — odvrati nježno i priprosto. - Kad sam ponudio tvojoj sestri da joj budem drug i da joj to kažem i pred oltarom kad god joj se prohtjedne i bude spremna da dođe u moju kovačnicu, rekoh joj ovo: »Ponesite sa sobom i sirotog mališana, Bog ga čuvao! U mojoj kovačnici ima i za njega mjesta!«

Briznuh u plač, zamolih ga da mi oprost i zagrlih Joea, a on, odba-civši vatralj, zagrli me i reče: - Ostat ćemo uvijek najbolji prijatelji, Pipe, zar ne? Ne plači, stari moj družo!

Pošto se ta mala upadica dokrajčila, Joe nastavi:

— Eto vidiš, Pipe, tako je to! To ti sve objašnjava! Nego... kad me počneš podučavati, Pipe (a ja ti velim da sam tupe glave, baš vrlo tupe), gospoda Joe ne bi baš trebala vidjeti što smjeramo. To treba ude-siti, da kažem, potajno. A zašto potajno? Reći ću ti, Pipe, zašto.

Opet je dohvatio žarač, i ja ne vjerujem da bi bez njega mogao uopće produžiti svoje razlaganje.

— Tvoja sestra želi vladati.

— Vladati, Joe? — Od čuda sam se sav zapanjio i u meni iskrsne mutna pomisao (a moram priznati — i nada) da će se Joe rastaviti od žene i da se odriče nje u korist ministarstva mornarice ili financija.

— Želi vladati - reče Joe - a time hoću kazati, želi vladati tobom i mnome.

-Aha!

— Ona baš ne voli odviše da joj se po kući motaju mudre glave -produži Joe — a pogotovu joj se ne bi mililo kad bih ja postao odveć učen, sve od straha da se ne pobunim protiv nje.

Kao neki buntovnik, jesi li razumio?

Spremio sam se da odgovorim pitanjem i već sam zaustio — A zašto... — kad me Joe prekide.

— Počekaj malo. Znam što si nakanio reći, Pipe, ali čekaj malo! Ne kažem da nas tvoja sestra ponekad ne zaulari. Ne kažem da nas tu i tamo ne baci na leda i svali se na nas svom težinom. U trenucima go-ropadnosti, Pipe - Joe spusti glas do šapata i pogleda na vrata - treba

54

55

po duši priznati da je pravi Zmaj. - Joe izgovori tu riječ kao da je pisana s dvanaest početnih velikih Z.

— Zašto se ne pobunim? To si htio pitati, Pipe, kad sam te prekinuo?

— Da, Joe, baš to.

— Pa znaš — reče Joe i premetne vatralj u lijevu ruku da bi desnom pogladio zaliske. Znao sam da je sve propalo, čim se tako uspokojio. — Tvoja je sestra mudra glava. Vrlo mudra glava.

— A što je to? — upitam u nadi da malo potulim njegovo oduševljenje. No Joe bješe spremniji sa svojim tumačenjem nego što sam očekivao, i on mi začepi usta zaokruženom i odlučnom izjavom, pa mi odgovori, gledajući mi u oči netremice: — Ona.

— A ja nisam - prihvati Joe ponovno, svrnuvši pogled od mene i ponovno stade gladiti zaliske. - A, na kraju krajeva, Pipe - a to ti govorim najozbiljnije, stari družo — moja mi majka lebdi još uvijek kao živa pred očima kako se kinji i muči čitav svoj život bez mira i počinka dok joj ne prepuče srce. Zato sam uvijek u smrtnome strahu da nekoj ženi ne nanese krivicu, pa mi je milije da ona meni malo napakosti, negoli ja njoj. Volio bih da samo ja izvučem kraći kraj, Pipe; volio bih da nema one tvoje Golicaljke, stari družo; volio bih da se sve svali na moju grbaču; ali to ti je, Pipe, ono »tako—mora— -bit—i—ne—može —drukčije«, i nadam se da ćeš otrpjeti one male nedostatke i nepravde.

Kako god sam bio još malen, vjerujem da sam se od te večeri još više divio Joeu. Nakon toga bijasmo drugovi kao i prije; ali poslije, kada sam u spokojnim satima sjedio i gledao u Joea, razmišljajući o njemu, prožimalo me novo osjećanje, svijest da mu se divim iz dubine svoga srca.

— Međutim — reče Joe, ustavši da podstakne vatru — naša se schwarz-vvaldska ura sprema da izbije osam, a još je nema! Nadam se da kobila ujka Pumblechooka nije natrapala na komad leda i postradala.

Gospoda Joe je ponekad običavala da se na sajmeni dan poveže s ujkom Pumblechookom da mu pomogne pri kupnji kućnih potrepština, gdje je trebalo ženskog savjeta, jer je ujko Pumblechook bio ne-

56

ženja, a nije se pouzdavao u sluškinju. Danas je bio sajmeni dan i gospoda Joe se s njime uputila u takvu ekspediciju.

Joe razgrne vatru, pomete ploču ispred ognjišta, a zatim podosmo pred vrata da oslušujemo dolazi li kočija. Bješe suha i hladna noć, vjetar je puhao ledenom oštrinom, a mraz bio bijel i tvrd. Pomislim da bi svaki koji bi se noćas zatekao u močvarama poginuo. Pogledao sam u zvijezde i razmišljao kako bi strašno bilo gledati u zvijezde onome što se smrzava, a da u svemu tom blistavom sjaju ne vidi ni tračka nade ni milosrđa.

— Evo kobile — javi se Joe — zvoni kao zvončići!

Približavala se mnogo bržim kasom nego obično, pa je topot potkova po smrznutoj zemlji odzvanjao kao melodija. Iznijesmo stolicu za gospodu Joe da lakše side s kola. Pročarkasmo vatru da već izdaleka vide rasvijetljeni prozor i još jednom razgledasmo po kuhinji je li sve na mjestu. Kad smo završili pripreme, već su stigli pred kuću, umotani sve do očiju. Brzo smo pomogli gospodi Joe da side s kola, a ujko Pumblechook se također našao na nogama, pokrio

kobilu gunjem, i začas se skupismo u kuhinji. Zajedno je s nama sunulo unutra toliko hladna zraka, da se činilo izvući će svu toplinu iz vatre s ognjišta.

Gospoda Joe, skidajući sa sebe brzo i uzbuđeno ogrtače i šalove, zabaci kapu na leda, gdje je ostala visjeti na privezačima, progovori: — Ako taj dječak večeras ne osjeti što je zahvalnost, onda ne će nikad!

Gledao sam je zahvalno koliko je moguće dječaku koji nema pojma zašto bi trebao biti zahvalan.

— Nadajmo se — reče sestra — da ga ne će suviše razmaziti, no ipak se bojim...

— Nije ona od tih, kumo — upadne joj gospodin Pumblechook u riječ. — Ona već zna kako će s njim.

— Ona? — Pogledam Joea skupivši obrve i naskubivši usne: — Ona? — Joe pogleda u me, pa i on skupi obrve i naskubi usne: — Ona? — Kad je moja sestra uhvatila njegov pogled, Joe prijeđe nadlanicom preko nosa, a lice mu poprimi pomirljiv izražaj, kao uvijek u takvim prilikama. Pogleda ženu.

57

- No, što je? - osiječe se moja sestra zagrižljivo na njega: - Zar kuća gori?

Joe pristojno natukne: - Netko kanda reče - ona.

- Držim, da ona i ne može biti drugo nego ona? — otpovrne moja sestra. Osim ako gospođicu Havisham smatraš za muško. Sumnjam da bi čak i ti pošao tako daleko.

- Zar ona gospođica Havisham u gradu? — upita Joe.

- Zar ima neka druga gospođica Havisham izvan grada? - odbrusi moja sestra. - Želi da dječak dođe onamo i da se igra. Dakako da će poći. Savjetujem mu da se prihvati igre - pritom zaklima glavom kao da me hrabri neka budem što bolji i uljudniji u igri - inače ću mu ja pomoći da malo živne.

Čuo sam o gospođici Havisham u gradu - svatko je nekoliko milja uokrug čuo o njoj - kao o neobično bogatoj i sablasnoj dami koja živi u velikoj turobnoj kući što je sva zabarikadirana protiv provalnika, a živi u potpunoj samoći, odijeljena od sveg ostalog svijeta.

- Dakako, svakako! - čudio se Joe. - Volio bih znati gdje se upoznala s Pipom!

- Blesane! - usklikne moja sestra. - Tko veli da ga poznaje?

- Pa, kanda netko reče - ponovno natukne Joe pristojno - da joj se prohtjelo da Pip dođe k njoj i da se tamo igra.

- A zar se nije mogla propitati kod ujka Pumblechooka ne poznaje li on kakvog dječaka koji bi došao k njoj na igranje? Zar je nemoguće zamisliti da ujko Pumblechook, jedan od njenih zakupnika - da ne kažemo svakog Četvrtgodišta ili polugodišta, jer to bi bilo previše za tvoju glavu - ponekad odlazi k njoj da podmiri najamninu? Zar nije mogla tom prilikom upitati ujka Pumblechooka ne poznaje li kakvog dječaka, koji bi došao k njoj na igranje? A nije li ujko Pumblechook, koji je vazda tako susretljiv i dobar prema nama - što ti, Josephe, možda i ne misliš - mogao spomenuti baš toga dječaka, koji se tu pred nama kočoperi i zbog koga sam uvijek bila poslušna ropkinja? - Pritom se u njezinom glasu odražavao najveći prijekor kao da je Joe najnezahvalniji nećak na svijetu. A ja sa svoje strane mogu izjaviti da se nisam u tom času nimalo kočoperio.

58

- E, ta vam valja! - usklikne ujko Pumblechook. - Baš dobro rekoste. To bješe prava riječ i na pravom mjestu! No dakle, Josephe, sada si upućen.

— Josephe — produži moja sestra isto tako prijekorno, dok je Joe trljao dlanom nos kao da se ispričava - još nisi upućen, iako možda misliš da jesi. Misliš, ali ipak nisi. Ne znaš da se ujko Pumblechook - svjestan svih mogućnosti što se pružaju dječaku ako dođe u kuću gospođice Havisham — izjavio spremnim da ga večeras u svojoj kočiji poveze k sebi u grad i sutra

ujutru sam glavom preda gospođici Havisham. O, smiluj mi se, Bože! Govorim i govorim dvojici bezjaka— poviče moja sestra, strgnuvi kapu s glave u nastupu iznenadnog očajja - dok ujko Pumblechook čeka, kobila se sigurno vani već razboljela, a dječak tu stoji prljav od glave do pete!

S ovim se riječima zaleti na mene kao orao na janje, i stade mi gurati lice u drvene čabrove, umakati u izlive za ispirine, podmetati glavu pod slavine bačava za kišnicu, sapunati, gurkati, gnječiti, trljati, muljati i možditi, dok nisam bio sav izvan sebe. (Ovom ću prilikom reći i to da sam se bolje od ma kojeg stručnjaka na svijetu upoznao s djelovanjem vjenčanog prstena kad njime nečija ruka nemilosrdno struže po tuđem licu.)

Kad se završilo veliko pranje, navukoše mi čistu platnenu košulju, krutu da ne može biti kruća, kao malom pokajniku grubu surinu, a zatim me utegnuše u moje najtješnje i najstrašnije odijelo. Izručiš me gospodinu Pumblechooku, koji me je preuzeo službeno u svoje ruke poput izvršitelja sudske osude. Kako sam unaprijed znao — umro bi, kad ne bi kao uvijek i sada završio riječima: — Dječaće, budi uvijek zahvalan svim svojim prijateljima, ali osobito onima koji su te othranili »svojom rukom«!

- Zbogom, Joe.

— Bog te blagoslovio, Pipe, stari družo moj!

Dotada se još nikada nisam odvajao od njega i - nešto od ganuća, a nešto od sapunice — u prvi su mah pred mojim očima u kočiji poigravale same zvijezde. No jedna se za drugom ugasi a da nije osvijetlila

59

pitanje: za čije babe zdravlje odlazim gospođici Havisham na igranje, i kakve igre očekuje od mene?

8. POGLAVLJE

Kuća i sve ostale zgrade gospodina Pumblechooka u Glavnoj ulici trgovišta kao da su bile posute paprom i brašnom, kako i priliči kući i kućištu prekupca žitom i trgovcu sjemenjem. Činilo mi se da mora biti vrlo sretan čovjek kad ima toliko pretinaca u dućanu; pa kada sam virnuo u jednu-dvije donje ladice i ugledao u njima zavezane vrećice od smedeg papira, sve sam se u čudu pitao da li to cvjetno sjemenje i lukovice ikad zažele da jednog sunčanog dana provale iz svojih tamnica i procvatu?

Te sam misli prevrtao po glavi u rano jutro po svom dolasku. Sinoć me poslaše odmah u krevet, u potkrovnicu s kosim krovom. Kut, gdje je bila postelja, bio je tako nizak da su crjepovi bili po mom računu samo stopu nad mojim čelom. Tog sam istog jutra otkrio i čudno srodstvo između sjemenja i polubaršuna. Gospodin je Pumblechook nosio hlače od polubaršuna, a isto takve i njegov poslovođa. Sve je sjemenje zadisalo polubaršunom, a taj opet sjemenjem da nisam mogao razlikovati jedno od drugoga. Tom sam istom prilikom opazio da gospodin Pumblechook vodi svoju trgovinu tako što gleda u sedlara preko ulice. Sedlarov je opet posao bio u tome da promatra majstora za izradu kočija, koji je po svoj prilici zarađivao kruh svagdašnji time što je s rukama u džepu gledao pekara. Taj je sa svoje strane buljio u trgovca kolonijalnom robom. Trgovac je stajao pred vratima dućana, zijevao i piljio u ljekarnika. Kao da se u čitavoj Glavnoj ulici jedino urar bavio svojim poslom, jer je povazan pognut s povećalom na oku zurio u maleni stolić, a pred njegovim se izlogom uvijek natiskivala gomila ljudi u grubim košuljama i promatrala što radi.

Gospodin Pumblechook i ja doručkovali smo u osam sati u maloj gostinjskoj sobi iza dućana, dok je poslovođa srkao svoj čaj i mazao

O

komadinu kruha s maslacem sjedeći na vreći graška u prednjem dijelu kuće. Bilo mi je vrlo neugodno u društvu gospodina Pumblechooka. Opsjednut idejom moje sestre da moje obroke

treba začiniti nečim is-posničkim i pokajničkim, davao mi je štoviše mekotine kruha sa što manje maslaca, a u mlijeko dolijevao toliko tople vode te bi bilo poštenije daje mlijeko sasvim izostavio. Nije ni o čemu drugom razgovarao nego samo o računanju. Nazvao sam mu pristojno dobro jutro, a on me naduto dočekao: — Koliko je, dječčače, sedam puta devet? — Kako da mu odgovorim kad me je tako zaskočio već kod prvog dolaska u njegovu kuću i k tomu još natašte? Bio sam gladan, a prije nego što sam gutnuo prvi zalogaj, već me je upleo u zbrajanje, kojemu nije bilo kraja za čitavog doručka. »I još sedam?«, »I četiri?«, »I osam?«, »I šest?«, »I dva?«, »I deset?« I tako dalje i tako dalje. Poslije svakog dobrazanja, jedva sam dospio malo gutnuti ili srknuti, a on me već zaokupio novim pitanjem. Dotle je on udobno sjedio ništa ne računajući, nego samo mastio brke sušenom slanimom i vrućim zemičkama i (dopustite da rečem) gutao sve to kao pravi žderonja.

Stoga sam se uvelike obradovao kad je bilo blizu deset sati, a mi se dali na put prema kući gospođice Havisham, iako nisam bio nipošto sam sa sobom nacistu kako da se vladam kod ove dame. Stigosmo za četvrt sata do kuće gospođice Havisham. Bila je to zgrada od starih opeka, turobna, s mnogo željeznih rešetaka. Poneki su prozori bili zazidani, a u prizemlju zamandaljeni zahrđalim prijevornicama. Ispred kuće je bilo dvorište, također zatvoreno, i pošto smo pozvonili, morali smo čekati da nam otvore vrata. Dok smo čekali, zavirivao sam kroz rešetke (a gospodin Pumblechook me je dalje ispitivao: — I četrnaest? — no ja sam se pretvarao kao da ga ne čujem). Vidio sam da se pokraj kuće nalazi velika pivara. Ništa se u njoj nije varilo, kao da je već odavna prestala raditi.

Netko otvori prozor i nečiji zvonki glas upita: — Kako se zovete? — našto moj pratilac odgovori: — Pumblechook. — Isti mu glas uzvrat: — Dobro! — prozor se opet zatvori i neka nam djevojčica s ključevima u ruci dođe predvorjem u susret.

61

- To je Pip - reče gospodin Pumblechook.

- Pip? - nato će lijepa djevojčica, a držala se pritom vrlo ponosito -udi, Pipe.

Gospodin Pumblechook je također ušao sa mnom, ali ga djevojčica zaustavi na ulazu.

- O, i vi želite do gospođice Havisham?

- Ako gospođica Havisham želi - odvrat gospodin Pumblechook zbunjeno.

- Znajte, ona to ne želi.

Reče to tako odrješito i konačno da gospodin Pumblechook, iako je bio povrijeđen u svome ponosu, nije mogao tome prigovoriti. Ali je za to mene ošinuo očima - kao da sam ja nešto skrivio! - oprostio se opo-menuvši me prijekornim glasom: - Dječčače, nastoj da tvoje vladanje u toj kući bude na čast i diku onima koji su te »svojom rukom« odgojili! - Još sam uvijek strahovao da će se vratiti i upitati kroz rešetke: »Koliko je, ako dodamo tome još šesnaest?« ali se nije vratio.

Moja mlada pratilica zaključa vrata i podosmo dvorištem. Bilo je popločano i čisto, ali iz svake je pukotine nicala trava. Iz dvorišta je vodio puteljak do zgrada pivovare, a drvena su vrata bila širom otvorena, kao i čitava pivovara iza njih sve do visokog zida što ju je zatvarao. Sve je bilo prazno i opustjelo. Kao daje hladni vjetar puhao hladnije ovdje, nego s onu stranu vrata; zavijajući kroz otvorene prostorije pivovare kao kroz snast broda na morskoj pučini. Opazila je kako sam se zagledao u sve to i reče: - Mogao bi popiti čitavo jako pivo, što se sada ovdje vari i ne bi ti nimalo naškodilo.

- I ja, gospođice, mislim da bih mogao - rekoh nekako plašljivo.

- Bolje je što više ne pokušavaju ovdje variti pivo, jer bi se moglo ukiseliti. Ne misliš li i ti tako, mali?

- Bit će da je tako, gospođice.

- Nije da netko kani pokušati - nadoveže or jl - jer to je zauvijek prošlo i te će zgrade ostati napuštene dok se s- jt ne uruše. A odleža-nog piva ima toliko u podrumu da bi se njime' mogao poplaviti cijeli dvorac.

62

— Je li to ime kuće, gospođice?

— Jedno od imena — mali.

— Zar ima više od jednoga, gospođice?

-Još jedno. Drugo joj ime bješe Satis; to je neka latinska, grčka, ili hebrejska riječ - ili sve troje zajedno, a meni posve svejedno, a znači -dosta.

— Dosta - čudno ime kući, gospođice.

— Da - odvrati ona - ali znači više od onoga što kaže. Kad joj je bilo nadjenuto, značilo je da ma tko bio njezin vlasnik, ne će imati više nikakvih želja. Bit će da su ljudi u ono vrijeme bili s malim zadovoljni. No nemoj, mali, zastajkivati.

Premda me je tako često nazivala »mali« i nemarno da nije bilo nimalo laskavo po me, bila je otprilike mojih godina. Naizgled je bila dakako mnogo starija, jer je bila djevojčica, a usto lijepa i samosvjesna, a sa mnom je postupala tako prezirno kao da joj je dvadeset i jedna godina i da je kraljica.

Ušli smo u kuću kroz pokraj na vrata - jer su glavna u pročelju bila zatvorena s dva lanca s vanjske strane - i prvo je bilo što sam zapazio da su svi hodnici bili mračni i da je tamo ostavila zapaljenu svijeću. Dohvati je, pode još nekim hodnicima i zatim nekim stubištem, a još uvijek je bio posvuda mrak i samo nam je svjetlost svijeća osvjetljavala put.

Naposlijetku stigismo do vrata neke sobe i ona mi reče: - Udi. -Odgovorih joj više od straha, nego iz pristojnosti: — Poslije vas, gospođice.

A ona će nato: - Ne budi, mali, smiješan, ja ne ću unići. - Prezirno se udalji — a što je bilo još gore — ponese sa sobom i svijeću.

Bilo mi je vrlo neugodno, a pomalo sam se i bojao. Ne preostade mi drugo nego da pokucam na vrata, i pokucao sam. Netko me iznutra pozove da uđem. Uđem, dakle, i nađem se u velikoj sobi, dobro osvijetljenoj voštanicama. Nije bilo ni tračka danjeg svjetla. Vidio sam po namještaju da je to soba za oblačenje, iako mi je većina pokućstva u onaj tren bila po obliku i upotrebi nepoznata. Najviše se isticao stol sa

63

zlatnim ogledalom ukrašen zavjesom, i bilo mi je na prvi pogled jasno da je to toaletni stolić otmjene dame.

Ne bih mogao reći bi li mi sve to bilo jasno da za stolom nije sjedila otmjena dama. U naslonjaču je sjedila najčudnija dama koju sam dosada ili ikad poslije vidio. Podbočila se laktom na stolić i podnimila glavu.

Bila je odjevena u posve bijelu skupocjenu haljinu od satena, čipaka i svile. I cipele su joj bile bijele. S glave joj se spuštao dugi bijeli veo, a u kosi joj zadjenuto cvijeće kao u nevjeste, samo što je i kosa bila bijela. O vratu i na rukama blistali su sjajni dragulji, a drugi su se svjetlucali porazbacani po stolu. Posvuda su ležale haljine, manje raskošne, i napola puni kovčezi. Nije dovršila toaletu. Navukla je samo jednu cipelu, a druga je ležala na stoliću, na dohvat ruke. Veo je tek prebacila, urica je s lancem ležala na toaletnom stoliću, a do nje prsni ukras od čipaka, rukavice, cvijeće i molitvenik, sve bez reda na hrpi pred o-gledalom.

Na prvi pogled nisam sve to vidio, iako sam mnogo više zapazio no što biste mislili. Ipak sam razabrao daje sva ta bjelina bila nekad bijela i izgubila prvašnji sjaj i već odavna izbljedjela i požutjela. Vidio sam da je nevjesta sva uvenula, baš kao i vjenčana haljina i cvijeće, da je nestalo svakog sjaja, osim bljeska u upalim očima. Znao sam da je haljinu obukla mlada, jedra žena, i da se tijelo, na kome je sada haljina visjela, bilo sasušilo do kosti i kože. Jednom su me

na sajmu povelu u kabinet voštanih kipova i vidio sam tamo strašnu figuru na odru, ne sjećam se više čije ličnosti. Drugi put me povedoše u jednu od starih crkava, kakvih ima u našem močvarnom kraju, da mi pokažu kostur bogatuna u ostacima skupocjenog ruha, kojega su iskopali iz grobnice što se nalazila pod kamenim pločama poda. Kao da ?u sada voštana figura i kostur dobili crne oči, što su se pomicala i gle(je u mene. Vrisnuo bih da sam mogao.

<
— Tko je? — zapita dama za stolom

— Pip, gospodo.

— Pip?

64

— Dječak gospodina Pumblechooka, gospodo — došao sam se igrati.

— Pristupi bliže, da te vidim. Dođi sasvim blizu.

Kada sam stajao pred njom, izbjegavajući njezin pogled, uočio sam sve pojedinosti oko sebe i opazio da je ura stala dvadeset minuta prije devet, a u isti tren i sat na zidu.

— Pogledaj me - reče gospođica Havisham. - Ne bojiš se valjda žene koja nije vidjela danje svjetlosti otkako si se rodio?

Žalim što moram priznati da nisam oklijevao izreći grdnu laž kad sam joj odgovorio: — Ne.

— Znaš li što sam dodirnula — upita, položivši obje ruke na lijevu stranu grudi.

— Da, gospodo. (To me je podsjetilo na onog mladića.)

— Sto sam dodirnula?

— Sree.

— Slomljeno je!

Izgovorila je tu riječ uz živahan pogled, s osobitim naglaskom i sa sablasnim smiješkom, u kome je bilo izvjesnog ponosa. Časkom je držala ruke na prsima, a onda ih spusti kao da su joj otežale.

— Umorna sam — reče gospođica Havisham. — Željna sam rasonode, a dosta mi je muškaraca i žena. Igraj se!

Mislim da će mi svaki čitalac, pa i onaj najskloniji prepirci, priznati da u takvim prilikama nije mogla dati jadnome dječaku težu zadaću od bilo koje druge na čitavom svijetu.

— Gdjekad me obuzmu bolesne želje - nastavi - pa i ta da gledam kako se netko igra. Hajde, hajde! — i nestrpljivo zatrepće prstima desne ruke — igray se, igray se, igray se!

Pred očima mi je lebdjela sestrina opomena, pa mi u prvi tren sune glavom očajnička namisao da počnem obigravati po sobi poput kočije gospodina Pumblechooka. No osjećao sam da nisam dorastao toj predstavi, pa sam odustao. Stajao sam i gledao u gospođicu Havisham, a ona je — mislim — to smatrala tvrdoglavošću s moje strane, pa me štoviše i upita, pošto smo se jedno drugom zagledali čvrsto u oči:

— Je si li prkošljiv i tvrdoglav?

65

— Nisam, gospodo. Žao mi je zbog vas što se baš sada ne mogu igrati. Potužite li se na mene, imat ću neprilika sa sestrom, i stoga bih se drage volje igrao kad bih znao. Sve je to za mene novo, čudno, lijepo — i tužno — a riječ mi zape u grlu od straha da ne kažem previše, ili da sam već previše rekao, i opet izmijenismo poglede.

Prije no što je ponovno progovorila, svrati očima na drugu stranu, a zatim pogleda svoju haljinu, toaletni stolić i konačno sebe u ogledalu.

Promrmlja: — Za nj novo, a za mene tako staro; za nj čudno, a meni tako znano; i tako tužno za nas oboje! Zovni Estellu!

Kako se još uvijek promatrala u ogledalu, mislio sam da govori sama sa sobom, pa se nisam ni maknuo.

— Zovni Estellu — ponovi, sijevnuvši očima. — Barem to možeš učiniti. Zovni Estellu! S vrata.

Stajati u tajanstvenom mračnom hodniku, u stranoj kući i dovikivati iza glasa »Estella!« mladoj dami koja te prezire, a niti je vidiš, niti se odazivlje i osjeća samo strašnu drskost što izvikuješ njezino ime, bilo je gotovo isto tako neugodno kao igrati se na zapovijed. Napokon se odazove, i njezina se svijeća približavala poput zvijezde po dugom mračnom hodniku.

Gospođica Havisham joj kimne glavom da pristupi bliže, pa dohvati dragulj sa stola i iskuša njegov učinak spram njezinih lijepih mladih grudi i spram njezine lijepe smeđe kose. — To će, draga, jednog dana biti tvoje i ti ćeš to znati dobro iskoristiti. Hajde da vidim kako se kartaš s tim dječakom.

— S tim dječakom! Pa on je dijete običnog radnika! \ Mislim da sam razabrao odgovor gospođice Havisham pmo što je

glasio nevjerovatno: — Pa, ako ništa drugo, možeš mu slomiti srce!

— Kakvu igru znaš, mali? - upita me Estella s najvećim prezirom.

— Samo »prosjaka« ', gospođice.

1 Dječja kartaška igra (beggar-my-neighbour)\ igrači naizmjenice otkrivaju po jednu kartu. - Prev.

66

Hajd', »učini ga prosjakom« - reče gospođica Havisham Estelli. I tako posjedasmo da se kartamo.

I baš mi je tada postajalo jasno da se u toj sobi već davno sve zaustavilo, kao džepna urica i sat na zidu. Opazio sam kako je gospođica Havisham stavila dragulj točno na isto mjesto odakle ga je uzela. Dok je Estella dijelila karte, pogledao sam opet na toaletni stolić i razbrao da cipelu, nekoć bijelu, a sada požutjelu, nije nikad ni obula. Svrnuh pogledom prema njezinoj nozi, na kojoj nije bilo cipele, i vidjeh da je svilena čarapa, također nekoć bijela, a sada požutjela, izgažena i poderana. Da nije bilo tog posvemašnjeg zastoja i mirovanja svih tih izbli-jedjelih napola raspalili stvari i stvarčica, ne bi ni zborana vjenčana haljina na oronulom tijelu bila toliko nalik na mrtvačku halju, niti dugi veo na mrtvački plašt.

Sjedila je kao mrtva dok smo se mi kartali, a čipkasti umeci i ukrasi na njezinoj vjenčanoj haljini bili su kao od papira što se raspada u prah. Tada nisam ništa znao o tome kako s vremena na vrijeme ljudi iskopaju tjelesa mrtvaca, sahranjenih u pradaavno vrijeme, koja se raspadnu u prah i pepeo istog trenutka kada ponovno dođu na sunce. Odonda sam često pomišljao da bi se zacijelo i njezino tijelo raspalo u prašinu kad bi ga dotaknuo tračak danje svjetlosti.

- Taj mali veli »pub« mjesto »dečko«! -javi se Estella prezirno, prije no što svršismo prvu igru. — Kako su mu ruke grube, a cipele glomazne!

Nikad mi prije nije palo na pamet da se stidim svojih ruku, no sada sam ih stao promatrati i vidio da su nezgrapne. Njezin je prezir bio tako jak da je postao zarazan i zahvatio i mene. Dobila je prvu igru i sada sam ja dijelio. Pobrkao sam karte, što se moglo očekivati jer sam znao kako vreba i jedva čeka da pogriješim. Proglasi me glupim, nespretnim težakom.

— A ti ne kažeš ništa o njoj — upita gospođica Havisham gledajući u nas. — Obasiplje te pogrdama, a ti ni riječi. Sto misliš o njoj?

— Radije ne bih rekao — promucah.

— Reci mi u uho - nato će gospođica Havisham i sagne glavu.

61

- Mislim da je vrlo ohola - šapnuh.

- I što još?

- I vrlo lijepa.
 - I što još?
 - I vrlo uvredljiva. - (Toga trenutka Estella je uprla u me pogled pun gađenja.)
 - I što još?
 - Mislim da bih htio kući.
 - Pa da je nikad više ne vidiš, iako je tako lijepa!
 - Ne znam baš sigurno ne bih li je više htio vidjeti, ali sada bih volio otići kući.
 - Uskoro ćeš poći - reče gospođica Havisham na glas. - Dovrši igru. Da nije bilo onog prvašnjeg sablasnog smiješka, bio bih sasvim uvjeren da se gospođica Havisham uopće ne zna smijati. Njezino je lice izražavalo neko budno i zamišljeno iščekivanje - po svojoj prilici još od časa kada se sve oko nje umrtvilo. Sada je bilo kao da ga više ništa ne može razvedriti. Grudi su joj oronule, bila je sva pognuta; glas joj smalaksao tako da je potihom govorila, kao da ju je prekrila samrtna tišina. Oronula je dušom i tijelom, izvana i iznutra, slomljena pod težinom nenadanog udarca. Dopravi igru s Estellom i ona me »učini prosjakom«. Kad mi je oduzela sve karte, bacila ih je prezirno na stol jer ih je dobila u igri sa mnom.
 - Kada ću te opet pozvati? - reče gospođica Havisham. - Čekaj, da razmislim malo. Htio sam je upravo podsjetiti daje danas srijeda, kad n\kao i prije s prstima desne ruke nestrpljivo dade znak da šutim. -|<|
 - Ne govori! Ništa ne znam o danima u nedjelji, ni o nedjeljama u godini. Dođi opet za šest dana. Čuješ li?
 - Da, gospodo.
 - Estello, odvedi ga. Daj mu nešto da pojede, pa neka za to vrijeme malo švrlja i razgleda vrt. Hajde, Pipe.
 Pošao sam za svijećom dolje, kao što sam išao za njom gore. Estella je stavi na mjesto gdje smo je našli. Dok nije otvorila pokrajna vrata,

68

držao sam, i ne razmišljajući o tome, da je vani zacijelo noć. Sjaj me danje svjetlosti posve smuti. Bilo mi je kao da sam u onoj čudnoj sobi, osvijetljenoj svijećom, proboravio sate i sate.
 - Ej mali, počekaj ovdje - naloži mi Estella i nestade zatvorivši vrata za sobom.
 Kada sam ostao u dvorištu, iskoristio sam priliku da razmotrim svoje grube ruke i proste cipele. Moje mišljenje o njima nije bilo povoljno. Nikad mi prije nisu zadavale briga, a sada su mi smetale kao vrlo prostački pripaci. Odlučio sam da pitam Joea zašto me je učio da onaj lik na kartama zovem »pubom«, kad treba da ga zovem »dečkom«. Želio sam da su Joea bolje odgojili, pa bih i ja sada bio otmjeniji.
 Estella se vrati s malo kruha, mesa i s vrčićem piva. Stavi vrčić na kamenu ploču u dvorištu i dade mi kruh i meso ne pogledavši me. Sve to učini nekako drsko, kao da sam protjerano pseto. Bio sam ponižen, povrijeđen, prezren, ojađen, srdit i žalostan — ne mogu da nađem pravu riječ za moju bol — sam Bog će znati ime toga moga jada — da su mi suze navrle na oči. Tek što se moje oči zališe suzama, djevojčica me brzo pogleda uživajući u tome što ih je ona izazvala. To mi je dalo snage da ih zatolim i da joj pogledam u lice: ona se nato trgne i s prezirom okrene od mene. Vidio sam da je bila duboko uvjerenjena da me pogodila u srce - i ostavi me.
 Kad je otišla, ogledavao sam se da nađem mjesto gdje ću sakriti lice. Podoh iza ograde dvorišta pivovare, naslonih se rukom na zid, a glavu spustih na ruku i stadoh plakati. Plajući sam udarao nogama o zid i svom snagom čupao kosu; tolika je bila gorčina u mojim osjećajima i tako je oštro bridio bezimeni bol da sam mu morao dati oduška.
 Sestrin me je odgoj učinio vrlo osjetljivim. U malenom svijetu, u kome djeca provode život — svejedno tko ih odgaja — ništa im se ne zasijeca tako duboko u dušu kao nepravda. Može

biti i mala nepravda što se nanosi djetetu, ali je i dijete malo, kao što je i njegov svijet malen. Njegov je drveni konjic zapravo isto tako visok kao najviši irski lovački konj. Od najranijeg djetinjstva borio sam se u duši s nepravdom. Kad sam tek počeo govoriti, već sam znao da je moja sestra u svojoj hiro-

69

vitoj i silovitoj neobuzdanosti nepravedna prema meni. Bio sam duboko uvjeren da, uza sve to što me odgaja »svojom rukom«, nema prava da me odgaja batinom. Sva ta kažnjavanja, poniženja, trapljenja postom i bdijenjem i ostale pokajničke patnje utvrdile su moje uvjerenje. Prepušten sam sebi i nezaštićen, razmišljao sam mnogo o tome, a to je, držim, uvelike pridonijelo tome što sam bio u moralnom pogledu plašljiv i vrlo osjetljiv.

Za sada sam se riješio povrijeđenih osjećaja udaranjem nogu o zid stare pivovare i čupanjem kose. Zatim sam rukavom obrisao lice i izašao iza zida. Kruh mi je i meso prijalo, pivo me grijalo i gotalo, pa sam se doskora oraspoločio i mogao sam se ogledati oko sebe.

Nema sumnje, mjesto je bilo pusto sve tamo do golubinjaka u pivovarskom dvorištu.

Golubinjak se naherio na svom stupu od jakog vjetra, a golubovi bi se u njemu osjećali kao da su na morskoj pučini i da se njišu kao na jarbolu. Ali u golubinjaku nije bilo golubova, ni konja u staji, ni svinja u kocu, ni slada u skladištu, ni mirisa hmelja i piva u kodu, ni u bačvama. Huktanje strojeva i razni mirisi pivovare rasplinuše se s posljednjim pramičkom dima. U pobočnom su se dvorištu gomilale u potpunom neredu prazne bačve, iz kojih je izbijao kiselkast zadah kao uspomena na ljepše dane: no sve je vonjalo i suviše kiselkasto a da bi podsjećalo na pivo, koje je nestalo - i meni je to dvorište ostalo u sjećanju kao sva druga napuštena mjesta.

Na kraju pivovare bila je bujna bašča, ograđena Všnim zidom, ne previsokim, pa sam se popeo uza nj i pridržao se u Jeo dugo rukama dok nisam vidio da je ta bašča kućni vrt, sav zarastao isprepletenim korovom. Preko zelenih i žutih putova pokazali se tragovi, kao da ipak ponekad prolazi netko njima, i upravo je sada Estella odilazila tim putem. Kao daje bila posvuda. Kada sam podlegao napasti gledajući tolike bačve, i stao hodati po njima, vidio sam je kako seta po njima na kraju dvorišta. Bila mi je leđima okrenuta, a raspuštenu je kosu podržavala objema rukama i nije se ni jedanput osvrnula, a začas mi je nestala ispred očiju. Tako je bilo i u pivovari — to jest u onoj velikoj popločenoj visokoj zgradi, gdje su nekoć varili pivo i gdje su još i sad sta-

70

jale sve pivovarske naprave. Kada sam prvi put ušao, prilično potišten njezinom sumornošću, i stao pokraj vrata, ogledavajući se oko sebe, vidio sam Estellu kako zamiče iza ugaslih peći i kako se penje uskim željeznim ljestvama, pa izlazi na galeriju, visoko ponad moje glave, kao da polazi u nebo.

Baš na tom mjestu i u tom času proživio sam u svojoj mašti nešto sasvim neobično. Tad sam mislio da je nešto neobično, a činilo mi se još neobičnije dugo vremena poslije toga. Svrnuh očima - a bile su mi malo zablještene od gledanja u hladnu svjetlost - prema velikoj drvenoj gredi nadesno, blizu mene, u niskom kutu zgrade, i ugledam obješeno tijelo. Nečiji lik u požutjeloj bjelini i s cipelom samo na jednoj nozi. To je tijelo visjelo tako da sam vidio kako su izbljedjele čipke na haljini bile kao papir što se raspada u prah, a lice je bilo gospođice Havisham i sve se trzalo, kao da me pokušava zovnuti. Zahvaćen grozom, kad sam ugledao taj lik, i obuzet užasom, što sam sigurno znao da ga čas prije nije bilo tamo, u prvi mah pojurim od njega, a zatim poletim prema njemu. A najveći sam užas osjetio kad sam opazio da tu nema nikakva tijela.

Samo hladna svjetlost vedrog neba, pogled na ljude koji su prolazili iza rešetaka dvorišne ograde i krepko djelovanje ostatka kruha, mesa i piva vratiše me ponovno k svijesti. No

možda ne bih ni uz pomoć ove okrepe tako brzo došao k sebi, da nisam ugledao Estellu kako se približava s ključevima da me pusti van. Bio bih joj dao lijepu priliku da me još više prezire — pomislim — kad bi primijetila moj strah; a to nikako nisam htio.

Prolazeći pokraj mene, osinu me pobjedničkim pogledom, kao da uživa što su mi ruke tako ogrubjele, a cipele tako glomazne. Otvori vrata i stane pokraj njih. Izišao sam i ne pogledavši je, ali me ona takne rukom po ramenu, kao da mi se podruguje.

— Zašto ne plačeš?

— Jer mi se ne plače.

— O da, plače ti se! Plakao si da umalo nisi obnevidio od suza, a i sada tek što ne proplačeš.

71

Prezirno se nasmije, izgura me van i zaključa vrata iza mene. Pošao sam ravno do gospodina Pumblechooka i osjetio neizmjereno olakšanje što ga nisam našao kod kuće. Ostavio sam mu poruku kod poslovođe u koji dan gospođica Havisham želi da joj opet dođem, i uputim se pješice one četiri milje hoda do naše kovačnice. Razmišljao sam putem o svemu što sam vidio, a osobito o tome da sam priprost radnički dječak s grubim rukama i glomaznim cipelama; da sam poprimio odvratni običaj da »dečka« zovem »pubom«, da sam kudikamo više neuk nego što sam to još sinoć mislio i da uopće živim prostačkim i lošim životom.

9. POGLAVLJE

Kad sam stigao kući, moja je sestra izgarala od radoznalosti da sazna kako je bilo kod gospođice Havisham, pa me stane obasipati pitanjima. Ubrzo sam se našao pod pljuskom teških udaraca, što su padali po mojoj šiji i leđima, dok mi je lice neslavno treskalo o kuhinjski zid, jer nisam dovoljno opširno odgovarao na pitanja.

Ako je strah da te ne shvaćaju isto tako duboko ukorišten u grudima mladeži kao u mojima — a smatram to posve vjerojatnim, jer nemam nikakva osobita razloga da se smatram nekim čudovištem — onda taj strah objašnjava moje uporno prešućivanje činjenica. Bio sam uvjeren da me nitko ne bi razumio kad bih opis; Jkuću gospođice Havisham onako kako sam je vidio svojim očima. Ne samo to, nego sam štoviše bio uvjeren da ni gospođicu Havisham ne bi nitko shvatio; pa iako je i meni samom bila posve neshvatljiva, osjećao sam da bih učinio nešto ružno i podmuklo kad bih iznio njezinu pravu sliku (da i ne spomenem Estellu) pred gospodu Joe. Stoga sam govorio što je moguće manje, i za to je moja glava udarala o kuhinjski zid. Najstrašnije je od svega bilo što je nasilnog starog Pumblechooka izjedala radoznalost da dozna sve što sam vidio i čuo, pa se sav zadihan

72

dovezao u svojim kolima za vrijeme čaja da čuje sve potanko. Već sam pogled na tog mučitelja s ribljim očima i sa širom otvorenim ustima, s nakostrušenom ridom kosom i s prslukom što se nadimao, učinio me je pakosnim u mojoj upornoj šutljivosti.

- Dakle, dječace — započne ujko Pumblehook tek što je zasjeo na počasno mjesto kraj ognjišta — kako si se proveo u gradu?

Odgovorih: — Prilično dobro, gospodine — a moja mi sestra poprijeti šakom.

- Prilično dobro? - ponovi gospodin Pumblehook. - »Prilično dobro« nije nikakav odgovor.

Reci mi, dječace, što znači tvoje »prilično dobro«?

Kreč zida na čelu možda učvršćuje tvrdoglavost mozga. Bilo kako bilo, kreč na čelu moju je tvrdoglavost upravo očeličio. Neko sam vrijeme razmišljao, a onda odgovorio kao da sam otkrio nešto sasvim novo: — To znači — prilično dobro.

Uzviknuvši nestrpljivo, moja je sestra htjela upravo poletjeti na mene — i nisam imao nade da će me netko obraniti, jer je Joe bio zaposlen u kovačnici — kadli se gospodin Pumblehook uplete: — Sačuvajte mir. Prepustite mališana meni, kumo, prepustite ga samo meni. —

Gospodin Pumblehook me nato okrene k sebi kao da će mi podšišati kosu i reče:

- Prije svega - da sredimo svoje misli! - Koliko je šilinga četrdeset i tri penija?'

Razmišljao sam o tome što bi se dogodilo da odgovorim »četiri stotine funti«, i došao do zaključka da bi takav odgovor imao loše posljedice po mene i zato sam odgovorio što sam znao točnije, pogriješivši za nekih osam penija. Gospodin Pumblehook me stade ispitivati čitav novčani »jedanputjedan«, počevši od »dvanaest penija su jedan šiling« sve do »četrdeset penija su tri šilinga i četiri penija,« te me onda pobjednički upita, očito siguran da me je smekšao: — No, dakle! Koliko je šilinga četrdeset i tri penija? — na što ja otpovrnuh poslije dugog

112 penija = 1 šiling; 20 šilinga = 1 funta. - Prev.

73

i dubokog razmišljanja: — Ne znam. — Bio sam tako ojađen da sam već i sam bio gotovo uvjeren da ne znam.

Gospodin Pumblehook je svrdlao ne bi li iz mene izvukao odgovor, pa upita: — Je li, recimo, četrdeset i tri penija — sedam šilinga, šest penija i tri novčića?

Odgovorih: — Jest! — Iako mi je sestra u isti čas prilijepila ćušku, u-pravo sam uživao kad sam vidio da mu je moj odgovor pokvario volju za dalje šale i da je zanijemio.

Pošto se oporavio, skrktivši ruke čvrsto na prsima, počeo je ponovno svrdlati: — Momče!

Kakva je gospođica Havisham?

Odgovorih: — Vrlo visoka i crnomanjasta.

— Je li istina, ujko? — upita moja sestra.

Gospodin Pumblehook joj povlađujući namigne, iz čega sam odmah zaključio da nikad nije ni vidio gospođicu Havisham jer nije bila ni nalik na ono što sam kazao.

— Dobro! — reče gospodin Pumblehook umišljeno. (— Eto, tako valja s njim! Sad smo — mislim — kumo, već na konju!)

— Stvarno bih, ujko — odvrati gospoda Joe — voljela da je uvijek pod vašim rukama, vi savršeno znate kako treba s njim postupati.

— Momčiću! Sto je dakle radila kad si danas došao k njoj? — upita gospodin Pumblehook.

— Sjedila je — odgovorim — u crnoj baršunastoj kočiji. \ Gospodin Pumblehook i gospoda Joe zagledaše se jedi j'u drugo —

a imali su i zašto; pa oboje ponoviše moje riječi: — U crnoj baršunastoj

— Da — rekoh. — A gospođica Estella — to je mislim, njezina nećakinja — dodavala joj je kolače i vina kroz prozorčić kočije na zlatnome tanjuru. Svi smo dobili kolače i vina na zlatnome tanjuru. Stao sam iza kočije da pojedem kolač, jer mi je tako naredila.

— Je li još netko bio tamo? — upita gospodin Pumblehook.

— Četiri psa — rekoh.

— Velika ili mala?

— Golema — rekoh. — Otimali su se o teleće kotlete iz srebrne košarice.

74

Gospodin Pumblehook i gospoda Joe opet se zgledaše zinuviši od čuda. Bio sam se sasvim pomamio — kao svjedok razapet na muke, komu je već svejedno — i bio spreman da im nabijam svakojaka čudesa.

— A gdje je bila kočija, ako boga znaš? — upita moja sestra.

— U sobi gospođice Havisham. — Nato ponovno zinuše od čuda.

— Ali nije bilo zapregnutih konja. — Dodao sam tu spasonosnu rečenicu odustavši tog trena od namjere da upregnem četiri bogato o-premljena hitra konja.

— Je li to moguće, ujko? — upita gospoda Joe. — Sto to govori dječak?

— Reći ću vam, kumo — nato će gospodin Pumblehook. — Po mom mišljenju, bit će dajee bila nosiljka. Vrlo je, znate — fantastična — toliko fantastična da provodi dane u nosiljci.

— Jeste li je ikad vidjeli u nosiljci, ujko? — upita gospoda Joe.
 — Pa kako sam je mogao vidjeti? — odvrati, prisiljen da prizna istinu — kad je nikad u životu nisam vidio? Ni vidio, ni okom namotrio.
 — Bogo mili, ujko! Ali ipak ste s njom govorili?
 — Pa valjda znate - reče gospodin Pumblechook razdražljivo - da su me, kad sam bio kod nje, doveli do ispred njezinih vrata, a vrata su bila odškrinuta, i tako je sa mnom razgovarala. Nemojte, kumo, reći da to niste znali. No sad je, svejedno, dečko pošao onamo da se igra. A što ste igrali, momčiću?
 — Igrali smo se sa zastavama - rekoh. (Molim, imajte na umu da se i sam snebivam od čuda kad se sjetim laži, što sam ih tom prilikom napričao.)
 — Sa zastavama! — ponovi kao jeka moja sestra.
 — Da — rekoh. — Estella je vitlala plavu zastavu, a ja sam vitlao crvenu, a gospođica Havisham je vitlala zastavu svu protkanu zlatnim zvjezdicama, koju je bila istakla kroz prozorčić kočije. Zatim smo svi mahali mačevima i vikali hura.
 — Mačevima! — ponovi moja sestra. — Odakle vam mačevi?
 — Iz ormara za posude — rekoh. — Vidio sam u njemu pištolje — marmelade — i pilule. U sobi nije bilo danje svjetlosti, već je sve bilo rasvijetljeno svijećama.

75

- To je istina, kumo - potvrdi gospodin Pumblechook i važno kim-ne glavom. - Tako je tamo, jer toliko sam i sam vidio. - Zatim su oboje upiljili pogled u mene, a ja sam zurio u njih s naglašeno naivnim izrazom lica i pritom desnom rukom gladio desnu nogavicu hlača. Da su me i dalje salijetali pitanjima, bez sumnje bih se izdao, jer mi je upravo bilo na jeziku da spomenem kako se u dvorištu nalazio balon. Već sam se odvažio da to ustvrdim, ali sam se kolebao između toga čuda i izmišljotine da se u pivovari nalazio medvjed. Bili su međutim tako zaokupljeni s čudesima, koja sam već iznio, da o njima raspravljahu, pa sam izbjegao toj napasti. Još su uvijek raspravljali o tome, kad je Joe navratio s posla da popije čaj. Više radi svoga olakšanja, nego njegova užitka, moja mu sestra ispriča što sam tobože doživio. Kad sam vidio kako je Joe raskolačio svoje plave oči i šibao njima po kuhinji ne mogavši se snaći od silna čuda, ljuto sam se pokajao; ali samo zbog njega - a nipošto zbog ono dvoje. Zbog Joea i samo zbog njega smatrao sam sebe mladim čudovištem, dok su sjedili i raspravljali o tome kakve će mi koristiti donijeti poznanstvo i naklonost gospođice Havisham. Nisu nimalo sumnjali da će gospođica Havisham »nešto učiniti« za mene, samo nisu bili načisto kakav će oblik to »nešto« poprimiti. Moja je sestra uporno tvrdila da će biti neko »imanje«. Gospodinu Pumblechooku se više svidjela misao da će gospođic Havisham položiti lijepu svoticu za troškove da postanem naučnik ^ekom lijepom zanatu - recimo, na primjer, u nekoj trgovini žitom i sjemenjem. Joe se teško zamjerio oboma, iznijevši sjajnu misao da ću možda na dar primiti samo jednog od onih pasa koji su se otimali o teleće kotlete. - Ako neka luda ne zna smisliti nešto pametnije - reče moja sestra - a još te čeka neki posao, bit će bolje da se latiš svoga posla - a Joe nato iziđe. Kad se gospodin Pumblechook odvezao, a moja sestra stala prati sude, šmugnuh u kovačnicu k Joeu, gdje sam ostao dok nije završio posao za taj dan. Tada počeh: — Prije no što se vatra ugasi, Joe, htio bih ti nešto reći.

76

{

■ ■ *

— Nešto bi htio reći, Pipe? - nato će Joe i privuče stoličicu za potki-vanje bliže k vignju. — A ti nam reci. Sto je, Pipe?
 — Joe — rekoh, uhvativši se za zavraćeni rukav njegove košulje i vrteći ga među kažiprstom i palcem - sjećaš li se svega što sam kazao o gospođici Havisham?

— Da li se sjećam? Vjerujem ti! Divota!
 — Strašno je, Joe, jer nije istina.
 — Sto to govoriš, Pipe? — usklikne Joe, sav zapanjen. — Ne misliš valjda reći da je sve...
 — Da, baš tako, Joe, sve je to zgoljnja laž.
 — Ta nije baš sve? Ne ćeš valjda, Pipe, kazati da nije bilo crne baršunaste koči...? — Stajao sam i odmahivao glavom. — Bili su barem psi, Pipe. Pa sad, Pipe - uvjerljivo će Joe - ako i nije bilo telećih kotleta, a ono — bili su barem psi?
 — Nisu, Joe.
 — Bar jedan? - reče Joe. - Recimo, štene? Dakle?
 — Nije, Joe, ničeg nije bilo od svega toga.
 Kada sam upro beznadni pogled u Joea, gledao me je zaprepaštenim očima. - Pipe, stari družo! Ne smiješ tako, družo! Ej, pa što ti je sinulo u glavu?
 — Zar nije strašno, Joe?
 — Strašno? — usklikne Joe. — Užasno! Koji te je bijes spopao?
 — Ne znam što me je spopalo, Joe - odgovorim i ispustim rukav njegove košulje, sjednem na pepeo do njegovih nogu i oborim glavu. — Ipak bih volio da me nisi učio da »dečka« u kartama zovem »pubom«; da mi cipele nisu tako glomazne i ruke tako grube.
 Onda povjerih Joeu kako se osjećam bijedno i da nisam imao snage to objasniti gospodi Joe i gospodinu Pumblechooku, jer su tako grubi sa mnom, te daje u kući gospođice Havisham bila neka divna djevojčica, ali strašno ohola, i ta je rekla da sam prostak i da to i sam znam, te da bih volio da nisam prosta roda i da su sve te lagarije nekako izašle iz svega toga, iako ni sam ne znam kako.

77

Bilo je u tome metafizike, a svakako isto tako nerješivo za Joea kao i za mene. No Joe izvuče pitanje iz visokih sfera metafizike i tako riješi problem.

- Ima nešto, Pipe, vjeruj mi - reče Joe poslije kratkog razmišljanja
 - a to je da laž ostaje laž. Odakle god došla, rodila se od laži i uvijek će ostati laž. Ne govori mi više o lažima, Pipe. To te neće spasiti od toga da budeš prost, stari družo. A što se bojiš da budeš običan, meni to ne ide u glavu. Pa ti si u mnogočemu neobičan. Neobično si malen, a i neobično učen.
 - Nisam, Joe, ja sam tupoglava neznalica.
 - Nemoj tako! Zar nisi sinoć napisao pismo? Štoviše, napisao tiskanim slovima! Vidio sam ja pisma - oho! - pisma velike gospode! i kunem ti se da nisu bila napisana tiskanim slovima.
 - Pa ja nisam gotovo ništa naučio, Joe. Samo što me ti precjenjuješ. Eto, to je.
 - Čuj, Pipe - reče Joe. - Bilo ovako ili onako, ja ovako sudim: najprije trebaš biti običan naučenjak, pa ćeš tek onda postati neobičan naučenjak! Kralj na svom prijestolju, s krunom na glavi, ne može samo onako sjesti i pisati zakone za parlament tiskanim slovima, ako nije već prije, dok je bio još običan kraljević, naučio abecedu — dabome! — reče Joe i značajno kimne glavom. - Valjalo mu je početi od A, pa da se probija dalje sve do Z. A ja znam kakve su to muke, premda ne mogu reći da sam i ja posve točno naučio.
 U tom njegovom mudrovanju bio je tračak nade, pa sam se malo ohrabrio.
 - Ne znam ne bi li bilo bolje da se ljudi, obični po zvanju i zaradi
 - i dalje družo s običnim svijetom, mjesto da se igraju s neobičnima. Toni bih te prilikom htio pitati, smijem li se nadati daje tamo možda ipak bila zastava?
 - Nije, Joe.
 - Žalim, Pipe, što nije bilo zastave. Da li je mogla biti ili nije, o tome sada ne valja raspravljati, jer bi tvoja sestra postala »durnovita« ', a ne ćemo je valjda navlas natjerati u bjesnilo. Nego čuj, Pipe, što će ti reći

78

iskreni prijatelj. Ako ne možeš u poštenju postati neobičan, na nepošten način ne ćeš postati. Stoga, Pipe, ne govori više o tome, nego živi pošteno da umreš spokojno.

— Ne ljutiš se na mene, Joe?

— Ne, stari druže. No kad pomislim da su one laži bile, kako da kažem, masne i smione — spomenimo samo one teleće kotlete i pasju tučnjavu - iskren prijatelj, koji ti želi dobro, Pipe, savjetuje te da o svemu tome dobro razmisliš kada podeš na spavanje. To je sve, stari druže, i nemoj nikad više to činiti.

Kad se popeh u svoju sobicu i završih večernju molitvu, nisam zaboravio Joeov savjet, no moj je djetinji um bio uzbuđen i nezahvalan, te sam još dugo nakon što sam legao, razmišljao o tome da bi Estella Joea smatrala samo običnim kovačem, s glomaznim cipelama i grubim rukama. Razmišljao sam o tome da moja sestra i Joe sjede u kuhinji, odakle sam i ja pošao na spavanje, a gospođica Havisham i Estella nikada ne sjede u kuhinji i visoko se uzdižu nad tim običnim poslovima. Kad me je stao obuzimati san, prisjećao sam se svega što sam »običavao raditi« dok sam bio kod gospođice Havisham, kao da sam tamo proboravio već nedjelje ili mjeseca, a ne tek nekoliko sati. Sjećao sam se svega kao starih uspomena, a ne događaja što su se zbili upravo danas.

Bio je to za mene značajan dan, jer je bio uzrok velikih promjena u meni. No tako je u svačijem životu. Zamislite da izbrisate izvjesni dan iz života, pa prosudite sami kako bi se izmijenio sav životni tok. Zas-tani, čitaoče, i razmisli malo o dugom lancu skovanom od željeza ili zlata, spletenom od trnja ili cvijeća, što te nikad ne bi vezao da nije bilo prve karike onoga značajnog dana.

Napržita, bijesna.

79

10. POGLAVLJE

Dan-dva poslije toga, ujutro, tek što sam se probudio, pade mi na um sretna namisao da će biti najbolje, ako želim postati neobičan čovjek, da od Biddy saznam sve što ona zna. Privodeći u djelo ovu sjajnu ideju, rekoh Biddy, kada sam navečer došao Wopsleovoj pratetki, da postoji ozbiljan razlog zbog kojega želim uspjeti u životu i da ću joj biti vrlo zahvalan kad bi naučila i mene sve što zna. Biddy je bila najusluž-nija djevojka i odmah pristade, te nije prošlo ni pet minuta i već je počela izvršavati obećanje.

Odgojna metoda ili nastavni plan, što ga je pratetka gospodina Wopslea zasnovala, mogao bi se svesti na sljedeći postupak: daći su jeli jabuke i slamkama golicali jedan drugoga po vratu sve dok Wop-sleova pratetka ne bi pribrala dovoljno snage i teturajući naletila na nas s brezovačom. Dočekavši ovaj nalet sa svim znacima poruge i smijeha, daći bi se postavili u red i uz žagor iz ruke u ruku dodavali jedan drugome neku otrcanu knjigu. U toj je kupusari bila abeceda, nešto brojaka i računskih tablica i poneko štivo za sricanje, to jest - nekoć je bilo u njoj. Tek što bi knjiga počela kolati među đacima, Wop-sleova bi pratetka zadrijemala. Uzrok je tome bila pospanost ili žestoki napadaj reumatizma. Đaci bi se sada stali natjecati iz predmeta »čizmarenja« kako bi ustanovili tko će komu jače stati na nožne prste. Ta bi duhovna vježba trajala sve dotle dok se Biddy ne bi zaletjela među njih i razdijelila tri Biblije zamrljanih korica (koje su oblikom podsjećale kao da ih je nečija nespretna ruka izrezak iz debljeg kraja nečeg sasvim neodređenog), a nečitljivije tiskane od ma kojeg rijetkog i neobičnog primjerka književnog djela što mi je otad palo u ruke. Bile su išarane hrdastim mrljicama, a među stranicama su se nalazili razni zgnječeni primjerci iz carstva kukaca. Taj su dio nastavnog plana obično oživljavali česti pojedinačni okršaji između Biddy i buntovnih đaka. Kad bi se završile borbe, Biddy bi objavila stranicu i mi bismo čitali naglas kako smo znali, odnosno kako nismo znali - u strašnom zboru. Biddy bi predvodila kreštavim jednoličnim gla-

som, a nitko od nas nije imao ni pojma što čita, niti poštovanja pred onim o čemu čita. Pošto je paklenska buka potrajala neko vrijeme, pratetka Wopslea bi se od nje mehanički probudila, zaglavinjala i nasumce srnula na ma kojeg od dječaka i povukla ga za uho. To je bio znak da je nastavni plan za tu večer završen, i mi bismo pojurili na svjež zrak, vriskovima obilježavajući pobjedu uma. Treba pošteno priznati da nije bilo zabranjeno da se poneki učenik i sam zabavi školskom pločicom, ili štoviše tintom (ukoliko bi se našlo tinte), ali nije bilo lako posvetiti se toj znanstvenoj grani zimi, jer se nastava vršila u dućančiću s različitim potrepštinama, a taj je bio i soba za stanovanje i spavaonica pratetke gospodina Wopslea u isti mah, usto bijedno osvjetljen lojanicom bez usekača za stijenj.

Osjećao sam kako će trebati mnogo vremena da pod takvim okolnostima postanem neobičan, ipak sam odlučio da pokušam i još je iste večeri Bidy pristupila izvršenju našeg posebnog sporazuma, upućujući me u neke pojedinosti »Maloga cjenika« iz rubrike »šećer i slatki sokovi«, a pozajmila mi je i veliko staroenglesko slovo D, što ga je preslikala iz naslova nekih novina, da ga precrtam. Dok nisam od nje saznao što predstavlja, smatrao sam da je to nacrt kopče.

Razumije se da je u selu bila krčma, a Joe je dakako volio da ponekad ondje popuši lulu duhana. Te sam večeri od svoje sestre dobio izričiti nalog da na povratku iz škole pođem po njega u Tri vesela lađara i da ga dovedem kući na svoju odgovornost. Zato sam pošao onamo. U krčmi Tri vesela lađara bila je točionica, a na zidu uz vrata opasno dugi kredom ispisani rovaši, koji se, kako se meni činilo, nisu nikad otplaćivali. Otkako pamtim, nalazili su se na tom mjestu, a rasli su brže od mene. U našem je kraju bilo u izobilju krede, pa možda narod nije htio propustiti prilike da se koristi njome.

Kako je bilo subotom uvečer, zatekao sam gazdu gdje prilično namrgođeno gleda u te rovaše, no pošto sam trebao da svršim posao s Joe-om, a ne s njim, nazvah mu samo dobrovečer i podoh u veliku sobu nakraj hodnika, gdje je veselo plamsala velika vatra u ognjištu, a Joe pušio lulu u društvu s Wopsleom i nekim strancem. Joe me po običaju

81

pozdravio: — Ej, Pipe, stari družo — i tek što je to rekao, stranac okrene glavu i pogleda u mene.

Bješe tajanstvena izgleda, a nikad ga prije nisam vidio. Glava mu je bila sasvim naherena, a jedno oko napola zatvoreno, kao da nišani nevidljivom puškom. Držao je u ustima lulu, pa je izvadi i, otpuhnuvši polako sav dim, gledaše me netremice, a onda kimne glavom. Nato i ja kimnem i on ponovno, pa načini mjesta na klupi da bih mogao sjesti pokraj njega.

Kako sam uvijek sjedio pokraj Joea kad god sam došao u tu kuću odmora i zabave, rekoh: — Ne, hvala, gospodine — i sjedoh na mjestance što mi je Joe pripremio kraj sebe na suprotnoj klupi. Čudni mi stranac, pogledavši Joea i vidjevši da je nečim drugim zaokupljen, ponovno kimne glavom kad sam sjeo na svoje mjesto, a zatim protare nogu na, kako mi se činilo, vrlo čudan način.

— Rekoste — javi se čudni stranac, obrativši se Joeu — da ste kovač.

— Da, pa znate da sam rekao — odvrati Joe.

— Sto ćete popiti, gospodine? Ne kazaste mi međutim svoga prezimena. — Joe mu reče svoje prezime i čudni ga čovjek nazove njime. — Sto ćete piti, gospodine Gargerv? Da završimo s kapljicom? Ja plaćam!

Nato će Joe: — Pravo da vam kažem, nisam navikao da tko drugi za me plaća. Uvijek sam plaćam što popijem.

— Niste navikli? Ne zbog navike - odvrati stranac - nego izuzetno, a k tome još subotom uvečer. De, recite, gospodine Gargerv.

— Ne bih htio da kvarim društvo — odgovori Joe. — Rum.
— Rum — ponovi stranac. — A ne će li i drugi džentlmen kazati svoju želju?
— Rum — otpovrnu gospodin Wopsle.
— Tri ruma! — dovikne stranac krčmaru. — Amo čaše!
— Taj drugi džentlmen — doda Joe, upoznavajući gospodina Wop-slea s društvom - to vam je džentlmen koga biste voljeli slušati kad zapjeva. To je naš crkvenjak.
— Aha! - brzo ubaci stranac, zaškiljivši lukavo prema meni. - Crkva na samotnom mjestu, pravo u močvarama, nasred groblja!

82

— Baš tako — reče Joe.
Stranac zadovoljno smrmlja nešto i ne vadeći lule iz usta, te ispruži nogu na klupu na kojoj je sjedio. Nabio je na glavu klopav putnički šešir sa širokim obodom, a ispod njega svezao rubac poput kape tako da se kosa uopće nije vidjela. Kada se zagledao u vatru, mislim da sam opazio na njegovu licu lukav izražaj popraćen pritajenim smiješkom.
— Ne razaznajem se, gospodo, u tom kraju, ali prema rijeci kao da je vrlo pust.
— Močvare su obično puste — reče Joe.
— Bez sumnje, bez sumnje. A susrećete li tamo cigane, skitnice ili sličnu klatež?
— Ne - reče Joe - samo kadikad ponekog odbjeglog robijaša. A te ljude ne pronalazimo tako lako, zar ne, gospodine Wopsle?
Gospodin Wopsle se dostojanstveno sjetio svojih nekadašnjih neprilika i potvrdi, ali preko volje.
— Čini se da ste se dali u potjeru za njima? - upita stranac.
— Jedanput — odvrati Joe. — Ali nama nije bilo, znate, do toga da ih ulovimo. Priključili smo se hajci kao gledaoci: ja, gospodin Wopsle i Pip. Je li tako Pipe?
— Da, Joe.
Stranac me opet pogleda - svejednako mi lukavo namigujući, kao da je svoju nevidljivu pušku uperio ravno u mene — i upita: — Zgodno momče. Kako ga zovete?
— Pip — odgovori Joe.
— Kršteno ime Pip?
— Ne, Pip nije krsno ime.
— Prezime?
— Ne - reče Joe - to mu je nadimak kojim se sam okrstio, pa su ga onda svi tako prozvali.
— Vaš sin?
— Pa — oklijevaše Joe, kao da razmišlja, a razumije se da nije trebalo ni najmanje o tome razmišljati, ali je kod Veselih ladara bio takav red

83

da se svi duboko zamisle o svemu što se pri luli duhana prepričava -pa, i nije. Ne, nije moj sin.

— Nećak? — upita stranac.
— Pa — otezao je Joe kao da i sad o tome duboko razmišlja— nije, ne — što da vas varam?
— nije mi ni nećak.
— Pa, dodavola, u kakvom je onda srodstvu s vama? - upita stranac. Meni se činilo da je pitanje postavio s nepotrebnom oštrinom.
Nato se umiješa gospodin Wopsle kao onaj kome su poznate sve rodbinske veze, jer ima u svome zvanju dovoljno prilike da upamti koje rodice muškarac ne smije oženiti, te stane na dugo i široko razlagati rodbinske veze između Joea i mene. Došavši do riječi, gospodin Wopsle završi nekim strašnim stihovima iz Richarda Trećeg, što ih je režeći izgovarao, uvjeren da je sve objasnio kada je na kraju dodao — štono kaže pjesnik.

Tu ću spomenuti još i to da je gospodin Wopsle, kada je govorio o meni, smatrao potrebnim popratiti svoja razlaganja time da mi razba-ruši kosu i čuperke utisne u oči. Ne shvaćam zašto su me svi ljudi njegova soja, koji su nas posjećivali, podvrgavali istom neugodnom postupku u sličnim prilikama. Pa ipak se ne sjećam da su me ikad u mojoj ranoj mladosti udostojali pažnje u društvenom krugu naše obitelji ukoliko se nije netko našao s velikim rukama da mi gnječenjem mojih očiju iskaže svoju blagonaklonost.

Sve to vrijeme čudni je stranac promatrao samo mene, gledajući me kao da je naumio da me najzad ipak ustrijeli iz svoje nevidljive puške. No poslije pitanja u kom sam, dodavola, srodstvu s Joeom, nije ništa više rekao dok ne doniješe čaše ruma s vodom; a onda ispali hitac, i to uistinu neobičan.

Nije bila nikakva usmena napomena, nego nijema igra, namijenjena isključivo meni. Miješao je i srkao rum s vodom gledajući me netremice. Nije ga miješao žlicom, što su mu je donijeli uz čašu, nego turpijom.

Činio je to tako da sam samo ja mogao vidjeti turpiju, a pošto je završio miješanje, otare je i stavi u džep prsluka. Istog sam trenutka,

84

kada sam ugledao turpiju, znao da je Joeova i da stranac poznaje mog robijala. Sjedio sam i zurio u njega, sav zapanjen od čuda. On se naslonio na visoki naslon klupe, jedva me pogledao i uglavnom razgovarao o repi.

U našem se selu subotom uvečer ugodno osjećalo spremanje po kućama, a poslije toga spokojno odmaranje od posla, koji je drugog tjedna opet trebalo započeti. To je Joeu dalo odvažnosti da subotom izostane pola sata dulje nego u obične dane. Pošto se to pola sata navršilo, a za to je vrijeme nestalo i posljednje kapi ruma, Joe ustane i primi me za ruku. — Počekajte malo, gospodine Gargerv — reče čudni stranac. — Čini mi se da imam nov novcat, blistav šiling u džepu, pa ako ga nađem, neka bude dječakov.

Iščepka iz pregršti sitniša šiling, umota ga u malo zgužvanog papira i pruži ga meni. — Tvoj je — reče. — Upamti! Samo tvoj.

Zahvalim mu i zablenem se u njega, što nikako nije bilo pristojno, držeći se čvrsto Joea. Zaželio je Joeu lakunoć, zaželio i gospodinu Wop-sleu lakunoć (taj je odlazio zajedno s nama), a meni dobaci samo pogled iz oka, kojim me je gađao. Nije to bio pogled, jer je zatvorio oko, ali čudo što može kazati oko kad pritaji pogled.

Da sam bio putem kući raspoložen za razgovor, morao bih sam govoriti, jer se gospodin Wopsle s nama oprostio već na vratima Tri vesela ladara, a Joe je cijelim putem do kuće držao usta širom otvorena da ih isplahne od zadaha ruma sa što više zraka. Bio sam toliko zaprepašten što je moje staro nedjelo ponovno došlo na vidjelo, a moj stari znanac opet iskrsnuo, da nisam mislio ni na što drugo.

Moja sestra nije bila baš osobito zle volje kada smo se pojavili u kuhinji; ta je neobična okolnost ohrabrila Joea da joj ispriča kako sam dobio blistavi šiling. — Jamčim ti daje krivotvoren — reče gospoda Joe likujući — inače ga ne bi dao dječaku! Hajd' da vidimo. Izvadio sam ga iz papirnatog zavoja i pokazalo se da je pravi. — Ali što je to? — reče gospoda Joe odbacivši šiling i zgrabivši papir. — Dvije novčanice po funtu?

85

Ništa manje nego dvije zamašćene i proznojene novčanice po funtu, i te kao da su bile u najprisnijim odnosima sa svim sajmovima stoke u čitavom kraju. Joe ponovno nabije šešir na glavu i potrči do Tri vesela ladara, da vrati novčanice vlasniku. Dok je izbivao, sjeo sam na svoje uobičajeno mjesto i gledao tupo u svoju sestru, prilično siguran da stranca više neće biti tamo.

Joe se ubrzo vrati i reče da je stranac već otišao, ali je Joe ostavio poruku kod Tri vesela ladara zbog tih novčanica. Moja ih sestra zatim zapečati u papirni zamotak i stavi ih pod sasušeno ružino lišće u ukrasni čajnik, na vrh ormara za rublje u gostinjskoj sobi. Tamo ostadoše, a za mene su mnoge dane i noći bile mora.

Kad legoh u postelju, nikako da mi dođe san na oči, jer sam mislio na čudnog stranca kako me gada iz svoje nevidljive puške i kako je grešno i nedostojno što sam u potajnoj zavjeri s robijašima — a tu sam značajnu činjenicu u svom kratkom životu već gotovo zaboravio. A i turpija me je progonila kao sablast. Bojao sam se da će se pojaviti baš u času kad joj se budem najmanje nadao. Pokušavao sam se uljuljati u san misleći na drugu srijedu kod gospođice Havisham. Vidio sam u snu kako kroz vrata turpija ide prema meni, a nije bilo onoga tko je drži, i probudih se od vlastitog vriska.

11. POGLAVLJE

U dogovoreno vrijeme podoh opet gospođici Havisham. Kad sam oklijevajući pozvonio, pojavi se Estella na vratima. Pusti me u kuću i zaključa vrata za mnom, kao i prvi put, pa zađe ispred mene u tamni hodnik gdje je stajala svijeća. Nije me ni pogledala, dok nije uzela svijeću u ruku, a onda se osvrne preko ramena i reče naduto: — Danas ćemo tim putem, pa me povede u sasvim drugi dio kuće.

Hodnik je bio dug i protezao se čitavim četverouglastim prizemljem dvorca. Prošli smo, međutim, samo jednom stranom pravokutnika i na kraju se zaustavimo. Estella odloži svijeću i otvori jedna vrata. Po-

86

novno zasja danja svjetlost, i ja se nadoh u popločenom predvorju, komu je na suprotnoj strani stajala usamljena stambena kuća. Bit će da je nekoć pripadala upravitelju ili poslovođi napuštene pivovare. Na vanjskom se zidu kuće nalazila ura. Stala je na dvadeset minuta do devet, upravo kao i sat u sobi gospođice Havisham kao i njezina urica.

Udosmo na otvorena vrata u tmurnu prostoriju otraga u prizemlju s oniskim stropom. U sobi je bilo društvo i Estella mi reče, kad mu se pridružila: — Mali, idi i stani tamo dok te ne pozovu. — »Tamo« bilo je mjesto kod prozora. Prodoh sobom i »tamo« sam stajao i gledao van, a osjećao sam se vrlo nelagodno.

Kroz prozor se vidjela okućnica, bijedan kutić zapuštena vrta, dračom zaraslo strnište, s badrljicama kupusa i šimširovo drvo. Bilo je nekoć potkresano okruglo kao puding, a zatim su na vršku potjerale male grane bez oblika i sasvim druge boje, kao da se taj dio pudinga privrlio uza zdjelu i prigorio. To je bilo moje priprosto mišljenje dok sam promatrao šimšir. Noću je malo oprasio snijeg, no koliko je bilo meni poznato, nigdje ga više nije bilo, ali u mraznoj sjeni vrta još se nije otopio i vjetar ga zahvaćao pa pomalo vitlao i bacao o prozor kao da se ljuti na mene što sam došao ovamo.

Osjećao sam da se zbog moga dolaska prekinuo razgovor u sobi i da su svi nazočni sada gledali u mene. Nisam od čitave sobe ništa vidio, osim odsjeva vatre u staklu prozora, ali se moje čitavo tijelo grčilo od svijesti da me svi pomnjivo promatraju.

U sobi su bile tri dame i jedan gospodin. Nije prošlo mi pet minuta što sam stajao kod prozora, i već sam bio načisto da su svi čan-kolizi i varalice, a svaki se od njih pretvarao kao da to ne zna. Kad bi ona — ili on — priznao da zna, izdali bi da su i oni sami čankolizi ili varalice.

Svi su se vladali ravnodušno i dosadno kao da čekaju na nečiju milost. Najgovorljivija je od dama govorila napola zatvorenim ustima da prikrije zijevanje. Ta me je dama, po imenu Camilla, veoma podsjećala na moju sestru, samo s razlikom što je bila starija i što je njezino lice (kako sam poslije vidio, kad sam je pogledao) bilo još tupa-

87

vije. Kada sam je bolje upoznao, pomislio sam da je pravo čudo što uopće ima lice, toliko je bio prazan i visok nepomični zid njezina obraza.

- Sirota dušica! - progovori iznebuha dama, upravo tako kao moja sestra. - Nikom drugom, već samoj sebi neprijatelj!

- Bilo bi poželjnije da je neprijatelj nekome drugomu, a ne samoj sebi - ubaci gospodin - i prirodnije.

- Bratiću Raymonde - upozori druga dama - treba ljubiti bližnjega.

- Sara Pocket - odvrati bratić Raymond - ako nisi sam sebi bližnji, a tko je onda?

Gospođica se Pocket nasmije, a Camilla, nasmijavši se također (prikrivajući zijevanje), doda:

- Kakva ideja! - Meni se činilo da to štoviše smatraju vrlo dobrom idejom. Treća dama, koja dotad još nije progovorila, reče važno i s osobitim naglaskom: - Živa istina!

- Sirota dušica! - proslijedi odmah Camilla (a znao sam da su međutim svi uprli poglede u mene) - tako je čudan! Hoće li itko vjerovati - kad je Tomu umrla žena, nikako ga nisam mogla uvjeriti da je neobično važno kako djeca u žalosti trebaju biti obučena u najdublju crninu? »Bože dragi«, reče, »pa što imaju, Camilla, jadni siročići od toga ako ih obučemo u crninu?« Takav je Matthew! Kakva ideja!

- Dobar je čovjek, dobar je čovjek - reče bratić Raymond - Bože sačuvaj da mu to poieknem, ali nikad nije znao, niti će ikada znati što se pristoji.

- Znae da nisam smjela — produži Camilla — da nisam smjela popustiti. Rekla sam »NE MOŽE SE TAKO radi obiteljske časti.« Dokazivala sam da će obitelj biti osramočena ako djecu ne obučemo u duboku crninu. Plakala sam zbog toga od doručka do večere. Pokvarila probavu. Naposljetku je planuo kako on već zna, i uz grdnu psovku bijesno dobacio: »Onda radi, što te je volja!« No Bogu hvala, bit će mi zauvijek utjeha kad se sjetim da sam smjesta izišla po najvećem pljuskui kupila sve potrebno.

- A je li on sve platio? — upita Estella.

- Ne pita se, drago dijete, tko je platio - odvrati Camilla. - Važno je da sam ja kupila što treba. Često ću na to pomišljati mirne savjesti kada se budem noću probudila.

Zvečanje zvona iz daljine, popraćeno vikom ili dozivanjem što je odjekivalo hodnikom, kojim sam došao, prekine razgovor i natjera Estel-lu da mi reče: - Hajde, mali! - Kad sam se okrenuo, svi su s najvećim prezirom gledali u me, a izlazeći čuo sam kako je Sarah Pocket rekla: — Zaista ne znam na što će još nadoći! — a Camilla ljutito dodala: — Je li se ikad čulo za takav hir! Kakva ideja!

Dok smo sa svijećom prolazili tamnim hodnikom, Estella iznenada stade i okrenuvši se zapita po svom običaju podrugljivo, unoseći mi se u lice:

-Dakle?

— Dakle, gospođice? — odgovorih, te umalo što ne padoh na nju i jedva se zaustavih.

Stajala je i gledala u mene, a i ja sam, dakako, stao i gledao u nju.

- Jesam li lijepa?

— Mislim da ste vrlo lijepi.

- Jesam li uvredljiva?

- Ne toliko kao prošli put - rekoah.

- Ne toliko? -Ne.

Sva je gorjela od bijesa kad mi je postavila posljednje pitanje, a kada sam joj odgovorio, udari me svom snagom po licu.

— No? — upita — a što sad misliš o meni, ti mala nakazo?

— To vam neću reći.

— Jer si naumio da gore sve ispričaš. Je li tako?

— Ne, nije tako.

- A zašto sad ne plačeš, mali podlace?

Odgovorih: - Jer više nikada ne ću plakati zbog vas. - A to je, držim, bila najveća laž što sam je ikad izrekao, jer sam u sebi već u taj čas zbog nje plakao i samo ja znam koliko sam boli poslije prepatio zbog nje.

89

Poslije te upadice krenuli smo dalje i dok smo se uspinjali, sre-tosmo nekog gospodina, koji je pipajući u mraku silazio niz stepenice.

— A tko nam je to? - upita gospodin zaustavivši se i pogledajući u mene.

— Dječak - odgovori Estella.

Bio to krupan gospodin neobično tamne puti, osobiti velike glave i isto tako golemih ruku. Poduhvatio me za podbradak svojom ručeti-nom i podigao mi glavu da me promotri pri svjetlosti svijeeće. Za svoje je godine bio suviše ćelav, a obrve su mu bile crne, čupave, pa nikako da prilegnu uz čelo, već su čekinjasto stršile naprijed. Duboko upale oči sijevale su mu neugodno oštro i sumnjivo. Nosio je veliki sat i lanac, a tamo gdje bi mu bila brada i zalisci, da ih je pustio da narastu, ostale su upadljivo crne mrlje. Ništa nije značio za mene, i tada još nisam slutio da će ikad nešto značiti, no dogodilo se da sam ga tom prilikom dobro promotrio.

— Dječak iz susjedstva? Ej! - upita.

— Da, gospodine — odgovorih.

— Što radiš ovdje?

— Gospođica Havisham je poslala po mene — objasnih.

— Lijepo! Vladaj se dobro. Imam prilično veliko iskustvo s dječacima i svi ste nevaljala banda. Upamti! - reče grickajući po dužini svoj veliki kažiprst, gledajući me mrko - vladaj se dobro!

Rekavši to, ispusti moj podbradak - a to mi je bilo vrlo drago, jer mu je ruka odisala mirisnim sapunom - i pode niz stepenice. Radoznalo sam se pitao je li možda liječnik; ali ne će biti liječnik, pomislim, jer bi se vladao mirnije i uvjerljivije. Nije bilo mnogo vremena da o tome razmišljam, jer smo se ubrzo našli u sobi gospođice Havisham, gdje je i ona sama i sve oko nje bilo onako kako sam prošli put ostavio. Estella iziđe, a ja sam stajao blizu vrata sve dok gospođica Havisham nije podigla oči s toaletnog stolića i pogledala mene.

— Eto! — reče, nimalo uznemirena ili iznenađena. — Dani prolaze?

— Da, gospodo, danas je...

90

— Ne govori! — nato će ona uz nestrpljiv pokret prstiju. — Ne želim znati. Je si li spreman za igru?

Nisam mogao a da ne odgovorim zbunjeno: — Mislim da nisam, gospodo.

— Ne bi se htio ponovno kartati? — upita gledajući me pažljivo.

— O, ako želite, mogao bih se kartati.

— Ta ti se kuća, dječaće, čini starom i sumornom — reče gospođica Havisham nestrpljivo — pa ti se ne igra. Jesi li voljan raditi?

Na to sam pitanje mogao iskrenije odgovoriti nego na prvo, i stoga odvratih da ću drage volje raditi.

— Pođi onda u drugu sobu — reče, pokazujući uvelom rukom na vrata iza mene — i čekaj dok ne dođem.

Prešao sam preko stubišnog hodnika i ušao u označenu sobu. Iz ove je sobe također bila uklonjena najmanja zraka danje svjetlosti i u njoj je tištio zadah plijesni. Na vlažnoj rešetki starinskoga kamina tek je malo prije bila zapaljena vatra, što se kanda više gasila nego razgorijevala, a dim se opirao izaći na dimnjak, pa se širio po sobi i bio hladniji od vanjskog čistoga zraka - baš kao magla u našim močvarama. Sobu je tmurno osvjetljavalo nekoliko svijeća, utaknutih u ogranke svijećnjaka na visokom okviru kamina, a bilo bi ispravnije reći

da je svjetlost samo drhtavo uznemirivala tamu. Soba je bila prostrana i, rekao bih, nekoć lijepa, ali sve što se u njoj naziralo, bilo je zastrto prašinom i plijesni, i raspadalo se na komade.

Najupadljivije se isticao dugi stol, pokriven stolnjakom, kao da se pripremala gozba baš u času kad je kuća obamrla i sve ure stale. Nekakva se velika zdjela ili ukras izdizao nasred stolnjaka, ali je bio tako gusto zastrt paučinom da su se oblici jedva raspoznavali. Kad sam se zagledao u taj golemi požutjeli stol, iz koga je, kako mi se činilo, iznikao taj ukras poput crne pečurke, vidio sam pauke s točkastim nogama i mrljastim tijelima kako trče u pečurku i opet van iz nje, rekao bih da su baš toga časa primili osobito važnu vijest za čitavu zajednicu pauka.

Cuo sam i miševe kako trčkaju iza zidne oplata kao da je ona vijest i za njih bila isto tako važna. No crni se žohari nisu obazirali na to

91

komešanje, nego tapali po mraku pred ognjištem kao zamišljeni kratkovidni i nagluhi starci što ne znaju jedan za drugoga.

Ti su me gmizavci opčarali i sasvim zaokupili moju pažnju, dok sam ih izdaleka promatrao, kadli osjetih na ramenu ruku gospođice Havisham. S drugom se rukom poštapala o kukastu palicu, a izgledala je kao vještica u svome carstvu.

— To će — reče, pokazujući štapom na dugi stol — kad umrem, biti moj odar. Ovamo će doći da me gledaju.

Od nejasne, mračne slutnje da bi svakog časa mogla leći na stol i umrijeti kao slika i prilika strašnog voštanog kipa u vašarskom panoptikumu, sav sam se zgrčio pod dodirom njezine ruke.

— Sto misliš, što je ono? — upita me, upirući ponovno štapom u stol. — Ono, što je zastrto paučinom?

— Ne mogu se dosjetiti, gospođice.

— Veliki kolač. Svadbeni kolač. Moj!

Blistavim se pogledom osvrne po čitavoj sobi, a zatim, naslonivši se na mene, dok mi je rukom grčevito stiskala rame, reče: - Hajde, hajde, hajde! Vodi me, vodi me!

Razabrao sam iz toga da će se moj rad sastojati u tomu da vodam gospođicu Havisham uokrug po sobi. Stoga sam odmah krenuo, a ona se naslanjala na moje rame. Koračali smo tako brzo kao kola gospodina Pumblechooka (kako sam izmislio ovu prvu igru pod tim krovom).

Tjelesno nije bila snažna, te poslije malo vremena zapovjedi: — Polaganije! — Ipak smo i dalje neprestano hodali, čas brže, čas lakše, a pritom me rukom povlačila za rame i micala ustima kao da me hoće u-vjeriti da idemo brzo, jer su njezine misli brzo kolale. Nakon nekog vremena reče: — Zovni Estellu! — Stoga izadoh na stubište te je iza glasa zovnuh, kako sam to i prvi put učinio. Kad se pojavila svijeća, vratio sam se gospođici Havisham, te krenuo uokrug i opet uokrug po sobi.

Da je Estella sama došla promatrati našu šetnju, bio bih se i suviše zbunio, ali kako je dovela i one tri dame i gospodina, koje sam dolje vidio, nisam više znao što da počnem. Htio sam se iz pristojnosti zaustaviti, no gospođica me Havisham povuče za rame i mi nastavismo

92

šetnju. U mom se licu jasno odražavala postidenost, što će gledaoci pomisliti da sam ja to priredio.

— Draga gospođice Havisham — usklikne gospođica Šarah Pocket — sjajno izgledate!

— Nimalo sjajno — odvrati gospođica Havisham — sva sam žuta i sama kost i koža.

Camillino se lice razvuče u blaženi smiješak poslije tog poraza gospođice Pocket, pa promrmlja, žalostivo promatrajući gospođicu Havisham: — Sirota dušica! Zaista nismo mogli očekivati da jadnica dobro izgleda. Kakva ideja!

-A kako si ti? - upita gospođica Havisham Camillu. Bili smo u tom trenutku blizu Camille, a ja bih svakako stao, ali se gospođica Havisham nije htjela zaustaviti. Tjerali smo dalje, pa sam osjetio kako sam silno omrznuo Camillu.

— Hvala, gospođice Havisham — odvrati — dobro mi je, koliko može biti.

— Zašto! Sto se dogodilo! — upita gospođica Havisham sa sve većom oštrinom u glasu.

— Ništa osobito — odgovori Camilla. — Ne ću se hvaliti svojim osjećajima, ali obično mislim noću na vas više nego što mogu podnijeti.

— Pa onda ne misli na mene - odbrusi gospođica Havisham.

— To je vrlo lako reći - nastavi Camilla, prigušujući jecaj, dok joj grčevit trzaj zatitra na gornjoj usni, a suze navru na oči. - Ravmond će posvjedočiti koliko dumbira i mirisave soli uzimam noću. Ravmond će posvjedočiti kako mi se nervozno trzaju noge. No napadaji gušenja i nervozna trzanja za mene su nešto sasvim obično kada mislim na one koje volim. Kad bih mogla biti manje privržena i osjećajna, imala bih bolju probavu i čelične živce. Nema sumnje da bih voljela da je tako. Ali da noću ne mislim na vas — kakva ideja! — I oči joj se zališe suzama.

Tako sam saznao da je nazočni gospodin, na koga se pozivala, Ravmond — kao i to da je muž gospode Camille. Toga joj je časa priskočio u pomoć i rekao glasom, kojim ju je u isti mah tješio i hvalio: -Draga Camilla, svima je vrlo dobro poznato da tvoji osjećaji za poro-

93

dicu postepeno u tolikoj mjeri potkapaju tvoje zdravlje da ti jedna noga postaje sve kraćom.

- Nisam znala, draga moja - upadne ozbiljna dama, čiji sam glas dosada tek jedanput čuo - da zbog toga što mislimo na nekoga, imamo osobito pravo na njega.

Opazio sam sada da je gospođica Šarah Pocket malena suha smežu-rana starica, tamne puti, uska lica kao daje načinjeno od orahovih ljustica i širokih usta kao u mačke bez brkova. U potkrepu tvrđenja ozbiljne dame doda: - Zaista nemamo, draga moja. Hm!

- Pa to je bar lako — misliti na nekoga! — reče ozbiljna dama.

- Zar ima nešto lakše od toga? - saglasi se gospođica Šarah Pocket.

- O, da, da! - povika Camilla, a njezini se uzavreli osjećaji uspeše iz nogu u grudi. - Sve je to istina! Slaboća je kad je netko tako privržen, no ne mogu sebi pomoći. Nema sumnje da bi mi zdravlje bilo mnogo bolje kad bih bila drukčija, no ne bih htjela zamijeniti svoje čudi sve kad bi bilo i moguće. To je uzrok velikih patnji, ali i utjeha kad se noću probudim i znam da sam takva od prirode. - Nato se ponovno prepusti provali svojih osjećaja.

Sve to vrijeme nišmo gospođica Havisham i ja nijedanput stali, već smo neprestano hodali uokrug po sobi. Čas bismo doticali skutove njihovih haljina, čas bili na drugom kraju turobne sobe.

- Iwo, recimo, Matthew! - produži Camilla. - Ne mari ni za kakve rodbinske veze, nikad ne dolazi ovamo da pogleda kako je gospođici Havisham! Ležim sate i sate na sofa s razvezanim vrpčama steznika, bez svijesti, zabačene glave ustranu, raspuštene kose, a noge su mi ne znam gdje.

(- Mnogo više izdignute od glave, ljubljena moja - doda njezin mu/..

- Proležala sam tako sate i sate, a sve zbog Matthevvova čudna i neobjašnjiva vladanja, i nitko mi ne reče hvala.

- Mislim da nije bilo za to ni razloga! - ubaci ozbiljna dama.

- Vidiš, draga moja - dometne gospođica Šarah Pocket (zlobna ulizica) - moraš sama sebi postaviti pitanje, od koga si zapravo očekivala da ti reče hvala, ljubljena moja?

— Ne očekujući ni od koga hvale, ni što slično — odvrati Camilla — sate i sate sam odležala tako, i Ravmond će posvjedočiti do koje sam se mjere gušila da mi ni dumbir nije savršeno ništa koristio. Čuli su me u kući ugadača klavira preko ulice, a sirota su dječica mislila da to guču golubovi u daljini — pa sad da mi još netko kaže... — pritom se Camilla uhvati za gušu, te stane na dugo i široko, upravo kemičarski, analizirati svoje boli i boljetice.

Kada je spomenula tog istog Matthewa, gospođica me Havisham zaustavi i sama stane, te se zagleda u Camillu. Taj promjena uvelike djelovala na nju da je naglo prekinula kemičarska razlaganja.

— Matthew će naposljetku ipak doći da me vidi — reče gospođica Havisham strogim glasom — kada ovaj stol bude moj odar. Tu će mu biti mjesto, evo tu, i lupi štapom po stolu - do moga uzglavlja! A ti ćeš stajati tu! A tvoj muž tu! A Šarah Pocket tu! A Georgiana tu! Sada svi znate gdje ćete stajati kad se budete došli mnome gostiti. A sad idite!

Pri spomenu svakog pojedinog imena zamahivala je štapom, određujući svakom njegovo mjesto. A sada: - Vodi me, vodi me! - i krenusmo ponovno.

— Držim da se tu ne da ništa učiniti — usklikne Camilla — nego pokoriti se i otići. Mnogo je i to da vidiš, makar i na čas, onoga prema kojemu osjećaš ljubav i dužnost. Mislit ću na to sa žalostivim zadovoljstvom kad se noću probudim. Voljela bih kad bi i Matthew imao takvu utjehu, ali on samo prkosi. Odlučila sam da ni pred kime ne pokazujem svoje osjećaje, no srce me zaboli kad mi se kaže da se želim gostiti svojim rođacima kao da sam ljudožder — pa mi se naređuje da odem. Kakva ideja!

Gospoda Camilla stavi ruku na grudi što su se burno nadimale, i ta se dama upravo natprirodnom snagom svladavala, a činila je to po mom mišljenju s očitom namjerom da se svali na zemlju i stane gušiti čim odavle izađe. Pošto je puhнула rukom poljubac gospođici Havisham, priskoči joj u pomoć njezin muž i izvede je van. Šarah Pocket se prepirala s Georgianom koja će od njih posljednja izaći. Šarah je bila i suviše lukava da dopusti da joj netko pomrsi račune, te se uzvrpolji

95

oko Georgiane, kliznuvši tako vješto iza nje da je ova bila prisiljena poći naprijed. Šarah Pocket je, ostavši sama, priredila što svečaniji odstup, dobacivši — Bog vas blagoslovio, gospođice Havisham, mila moja! — a njezinim je licem od orahove ljuske preletio samilosni smiješak praštanja što su ostali bili tako slaba ljudska stvorenja.

Estella je izašla da posvijetli gostima niz stepenice, a gospođica je Havisham još i dalje hodala, položivši ruku na moje rame, ali sve sporije i sporije. Napokon stane pred ognjište i reče, pošto se časak gundajući zagledala u vatru:

— Danas mi je rođendan, Pipe.

Već sam joj htio poželjeti mnogo sreće, kadli ona podiže štap.

— Ne trpim da se o tome govori. Ne podnosim da oni što su čas prije bili ovdje, ili ma tko drugi govori o tome. Toga dana dolaze ovamo, ali se ne usuđuju to i spomenuti!

Naravno da ni ja nisam više pokušao govoriti o tome.

Gospođica Havisham naperi kukasti štap prema visokoj hrpi paučine nasred stola, ali je ne dodirne i progovori: — Na taj dan, davno prije no što si se ti rodio, ta je hrpa truleži donesena ovamo. I ona i ja — zajedno smo se raspale. Nju su oglodali miševi, a mene oštrij zubi od mišjih.

Stajala je i gledala u stol, a vršak je štapa uprla u srce. Stajala je u nekoć bijeloj haljini, sada požutjeloj i pohabanoj. Bijeli je stolnjak bio žut i iscijepan, a sve oko nje istrunulo, te bi se raspalo kad bih se dotaknuo čega.

Progovori uz sablasni pogled: — Kad se sve raspadne i mene po mojoj posljednjoj volji u vjenčanom ruhu polože na svadbeni stol, bit će tim bolje ako to bude na moj rođendan da se dokraja ispuni kletva na njemu!

Gledala je u stol kao da već vidi na njemu svoje mrtvo tijelo. Ukipio sam se, a kad se vratila Estella, i ona stade kao kip. Činilo mi se da smo tako prostajali vječnost. Teški zadah u sobi i duboka tama, što se slegla po udaljenim kutovima, izazvaše u meni smrtni strah da bi se Estella i ja također mogli svaki čas početi raspadati.

96

Napokon se, ne postepeno, već posve iznenada, gospođica Havisham prene iz turobnog stanja i reče: — Hoću da se kartate; zašto niste još počeli? — Vratismo se nato u sobu i posjedasmo kao i prije. Estella me »učinila prosjakom« kao i prvi put, a gospođica Havisham nas sve to vrijeme promatrala. Upozoravala me na Estellinu ljepotu i nastojala da je vidim još ljepšom ukrašujući joj grudi i kosu draguljima.

Estella je sa mnom postupala kao i prije, samo što se nije udostojila razgovarati sa mnom. Pošto smo odigrali pet-šest igara, gospođica Havisham odredi kad trebam opet doći. Estella me izvede u dvorište i ponovno mi dobaci hranu kao psu. Zatim me ostavi nasamo da po volji lutam.

Nije važno jesu li vrata u zidu, na koji sam se onomadne popeo da zavirim u vrt, bila tada otvorena ili nisu. Dosta je, ako spomenem, da ih onda nisam uopće opazio, a sada sam ih vidio. Znao sam da je Estella ispratila goste, jer se vratila u kuću s ključevima u ruci, pa sam ušao u vrt i po njemu bazao. Sav je bio zarastao korovom, a bilo je u njemu i starih drvenih okvira za uzgajanje dinja i krastavaca. Ti su okviri bili načičkani ostacima starih šešira i cipela, a među njima se ovdje-ondje isticala korovom obrasla izraslina, zapravo ostatak ulupljena lonca, kao da te trule letve u svom propadanju žele uroditi novim plodom.

Pošto sam razgledao vrt i staklenik, u kome nije ništa ostalo do urušene vinove loze i nekoliko boca, našao sam se u tužnom kutiću, koji sam već prije vidio s prozora. Ni časak nisam sumnjao da je kuća sada prazna, pa zavirim u nju kroz prozor i sav u čudu moj se pogled ukrsti s pogledom mladog gospodičića, pocrvenjelih očnih kapaka i svijetle kose.

Blijedi mladi gospodičić nestane i u tili se čas stvori pokraj mene. U trenutku kada sam zijao u njega, bio je zadubljen u knjige i sada sam vidio da je umrljan tintom.

Pozdravi me: — Hej, momče!

Kako je »hej« po mom dotadanjem opažanju bio pozdrav, na koji se najbolje odgovara s »hej«, ja sam mu jednako otpozdravio, pristojno izostavivši »momče«.

97

Upita: - Tko je tebe pustio unutra?

— Gospođica Estella.

— A tko ti je dopustio da se ovuda skićeš?

— Gospođica Estella.

— Ajmo se tući — predloži blijedi mladi gospodičić.

Zar sam mogao a da mu se ne odazovem? Odonda sam često u sebi ponavljao to pitanje, ali što mi je drugo preostalo? Nastupio je tako odrješito, a ja bio tako zabezeknut da sam pošao za njim kao opčinjen.

Tek što smo pošli nekoliko koračaja, okrene se prema meni i reče: -Počekaš. Moram ti dati i povod za borbu. Evo! - U tren nekako izazovno pljesne dlanom o dlan, zabaci spretno nogu unatrag, povuče me za kosu, ponovno pljesne rukama, sagne glavu i udari me njome u trbuh. Kako sam malo prije spomenuo, navalio je na mene kao bik. To je bilo osobito neugodno, jer sam trenutak prije pojeo meso i popio pivo, bez obzira što je bila drskost samo po sebi. Zato sam zamahnuo prema njemu i upravo htio ponovno zamahnuti, kadli progovori: —Aha! Da

ne bi? — i stane poskakivati unatrag i naprijed na način sasvim neprispodobiv mojem dotadašnjem ograničenom iskustvu.

— Sve propisno i po pravilima! — reče i poskoči s lijeve noge na desnu. - Drž'mo se pravila! - i skokne s desne na lijevu. - Stani na svoje mjesto, pa da završimo formalnosti! - Tada skoči unatrag i naprijed, čineći koješta, dok sam ga nemoćno gledao.

Potajno sam se bojao kad sam vidio da je tako okretan, ali sam osjećao moralno i fizički da njegova svijetlokosa tikva nema prava da mi se zabuši u želudac, te da to imam puno pravo smatrati nevažnim kad mi se tako iz čista mira nameće. Stoga bez riječi podoh za njim u samotni kutić vrta što se nalazio među dva zida i bio zaklonjen hrpom smeća. Zapitavši me jesam li zadovoljan terenom, i pošto sam mu potvrdio, zamoli me da smije na trenutak otići. Ubrzo se vrati s bocom vode i spužvom nakvašenom octom. —To će nam obojici poslužiti - reče i položi bocu i spužvu uza zid. Zatim stane skidati ne samo kaput i prsluk, već svuće košulju, a sve to u isti mah olako, poslovno i krvoločno...

98

Iako nije bio naizgled osobito zdrav — lice mu je bilo išarano bubu-Ijicama, a oko usana mu izbile krastice — sve su me te strašne pripreme ipak prilično uplašile. Po mom je sudu bio mojih godina, ali mnogo viši, a njegovo je skakanje bilo puno nekog cara. Bio je inače mladi džentlmen u sivom odijelu (kada nije bio razgolićen i spreman za borbu), s laktovima, koljenima, ručnim zglobovima i petama mnogo više razvijenima od ostalog tijela.

Osjećao sam se obeshrabljen kada sam vidio kako se spremio na borbu, a svaka mu je kretnja odavala da je dobro uvježban i da promatra moje tijelo kao da izabire mjesto kamo će me udariti. Nikad u životu nisam bio tako zapanjen kao u trenutku kada sam uputio prvi udarac i vidio kako se svalio naznak, gledajući u me raskrvavljena nosa s licem neobično skraćenim u toj perspektivi.

No smjesta je skočio na noge, i pošto se vrlo spretno oprao spužvom, opet zauzme borbeni stav. Drugo je najveće čudo što mi se dogodilo u životu, kada sam ponovno vidio da leži na leđima i zirka u mene, a oko mu bilo pomodriilo.

Uvelike sam se divio njegovom hrabrom držanju. Kao da nije imao nikakve snage i nijedanput me nije jače udario, a moj gaje svaki udarac sravnio sa zemljom; no za čas bi opet stao na noge, protrljao se spužvom i napio vode iz boce. Bio je savršeno zadovoljan što je po propisima borbe preuzeo i ulogu sekundanta; a zatim bi nasrnuo na mene tako žestoko i s takvim pouzdanjem da sam pomislio kako će sada sa mnom konačno obračunati. Teško sam ga izudarao, jer moram, nažalost, priznati da sam što dulje, sve to žešće udarao; no svaki se put opet dignuo, dok naposljetku nije tako nesretno pao daje tjemenom lupio o zid. Pa i poslije tog nesretnog pada skočio je na noge te se sav smućen nekoliko puta okrenuo oko sebe ne znajući gdje sam. Na kraju poklekne i dahćući podigne spužvu izjavivši: -To znači da si pobijedio.

Vladao se tako hrabro i pošteno da nisam osjećao pobjedničkog zadovoljstva, iako ga nisam ja izazvao na borbu. Štoviše, dok sam se

99

oblačio, smatrao sam sebe mladim kurjakom ili nekom drugom divljom životinjom.

Bilo kako bilo, obukao sam se i, od časa do časa, krišom brišući svoje lice, upitah: - Mogu li ti pomoći? - Na što on: - Najljepša ti hvala. -Zaželjeh mu dobar dan, a on meni isto tako.

Kada sam izišao na dvorište, nadoh Estellu gdje me čeka s ključevima. Nije me ni pitala gdje sam se zadržao, ni zašto sam je ostavio da čeka. Lice joj se blaženo sjalo, kao da se nešto dogodilo što ju je osobito obradovalo. Mjesto da pode k vratima, povuče se u prolaz i mahne mi rukom da joj pridem.

- Dođi ovamo. Ako želiš, smiješ me poljubiti.

Poljubio sam je u obraz, što ga je okrenula prema meni. Mislim da bih dao mnogo da je poljubim u obraz, ali sam osjećao da ga je namijenila priprostom običnom dječaku kao da mu daje milostinju, te zato nije imao nikakve vrijednosti.

Zbog rođendanskih gostiju, a nešto zbog kartanja i one borbe, zadržao sam se tako dugo da se pješčani prolaz kroz močvare već jasno isticao u tami, a snop žarke svjetlosti iz Joeove kovačnice padao preko ceste dok sam se približavao našem domu.

12. POGLAVLJE

Obuze me neki nelagodni osjećaj zbog onog bljedog mladog gospodičića. Što sam više mislio na borbu i pritom se sjećao mladog gospodičića kako je naduta i okrvavljena lica poledice ležao za vrijeme različitih stadija borbe, to sam više bio uvjeren da će mi se nešto dogoditi. Osjećao sam da je krv bljedolikog mladog gospodičića pala na moju glavu i da će pravda tražiti odmazdu. Nemajući ni pojma kakva me kazna /bog toga još čeka, bilo mi je ipak jasno da se seoski derančići ne mogu razmetati po našem kraju, počinjati nasilja u domovima ljudi plemenita roda i odgoja i tući se sa studentskom omladinom Engleske, a da ih za to ne stigne najstroža kazna. Nekoliko sam se dana, štoviše,

100

skrivao u kući i s najvećom oprežnošću i strepnjom izvirivao na kuhinjska vrata prije no što bih izišao po nekom poslu da me ne bi općinski stražari šćepali za vrat. Blijedi je mladi gospodičić krvlju iz nosa pokapao moje hlače i pokušao sam usred gluhe noći da sperem taj dokaz svoje krivice. Bio sam raskrvario zglobove prstiju na zubima mladog bljedolikog džentlmena, te sam u svojoj mašti grozničavo izmišljao tisuću mogućnosti kako ću opravdati tu optužujuću okolnost ako me povuku pred sud.

Kad je došao dan da se vratim na mjesto gdje sam izvršio nasilje, moja su strahovanja dosegla vrhunac. Hoće li me u zasjedi iza vrata vrebati žbiri, naročito poslani onamo iz Londona? A možda je gospođica Havisham odlučila da radije sama osveti sramotu, nanesenu njezinoj kući, pa će, zaogrnuti svojim grobnim haljama, ustati, potegnuti pištolj i ustrijeliti me? Možda je netko podmitio dječake -čitavu rulju plaćenika - da se u pivovari bace na me i da me tamo dotuku? Kao naljepše svjedočanstvo povjerenja u plemenito srce bljedolikog mladog džentlmena neka posluži činjenica da ni na čas nisam pomislio kako bi on imao ma kakve veze s tim osvetničkim podvizima. Uvijek sam pomišljao da su to djela njegovih nerazboritih i gnjevnih rođaka, potaknuti na to zbog njegova iznakažena lica i povrijeđene obiteljske časti. No morao sam otići do gospođice Havisham, i pošao sam. I gle! Borba nije imala nikakvih posljedica. Nitko je nije ni jednom riječi spomenuo, a mladom bljedolikom džentlmenu ni traga ni glasa. Našao sam ista ona vrata otvorena, pretražio vrt i pogledao kroz prozore samotne kuće. Moj se pogled odmah zaustavio na zatvorenim prozorskim kopcima, a sve je naokolo bilo pusto i bez života. Samo sam u kutu, gdje se odigrala borba, naišao na tragove mladoga džentlmena. Na tom su se mjestu crnjele mrlje zgrušane krvi, na koje sam nabacao smeće da ih skrijem od pogleda ljudskih očiju.

Na širokom sam stubištu između sobe gospođice Havisham i prostorije s dugim postavljenim stolom ugledao laku vrtnu stolicu na kotače, koja se gura odostrag. Postavili su je otkad sam prvi put bio ovdje.

101

Od tog sam dana preuzeo dužnost da u njoj vozam gospođicu Havis-ham (kada bi se hodanjem zamorila, naslonjena na moje rame). Vozio sam je naokolo po njezinoj sobi i preko stubišta u drugu sobu. Neprestano uokrug, a ponekad bi vožnje potrajale i tri sata bez odmora. Spominjem ih već sada kao mnogobrojne, jer je odmah bilo ugovoreno da ću dolaziti svaki

drugi dan o podne radi te dužnosti, a nakanio sam da sada obuhvatim razdoblje od najmanje osam do deset mjeseci.

Kada smo se malo bolje naviknuli jedno na drugo, gospođica je Ha-visham sa mnom više razgovarala i pitala me, na primjer, što sam učio i što kanim postati. Odgovorio sam da mislim poći Joeu u nauk. Raspričao sam se kako ništa ne znam, a volio bih sve znati, ponadavši se da će mi možda ponuditi svoju pomoć da postignem cilj. Nije to međutim učinila; naprotiv, kao da joj je bilo milije da ostanem neznanica. Nikad mi nije dala novaca — ili ma što drugo osim svagdanjeg ručka — niti je ugovorila da će mi platiti za uslugu.

Estella se uvijek nalazila negdje u blizini, uvijek mi je otvarala vrata i ispraćala me van, no nikad mi više nije rekla daje poljubim. Ponekad bi hladno podnosila moju nazočnost, gdje bi se udostojala da bude ljubazna, a katkad bi mi sasvim odrješito rekla da me mrzi.

Gospođica Havisham znala mi je često šapnuti ili glasno zapitati kad smo bili nasamo: - Zar nije sve ljepša i ljepša, Pipe? — Kada bih potvrdio (jer je zaista bilo tako), kao da se upravo naslađivala. A i onda, kada bismo se kartali, gospođica Havisham bi nas promatrala, prateći s uživanjem škr-tice svaku promjenu u Estellinom hirovitom raspoloženju. Pogdjekad, kad već njezina prevrtljivost nije znala granice i ja bio na mucu što da kažem ili činim, gospođica Havisham bi je zagrlila i rastapajući se od nježnosti šaptala joj na uho ovako: — Slomi im srce, ti jedina dika i nada moja, slomi im srce bez samilosti!

Postoji neka pjesma s pripjevom o Starom Clemu¹, i Joe je običavao pjevuckati nekoliko tih stihova kad je radio u kovačnici. Riječi nisu bile baš nabožne, niti naročito zgodne da pjevaju hvalu i slavu svecu-

1 Clement (Klement), zaštitnik kovača. - Prev.

zaštitniku, što je, mislim, Stari Clem bio kovačima. Taje pjesma podražavala udaranju čekića po željezu i bila zapravo samo neki povod da se na ljepši način zazove uvaženo ime Starog Clema. »Uprite momci, gvožde se kuje — o Stari Cleme! Lupnite batom, neka se čuje — o Stari Cleme! Kujte gvožde, da iskra skače - o Stari Cleme! Nek' zuji i zvoni i zveči sve jače - o Stari Cleme! Raspirite vatru mijehom, što stenje -o Stari Cleme! Nek' vatra bukta i plamen se penje — o Stari Cleme!« Jednog mi dana, uskoro pošto se pojavila stolica na kotačima, gospođica Havisham iznenada reče: - Hajde, hajde pjevaj! - nestrpljivo pucketajući prstima. Bio sam tako zatečen da sam počeo pjevušiti tu pjesmicu gurajući stolicu na kotačima. Toliko joj se svidjela te i ona prihvati poistih i zamišljeno, kao da pjeva u snu. Poslije nam je postala navika daje pjevamo za vrijeme vožnja, a često bi nas i Estella pratila. Pjevali smo prigušeno, no i kad smo utroje pjevali, u toj se sablasnoj kući čulo slabije nego da je začarlijao dašak slabašnog vjetrića.

Sto sam mogao postati u toj okolini? Kako da sve to ne utječe na moj karakter? Zar je dakle čudo da su mi misli bile pomućene, a oči zablještene kad sam izlazio iz tih kao maglom zastrtih, požutjelih soba na danju svjetlost?

Trebao sam možda Joeu ispričati sve o onom bljedolikom mladom gospodičiću, da se nisam ranije dao zavesti od svoje maste i nabajao one strašne izmišljotine, za koje sam kasnije morao priznati da su laž. Pod takvim sam okolnostima osjećao da Joe ne bi mogao drukčije, no da u tom bljedolikom mladom gospodičiću vidi lik kao stvoren da sjedne u onu crnu baršunastu kočiju. S tog mu razloga ne reko ništa. Usto sam bio s vremenom sve manje voljan da slušam kako se raspravlja o gospođici Havisham i Estelli. Puno sam povjerenje poklanjao samo Bidy i njoj sam sve kazivao. Tada još nisam znao, ali mislim da sada shvaćam, zbog čega mi je postala prirodna potreba da tako radim i zašto se Bidy toliko zanimala za sve što bih joj povjerio.

Za to su se vrijeme i dalje nastavila savjetovanja u našoj kuhinji. To je pritisnulo moju ionako ojađenu dušu upravo kao nepodnošljiv teret. Ono magare Pumblechook često se običavao uvečer dovesti k na-

ma da s mojom sestrom raspravlja o mojoj budućnosti. Vjerujem (a danas ne žalim toliko koliko bih zapravo trebao) da bih tada svojim rukama izvadio čavao iz osi njegovih dvokolica, da sam mogao. Taj je bijednik bio toliko ograničen da nije mogao raspravljati o mojoj budućnosti ako nisam stajao pred njim — da, tako reći, eksperimentira na meni. Dovukao bi me (obično za ovratnik kaputa) s moga stolca, na kome sam mirno sjedio u svom kutiću, i postavio pred ognjište, i kao da me hoće baciti u lonac i skuhati. Zatim bi otpočeo riječima: - Tu vam je dakle, kumo, taj dječak! Tu je dječak, kojeg ste othranili »svojom rukom«. Gore glavu dječake, i budi do groba zahvalan onima koji su to učinili. A sad, kumo, da se porazgovorimo o njemu! - Pritom bi mi raskuštrao svu kosu, što sam još od malena, koliko se sjećam, a to sam već i spomenuo, smatrao nedopuštenim i što nitko od ljudi nije imao prava činiti. Uhvatio bi me za rukav i držao pred sobom. Bio je to toliko glup prizor da mu je samo on bio ravan.

Zatim bi se zajedno s mojom sestrom uputio u tako besmislena nagađanja o gospođici Havisham i što će ona učiniti sa mnom i za mene da sam svaki put upravo bolno zaželio zaplakati od bijesa, nasrnuti na Pumblehooka i svega ga izudarati. U tim razgovorima udvoje moja je sestra govorila o meni kao da mi pri svakoj napomeni vadi po jedan zub, dok bi Pumblehook, moj samozvani zaštitnik, sjedio i prezirno me promatrao kao graditelj moje sreće, koji je uvjeren da se zapleo u vrlo neunosan posao.

Joe nije sudjelovao u tim razgovorima. No u toku debate često bi ga spominjali, jer je gospoda Joe opazila kako nije ni najmanje sklon tome da me izvuku iz kovačnice. Bio sam dovoljno odrastao da budem Jocov naučnik. Kad bi Joe sjedio s vatraljem na koljenima, zamišljeno rasprećući pepeo među rešetkama ognjišta, moja bi sestra njegovo bezazleno vladanje smatrala očitim protivljenjem te bi sunula na njega, istrkla mu vatralj iz ruke, prodrmusala ga i stavila vatralj drugamo. Ove bi se debate uvijek završile vrlo neugodno. Moja bi sestra bez ikakva povoda iznenada zašutjela, zijevnula i kao da me je posve slučajno opazila, poviknula: - Hajde! Čuli smo dosta o tebi! Ti ćeš u postelju. Mis-

lim da si nam za večeras zadao dosta glavobolje! — Kao da sam ih ja zaklinjao neka mi iskažu milost, te me dozlaboga izmuče.

Tako smo dugo vremena živjeli i činilo se da ćemo još dugo nastaviti, kadli se gospođica Havisham, dok smo hodali po sobi, jednog dana neočekivano zaustavi. Nasloni se na moje rame i nekako zlovoljno progovori: - Narastao si, Pipe!

Smatrao sam daje najbolje da joj zamišljenim pogledom natuknem kako su uzrok tome prilike izvan moga dohvata.

Taj put nije ništa više rekla; no čas zatim stane, te me opet pogleda i još jednom; a poslije toga bila je mrka i zlovoljna. Kad sam idućeg dana došao na posao, i pošto je završena uobičajena šetnja i ja je otpratio do toaletnog stolića, dade mi prstima nestrpljivo znak da još ostanem.

— Ponovi mi ime onog tvog kovača!

— Joe Gargerv, gospođice.

— To je dakle majstor, kod kojeg bi trebalo da izučiš zanat?

— Da, gospođice Havisham.

— Bit će najbolje da smjesta postaneš njegov šegrt. Misliš li da bi Gargerv došao s tobom ovamo i donio ugovor sa sobom? r

Potvrdih kako nimalo ne sumnjam da bi se smatrao počašćenim tim pozivom.

— Onda neka dođe.

— U koje vrijeme, gospođice Havisham?

— Dosta, dosta! Ništa ne znam o vremenu. Neka dođe što prije i povede samo tebe.

Kad sam navečer došao kući i to isporučio Joeu, moja sestra postade »durnovita« više nego ikad prije. Upita nas smatramo li je otiračem za brisanje naše obuće, kako su usuđujemo s njom tako postupati, i neka joj dobrotivo kažemo što mislimo, tko je zapravo ona? Pošto je iscrpila bujicu sličnih pitanja, nabaci se svijećnjakom na Joea i stane ispod glasa jecati pa dohvati lopatu za smeće — a to je uvijek bio vrlo loš znak - priveže pregaču od gruba platna te počne u sav mah s velikim čišćenjem. Ne zadovoljavajući se čišćenjem nasuho, dohvati čabar i četku

105

za pranje podova, pa prisili i nas da se čistimo van, te smo dršćući stajali u dvorištu iza kuće. Bilo je već deset sati uvečer kada smo se napokon odvažili da se opet ušuljamo unutra, i tada upita Joea zašto nije odmah uzeo za ženu neku crnačku ropkinju? Siromah joj Joe ne odgovori, već stade na mjestu opipavajući zaliske i, pogledavajući tužno u mene, kao da misli kako bi uistinu bolje bilo da je to u svoje vrijeme učinio.

13. POGLAVLJE

Bilo mi je teško pri duši kada sam prekosutra gledao Joea kako navlači na sebe svoje nedjeljno odijelo da me otprati do gospođice Ha-visham. Smatrao je da je za tu priliku potrebno da se dotjera i obuče svoje »stajace ruho«, pa mu nisam smio reći da mu radno odijelo mnogo bolje pristaje, tim manje što sam znao da je samo zbog mene bio spreman otpjeti sve te strašne neugodnosti i daje zbog mene izvukao okovratnik košulje otraga tako visoko da mu je kosa stršila na glavi kao perjanica.

Za vrijeme doručka moja sestra izjavi da misli s nama u grad i treba je otpratiti do kuće ujka Pumblehooka i doći po nju »pošto završimo posao s našim finim damama«. Joe je po tom, kako je govorila, naslućivao najgore. Kovačnicu je za taj dan zatvorio. Joe ispiše na vratima (kao što je to običavao u vrlo rijetkim zgodama kada nije radio) VAN KA i poprati to crtežom, što je predstavljao strelicu, usmjerenu u pravcu kojim je otišao.

Pošli smo u grad, a moja je sestra predvodila sa širokom pustenom kapom na glavi; u rukama je nosila pletenu slamnu košaru kao da nosi državni pečat Engleske i u njoj par cokula i dodatni šal i kišobran, iako je dan bio lijep i vedar. Nije mi bilo sasvim jasno je li sve to ponijela kao znak mučeničkog trapljenja ili razmetljivosti; no sve mi se čini da je htjela pred svijetom pokazati kako je imućna, a to je veoma podsjećalo na Kleopatru ili neku drugu vladaricu, koje su zacijelo u sličnom

106

nastupu »durnovitosti« razmetljivo iznosile u raskošnoj povorci sav sjaj svoga bogatstva. Došavši do Pumblehookove kuće, moja sestra uleti unutra i ostavi nas same. Kako je bilo oko podne, Joe i ja krenusmo ravno do kuće gospođice Havisham. Estella nam je kao obično otvorila vrata, a tek što se pojavila, Joe skinu šešir i stane, držeći ga za obod, kao da mu želi zbog osobita važna razloga odmjeriti težinu točno na miligram.

Estella ni jednome od nas ne obrati pažnju, već pode putem što mi je bio tako dobro znan. Išao sam za njom, a kao posljednji Joe. Kada sam se u dugom hodniku okrenuo za Joeom, još je uvijek s najvećom pomnjom vagao šešir hodajući na prstima dugim koračajima za nama. Pošto mi Estella reče da uđemo obojica, primih Joea za rukav i tako ga dovedoh pred gospođicu Havisham. Sjedila je za toaletnim stolićem i odmah nas pogleda.

— O! — upita Joea. — Vi ste muž dječakove sestre!

Jedva bih mogao zamisliti da dobri stari Joe ne će nimalo nalikovati sebi, nego više nekoj neobičnoj ptici, kako je sada tu stajao, nijem, s onom svojom razbarušenom perjanicom i razjapljenih usta kao ptica koja s otvorenim kljunom očekuje glistu.

— Vi ste muž — ponovi gospođica Havisham — dječakove sestre? Bilo je vrlo neugodno, no Joe se u toku čitavog razgovora uporno obraćao meni umjesto gospođici Havisham.

— To, Pipe, da tako kažemo, znači - odgovori Joe u isti mah vrlo izražajno i uvjerljivo, a usto osobito povjerljivo i uljudno — da sam uzeo tvoju sestru za ženu, a u ono sam vrijeme bio samac (ako nemaš ništa protiv toga).

— Dakle! — reče gospođica Havisham. — I vi ste odgojili dječaka s namjerom da ga uzmete za naučnika, je li tako, gospodine Gar-gery!

— Pa znaš, Pipe - odvrati Joe - nas smo dvojica uvijek bili dobri drugovi i uvijek o tome govorili kako će biti veselo kad budemo zajedno radili. No da si ikad rekao samo riječ da ti se taj posao ne mili, što zbog dima, što zbog gara, ili tako nešto — valjda ne mis-

107

liš, Pipe, da bih te protiv tvoje volje nagovarao da postaneš moj šegrt?

- Je li se dječak ikad tomu protivio? — upita gospođica Havisham. — Voli li taj posao?

- Pa ti najbolje znaš, Pipe - odgovori Joe i kao maloprije nastavi u isti mah uvjerljivo, povjerljivo i uljudno — da si to od svega srca želio.

— (Vidio sam daje još prije no što je počeo govoriti, htio za ovu priliku preudesiti stihove za nadgrobnu ploču svoga oca.) - Ti ništa ne reče, Pipe, da ti se taj rad ne mili, i da to nisu oduvijek tvoji snovi bili!

Uzalud sam na sve moguće načine nastojao da ga urazumim kako treba odgovarati gospođici Havisham, a ne meni. Sto sam se više kreveljio i davao rukama znakove neka govori njoj, a ne meni, to se više trudio da bude što uvjerljiviji, povjerljiviji i uljudniji prema meni.

- Jeste li donijeli ugovor? - upita gospođica Havisham.

- Pa ti znaš, Pipe — odvrati Joe, kao daje pitanje prilično nerazumno

- sam si vidio kad sam ga stavio u šešir, i znaš da je ovdje. - I rekavši to, izvadi ga i dade ga ne gospođici Havisham, već meni. Sve se bojim da sam se stidio starog dobričine - znam - bilo me je zaista stid kada sam vidio Estellu gdje stoji iza naslonjača gospođice Havisham i kako joj se oči zlobno smješaju. Uzeh mu ugovor iz ruke i dadoh ga gospođici Havisham.

- Niste očekivali - reče gospođica Havisham, pregledavši ugovor - da će vam platiti naukovinu za dječaka?

- Joe! - uskliknuli prijekorno, jer uopće nije odgovarao. - Zašto ne odgovoriš?

Joe mi presiječe riječ, kao daje ljuto uvrijeđen: - Samo toliko da ti kažem, Pipe, da na to pitanje, onako među nama, ne treba odgovoriti, a ti bome najbolje znaš da bi odgovor svakako glasio NISAM. Znaš i sam da moj odgovor glasi NE, NISAM NIŠTA OČEKIVAO, Pipe, pa čemu uzalud trošiti riječi?

Gospođica Havisham ga pogleda, i kao da je shvatila kakav je zapravo Joe, i to bolje no što sam smatrao mogućim, vidjevši kako se sada vlada, pa dohvati sa stola pokraj sebe kesicu.

108

- Pip je ovdje zaslužio nagradu - reče - i evo je tu. U toj kesici ima dvadeset i pet gineja'. Daj ih svom majstoru, Pipe.

Kao da je sasvim pobenavio od čuda, što ga je u njemu izazvala ova neobična žena u toj neobičnoj odaji, Joe je čak i poslije toga uporno nagovarao samo sa mnom.

- To je vrlo plemenito od tebe, Pipe - reče Joe - i stoga radosna srca i sa zahvalnošću primam taj dar, premda mi nikad nije na um palo da ga bilo kada ili poslije bilo od koga očekujem. A sada, stari družo - nastavi Joe, a meni je postalo i vruće i hladno u isti mah, jer sam osjetio da je to »stari družo« bilo namijenjeno gospođici Havisham — a sada, stari družo, izvršimo svoju dužnost! Obojica, i ti i ja, izvršit ćemo svoju dužnost i prema sebi i prema onima koje je tvoj plemeniti dar - da nam savjest bude čista - prema onima, koje nikad - tu je Joe očito osjetio da

se strahovito zapleo, dok nije sam sebi pobjednički priskočio u pomoć i završio — i što mi nikad ni na um ne bi palo! — Za njega su te riječi bile tako zaokružene, i uvjerljive, da ih je ponovio.

- Zbogom, Pipe! - reče gospođica Havisham. - Isprati ih, Estella. Upitah: — Trebam li opet doći, gospođice Havisham?

- Ne. Sada je Gargerv tvoj gospodar. Gargerv! Da vam kažem još jednu riječ! — Pozvavši ga natrag k sebi, dok sam ja izlazio, čuo sam kako mu razgovijetno i odrješito reče: — Dječak je ovdje bio dobar, i to mu je nagrada. Kao pošten čovjek, ne ćete, dakako, očekivati drugu i veću nagradu.

Nikada nisam pouzdano ustanovio kako je Joe izašao iz sobe, ali znam daje u tom trenutku odmah pošao uza stube, umjesto da s nama pode dolje, te nije htio poslušati moje opomene dok nisam pošao za njim i čvrsto ga uhvatio. Minutu kasnije našli smo se s one strane vrata, što ih je Estella za nama zaključala i otišla.

Kada smo opet bili sami na danjoj svjetlosti, Joe se leđima nasloni na zid te mi reče: — Da ti mozak stane! — Ostao je tamo dugo, ponavljajući često: »Da ti mozak stane!« pa se meni već činilo da uopće više

1 1 gineja = 21 šiling. - Prev.

109

ne će doći k sebi. Naposljetku proširi svoju napomenu, pa će ovako:

— Pipe, uvjeravam te da je to zaista da ti mo-zak sta-ne! — i tako, malo--pomalo, postade opet razgovorljiv i sposoban da pode dalje.

S pravom vjerujem da su se poslije toga susreta Joeove umne sposobnosti produbile i da se na putu do Pumblehookove kuće domislio nečemu što je zbilja bilo dovitljivo i dobro smišljeno. Da moje uvjerenje nije bilo bezrazložno, vidjet će se po tomu što se dogodilo u gos-tinjskoj sobi gospodina Pumblehooka, gdje su, u trenutku kada smo se pojavili, moja sestra i omrznuti trgovac sjemenjem upravo zasjedali i vijećali.

- Dakle? — usklikne moja sestra, uputivši to pitanje nama obojici. — A što ste vi doživjeli? Mene zaista čudi što ste se udostojali uopće vratiti u naše skromno društvo!

- Gospođica je Havisham — reče Joe gledajući me značajno — sasvim izričito naglasila da izručimo njezine - Pipe, da li ona reče najljepše pozdrave ili poštovanje?

- Najljepše pozdrave - rekoh.

- Da, i meni se čini da je tako rekla - odgovori Joe - najljepše pozdrave gospodi Gargerv.

- Velike mi koristi od toga! - ubaci moja sestra, ali se vidjelo da joj ipak laska.

- I da je uvelike osjećala želju — i Joe me opet značajno pogleda, kao da se trudi da se nečemu dosjeti — kad bi joj njezino zdravlje dopustilo

— dopustilo, je li tako, Pipe?

- Dopustilo da ima čast — nadovežem.

A Joe završi: - da u svojoj kući pozdravi gospodu Gargerv - i duboko odahne.

- Gle! - usklikne moja sestra i već smireno i umekšano pogleda na Pumblehooka. - Mogla je odmah sprva biti tako uljudna i poslati mi tu poruku, no - bolje ikad, nego nikad. A što je dala tom mladom deranu?

- Dala mu je — reče Joe — baš ništa mu nije dala. Gospoda Joe je upravo htjela planuti kad Joe prosljedi:

110

— Sto je dala, dala je njegovim prijateljima. »A njegovi su prijatelji« - to su njezine riječi - »zlatne ruke njegove sestre, gospode J. Gargerv«. Eto, baš tako reče. Možda nije znala — dometne Joe i časkom zašuti kao da razmišlja - da li ono J znači Joe ili Jorge'.

Moja sestra pogleda u Pumblehooka, koji je gladio ručne naslone svoga stolca, klimajući glavom prema njoj i prema vatri kao da mu je sve to već otprije poznato.

-A koliko si dobio? - upita moja sestra uz smijeh. Uistinu se smijala!

— Sto bi nazočno društvo reklo za deset funti? — upita Joe.

— Rekli bismo — odvrati moja sestra — prilična svotica. Nije baš previše, ali je lijepa svotica.

— Ali je veća od deset — reče Joe.

Ta strašna varalica, Pumblehook, odmah stane klimati glavom i reče, gladeći ručne naslone svoga stolca: - Ali je, kumo, veća od deset.

— Ta, valjda ne kanite reći — ponovno progovori moja sestra.

— Da, baš to kanim, kumo — potvrdi Pumblehook — no strpite se malo. Nastavi, Joe.

Dobar si! Samo nastavi!

— Sto bi nazočno društvo reklo — produži Joe — za dvadeset funti?

— Krasno — bila bi prava riječ — odvrati moja sestra.

— Pa da vam kažem — nato će Joe — više je od dvadeset funti. Onaj odvratni licemjerac, Pumblehook, ponovno zaklima glavom

s pokroviteljskim smiješkom -još više od toga, kumo. Dobar si! Hajd', nastavi Josephe!

— No, da svršimo s time — zaključi Joe — svota iznosi dvadeset i pet funti.

— Ravno dvadeset i pet funti, kumo - ponovi kao jeka Pumblehook, taj najpodliji od svih podlaca, ustajući da joj stegne ruku - a vaše zasluge nisu baš ništa manje (kao što i rekoh, kada su me pitali za mišljenje), i želim vam da sretno i u zdravlju uživajte taj novac!

Pogrešno pisano George. — Prev.

111

Da se zlikovac time zadovoljio, bilo bi već dosta strašno, no svoju je krivicu grdno povećao time što me uzeo pod svoju zaštitu, s pravom skrbnika i time nadmašio sve dojakošnje lopovluke.

- No, vidite li, Josephe i vi, njegova supruga - reče Pumblehook, dohvativši me za ruku iznad lakta - ja sam od onih koji svaku stvar izvode na čistac. Tog dječaka treba smjesta dati u nauk. Eto, tako ja gledam na to. Smjesta dati u nauk.

- Sam Bog zna, ujko Pumblehook - doda moja sestra (i pograbi novac) — koliko smo vam zahvalni.

- Ne brinite za me, kumo - odvrati taj vražji trgovac žitom. - Usluga je usluga, to vam je tako na tom svijetu. Dječaka, znate, treba dati u nauk. Da vam pravo kažem - obećao sam da ću se za to pobrinuti.

Suci su zasjedali u Gradskoj vijećnici, a ta nam je bila blizu, te smo odmah krenuli tamo da budem pred nadležnom vlasti ugovoren za Joeova šegrta. Rekoh da smo krenuli, no Pumblehook me je onamo gurao, baš kao da sam taj čas nekoga okrao ili zapalio stog sijena. Zaista su u Sudu svi mislili da su me uhvatili na djelu, jer dok me je Pumblehook rivao kroz gomilu, čuo sam kako ljudi govore: - Sto je učinio? - a drugi opet: - Još je dijete, ali mu se na licu vidi da je lopov! - Neki čovjek blaga i dobrotiva lica dade mi brošuricu, ukrašenu slikom u drvorezu, što je prikazivala mladog zlikovca okovanog u lance, što su se oko njega povijali kao vijenci kobasica, a na knjižici je bio natpis: TO MI VALJA ČITATI U ČELIJI.

Pomislili: Vijećnica je čudno mjesto, s klupama većim od onih u crkvi - a u njima ljudi prodaju zjake. Gordi su se suci (jedan od njih s bijelo naprašenom kosom), prekriženih ruku, zavalili u naslonjače, šmrkali burmut ili spremali da malo drjemnu, nešto pisali ili čitali novine. Po zidovima sam vidio neke blještave tamne portrete, a mom su se neumjetničkom oku pričinjali da su sastavljeni od karamela i gipsa. Tu je u jednom kutu moj ugovor bio propisno potpisan i potvrđen i ja pogođen za šegrta, a za sve me to vrijeme gospodin

Pumblehook čvrsto držao u rukama kao da me vode na stratište, pa su samo načas svrnuli ovamo da obave neke prethodne formalnosti.

112

Kada smo izašli i otarasili se dječurlije, koja je sva uzbuđena čekala da vidi kako će me javno udariti na muke, a sada se gorko razočarala gledajući kako me samo moji prijatelji salijetaju, uputismo se opet u kuću gospodina Pumblehooka. Tu se moja sestra toliko oduševila zbog onih dvadeset i pet funti da je samo o tome govorila kako treba prirediti večeru u Plavom vepru, a Pumblehook mora svojom kočijom na dva kotača dovesti Hubbleove i Wopslea. Tako je dogovoreno, a ja sam proveo vrlo turoban dan. Premda je zagonetno, ipak je svima bilo samo po sebi razumljivo da sam samo suvišna prikrpina na njihovoj gozbi. A da bude još gore, svi su me od vremena do vremena zapitkivali - ukratko, kad god ne bi bili ni s čim drugim zaokupljeni - zašto se ne zabavljam. A što sam, iako neraspložen, mogao kazati nego da se zabavljam?

Bili su dakako sve odrasli ljudi, pa su se zabavljali po svome, kako su najbolje znali i umjeli. Taj je varalica Pumblehook, koji je sebi prisvojio čast da sve to treba njemu zahvaliti, zaista sjeo na pročelje stola. Kada je govorio o meni, kako sam sada primljen u šegrte i zlobno mi čestitao što sada potpadam pod zakon te ću dospjeti u zatvor, budem li se kartao, pio alkohol, skitao se noću u društvu, ili poprimio druge zle navike, što je gotovo neizbježno već po samom ugovoru, naredio mi je da stanem na stolicu pokraj njega kako bi što bolje ilustrirao svaku svoju rečenicu.

Od te slavne gozbe pamtim još samo to da me nikako nisu puštali zaspati. Kad god bi opazili kako mi se od sna sklapaju oči, odmah bi me budili i govorili kako se moram zabavljati. Još se sjećam kako nas je gospodin Wopsle, i to već u sitne sate, počastio deklamacijom Col-
linsove ode, »odbacujući uz trijesak svoj krvlju omašćeni mač« tako uvjerljivo i s tom posljedicom da se pojavio poslužitelj i rekao: — Trgovački putnici iz prizemlja isporučuju svoje čestitke, uvjereni da to zacijelo nisu bile obične čaše što su tresnule o pod. Ostalo mi je u pameti još i to kako su svi pri povratku kući bili izvrsno raspoloženi i zapjevali »O, gospo lijepa!« Gospodin je Wopsle pjevao u basu, odgovarajući neobično gromkim glasom na zapitkivanja upornog zanovije-

113

tala, što u pjesmi vrlo bezobrazno izražava svoju radoznalost u želji da od svih sazna sve iz njihova privatna života, da je on taj čovjek »čijom se sijedom kosom vjetar poigrava« i da je on najnemoćniji od svih hodočasnika.

Konačno se sjećam da sam, došavši u svoju sobicu, bio uistinu slomljen, nesretan i čvrsto uvjeren da nikad neću zavoljeti Joeov zanat. Nekoć sam ga volio, ali to je bilo pa prošlo.

14. POGLAVLJE

Žalosno je kad se netko stidi svoga doma. U tome ima možda crne nezahvalnosti, a kazna za tu nezahvalnost možda je sasvim zaslužena plaća. Mogu posvjedočiti da je takav osjećaj zaista jadan.

Kod kuće se nisam nikad naročito ugodno osjećao, jer je u moje sestre bila nesretna ćud. Zato je Joe sve činio da mi omili dom, i stoga sam vjerovao u nj. Vjerovao sam daje naša gostinjska soba vrlo sjajan salon, a kućna vrata tajanstvene dveri državnog hrama, što su se svečano otvarale uz prinošenje žrtava u obliku pečenih pilića; vjerovao sam u kuhinju kao u čistu, iako ne veličanstvenu odaju; a u kovačnicu kao u žarkom vatrom obasjani put, što vodi do muževnosti i nezavisnosti. U toku jedne godine sve se to izmijenilo. Sada je sve bilo prosto i obično, i ni za što na svijetu ne bih htio da to vide gospođica Havisham i Estella.

Kolika je bila krivica do moga neprijaznog raspoloženja, koliko do gospođice Havisham, a koliko do moje sestre, to sada ni za mene, ni za ma koga drugog nije nimalo važno. Ta je promjena nastala u meni samom, i sada nije bilo drukčije. Je li bilo dobro ili loše, oprostivo ili neoprostivo, sada je bilo tako.

Nekoć mi se činilo da ću, čim stupim u kovačnicu kao Joeov naučnik sa zasukanim rukavima, biti poštovan i sretan. Sada, pošto se obistinilo, osjećao sam na sebi samo prašinu od ugljena, i svaki je dan pritiskivao moje sjećanje težinom, prema kojoj je nakovanj bio lagašan

114

kao perce. U mom su se daljem životu događale zgode (kao što se to, mislim, događa u svačijem životu) kada sam neko vrijeme osjećao da je pala teška zavjesa i zastrla svaki interes i romantiku, isključivši me zauvijek od svega osim od tupog čekanja. Nikada se ta zavjesa nije tako teško i crno spustila kao onda kada se preda mnom pružao moj budući život, što je počeo onog dana kada sam postao Joeov naučnik.

Sjećam se kako sam običavao u jednom kasnijem razdoblju svoga naukovanja nedjeljom podvečer, kada se dan praštao od noći, stajati na groblju, uspoređujući svoje izgledu u budućnost s onim močvarama, vjetrom šibanim, i pronalazio sličnost između njih, razmišljajući kako su plitke i dosadne, i kako se pred njima, jednako kao i pred mojim životom, nalazi put u nepoznato i povlače crne magluštine i, napokon, more. Već sam prvog dana svoga zaposlenja bio upravo tako razočaran kao i u sve vrijeme daljeg šegrtovanja; no radujem se što znam da nisam pisnuo ni riječce nezadovoljstva pred Joeom dokle god nas je vezao uzajamni ugovor. To je možda jedino što s radošću pamtim o sebi iz vremena toga odnosa.

Premda se to vidi iz svega što još kanim spomenuti, ipak želim naglasiti da je sve bila Joeova zasluga. Nisam pobjegao u vojnike ili pomorce zato što bih bio vjeran i odan, već s razloga što je Joe bio odan i vjeran. Radio sam prilično revnosno, iako me posao nije oduševljavao, ali ne zbog toga što bi u meni bilo usađeno snažno osjećanje da je marljivost vrlina, nego s razloga što je Joeu bilo urođeno takvo o-sjećanje. Ne može se znati u kojim razmjerima djeluje utjecaj blagorodna čovjeka, priprosta i poštena srca, koji savjesno vrši svoju dužnost, ali je lako osjetiti kako taj utjecaj djeluje na tebe kada si u njegovoj blizini, pa makar samo i kratko vrijeme. Vrlo dobro znam da je sve dobro i plemenito, što je izniklo za vrijeme moga naukovanja, proizaš-lo iz poštenog, zadovoljnog Joea, a ne iz moga nemirnog, čežnjama raspaljenog i nezadovoljnog ja.

Tko bi mogao reći što sam želio? Kako h\ja to mogao reći kada ni sam nikad nisam znao. Najviše sam strahovao da u zao čas, kada ću biti najjadniji i sav uprljan, ne dignem pogled i ne opazim Estellu kako

115

viru kroz jedan od otvorenih drvenih kapaka na kovačnici. Progonila me strašna pomisao da će me prije ili kasnije pronaći kako čađavih ruku i lica obavljam najgrublji posao svoje svakodnevne rabote, te da će likovati nada mnom i prezirati me. Pošto bi već pao mrak, a ja, pomažući Joeu, naduvao mijeh, i mi tada pjevali pjesmu o Starom Clemu, često bih pomišljao kako smo kod gospođice Havisham običavali pjevati tu pjesmu. Tada bi u vatri ognjišta iskrsnulo Estellino lice raspletene kose, kojom se vjetar poigrava i s očima što me prezirno gledaju. Često bih se u tim trenucima zagledao u crne četvorine, što ih je noć stvarala u drvenim okvirima prozora kovačnice, i zamišljao daje taj čas povukla lice s prozora, i povjerovao da je napokon došla.

Kad bismo poslije toga pošli na večeru, soba i jelo bi mi djelovali još prostije, i ja bih se u svom nezahvalnom srcu još više stidio svoga doma.

15. POGLAVLJE

Budući da sam već bio suviše poodrastao za školu pratetke gospodina Wopslea, okončalo se i moje odgajanje pod vodstvom te luckaste starice, ali ne prije nego što sam od Bidy naučio sve što je i sama znala, počev od Malog cjenika, pa sve do šaljive pjesmice, što ju je jednom kupila za pola penija. Iako su samo početni stihovi tog književnog bisera razumljivi:

U Londonu — gradu, kad sam bio, dobri ljudi moji, Tra-la-la-la! Tra-la-la-la!

Zar mi nije netko podvalio, dobri ljudi moji, Tra-la-la-la! Tra-la-la-la!

— ipak sam, u želji za znanjem, s najvećom ozbiljnošću naučio napamet pjesmicu, i ne sjećam se da sam se ikad pitao vrijedi li što. Samo sam mislio (kao što i dandanas još mislim) da u toj poeziji ima previše onih tra-Li-la-la. Mučen glađu za znanjem, predložio sam gospodinu

116

Wopsleu da mi priušti nekoliko mrvica od svoga znanja, na što je ljubazno pristao. Ali se ubrzo pokazalo da me je primio samo kao dramskog statistu za svoje monologe da me grli, plače i više nada mnom, ščepa, zarine bodež u grudi i vitla po sobi. Zato sam uskoro odustao od takva podučavanja, iako tek onda kad me je gospodin Wopsle u svom divljem pjesničkom zanosu teško izbatinao.

Nastojao sam da u sve, što god bih naučio, uputim Joea. Ta se izjava lijepo sluša, te mi savjest ne dopušta da prijeđem preko nje bez nekog objašnjenja. Htio sam da Joe bude manje neuk i priprost, dostojniji moga društva i manje izložen Estelinim prigovorima.

Stara tvrđava pokraj močvara bila je naše učilište, razbijena školska tablica i komadić pisaljke naša školska pomagala, a Joe bi tome uvijek dodao lulu duhana. Nikad nisam opazio da bi Joe od jedne nedjelje do druge upamtio ili naučio ma samo i maličak od onoga što sam mu kazivao za vrijeme podučavanja. Ali bi mu lice bilo kudikamo proni-cavije kad bi na Tvrđavi pušio lulu — bilo je, štoviše, učeno — kao da je uvjeren da izvanredno napreduje. O dragi Joe, volio bih da je zaista tako bilo!

Tu je vani bilo ugodno i tako mirno dok su na rijeci ispod bedema prolazila jedra, koja su ponekad za vrijeme oseke stršila kao da su razapeta na potonulim lađama, što i dalje plove na dnu vode. Kad god sam promatrao te brodiće, spremne da otplove prema moru s bijelim razapetim jedrima, pomišljao sam na gospođicu Havisham i Estellu, a kad god bi tamo daleko svjetlost kosimice zahvatila oblak, jadro, zeleni obronak brežuljka, ili površinu vode, obuzimao bi me isti osjećaj. Gospođica Havisham i Estella, čudna ona kuća i čudni život u njoj kao da su bili povezani sa svime što je slikovito.

Jedne je nedjelje Joe s osobitim uživanjem dimio iz svoje lule i toliko naglašavao da mu je glava »strahovito prazna« da sam za taj dan odustao od daljeg poučavanja. Legao sam na bedem, podnimio rukom glavu i gledao svuda naokolo; na nebu i na vodi iznalazio bih tragove obličja gospođice Havisham i Estelle. Naposljetku sam se odlučio da u vezi s njima spomenem Joeu namisao koja mi se neprestano vrzla po glavi.

117

Upitah: - Joe, ne misliš li da bih trebao posjetiti gospođicu Havis-ham?

— Slušaj, Pipe — odvrati polagano Joe razmišljajući — a čemu?

— Čemu, Joe? Pa zašto čovjek ide u posjete?

— Ima možda posjeta - nastavio je Joe - o kojima bi se dalo govoriti, Pipe. Posjetiš li gospođicu Havisham, mogla bi pomisliti da nešto hoćeš od nje.

— Zar misliš, Joe, da joj ne bih rekao da ništa ne tražim od nje?

— Ne kažem da ne bi rekao, stari družo - nato će Joe. - A možda će i povjerovati, a možda i ne će.

Joe je osjećao važnost tih riječi kao i ja, pa stao naglo potezati iz lule da ponavljanjem ne oslabi njihovo značenje.

Čim je minula ta opasnosti, Joe produži: - Vidiš, Pipe, gospođica Havisham krasno te je nagradila. Kada je to učinila, pozvala me natrag i rekla mi da je to — jedanput zauvijek.

— Da, Joe, čuo sam što je rekla.

— Jedanput zauvijek — ponovi vrlo odrješito.

— Da, Joe, rekoh ti da sam čuo.

— Hoću reći, Pipe, da je time mislila reći: - »Sve je to lijepo i krasno, ali sada je dosta!« — A tako je i bilo! Svaki na svoju stranu! I svršeno!

I ja sam na to pomislio, a nije me nimalo utješilo što sam saznao da je istog mišljenja kao i ja, jer je bilo to vjerojatnije da je zaista tako.

-Ali, Joe ...

— Da, stari druže?

— Navršava se prva godina moga naukovanja i ja lijepo napredujem, a od dana kad sam postao šegrt, nisam se nikad ni zahvalio gospođici Havisham, niti pitao za nju ili pokazao da je se sjećam.

— Istina je, Pipe, što govoriš, ali ako nisi nakanio da joj iskuješ potkovice, sve četiri - hoću reći, ni četiri potkovice ne bi bile prikladan dar, gdje uopće nema kopita ...

— Nisam mislio na takav dokaz sjećanja, nisam naumio da joj donesem dar.

118

No Joe je sebi utuvio u glavu da treba donijeti dar, pa zaintači sve jedno te jedno: - Štoviše, kad bih ti i pomogao da joj sklepaš lanac za vrata — ili, recimo, dvanaest tuceta vijaka, da joj se nade kad ustreba — ili kakvu finu stvarčicu - kao, na primjer, viljušku za prženje kruha, kojim bi vadila zemičke — ili roštilj da na njemu isprži ribu, ili nešto slično ...

- Ja uopće ne pomišljam na neki dar, Joe - uskočim mu u riječ.

- Dakle — reče Joe, svejednako potežući ono svoje, kao da mi je naročito stalo do toga da joj nešto poklonim — kad bih bio na tvom mjestu, Pipe, ne bih to učinio. Nikako ne bih. Kakav li je dar - lanac za vrata, kad joj ne treba, jer ga ima? A da joj daš vijke — moglo bi se krivo tumačiti. Viljuška za prženje kruha? Tu bi trebalo izraditi od mjedi, pa bi se obrukao. A ni najvještiji se zanatlija ne bi mogao proslaviti umijećem da iskuje roštilj - jer roštilj je roštilj - reče Joe, uvjeravajući me uporno o tome kao da se trudi da me obrati od neke fiksne ideje. — Kako god se ti upinjao, roštilj će — hoćeš-ne ćeš — ostati roštilj i tu se ne da ništa pomoći...

- Dragi Joe - povikah očajno i primih ga za kaput - nemoj više o tome. Nikad nisam pomišljao na to da donesem gospođici Havisham dar.

- I nemoj, Pipe - potvrdi Joe kao da se čitavo vrijeme borio samo protiv toga. - Kažem ti, Pipe, i pravo je tako.

- Da, Joe; htio sam tek reći da sada nemamo odveć posla, pa bi me mogao sutra pustiti na pola dana. Pošao bih u grad da posjetim gospođicu Est — Havisham.

- Samo što njezino ime nije Estavisham, Pipe, ukoliko se možda nije prekrstila.

- Znam, Joe, znam. Izmaklo mi se. Sto misliš o tome? Ukratko, Joe je mislio, ako smatram potrebnim da odem, neka idem.

Ali je naročito naglasio da ne smijem ponoviti taj pokušaj ako me ne prime srdačno ili me izričito ne pozovu da ih ponovno pohodim, samo zato da im iskažem zahvalnost za dobro što su mi učinili. Obećao sam da ću se držati tih uvjeta.

119

Kodjoea je bio zaposlen nadničar, prezimenom Orlick, koga je plaćao tjedno. Tvrдио je da mu je krsno ime Dolge — što je sasvim nemoguće — no bio je tvrdoglav, te vjerujem daje to hotimice činio samo iz pakosti prema selu, što nitko nije razumio kakvo je to ime. Bio je to plećat, gibak, crnomanjast momak, neobično snažan; nikad mu se nije žurilo i uvijek se tromo gegao. Štoviše, dolazio je na posao kao da ne misli raditi, nego kao da je samo slučajno

navratio. Kad bi pošao na ručak kod Tri vesela ladara ili uvečer kući, odgegao bi se poput Kaina ili Vječnog Zida kao da nema pojma kamo ide i kao da se uopće ne misli više vratiti. Stanovao je kod nekog čuvara brane tamo u močvari. Radnim bi se danom dogegao iz svog pustinjaškog stana, s rukama u džepu, a ručak je nosio li zamotljaju ovlažno obješenu oko vrata, pa mu se svežnjić klatio na leđima. Nedjeljom bi povazan ležao kod vrata riječne ustave ili prostajao, naslonjen na stog sijena, ili na neki štagalj. Uvijek se gegao upirući oči u zemlju; a kad bi ga netko nagovorio, ili je inače trebalo da digne oči, pogledao bi napola kivno, napola začuđeno, kao da je mislio samo o tome kako je zaista čudno i uvredljivo što mu nikad ne dopuštaju da razmišlja.

Taj me mrzovoljni nadničar nije volio. Dok sam još bio sasvim maleno i zastrašeno dijete, saopćio mi je da u mračnom kutu kovač-nice stanuje sam davao i da on vrlo dobro poznaje nečastivog. Dodao je kako treba svakih sedam godina potpaliti vatru živim dječakom i da se mogu smatrati tim gorivom. Kada sam postao Joeov šegrt, možda se u njemu učvrstila sumnja da ću mu preoteti mjesto; pa sad bilo kako bilo, bio sam mu otada još manje po volji, iako nije nikad ni riječce rekao, ili učinio nešto što bi značilo otvoreno neprijateljstvo. Ipak sam opazio da su iskre ispod njegova čekića vrcale uvijek prema meni i daje upadao u nepravi čas kad god bih pjevao pjesmu o Starom Cemu.

Orlick je bio prisutan i radio u kovačnici kad sam idućeg dana podsjetio Joea da me pusti na pola dana. Taj čas ne reče ništa, jer je zajedno s Joeom kovao komad usijanog željeza., a ja sam potezao mijeh, ali naskoro, naslonivši se na čekić, progovori:

120

— No, majstore! Valjda ne mislite - jednom sve, a drugom šipak? Ako ste mladom Pipu dali pola slobodna dana, dajte onda i starom Orlicku. - Mislim da mu je bilo oko dvadeset i pet godina, ali je o sebi uvijek govorio kao da je starac.

— Pa što bi ti radio da te pustim na pola dana? - upita Joe.

— Što h\\ja radio? A što će on raditi? Ja ću isto što i on - odgovori Orlick.

— Sto se tiče Pipa, on će u grad — nato će Joe.

— Pa, lijepo, što se tiče starog Orlicka i on će u grad — odbrusi ta bitanga. - Mogu i dvojica u grad, nigdje ne piše da samo jedan može.

— Nemoj odmah planuti — mirio ga Joe.

— Hoću, ako me bude volja — progunda Orlick. — Gle, nekima se prohtjelo u grad! Dakle, majstore! Hajde! Kod nas nema protekcije. Budite čovjek!

Kako majstor nije bio sklon dalje raspravljati o toj temi, dok nadničar ne bude bolje volje, Orlick se zaleti do peći, izvuče usijanu šipku i pode prema meni kao da će me njome proburaziti. Zavitla njome oko moje glave, baci je na nakovanj i stane kovati kao da sam ja šipka, a iskre krv što je šiknula iz mene. Tako se bar meni činilo. Kad se i sam sav raspalio, a željezo ohladnjelo, upre se o čekić i procijedi:

— Dakle, majstore?

— Je li opet sve u redu? — upita Joe.

— O, sa mnom je sve u redu — odgovori mrzovoljasti stari Orlick.

— Pa onda, jer si valjan radnik, ništa lošiji od ma kojeg drugog - reče Joe — neka bude pola dana odmora za sve.

Moja je sestra šutke stajala u dvorištu, tako da je mogla sve čuti — bila je besavjesna uhoda i prislušivalo — te odmah poviri kroz jedan od prozora.

— To je tebi slično, budalo! - reče Joeu. - Takvoj lijenčini i dangubi daješ odmor. Pa da, ti si, života mi, bogataš, pa se možeš samo tako razbacivati s nadnicama. Voljela bih da sam mu ja majstor!

— Svima biste bili majstor kad biste samo mogli — otrese se na nju Orlick keseći se drsko.

121

(— Pusti je na miru — ubaci Joe.)

— Stala bih ja na kraj svima vama, glupacima i lopuzama — otpovrne moja sestra tjerajući samu sebe u sve veći bijes. -I ne bih stala na kraj svima drugima glupacima da već nisam i tvome majstoru, koji je kralj svih glupaka. A ne bih mogla stati na kraj svim lopuzama kad ne bih tebi, koji si najcrnji i najgori lupež odavle pa sve do Francuske! Eto tako!

— Vi ste pogana nadžak-baba, majko Gargerv — zarezala nadničar. — Kad bi nadžak-babe sudile lopovima, vi biste bili najbolji sudac.

(- Hoćeš li je ostaviti na miru?)

— Sto si rekao? — krikne moja sestra i počne vriskati. — Sto si rekao? Sto je rekao taj Orlick, Pipe? Kako me nazvao u prisutnosti vlastitog muža? O! O! O! — Svaki je njezin uzvik bio vrisak, no moram o svojoj sestri reći, što međutim vrijedi i za sve ostale goropadnice koje sam ikad vidio, da je njezin bijes ne ispričava, jer očito nije planula, nego je svjesno i hotimice činila sve i sva da sama sebe natjera u bjesnilo, dok se ne bi, malo-pomalo, do ludila razgoropadila. - Kakvu mi je to grdnu uvredu dobacio u lice, i to još pred ovim podlim nitkovom, koji mi je pred oltarom prisegnuo da će me braniti? O! Držite me! O!

— A-h-h-h! — promrsi radnik kroz zube. — Ja bih vas već držao da ste mi žena. Držao bih vam glavu pod pumpom dok ne bih istjerao vruga iz vas!

(- Rekao sam ti već, ostavi je na miru — opet će Joe.)

— O! I (o da slušam! — vrištala je moja sestra, pljesnuvši rukama, a u isti joj se mah otme krik iz grudi — što je bila druga etapa na njezinom svojevolumnom putu do bjesnila. — Moram slušati sve te psovke što mi ih on pljuje u lice! Taj Orlick! I to u mojoj kući! Meni, udanoj ženi! U prisutnosti muža! O! O! -I sada se moja sestra, mlatarajući rukama i kričeći, stane busati u prsa i lupati po koljenima, zbacila kapu, razbura-ruši kosu — a to su bile posljednje etape na putu do mahovitosti. Posta za to vrijeme prava furija i, odigravši savršeno svoju ulogu s najvećim uspjehom, zaletela se na vrata, koja sam srećom bio zaključao.

122

Sto je jednom Joeu preostalo, pošto njegove ubačene opomene nisu našle nikakva odziva, nego da se suprotstavi svom radniku i da ga zapita zašto se miješa u poslove što se tiču samo njega (Joea) i gospode Joe, i nadalje, ima li petlje da se s njim pobije? Stari je Orlick uvidio da nema druge nego se pobiti s Joeom i odmah se postavi na obranu. Skinuvši samo pregorjele i osmudene kožne pregače, obore se jedan na drugoga kao dva gorostasa. Ako je itko bio u našem kraju, koji bi mogao dugo odoljeti Joeu, ja ga zacijelo nikad nisam vidio. Orlick se, kao da nije mnogo više vrijedio od onog bljedolikog mladog gospodičića, ubrzo našao u ugljenoj prašini, i nije mu se nimalo žurilo da se iz nje izvuče. Joe zatim otključa vrata, pokupi svoju sestru, koja se bez svijesti srušila do prozora (mislim daje prije toga bila još svjedokom borbe), unese je u kuću i položi na postelju, savjetujući je da opet oživi, a ona se samo trzala i grčevito držala Joea za kosu. Nato nastala ona čudna tišina i mir, što dolaze poslije svake oluje. Očutio sam maglovit osjećaj, kao uvijek prilikom takva zatišja — naime, kao da je nedjelja i da je netko umro — i podoh gore da se preobučem.

Kada sam se vratio, našao sam Joea i Orlicka gdje metu. Nije bilo nikakvih tragova zlovolje, do jedne ogrebotine na Orlickovoj nosini, a ni ta nije bila osobito upadljiva, ali ni osobito lijepa. Iz krčme Veselih ladara stvorio se vrč piva i njih su dvojica naizmjenice i u najvećem miru ispijali. To je zatišje djelovalo na Joea u isti mah kao lijek i kao filozofsko sredstvo. Isprati me na cestu da mi na rastanku kaže još nešto što bi mi moglo dobro poslužiti: — »Durnovitost« dođe, pa opet prođe — takav je život!

S kakvim sam čudnim osjećajima (jer smatramo da su vrlo ozbiljni osjećaji odrasla čovjeka smiješni u duši djeteta) išao do gospođice Ha-visham, nije sada važno, kao ni to koliko sam se puta prošetao ispred vrata prije nego što sam se odlučio pozvoniti. Nije važno ni kako sam

razmišljao ne bi li bilo bolje otići i uopće ne pozvoniti, kao ni to da bih svakako bio otišao kad bih se opet mogao po volji vratiti.

Gospođica Šarah Pocket iziđe mi u susret. Estelle nema!

- Gle? Opet si došao? - pozdravi me gospođica Pocket. - Što želiš?

123

Kada joj kazah da sam došao samo vidjeti kako je gospođici Havis-ham, Šarah je bila očito u dvoumici bi li ili ne bi li mi rekla da odem svojim putem. Ali ne htijući da primi na sebe odgovornost za to, pusti me da uđem i uskoro mi reče da »pođem gore«.

Sve je bilo neizmijenjeno. Gospođica je Havisham bila sama. - No? — dočeka me ona upirući pogled u mene. — Nadam se da ništa ne tražiš? Ništa ne ćeš dobiti!

— Dakako da ništa ne tražim, gospođice Havisham. Htio sam vam samo reći da dobro napredujem kao šegrt i da sam vam uvijek vrlo zahvalan.

— Dosta, dosta! — Pucne po starom običaju nestrpljivo prstima. — Dođi pokatkad; dođi na svoj rođendan. — Da zbilja! — Usklikne odjednom, okrećući se zajedno s naslonjačem prema meni. — Ogledavaš se za Estellom? Ej?

Uistinu sam se ogledavao za Estellom — i promucah da se nadam da joj je dobro.

— U inozemstvu! — reče gospođica Havisham. — Izobražava se da postane dama. Daleko izvan dohvata. Ljepša nego ikad. Tko god je vidi, svak joj se divi. Osjećaš li da si je izgubio? U njezinim je posljednjim riječima bilo toliko zlobe, a usto je pras-nula u tako neprijatan smijeh da sam bio u neprilici što da kažem. Međutim, poštjednja me je odluke davši mi znak da odem. Kada je Šarah, s licem poput orahove ljuske, zatvorila za mnom vrata, bio sam više nego ikad nezadovoljan svojim rodnim domom, zanatom i svim ostalim. To je bila sva korist od toga posjeta.

Prolazeći Glavnom ulicom, zastajkivao sam, zagledao u dućanske izloge i razmišljao o tome što bih sebi kupio da sam džentlmen. I što mislite, tko je upravo izišao iz knjižare? Gospodin Wopsle! U rukama inu ganutljiva tragedija o Georgeu Barnwellu, što ju je malo prije kupio za šest penija s namjerom daje svu, od prve pa do posljednje riječi, izdeklamira gospodinu Pumblechooku, kojemu je upravo pošao na čaj. Tek što me ugleda, stade premišljati nije li sama providnost poslala tog šegrta da mu pročita knjigu. Zaokupi me, zahtijevajući da ga svakako

124

pratim u gostinjsku sobu gospodina Pumblechooka. Budući da sam znao da će kod kuće biti tužno, a noć mračna i put dosadan tako da je svako društvo na putu dobrodošlo nisam se mnogo opirao. I tako stigismo do kuće gospodina Pumblechooka baš u trenutku kad su na ulici i u dućanima upalili svjetiljke.

Kako nikad nisam gledao izvođenja George Barnwella' na pozornici, ne znam kako dugo predstava obično traje, no vrlo dobro znam daje te večeri trajala do devet i pol sati. Kad je Wopsle stigao do Newgatea², sve mi se činilo kako nikad ne će prispjeti na stra-tište, jer je stao otezati i oklijevati kao nikad prije u svom sramnom životu. Mislio sam da malo pretjeruje kad se jadao što će mu u cvijetu mladosti odrubiti glavu, kao da se nije već odavno bio usjeme-nio i odbacio posljednju laticu u toku svog dugog života. Sve su to bile samo razvučene i dosadne fraze. Ono što me je pogodilo u srce, bilo je poistovjećivanje tih pustolovina s mojom bezazlenom mladošću. Izjavljujem da sam u času kad je Barnwell pošao zlim putem, osjetio upravo potrebu da se branim, jer me je Pumblec-hook pritom gledao tako ljutito kao da sam ja krivac. Wopsle se također trudio da me prikaže u najgorem svjetlu. Mene je — okrutna i bolećiva u isti mah — natjerao da ubijem svog strica, a da za to nije bilo nikakvih olakotnih okolnosti. Milhwood je oborio sve moje dokaze. Kćerku je moga majstora zaokupila fiksna ideja da me smatra pukim ništavcem. Moje vladanje onog posljednjeg

kobnog jutra, kad sam se dašćući otimao od krvnikova užeta, mogu opravdati samo svojim oduvijek slabim karakterom. Pumblechook je zurio u mene i klimao glavom čak i onda kad su me već sretno objesili, a Wopsle zaklopio knjigu i dodao: — Dječaće, neka ti to bude primjerom! — kao daje bilo opće poznato da sam naumio ubiti nekog bliskog rođaka - ukoliko bi koji od njih bio takav slabić da bude moj dobročinitelj.

1 Glavno lice drame koju autor ovdje prepričava. - Prev. Ozloglašena stara londonska tamnica. — Prev.

125

Vani se crnila mračna noć kada se sve svršilo, a Wopsle i ja krenuli kući. Izvan grada izadosmo u gustu, tešku i vlažnu maglu. Svjetiljka se na brklji nazirala kao mutna mrlja te se činilo da nije na svom običnom mjestu, a njezine zrake kao da su neka kruta tvar u magli. Opazili smo to i govorili kako se magla diže s promjenom vjetra što puhne iz izvjesnog kraja naših močvara, kadli nabasasmo na čovjeka koji se tromo gegao u zavjetrini mitnice.

— E—hej! — povikasmo obojica i stadosmo. — Je li to Orlick?

— Oho! — odgovori on i zagega prema nama. — Malo sam se tu sklonio u nadi da ću se kome pridružiti.

— Okasnio si — primijetim.

Orlick s pravom odgovori: — Pa? I vi se vraćate kasno.

Wopsle, još sav uzbuđen maloprijašnjom glumom, objasni: — Mi smo proveli večer, uživajući u duhovnoj zabavi, gospodine Orlick.

Stari Orlick procijedi nešto kroz zube, kao da nema na to ništa reći, pa se utroje uputismo dalje. Čas zatim upitah ga je li proveo popodnevi odmor u gradu i u gradskoj okolini?

Odgovori: - Da, čitavo popodne. Pošao sam za vama. Nisam vas vidio, iako sam vam bio za petama. Usput rečeno, opet pucaju iz topa.

— S galija?

— Dabome! Neka je ptičica odletjela iz kaveza. Već od mraka tutnja-ju topovi. Odmah ćete čuti pucanj.

1 doista, tek što smo prešli nekoliko koračaja, odjekne dobro znani tutanj, prigušen maglom, te se razliježe uz potmulu grmljavinu močvarom uz rijeku, kao da s prijeljnom progoni bjegunce.

— Noć kao stvorena da se izgubiš u njoj — doda Orlick. — Bilo bi čudo kad bi noćas šćepali odbjegli robijašku ptičicu za krila.

To je toliko pobudilo moju pažnju da sam šuteći o tome razmišljao. C iospodin Wopsle je večeras igrao ulogu strica, komu su dobročinstvo uzvratili zločinstvom, pa je stao na glas premišljati u vrtu u Camber-wellu\ Orlick se, tutnuvši ruke u džep, gegao pokraj mene. Bila je 1 Ime londonske četvrti. - Prev.

126

mrka noć, sve promočeno vlagom i blatnjavo, a mi smo šljapkali po bljuzgavici. S vremena na vrijeme grunuo bi tutanj iz signalnog topa i valjao se srdito duž korita rijeke. Držao sam se po strani prevrćući misli u glavi. Wopsle je dobrostivo izdahnuo u Cambenvellu, umro herojskom smrću na Bosworth Fieldu', i u najvećim mukama u Glas-tonburvu2. Orlick bi ponekad zarežao: »Kujte to gvožde, da iskra skače—o Stari Cleme! Nek zuji i zvoni i zveči sve jače — o Stari Cleme!« Mislio sam da je gucnuo, ali nije bio pijan.

Tako stigasmo do sela. Put kojim smo se približavali, vodio je pokraj Tri vesela ladam. Bilo je već jedanaest sati, pa smo se iznenadili da su tamo svi bili uzbuđeni, a vrata širom otvorena. Ljudi su se neobično užurbano raštrkali, podizali uvis svjetiljke i opet ih spuštali.

Wopsle skokne načas unutra da se raspita što se dogodilo (misleći da su uhvatili nekog robijaša), ali u najvećoj hitnji odmah ponovno izleti van.

Ne zaustavljajući se, dovikne: — Nešto se dogodilo u tvojoj kući, Pipe! Potrčimo svi onamo! — Sto je? — upitah, trčeći u korak s njime. Orlick je trčao pokraj mene.

— Nisam posve jasno razumio. Čini se da je netko provalio u kuću dok je Joe Gargerv izišao. Ljudi misle da su bili robijaši. Nekoga su napali i ranili.

Trčali smo odveć brzo da bismo mogli produžiti razgovor, i jurili bez predaha dok ne stigismo u našu kuhinju. Bila je dupkom puna svijeta: sve se selo sjatilo u njoj i na dvorištu. Bio je tu i ranar, pa Joe i skup žena, svi nasred kuhinje. Besposleni gledaoci stadoše u stranu kad me spaziše, i tada ugledah svoju sestru. Ležala je nepomično i bez svijesti na golome podu kamo je pala, pogođena strašnim udar-

1 Bojište kod istoimenog gradića u grofoviji Leicester, gdje je 1485. kralj Rikard III. pao u borbi protiv grofa od Richmonda, koji je poslije postao kralj Henrik VIII. Aluzija na Shakespeareovu tragediju Rikard Treći. - Prev. Grad u grofoviji Sommersetshire. Također aluzija na prizor iz jedne tragedije. — Prev.

127

cem u potiljak od nepoznate ruke, dok je licem bila okrenuta vatri — osuđena da kao Joeova žena nikad više ne zapadne u svoju »durno-vitost«.

16. POGLAVLJE

Glava mi je još uvijek bila puna doživljaja Georgea Barnwella, pa sam isprva bio sklon* povjerovati da sam ja upleten u prepad na moju sestru. Pomislih da će — prije negoli na koga drugoga, u prvom redu s pravom, posumnjati na mene, jer sam joj bliski rod, za koga svi znaju da ima obaveza prema njoj. Ali kad sam sutradan pri jasnoj danjoj svjetlosti ponovno stao o tome razmišljati i čuo kako o njoj na sve strane raspravljaju, gledao sam drukčije i razumnije na taj događaj.

Joe je kod Tri vesela ladara od osam i četvrt do devet i tri četvrt sati pušio lulu. Dok je bio tamo, vidjeli su moju sestru gdje stoji na kuhinjskim vratima i čuli kako je nekom poljskom radniku, koji se vraćao kući, zaželjela, na njegov pozdrav, lakunoć. Taj nije znao posve točno u koje ju je vrijeme vidio (jer što se više trudio da se prisjeti, sve se više zaplita), i izjavio samo toliko daje bilo prije devet. Kada je Joe u pet do deset došao kući, našao ju je ispruženu na podu i smjesta stao dozivati u pomoć. Vatra je upravo toliko dogorjela kao obično, stijenj svijeće nije bio duži, ali je sama svijeća bila ugašena.

U kuhinji je također bilo sve na svome mjestu, osim što je u njoj sva u krvi ležala moja sestra. Dok je stajala licem prema vatri, netko je iza njezinih leđa utrnuo svijeću na stolu između vrata i nje i udario je po glavi. Ali je na mjestu zločina nađeno važno dokazno sredstvo. Netko ju je udario tupim i teškim predmetom po glavi i kičmi. Poslije toga bit će da je prilično snažno bacio na nju nešto teško, dok je ležala licem na podu. Kad ju je Joe pridigao, našli su pokraj nje pre-piljene robijaške negve.

Joe je pregledao stručnim okom kovača željezo i izjavio da je prepi-ljeno prije duljeg vremena. Hajka je krenula prema galijama, a ljudi

koji su odanle došli da pregledaju gvožđe, potvrdili su Joeovo mišljenje. Nisu pokušali utvrditi kada su negve nestale s robijaške lađe, kojoj su bez sumnje nekad pripadale; ali su izjavili kako pouzdano znaju da njima nije bio okovan ni jedan od dvojice robijaša koji su prošle noći pobjegli. Osim toga je jedan od te dvojice već ponovno uhvaćen, a nije se bio oslobodio svojih okova.

Iz svega što sam znao, došao sam do vlastitog zaključka. Vjerovao sam da su to negve moga robijaša — one iste koje sam svojim očima vidio, i na svoje uši slušao kako pili — no u duši ga nisam optuživao da je on počinio to nedjelo. Sumnjao sam da se domogao željeza i

pomoću njega počinio taj okrutni prepad jedan od te dvojice: ili Orlick ili čudni stranac koji mi je pokazivao turpiju.

Da vidimo sad što se tiče Orlicka: bio je u gradu točno kako nam je rekao kada smo nabasali na nj kod brklje, a svu su ga večer vidjeli u različitim društvima u nekoliko krčmi i vratio se kući sa mnom i gospodinom Wopsleom. Protiv njega nije postojalo ništa osim one svađe, a moja se sestra posvadala s njim i sa svakim oko sebe već deset tisuća puta. A što se tiče čudnog stranca: da je došao zbog svojih dviju novčanica, ne bi za to bilo nikakve prepirke, jer je moja sestra uvijek bila spremna da mu ih vrati. Osim toga nije došlo ni do kakva rječkanja. Napadač je ušao tako tiho i iznebuha i oborio je prije no što se mogla okrenuti.

Strašna je bila pomisao da sam ja namaknuo oružje, makar i bez namjere, i nikako se nje nisam mogao osloboditi. Osjećao sam neizrecive muke dok sam mislio i premissljao o tome bih li napokon otkrio onu moru iz svoga djetinjstva i Joeu ispričao cijeli onaj događaj.

Mjesece sam i mjesece svakog dana to pitanje rješavao negativno, a sutradan ga ponovno stao razmatrati. Naposljetku se dvoumica svrši na tome — tajna je već tako zastarjela, srasla sa mnom i postala dio mene samoga daje više nisam mogao iščupati. Osim straha da sam već dosad prouzrokovao toliko jada i nevolje, sva je bila prilika da bih time Joea još više otuđio od sebe, ukoliko mi povjeruje; također sam se plašio da mi možda i ne će vjerovati, nego moje priznanje u vezi s onim bajoslovnim psima i telećim kotletima, smatrati grdnom izmišljotinom. Da-

128

129

bome da sam ipak oklijevao i nastojao da dobijem vremena — jer sam se uvijek kolebao u času kad god je valjalo načeti to pitanje — i odlučio da sve priznam, ako bi se pokazala nova mogućnost da time pomognem u pronalaženju napadača.

Redarstvenici i ljudi iz Bow Streeta' iz Londona - to se dogodilo u vrijeme kada su čuvari reda još nosili crvene prsluke—vrzli su se nedjelju, dvije oko kuće i činili savršeno isto što su, kako sam znao po čuvenju i iz knjiga, činili predstavnici vlasti u sličnim prilikama. Pohvatali su mnoge, očito sasvim nedužne ljude, i utuvili sebi u glavu posve pogrešne predodžbe uporno nastojeći da činjenice prilagode tim predodžbama, u-mjesto da pokušaju iz činjenica izvući pravilne predodžbe. Stajali su i oko Tri vesela ladara, šibajući znalačkim i potajnim pogledima oko sebe na sveopće divljenje čitavoga susjedstva. Tajanstvenim su kretnjama hvatali za čaše, što je bilo gotovo jednako važno kao da su uhvatili krivca. Ne baš sasvim tako, jer krivca nisu nikad uhvatili.

Još dugo nakon što su se ti predstavnici vlasti razišli, moja je sestra teško bolesna ležala u postelji. Vid joj je bio poremećen, pa je sve stvari vidjela mnogostruko, te se laćala nezbiljskih šalica za čaj i vinskih čaša mjesto pravih. Sluh joj je vrlo oslabio, također i pamćenje, a govor postao nerazumljiv. Kad se napokon toliko oporavila da je mogla uz tuđu pomoć sići niz stepenice, ipak je morala imati uza se svoju pločicu da priopći napismeno što nije mogla riječima. Kako joj je pravopis bio vrlo loš (da i ne govorimo o nečitkom rukopisu), a Joe znao vrlo slabo čitati, dolazilo je između njih do neobičnih nesporazumaka: uvijek su mene zvali u pomoć da ih riješim. Pružio bih joj komadić mesa mjesto medicine, dozvao Joea mjesto da joj dodam šalicu čaja, zamijenio pekara sa slaninom. — To su bile neke od najmanjih pogreški.²

Međutim, narav joj se osjetno popravila, a bila je i strpljiva. Duskora su joj stale ruke i noge nesigurno drhtati, a poslije — u razmacima od

1 Ulica u Londonu gdje se nalazi policijski sud. — Prev.

2Neprevediva igra riječima. U engleskom jeziku postoji izvjesna sličnost između spomenutih riječi (npr. baker - pekar ili bacon - slanina). - Prev.

dva-tri mjeseca — hvatala bi se rukama za glavu i um bi joj se zamračio po čitavu nedjelju dana. Teško je bilo naći prikladnu poslugu za nju, dok nas puki slučaj nije spasio iz te neprilike. Prateljka gospodina Wop-slea pobijedila je konačno svoju okorjelu naviku da živi, i Biddy se posve preselila k nama.

Otprilike mjesec dana nakon što se moja sestra opet pojavila u kuhinji, došla je Biddy k nama s malom šarenom škrinjom, u kojoj je bilo sve njezino zemaljsko blago, i postala prava blagodat za naše kućanstvo. A nadasve za Joea, jer je stari dobričina bio tako jadan i potišten gledajući neprestano svoju bijednu ženu. Obično bi mi sa suzama u svojim plavim očima govorio, dok je uvečer dvorio ženu: »A nekoć je bila tako pristala, Pipe!« Biddy se od prvog trenutka najzdušnije brinula za nju kao da je već od djetinjstva proučavala njezinu ćud. Joe je sada mogao malo mirnije živjeti i ponekad za promjenu otići u Tri vesela ladara, a to je za njega bilo vrlo dobro. Značajno je da su svi redarstvenici više ili manje posumnjali u Joea (iako to nikad nije doznao), i svi su do jednoga bili složni u tome daje najpronijljiviji čovjek što su ga ikad u životu sreli.

Biddy se prvi put proslavila na novoj dužnosti kad je riješila teškoću kojoj nikako nisam bio dorastao. Pokušavao sam sve i sva, ali nikako mi nije uspijevalo. Evo što je bilo:

Moja je sestra, ne znam po koji put nacrtala na pločicu slovo, nalik na čudno T, a onda s neobičnom živahnošću svraćala na nj našu pozornost kao da to osobito želi. Uzalud sam izvlačio svakojake stvari, kojih je naziv započinjao sa T, počevši od tanjura do torbe.

Napokon mi padne na um da je taj znak nalik na čekić. Stao sam sav radostan tuliti tu riječ sestri u uho, i ona počne udarati po stolu kao s čekićem potvrđujući da sam pogodio. Donio sam sve čekiće jedan po jedan, ali bez uspjeha. Pomislih na štaku, što je također nalik na onaj znak, i podoh u selo da jednu posudim i s najvećim je pouzdanjem pokazan sestri. No tako je odrješito odmahivala glavom, kad ju je vidjela, da smo se uplašili ne će li iskrenuti vrat, kako je bila slaba

i iznurena.

130

131

Kada je moja sestra pronašla da Biddy vrlo brzo sve razumije što joj misli reći, tajanstveni se znak ponovno pojavi na pločici. Biddy se zamišljeno zagledala u nj, a onda u moju sestru, zamišljeno pogleda Joea (koji je bio na pločici uvijek označen s početnim slovom svoga imena), i napokon otrča u kovačnicu, a Joe i ja podosmo za njom.

- Pa dabome! - usklikne Biddy blažena lica. - Zar ne razumijete? Pa to je on?

To je bio Orlick, nema sumnje! Zaboravila mu je ime i označila ga samo čekićem. Rekosmo mu, zašto želimo da dođe u kuhinju: Orlick polagano odloži čekić, obriše čelo rukavom i ponovno ga otre pregačom i gegajući iziđe, čudno sagibajući i klataći koljena, što je bilo značajno za njega.

Priznajem, očekivao sam da će ga moja sestra optužiti i razočarao se što se dogodilo nešto sasvim drugo. Pokazivala je gorljivu želju da bude s njim u najboljem prijateljstvu i očigledno se vrlo obradovala što smo ga napokon doveli. Objasnila je znakovima da mu damo nešto piti. Promatrala je njegovo lice kao da se želi naročito uvjeriti je li zadovoljan prijemom. Nastojala je da se svakako s njim izmiri, a sve što je činila, odavalo je skrušeno pokajanje, kao što sam to vidio u vladanju djeteta prema strogom ocu. Poslije je rijetko prošao dan da ne bi nacrtala čekić na pločicu, a nato bi se Orlick dogegao i mrka lica stao pred nju kao da zna o svemu tome upravo toliko koliko sam ja znao.

17. POGLAVLJE

Moj .se život kretao u svakidašnjim šegrtskim poslovima, u kome nije bilo naročitih događaja izvan granica našeg sela i močvara, osim moga rođendana, kad sam drugi put posjetio

gospođicu Havisham. Zatekao sam gospođicu Šarah Pocket još uvijek u službi vratarice, a gospođicu Havisham upravo onako kako sam je ostavio. O Estelli je govorila kao i prošli put, gotovo istim riječima; razgovor je trajao samo nekoliko minuta, a pri odlasku mi dade gineju i reče da joj na svoj

132

idući rođendan opet dođem. Odmah ću spomenuti da je to postao svakogodišnji običaj; tom sam prilikom pokušao otkloniti gineju, no samo s tom posljedicom da me je vrlo srdito upitala jesam li možda više očekivao. Tako je uzeh tada, a i idućih puta.

Turobna stara kuća, žuta svjetlost u zamračenim odajama, izbljedjela sablast u naslonjaču uz ogledalo toaletnog stolića nisu se ni u čemu izmijenili, pa mi je u tim trenucima bilo u duši kao da je zastoj sata zaustavio i samo Vrijeme na tom tajanstvenom mjestu, dok smo ja i sve ostalo izvan toga postajali sve stariji. Koliko pamtim, držim da nikad nije danja svjetlost prodrila u kuću. To me je smutilo i ja sam pod utjecajem te kuće i dalje od svega srca mrzio svoj zanat i stidio se svog doma.

Međutim sam nezamjetno zapažao promjene kod Biddy. Na njezinim su cipelama izrasle potpetice, kosa joj je postala sjajna i uredna, ruke su joj uvijek bile čiste. Nije bila lijepa — obična djevojka i nije mogla biti nalik na Estellu — ali je bila mila, dobra i blage ćudi. Nije bila ni godinu dana kod nas (sjećam se da je baš bila odložila crninu kada sam to opazio), kadli jedne večeri rekoh sam sebi kako ima iznenađujući misaone i bistre oči, vrlo lijepe i pune dobrote.

Opazio sam to kad sam podigao oči sa zadaće, s kojom sam se mučio — prepisujući nekoliko odlomaka iz neke knjige, učeći tako u isti mah čitati i pisati. Vidio sam kako Biddy gleda što radim. Odložih pero, a Biddy prestane šivati, ali ne odloži ručni rad.

— Biddy — rekoh — kako tebi sve ide od ruke? Ili sam ja vrlo glup, ili si ti vrlo pametna.

— A što mi ide od ruke? Ne znam što misliš — odgovori Biddy uz osmijeh.

Njoj je uspjelo, i to sjajno, voditi čitavo naše kućanstvo, no nisam pomišljao na to, premda sam joj se zbog toga još više čudio i divio.

— Kako dospijevaš, Biddy — rekoh — učiti sve što i ja, a da nikad ne zaostaneš za mnom?

— Prilično sam se ponosio svojim znanjem, jer sam čitavu gineju, što sam je dobio za rođendan, uložio u knjige, a veći dio svog džeparca štedio za slične svrhe, iako sada nimalo ne sumnjam da sam za malo svoga znanja platio nadasve visoku cijenu.

133

— I ja bih tebe mogla upitati — odgovori Biddy — kako tebi ide od ruke?

— Nije isto. Kad se navečer vratim iz kovačnice, svatko vidi kada se prihvatim toga posla, ali tebe, Biddy, nikad.

— Bit će da je kod mene priljepčivo, kao kašalj — nato će Biddy mirno i ponovno prione šivati.

Zavalivši se u drvenu stolicu, razmišljao sam i dalje o tome i promatrao Biddy kako neumorno šiva, naklonivši glavu malo ustranu, i otada sam je smatrao zaista neobičnom djevojkom. Sjetio sam se kako je jednako dobro upućena ne samo općenito u naš posao, nego i u različite vrste našeg rada, a znala je naziv svakog pojedinog komada alata. Ukratko, sve što sam znao, znala je i Biddy. U teoriji je bila upravo tako dobar kovač kao i ja, a možda i bolji.

— Ti si Biddy jedno od onih stvorenja - rekoh — koja znaju savršeno iskoristiti svaku priliku što im se pruži. Prije no što si došla ovamo, nisi imala mogućnosti, a gle sada kako si uznapredovala!?

Biddy me časkom pogleda i opet se lati svog posla. - Ipak sam bila tvoja prva učiteljica? - upita dalje šivajući.

— Biddy! - uskliknein začuđeno. — Pa ti plačeš!

— Ne, ne plačem - odvrati Biddy i pogleda me sa smiješkom. — Kako ti je to palo na um? A kako mi ne bi kad sam vidio kako je na trepavicama zablistala suza i kamila na ručni rad. Sjedio sam šutke, spominjući se vremena kad se Biddy zlopatila, sve dok pratetka gospodina Wopslea nije uspješno pobijedila lošu naviku da živi, što je kod nekih ljudi vrlo poželjno. Sjećao sam se beznadnih prilika u kojima je životarila u bijednom dućančiću i prebučnoj maloj večernjoj školi, dok ju je ona jadna i ni za što sposobna starica vijala amo-tamo svaljujući sav teret na njezina leđa. Premišljao sam o tomu daje u Biddynoj duši štoviše i u onim zlosretnim vremenima bilo zapretano ono što se sad razvijalo, jer sam se već u prvim nastupima nelagodnosti i nezadovoljstva njoj obraćao za pomoć, kao daje to po sebi razumljivo. Biddy je mirno sjedila i šivala i nije više ronila suze. Dok sam je gledao i o svemu tome razmišljao, pade mi na

134

um da joj možda nisam pokazao dovoljno zahvalnosti. Možda sam bio suviše suzdržljiv, a trebao sam biti i iskreniji prema njoj, iako u svome razmatranju nisam upotrijebio baš tu riječ. Nakon toga razmišljanja potvrdih joj: — Da, Biddy, bila si mi prva učiteljica, i to onda kada ni jedno od nas nije mislilo da ćemo ikad biti ovako zajedno u toj kuhinji.

— Ah, sirotica! — odvrati Biddy. Bilo je značajno za njezinu nesebičnost što se sada s tom primjedbom obratila mojoj sestri, ustala i stala se baviti oko nje da je namjesti što udobnije.

— Živa tužna istina!

— Slušaj! — rekoh. — Trebali bismo malo više razgovarati, kao nekad, a morao bih se s tobom i češće savjetovati, kao nekad. Ajmo se u nedjelju prošetati po močvarama i lijepo porazgovarati.

Nikad nismo moju sestru ostavljali samu, ali je Joe vrlo rado preuzeo brigu za nju tog nedjeljnog popodneva, i Biddy i ja izađos-mo zajedno. Bilo je ljeto, a vrijeme prekrasno. Pošto smo prošli selom pokraj crkve i groblja te došli do močvara i ugledali more i jedra brodova što kreću na put, stao sam, kao obično, po čitavom kraju i obzorju tražiti likove gospođice Havisham i Estelle. Kad smo došli do obale i sjeli na prud, a do nogu nam žuborila voda, te je tišina bila još dublja nego što bi bila da rijeka nije šumila, odlučio sam da je sad pravo vrijeme i mjesto da Biddy povjerim svoje naj-skrovitije misli.

— Biddy - rekoh, pošto mi je zadala vjeru da ne će odati moje tajne — želim postati džentlmen.

— Da sam na tvom mjestu, ne bih to željela! — odvrati. — Ne vjerujem da bi bilo dobro.

— Biddy — otpovrnem joj ljutito — imam osobitih razloga što želim postati džentlmen.

— Pa ti ćeš najbolje znati, Pipe. No ne misliš li da si sretniji ovakav kakav si sada?

— Biddy — uskliknem nestrpljivo — ovakav kakav sam sada nisam uopće sretan. Omrznulo mi je i zvanje i život. Ne budi smiješna — otkad sam šegrt, ne volim ni jedno ni drugo.

135

— Jesam li smiješna? - upita Biddy i mirno nabra obrve. - Žao mi je, jer to nisam htjela. Želim samo da dobro napreduješ i da budeš zadovoljan.

— Onda upamti jednom zauvijek da nikad neću niti mogu biti ovdje zadovoljan — nego samo nesretan — ako ne budem posve drukčije živio nego što sada živim.

— Žalosno je to! — zaključi Biddy mašući zabrinuto glavom.

I ja sam u toj neprestanoj i neobičnoj borbi sa samim sobom često pomislio da je to žalosno, pa bih sada gotovo zaplakao bio od jada i nevolje kad je Biddy izrekla svoje i moje osjećaje. Rekoh joj da je u pravu i kako znam da je to stvarno šteta, ali da tu nema pomoći.

Rekoh Biddy, cupkajući rijetku travu kao što sam nekad čupao kosu i udarao nogama o zid stare pivovare da iščupam iz sebe osjećaje: — Da sam mogao prionuti uz posao od malena, pa makar i s manje ljubavi no što sam je nekoć osjećao za kovačnicu, znam da bi to bilo mnogo

bolje za mene. Tebi, Joeu i meni ne bi ništa nedostajalo, a poslije završena nauka postao bili možda Joeov ortak, štoviše i nas bismo se dvoje s vremenom prisno sprijateljili, te bismo možda jedne sunčane nedjelje sjedili na istom prudu, ali kao sasvim drugi ljudi. Tebi bih, Bidy, valjda bio dovoljno dobar, zar ne?

Bidy uzdahne i gledajući za brodovima, što su plovili u daljinu, odgovori: — Nisam baš osobito izbirljiv. — To doduše nije zvučilo nimalo laskavo, no znao sam da je bilo dobro mišljeno.

Odgovorili joj cupkajući i dalje travu i grickajući poneku vlat: -A mjesto toga, gle, kakav sam! Nezadovoljan i nesretan, i - ne bih mario za to, što sam neotesan i običan da mi to netko nije rekao!

Bidy odjednom okrene lice prema meni i zagleda se u me mnogo pažljivije nego u jedrenjake.

— To što su ti rekli, nije bilo ni čista istina, niti osobito pristojno — rekne i ponovno svrne pogledom na brodove. — Tko je to rekao?

Smeo sam se, jer sam se zaletio ne znajući ni sam dokle. Sad se više nije dalo zabašuriti i odgovorim joj: — Lijepa mlada djevojka kod gospođice Havisham, a mnogo je ljepša od ma koje na svijetu; silno joj se

136

divim i zbog nje želim postati džentlmen. - Izrekavši to mahnito priznanje, stao sam bacati iščupanu travu u vodu kao da je pomišljam slijediti.

— Želiš li postati džentlmen da joj prkosiš ili jer je želiš time predo-biti? — upita Bidy mirno poslije kratke šutnje.

— Ne znam — odgovor ih mrko.

— Jer ako želiš postati džentlmen da joj prkosiš — produži Bidy — mislim, no ti ćeš to najbolje znati, dalo bi se to lakše postići sasvim nezavisno od nje i ne mareći za to što je rekla. No ako si naumio postati džentlmen zato daje predobiješ, mislim, no ti ćeš to bolje znati, da ona uopće nije toga vrijedna.

To je upravo ono na što sam i ja često pomišljao i što mi je taj čas bilo posve jasno. No kako da ja, zaslijepljeno seljanče, izbjegnem čudnoj nepostojanosti u koju svakog dana upadaju i najmudriji?

— Bidy, sve to može biti živa istina — nastavih — no ja joj se uza sve to silno divim.

Čemu duljiti; okrenuo sam glavu od nje kad sam to rekao, pograbio se rukama za kosu i dobro je prodrmao. Znao sam sve to vrijeme da je ludost što sam se tako bezumno zaljubio i da bi najbolje bilo da udaram glavom o šljunak, da je po zaslugi kaznim što stoji na ramenima takva glupana.

Bidy je bila najpametnija djevojka, pa me nije više ni pokušavala opametiti. Stavila je svoje nježne ruke, iako ogrubjele od rada, na moje i skinula mi nježno najprije jednu, a zatim drugu s lica. Poslije toga me lako potapša po ramenu da me umiri, dok sam skrivao lice rukavom i malo plakao — upravo kao nekad u pivovarskom dvorištu. Bio sam nekako nesvjesno uvjeren da me je netko - ili čitav svijet - zlostavio. Ne bih znao reći zapravo tko.

-Jedno mi je drago - reče Bidy- a to je što osjećaš da mi se možeš povjeriti, Pipe. A milo mi je i to što znaš da ću svakako znati da to povjerenje sačuvam i da ću uvijek biti dostojna toga povjerenja. Kad bi tvoja prva učiteljica (bože, jadne li učiteljice, kojoj i samoj treba toliko pouke!) bila i sada tvoja učiteljica, vjerujem da bi znala kakav bi

137

ti nauk dala. Bila bi to teška zadaća. Ti si već međutim izvan njezina dohvata i stoga to više nema nikakva smisla. - Tiho uzdahne zbog mene, ustane s pruda i reče promijenjenim i milim glasom: — Da pođemo još malo dalje, ili da se vratimo kući?

— Biddy — povikah ustajući, te je zagrlih i poljubih — uvijek ću se tebi povjeravati.
— Dok ne postaneš džentlmen - odvrati Biddy.
— Znaš da nikad neću postati, dakle ću se uvijek povjeravati. No nemam ti što povjeriti, jer
— kao što ti sinoć rekoh — ti sve znaš što ja znam.
— Ah! — prošapta Biddy gledajući za brodovima. Zatim ponovi istim milim glasom: — Da
pođemo još malo dalje, ili da se vratimo kući?

Odgovorih da ćemo još malo dalje, pa podosmo naprijed, dok je ljetno popodne uranjalo u smiraj dana i sve ozarilo svojom ljepotom. Počeo sam razmatrati nisam li na kraju krajeva u mnogo prirodnijem i sretnijem položaju u ovim okolnostima nego kartajući »prosjaka« pri svjetlu svijeća u sobi sa stalim satovima, gdje me je čekao Estellin prezir? Mislio sam da bi po mene bilo vrlo dobro kad bi Estellu izbio sebi iz glave, kao i sve sjećanje i maštanje, pa pošao na posao sa čvrstom odlukom da vedro i nepokolebljivo uživam u svome radu. Postavio sam sebi pitanje, nisam li i sam čvrsto uvjeren da bi me Estella, kad bi bila kraj mene umjesto Biddy, odmah učinila nesretnim? Morao sam priznati da sam uvjeren u to i rekoh sam sebi: »Pipe, kakva si ti budala!«

Mnogo smo pričali šetajući tako, a sve što je Biddy rekla, bila je istina. Biddy nije nikad vrijeđala i nije bila mušičava, ili — danas Biddy, a sutra drugo biće. Osjećala bi sama bol, a ne radost, kad bi meni zadala boli; radije bi sebi zabola nož u grudima, nego meni. Kako je dakle bilo moguće da ne volim nju više od one druge?

— Biddy — rekoh, kada smo se uputili kući — volio bih kad bi me mogla izliječiti.

— I ja bih voljela! — odgovori Biddy.

— Kad bih se samo mogao zaljubiti u tebe! Ne ćeš mi valjda zamjeriti što tebi, staroj znanici, govorim tako otvoreno?

138

— O, bogo mili, ni najmanje! — odvrati Biddy. — Ne brini za mene.

— Kad bi mi to pošlo za rukom, to bi bilo ono pravo.

- Ali i sam znaš da to nikad ne će biti - zaključila Biddy.

Te mi se večeri to nije činilo nimalo nemogućim, kao što bi mi se činilo da smo o tome razgovarali tek prije nekoliko sati. Stoga joj odgovorim da nisam posve siguran da to ne će nikad biti. A Biddy će na to odrješito daje u to potpuno uvjeren. U duši sam joj dao za pravo, no ipak sam joj malo zamjerao što je tako sigurna u to.

Kada smo došli blizu groblja, morali smo prijeći preko gata, a zatim preko nogostupa, nedaleko od vrata ustave. Dolazeći od brane ili iz trščaka, odjednom iz gliba (koji se u to vrijeme bio već prilično sasu-šio) iskrse pred nama stari Orlick.

- Hoho! - zareza. - Kuda ćete vas dvoje?

— A kuda nego kući?

Odgovori: — Lijepo, raspet bio ako vas ne otpratim kući!

Najviše je volio spominjati smrtnu kaznu raspećem. Koliko znam, nije tom riječju mislio ništa osobito kazati, ali se služio njome kao i svojim tobožnjim krsnim imenom samo da prkosi ljudima i da kaže nešto divljačko i strašno. Kad sam bio mladi, čvrsto sam vjerovao da bi tu kaznu na meni izvršio oštrom i zavinutom kukom.

Biddy se protivila da pode s nama, pa mi došapne: — Ne dopusti da nas prati; ne volim ga. — Kako ga ni ja nisam volio, uljudno sam mu zahvalio na tome, jer ne želimo nikakve pratnje. Nato on prasne u grohotan smijeh, zastane, ali se i dalje gegao tik iza nas.

Bio sam radoznao sumnja li Biddy daje Orlick bio upleten u krvavi prepad, o kojem moja sestra nije nikad mogla sama nešto izjaviti, i upitam je zašto ga ne voli.

Osvrnuvši se na njega, dok se gegao za nama, odgovori: — Bojim se da je zaljubljen u mene.

Upitah je srdito: — Je li ti ikad rekao da te voli?

- Nije - odvrati Bidy i ponovno se osvrne na njega - nikad mi nije rekao, ali se vrpolti oko mene gdje god me spazi.

139

Kolikogod bila nova i čudna ta izjava o njegovoj simpatiji, nisam posumnjao da nije točna. Uistinu sam se razljutio što se stari Orlick drznuo da joj se divi, kao da je time meni osobno nanio uvredu.

— No, znaš, tebi to može biti sasvim svejedno — reče Bidy mirno.

— Da, Bidy, meni je sasvim svejedno, samo što mi se ne sviđa i što to ne odobravam.

— Ni ja — suglasi se Bidy sa mnom. — Premda i to može tebi biti sasvim svejedno.

— Sasvim tako — rekoh — no moram reći da bih izgubio dobro mišljenje o tebi Bidy kad bi se on s tvojim pristankom vrzmao oko tebe.

Poslije te večeri pazio sam neprestano na Orlicka i kad god bi mu se pružila prilika da se vrpolti oko Bidy, našao bih se pokraj nje da spriječim njegovu namjeru. Pustio je korijenje u Joeovoj kovačnici zato što gaje moja sestra odjednom zavoljela, inače bih već pokušao da bude otpušten. Vrlo je dobro razumio moju namjeru i htio mi jednakim uzvratiti, o čemu sam se poslije i osvjedočio.

I sada, kao da mi um već nije bio dovoljno smućen, još sam pedeset tisuća puta povećao tu smućenost padajući u raspoloženja u kojima mi je bilo sasvim jasno daje Bidy neusporedivo bolja od Estelle. Osjećao sam da se nemam zašto stidjeti priprosta života u poštenom radu, kome sam se bio posvetio. U njemu ću naći dovoljno podstreka da poštujem sebe i budem sretan. Bio sam u tim trenucima čvrsto uvjeren da je nestalo nezadovoljstva što me obuzelo prema dragom starom Joeu i kovačnici, i da ću mu s vremenom postati vrijedan ortak, a Bidy dobar drug. Tada bih se odjednom sjetio onih dana što sam ih proveo kod gospođice Havisham, i to bi poput razornog taneta ponovno raspršilo sve moje razumne misli. A da se raštrkane misli ponovno srede, treba dugo vremena. Prije nego bih ih sredio, rastjerala bi ih zalutala pomisao da će se gospođica Havisham ipak pobrinuti za moju budućnost kad završim nauk.

Našao bih se po svoj prilici u još većem čudu da sam završio nauk. Međutim, nisam ga nikada završio nego naprasno prekinuo, kako ću vam o tome dalje ispričati.

140

18. POGLAVLJE

Dogodilo se to jedne noći od subote na nedjelju u četvrtoj godini moga šegrtovanja u Joeovoj kovačnici. Kod Tri vesela Udara skupilo se oko ognjišta društvanice i pažljivo slušalo dok je gospodin Wopsle na-glas čitao novine. U tom sam se društvu i ja nalazio.

Izvršeno je umorstvo, i o tom se posvuda pričalo na sva usta. Wop-sle je do vrata bio ogreznuo u krvi. Čitajući izvještaj o tome, uživao je u svakom od jezovitih prizora u opisu zločina. Odigrao je uloge svih svjedoka za vrijeme istrage. Kao žrtva je iznemoglim glasom jaukao: »Svršeno je!« a kao ubojica okrutno vikao: »Ubit ću te!« Dao je liječnički iskaz naglašeno podražavajući našeg mjesnog liječnika; a kao mitničar, što je čuo udarce, tresao se i piskutao tako nemoćno da bi svatko posumnjao u zdrav razum toga svjedoka.

Činovnik, koji je trebao službeno utvrditi naprasnu smrt žrtve, postao je u interpretaciji gospodina Wopslea Timon Atenjanin', a općinski pisar — Korio-lan². Izvrsno se zabavljao, a i svi ostali, osjećajući se voljko i razdragano. U tom ugodnom raspoloženju izrekosmo naposljetku osudu: namjerno ubojstvo.

Do tog trenutka nisam opazio stranog gospodina koji se nagnuo preko naslona klupe, nasuprot meni, kako nas sve promatra. Na njegovu se licu vidio prezir, a gledajući naše društvo, grickao je kažiprst. Kad je Wopsle završio čitanje, obrati mu se stranac: - Vi ste, čini mi se, bez sumnje sve to riješili na opće zadovoljstvo?

Svi u čudu pogledaše stranca, kao da je on ubojica. A on je nas sve mjerio hladnim i podrugljivim očima.

— Kriv je, dabome? Recite, samo recite svoje mišljenje!

Suvremenik Aristofanov, u antičkoj komediji i kod Shakespearea tip čovjekomrscā. - Prev. 2 Rimski patricij koji je bio prognan jer je predložio ukidanje tribunata; poveo je vojsku protiv Rima, ali je odustao na molbu svoje majke i žene (oko 491. g. pr. Kr.); istoimena Shakespeareova drama. — Prev.

141

— Gospodine — odvrti Wopsle — iako nemam čast poznavati vas, svakako velim: »Kriv je.«— Nato se svi ohrabrismo i stadosmo povlađujući gundati.

— Znam da tako mislite - produži stranac - i unaprijed sam vam to kazao. A sada da vas pitam: je li vam poznato ili nije da se po engleskim zakonima svakoga smatra nedužnim dok mu se ne dokaže — krivica?

— Gospodine - pokuša odgovoriti Wopsle - pošto sam i ja Englez ...

— Odgovorite! - odrješito će stranac i pogleda ga grickajući kažiprst.

— Ne izbjegavajte odgovor! Je li vam poznato ili nije? Dakle? Naherio je glavu, a i sam stao nakoso uporno iščekivajući odgovor

- prije no što je ponovno zagrizao u kažiprst, ispruži ga prema Wop-sleu da pokaže kako je pitanje upravio baš njemu.

— Dakle, je li vam poznato ili nije?

— Dakako da mi je poznato — odvrti Wopsle.

— Dakako da vam je poznato. Pa zašto niste odmah rekli? A sad, drugo pitanje - produži stranac i zaokupi Wopslea, kao da ima na to pravo: — Zna li, da ni jedan od svjedoka nije još bio napreskok preslušan?

Gospodin Wopsle tek što je izustio: - Mogu samo reći - kadli mu stranac upadne u riječ.

— Što? Ne ćete odgovoriti na moje pitanje sa da ili ne? Pokušajmo iznova. — Ponovno ispruži prst prema njemu. — Pazite dobro što vas pitam. Zna li ili ne zna da još ni jedan od svjedoka nije bio napreskok preslušan? Odgovorite! Želim od vas čuti samo jednu riječ. Da ili ne?

Wopsle je oklijevao, a svi smo mi pomalo stali loše misliti o njemu.

— Odgovorite! — produži stranac. — Hajde da vam malo pomognem. Niste zavrijcdili, ali ću vam ipak pomoći. Zagledajte se malo u novine što ih držite u rukama. Sto je to?

Wopsle se zagleda nemoćno u novine i ponovi: — Sto je to?

— Jesu li to — nastavi stranac što je mogao podrugljivije i nepovjer-ljivije — jesu li to novine koje ste maloprije čitali?

142

— Bez sumnje.

— Bez sumnje. A sad, zavirite opet malo u njih i recite mi ne stoji li u njima izrično kako je uhapšeni osobito naglasio da su ga pravni savjetnici uputili neka tek na kraju rasprave iznese svoju obranu?

— To sam tek sada pročitao — branio se Wopsle.

— Nije važno što ste tek taj čas čitali, gospodine; ne pitam vas što ste tek pročitali. Poslije možete i očenaše unatraške čitati, ako vam je po volji — a možda ste to prije i običavali. A sad pogledajte opet u novine. Ne, ne, ne, prijatelju, ne na početak stupca; znate vrlo dobro koje mjesto treba potražiti! Pri kraju stupca, pri kraju! (Svima nam je bilo jasno da se Wopsle izmotava.) — No, dakle? Jeste li našli?

— Evo — javi se Wopsle.

— A sad pročitajte odlomak i kažite mi ne piše li tamo izrično da je uhapšenik naročito naglasio kako su ga pravni savjetnici uputili da tek na kraju rasprave iznese svoju obranu? Odgovorite! Jeste li tako shvatili te riječi?

Gospodin Wopsle odgovori: - Nisu baš iste riječi.

— Nisu baš iste riječi! — ponovi džentlmen ogorčeno. — Aje li smisao isti?

— Da — uzvratu Wopsle.

— Da — ponovi stranac, gledajući naše društvo i ispruživši desnicu prema svjedoku Wopsleu. - A sad vas pitam, što kažete o savjesti čovjeka koji s tim odlomkom iz novina pred očima može položiti glavu na jastuk, pošto je jednog od svojih bližnjih proglasio krivim, a taj još uopće nije bio saslušan?

U svim se nama stala buditi sumnja da gospodin Wopsle nije takav kakvim smo ga smatrali i da ga je stranac progledao.

— Upamtite — prodruži džentlmen, upirući oštro prstom u Wop-slea — taj bi čovjek mogao biti pozvan kao porotnik na parnicu i, premda se teško ogriješio, vratiti se u krilo svoje obitelji i položiti glavu na jastuk, iako je promišljeno prisegao da će — tako mu Bog pomogao! — ispitati spor između našeg vladara, Gospodara Kralja i

143

uhapšenika u sudnici i izreći pravednu presudu prema iznesenim dokazima! '

Bili smo duboko uvjereni da je nesretni Wopsle u svemu pretjerao i da bi bilo bolje da odmah prekine s takvim lakomislenim životom dok ne bude prekasno.

Strani džentlmen napusti mjesto iza naslona i stane između obje klupe pred ognjište, s lijevom rukom u džepu dok je grickao kažiprst na desnoj. Stajao je samosvjesno, te nitko nije ni pomišljao da mu se usprotivi. Gledao nas je prodorno, kao da o svakom zna poneku tajnu koja bi nas uništila kad bi mu se prohtjelo da je otkrije.

Svi smo zadrhtali pred njim, a on nas je redom pogledao i progovorio: - Prema dobivenoj obavijesti s razlogom vjerujem da je među vama i kovač imenom Joseph - ili Joe - Gargerv. Tko je to od vas?

— Ja sam taj — javi se Joe.

Čudni mu džentlmen dade glavom znak da stupi naprijed i Joe poslušao.

— Vi imate naučnika - nastavi stranac - koji je općenito poznat pod imenom Pip? Je li on tu?

— Tu sam! - uskliknem.

Stranac me nije prepoznao, ali sam ja njega. Bio je to džentlmen što sam ga susreo na stepenicama prilikom drugog posjeta gospođici Havisham. Znao sam da je on istog trenutka kada sam ga vidio kako nas gleda, stojeći iza naslona klupe; i našavši se s njim okom u oko, dok je jednu ruku držao na mom ramenu, ponovno sam u tančine promatrao njegovu veliku glavu, crnomanjasto lice, duboko upale oči, čupave crne obrve, veliki lanac za sat, jake crne pjege umjesto brade i zalisaka i, štoviše, osjećao zadah mirisava sapuna na njegovoj velikoj ruci.

Pošto me je dobro promotrio, reče: — Htio bih se s vama dvojicom nasamo porazgovarati. Moglo bi potrajati dulje vremena.

Riječi iz teksta zakletve koju polažu porotnici. - Prev.

144

Možda će biti bolje da pođemo u vaš stan. Milije mi je da unaprijed ovdje ne iznosim ono što vam kanim kazati; moći ćete poslije reći ili prešutjeti prijateljima iz razgovora što vas bude volja. U to se ne pačam.

Dok su se svi čudili i šutjeli, nas trojica izadosmo iz Tri vesela lađara i uputismo se našoj kući bez riječi. Putem bi me čudni džentlmen povremeno pogledao i grickao prst. Na domak kuće

Joeu se pričinilo da je to vrlo važna i svečana prilika, pa pohita naprijed da otvori vrata na pročelju. Održasmo savjetovanje u salonu, koji je bio slabo osvijetljen samo jednom svijećom. Započeli smo time da je čudni džentlmen sjeo za stol, privukao svijeću bliže k sebi i stao zagledati u svoju džepnu bilježnicu. Časkom je zirkao kroz tamu u Joea i mene, ne bi li se uvjerio tko je tko od nas dvojice, zatim odloži bilježnicu i makne svijeću malo u stranu.

— Moje je ime Jagggers — reče. — Odvjetnik sam iz Londona. Tamo me prilično dobro poznaju. Moram s vama završiti neobičan posao, a počet ću time da vam objasnim kako to nije bila moja zamisao. Da su me pitali za savjet, ne bih sada bio ovdje. Međutim, nitko me nije ništa pitao i zato sam sada tu. Sto mi je činiti kao osobi povjerenja u ime drugoga, to i činim. Ni manje ni više.

Kako mu se činilo da nas s mjesta gdje je sjedio ne može dobro vidjeti, ustane, prebaci jednu nogu preko naslona stolice i stade tako s jednom nogom na sjedištu, a s drugom nogom na podu.

— Dakle, Josephe Gargerv, donosim vam ponudu da odvedem toga mladića, vašeg naučnika. Vi se valjda ne ćete protiviti razrješenju ugovora, ako bude tražio, a za njegovo je dobro? I ne ćete ništa zahtijevati za to?

— Bože sačuvaj da bih ja što tražio za to da Pipu ne kvarim posla -odgovori Joe zureći u stranca.

— Ono vaše »Bože sačuvaj« je pobožna riječ, ali nije odgovor — odvratila gospodin Jagggers.

— Pita se: — »Hoćete li nešto tražiti?« Ili tražite li nešto za to?

— Moj je odgovor - otpovrne odlučno Joe: - Ne.

145

Charles D/ckfns

Mislim da je Jagggers pogledao Joea kao da ga smatra luđakom, što je tako nesebičan. Bio sam i suviše zapanjen od radoznalosti, koja mi je oduzimala dah, i od iznenađenja da bih bio posve siguran.

— Vrlo dobro — reče gospodin Jagggers. — Zapamtite što ste kazali i nemojte se za čas predomisлити.

— Tko će se predomisлити? — brecnu se Joe.

— Ne velim da ćete se vi predomisлити. Držite li psa?

— Da, držim.

— Upamtite, Hvališa je dobar pas, ali Držiga je još bolji! Upamtit ćete? — ponovi Jagggers, zažmirivši i klimajući glavom prema Joeu kao da mu nešto prašta. — A sad da se vratimo na mladića. To što mu imam reći — to su njegova Velika Očekivanja.

Joe i ja zinusmo te se pogledasmo.

— Upućen sam prenijeti mu - reče gospodin Jagggers, upirući sa strane prstom u mene — da će doći u posjed znatnog imutka. Zatim, da sadašnji vlasnik imutka želi da mladića odmah uklonimo iz sredine u kojoj sada živi, te da bude odgojen kao džentlmen, jednom riječju, kao mladić s velikim očekivanjima.

Moj se san obistinio; sušta je zbilja nadilazila sva moja, i najsmio-nija, maštanja; gospođica Havisham će mi omogućiti život u sjaju i izobilju.

— A sad se, gospodine Pipe — produži odvjetnik — s ostalim priopćenjima obraćam osobno vama. Treba da shvatite, prvo, da lice, koje mi izdaje naloge, traži da za sva vremena zadržite ime Pip. Uzmemo li u obzir ostvarenja vaših velikih očekivanja, rekao bih da protiv takva nez-natnog uvjeta ne ćete imati nikakva prigovora. Ako imate što prigovoriti, sada je vrijeme da to učinite.

Moje je srce kucalo tako brzo, a u ušima mi brujalo da sam jedva promućao kako nemam ništa prigovoriti.

1 U originalu imena tih dvaju pasa glase Brag (hvastati se, hvališa) i Holdfast (kuka; prema tome Držiga). Odvjetnik Jagers zastupa, kako se vidi, mišljenje daje bolje uzeti što ti se da, nego odlikovati se nesebičnošću. - Prev.

146

— To i ja mislim! Drugo, trebate znati, gospodine Pipe, da ime vašeg velikog dobročinitelja ostaje stroga tajna dok je sam ne odluči razotkriti. Ovlašten sam spomenuti da vam je namjerava saopćiti osobno i usmeno. Kada i gdje kani izvršiti svoju namjeru, to vam ne mogu reći; to nitko ne može reći. Možda tek nakon mnogo godina. Zatim valja da sasvim jasno znate još i to: Najstrože vam je zabranjeno ma što poduzimati da nešto saznate o njemu ili da u razgovorima, do kojih bi moglo doći između vas i mene, spomenete ili samo natuknete nešto o bilo kome kao o njemu. Ako se u vama porodi neka sumnja, zadržite je za sebe, jer to ni najmanje ne bi poslužilo svrsi, zbog koje su te zabrane nametnute. Možda su izdane zbog vrlo važnih razloga, a možda su samo puki hir. Nije na vama da to preispitujete, no uvjet je tako postavljen. Prihvatanje toga uvjeta, i da ga se pridržavate kao obaveze, to je posljednji uvjet koji vam imam priopćiti po nalogu onoga od koga primam naređenja i za koga ni za što drugo ne odgovaram. On vam omogućuje vaša očekivanja, a za tajnu znamo jedino on i ja. Ni ovo nije baš težak uvjet da se ispune vaše nade, no ako imate što prigovoriti, sada je vrijeme da to učinite. Da čujem vaš odgovor!?

Još jedanput jedva promucuh, da nemam ništa prigovoriti.

— To i ja mislim! Tako sam vam, gospodine Pipe, nabrojio sve uvjete. — Iako mi je govorio »gospodin Pip«, te se nekako prijateljski vladao prema meni, ipak mu se na licu vidjela izvjesna sumnjičavost, od koje sam se plašio. Od vremena do vremena još je i sad sklapao oči dok je govorio i upirao prstom u mene, tek da pokaže, kako on mnogo nedostojna zna o meni, samo kad bi mu se prohtjelo napomenuti. — Preostaju još samo pojedinosti pogodbe. Trebate znati, iako sam više puta spomenuo riječ »očekivanja«, podareno vam je više od pustih očekivanja. Meni je već sada povjerena dovoljno velika svota novaca za vaše primjerno izdržavanje i odgoj. Vi ćete me, molim, smatrati svojim skrbnikom. O! - prekinu me, jer sam mu se već htio zahvaliti — moram vam odmah kazati, plaćen sam za svoje usluge, jer ih inače ne bih ni činio. Moj poslodavac smatra da vam je potreban bolji odgoj u skladu s vašim novim položajem. Zato ćete shvatiti ka-

147

ko je važno i potrebno da se odmah okoristite mogućnošću koja vam se pruža.

Rekoh kako sam oduvijek čeznuo za naobrazbom.

— Nije važno za čim ste oduvijek čeznuli, gospodine Pipe - otpovrne — držite se predmeta našeg razgovora. Ako sada čeznete, to je dovoljno. Mogu li vašu izjavu tako shvatiti da ste voljni da vas smjesta stavimo pod nadzor dobrog učitelja? Jeste li to htjeli reći?

Potvrdim zamuckujući da sam upravo to htio reći.

— Dobro, dakle. Trebamo ispitati vaše sposobnosti. Ne mislim, znate, daje to pametno, ali tako mi je povjereno. Jeste li ikad čuli za kojeg učitelja koji bi vam bio miliji od drugih? Nikad nisam čuo za drugoga osim za Bidy i pratetku gospodina Wopslea, zato odgovorih niječno.

— Ima učitelj, o kome sam donekle obaviješten i za koga mislim da bi mogao poslužiti našoj svrsi — reče gospodin Jagers. — Ja ga ne preporučujem, izvolite to upamtiti, jer ja nikad nikoga ne preporučujem. Džentlmen, o kojem govorim, neki je gospodin Matthew Pocket. To je ime odmah privuklo moju pažnju. Rođak gospođice Havisham. Matthevv, o kome su govorili gospodin i gospoda Camilla. Mat-thew, čije je mjesto trebalo biti do uzglavlja gospođice Havisham kada je mrtvu polože u vjenčanoj haljini na svadbeni stol.

— To vam je ime poznato? — upita gospodin Jagers, gledajući me pronicavim očima, a zatim ih zatvori očekujući odgovor.

Odgovorili da sam čuo to ime.

— O! Čuli ste to ime. No pita se, što kažete na to? Odgovorili, odnosno pokušah odgovoriti da sam mu vrlo zahvalan

što me je preporučio ...

— Ne, mladi prijatelju! — prekine me, odmahujući polagano velikom glavom. - Saberite se! Ne sabravši se, ponovno sam mu se počeo zahvaljivati na preporuci ...

— Ne, mladi prijatelju! — prekide me ponovno odmahujući svojom velikom glavom, a u isti se mah mršteći i smiješeći. — Ne, ne, ne!

Dobro ste to izveli, ali ne će proći. Odviše ste mladi da biste me mogli natjerati u škripac.

Nema govora o preporuci. Pokušajte naći bolju riječ.

Ispravljajući sama sebe rekoh da sam mu vrlo zahvalan što je spomenuo gospodina Matthewa Pocketa ...

— Tako je već bolje! — usklikne gospodin Jagers.

... i da ću (dodah) pokušati sreću s tim gospodinom.

— Dobro. Bit će najbolje da pokušate s njime u njegovoj kući. Put će vam do njega biti otvoren, a najprije ćete se upoznati s njegovim sinom, koji je u Londonu. Kada mislite doći u London?

Rekoh (pogledavši Joea, koji je nepomično stajao i samo gledao) da mislim odmah poći.

Nato će gospodin Jagers: — Najprije trebate naručiti nešto novih odijela, i to ne radnih.

Recimo danas osam dana. Trebat će vam novaca. Da vam ostavim dvadeset gineja?

S najvećim mirom izvuče podugačku kesu, te izbroji novac na stol i dogurne ga meni. U tom je času prvi put skinuo nogu sa stolice. Pošto mi je dogurnuo novac, sjedio je raskrečenih nogu na stolici i stao vrtjeti kesu promatrajući Joea.

— No, Joseph Gargery, djelujete zapanjeno?

— Ijesaml — odgovori Joe vrlo uvjerljivo.

— Ne zaboravite da smo se sporazumjeli da ništa ne ćete tražiti za sebe.

— Sporazumjeli smo se i to važi — odgovori Joe. — I važit će dovijeka!

— Ali što onda — upita gospodin Jagers ljuljajući kesu — ako sam dobio nalog da vam uime odštete darujem poklon?

— Uime odštete — za što? — upita Joe.

— Sto gubite radnu snagu.

Joe mi položi ruku na rame ženskom nježnošću. Otad sam ga često uspoređivao s parnim čekićem; i taj je tako nježan da može smrviti čovjeka ili samo opipati ljusku jajeta. — Od srca rado puštam Pipa — reče Joe — i oslobađam ga ugovora. Neka ide do časti i sreće. Nemam riječi koliko mu želim da bude sretan, ali ako mislite da je novac nak-

148

149

nada za gubitak malog djeteta — što je došlo u kovačnicu — i mi postali najbolji prijatelji ...

O dragi, stari Joe, koga sam bio tako spreman ostaviti i prema kome sam bio tako nezahvalan!

Opet te vidim pred sobom, sa snažnom ko-vačkom desnicom na očima; grudi ti se teško nadimaju, a glas ti zamire. O dragi, dobri, vjerni, nježni Joe, osjećam kako ti ruka od ljubavi prema meni podrhtava na mom ramenu; osjećam i danas svečanost trenutka i kao da čujem šuštanje anđeoskih krila!

Međutim sam bodrio Joea. Gubio sam se u neizvjesnosti moje buduće sudbine i nisam znao ponovno naći puteljke po kojima smo nekad zajedno hodali. Molio sam Joea, neka se tješi, jer smo (kako reče) uvijek bili najbolji drugovi i (kako ja rekoh) uvijek ćemo ostati. Joe je zglob

svoje slobodne ruke utiskivao u oči kao da ih hoće izdupsti iz očnica, ali nije progovorio ni riječi.

Gospodin Jagers je sve to gledao kao da u Joeu vidi seosku ludu, a u meni njegova čuvara. A kad se to svršilo, odmjeravajući na dlanu težinu kese, koju je prestao ljuljati, progovori:

— Joseph Gargerv, upozoravam vas, dajem vam posljednju priliku. Sa mnom nema šale. Ako kanite primiti dar, koji vam moram po nalogu svoga klijenta izručiti, recite i dobit ćete ga. Ako, naprotiv, mislite reći — tu ga na najveće čudo Joe prekine, iznebuha se prene i stade pred njega. Bio je očigledno spreman da se s njime pobije na šake do krvi.

— Hoću kazati — vikne Joe — ako ste došli u moju kuću da tjerate šalu sa mnom i da me vrijeđate, onda — amote! Hoću kazati, ako ste muško! Hoću kazati da ono što rekoh, ne prekoh! To hoću kazati!

Povukoh Joea u stranu i odmah se smiri; samo mi je izjavio kao pristojnu opomenu za svakog na kog bi se moglo odnositi kako ne dopušta tla netko tjera šalu s njime i vrijeđa ga u njegovoj kući. Čim je Joe planuo, Jagers je odmah skočio i stao pokraj vrata. Ne pokazujući više nimalo volje da se vrati, izreče odmah na oproštaju ove upute:

— Gospodine Pipe, što prije odete odavle — to bolje, budući da namjeravate postati džentlmen. Dakle: danas osam dana, a dotle ćete dobiti moju posjetnicu s adresom. U uredu za prijevoz u Londonu rao-

150

žete iznajmiti kola i dovesti se ravno k meni. Upamtite da vam ja kao zaštitnik ne dajem ni u čemu svojih savjeta. Izvršujem ono za što sam plaćen. Upamtite jedanput zauvijek. Upamtite to!

Upro je prstom u obojicu nas i bio bi, mislim, produžio da se nije bojavae goropadnosti i otišao.

Dosjetih se nečemu, što me nagna da potrčim za njim kad je odlazio prema Tri vesela ladara, gdje je ostavio najmljenu kočiju.

— Oprostite, gospodine Jagers.

— Oho! — dočeka me, okrenuvši se prema meni: — No, što je?

— Hoću da sve bude u redu, gospodine Jagers, i da se držim vaših uputa, pa sam mislio, bolje je da vas pitam. Ima li prigovora ako se prije odlaska oprostim sa svima koje poznajem?

— Nema — reče i pogleda me kao daje jedva shvatio što sam ga pitao.

— Ne mislim samo sa svima u selu, nego i u gradu?

— Nema nikakvih prigovora.

Zahvalim mu i potrčim opet kući; vidio sam da je Joe već zatvorio prednja ulazna vrata, napustio gostinjsku sobu i sjeo kraj kuhinjskog ognjišta, položio ruke na koljena i zurio pažljivo u vatru. Sjeo sam također pokraj ognjišta i zurio u ugalj, i dugo nije nitko progovorio ni riječi.

Sestra je sjedila u naslonjaču, obloženom jastucima, u svom kutu. Bidy s ručnim radom pred ognjištem, Joe pokraj Bidy, a ja do Joea u kutu nasuprot sestri. Sto sam dulje buljio u užareni ugalj, to mi je teže bilo pogledati u Joea; što je dulje trajala šutnja, to jače sam osjećao nesposobnost da govorim.

Najzad sam ipak progovorio: — Joe, jesi li rekao Bidy?

— Ne, Pipe — odvrati Joe i dalje piljeći u vatru, stežući čvrsto koljena kao da mu je netko bio došapnuo da će mu noge same od sebe nekud poletjeti. — Prepustio sam to tebi, Pipe.

— Bilo bi mi milije da joj ti kažeš.

— Dakle, Pip je postao džentlmen i čeka ga velika budućnost, i neka mu Bog pritom pomogne!

Bidy ispusti ručni rad i pogleda me. Joe je rukama obujmio koljena i gledao me, a ja u njih oboje. Poslije stanke oboje su mi srdačno čes-

Charles D/ckens

tkali, ali je iz njihovih riječi izbijala izvjesna sjeta, i to sam im pomalo zamjerao.

Potrudio sam se da Bidy (a preko Bidy i Joeu) utuvim u glavu kako pouzdano očekujem da će očuvati tajnu, kao da ništa ne znaju, niti će ikome reći tko je moj dobročinitelj. — Sve će se to saznati u pravo vrijeme — dodao sam. — Do tog se vremena ne smije o tom govoriti; jedino da mi je neki tajanstveni dobročinitelj omogućio ostvarenje mojih velikih nada. - Bidy je zamišljeno klimala glavom, gledala u vatru i ponovno se latila ručnog rada. Obeća da će biti vrlo oprezna; Joe, ne skidajući ruke sa stegnutih koljena, potvrdi sa svoje strane: - Zna se, zna se, Pipe, i ja ću isto tako šutjeti. - Ponovno mi zatim čestitahu ne mogavši se dosta načuditi da ću postati džentlmen, te mi se to nikako nije sviđalo.

Bidy je zatim poduzimala sve i sva da mojoj sestri bar donekle objasni što se dogodilo.

Koliko znam, njezin napor je bio potpuno uzaludan. Moja se sestra smijala i mnogo puta zakimala glavom, štoviše, ponavljala riječi što ih je Bidy govorila, »Pip« i »bogatstvo«, no sumnjam da je u njima bilo više smisla nego u krilaticama za vrijeme izborne kampanje, a to je najstrašnije čime mogu usporediti njezino duševno stanje.

Nikad ne bih povjerovao, da nisam doživio, da ću biti sve turobniji, a Joe i Bidy sve mirniji i ponovno raspoloženi kao nekad. S budućnošću, dakako, nisam bio nezadovoljan; ali sam onda, a da ni sam pravo ne znam zašto, postao nezadovoljan sam sa sobom.

Bilo kako bilo, nalaktio sam se rukama na koljena i podnmljene glave buljio u vatru, dok je njih dvoje razgovaralo o mom odlasku, što će raditi kad mene ne bude, i o sličnome. Kad god bih opazio da jedno od njih gleda u mene, iako prijazno kao nikad dosada (a pogledavali su često - osobito Bidy), osjećao sam se uvrijeđen; kao da su mi izrekli svoje nepovjerenje, mada to, Bože sačuvaj, nisu ni jednom riječju ili migom pokazali.

U tim bih trenucima ustajao i pogledavao na vrata, jer su kuhinjska vrata vodila ravno van u noć, a za ljetnih su večeri bila uvijek otvorena da se prostorija prozračí. Pa i same su zvijezde, prema kojima sam za-

152

tim podigao oči, izgledale, priznajem sa žaljenjem, nekako blijede i neznatne, jer blistaju nad tim seoskim krajem, u kome sam dosad živio.

- Subotnja večer - rekoh, kada posjedasmo uz večeru od kruha, sira i piva. -Još pet dana i osvanut će dan pred onim danom! Brzo će proći.

- Da, Pipe - potvrdi Joe, a glas mu je potmulo dopirao iz pivske čaše - brzo će proći.

- Brzo, brzo će proći — doda Bidy.

- Pomišljao sam, Joe, da ću u ponedjeljak, kad pođem u grad naručiti odijelo, reći krojaču da ću doći k njemu da se ondje preobučem ili ga dati otpremiti Pumblechooku. Bilo bi vrlo neugodno kad bi ovdje svi ljudi buljili u mene.

- No možda bi te gospodin i gospoda Hubble voljeti vidjeti u novom gospodskom odijelu, Pipe - reče Joe sav zaokupljen rezanjem kruha i sira, što ga je držao na dlanu lijeve ruke, a usto zirkao na moju večeru, od koje nisam ni okusio. Činilo se da razmišlja o minulim vremenima kad smo običavali uspoređivati svoje kriške. - Pa možda i Wopsle. A kod Tri vesela ludara svi bi to smatrali osobitom čašću.

- To je baš ono što ne želim, Joe. Oni bi pravili takva čuda — i digli takvu graju - da to ne bih mogao podnijeti.

- O, sigurno bi, Pipe! - reče Joe. -Ako to ne bi mogao podnijeti ... Bidy me upita, držeći tanjur moje sestre: -A jesi li pomišljao na to

kada ćeš se pokazati gospodinu Gargervu i svojoj sestri i meni? Valjda ćeš nam se pokazati?

- Bidy - odvratih malko povrijeđen - mozak ti tako brzo radi da te je teško dostići.

(— Uvijek je bila tako brza — doda Joe.)

- Da si samo časak počekala, Biddy, čula bi da ću jedanput uvečer donijeti odijelo u zavežljaju ovamo - po svoj prilici uoči svoga odlaska.

Biddy nije ništa više rekla. Opraštajući joj ljubazno njezinu naglost, uskoro zaželim njoj i Joeu srdačno lakunoć i podoh spavati. Kad sam došao u svoju sobicu sjeo sam da dobro promotrim jednu sobicu koju ću skoro napustiti i izdići se zauvijek iz nje. Bila je puna svježih, mladenačkih uspomena, pa sam i u tom trenutku pao u onu smućenu du-
153

ševnu podvojenost, u kojoj sam se trzao između te sobice i onih ljepših odaja, kuda sam se spremao otići, a što sam tako često osjećao kada sam se kolebao između kovačnice i kuće gospođice Havisham i između Estelle i Biddy.

Sunce je cijeli dan grijalo krov moje potkrovnice, te je soba bila topla. Kad sam otvorio prozor, stao ondje i zagledao se van, vidio sam kako Joe polagano izlazi na mračna vrata da se malo prošeta na čistom zraku; a zatim je također došla Biddy, donijela lulu te mu je pripalila. Nikad dotad nije pušio u tako kasne sate, i po tome sam vidio da bilo iz kojeg razloga traži malo utjehe i smirenja.

Ubrzo je stao na vratima ispod mene pušeći lulu, a Biddy pokraj njega razgovarajući sitnim glasom. Znao sam da govore o meni, jer sam čuo kako su nježno spomenuli moje ime više nego jedanput. Ne bih dulje slušao da sam mogao i više čuti; odmakoh se od prozora i sjedoh na stolac do kreveta. Osjećao sam kako je vrlo bolno i čudno što je prva noć moje sjajne budućnosti bila noć teške usamljenosti kakvu nikad dotad nisam proživio.

Gledajući prema otvorenom prozoru, vidio sam lagašne kolute, što su se dizali iz Joeove lule ovamo k meni, i zamišljao daje taj dim nalik na blagoslov što mi ga — skromno i nezamjetljivo — šalje Joe kroz zrak što smo ga zajedno disali. Ugasio sam svjetlo i zavukao se u postelju. Postelja bijaše sada nelagodna i nisam više u njoj spavao zdravim, dubokim snom kao nekada.

19. POGLAVLJE

Kada je osvanulo jutro, moje se gledanje na život znatno izmijenilo i toliko razvedrilo te se činilo da je sasvim drukčije od dosadašnjega. Najviše me je tištala pomisao da me od mog odlaska dijeli još šest dana, jer se nikako nisam mogao riješiti neke zle slutnje da će se za to vrijeme nešto dogoditi Londonu, a dok stignem onamo, još će se pogoršati ili će ga sasvim nestati.

154

Joe i Biddy su bili tako mili i dragi kada bih poveo riječ o rastanku, koji se sve više približavao; no o tome bi govorili samo onda kad bih ja naćeo takav razgovor. Joe je poslije doručka iz ormara za rublje u malom salonu donio ugovor, pa smo ga bacili u vatru, i osjetio sam da sam sada slobodan. Sav prožet novim osjećajem slobode, pošao sam s Joeom u crkvu i ondje pomislio da svećenik ne bi možda naglas proćitao ono o bogatašu i Kraljevstvu nebeskom, da je znao sve što se sa mnom dogodilo.

Poslije rućka odskitao sam se posve sam, jer sam nakanio da se već danas oprostim zauvijek s moćvarom. Prolazeći pokraj crkve, osjećao sam (kao što sam to osjetio jutros za vrijeme službe Božje) neko uzvišeno sažaljenje prema onim jadnicima što su osuđeni da dolaze ovamo svake bogovetne nedjelje, za ćitava života, da bi naposljetku i oni poćivali zaboravljeni pod tim niskim humcima. Zadao sam sebi rijeć da ću skorih dana ućiniti nešto za te ljude i izradio nasumce osnovu kako ću za sve stanovnike našeg sela prirediti gozbu, na kojoj će biti govede pećenke, pudinga od grožđica, pola litre piva za svakoga i ćitavo bure ljubaznosti s moje strane.

Ako sam već i prije s izvjesnim stidom pomišljao na moje veze s bjeguncem, kojeg sam jedanput gledao kako šepa između grobova, što li sam tek pomislio te nedjelje kad me je to

mjesto podsjetilo na tog jadnika, koji se u dronjcima sav tresao od zime, s onim strašnim negvama i žigom na sebi! Tješio sam se time što je to bilo davno i da su ga bez sumnje odveli nekud daleko i da je za mene mrtav, a tko zna, možda je i zaista bio mrtav?

Ne će biti više udolina punih vlage, ni nasipa, ni brana, ni stoke na paši — premda mi se činilo da mi ta troma goveda sada iskazuju nešto više poštovanja i da se okreću za mnom kako bi što dulje mogla zuriti za vlasnikom velikih očekivanja. — Zbogom, tužni poznanici mog djetinjstva, jer me sad čeka London i sjaj, a ne više kovačnica i vaše bijedno društvo! Podoh pobjednički putem do stare tvrđave i pruživši se na travi, stadoh razmišljati o tome nije li me gospođica Havisham izabrala za Estellu; i uto me svlada san.

155

Kad se probudih, uvelike sam se čudio videći Joea kako sjedi pokraj mene i puši lulu. Tek što sam otvorio oči, pozdravi me veselim smiješkom:

- To nam je, Pipe - rekoh - kao posljednji put, pa da pođem za njim.

— I vjeruj, Joe, da mi je to vrlo drago.

- Od srca ti hvala, Pipe.

— Joe — rekoh, pošto smo jedan drugom stisnuli ruku — budi uvjeren, nikad te neću zaboraviti.

- Zna se, zna se, Pipe - reče Joe utješljivo. - U to ja ne sumnjam. Dabome, zna se, stari družo! Ta, Bože moj, samo je trebalo podosta vremena da to čovjek promulja u glavi i nekako shvati, jer je sve došlo nekako iznenada.

Nije mi bilo osobito drago što je Joe bio toliko siguran u mene. Bilo bi mi milije da je pokazao malo više uzbuđenosti, ili da je rekao: »To ti služi na čast, Pipe«, ili nešto slično. Stoga ne odgovorih ništa na prvu Joeovu napomenu te se osvrnuh samo na drugu, rekavši kako je uistinu sve došlo neočekivano, ali sam uvijek želio postati džentlmen i često razmišljao o tome što bih uradio kad bih zaista postao.

— Ma, je li? — nato će Joe. — Baš čudno!

— Prava je šteta, Joe — rekoh — što nisi malo bolje uznapredovao kad smo nekad ovdje učili!

- Pa, to ti ja ne znam - odvrati Joe. - U mene je šuplja glava. Razumijem se samo u svoj zanat. Pa, jest, ne kažem da nije, šteta je, prava šteta što sam uvijek bio tupoglav, ali sada već nije — kao onda, prije godinu dana — sad je već svejedno.

Ja sam međutim pomišljao na to kako ću nešto učiniti za Joea kad budem bogat, a za to bi bilo mnogo povoljnije da je u njega većih sposobnosti za viši položaj u društvu. Nije ni slutio što sam zapravo mislio reći, pa sam nakanio da se najprije s Biddy o tom porazgovorim.

Pošto smo došli kući i popili čaj, povedoh Biddy u vrtić pokraj živice, gdje sam joj najprije sasvim općenito kazao da je nikad ne ću za-

156

boraviti — samo da je malo razvedrim — zatim saopćio da ću je nešto zamoliti.

— A to je, Biddy, da ne propustiš nijednu priliku da malo pomogneš Joeu.

— Kako da mu pomognem? — upita gledajući mi čvrsto u oči.

— Pa, znaš, Joe je drag i mio i, držim, najkrasniji momak na svijetu — ali je u nekim stvarima malo zaostao. Na primjer, Biddy, u znanju i u vladanju.

Iako sam gledao u Biddy dok sam govorio, a ona razrogačila oči, ipak nije gledala u mene.

— O, njegovo vladanje! Ne zna se, dakle, vladati? — upita Biddy i strgne list s ogrozdova žbuna.

— Draga Biddy, ovdje se vrlo dobro vlada ...

— O, dakle se ovdje vrlo dobro vlada? - ubaci Biddy promatrajući pažljivo list na svom dlanu.

— Saslušaj me do kraja; kad bih Joea poveo u odličnije društvo, kao što se nadam da ću i učiniti, kad čitavo bogatstvo prijeđe u moje ruke, ne vjerujem da bi mu njegovo vladanje služilo na čast.

— A ne misliš li da to i sam vrlo dobro zna? — upita Biddy.

To je pitanje bilo tako izazovno (jer na to još nikad ni u snu nisam pomišljao), te se trgoh: - Biddy, kako to misliš?

Pošto je Biddy među dlanovima samljela list usitno, a miris me ogrozdova grma otad uvijek podsjećao na tu večer u vrtiću do živice — reče: — Zar nisi nikad pomislio na to da je možda ponosit?

— Ponosit? — ponovim prezrivim naglaskom.

— O, ima raznih vrsta ponosa — nastavi Biddy gledajući mi ravno u oči i klimajući glavom - nije ponos isti u svakoga...

— No? Zašto si umukla? - upitah.

— Nije ponos u svakog čovjeka isti - produži Biddy. - Možda je Joe odveć ponosit da ma kome dopusti da ga istragne iz zvanja, u kome je u svakom pogledu na mjestu i koje voli i poštuje? Da ti pravo kažem, mislim, da je Joe zaista takav, premda je možda i suviše smiono da ja to kažem, jer ti mora da ga bolje poznaješ od mene.

157

— Biddy — rekoh — vrlo mi je žao što čujem to od tebe. To nisam očekivao. Zavidljiva si. Nije ti pravo što me je zadesila velika sreća, pa ne možeš sakriti svoje osjećaje.

— Ako imaš srca da to kažeš — odvratila Biddy — a ti samo reci, kolikogod puta hoćeš reci, ako imaš srca da to kažeš.

— Ako imaš srca da budeš takva, moja sitničava Biddy — od-govorih kreposno i naduto — nemoj kriviti mene. Vrlo žalim što sam to opazio kod tebe — jer je loša crta ljudskog značaja. Namjeravao sam te zamoliti da poslije mog odlaska, ako ti se ponekad pruži prilika, pomogneš malo dragom Joeu da se usavrši. No poslije toga ne ću te ni za što moliti. Neobično mi je žao, ponavljam, što sam to kod tebe opazio, Biddy. To je — loša crta ljudskog značaja.

— Bez obzira da li me grdiš ili mi odobravaš — odvratila sirota Biddy — ipak se možeš pouzdati u mene da ću jednako pokušati sve što mogu da budem ovdje sad i u svako vrijeme od pomoći. I kakvo god mišljenje o meni poneseš sa sobom, moji se osjećaji prema tebi ne će promijeniti. No pravi džentlmen, međutim, ne bi .smio biti nepravedan — reče Biddy i okrene glavu.

Usrdno sam ponovio, daje to loša crta ljudskog značaja (a otad sam imao prilike uvjeriti se da sam bio u pravu što sam tako mislio, samo što se to nije smjelo pripisati Biddynom značaju). Napustih Biddy i uputili se uskom stazicom, a Biddy pode u kuću. Sav tužan proдох kroz vrtna vratašca da se malo prošetam, dok ne bude vrijeme za večeru. Osjećao sam kako je tužno i čudno što se i drugi dan očekivanja moje sjajne budućnosti završava kao i prvi, donoseći mi samo usamljenost i nezadovoljstvo.

No ujutro se moje raspoloženje opet razvedrilo i razblažilo, pa sam takav bio i prema Biddy. Nismo više razgovarali o toj temi. Obukavši najbolju odjeću, podoh zarana u grad, kad sam računao da su dućani već otvoreni, i pojavih se kod krojača gospodina Trappa, koji je sjedio pri doručku u sobi iza radionice. Nije smatrao potrebnim da me dočeka, već me dozove k sebi.

158

— No! - usklikne napola prijazno, a napola oporo. - Kako ste i što želite?

Gospodin Trapp je razrezao još vruću zemičku na tri kriške, velike kao tri kreveta i sada ih presvlačio plahtama maslaca. Bio je to bogat stari neženja. A prozor je njegove sobe gledao u maleni, bogato zasađeni vrtić i voćnjak. U zidu je pokraj ognjišta bila ugrađena povelika blagajna, i nimalo nisam sumnjao da su u njoj bile nagomilane čitave vreće blaga.

— Gospodine Trabb — rekoh. — E, malo je neprilično što vam moram reći, jer zvuči kao hvalisanje ali, eto, pripao mi je lijep imutak.

Gospodin Trabb se sav izmijenio. Zaboravio je na svoje plahte, u-briše prste u stolnjak i usklikne: — O, bogo moj!

— Putujem u London upravitelju imutka — rekoh, onako kao slučajno vadeći nekoliko gineja iz džepa i gledajući u njih - i stoga mi je potrebno moderno odijelo. Želim da odmah platim — u gotovu — nadodah—jer bi inače krojač mogao da ga i ne sašije i samo tobože primi narudžbu.

— Dragi gospodine — odgovori gospodin Trabb, naklonivši se s mnogo poštovanja, raširi ruke i oslobodi se da me se dotakne s vanjske strane laktova — ne spominjite to, jer ćete me uvrijediti. Dopuštate li da vam čestitam? Hoćete li biti ljubazni da stupite u dućan?

Momak je gospodina Trappa bio najbezobraznije čeljade u čitavom kraju. Kad sam ušao, upravo je pometao dućan, i da posao bude zabavniji, vitlao svu prašinu na mene. Još je svejednako meo kad sam s gospodinom Trabbom ulazio u dućan, i udario metlom po svemu što mu je došlo pod ruku da pokaže (bar sam tako shvatio) kako se može mjeriti sa svakim kovačem, bilo živim ili mrtvim.

— Prestani s tom bukom — izdere se strogo gospodin Trabb — ili ću ti razbiti glavu! Molim vas, izvolite sjesti, gospodine. Eto, to vam je — reče, skinuvši balu sukna i razmotavajući ga valovito, spreman da podmetne ruku i pokaže odsjajivanje tkanine — nešto naročito fino. Mogu vam preporučiti, jer će zaista odgovarati vašim potrebama, gospodine, i to je nešto najfinije! Pokazat ću vam i druge vrste. Ej, ti,
159

daj broj četiri! — (Te su riječi bile namijenjene momku, kojeg je pritom šibao strašnim pogledima, predviđajući kako će se taj pogani mladić balom očešati o mene, ili na neki drugi način pokazati svoju prijateljsku naklonost.)

Gospodin Trabb nije ni načas skidao strogi pogled s tog mladića sve dok nije stavio balu na tezgju i našao se u nekom udaljenom kutu gdje više nije bio opasan. Onda mu naredi da donese broj pet i broj osam. — I bez tvojih vragolija — reče Trabb — ili ćeš se ljuto kajati, derane prokleti, i do groba se mene sjećati!

Gospodin Trabb se zatim nagne nad brojem četiri i poniznom po-vjerljivošću stane me uvjeravati i preporučivati to sukno kao laku tkaninu za ljeto, koje je sada u velikoj modi u odličnim i najvišim krugovima, materijal, koji će njemu služiti na čast pri pomisli daje od njega skrojio odijelo jednom sugrađaninu (ako mu je dopušteno da me tako nazove). — No, hoćeš li mi skoro donijeti broj pet i broj osam, bitango prokleta — dovikne momku — ili hoćeš da te izjurim iz dućana i sam donesem bale?

Uz pomoć gospodina Trappa izabrao sam sukno za odijelo i vratio se u sobu da mi uzme mjeru. Iako je Trabb već imao moju mjeru i bio njome dosada sasvim zadovoljan, sada se ispričavao: — Pod ovim okolnostima, koje su se nadale, to više ne bi odgovaralo svrsi, gospodine, baš nikako. - Tako je gospodin Trabb mjerio, bilježio i proračunavao u sobi, kao da sam neko zemljište, a on najčuvaniji mjernik, čineći sve i sva, da sam imao osjećaj kako nijedno odijelo ne može naplatiti njegov trud. Kad je napokon završio, dogovorismo se da će sve poslati u četvrtak uvečer u kuću gospodina Pumblechooka. Držeći ruku na kvaki od vrata što su vodila u sobu, doda: — Znam, gospodine, da se od londonskog građanina ne može očekivati da bude stalna mušterija zanatlje svoga kraja, no kad biste mi od vremena do vremena dali narudžbu kao starom sugrađaninu, za mene bi to bila osobita čast. Do-vidjenja, gospodine, najponizniji. - Vrata!

Posljednju je riječ doviknuo momku, koji nije imao pojma što to ima značiti. No vidio sam kako se nemoćno skljojao kada me je nje-

160

gov majstor otpremao i ispraćao do vrata; i moje je prvo, sigurno iskustvo o svemoćnosti novca bilo da je potpuno zgromio Trabbova naučnika.

Poslije ovog upečatljivog događaja posjetio sam redom dućane klobučara, postolara i trgovaca pletenom robom, te sam se osjećao gotovo kao pas Majke Hubbard', čija je oprema zahtijevala usluge tolikih trgovaca i zanatlija. Otišao sam i u poštanski ured i pretplatio mjesto u poštanskim kolima, koja kreću u subotu u sedam sati ujutro. Nije bilo svuda potrebno objašnjavati kako mi je pripao lijep imetak; no kad god bih nešto o tom spomenuo, trgovac bi prestao zuriti kroz prozor na Glavnu ulicu i posvetio svu pažnju meni. Pošto sam naručio sve potrebno, pošao sam prema Pumblechookovoj kući. Dok sam se približavao mjestu poslovanja toga džentlmena, ugledao sam ga gdje stoji na vratima.

Iščekivao me je vrlo nestrpljivo. Bio se rano izvezao u svojim dvo-kolicama, posjetio kovačnicu i tamo saznao veliku novost. Priredio mi je zakusku u barmvellskoj gostinjskoj sobi, a svom je poslovođi naredio da »napusti brod« kad smo moja preuzvišenost i on prolazili kroz dućan.

Kad smo on, ja i zakuska ostali nasamo, uhvati me za ruke i pozdravi: — Dragi prijatelju, čestitam vam na sreći koja vas je zadesila. Vi ste je i zaslužili, dabome da jeste!

Počeo je odmah govoriti o onome što je važno i meni se sviđjelo kako se mudro izražava. Pošto me je nekoliko časaka hunjkajući obasipao svojim udivlje-njem, nastavi: — Kad pomislim da je upravo uz pomoć moje malenkosti do toga došlo, to je već po sebi najveća nagrada za moj trud.

Zamolio sam gospodina Pumblehooka da upamti kako o tom ne treba nikad ni riječi govoriti ili to spomenuti.

— Dragi mladi prijatelju — reče Pumblehook — dopustit ćete mi da vas tako nazovem ... Lice iz engleske bajke. — Prev.

161

Promrmljao sam »dabome«, i gospodin Pumblehook me ponovno primi za ruke. Trudio se da ih privuče na svoj prsluk, što je bilo vrlo ganutljivo, samo što su se moje ruke više doticale njegova trbuha. -Dragi mladi prijatelju, pouzdajte se u me da ću za vrijeme vaše odsutnosti svojim slabim silama nastojati da Joseph nikad ne dozna — o taj naš Joseph!? - doda sažalno. - O taj naš Joseph!! Joseph!!! - Nato za-klima glavom, lupkajući po njoj rukom kao da sumnja u Joeove umne sposobnosti.

- Ali, dragi mladi prijatelju - nastavi gospodin Pumblehook -mora da ste gladni i umorni. Izvolite sjesti. Evo piletine, ravno iz Vepra, tu je jezik, ravno iz Vepra, i još neke malenkosti, sve ravno iz

Vepra. Nadam se da to ne ćete prezreti — reče. Skočivši na noge istog trenutka, tek što je sjeo, usklikne: —Je li preda mnom taj s kojim sam se nekoć igrao u danima njegova sretna djetinjstva? I smijem li ... smijem li ... ?

»Smijem li« značilo je da li mi smije stisnuti ruku. Pristao sam i sav se rastapao od razdraganosti, a onda opet sjedne.

- Evo vina - ponudi gospodin Pumblehook. - Dajte da pijemo, da nazdravimo vašoj Sreći, e da bi uvijek tako mudro znala izabrati svoje miljenike! — Ponovno skoči na noge i reče: - No ipak ne mogu gledati pred sobom Onoga - ni piti u Njegovo zdravlje - a da mu i opet ne zaželim - o, smijem li ... smijem li ...?

Kazali mu da smije i on se još jedanput izrukova sa mnom, iskapi čašu i stavi je naglavce na stol. Učinio sam isto. Kao da sam se prije no što sam ispio čašu i ja postavio naglavce, vino mi je smjesta udarilo u glavu.

Gospodin Pumblehook mi je dodavao najveće kriške jetre, nutkao me najslasnijim komadima sušenog jezika (i više nije, kao nekad, spominjao svinju i svinjetinu u vezi sa

mnom), a za se, tako reći, uopće nije mario. - O pilence, pilence! Zacijelo nisi ni sanjalo o tome - zapjeva gospodin Pumblechook, upućujući svoje riječi pilećem pečenju u zdjeli — kada si bilo još malo ptice, kakva te sudbina čeka. Nisi ni sanjalo da ćeš poslužiti kao zakuska pod ovim skromnim krovom.

162

Smatrajte to mojom slabošću, ako hoćete — produži i ponovno ustade - smijem li?... Smijem li... ?

Bilo je sasvim suvišno da mu odgovorim da smije i stoga on to smjesta i učini. Ne znam kako mu je uspjelo da to tako često ponovi, a da se ni jedanput ne ozlijedi mojim nožem.

— A vaša je sestra — produži nakon nekoliko brzo progutanih zalogaja- imala čast da vas odgoji »svojom rukom«! Tužno je, kad pomislim, kako sada ne može više potpuno shvatiti veličinu te časti. Smijem ...

Videći kako se sprema da ponovno nasrne na mene, ja ga zaustavim.

— Nazdravimo u njezino zdravlje! — rekoh.

— Ah! — usklikne gospodin Pumblechook, zavalivši se na stolac, sav nemoćan od udivljenja - po tim ćete ih riječima prepoznati, gospodine! — (Ne znam, tko je bio taj gospodin, jer ja to zacijelo nisam bio, a trećega nije bilo u društvu) - po tim ćete riječima odmah prepoznati one koji su plemenita duha, gospodine! Uvijek sve praštaju i vazda su prijazni. — Podlac Pumblechook brzo stavi opet punu čašu na stol i ponovno skoči na noge: — Nekom bi se prostaku činilo da ponavljam jedno isto — ali, smijem li?

Poslije toga ponovno sjedne ispijajući u zdravlje moje sestre. - Ne smijemo biti slijepi prema nedostacima njezine ćudi — doda gospodin Pumblechook — no tješimo se da je sve radila u najboljoj namjeri!

U to sam vrijeme stao opažati da mu je lice zajapureno; a meni je samom bilo pri duši kao da sam se sav pretvorio u veliko lice što bridi nakvašeno vinom.

Spomenuo sam gospodinu Pumblechooku kako sam naredio da moje novo odijelo donesu u njegovu kuću, a on se sav oduševio što sam upravo njega odlikovao tolikom počašću.

Spomenuo sam da sam to učinio zato što ne želim da me u selu vide u njemu. Do neba je hvalio moju odluku. Osim njega nema tu žive duše, natukne, dostojne moga povjerenja, i - ukratko, smije li ? ... Onda me nježno upita sjećam li se još naše dječje igre »zbrajanja«, pa kako smo zajedno pošli u vijećnicu radi potpisa naučničkog ugovora i — sve u svemu — da sam ga uvijek najviše volio i on bio moj najprisniji prijatelj. Da sam popio i

163

deset puta toliko čaša vina, no što sam ih uistinu popio, znao bih da između nas nije nikad postojao takav odnos i odbacio bih iz dna duše takvu pomisao. No usprkos svemu tomu, sjećam se, kako sam vjerovao da sam se ipak u mnogo čemu prevario u pogledu njega, jer je zapravo razuman, dobroćudan i sjajan čovjek.

Postupno je postajao toliko povjerljiv da je tražio moj savjet i o svojim poslovima. Spomenuo je da se sada pružila zgodna prilika za nagomilavanje i monopoliziranje žitarica i sjemenja u njegovim poslovnim prostorijama, ukoliko budu proširene, prilika kakva se dosad još nikad nije pružila ni u našem, ni u ma kojem drugom kraju u našoj okolini. Po njegovu bi mišljenju trebalo samo više kapitala da se steče golemi imutak. Samo dvije riječce: više kapitala. On (Pum-blechook) misli: kad bi neki tajni ortak uložio u taj posao malo kapitala, moj gospodine, ne bi imao nikakvog drugog posla nego da se došeta, kad god bi ga bila volja, ili da pošalje povjerenika, pa da preispita knjige. Da se došeta dvaput u godini i strpa u džep dobitak od pedeset do sto — a zatim: da bi to bio posao kao stvoren za mladog džentlmena bistra duha i bogata, te bi se zaista isplatilo da o tome malo razmisli. Sto ja mislim o tome? Mnogo drži do mog mišljenja, pa sad — što mislim o tom? Odgovorih: — Strpite se malo. — Neizvjesnost i

u isti mah odrješitost toga mišljenja tako je silno djelovala na nj, te me više nije ni pitao smije li mi stisnuti ruku, nego je naprosto rekao da mora to učiniti — i učini.

Popili smo sve vino, i gospodin Pumblechook me je svejednako u-vjeravao i prisizao da će se već pobrinuti da zadrži Joea u granicama (ne znam u kakvim granicama) i da će me stalno i uspješno pomagati svojim uslugama (ne znam kakvim uslugama). Pošto mu je zaista divno uspjelo da sve dotad sačuva tu tajnu, saopćio mi je također, prvi put u mom životu, da je uvijek o meni govorio kako taj dječak nije običan dječak i, upamtite što ću vam reći, njegova budućnost nije obična budućnost. Smješkajući se kroz suze ponovio mi je kako je čudno kad se sad sjeti tih riječi, na što sam mu odgovorio da je to i meni čudno. Napokon izadoh na zrak, nejasno osjećajući da sunčane zrake nekako

164

neugodno pale, te opazih da sam, sve drijemajući, stigao do brklje, a da uopće nisam vidio ceste.

Trglo me je iz drijemeža dozivanje gospodina Pumblechooka. Bio je zaostao daleko za mnom na osunčanoj cesti i davao mi znakove da ga počekam. Stanem, i on me dostigne sav zasopljn.

Pošto mu se vratio dah, progovori: — Ne, prijatelju dragi, dok je mene, ne ćemo tako! Taj naš sastanak ne može se tako okončati a da se ne poslužim vašim ljubaznim pristankom: — Smijem li, kao vaš stari prijatelj, koji vam želi svako dobro? — Smijem ... smijem li ... ? Izrukovasmo se bar po stoti put, a zatim s najvećim gnjevom naredi nekom mladom vozaču da mi se makne s puta. Napokon me blagoslovi i stajaše, mašući rukom, sve dok nisam nestao iza okuke ceste. Zadoh u polje, gdje sam se u sjeni živice do mile volje naspavao, a zatim prosljedili kući.

Imao sam malo prtljage za nošenje sa sobom u London, jer je samo nešto od onih malenkosti, što sam ih posjedovao, priličilo mom novom položaju. No još sam istog popodneva počeo spremati stvari, hvatajući sve što mi je dolazilo pod ruku, tako da sam u pretjeranoj hitnji potrpao i ono za što sam znao da će mi sutra trebati, obuzet zamišlju da mi više ne preostaje ni časka vremena.

Tako je prošao utorak, pa srijeda i četvrtak; u petak se ujutru uputih do gospodina Pumblechooka odjenuti novo odijelo i zatim posjetiti gospođicu Havisham. Bila mi je prepuštena vlastita soba gospodina Pumblechooka, ukrašena čistim ručnicima, da se u njoj presvučeni. Moje me novo odijelo prilično razočaralo. Po svoj prilici svako novo odijelo, koje iščekujemo s radosnim nestrpljenjem, otkako odijela postoje, ne zadovoljava očekivanja njegova vlasnika. No kad sam ga imao nekih pola sata na sebi i postavljao se u bezbroj poza ispred prilično malog toaletnog ogledala gospodina Pumblechooka, u uzaludnom nastojanju da vidim svoje noge, meni se činilo da mi već bolje pristaje. Bilo je još izjutra, a u gradiću, nekih deset milja od nas, bio je sajam pa gospodina Pumblechooka nije bilo kod kuće. Nisam mu rekao točno dan kad namjeravam otputovati, te se činilo da mu ne ću više stisnuti ruku prije odlaska. Bilo

165

je sve kako treba, pa izadoh na ulicu u novom odijelu, savršeno dotjeran, sav u neprilici što moram proći pokraj poslovođe, i u sumnji da ostavljam loš dojam, kao na primjer Joe u nedjeljnom odijelu.

Pošao sam prečacima i iza kuća do gospođice Havisham, gdje sam zbog ukočenih dugih prstiju na rukavicama s mukom povukao za zvono. Šarah Pocket došla je na vrata i upravo zatetura kad je vidjela kakva se promjena sa mnom zbila; a njezino smeđe lice, nalik na orahovu ljusku, sasvim je požutjelo i pozelenjele

— Vi? - upita. - Vi? O, Bože moj! Što želite?

— Odlazim u London, gospođice Pocket — odgovorih — i htio bih se oprostiti s gospođicom Havisham.

Nitko me nije očekivao. Ostavi me zaključana na dvorištu, dok je pošla pitati hoće li me primiti. Vratila se vrlo brzo i povela gore sveudilj zureći u mene.

Gospođica Havisham šetala je po sobi, gdje je bio onaj dugi prostrti stol, poštapajući se kukastim štapom. Soba je bila osvjetljena kao uvijek. Zastane kad je čula da smo ušli te se okrene. Stala je pokraj trulog, raspalog svadbenog kolača.

— Ne odlazi, Šarah — reče. — No, što je Pipe?

— Putujem sutra u London, gospođice Havisham — odgovorih, pazeći vrlo pomnjivo što ću reći - pa sam mislio da mi u svojoj dobroti ne ćete zamjeriti što sam se došao oprostiti.

— Pa to je prekrasno, Pipe — usklikne vitlajući palicom oko moje glave kao dobra vila, koja mi je kumovala na krštenju i pretvorila me u bogataša, a sada hoće da me obdari posljednjim poklonom.

— Poslužila me velika sreća, otkad sam posljednji put bio kod vas, gospođice Havisham — promrmljam — i zbog toga sam vrlo zahvalan, gospođice Havisham.

— Da, da! — reče, gledajući s uživanjem pereneraženu i zavidljivu Šarah. — Vidjela sam gospodina Jaggersa. Sve sam već čula, Pipe. Sutra dakle putuješ?

— Da, gospođice Havisham.

— A imena mu ne znaš?

166

— Ne, gospođice Havisham.

— A gospodin Jaggers je postao tvoj skrbnik?

— Da, gospođice Havisham.

Upravo se naslađivala tim pitanjima i odgovorima. Toliko je uživala u preneraženosti i zavisti Šarah Pocket. — Čeka te lijepa budućnost. Budi dobar i pokaži se dostojnim te sreće, i drži se uputa gospodina Jaggersa. — Pogleda me, a zatim Šarah, i kad vidje Sarino lice, na njezinom pažljivom licu zatitra okrutan osmijeh. — Zbogom, Pipe! — znaš, zauvijek ćeš se zvati Pip.

— Da, gospođice Havisham.

— Zbogom Pipe!

Ispružila je ruku, a ja je, padnuvši na koljena, poljubih. Nisam prije razmišljao o tome kako ću se s njom oprostiti: došlo je tako samo po sebi. Pobjednički pogleda sablasnim očima u Šarah Pocket; i tako os-taviv svoju dobru vilu: oduprijevši se objema rukama na kukastu palicu, stajala je usred tmurno osvjetljene sobe pokraj pljesniva svadbena kolača zastrta paučinom. Šarah Pocket me je ispratila kao avet koju treba izvesti iz kuće. Nije se mogla pomiriti s mojom vanjštinom i bila je do krajnosti smućena. Oprostih se s njome: — Zbogom, gospođice Pocket — a ona je samo zurila u mene, kao da uopće nije znala da sam nešto rekao. Izišavši iz kuće, pohitao sam do gospodina Pumblechooka; skinuo novo odijelo, složio ga i zavezao, pa podoh kući u starome, u kojemu sam se - pravo da vam kažem — osjećao mnogo lagodnije, iako sam sada nosio još i zavežljaj.

Šest je dana, za koje sam mislio da im nikad neće biti kraja, proteklo brzo, a sutrašnjica se zagledala u mene mnogo trjeznije nego što sam ja gledao u nju. Što je brže nestajalo tih šest večeri: pet, četiri, tri, dvije, to sam više cijenio Joeovo i Biddvno društvo. Posljednje sam večeri obukao novo odijelo da me vide i uživaju, i tako sam sjedio u punom sjaju, dok nije došlo vrijeme za počinak. Meni u čast prirediše toplu večeru, uveličanu neizbježnim pilećim pečenjem, a završili je flipom '.

Vruć napitak od piva, rakije i šećera. — Prev.

167

Svi smo bili vrlo potišteni i nimalo bolje volje iako smo hinili da smo veseli.

Trebalo je da u pet sati izjutra odem iz sela s malom putničkom torbom u ruci. Rekao sam Joeu da mi je milije ako sam pođem na put. Žalim, gorko žalim - što se ta odluka rodila u mojoj glavi zbog pomisli na oprečnost između Joea i mene kad bismo zajedno došli na poštansku stanicu. Uvjeravao sam sebe da moja odluka nije bila okaljana tim osjećajem, ali kad sam te posljednje noći pošao u svoju sobicu, bio sam prisiljen priznati da je ipak tako. Nešto snažno me je vuklo da se vratim dolje i zamolim Joea neka ujutru pode sa mnom. Nisam to učinio.

Svu sam noć nemirno sanjao o kočijama, koje su me vozile drugamo umjesto u London, a u njih su bili zapregnuti sad psi, sad mačke, čas svinje, čas ljudi — samo ne konji. Sve do zore, dok nisu propjevale ptice, proživljavao sam svakojake nezgode na tom putovanju. Ustadoh i napola obučen sjedoh do prozora da bacim oprostajni pogled, a pritom sam zaspao.

Biddy je rano ustala da mi spremi doručak, i premda nisam niti sat spavao kraj prozora, kad osjetih miris dima iz kuhinjskog ognjišta, sko-čih na noge sa strašnom pomišlju daje već kasno poslijepodne. No još poslije toga, dugo nakon što sam čuo zveckanje čajnih zdjelica i bio sasvim obučen, nisam se mogao odlučiti sići dolje. Ostao sam i dalje u sobici, po višeput razrješujući i opet zavezujući remenje male putne torbe, iznova je otvarajući i ponovo zatvarajući sve dok mi Biddy ne dovikne da sam okasnio.

Brzo sam gutao doručak, a da nisam ni osjetio njegova okusa. Ustadoh od stola i rekoh živahno, kao da mi je taj čas palo na um: — No dakle! Mislim daje vrijeme za odlazak! — A zatim poljubih sestru, koja se smijuckala, klimala glavom i tresla se na stolici, na kojoj je uvijek sjedila. Poljubih Biddy, te zagrlih Joea. Nato dohvatih malu putnu torbu i izadoh iz kuće. Kad sam čas zatim čuo neki štopot iza sebe, osvrnuo sam se i vidio posljednji put Joea, i to upravo kad je za mnom bacio staru potkovu, a Biddy je isto učinila. Stadoh i zamahnuh šeširom. Stari dobri Joe diže svoju snažnu desnicu, mašući njome ponad

168

glave i vičući promuklim glasom »hurrraaa!«, a Biddy pritiskivaše pregaču na oči.

Pješačio sam dalje žustrim koračajima, misleći pritom kako je rastanak ipak bio lakši nego što sam zamišljao, i dozivao sebi u pamet kako bi zaista bilo neprilično da me je Joe pratio do poštanskog ureda i tamo bacio staru potkovu za kolima, naoči čitave Glavne ulice. Zviždu-kao sam i nisam mislio na rastanak. Selo je bilo spokojno i tiho, a laka se magla svečano dizala, kao da mi želi pokazati svijet u kojem sam proživio dane nevina djetinstva, a onkraj njega ležalo je ono veliko nepoznato, tako da sam se odmah zagrenuo i briznuo u plač. Bilo je to kod putokaza nakraj sela, i ja položih ruku na nj i rekoh: — Zbogom, dragi moj dobri družel! Sam Bog zna da se nikad ne trebamo stidjeti svojih suza, jer su one rosna kiša što sipi na debelu prašinu što se slegla na naša okorjela srca. Kad sam se naplakao, postao sam čišći i bolji nego što sam dotad bio — tužniji i svjesniji svoje nezahvalnosti, i blaži. Da sam prije plakao, Joe bi sada hodao pokraj mene.

Te su me suze i one što su mi ponovno navrle na oči, dok sam dalje nijemo koračao, tako ovladale da sam se, sjedeći u kolima i vozeći se već daleko izvan grada, prepirao sam sa sobom, s bolom u ojađenoj duši, ne bih li izišao, kad budu mijenjali konje, i vratio se da provedem još jednu večer kod kuće i na ljepši se način rastanem sa svojim. Dobili smo novu spregu, a ja sam još sveudilj oklijevao i tješio se time kako još uvijek mogu sići i odšetati natrag kad stignemo na drugu postaju. I dok su mi glavom prelijetale takve misli, zamišljao bih kako je lice slučajnog prolaznika, koji nam je cestom dolazio u susret, nalik na Joeovo, i moje bi srce jače zakucalo. — Kao da se Joe mogao pojaviti tu na cesti!

Mijenjali smo konje, i opet ih mijenjali, a sada je već bilo prekasno i predaleko da se vratim, i nastavio sam putovanje. Sad se već sva magla svečano digla i preda mnom se pružao cijeli svijet.

Tako se završava prvo razdoblje plpovih velikih očekivanja.

169

o

Q

h—I

Q

20. POGLAVLJE

lutovanje je od našeg grada do metropole trajalo nekih pet sati. U-pravo je minulo podne kad je četvoroprežna kočija, u kojoj sam se i ja vozio kao putnik, projurivši kroz Cross Keys, Wood Street i Cheapsi-de, uletjela u prometnu vrevu Londona.

Kod nas se Britanaca već u ono vrijeme bilo ustalilo mišljenje da je izdajstvo ako netko samo i posumnja da nismo najbolji ljudi, da sve što je naše nije najbolje; inače bih, iako zastrašen veličinom Londona, možda i posumnjao da je grad prilično ružan sa svojim zavojitim, uskim i prljavim ulicama.

Gospodin Jagers mi je na vrijeme poslao svoju adresu: Little Bri-tain, a ispod toga je napisao na posjetnici: »tik do Smithfielda i sasvim blizu postaje poštanskih kola«. Ipak me je neki kočijaš, na čijem je zimskom kaputu bilo prišiveno isto onoliko plašteva koliko je imao godina, strpao u kočiju, zatvorivši me sa strane preklopnim treskavim stepenicama ' kao da me je nakanio odvesti pedeset milja daleko. Uspinjao se čitavu vječnost na kočijaško sjedište, koje je, kako se dobro sjećam, bilo ukrašeno starim, od kiše i sunca izbljedjelim i od moljaca sasvim izgrizenim zelenim gunjem. Bila je to divna ekipaža, izvana načičkana sa šest drvenih vjenčića, s rasklimanom papučom odostrag, na koju bi stalo ni sam ne znam koliko lakeja, a ispod nje je virila brana

1 Starinske su kočije bile vrlo glomazne i visoke, te se ulazilo i izlazilo pomoću pre-klopnih stepenica. - Prev.

173

kao zapreka za sve nezvane pješake koji ne bi mogli odoljeti napasti i pokušali se popeti na kola.

Jedva sam stao uživati u vožnji, razmišljajući o tome kako je kočija nalik u isti mah na ubožnicu i staretinarnicu, i čudio se zašto su zobnice u njoj, i nisu prikačene izvana, kadli opazim kako je kočijaš već počeo silaziti sa svog sjedišta, kao da će kola učas stati. Zaista su učas stala, i to u mračnoj ulici kod nekog ulaza s otvorenim vratima iznad kojih je bilo ispisano G. JAGGERS.

— Koliko? — upitam kočijaša.

Kočijaš odgovori: - Šiling - ako ne želite dati malo više. Dakako da sam rekao, da ne želim platiti više.

— E, pa onda šiling - zadovolji se kočijaš. - Ne ću sebi nakopati vruga na glavu. Znam ja njega! I krišom žmirne na natpis s imenom gospodina Jagersa i zatrese glavom.

Pošto je primio šiling, uspjelo mu je poslije nekog vremena da se opet uspne na sjedište i napokon nestane (a meni je odlanulo). Udoh u prednju prostoriju, s malom putnom torbom u ruci, te upitah je li gospodin Jagers u uredu.

— Nije — odgovori namještenik. — Sada je u sudnici. Jeste li vi gospodin Pip?

Potvrdih da sam gospodin Pip.

— Gospodin Jagers vam poručuje da ga pričekate u njegovoj sobi. Nije znao koliko će izbivati, ima neku raspravu. No sva je prilika da će doskora doći, jer je njegovo vrijeme vrlo dragocjeno.

Kod tih riječi namještenik otvori druga vrata i uvede me u stražnju sobu. Tu nađosmo jednookog džentlmena u baršunastu odijelu, s hlačama do koljena, koji ubriše nos rukavom kad ga prekinusmo u pažljivom čitanju novina.

— Idi i čekaj van, Mike - reče namještenik.

Već sam htio kazati kako se nadam da ne smetam — kadli namještenik s vrlo malo pažnje, što još nikad dosad nisam vidio, otpremi džentlmena i baci za njim krznenu kapu, te me ostavi nasamo.

174

U sobu je gospodina Jaggersa dopirala svjetlost samo kroz prozor na stropu, a i taj je bio sav iskrpan, kao razmrskana glava ranjenika, a susjedne kuće kao da su se nagnule da bi me kroz taj prozor mogle što bolje vidjeti. Nije bilo toliko spisa koliko sam mislio da ću tu naći, ali je zato bilo nekoliko čudnih stvari kakve nisam očekivao — kao na primjer stari zahrđali pištolj, mač u koricama, nekoliko neobičnih škrinja i zamotlja-ja, a na polici dvije strašne sadrene maske, preko mjere podnadule i kao s nekim ukočenim trzajem oko nosa. Stolica gospodina Jaggersa, s visokim naslonom, od posve crne konjske strune, bila je uokvirena nizovima mjedjenih čavlića kao lijes; zamišljao sam ga zavaljena u naslonjaču kako gricka kažiprst i šiba pogledima svoje klijente. Soba je bila malena, a klijenti kao da su se običavali naslanjati na zid: zidovi, a osobito onaj nasuprot stolice gospodina Jaggersa, bili su zamašćeni od ljudskih leđa. Sjetih se da je i jednooki džentlmen strugao leđima po zidu kada je zbog mene, iako ne mojom krivnjom, bio izbačen iz sobe.

Sjeo sam na stolicu za klijente, smještenu nasuprot Jaggersove, sav prožet tužnom atmosferom toga mjesta. Opazio sam da se i na namještenikovu licu, kao i na licu njegova poslodavca, vidjelo da zna o svakome ponešto na njegovu štetu. Radoznalo sam se pitao, koliko li je činovnika moglo biti u gornjem katu i opaža li se na svima ta pogubna prevlast nad ostalim ljudima. Htio sam saznati povijest te starudije, porazbacane po sobi, i kako je dospjela ovamo. Čudio sam se onim dvjema podbuhlim posmrtnim maskama i pitao se jesu li možda likovi iz porodice gospodine Jaggersa, pa ako je na svoju nesreću i imao dva tako ružna rođaka, zašto ih je trebalo postaviti na prašnjave police izlažući ih garu i upljucima muha, umjesto da im nade prikladno mjestance kod kuće. Ja, dakako, još nisam znao što znači provesti ljetni dan u Londonu, pa sam možda bio tako potišten i zbog vrućine, pokvarena zraka, te prašine i pijeska, čime je sve naokolo bilo pokriveno gustom naslagom. Sada dok sam sjedio i čekao u zagušljivoj sobi gospodina Jaggersa, čudio sam se svemu tomu i nisam mogao više podnijeti pogled onih dviju maska na polici iznad naslonjača gospodina Jaggersa, pa sam ustao i izišao.

175

Kad rekoh namješteniku da ću se malko prošetati na svježem zraku, čekajući gospodina Jaggersa, savjetova mi da skrenem iza ugla i doći ću na Smithfield. Tako sam dospio tamo i činilo se kao da se to gnusno mjesto, prepuno prljavštine, masti, krvi i smrada lijepi za mene! Stoga sam nastojao da se što prije maknem odanle, te sam zakrenuo u ulicu gdje sam ugledao crnu kupolu katedrale sv. Pavla, što se preda mnom izbočila iza neke mrke kamene zgrade, a neki mi prolaznik reče daje to zatvor Nevvgate. Prosljedivši uza zid tamnice, opazih daje kolnik nastroj slamom kako bi se prigušio štropt vozila u prolasku. Po tome, i po mnoštvu svijeta koje je okolo postajkivalo, zaudarajući po rakiji i pivu, zaključio sam da se sada održavaju suđenja.

Dok sam se ogledavao, neki me neobično prljavi, prilično nakresani službenik pravde upita bih li volio ući i prisustvovati kojem suđenju. Saopćio mi je da bi mi za pola krune mogao pribaviti mjesto u prvim redovima, odakle bih vrlo dobro vidio samog predsjednika suda s vlašuljom i u službenom ruhu. Govorio je o toj strašnoj ličnosti kao o voštanoj figuri, a čas

zatim ponudi mi ga za sniženu cijenu od 6sam-naest penija. Pošto sam odbio ponudu, izgovarajući se da imam sastanak, bio je tako ljubazan te me odveo u neko dvorište i pokazao mjesto gdje se čuvaju vješala i gdje javno šibaju osuđenike. Zatim me odvede do Vrata dužnika, na koja vode zločince na vješala, i nastojeći da poveća moje zanimanje za ta strašna vrata, doda da će »četvorica takvih« prekosutra u osam sati ujutro njima proći i biti najedanput pogubljeni. To je bilo grozno i predočilo mi London u strašnoj slici; to više što je čovjek, koji je za šiling-dva prodavao predsjednika suda, bio od glave do pete, ne izuzimajući ni džepni rupčić, obučen u odijelo što je zaudaralo na plijesan, a prvobitno zacijelo nije bilo njegovo, nego ga je, kako sam sebi uvertio u glavu, kupio za jeftin novac od krvnika. Pod 'Na tom su se trgu usred Citvja nekoć vršila smaknuća, a u Dickensovo je doba bila tamo govedarnica. - Prev. 2 i pol šilinga. — Prev. ■ Lord Chiefjustice zvao se nekoć predsjednik glavnog sudišta za civilne parnice {Court of Common Pleas). — Prev.

176

tim sam okolnostima smatrao da sam se za jedan šiling jeftino riješio toga napasnika. Skoknuh u ured da pitam je li se gospodin Jagggers već vratio, a kako ga još nije bilo, ponovno sam pošao malo u šetnju. Ovaj sam se put prošetao preko Little Britaina i zakrenuo u Bartholomew Close', te sam opazio da su osim mene i drugi čekali na gospodina Jagggersa. Tu su bila dva čovjeka tajanstvena izgleda, što su se šunjala Bartolomeje-vim prolazom i zamišljeno o nečem razgovarala zabadajući noge u pukotine pločnika. Kad su prvi put prošli pokraj mene, reče jedan od njih svome drugu: - Ako ikome, to će Jagggersu, bez sumnje, uspjeti. - Na uglu je stajao mali skup od tri muškarca i dvije žene, a jedna je od njih plakala i otirala suze u prljavi šal, dok ju je druga tješila: -Jagggers ima njegovu stvar u rukama. »Malija2, pa što bi još htjela?« — Dok sam onuda lutao, došao je u Prolaz i neki mali Zid pocrvenjelih očiju, u društvu drugog malog Zida. Onaj je prvi poslao drugoga po nekom poslu, i pošto je ovaj otišao, vidio sam kako je Zid, očito vrlo razdražljive prirode, stao poskakivati pokraj stupa ulične svjetiljke i mahnito vikati: — Jaggerza, Jaggerza, Jaggerza fi meni tajte, jer sfi ostali su niš-tarije, snajte! — Sve su to bila svjedočanstva o popularnosti moga skrbnika i snažno su djelovala na mene, pa sam se divio i čudio još više nego prije. Najzad, pogledavši kroz rešetke vrata Bartolomejeva prolaza prema Little Britainu, vidio sam gospodina Jagggersa kako cestom dolazi prema meni. U isto su ga vrijeme ugledali i drugi koji su ga čekali, te nastade prava strka kad ga svi saletješe. Gospodin Jagggers stavi mi ruku na rame i povede dalje, ne rekavši ni riječi, već zametne razgovor s onima koji su ga slijedili. Ponajprije se obrati dvojici tajanstvenih muškaraca.

- Pa, vama nemam ništa reći - doda upirući u njih kažiprst. - Ne želim znati više nego što znam. A što se tiče uspjeha, taj je neizvjestan

1 Bartolomejev prolaz. - Prev.

2 Amalija. - Prev.

177

kao »pismo - glava«. Rekao sam odmah spočetka daje čitava stvar kao »pismo — glava«. Jeste li platili Wemmicku?

— Jutros smo skupili novac, gospodine — odgovori jedan od dvojice ponizno, dok je drugi pažljivo motrio lice gospodina Jagggersa.

— Ne pitam kada i gdje ste ga skupili, ni da li ste ga uopće skupili. Je li Wemmick primio novac?

— Da, gospodine — odgovoriše obojica u jedan glas.

— Vrlo dobro, možete ići. Neću da idete za mnom! — reče gospodin Jagers i zamahne rukom kako bi ih odbio od sebe. — Ako kažete samo još jednu riječ, odustat ću od vaše obrane.

— Mislili smo, gospodine Jagers... - progovori jedan od dvojice i smače šešir s glave.

— A rekoh vam da baš to ne činite — naglasi gospodin Jagers. — Vi ste mislili! Ja mislim za vas, i to neka vam bude dosta. Ako vas budem trebao, znam gdje ću vas naći. Ne ću da idete za mnom. Ne želim više čuti ni riječi.

Ona se dvojica zglednuše kad im gospodin Jagers odmahne rukom, te ponizno usporiše korake i zaostadoše iza njega, i više ih nije bilo čuti.

— A sad vi! — reče gospodin Jagers nenadano zastavši i obraćajući se onim dvjema ženama u šalovima, a nato se ona tri muškarca bojažljivo udaljiše. - O, vi ste, Amalija?

— Da, gospodine Jagers.

— A sjećate li se — nato će gospodin Jagers — da sada ne biste bili tu, niti biste mogli biti tu da nije bilo mene?

— O da, gospodine! — uskliknuše žene u isti mah. — Bog vas blagoslovio, mi to vrlo dobro znamo.

— Pa zašto onda - reče gospodin Jagers - dolazite ovamo?

— Moj Bili, gospodine! — zavapi žena koja je plakala.

— Slušajte, nešto ću vam kazati — produži gospodin Jagers. — Jednom za svagda! Ako vi ne znate da je vaš Bili u dobrim rukama, ja to znam. Pa ako budete dolazili ovamo da me gnjavite s tim vašim Bil-lom, onda ću i vas i Billa učiniti primjerom i pustiti ga iz svojih ruku. Jeste li platili Wemmicku?

178

- O da, gospodine, sve do posljednje pare.

- Lijepo. Onda ste učinili sve što je trebalo. Recite još jednu riječ — samo još jednu riječ — i Wemmick će vam vratiti novac.

Ta je strašna prijetnja natjerala obje žene da smjesta ustuknu. Sada je preostao samo razdražljivi Zid, koji je već nekoliko puta prinio k usnama skut Jagersova kaputa.

- Ne poznajem tog čovjeka! — reče Jagers. — Sto želi to čeljade?

- Traki kospotin moj! Ja sam prat ot Aprahama Lazarusa!

- Tko je to? — upita gospodin Jagers. — Pustite moj kaput. Prije nego što je ispustio kaput, molitelj još jedanput poljubi skut i

odgovori: - Apraham Lazarus, ozumnjičen spog sreprnine.

- Zakasnili ste — odgovori mu gospodin Jagers. — Ja zastupam protivničku stranku.

- O feliki Poše, kospotin Jaggerz! - uzvikne razdražljivi Zid pro-blijedivši kao krpa. - Faljta ne mislite reći ta fi protif Aprahama Lazarusa!

- Da, protiv njega - odvrati gospodin Jagers - i svršeno. Maknite mi se s puta.

- Kospotin Jaggerz! Samo pol minut! Moj ročeni pratić taj minut otišla to kospotin Wemmick pristati na sfaki uslof što on trašiti. Kospotin Jaggerz! Samo četfrtina minut! Kat fi pristati mi fas otkupiti ot protifna stranka - mi platiti sfaka cena! Nofac ne ikрати uloka! - Kospotin Jaggerz — Kospotin...!

Moj skrbnik savršenom ravnodušnošću odgurne molitelja i ostavi ga poskakivati na pločniku kao da mu je pod nogama žeravica. Bez daljih upadica stigismo u uredsku prostoriju s ulične strane i zatekos-mo u njoj namještenika i onu stranku u baršunastom odijelu s krznenom kapom.

- Evo Mikea- reče namještenik ustavši sa stolice, pristupivši gospodinu Jagersu povjerljivo.

- O! - usklikne gospodin Jagers, okrenuvši se Mikeu, koji je oko prsta motao uvojak kose nasred čela - vašem će se drugaru suditi danas poslije podne. No, što je?

179

— Pa, gospodine Jagers - odvrati Mike glasom kao da je uvijek prehladen, dosta sam se namučio, ali sam najzad našao onog pravoga koji nam treba.

— A što je spreman iskazati pod prisegom?

— Pa, gospodine Jagers - reče Mike brišući nos ovaj put ne u rukav već u krznenu kapu — taj će vam zapravo sve priseći.

Gospodin Jagers, isturivši kažiprst prema licu prestrašenog klijenta, odjednom plane: — Slušajte! Već sam vas prije upozorio da ćete me upamtiti ako vam ikad padne na um da tu ovako razgovarate! Nitkove prokleti, kako se usuđujete MENI to kazati?

Klijent je zinuo, ne samo uplašen, nego i zgranut, kao da ne zna što je počinio.

— Mamlaze! — šapne namještenik, munuvši ga laktom u rebra. — Su-pljoglavče blesavi! Je li bilo potrebno da mu to kažeš u lice?

— Pitam vas, dakle, bezjače glupi — reče moj skrbnik vrlo strogo' — još jednom, i to posljednji put, na što se čovjek, kojeg ste mi doveli ovamo, spreman zakleti?

Mike se vrlo pažljivo zagleda u lice moga skrbnika kao da želi nešto saznati, te polako reče: - Ili će pod zakletvom potpisati kako je sve bilo, ili izjaviti daje bio u društvu s onim drugim i da ga one kobne noći ni na čas nije ostavio sama.

— Slušajte, budite na oprezu! Kakav je društveni položaj toga svjedoka?

Mike pogleda u svoju kapu, pogleda u pod, pogleda u strop, pogleda namještenika, pa naposljetku pogleda i mene prije nego što je zbunjeno stao odgovarati: - Prerušili smo ga u... - kadli moj skrbnik prasne:

— Sto? Vi ste — vi ste ga — ?

(- Mamlaze! - opet će namještenik i sune ga u rebra.) Pošto se neko vrijeme nemoćno ogledavao oko sebe, Mike se razvedri i ponovno zausti: - Obukli smo ga kao pristojna pečenjara, kao neke vrste — slastičara.

— Je li ovdje? — upita moj skrbnik.

— Ostavio sam ga sjediti pred vratima, iza ugla.

180

— Provedite ga ispred ovog prozora da ga vidim.

Označeni je prozor bio u pisarnici, te nas trojica stadosmo iza žičane zavjese, i uskoro vidjesmo kako naš klijent nehajno prolazi ispred nas, a s njim i neki dugonja razbojnička izgleda u bijelom prekratkom platnenom odijelu s papirnatom kapom na glavi. Bezazleni slastičar nije nipošto bio trijezan, a crna mu je masnica na oku bila već pomalo pozelenjela, pa ju je premazao.

- Kažite mu da smjesta odvede toga svjedoka - s gnušanjem naredi moj skrbnik činovniku — i pitajte ga koji mu je bijes da dovodi takva svjedoka?

Moj me skrbnik potom povede u svoju sobu i, dok je stoječki do-ručkovao, vadeći jelo iz kutije za sendviče, zalijevajući zalogaje španjolskim vinom iz malene boce (činilo mi se da se ljuti i na onaj sendvič što gaje žvakao), reče mi što je za mene bio poduzeo. Trebao sam otići u Barnard's Inn, u stan mladog gospodina Pocketa, gdje je za mene već spremljena postelja; tamo ću ostati do ponedjeljka. U ponedjeljak trebam s njim poći u kuću njegova oca da vidim hoće li mi se tamo svidjeti. Rekao mi je usto koliko ću novaca mjesečno primati — bila je vrlo izdašna svota — a zatim izvadi iz pretinca stola i izruči mi adrese nekih trgovaca, kod kojih ću nabaviti odijela i sve ostalo, što će mi po svoj prilici trebati. — Uvjerit ćete se da se možete dobro zadužiti, gospodine Pipe - doda moj skrbnik okrijepivši se ponovno čašicom, a bočica je pritom zamirisala kao puna bačva španjolskoga vina - a ja ću tako moći provjeriti vaše račune i malo vas pritegnuti ako vidim da trošite više no što biste smjeli. Dabome da ćete prije ili kasnije zabraz-diti, no to ne će biti moja krivica.

Pošto sam malo razmislio o tom ohrabrujućem mišljenju o meni, upitao sam bih li poslao po kočiju? Odgovori mi da nije potrebno, jer mjesto kamo sam se spremao nije daleko: ako želim, Wemmick će me otpratiti onamo.

Tako sam saznao da je Wemmick namještenik u pokrajnjoj sobi. Dozvao je zvoncem drugog činovnika iz gornjeg kata, koji će zamijeniti Wemmicka dok bude odsutan, i pošto sam se rukovao sa skrbni-

181

kom, izišao sam s namještenikom na ulicu. Naišli smo na novi skup čekalaca, no Wemmick se progura između njih, rekavši hladnim, ali odrješitim glasom: - Kažem vam da uzalud čekate. Ne želi ni s jednim od vas razgovarati. - Brzo ih se riješismo i zajedno podosmo dalje.

21. POGLAVLJE

Putem sam promatrao gospodina Wemmicka da vidim kako izgleda pri danjoj svjetlosti. Vidio sam da je suh i malena stasa, četveroug-lasta kao od drveta lica, izdjeljanog, ali ne do kraja isklesanog tupim dlijetom. Na licu je bilo jamica, što bi mogle biti i smjehuljci da je materijal, u koji su bile urezane, bio finiji, a dlijeto oštrije; no ovako su bile obične zarezotine. Dlijeto je na tri-četiri mjesta pokušalo oko njegova nosa poljepšati lice, no bez uspjeha; ostali su samo tragovi tih pokušaja. Zaključio sam da je neženja, jer mu je rublje bilo otrcano; a bit će daje u njegovoj obitelji bilo mnogo smrtnih slučajeva, jer je na ruci nosio najmanje četiri žalobnička prstena, a u kravatu zataknuo iglu s likom žene što plače ispod vrbe žalosnice nad grobom ukrašenim urnom. Opazio sam da je i na lanac od sata povješao mnogo prstenja i pečatnika, kao daje bio opterećen tužnim uspomena na mnoge pokojne prijatelje. Oči su mu bile sitne, crne, oštre - a usta velika, tanka i namreškana. Po mome sudu moglo mu je biti najviše četrdeset do pedeset godina.

— Niste, dakle, nikad prije bili u Londonu? — upita me gospodin Wemmick.

— Ne — odgovorih.

— I ja sam nekad bio novajlija u tom gradu — odvrati Wemmick. — Čudno kad sada na to pomislim.

— No sada se dobro raspoznajete?

— Pa, prilično — odvrati. — Znam kako se u njemu živi.

— Je li zaista tako opak grad? - upitam tek da nešto kažem, a ne iz radoznalosti.

182

— U Londonu vas mogu prevariti, orobiti i ubiti. No posvuda u svijetu ima ljudi koji će to isto učiniti.

— Ako između njih i vas postoji mržnja.

— O, meni o takvoj mržnji nije ništa poznato - odvrati Wemmick — tu se ne radi o mržnji. Oni će to učiniti ako mogu pritom nešto ušićariti.

— To gore.

— Mislite li? — odvrati Wemmick. — Rekao bih da je jedno te isto. Šešir je nabio na potiljak i gledao ravno preda se; hodao je ponosito

kao da na ulici nema ničeg što bi bilo vrijedno njegove pažnje. Usta su mu bila kao otvor na sandučiću za pisma, te se činilo da se neprestano smješka. Došli smo nakraj Holborn Hilla, prije nego što sam vidio da se uopće ne smješka, već da su mu se usta samo tako uobličila.

— Zna li gdje stanuje gospodin Matthew Pocket? — upitam gospodina Wemmicka.

— Da - potvrdi, pokazujući glavom pravac. - U Hammersmithu, zapadnom kraju Londona.

— Je li daleko?

— Pa, recimo pet milja.

— Poznajete ga?

— Ta vi ste pravi istražni sudac! - reče gospodin Wemmick, pogledavši me odobravajući. - Da, poznajem ga. Ja ga poznam!

U tim je riječima bilo u isti mah pohvale i prezira tako da sam osjetio neku nelagodnost; dok sam još ispod oka gledao njegovo nepronicavo lice, ne bih li ipak na njemu otkrio nešto što bi ublažilo smisao njegovih riječi, najavi da smo stigli u Barnard's Inn. Moja nelagodnost nije time postala manja, jer sam zamišljao da je to hotel, kojim upravlja gospodin Barnard, prema kojem je Plavi vepar u našem gradu obična krčma¹. Sada sam razabrao da je Barnard samo duh bez tijela, puka

¹ Prvobitno značenje engleske riječi inn je krčma, gostionica, hotel; no tom se riječi označuje i veliko zdanje ili kompleks zgrada, npr. The Inns of Courts znači Odvjetnička komora. — Prev.

183

utvara... moje mašte, a njegov hotel najotrcanija gomila bijednih stračara zbijenih u smrdljivom zakutku, kao neke klupske prostorije za mačje sastanke.

Ušli smo u to zaklonište na vratašca što su bila u velikim ulaznim vratima, i prošavši kroz vežu, našli se na malom, bijednom četverokutnom trgu, koji mi se pričinio kao napušteno groblje. Pomislih da još nikad ne vidjeh jadrnijeg drveća, vrabaca, mačaka, ni kuća (otprilike pola tuceta na broju). Prozori su stanova u tim kućama bili krajnje zapušteni. Rasklimani okviri i dronjave zavjese, lonci sa zakržljanim cvijećem, razbijena okna, sve u prašini i raspadanju, sklepano tek da drži. Iz pustih su soba odasvud zurili na mene o-glasi: »Iznajmljuje se«, »Iznajmljuje se«, »Iznajmljuje se«, kao da se novi bijednici više nisu vraćali ovamo. Čini se da se osvetnički duh Barnardov smirio od učestalih samoubojstava sadašnjih stanara, pokopanih pod ovim neposvećenim kamenjem. Čada i zagušljiv dim zaodjenuli su ovu napuštenu tvorevinu Barnardovu žalob-ničkom crninom. Posula je glavu pepelom, pa pokajnički i ponizno tavorila u rupčagi zasutoj prašinom. Eto, samo to sam vidio, dok je sasušeno i raskvašeno, i sve ostalo smeće, što je po tavanima i podrumima trunulo, miševina, nečist od štakora, stjenica i obližnjih konjušnica- dražilo moj njuh kao da jadikuje: »Isprobajte Barnardovu mješavinu!«

Prvo ostvarenje mojih velikih očekivanja bilo je tako jadno da sam očajno pogledao u gospodina Wemmicka. Pogrešno shvativši moju zaprepaštenost, upita: — Ah! Ovaj vas mir podsjeća na selo? I mene.

Povede me u neki zakutak i uspne se sa mnom stepenicama, koje — čini se — da su se polako raspadale u pilotinu, te će stanari iz gornjeg kata jednog dana pogledati na vrata i opaziti da više ne mogu sići, i dovede me do soba na vrhu. G. POCKET, ML. bilo je ispisano na vratima, a na škrabici za pisma zatakuta cedulja - »Vratit ću se uskoro.«

- Bez sumnje nije mislio da ćete tako brzo stići - objasni mi Wem-mick. — Više me ne trebate?

184

- Ne, hvala.

- Budući da ja vodim brigu o novcu - doda Wemmick- vidat ćemo se po svoj prilici vrlo često. Dovidjenja.

- Dovidjenja!

Pružih mu ruku, a gospodin Wemmick se u prvi mah zagleda u nju kao da nešto tražim. Onda me pogleda i reče da bi ispričao svoju zabunu:

- Pa, dabome! Vi se rukujete?

Bio sam prilično smućen, misleći da to u Londonu nije više u modi, ali rekoh »da«.

- Odvikao sam se od toga - sve dosada! - reče Wemmick. - Bilo mi je zaista vrlo drago što smo se upoznali. Dovidjenja!

Pošto smo se rukovali, a on otišao, otvorio sam prozor na stubištu, te umalo što sam sebi ne odsjekoh glavu, jer je uže bilo istrunulo, pa prozor sunu dolje kao nož giljotine. Na sreću, to se dogodilo takvom brzinom da nisam dospio promoliti glavu. Izbjegavši tako smrt, zadovoljio sam se zamagljenim pogledom na »Hotel« kroz krutu naslagu blata na prozoru i tužno gledajući van govorio sam sebi da ljudi pretjerano veličaju ljepotu Londona. Za gospodina Pocketa ml. »uskoro« je značilo nešto drugo nego za mene, jer sam gotovo bio već izludio vireći više od pola sata kroz prozor, upisavši nekoliko puta svoje ime u prašinu svakog stakla, dok ne začuh bat nogu po stepenicama. Preda mnom se postupno pojavio šešir, glava, kravata, prsluk, hlače i cipele člana društva otprilike mojeg položaja. Ispod svake je ruke nosio papirnatu vrećicu, a osim toga u jednoj i zdjelu jagoda, i sav se zapuhao.

Upita: - Gospodin Pip?

Uzvratih: — Gospodin Pocket?

- Bože! - usklikne - vrlo žalim, no znao sam da jedna poštanska kola odlaze iz vašeg kraja oko podne, pa sam mislio da ćete s tima doći. Izašao sam zapravo baš zbog vas - iako to nije isprika - uvjeren da će vama, koji dolazite sa sela, prijati malo voća poslije večere i pošao na tržnicu Covent Garden da kupim što ljepše.

185

Iz nekog mi se razloga činilo da će mi oči iskočiti iz glave. Nepažljivo sam slušao njegove uljudne riječi i sve me jače obuzimala misao da sanjam.

- O, bogo moj - usklikne gospodin Pocket Mladi - ta se vrata tako teško otvaraju!

Kako se voće u papirnatim vrećicama pod rukama naočigled pretvaralo u marmeladu, dok se on iz petnih sila trudio da nasilu otvori vrata, umolih ga da dopusti da pridržim voće. On mi ga prepusti uz ljubazan smiješak i uhvati se u koštac s vratima, kao da su divlja zvijer.

Napokon tako naglo popustiše da je zateturao unatrag i na mene, te se i ja povedem natrag na vrata sučelice našima i obojica se nasmijasmu. No ipak sam još svejednako osjećao da će mi oči iskočiti iz glave i daje sve to samo san.

- Izvolite ući - reče gospodin Pocket Mladi. - Ako dopustite, poći ću naprijed. Kod mene je prilično pusto, ali se nadam da ćete se već nekako smjestiti i strpiti do ponedjeljka. Otac je mislio da ćete se sutra bolje osjećati u mom, nego u njegovu društvu, i željeti malko prošetati po Londonu. Pokazat ću vam London od srca rado. Sto se tiče jela, nećete se trebati potužiti; bit će poručeno iz naše gostionice, i to (pravo je da vam to kažem) na vaš trošak, jer je gospodin Jagers tako naredio. Naš stan nije nimalo sjajan, jer moram sam zarađivati kruh budući da mi otac ne može ništa dati, a kad bi i mogao, ne bih primio. To je naša dnevna soba. Kako vidite, stolci, stolovi, sagovi i ostalo, sve što se moglo poslati od kuće. No ne mislite da su i stolnjak, žlice i drugi pribor za jelo moje vlasništvo, jer sve je to zbog vas doneseno iz gostionice. Tu je moja mala spavaonica, malo pljesniva, ali kod Barnarda je sve nekako pljesnivo. A to je vaša spavaonica, namještaj je unajmljen; nadam se da vam je po volji; ako vam što ustreba, recite, pa ću vam donijeti. Sobe su odijeljene od ostalih stanova; bit ćemo sami za sebe, no nadam se da se ne ćemo potući. Ali, Bože moj, vi još uvijek držite vrećice u rukama. Dopustite da ih uzmem. Upravo se stidim koliko sam nepažljiv.

186

Kako sam stajao nasuprot gospodinu Pocketu Mlađem, kad sam mu dodavao vrećice, jednu pa drugu, vidio sam kako su se i njegove oči raširile od istog iznenađenja koje je bilo i u mojem pogledu, te on, us-tuknuvši malo, usklikne:

- O, gospode Bože, pa vi ste onaj mali skitnica?

- A vi - odgovorih - onaj bljedoliki mladi džentlmen!

22. POGLAVLJE

Bljedoliki mladi džentlmen i ja stajali smo u Barnardovu hotelu gledajući jedan drugom u lice, a onda obojica prasnusmo u smijeh. - Tko bi pomislio da ste to vi! - rekoš, a on: - A tko bi pomislio, da ste to vi! - Ponovno se zagledasmo jedan u drugoga i opet prasnusmo u smijeh. Bljedoliki mladi džentlmen, dobrodušno pružajući ruku, nastavi: - Nadam se daje sve to prošlo, i bilo bi vrlo plemenito od vas kad biste mi oprostili što sam vas nekad tako žestoko namlatio.

Iz tih sam riječi razabrao daje gospodin Herbert Pocket (jer se bljedoliki mladi džentlmen zvaše Herbert) uvelike brkao ono što je bio naumio, s onim što je učinio. No ja mu uljudno odgovorih, te stisnuh mu ruke.

- Vaše se velike nade nisu u ono vrijeme ispunile? - upita Herbert Pocket.

-Ne.

- Ne - prihvati. - Čuo sam kako vam se tek nedavno nasmijala sreća. U ono sam vrijeme i ja bio u potrazi za njom.

- Zaista?

- Da, da. Gospođica je Havisham poslala po mene da vidi ne bi li me mogla zavoljeti. Ali nije mogla - ili, bilo kako bilo, nije me zavoljela.

Htio sam biti pristojan, pa ubacim da me to veoma čudi.

- Imala je vrlo loš ukus - nasmije se Herbert - ali je tako. Da, poslala je po mene; bio je to pokusni posjet. Da sam tom prilikom uspio, dr-

187

žim da bi se postarala za moju budućnost, a možda bih se bio i - kako-se-ono-već-kaže - s Estellom ...

Upitah naglo i strogo: — Sto biste se vi s Estellom?

Dok smo razgovarali, raspoređivao je voće u zdjelama te nije skupio svu pažnju na ono o čemu je govorio i zato se nije odmah dosjetio pravoj riječi. - Pa vjerio - objasni još uvijek zabavljen voćem. - Vjerio, zaručio, nazovite to kako god hoćete.

— A kako ste podnijeli to razočaranje? — upitah.

— Koješta! Nije mi bilo baš mnogo stalo do toga. Ona je okrutnica.

— Gospođica Havisham? - ubacih.

— Ne velim da nije, ali mislio sam na Estellu. Ta je djevojka nesmiljena, gorda i hirovita do krajnosti, a gospođica Havisham je odgaja tako da bi se preko nje osvetila svim muškarcima.

— U kakvom je rodu s gospođicom Havisham?

— Ni u kakvom — odgovori. — Samo posvojče.

— A zašto svim muškarcima? O kakvoj se osveti radi?

— O Bože, gospodine Pipe! Zar ne znate? -Ne.

— Vjere mi, to je čitava pripovijest, koju ću vam radije ispričati za večerom. A sada mi dopustite da vas upitam kako ste vi onaj dan došli onamo?

Ispričao sam mu, a on me pomnjivo slušao sve do kraja, te ponovno udari u smijeh i upita je li me sve boljelo? Nisam ga pitao je li njega sve boljelo, jer je moje mišljenje o tome bilo sasvim utvrđeno.

— Koliko sam razabrao, gospodin Jagers je vaš skrbnik? — nastavi. -Da.

— Vama je poznato da je on poslovni savjetnik i odvjetnik gospođice Havisham i da uživa njezino puno povjerenje više nego ma tko drugi?

To je pitanje (osjetih) vodilo navrlo sklisko tlo. Odgovorih s izvjesnom uzdržljivošću, koju nisam ni pokušao sakriti, da sam vidio gospodina Jagersa u kući gospođice Havisham istog dana kada je među nama došlo do borbe, no to je bilo prvi i posljednji put, i da sam uvjeren kako se Jagers zacijelo ne sjeća da me je ikad ondje sreo.

188

— Bio je tako dobar, te je mog oca preporučio za vašeg učitelja i posjetio ga da mu to predloži. Čuo je dakako za njega od gospođice Havisham. Moj je otac bratić gospođice Havisham, što ne znači daje zbog rodbinskih veza posjećuje, jer nije laskavac koji traži njezinu milost.

Herbert Pocket je bio iskren i otvoren, što je djelovalo vrlo simpatično. Dotad, a ni poslije, nisam nikad vidio čovjeka kod kojeg bi se iz svake kretnje i riječi čvršće bio uvjerio da je već po prirodi nesposoban učiniti nešto potajno i podlo. U čitavu njegovom biću bilo je neko čudnovato nadanje, a u isti mah nešto mi je došaptavalo kako nikad ne će osobito uspjeti, niti se obogatiti. Ne znam zašto sam tako mislio. Već kod prvog susreta, prije nego što smo sjeli za stol, obuzela me ta misao, ali ne mogu odrediti zbog čega.

Bio je još uvijek bljedoliki mladi džentlmen, na kome se pored sve živahnosti i bistroće vidjela neka tromost, što je odavala čovjeka po prirodi ne odviše snažna. Lice mu nije bilo lijepo, no bilo je više od toga: bilo je neobično ljubazno i veselo. Tijelo mu je bilo malo nespretno, kao u dane kada sam ga šakama tako bezobzirno izmijesio, no izgledalo je kao da će uvijek ostati mladenački gipko i lako. Veliko je pitanje bi li krojačko remek-djelo provincijskog majstora Trabba mnogo bolje pristajalo njemu, nego meni; ali sam bio uvjeren daje njegovo prilično pohabano odijelo na njemu stajalo mnogo elegantnije, nego moje novo na meni.

Kako je bio razgovorljiv i sve mi saopćavao, smatrao sam da, s obzirom na naše godine, ne bi bilo nimalo lijepo kad bih se ja pred njim sustezao. Stoga sam mu ispričao svoju malu priču, naglašujući kako mi je zabranjeno raspitivati se o svom dobročinitelju. Također sam mu spomenuo kako su me odgajali da danas-sutra postanem kovački majstor u svom selu, te sam, prema tome, tek slabo upućen u dobro vladanje, pa bih smatrao velikom dobrotom s njegove strane kad bi me upozorio kad god opazi da sam u neprilici ili da ću počinuti neku nesmotrenost.

- Drage volje - pristade - iako bih se usudio već unaprijed reći da će biti potrebno samo malo takvih upozorenja. Mi ćemo, rekao bih,

189

vrlo često bili zajedno, pa bih volio ukloniti svaku nepotrebnu rezer-viranost među nama.

Hoćete li mi dokazati svoje prijateljstvo te me već sada zvati krsnim imenom Herbert?

Zahvalio sam mu i rekoh da pristajem. Saopćih mu da mi je kršteno ime Philip.

— Ime Philip mi se ne sviđa — nasmiješi se — jer me podsjeća na dječaka iz školske početnice, što nam ga, zbog moralne pouke, prikazuju ili kao mamlaza, koji je od lijenosti pao u ribnjak, ili kao debljka, što ne vidi od debljine, ili kao tvrdicu, koji tako dugo zaključava kolač u ormar dok ga miševi ne pojedu, ili kao tako uporna tvrdoglavca, koji je pošao u šumu da povadi mlade ptice iz gnijezda, pa ga proždru medvjedi što su tamo imali brlog. Reći ću ti što bi mi bilo najmilije. Kako se u svemu slažemo, a bio si nekoć kovač — ne ćeš mi valjda zamjeriti?

— Ma kako me nazvao, ne ću ti ništa zamjeriti - odgovorih - no ne razumijem na kakvo ime pomišljaš?

— Ne će ti biti krivo nadjenem li ti ime Handel?' Skladao je dražesnu skladbu pod naslovom Harmonični kovač.

— Bit će mi vrlo drago.

— Dakle, dragi moj Handel — produži i okrene se, kad se vrata otvo-riše - tu je večera.

Molim te da sjedneš na čelo stola, jer večeru si ti naručio.

Ja ni da čujem o tome i tako on sjedne na pročelje, a ja sučelice njemu. Večera je bila dobra, kao da sam bio na gozbi kod londonskog gradskog načelnika, a uživanje to veće što smo bili sami, bez starijih u društvu — i nalazili se u srcu Londona. Boemski karakter gozbe davao joj osobiti čar: »Stol se savijao pod obiljem jela« — što bi rekao gospodin Pumblechook —

nabavljenog iz gostionice. U blagovaonici je bilo sve ispremetano; konobar je zbog toga hodao naokolo, postavljao zdjele na pod (i o njih se spoticao), metnuo rastopljeni maslac na naslonjač, kruh na policu za knjige, sir u kablič za ugljen, a pečeno pile na moju

1 Georg Fridrich Handel (1685 - 1759), njemački kompozitor koji je djelovao i u Engleskoj i odlučno utjecao na tamošnji muzički razvoj. - Prev.

190

postelju u drugoj sobi. Kad sam pošao na počinak, našao sam na njoj svu silu skrućena peršina i maslaca! Sve nas je to zabavljalo, pa kad još konobara nije bilo u blizini da me promatra, veselje je bilo posve nepomućeno.

Većera je malo poodmakla kad sam podsjetio Herberta na obećanje da će mi isprićati sve što zna o gospođici Havisham.

— Zbilja — odvrati — smjesta ću iskupiti obećanje. Dopusti, Handel, da započnem napomenom kako u Londonu nije običaj da se nož tura u usta — jer se ljudi boje da bi moglo doći do nesreće — nego se za to upotrebljava viljuška, koja se međutim također ne gura u usta dublje no što je potrebno. Sve to zapravo nije ni spomena vrijedno, no eto, tako čine drugi, pa se treba tako vladati. A ni žlicu obično ne dižemo poviše od ruke, nego niže. To ima dvojaku prednost. Lakše je stavljamo u usta (a to nam je i svrha), a ujedno — desni nam lakat ne će doći u položaj kao da otvaramo ostrige.

Te mi prijateljske upute davao tako prijazno i veselo da smo se obojica smijali, a ja se jedva malo zarumenih.

— A sada — produži — o gospođici Havisham. Trebaš znati da je kao dijete bila vrlo razmažena. Majka joj umrla, dok je još bila beba, a otac joj nije uskraćivao ni najmanju željicu. Bio je plemenitaš iz tvoga kraja i imao pivovaru. Ne znam zašto se smatra vrlo odličnim baviti se pivarstvom; no jedno stoji: ne da se ni zamisliti da plemić bude pekar, ali može biti plemić nad plemićima i baviti se pivarstvom. Takvih primjera vidiš svakog dana.

— Plemić valjda ne može držati gostionicu? — upitam.

— Ni za živu glavu — odvrati Herbert — ali se zato može u njoj zadržavati koliko ga volja. Dakle, gospodin Havisham bio je vrlo bogat i ponosit. A to je bila i njegova kćerka.

— Gospođica je Havisham bila jedinica? - upitam nasumce.

— Strpi se časak, sad ćemo o tome. Ne, nije bila jedinica; imala je polubrata. Njezin se otac bio potajno ponovno oženio - sve mi se čini sa svojom kuharicom.

— Mislio sam da je bio ponosit — rekoh.

191

— Dragi moj Handel, on je zaista i bio ponosit. Drugi se put oženio potajno upravo zato jer je bio ponosit, a poslije nekog vremena umre mu žena. Nakon njezine smrti, držim, najprije je saopćio kćeri što je učinio, a zatim je njegov sin postao članom obitelji i živio u kući koju poznaješ. Kada je sin poodrastao, pokazalo se da je nasilan, nastran, nezahvalan prema ocu - ukratko daje vrlo loš momak. Naposljetku ga otac razbaštini, ali mu se srce smekša na smrtnoj postelji, te mu oporućno ostavi lijep imutak, iako ni izdaleka toliko koliko je ostavio gospođici Havisham. Izvoli još čašu vina, i oprosti, ako ti napomenem, da se u društvu ne traži da budeš toliko svjestan te iskapiš čašu, i to tako da je gotovo natakneš na nos.

Učinio sam to u velikom uzbuđenju, prateći Herbertovo pripovijedanje. Zahvalim mu se i zamolih ga za oprostjenje. On tek reče: — Ništa, ništa! — i nastavi.

— Gospođica je Havisham postala sada bogata nasljednica, i razumjet ćeš da su se svi mladići otimali za nju. Njezin je polubrat opet raspolagao obilnim novčanim sredstvima; no nešto zbog starih dugova, a nešto zbog novih ludosti što ih je počinjao, njegov se imutak strahovito brzo rasplinuo. Dolazilo je do težih sukoba između njega i nje, nego što ih je bilo između njega i njegova oca, te ljudi sumnjaju daju je mrzio iz dna duše, jer je po njegovu mišljenju

ona podsticala očevu srdžbu prema njemu. A sada dolazim do najbolnijeg dijela te pripovijesti - koju ću samo načas prekinuti da ti kažem kako ubrusu nije mjesto u čaši.

Nikako ne bih znao objasniti zašto sam se toliko trudio da ubrus utrpam u čašu. Znam samo to da sam se zatekao pri tom poslu, a činio sam to tako ustrajno, da bi toliki napor zavrijedio da se uloži u mnogo bolju svrhu. Ponovno mu se zahvalih i zamolih za oprostjenje, a on i ovaj put najprijaznije i veselo ubaci: — Ništa, ništa! — i produži.

— Tada se na poprištu - recimo na trkama, javnim balovima, ili gdje god hoćeš — pojavi neki muškarac, koji poče udvarati gospođici Havisham. Nikad ga nisam vidio, jer se to dogodilo dvadeset i pet godina prije no što smo ti, Handel, i ja bili na svijetu. Čuo sam oca spominjati

192

da je bio vrlo naočit muškarac, kao stvoren za udvaranje. Ali moj otac najodlučnije tvrdi da su ga samo glupani i ljudi s predrasudama mogli smatrati džentlmenom. Jer očevu je načelo da nikad nije, otkad je svijeta i vijeka, postojao pravi džentlmen po vanjštini, koji nije bio u isti mah i po srcu pravi džentlmen. Po njemu, nema tog laštila koje će prekriti pravu strukturu drveta: što ga više laštiš, to se jače pokazuje prava struktura. Eto tako! Taj je muškarac salijetao gospođicu Havisham i prisizao da joj je iskreno odan. Uvjeren sam da sve dotad nije pokazivala neku naročitu osjećajnost, no tada su se probudili svi njezini osjećaji, i ona gaje strastveno zavoljela. Nema sumnje da gaje upravo obožavala. On je promišljeno iskoristavao njezine osjećaje tako što je od nje dobivao velike svote novca, a također je nagovorio da otkupi od svog brata dio što ga je imao u pivovari (a koji mu je popustljivi otac bio ostavio): ona je prekupila taj dio uz veoma visoku cijenu pod uvjetom da će zaručnik, kad postane njezinim mužem, nadzirati i upravljati čitavim poslom. Tvoj skrbnik u ono vrijeme nije spadao u krug poslovnih savjetnika gospođice Havisham, a bila je i suviše umišljena i zaljubljena da bi ma od koga primala savjete. Njezini su rođaci bili siromašni i spletkari, izuzev moga oca. I on je, istina, bio puki siromah, ali nije bio ulizica niti zavidljiv. Budući da je među svima njima on bio jedini nezavisan, upozoravao ju je da se previše zalaže za tog muškarca i predaje posvema pod njegovu vlast. Upotrijebila je prvu priliku da mog oca izbaciz kuće, i to u prisutnosti tog muškarca. Otad je moj otac nikad više nije vidio.

Sjetih se njezinih riječi: »Matthew će napokon ipak doći, te će me gledati kada taj stol bude moj odar«, pa upitam Herberta je li njegov otac još sveudilj tako nepomirljiv prema njoj? - Nije to u pitanju - odgovori - ali ga je ona u prisutnosti svog budućeg muža optužila daje razočarao što svojim laskama nije uspio da je predobije za svoje ciljeve. Kada bi sada došao k njoj, mogli bi drugi — a i sam on, pa čak i ona — misliti da je to istina. Ali vratimo se na onog muškarca, pa završimo s njim. Već je bio dogovoren dan vjenčanja, kupljena vjenčana haljina, određen put ko-

193

jim će krenuti svadbena povorka, a gosti pozvani u svatove. Došao taj dan, ali mladoženja nije došao. Napisao joj list - koji je primila - ubacim - kada je pred ogledalom oblačila vjenčanicu? U devet sati manje dvadeset?

- Na sat i minutu točno - reče Herbert klimnuvši - točno u vrijeme otkako je obustavila sve satove. Što je pisao u listu, osim da je najokrutnije razvrgao vjenčanje, ne mogu reći jer mi nije poznato. Pošto se oporavila od teške bolesti, zapustila je čitavo imanje, i od toga dana nije nikad više vidjela danje svjetlosti.

- Je li to sve? - upitah poslije kratkog razmišljanja.

- Sve što znam, a ja dakako znam samo ono što sam pomalo sam otkrio, jer moj otac svagda izbjegava govoriti o tome; pa ni onda kad me je gospođica Havisham pozvala da dođem k njoj, nije mi više rekao nego što je bilo neminovno potrebno da bih se tamo mogao snaći. No nešto sam zaboravio. Svi su bili uvjereni kako je onaj muškarac, kojemu je tako ludo

poklonila svoje povjerenje, za sve to vrijeme radio u dogovoru s njezinim polubratom i da su se bili urotili protiv nje i podijelili svu dobit.

- Čudim se što je nije oženio, pa sam prigrabio cijeli imutak- rekoh ja.

- Možda je već bio oženjen, a možda su njezine strašne patnje bile dio plana što ga je njezin polubrat bio zasnovao - reče Herbert. - To mi, međutim, nije poznato.

- Sto se dogodilo s onom dvojicom? - upitam, pošto sam ponovno o svemu malko razmislio.

-Još su dublje zagrezli u sramotu, ukoliko uopće može biti veće sramote i moralne propasti.

- Žive li još?

- Ne znam.

- Malo prije si rekao da Estella nije u rodu s gospođicom Havisham, nego da ju je pokćerila. A kada ju je pokćerila?

Herbert slegne ramenima. - Otkako znam za gospođicu Havisham, uvijek je bila uza nju i Estella. A sad, Handel - i konačno odbaci čitavu

194

priču s riječima: — među nama je sada sve posve jasno. Sve što znam o gospođici Havisham, znaš i ti.

— A što ja znam — odvratih — znaš i ti.

— U to sam čvrsto uvjeren. I tako među nama ne može biti nikakva nadmetanja ni zabune. A o uvjetima, pod kojima ti je omogućeno napredovanje u životu — to jest da se ne smiješ propitkivati kome ga imaš zahvaliti, niti o tome pričati — budi čvrsto uvjeren da nikad ne ću povesti razgovor o tome, te da ne ćemo ni izdaljega nešto o tome natuknuti, ni ja, ni itko drugi od mojih.

Rekao je zapravo sve to s toliko istančanosti da sam osjetio kako je to pitanje jednom zauvijek skinuto s dnevnog reda, makar još mnogo godina proveo pod krovom njegova oca. Ali su mu riječi bile toliko značajne da sam također osjetio i to da točno zna daje gospođica Havisham moja dobročinka, baš kao što sam to i sam znao.

Dotad mi nije ni na um palo da je poveo razgovor o tome s namjerom kako bi uklonio svaku sjenku nepovjerenja među nama; no pošto je sve bilo rečeno, osjetili smo takvo olakšanje da mi je postalo sasvim jasno kako je to zaista bila njegova namjera. Bili smo vrlo veseli i ja sam ga u toku razgovora upitao što je njegovo zanimanje, na što mi je odgovorio: - Ja sam kapitalist - osiguravatelj brodova. - Mislim da je opazio kako sam se ogledavao po sobi ne bih li gdje ugledao nešto što podsjeća na brodove ili kapital, jer je nadometnuo: - U Citvju.' Zamišljao sam bogatstvo i važnost osiguravatelja brodova u Citvju kao nešto veličanstveno, te sam s poštovanjem stao razmišljati o tome da sam jednom nekog mladog osiguravatelja izvrgnuo na leđa, iznakazivši mu poduzetne oči modricama i raskrvarivši mu glavu, u kojoj su se vrzle tako odgovorne misli. A zatim ponovno osjetih olakšanje pri čudnoj pomisli da Herbert Pocket ne će nikad imati velikih uspjeha, niti postati bogat.

— Ne ću se zadovoljiti time da upotrijebim svoj kapital samo za osiguravanje brodova. Kupit ću dionice kakvog velikog društva za životna osiguranja, te ću napokon postati i članom uprave. Pomalo ću se

1 Poslovno središte Londona. - Prev.

195

baviti i rudarskim poslovima. Ni jedno ni drugo ne će me spriječiti da zakupim nekoliko tisuća tona brodovlja za svoj račun. Mislim da ću se baviti i prekomorskom trgovinom - doda, zavalivši se na stolcu - s Istočnom Indijom: svilom, šalovima, mirodijama, bojama, lijekovima i skupocjenim drvom. To je vrlo zanimljiva trgovina.

- A dobiti su velike? — upitah.

- Goleme! — glasio je odgovor.

Ponovno sam se kolebao i počeo misliti kako njega očekuje ostvarenje većih nada nego što su moje.

- Mislim da ću također trgovati - produži, zataknuvši palce u džepove prsluka- i sa Zapadnom Indijom: šećerom, duhanom i rumom. A i sa Cevlonom: osobito slonovim kljovama.

- Bit će ti potrebno za to mnogo brodova — naglasih.

- Čitava flota — odgovori nato.

Sav svladan veličanstvenošću ovih transakcija, upitam ga s kojim zemljama uglavnom trguju brodovi, što ih sada osigurava?

- Nisam još počeo s osiguravanjem - odvрати. - Ogledavam se. -Nekako se činilo da je to zanimanje bilo više u skladu s time što je stanovao u Barnard's Innu, te potvrdih (uvjerljivo): - A-ha!

- Da. Sada radim u jednoj poslovnici i ogledavam se. Upitah: - A je li rad u poslovnici unosan?

- Misliš za mladića koji ondje radi? - odgovori s pitanjem.

- Da, za tebe.

- Pa, baš i - nije! Za mene nije. - Rekao je to kao da nešto pomno sračunava i pravi bilancu. - Nije baš unosan. To jest, poslovnica mi ne plaća ništa, i moram se sam izdržavati.

To, dašto, nije bilo vrlo unosno, i ja sam zatresao glavom u znak da će biti teško iz takva vrela prihoda nagomilati veliki kapital.

- No radi se o tome - nastavi Herbert Pocket - da se pritom ogledavaš. To je ono divno: sjediš u poslovnici i ogledavaš se.

Mene je začudio taj zaključak da se netko - uzмимо - ne bi mogao i izvan poslovnice ogledavati, no šutke sam se priklonio njegovom većem iskustvu.

196

— A onda kucne čas — raspredao je dalje Herbert — kada uočiš dobru priliku, pa se njome okoristiš i - eto, uspio si! Kada si jednom stekao kapital, ništa ti više nije potrebno nego da ga upotrijebiš.

To je bilo veoma nalik na naš borbeni susret u vrtu, da, veoma nalik. Podnosio je neimaštinu upravo tako kako je podnio onaj poraz. Činilo mi se da sada podnosi sve udarce i bubotke, kao što je nekoć podnosio one što sam mu ih ja zadao. Bilo je očigledno da je samo najpotrebnije bilo njegovo, jer se pokazalo daje sve ostalo bilo doneseno ovamo zbog mene iz gostionice ili odnekud drugdje.

Premda je u mašti već bio stekao golemo bogatstvo, služio se sa svim tim tako čedno i skromno da sam mu bio vrlo zahvalan što nije bio sav nadut. To je još povećavalo njegovu prirodenu ljubaznost, pa smo se sjajno slagali. Uvečer smo izašli da se malo prošetamo ulicama, te smo u pola cijene' kupili ulaznice za kazalište. Sutradan po-dosmo u Westminsteru2, a poslijepodne prošetamo parkovima. Čudio sam se tko potkiva sve te silne konje i zaželio da Joe dobije taj posao.

Te mi se nedjelje činilo kao daje prošlo najmanje već nekoliko mjeseci otkako sam ostavio Joea i Bidy. Razdaljina između mene i njih poprimila je tako velike razmjere, i naše močvare bile su sada bogzna kako daleko. Da sam tek prošle nedjelje bio u našoj staroj crkvi, u svom starom nedjeljnom odijelu, pričinjalo mi se sada kao skup najnevjero-jatnijih geografskih i društvenih nemogućnosti pod kapom nebeskom. Pa ipak, na londonskim ulicama prepunim svijeta, gdje je u večernjem sutonu sve blještalo od raskošne rasvjete, osjećao sam nagovještaje tjes-kobnog prijekora što sam daleko od sebe odbacio onu staru jadnu kuhinju kod kuće; a u gluho doba noći u mom su srcu tjeskobno odjekivali koračaji nekog sumnjivog noćobdije, koji je pod izlikom da čuva stražu lunjao oko Barnard's Inna.

'U drugorazrednim londonskim kazalištima moglo se prije kupiti ulaznice u pola cijene (poslije 9h uvečer). - Prev.

U ponedjeljak ujutro, četvrt prije devet, Herbert pode u poslovnicu da se javi — i, mislim, da se ujedno i ogledava — a ja sam mu se pridružio. Trebao se za sat-dva vratiti da me otprati u Hammersmith, a ja sam ga morao sačekati. Meni se činilo da se jaja, iz kojih se prokljuju mladi osiguravatelji, legu u prašini i sunčanoj omari, poput jaja noja, sudeći po mjestima kuda su ponedjeljkom ujutro odlazili budući poslovni velikani. A ni poslovnica, u kojoj je Herbert radio, nije nikako naličila na prikladnu promatračnicu, jer je bila u drugom katu u dvorištu, sva čađava i prljava od poda do stropa, s vidikom na neku drugu poslovnicu u drugom katu na istom dvorištu.

Čekao sam otprilike do podneva i ušao u zgradu Burze, gdje sam vidio čekinjom obrasle ljude kako sjede oko brodskih oglasa, a za koje sam mislio da su veliki trgovci, iako nisam mogao shvatiti zašto su svi tako neveseli. Kada se Herbert vratio, pošli smo na ručak u neku čuvenu gostionicu, kojoj sam se tada divio, a sada vjerujem daje bila najjadnija obmana u Europi, jer sam čak i onda opazio da je bilo više umaka po stol-njacima, noževima i konobarskim odijelima, negoli na odrescima. Nakon što se namirismo za vrlo umjerenu cijenu (uzevši u obzir masnoću, koja je bila besplatna), vratili smo se u Barnard's Inn, uzeli moju malu putnu torbu i krenuli kočijom za Hammersmith. Ondje stigismo oko tri sata poslijepodne, pa smo trebali samo malo pješaci ti do kuće gospodina Pocketa. Dignuvši zasun na ulaznim vratima, upadosmo ravno u mali vrt, s vidikom na rijeku, a u njemu su se igrala djeca gospodina Pocketa. Ukoliko se ne varam, a tu zacijelo nisu posrijedi ni moji interesi niti neke predrasude, vidio sam da djeca gospodina i gospode Pocket nisu rasla niti su ih odgajali, nego su se koprcala kroz život.

Gospoda Pocket je čitajući sjedila na vrtnom stolcu pod drvetom, ispruživši noge na drugi stolac, a obje su dadilje gledale naokolo dok su se djeca igrala. — Mama — reče Herbert — to je mladi gospodin Pip — nato me gospoda Pocket prijazno i dostojanstveno pozdravi.

— Master' Alick i gospođice Jane — vikne jedna dadilja djeci — ako se budete zadržavali u grmlje, past ćete preko njega u rijeku i utopit ćete se, a što će onda reći vaš tatica?

Za to vrijeme digne djevojka sa zemlje rupčić gospode Pocket uz riječi: — To je već šesti put što vam je pao, gospodo! — našto se gospoda Pocket nasmija i odgovori: - Hvala, Flopson - i namjestivši se tada samo na jednoj stolici, ponovno se lati knjige. Lice joj se smjesta na-mršti i ona se zadubi u knjigu kao da već čita tjedan dana, no prije nego što je dospjela pročitati desetak redaka, upre oči u me i progovori: — Nadam se da je vaša mama zdrava? — To me je neočekivano pitanje toliko zbunilo da sam stao upravo nemoguće buncati o tome kako nikako ne sumnjam da bi se vrlo dobro osjećala i bila tom pažnjom vrlo polaskana, te bi i nju najljepše pozdravila da postoji, kadli mi dadilja priskoči u pomoć.

— To je sada već sedmi put! — usklikne, dokučivši rupčić. — Pa što vam je danas, gospodo!

— Gospoda Pocket uzme rupčić, pogleda ga najprije s neizrecivim iznenađenjem, kao da ga nikad dosad nije vidjela, a zatim joj preko lica zatitra osmijeh prepoznavanja, zahvali gospodi Flopson, zaboravi na me i nastavi čitati.

Imao sam vremena da ih izbrojim i našao daje bilo ništa manje nego šest malih Pocketa različite dobi, što su se koprcali kroz život. Jedva što sam ih nabrojio, kadno se oglasi sedmi, i zrakom se prolomi bolni plač.

— Pa to je beba! — usklikne gospoda Flopson kao da se tome vrlo čudi — Millers, požurite! Gospoda Millers, druga dadilja, otrči u kuću, a dječji se plač postupno smiri i utiša kao da je netko malom trbuhozborcu turio nešto u usta. Gospoda Pocket je za sve to vrijeme čitala, i bio sam radoznao kakva bi to knjiga mogla biti.

Mislio sam da čekamo na gospodina Pocketa da izađe k nama van; no bilo kako bilo, svakako smo čekali. Za to sam vrijeme imao prilike promatrati značajnu obiteljsku pojavu kako se svako dijete, koje bi se u igri dokotalo blizu gospode Pocket, prevrnulo preko nje: — ona bi se svaki put silno začudila — samo načas — dok bi dječja dernjava poslije Gospodar, mladi gospodin — naslov kojim je osobito služinčad nekoć nazivala dječake otmjenih porodica. — Prev.

198

199

toga malo dulje potrajala. Nisam znao kako sebi objasniti tu čudnu okolnost, te sam i nehotice stao o tome razmišljati, dok naskoro nije izišla Millers s bebom. Predade je u ruke gospodi Flopson, a ova bi se u trenutku, kad ju je izručila gospodi Pocket, gotovo naglavce prevr-nula zajedno s bebom preko gospode Pocket da je konačno Herbert i ja nismo uhvatili i pridržali. - Jao meni, Flopson! - povika gospoda Pocket, podignuvši načas oči s knjige — sve se ruši i prevrće!

- Da, jao vama, gospodo! - odvrati Flopson sva zajapurena - a što ste stavili ovamo?

-Ja, Flopson? - čudila se gospoda Pocket.

- Da, vi! Evo tu je klupičica za noge! - usklikne Flopson. - Držite je pod suknjom, pa tko da onda spriječi da se svatko ne spotakne o nju! Držite! Uzmite bebu, gospodo, i dajte mi knjigu. Gospoda Pocket poslušava savjet i stane bebu nespretno ljuljati u krilu, dok su se ostala djeca naokolo igrala. To je samo kratko potrajalo, jer gospoda Pocket izda opću zapovijed da djecu treba odvesti u kuću neka malo prodrijemaju. Tako sam kod prvog posjeta napravio i drugo otkriće da se Pocketi odgajaju koprcanjem naizmjenice s lijeganjem.

Kad su gospode Flopson i Millers spremile djecu u kuću, kao što se malo stado ovaca tjera u tor, a gospodin Pocket izišao iz kuće da bi se upoznao sa mnom, nisam se odveć iznenadio kada sam vidio daje kraj takvih prilika bio prilično zbunjena lica i posve sijede, razbarušene kose, kao da ne zna kako bi bilo što stavio na svoje mjesto.

23. POGLAVLJE

Gospodin Pocket izjavi da mu je drago što me vidi i da se nada da ni meni nije krivo što vidim njega. - Jer se mene - doda s istim smiješkom, što ga vidjeh na licu njegova sina - zaista nitko ne treba plašiti. - Bijaše mladenačka izgleda, usprkos zbunjenosti i sijedoj kosi, a vladao se sasvim prirodno. Upotrijebio sam riječ prirodan, misleći pri-

200

tom da se nije nimalo prenemagao. Bilo je nečeg komičnog u njegovoj rastresenosti, što bi se moglo smatrati upravo smiješnim da nije i sam uviđao tu slabost. Pošto je malo porazgovarao sa mnom, obrati se gospodi Pocket, zabrinuto mršteći svoje crne i lijepe obrve: - Belinda, nadam se da si zaželjela dobrodošlicu gospodinu Pipu? - Ona podigne oči s knjige i odgovori: — Da. — Zatim mi se nasmiješi kao da je odsutna duhom, i upita me, volim li miris vodice narančina cvijeta? Kako pitanje nije bilo ni u kakvoj vezi s onim o čemu smo dosada govorili, držim da ga je nabacila samo kao neodređen nagovještaj sudjelovanja u razgovoru.

Saznao sam unutar sljedećih nekoliko sati, pa mogu odmah sada spomenuti da je gospoda Pocket bila jedinica nevažnog, već preminulog viteza, koji je bio sebi utuvio u glavu da bi njegov pokojni otac postao baronet, ali se tome netko — ne sjećam se više tko, ukoliko sam to uopće ikad znao — uporno bio usprotivio iz osobnih razloga — kralj, ministar predsjednik, lord kancelar, nadbiskup od Canterburvja, ili tko drugi - te je na temelju ove izmišljene činjenice sebe ubrajao među plemstvo. Vjerujem da je bio proglašen vitezom radi svoje zasluge što je s perom u ruci jurišao na gramatiku engleskog jezika u očajničkom nastojanju da sastavi spomenicu, ispisanu krasopisom na pergamentu, prilikom polaganja kamena-temeljca za neku zgradu, i što je tada nekom članu kraljevske porodice pružio zidarsku

lopaticu ili žbuku. Bilo kako bilo, udesio je sve tako da su gospodu Pocket još u kolijevci počeli odgajati za to da se svakako uda za titulu, i prema tome je valja budno čuvati da ne bi naučila neke domaćinske vještine. Taj je mudri otac tako uspješno bdio nad mladom damom, da je odrasla kao oličenje plemkinje, ali savršeno bespomoćne i ni za kakav posao. U prvom cvijetu mladosti, i tako sretno usklađena karaktera, upoznala se s gospodinom Pocketom, koji je također bio u cvijetu mladosti te se još nije bio odlučio hoće li zasjesti na stolicu Lorda kancelara ili tratiti dane s biskupskom mitrom na glavi. Budući da je postignuće toga cilja bilo 1 Patentom od 1611. najviša nasljedna titula nižeg engleskog plemstva. - Prev.

201

samo pitanje vremena, ščepaše on i gospoda Pocket Vrijeme za kosu (koju je, sudeći po njezinoj duljini, valjalo podrezati) te se bez znanja mudrog oca vjenčaše. Nemajući čime da ih obdari ili što uskrati osim blagoslova, mudri im otac poslije kratke borbe lijepo podijeli taj svoj jedini miraz, rekavši gospodinu Pocketu da je njegova žena »pravo blago, dostojno kraljevića«. Gospodin Pocket je uložio ovo kraljevsko blago u životnu igru, a pokazalo se da mu je donosilo tek neznatne kamate. Na gospodu Pocket se gledalo s čudnim žaljenjem punim poštovanja, jer se nije udala za titulu, dok su na gospodina Pocketa gledali s čudnim prijekorom, ali su mu ipak praštali grijeh što nikad nije stekao titule.

Gospodin Pocket me povede u kuću i pokaza mi svoju sobu. Bila je vrlo ugodna i tako namještena da sam je mogao udobno upotrijebiti za radnu prostoriju. Zatim pokuca na vrata dviju sličnih soba te me predstavi dvojici stanara, po imenu Drummle i Startop. Drummle je, mladić staračka izgleda, zdepast i zadržao, zviždao. Startop, mladi po godinama i izgledu, čitao je držeći glavu tako kao da se boji da mu se ne rasprsnje od prevelika znanja.

Na gospodinu i gospodi Pocket vidjelo se jasno da su pod nečijom komandom, te sam se u čudu pitao tko je vlasnik kuće, koji im dopušta u njoj živjeti, sve dok nisam otkrio da svu vlast drži služinčad u rukama. Možda je takvo domaćinstvo bilo sasvim ugodno, jer su uštedjeli mnogo neprilika, ali čini se da je bilo skupo, jer je posluga mislila da joj je dužnost da se dobro hrani i pije, da u svojim prostorijama prima i časti što veći broj gostiju.

Velikodušno su dopuštali gospodinu i gospodi Pocket da dobro jedu, no uvijek sam držao da bi bilo najbolje hraniti se u kuhinji, pod uvjetom da takav podstanar ima uvijek i mogućnost samoobrane, jer- prije nego se navršila prva nedjelja moga boravka u tom domu - pisala je neka dama iz susjedstva, s kojom se obitelj nije osobno ni poznavala, da je vidjela kako gospoda Millers tuče bebu. To je toliko ražalostilo gospodu Pocket daje briznula u plač kad je primila tu vijest i izjavila da je nevjerojatno što se susjedi ne brinu za svoje poslove.

202

Malo-pomalo saznadoh, uglavnom od Herberta, da je gospodin Pocket bio odgojen u Harrowu' i Cambridgeu², gdje se isticao. Ali kada ga zapade sreća da se zarana oženi s gospodom Pocket, pokvari sebi budućnost i postade privatni učitelj. Podučavao je nekolicinu »bistrih glavica« - a bilo je značajno da su im očevi, ukoliko su bili utjecajni ljudi, uvijek bili spremni da mu pomognu do boljeg položaja, a zatim zaboravljali da to i učine kad su »bistre glavice« bile jedanput izbrušene na učiteljevu tocilu. Dotuži mu ta tlaka, i podo u London. Pošto mu se odreda izjaloviše neke veće nade, počeo je podučavati one koji nisu imali prilike za studiranje ili su zanemarili studij, a druge pripremati za naknadne ispite. Svoje je sposobnosti i talent tratio u literarne kompilacije i korigiranje tuđih sastavaka, pa je s tim sredstvima, i uz pomoć skromnog privatnog imutka, ipak bio u mogućnosti da izdržava kuću koju sam vidio.

Gospodin i gospoda Pocket imali su susjedu-ulizicu, jednu od onih udovica koje su neobično simpatične, jer su sa svima u svemu suglasne i prema prilikama i potrebi svakoga blagosivlju, svakom se osmjehuju

1 liju suze za svakim. Ta se dama zvala gospoda Coiler. A mene zapade čast da je prvog dana, kad sam se nastanio u kući, povedem k stolu. Silazeći sa mnom niz stepenice, dala mi je naslutiti daje bio težak udarac za dragu gospodu Pocket, što dragi gospodin Pocket mora primati džentlmene na podučavanje. To se, dakako, ne odnosi na mene, uvjeravala me, sva usplamtjela od puste simpatije i povjerenja prema meni (a nisam je poznavao još niti pet minuta). Kad bi svi bili kao ja, onda bi to, dakako, bilo nešto sasvim drugo.

- Dragoj je gospodi Pocket - doda gospoda Coiler - potreban poslije razočaranja u mladosti (za koje dragi gospodin Pocket, dakako, nije nimalo kriv) toliki raskoš i elegancija ...

- Da, gospodo - potvrdih samo da je prekinem, jer sam se bojao da će udariti u plač.

'Jedna od najznamenitijih srednjih škola u Engleskoj. - Prev.

2 Slavno englesko sveučilište u istoimenom gradu. - Prev.

203

— Tako je aristokratski nastrojena ...

- Da, gospodo - ponovno ću ja s istom namjerom kao malo prije. ... da joj je vrlo teško, što dragi gospodin Pocket ne može sve svoje vrijeme i pažnju posvetiti dragoj gospodi Pocket.

Nisam mogao, a da ne pomislim kako bi bilo mnogo teže kad bi mesar uskratio svoje vrijeme i pažnju dragoj gospodi Pocket, ali ne rekoh ništa, jer sam zaista i suviše bio zaokupljen da - sav zbunjen - pazim na svoje vladanje u društvu.

Doznao sam iz razgovora između gospode Pocket i Drummlea, dok sam posvećivao najveću pažnju nožu, viljušci, žlici, čašama i drugim razornim sredstvima samouništenja, da je Drummle, koji se krsnim imenom zvao Bentlev, bio drugi po redu nasljednik barunata. Usto se pokazalo daje knjiga, koju je gospoda Pocket čitala u vrtu, sadržavala naslove svih plemićkih porodica, i daje znala na dan točno kad bi njezin djed bio ušao u tu knjigu daje njegovo ime ikad trebalo ući u nju. Drummle, činilo mi se daje bio čandrljivklipan, nije mnogo govorio, a i ono malo što bi kazao, izrekao bi kao jedan od izabranih što smatraju gospodu Pocket damom i srodnom dušom. Samo su njih dvoje i ona susjeda-ulizica, gospoda Coiler, pokazivali zanimanje za taj razgovor. Osjećao sam da je Herbertu bilo neugodno. No taj razgovor kao da bi se produžio da nije ušao mali poslužitelj i javio kako se u kući dogodila neprilika. Evo, što je zapravo bilo: kuharica zametnula govedinu. Neizrecivo sam se začudio kad sam sada prvi put vidio kako je gospodin Pocket dao sebi oduška i učinio nešto neobično, na što se drugi nisu ni obazreli, a na što sam se kao i svi ostali uskoro i ja privi-kao. Odložio je nož za rezanje pečenke i viljušku' - upravo se spremio da rasiječe meso - i zarinuo obje ruke u razbarušenu kosu kao da iz petnih sila nastoji sam sebe povući uvis. Učinivši to, a da se pritom nije baš ni malo podigao gore, nastavi gdje je stao.

Gospoda Coiler je nato promijenila temu razgovora i stala mi laskati. Meni je to nekoliko časaka godilo, no onda udari u tako pretjeranu

U Engleskoj domaćin kod stola reže i dijeli pečenku. - Prev.

204

hvalopojku da mi doskora prisjede. Približavala mi se poput zmije, hineći da se neobično živo zanima za sve prijatelje i mjesta što sam ih napustio, i palucala svojim ostrim jezikom. Kad bi slučajno sunula na Startopa (koji je vrlo malo s njom razgovarao) ili na Drummlea (koji je još manje govorio), upravo sam im zavidio što su sjedili na suprotnoj strani stola.

Poslije ručka uvedoše djecu i gospoda Coiler se divila njihovim očima, nosovima i nogama - što je zaista vrlo odgojno djelovalo. Bile su četiri djevojčice i dva mališana, osim bebe, koja je mogla biti ili muško ili žensko, i onog malog, što je trebalo doći poslije bebe, a koje još nije bio ni jedno ni drugo. Dotjeraše ih Flopson i Millers, kao dva podoficira koji su negdje novačili djecu te ih uzeli u vojnike, a gospoda Pocket pogledavala u tu svoju mlad, kojoj nije

bilo suđeno da postanu plemići; kao da je mislila da je već prije imala zadovoljstvo inspicirati te male vojake, samo nije znala što bi i kud bi s njima.

- Evo vam je! Dajte mi viljušku, gospodo, i pridržite bebu - reče Flopson. - Ne držite je tako, jer će joj glava doći pod stol.

Poslušavši savjet, primi je tako daje bebina glava dospjela na stol, a svi su se nazočni o tom uvjerali, jer su začuli žestoki udarac.

- O Bože, Bože! Vratite mi je, gospodo - nato će Flopson - a vi, gospođice Jane, hajde zaplešite malo pred bebom!

Jedna od djevojčica, još sićušno dijete, koja kao daje zarana preuzela brigu nad ostalom djecom, odmakne se od mene i stade tamo-amo poskakivati pred bebom, dok ova nije prestala plakati i počela se smijati. Nato su se sva djeca zasmijala, a i sam gospodin Pocket (koji se za to vrijeme već dva puta pokušao uhvatiti za kosu i dignuti uvis), kao i svi ostali, i postali veseli.

Pošto je Flopson presamitila bebu poput nurnberške lutke, uspjelo joj je da je sretno položi gospodi Pocket u krilo, a zatim joj dade kvrcalo za orahe da se njime igra, opomenuvši prije gospodu Pocket da pripazi jer su drške pogubne za dječje oči, i strogo naredivši gospođici Jane da ne izgubi iz vida kvrcalo. Nato obje dadilje izadoše iz sobe, te se na stepenicama ljuto dohvatiše s momčićem koji je pos-

205

luživao kod ručka, a koji je kockajući očigledno izgubio sva puceta na svom kaputu.

Vrlo sam se zabrinuo kad se gospoda Pocket s Drummleom upustila u raspravu o dvjema baronetskim titulama i jela naranču umaču-ći kriške u zašećereno vino, te zaboravila sasvim bebu u svom krilu, koja je izvodila opasne pokrete s kvrcalom. Vidjevši kako bebinoj glavici prijeti opasnost, mala Jane napokon nečujno otpuzne sa svog mjesta te s mnogo malih lukavština izmami opasno oružje iz bebinih ručica. Pošto je gospoda Pocket u taj čas pojela naranču, prekori malu Jane: -Ti, zločesto dijete, kako se usuđuješ?! Idi, i odmah sjedi na mjesto!

— Draga mama — lanu djevojčica — beba je sebi mogla izbiti oko.

— Kako se usuđuješ takva što kazati? — okomi se na nju gospoda Pocket. — Odmah da si pošla i sjela na svoju stolicu!

Rekla je to s toliko poraznom gordošću da sam bio postiden, kao da sam ja bio uzrokom njezine srdžbe.

- Belinda- spočitne joj gospodin Pocket s drugog kraja stola. - Zašto si tako nerazumna? Jane se umiješala samo da zaštiti bebu.

- Ne dopuštam nikome da se miješa u moje poslove - otrese se gospoda Pocket. - Iznenaduje me, Matthew, što dopuštaš da me netko vrijeđa i upleće se u moje poslove.

- Dobrosvi Bože! - usklikne gospodin Pocket, dajući maha svom pustom očajanju. — Zar da kvrcalom otpremimo svoju nejač u grob, a nema nikoga da ih spase?

— Ne želim da se Jane miješa u moje poslove — ponovi gospoda Pocket, ošinuvši gordim pogledom malu nedužnu zločinku. — Mislim da još nisam zaboravila kakav je položaj zauzimao moj jadni djed! Jane, dabome!

Gospodin Pocket opet zarine ruke u kosu i taj put mu zaista uspije da se za nekoliko palaca izdigne iz svoje stolice. - Čujte sad to! - usklikne bespomoćno prema nebesima. - Nejač treba kvrcalom otpremati u grob zbog položaja što su ga zauzimali nečiji djedovi! - Zatim se ponovno spusti na stolicu te se smiri.

206

Dok se to odigravalo, svi smo zbunjeno gledali u stolnjak. Nastala je stanka, a za to je vrijeme valjana i nesavladiva beba u više navrata poskakivala i gukala prema maloj Jane, koja je, čini

se, bila jedini član obitelji (izuzevši služinčad) s kojim je beba podržavala neke izričite poznatičke veze.

— Gospodin Drummle — reče gospoda Pocket — hoćete li pozvoniti da dođe Flopson? Jane, mala nevaljalice, idi pa leži. A ti, bebice, milo moje, ti ćeš s mamicom!

Beba je bila sušta pravičnost te je protestirala iz sve snage. Presami-tila se, ali na krivu stranu, preko ruke gospode Pocket, pokazujući društvu par pletenih cipelica i jamicama ukrašenih gležnjića, mjesto glatkog lišća, i kad su je nosili van, otimala se kao pravi buntovnik.

Naposljetku je postigla što je htjela, jer sam poslije nekoliko minuta vidio kroz prozor kako ju je Jane tetošila.

Dogodilo se da je ono preostalo petero djece ostalo za stolom, jer je Flopson otišla nekim svojim poslom, a nikom drugom nije povjerila dužnost da se o njima brine. Tako sam imao prilike vidjeti kakvi su odnosi između svakog od njih i gospodina Pocketa, što se osobito isticalo u ovome: na licu se gospodina Pocketa opažala još veća zbnunjenost nego obično, a kosa mu je bila razbarušena kad je nekoliko časaka gledao u njih kao da ne shvaća zašto su djeca na stanu i na hrani u toj kući, mjesto da ih je Priroda smjestila kod drugih ljudi. Zatim im je onako izdaleka, kao misionar, postavljao pitanja — kao na primjer, odakle ona rupa u Joeovu čipkastom ovratniku, na što mu Joe odgovori: »Tatice, Flopson će je zašiti kad bude imala vremena« — i kako se dogodilo, te se maloj Fanny zagnojio prst, na što je odgovorila: »Tatice, Millers će mi na nju staviti vruće obloge ako ne bude zaboravila.« Zatim se sav rastapao od očinske nježnosti, pa svakom dade po šiling te im reče da se idu igrati, a kad su djeca izlazila, s velikim naporom pokuša da se izdigne uvis, uhvativši se za kosu, a poslije toga napusti taj beznadni pokušaj.

Podvečer smo veslali na rijeci. Budući da su Drummle i Startop svaki imali svoj čamac, odlučio sam da i ja sebi nabavim čamac, pa da obojicu pobijedim. Bio sam prilično vješt svakovrsnim sportovima ko-

207

jima su se bavili seoski mladići, no kako sam bio svjestan da mi je na Temzi — da i ne govorim o drugim vodama — potrebna elegancija u stilu, odmah sam odlučio da uzmem za učitelja dobitnika prve nagrade i vlasnika barke, koji nas je redovito vozio s našeg gata, a upoznali su me s njime moji novi prijatelji. Taj me je vješti i slavni veslač uvelike zbunio rekavši mi da su mi ruke kao u kakva kovača. Sumnjam da bi ikad bio izrekao taj kompliment daje znao koliko je malo nedostajalo da zbog njega izgubi novog učenika.

Kad smo uvečer stigli kući, čekala nas je hladna večera i, mislim, da bismo se bili lijepo provešeli da se u kući nije dogodilo nešto prilično neugodno. Gospodin Pocket je bio dobro raspoložen, kadno ude služavka i zamoli: — Ako dopustite, gospodine, htjela bih s vama govoriti.

- Da govorite s vašim gospodarom - upita gospoda Pocket, u kojoj se gordost bješe opet rasplamtjela. — Kako smijete samo i pomisliti na takvo što? Idite i govorite s Flopson. A možete i sa mnom - ali ne sada.

- Oprostite, gospodo - odvrati služavka - no ja bih željela govoriti sad odmah, i to s gospodinom.

Nato gospodin Pocket izađe iz sobe, a mi smo se do njegova povratka zabavljali što smo bolje znali i umjeli.

- No, lijepe li stvari, Belinda! - reče gospodin Pocket, vrativši se sav uzbuđen i ojađen. - U kuhinji leži kuharica pijana kao zemlja, a u ormaru za posude spremila je kotur maslaca da ga proda kao loj!

Gospoda Pocket je odmah iskazala veliko i milostivo suosjećanje: — To je krivica one odurne Sofije!

- Kako to misliš, Belinda? — upita gospodin Pocket.

- Sofija ti je rekla - odvrati gospoda Pocket. - Nisam li na svoje oči vidjela i na svoje uši čula kako je maločas došla u sobu i tražila da s tobom govori?

- Pa ona me je odvela dolje, Belinda — odgovori gospodin Pocket — i pokazala mi ženu, a također i kotur maslaca?

- A ti je, Matthew, braniš - nato će gospoda Pocket - nju, koja širi razdor među nama? Gospodin Pocket očajnički zastenje.

208

— A zar sam ja, unuka svoga djeda, nitko i ništa u toj kući? — zapita gospoda Pocket. — Kuharica je, uostalom, uvijek bila vrlo pristojna žena, puna poštovanja, a kada je došla, prije no što će stupiti u službu, pogledati našu kuću, rekla je najuvjerljivijim tonom kako osjeća da sam rođena za vojvotkinju.

Gospodin je Pocket stajao pokraj sofe i on se svali na nju ispruživši se kao Umirući Gladijator. Posve obnemogao zaželi mi, još uvijek u tom položaju, potmulim glasom: — Laku noć, gospodin Pip — kad sam smatrao uputnim da ga napustim i pođem na počinak.

24. POGLAVLJE

Poslije dva-tri dana, pošto sam se smjestio u svojoj sobi, bio nekoliko puta u Londonu i tamo naručio kod trgovaca sve što sam trebao, gospodin Pocket i ja nadugo smo razgovarali. Znao je mnogo više o namjerama za moju budućnost od mene samog, jer se pozivao na to kako mu je gospodin Jagers rekao da nisam određen ni za koje naročito zvanje te da ću biti dovoljno obrazovan za život budem li išao ukorak s ostalim prosječnim mladićima iz bogatih kuća. Ja sam, dakako, na to pristao jer nisam mogao iznijeti ništa što bi bilo protivno tome.

Savjetovao me je da posjećujem izvjesna mjesta u Londonu kako bih stekao osnovne pojmove svega onog što mi je bilo potrebno, te da mi on bude tumač i upravljač u svim granama moga učenja. Nadao se da ne ću nailaziti na teškoće bude li me on razumno potpomagao u mojim nastojanjima, koje bi me mogle obeshrabriti, te da ću se ubrzo moći osloniti samo na njegovu podršku. Načinom kako mi je to saopćio, a još više time što je sa mnom uspostavio neku intimnu povezanost, postigao je da smo se divno slagali. I odmah mogu reći da je uvijek tako pošteno i u-srdno izvršavao svoj ugovor sa mnom, da sam i ja pošteno i usrdno zadovoljavao svojim obvezama prema njemu. Da se kao učitelj pokazao ravnodušan, ne sumnjam da bih se i ja, kao njegov učenik, isto tako vladao prema njemu. No on mi za to nije davao nikakva povoda, i svaki je

209

od nas pošteno izvršavao svoje obveze prema drugome. Također nisam nikad u njemu vidio nešto smiješno — ili nešto što u njegovu učiteljskom odnosu prema meni ne bi bilo ozbiljno, pošteno i dobro.

Pošto smo dogovorili točke našeg sporazuma i proveli ih u djelo do te mjere da sam počeo ozbiljno raditi, dosjetio sam se da bi mi se pružila ugodna razonoda, a u Herbertovu bi društvu i moje ponašanje postalo profinjnije, kad bih mogao zadržati spavaću sobu u Barnard'sInn. Gospodin Pocket se nije protivio toj namisli, ali je uporno tražio da se plan, prije nego što bude izveden, podastre na odobrenje mome skrbniku. Osjetio sam kako njegova tankočutnost proizlazi iz pomisli da bi izvođenjem toga plana Herbertu bili uštedeni neki troškovi, i stoga se uputim u Little Britain da priopćim svoju želju gospodinu Jagersu.

— Kad bih mogao kupiti namještaj, što je zasad samo unajmljen za moje potrebe — rekoh — i k tome nadokupiti još neke stvarčice, osjećao bih se ondje kao kod kuće.

— A vi kupite! — pristade gospodin Jagers i nasmiје se kratko i odsječno. — Ta rekao sam vam da ćete se vi već snaći. No! Koliko želite?

Odgovorih da ne znam koliko mi treba.

— Ta recite samo! — produži gospodin Jagers. — Koliko? Pedeset funti?

— Ni izdaleka toliko.

— Pet funti? — upita me gospodin Jagers.

To je bila tolika razlika da sam pokunjeno rekao: — Malo više.

— Malo više? — nato će Jagers vrebajući moje riječi, s rukama u džepu, s glavom malo naherenom i s očima uprtim u zid iza mene. — Koliko više?

Oklijevajući odvratih: — Teško je odrediti svotu.

— Ta recite samo — hrabrio me gospodin Jagers. — Hajde da pokušamo. — Hoće li dva puta po pet biti dovoljno? — Tri put? — Hoće li četiri puta po pet biti dovoljno?

Rekoh da će baš dostajati.

— Četiri puta po pet - to će biti baš dosta, je li - upita Jagers uzvi-jajući obrvama. — No, a koliko je četiri puta po pet?

210

— Koliko je četiri puta po pet?

— No - nato će Jagers - koliko je to?

— Držim da je to po vašem računu dvadeset funti — rekoh i osmjeh-nuh se.

— Nije važno koliko je to po mom računu, prijatelju — nastavi Jagers i zamahne glavom u isti mah lukavo i s nevjericom. — Želim znati koliko je to po vašem računu.

— Pa, naravno, dvadeset funti.

— Wemmick! — poviče Jagers, otvarajući vrata što su vodila u pisarnicu. — Neka vam gospodin Pip napiše priznanicu pa mu isplatite dvadeset funti.

Taj naročito naglašeni način poslovanja duboko me se dojmio i ostavio u meni dubok trag, i to ne baš najugodniji. Gospodin Jagers se nikad nije smijao, ali je nosio velike, sjajno ulaštene cipele, što su škripale, pa kad bi se zazibao, držeći se u ravnoteži na nožnim prstima, očekujući odgovor, cipele bi mu ponekad zaš-kripale suhonjavim i sumnjičavim smijehom kao da se one smiju. Budući da je Jagers sada izašao, a Wemmick bio živahan i razgovorljiv, rekao sam mu da zaista ne znam što da mislim o Jag-gersovu držanju.

— Kažite mu to i on će se smatrati polaskanim — odgovori Wemmick

- on baš i hoće da drugi ne znaju što da misle o njegovu držanju. Oh!

— usklikne zatim, jer sam ga u čudu pogledao — ne čini on to iz osobnih razloga, već iz poslovnih, čisto poslovnih.

Wemmick je sjedio za stolom, doručujući — hrskajući — otvrd suh kolač i ubacivao od vremena na vrijeme komadićke u uski razrez svojih usta kao pisma u poštansku škrabicu.

— Uvijek mi se čini — produži Wemmick — da je negdje postavio zamku za hvatanje ljudi, pa da neprestano vreba plijen. A onda iznebuha - škljoc! - i već si ulovljen!

I ne misleći na to kako se stupice za hvatanje ljudi baš ne mogu u-brojiti među životne ugodnosti, nabacih da smatram daje Jagers vrlo vješt čovjek.

211

— Dubok - odgovori Wemmick - kao Australija - i upre perom u pod da bi slikovito iskazao poredbu da se Australija nalazi na suprotnom kraju globusa. - Ako bi postojalo još nešto dublje - dometne Wemmick, stavivši pero opet na papir - to bi zacijelo bio Jagers.

Dodadoh kako smatram da mora imati sjajan posao, našto će Wem-mick: — Ka-pi-ta-lan. — Upitah ga zatim radi li kod njega mnogo namještenika, na što mi odgovori:

— Ne držimo baš previše činovnika, jer postoji samo jedan Jagers, a klijenti ne žele obavljati poslove s njegovim zamjenicima. Ima nas u svemu četiri. Biste li htjeli da ih upoznate?

Mislim da mogu reći da vi, u neku ruku, spadate u naš krug.

Prihvatih ponudu. Kada je gospodin Wemmick i posljednju mrvu ubacio u svoju poštansku škrabicu, te mi isplatio moj novac što gaje uzeo iz škrinjice, koja se nalazila u blagajni čiji je ključ čuvao negdje za leđima, pa ga sada izvukao ispod ovratnika kao da izvlači željezni

perčin, uspesmo se u prvi kat. Kuća je bila mračna i traljava, a zamaš-tena ramena, što su ostavila svoj trag u sobi gospodina Jaggersa, kao da su se već godinama i tu po stubištu gore-dolje posmucala. U prvom je katu prema ulici neki namještenik, nalik na nešto između krčmara i štakorolovca - blijed, zadihan i podnaduo - pažljivo ispitivao trojicu-četvoricu protuha, s kojima je postupao isto tako neulju-dno kao što se očito postupalo sa svima koji su punili blagajnu gospodina Jaggersa. - Pripremaju dokazni materijal za Bailey' - objasni mi Wemmick kada smo izašli. U sobi nad ovom neki je mladi slabunjavi namještenik s razbarušenim čupercima kose poput terijera (kojega zaboraviše podšišati dok je bio još posve malo kučence) isto tako preslušavao nekog čovjeka sa slabim očima, a Wemmick mi ga prikazao kao topioničara, u čijem loncu uvijek vri, te bi mogao i meni staliti što god bih želio. Bio je sav zasopljen i preznojavao se kao da je bio pokušao da ono svoje umijeće okuša i na sebi. U stražnjoj sobi sjedio je namještenik visoko uzdignutih ramena, rastrzana lica od 1 (Old) Bailev, sjedište glavnog kaznenog sudišta u londonskom Newgateu. - Prev.

212

neuralgičnih bolova, umotana prljavom krpom flanela, obučen u staro crno odijelo, što je bilo kao voskom natopljeno i, sav zgrbljen nad svojom pisanijom, prepisivao učisto bilješke one druge dvojice za osobnu upotrebu gospodina Jaggersa.

To je bila čitava poslovnica. Kada smo opet sišli niza stepenice, Wemmick me odvede u sobu mojega skrbnika uz napomenu: -Tu ste sobu već vidjeli.

- Molim vas - zapitah, kada mi je pogled ponovno zapeo za one ružne maske što su se cerekale - čiji su to portreti?

- To? - začudi se Wemmick, uspevši se na stolicu i otpuhujući prašinu s tih strašnih glava prije no što će ih skinuti. - To su dvije slavne ptičice. Znameniti naši klijenti, koji su nam uvelike pomogli da se proslavimo. Ovaj ugursuz (- gle! pa ti si valjda noću sišao i zavirio u tin-tarnicu, lopove stari, te sada imaš mrlju na obrvama! —) umorio je svoga gospodara. Sve je dobro smislio uzmemo li u obzir da mu nisu mogli ništa dokazati.

- Je li maska nalik na nj? - upitah, ustuknuvši pred tom nakazom kada joj je Wemmick pljunuo na obrvu i stao rukavom trljati mrlju.

- Nalik na nj? Znajte, to je baš on. Posmrtna maska snimljena je u Nevvgateu, odmah pošto su ga skinuli s vješala. A mene si nekako naročito bio zavolio, stari lukavce? - doda Wemmick. Zatim je svoje srdačne riječi poblizje objasnio, dodirnuvši pribadaču, na kojoj je bila prikazana dama i vrba-žalosnica kraj groba s kojega se dizala žara: - Tu je pribadaču dao načiniti naročito za mene!

- Je li dama neko poznato lice? - zapitah.

- Nije - odvrati Wemmick. - To se on samo našalio. (Ti si volio da se ponekad malo našališ, je li?) Ne, ne, gospodine Pipe, kakva vražja dama- u njegovu je slučaju bila samo jedna posrijedi, a ta nije bila od onih tankovi tih odličnih, i zacijelo ne bi zavirivala u žaru ako u njoj ne bi bilo nešto za gucnuti. - Kako je Wemmick svu pažnju posvetio pri-badači, odloži posmrtnu masku i stane džepnim rupčićem trljati nakit.

- Je li onaj drugi nitkov završio isto tako? - upitah. - U njegovim očima zvjera upravo isti pogled.

213

- U pravu ste - potvrdi Wemmick - zaista je zvjerao očima. Baš tako, kao da mu se u nosnicu zadjenula konjska struna ili riblja koštica. Da, i on je jednako završio život, a kažem vam da je u tom slučaju vješanje sasvim prirodna smrt. Taj je dovitljivac krivotvorio oporuke, ako i nije same oporučitelje slao na vječni počinak. Bio si ipak gospodin lopov -(govorio je Wemmick gruboj maski) - a hvalisao si se da umiješ grčki pisati, ej ti, lažo i paralažo! Eh, što si znao lagati - u životu ne sretoh većeg lašca od tebe! - Prije nego što je pokojnog prijatelja

opet postavio na policu, dotače se Wemmick najvećeg žalobnog prstena i reče: -Još dan prije no što ćeš omastiti licinu, poslao si da kupe taj prsten za me.

Dok je drugu masku postavljao na policu i silazio sa stolice, sune mi kroz glavu misao da je isto tako dobio i sav ostali nakit. Kako se ni najmanje nije ustručavao da o tome govori, ja ga, kad je stajao preda mnom otirući prašinu s prstiju, to i zapitah.

- O, da- odvrati - sve su to takvi darovi. Eto: jedan ti pokloni takav dar, pa onda te i drugi darivaju. I uvijek ih uzmem. To su kurioziteti. A ujedno i tvoje vlasništvo. Možda i ne vrijede baš mnogo, ali su tvoje vlasništvo i možeš ih ponijeti. Za vas, pred kojim je sjajna budućnost, to ne znači bogzna što, no što se mene tiče, moja je lozinka uvijek bila »drži, što možeš ponijeti«.

Pošto sam izrekao svoje udivljenje tom njegovu mudrom stanovištu, produži prijateljski:

- Ako bilo kad ne biste imali pametnijeg posla nego da mi dođete u pohode u Walworth, moći ćete kod mene prespavati, i to će za mene biti osobita čast. Nemam bogzna što za pokazivanje, tek dva-tri kurioziteta koji će vas, možda, zanimati. Volim ono malo svoga vrtića i sjenicu.

Obećah da ću vrlo rado prihvatiti njegovu gostoljubivu ponudu.

- Hvala vam, velika hvala. Uzmimo, dakle, da ćete doći kad vam bude najzgodnije. Jeste li već ručali kod gospodina Jagersa?

- Još nisam.

- Eh - nato će Wemmick - poslužiti će vas vinom, i to dobrim vinom. Ja ću vas pogostiti punčom, i ne baš lošim. A sad ću vam nešto

214

reći: kad budete ručali kod gospodina Jagersa, pogledajte malo njegovu domaćicu.

— Hoću li vidjeti nešto osobito neobično?

— Pa — reče Wemmick— vidjet ćete ukročenu zvjerku. Reći ćete, da nije nimalo neobična, a ja na to odgovaram da to zavisi od prijašnje krvoločnosti same zvjerke i od uspjeha što gaje krotitelj postigao. Svakako nećete dobiti lošije mišljenje o silnim sposobnostima gospodina Jagersa. Samo dobro promatrajte.

S najvećim zanimanjem i radoznalošću, što su ih njegove upute nagovještavale, obećah da ću to i učiniti. Kada sam se već oprštao, upita me bih li htio žrtvovati pet minuta da vidim gospodina Jagersa »pri poslu«?

Iz više razloga, od kojih nije zacijelo bio najmanje važan taj što sam htio jasno znati kakvim se »poslom« bavi Jagers, odgovorih da pristajem. Utonusmo u City i dodosmo u policijsku sudnicu, krcatu svijetom. Nekakav je muškarac, koji je bio u krvnoj povezanosti s ubijenim (ali ne u krvnom srodstvu, nego u vezi s umorstvom), stajao pred odvjetničkom klupom nelagodno žvačući i premećući nešto u ustima, dok je moj skrbnik saslušavao ili unakrsno preslušavao - ne znam koje od toga dvoga — neku ženu, a ta je, baš kao i suci i svi prisutni, trnula od strahopoštovanja. Ako bi ma tko, svejedno kakav položaj zauzimao, izustio neku riječ koja mu nije bila po volji, smjesta bi zahtijevao: »Stavite to u zapisnik!« Ako netko ne bi htio nešto priznati, rekao bi: »Ni brige, vi ćete to meni već reći!« — a ako bi netko nešto priznao, rekao bi: »No, sad vas imam!« Tek što bi zagriznuo prst, ledeni bi srsi proželi sve sudske činovnike. Tati i žbiri, ukočivši se od straha, gutali su kao opčinjeni svaku njegovu riječ te bi i jedni i drugi protrnuli kad bi mu se samo jedna dlačica na obrvama nakos-triješila. Nisam mogao razabrati protiv koga je govorio. Kao da je čitavu dvoranu mljeo i mrvio pod svojim žrvnjem. Samo znam da nije bio na strani sudaca kad sam se na prstima šuljao iz dvorane, jer je uporno zastupao stajalište protivno starom džentlmenu, predsjedniku suda, kojemu su se noge grčile ispod stola. Javno ga je optuži-

215

vao zbog njegova vladanja kao predstavnika britanskog zakonodavstva i pravde koju danas zastupa kao predsjednik.

25. POGLAVLJE

Bentlev Drummle bijaše tako mrzovoljasto čeljade da bi i knjigu uzimao u ruke s osjećajem da mu je pisac nanio osobnu uvredu, pa nije ni novo poznanstvo primao na ljubazniji način. Težak u tijelu, kretnjama i mislima — otromboljena lica i spora jezika, te se činilo da mu se jezik klata u ustima, kao što se on klatio po sobi. Bio je lijen, ohol, škrt, samoživ i sumnjičav. Sin bogatih roditelja iz Somersetshirea, a ti su još i podupirali razvijanje svih tih osobina u njemu, dok se nisu u-vjerali daje postao punoljetan i ostao blesav. Tako je Bentlv Drummle došao gospodinu Pocketu kada je bio za glavu viši od tog džentlmena, a za pola tuceta glava gluplji od većine ostalih džentlmena.

Startopa je razmazila njegova popustljiva majka, koja gaje držala kod kuće kad je trebalo da bude u školi. Obožavao ju je i bio joj nadasve odan. Crte su lica u njega bile nježne kao u žene. Herbert mi zato napomenu: »Kao što vidiš - slika je i prilika svoje majke - iako je nikad nisi vidio.« Bilo je posve prirodno da sam se mnogo srdačnije sprijateljio s njim, nego s Drummleom i da sam već za prvih večeri naših vožnja u čamcu veslao usporedo s njim, razgovarajući iz čamca u čamac, dok je Bentlev Drummle usamljeno plovio za nama veslajući po brazdi što su je ostavljali naši brodići. Vazda bi puzao uz obalu poput kakva troma gmaza, pa i onda kad bi ga struja mogla ponijeti brzo naprijed po sredini rijeke. Uvijek se sjećam kako puzi za nama po mraku u tihoj vodi kada bi naša dva čamca u vrijeme sunčeva smiraja ili po mjesečini jurila sredinom rijeke.

Herbert je bio moj prisni drug i prijatelj. Učinio sam ga vlasnikom čamca, a to je bio povod da je češće dolazio u Hammersmith, dok sam ja opet kao sudrug u njegovu stanu češće mogao skočiti u London. U svako smo doba pješačili između ta dva mjesta. I sada još volim pješa-

216

čiti (iako cesta nije više tako ugodna kao nekad), no ta mi je sklonost ostala iz mladih dana kada sam bio još osjetljiv za dojmove, neiskusano i poletan.

Pošto sam u obitelji gospodina Pocketa već bio proboravio nekih mjesec ili dva, pojaviše se gospodin i gospoda Camilla. Camilla je bila sestra gospodina Pocketa. Došla je i Georgiana, koju sam onom prilikom vidio kod gospođice Havisham. Bila je njihova sestrična: nepodnošljiva usidjelica, koja je svoju ukrućenu strogost nazivala religijom, a svoju zagrijanost ljubavlju. Ti su me ljudi mrzili, jer su bili pohlepni i razočarani. Sada, kad sam bio bogat, ulagivali su mi se s najpodlijom niskošću. Prema gospodinu Pocketu, koji je bio kao veliko dijete, nemajući ni pojma o vlastitim interesima, pokazivali su samosvjesnu strpljivost, kako sam to iz njihovih riječi već i prije bio razabrao. Gospodu Pocket su prezirali, ali su sirotici dopuštali da sebe smatra žrtvom velikog životnog razočaranja, jer je pritom i na njih padao makar i slabašan odsjaj te mučeničke slave.

To je, eto, bila okolina, usred koje sam se smjestio da se malo posvetim svojoj naobrazbi. Ubrzo sam stekao skupe navike i počeo trošiti tako velike svote novca, koje bi mi se činile čudesnima još prije nekoliko mjeseci. Sve to vrijeme što sam provodio u dobru i u zlu, ni na trenutak nisam zanemario knjige. To nije bila neka moja osobita zasluga, tek sam imao toliko zdrave pameti da vidim svoje nedostatke. Uz pomoć gospodina Pocketa i Herberta brzo sam napredovao; a kako je uvijek jedan od njih bio uza me da mi pomogne kada bih nešto započinjao, te uklanjao sve prepreke s puta, morao bih zaista biti tako glup kao Drummle da polučim manji uspjeh.

Već nekoliko tjedana ne vidjeh gospodina Wemmicka kad se sjetih da mu napišem nekoliko redaka i predložim da ću ga izvjesne večeri otpratiti kući. Odgovorio mi je da će mu biti vrlo

drago i da će me čekati u šest sati u poslovnici. Zaputih se onamo, i upravo kada je sat otkucavao šest, nadoh ga kako spušta ključ od blagajne za ovratnik pa niz leda.

Zapita me: — Kanite li pješice do Walwortha?

217

Odvratih: — Svakako, ako je vama po volji.

— I te kako — glasio je Wemmickov odgovor. — Noge su mi čitav dan čamile ispod stola, pa će biti prava milota da ih malo pružim. A sada ću vam, gospodine Pipe, reći što će biti za večeru. Pirjana govedina — spremljena kod kuće — i hladna pečena kokoš — dobavljena iz pečenjarnice. Nadam se da će pečenka biti mekana, jer je vlasnik radnje ovih dana bio porotnik u nekim našim parnicama, a mi smo lijepo s njim postupali. Podsjetio sam ga na to kada sam kupio kokoš i rekao mu: »Da si ponajbolju izabrao, zemljače, jer znaj, da smo htjeli, mogli smo te lako još nekoliko dana zadržati u sudnici«, na što mi odgovori: »Dopustite, da vam poklonim najbolju kokošku iz moga dućana.« Ja sam mu, dakako, dopustio. Jer — drži što možeš ponijeti. Nadam se da vam neće smetati stari otac?

Zbilja sam mislio da još uvijek govori o pečenju kadli produži: — U mojoj se kući naime nalazi moj stari otac. — Odgovorih na to što pristojnost zahtijeva.

— Vi, dakle, još niste bili pozvani kod gospodina Jaggersa? — nastavi, dok smo krenuli.

— Zasad još nisam.

— Rekao mi je to danas poslije podne, kada je čuo da ćete doći. Očekujem da će vas sutra pozvati na večeru. Vas i vaše drugove. Ima ih trojica?

Iako nisam Drummlea ubrajao među svoje prisne prijatelje, odgovorio sam: — Da.

— Kani pozvati čitavu bandu. — Ne mogu reći da mi je posljednjom rečenicom polaskao. - Sve, čime će vas ponuditi, bit će odlično. Ne očekujte mnoga jela, ali svako će biti odlično. A ima još nešto čudno u njegovoj kući — nastavi Wemmick poslije kratke šutnje, kao da je primjedba o domaćinu, koju je nato dodao, sama po sebi razumljiva— nikad ne dopušta da vrata budu noću zaključana, ili prozori zamandaljeni.

— I nikad nije bio orobljen?

— Pa, to je baš ono! — odvrati Wemmick. — Kaže i javno govori: »Htio bih vidjeti čovjeka koji će mene orobiti.« Bog s vama, ta ja sam ga ne

218

jedanput, već stotinu puta slušao kako u našoj poslovnici govori provalnicima od zanata: »Znate gdje stanujem, pa budući da se u mojoj kući nikad nigdje ne povlači zasun, zašto ne pokušate kod mene nešto ušičariti? Hajde! Zar vas moja kuća ne privlači?« Gospodine, ni jedan od tih ljudi nema hrabrosti ni za sve blago svijeta okušati svoju sreću.

— Toliko ga se boje? — zapitah.

— Boje? — nato će Wemmick. — Bit će da ga se i boje. Jer je tako lukav čak i onda kada drugima prkosi i kad ih izaziva. U njega nema srebra. Do posljednje žlice — sve je od umjetna srebra.

— Pa prema tome ne bi mnogo dobili — začudih se — kad bi i ... -Ali on bi mnogo dobio - doda Wemmick, upavši mi u riječ - a oni

to dobro znaju. Dobio bi njihove glave, i to mnoge. Dobio bi sve što bi mogao. I nemoguće je reći što ne bi mogao dobiti kad bi samo zaželio.

Stao sam razmišljati o veličini moga skrbnika, kadno Wemmick produži:

— To što nema srebrnine, to je, da znate, njegova prirodna dublji-na. Rijeka ima svoju prirodnu dubljinu, a on svoju. Pogledajte samo njegov lanac za sat. To je bar nešto realno.

— Vrlo je masivan - ubacih.

— Masivan - ponovi Wemmick. - Dabome, i ja mislim. A njegov je sat zlatna repetirka'. Ako išta vrijedi, a ono najmanje nekih sto funti. Gospodine, u našem se gradu potuca oko sedam

stotina lopova koji znaju za taj sat. Među njima nema ni jednog muškarca, ni jedne žene ili djeteta, koji ne bi prepoznali i najmanju kariku toga lanca; a kad bi ih netko natjerao da je uzmu u ruku, odbacili bi je kao da je usijana.

Gospodin Wemmick i ja kratili smo isprva sebi vrijeme i put takvim razgovorom, a poslije raspredasmo više o općenitim stvarima, dok mi nije rekao da smo stigli u walworthsko područje.

Bijaše to skup živicom obraslih puteljaka, jaruga i malih vrtića, što pružaju sliku prilično tmurnog života u zatišju. Wemmickova je kuća Starinski džepni sat koji izbija satove. — Prev.

219

bila mala od drveta sagrađena koliba usred vrtnih nasada, čiji je krov bio udešen kao zaravanak tvrđave s imitacijama topova.

— To je moje djelo — pohvali se Wemmick. — Zar nije lijepo?

Ja sam se uvelike divio. Držim da je bila najmanja kuća što sam je ikad vidio, s najčudnijim, većinom tobože gotskim prozorima i vratima, koja su bila gotovo premalena da se kroz njih ude.

— To je, kako vidite, prava kopljača — objasni mi Wemmick — na kojoj se nedjeljom vije prava zastava. A sada, pogledajte ovamo. Kad prijeđem preko mosta, povučem ga gore — eto tako! — i prekinem sav promet s vanjskim svijetom.

Most je bio obična daska, prebačena preko jarka, četiri stope širokog, a dubokog dvije stope. No bilo je vrlo lijepo gledati s kakvim je ponosom dizao most uvis i onda ga pričvrstio, smješkajući se pritom, ne mehanički nego baš od srca.

— Svake se večeri u devet sati po greenwichskom vremenu - najavi Wemmick- ispaljuje top. Evo tu, kako vidite! A kada začujete pucanj, reći ćete i sami da je sila od topa.

Spomenuti je top bio postavljen u posebnom utvrđenju od pletera. Bio je od nevremena zaštićen vrlo vješto udešenom napravom od okat-ranjena platna u obliku kišobrana.

— A tamo otraga — produži Wemmick — posve sakriveno, tako da ne poremećuje dojam tvrđave — jer je moje načelo da treba do kraja izvesti ono što smo zamislili - ali ne znam je li to i vaše mišljenje ...

— Svakako — suglasih se s njime.

... tamo otraga nalazi se jedno svinjče, živad i kunići. A sve to sam, kako vidite, upotpunio i posadio krastavce. Prilikom večere imat ćete prilike da sami izrečete sud o mojoj salati od krastavaca. Tako, gospodine — nasmiješi se Wemmick, no ipak ozbiljno klimajući glavom — ako možete zamisliti da netko opsjeda to mjestance, vjerujte mi da bi u pogledu hrane moglo vraški dugo odolijevati neprijateljskim navalama.

Zatim me odvede do sjenice, nekih desetak jardi dalje od nas, ali se do nje dolazilo tako zamršeno isprepletenim puteljcima, te je trebalo

220

podosta vremena da čovjek stigne onamo. U tom su nas zakloništu već čekale čaše. Naš se punč hladio u umjetnom jezercu, na čijem je rubu bila podignuta sjenica. To malo vode (u sredini se nalazio otočić, vjerojatno salata za našu večeru) prostiralo se u krugu, a u sredini tog jezercu sagrađio je gospodin Wemmick vodoskok, koji bi, ako biste stavili u pogon mali gazimlin, izvadivši čep iz cijevi, proradio tolikom žestinom da bi vam poprskao nadlanicu.

— Ja sam svoj vlastiti inženjer, tesar, limar, vrtlar, svaštar i sveznalica

— pohvali se Wemmick odgovarajući na moje komplimente. — Da, da, vjerujte, to je vrlo dobro. Skida s vas newgatesku paučinu i veseli Staroga. Nemate ništa protiv da vas odmah upoznam sa Starim? — Izjavio sam svoju spremnost, koju sam zaista i osjećao, te udosmo u

Tvrdu. Tu, kod vatre, našosmo starca u flanelastom kaputu, čista, vesela, udobno smještena i dobro zbrinuta, ali posve gluha.

— No, starino — zapita ga Wemmick srdačno se i veselo rukujući s njime — kako smo?

— Dobro, John, dobro! - odgovori starac.

— Evo, to je gospodin Pip, starino - reče Wemmick - volio bih kad biste mogli čuti njegovo ime. - Klimajte mu glavom, gospodine Pipe, jer to voli. Klimajte, samo klimajte, kao da mu namigujete!

— Ta je kućica moga sina divno mjestance, gospodine — vikao je starac, a ja sam, što sam mogao jače i ustrajnije, klimao glavom. — To je, gospodine, pravi rajski kutić. To bi zemljište sa svim svojim krasnim postrojenjima trebalo postati poslije smrti moga sina narodnom svojinom, za dobrobit pučanstva.

— Dičiš se našim posjedom kao paun perjem, starce! — usklikne Wemmick promatrajući oca, te mu se pritom ukrućeno lice zaista raz-blažilo. — Evo ti mig odobravanja! — i svom snagom zaklima glavom.

— I još jedan! — te još silnije klimnu. — To ti voliš? Ako vas ne zamara, gospodine Pipe — premda znam da to stranca umara — biste li mu htjeli još jednom klimnuti? Ne možete ni zamisliti kako mu to godi.

Ja sam mu još nekoliko puta klimnuo, a on se sav sjajio od milja. Ostavimo ga da se pozabavi hranjenjem živadi, a mi se zaputismo u

221

sjenicu popiti punč. Tu mi je Wemmick, pušeći lulu, ispričao kako je bilo potrebno mnogo godina da dotjera svoje imanje do današnjega savršenstva.

- Je li to vaše vlasništvo, gospodine Wemmick?

- Dabome - reče Wemmick. - Sve sam malo pomalo kupio komad po komad i sada je to moje imanje s neograničenim pravom raspolaganja.

- Zaista? Nadam se da mu se i gospodin Jagers divi!

- Nikad ga nije ni vidio - uzvratila Wemmick. - Nikad o njemu ni čuo nije. Nikad nije vidio Staroga. Ni čuo za njega. Ne, ne: poslovnica je jedno, a privatni život je drugo. Kada idem u ured, ostavljam za sobom Tvrdu, a kad idem u Tvrdu, ostavljam za sobom ured. Ako vam nije neugodno, bio bih vam vrlo zahvalan kad biste i vi isto činili. Ne bih htio da se o tome govorka u službenim krugovima.

Razumije se daje za mene bilo pitanje časti da se pridržavam njegove zamolbe. Kako je punč bio vrlo dobar, sjedili smo i pili te razgovarali skoro sve do devet sati. - Bliži se vrijeme topovskog pucnja - reče Wemmick pošto je odložio lulu — u tome Stari najviše uživa.

Vrativši se u Tvrdu, zatekosmo Staroga, kako usijava žarač, s očima punim iščekivanja, jer je to bio uvod u svakovečernju veliku ceremoniju. Wemmick je stajao sa satom u ruci sve dok nije kucnuo čas da uzme od Starog usijani žarač i pode do topa. Uzevši ga, izađe, a čas zatim zagruva top tolikom silinom te se smiješna kutijica od kolibe tako potresla kao da će se razletjeti na komade, a sve su čaše i čajne zdjelice zazveckale. Nato je Stari - koji bi, mislim, bio bačen iz svog naslonjača da se nije čvrsto držao ručnih oslonaca - zanosno uskliknuo: - Ispaljen je! Čuh ga dobro! - i ja sam klimao i klimao glavom starom gospodinu s tolikom žestinom te zaista nije puka jezična figura ako kažem da ga više uopće nisam vidio.

Wemmick je iskoristio slobodno vrijeme, što nam je preostalo do večere, da mi pokaže svoju zbirku kurioziteta. Ti su predmeti nekoć većinom pripadali zločincima: pero, kojim je izvršeno neko znamenito krivotvorenje, jedna ili dvije slavne britve, nekoliko uvojaka kose i

poviše rukopisa—priznanja, što su ih pisali ljudi osuđeni na smrt. Gospodin Wemmick osobito ih je cijenio jer su bila, da se poslužim njegovim riječima, »od prve do posljednje riječi sve sama laž«. Ti su rukopisi bili slikovito porazbacani između pojedinih porculanskih i

staklenih stvarčica, raznih sitnica, što ih je vlasnik ovog muzeja svojom rukom izdjeljao, i nekoliko nabijača za duhan, što ih je Stari izradio. Sve je bilo izloženo u odaji Tvrde, kamo su me najprije bili uveli, a koja nije služila samo kao soba za stanovanje, nego i kao kuhinja, koliko sam mogao zaključiti po tavi na kaminskoj polici i mjedenom ukrasnom klinu nad ognjištem, koji je služio za to da se za nj prikvači ražanj za pečenje.

Posluživala je neka pristala djevojčica, koja se obdan brinula o Starome. Pošto je prostrla stol za večeru, Wemmick je spustio most tako daje mogla izaći i poći kući na spavanje. Večera je bila izvrsna. Premda je Tvrđava bila prilično pljesniva, te je vonjalo kao pušljivi orasi, a i svinjče je moglo biti smješteno podalje od stana, s velikim sam užitkom proveo tu zabavnu večer. A ni moja spavaća soba u tornjiću nije bila baš na odmet, osim što je krov između mene i kopljače za zastavu bio tako tanak te se činilo da sam, ležeći nauznak u postelji, svu noć balansirao motku na Čelu.

Wemmick je već u cik zore bio na nogama, i bojim se da sam čuo kako čisti moje cipele. Zatim se dao na vrtlarenje, pa sam sa svog gotskog prozora vidio kako se gradi da mu je Stari od velike koristi pri poslu, povlađujući mu najsrdačnije glavom. Naš je zajutak bio isto tako dobar kao i večera, a točno u osam i pol krenusmo za Little Bri-tain. Putem je Wemmick malo-pomalo postajao sve krući i ukočeniji, a njegova su se stisnuta usta ponovno pretvarala u poštansku škrabicu. Kada smo napokon stigli na mjesto njegova rada i pošto je izvukao ključ ispod ovratnika, pričinu mi se da nema nimalo veze s walwor-thskim imanjem, kao da s posljednjim pucnjem iz topa odletješe u zrak Tvrda, most za dizanje, sjenica, jezerce, vodoskok i Stari.

222

223

26. POGLAVLJE

Dogodilo se, kako je Wemmick unaprijed rekao, te sam ubrzo imao prilike usporediti stan moga skrbnika s onim njegova blagajnika i namještenika. Kada sam iz Walwortha došao u poslovnicu, moj je skrbnik bio u svojoj sobi i umivao ruke mirisavim sapunom. Dozove me k sebi te pozove mene i moje prijatelje na ručak, na što me je Wemmick već prije pripremio. — Bez ikakvih ceremonija — glasio je uvjet — i nipošto u večernjem odijelu! Recimo — sutra. — Zapitah, kamo da dođem (jer nisam imao ni pojma gdje stanuje). Budući da mu je jedno od glavnih načela bilo nikada ništa ne priznati, reče: — Dođite ovamo, ja ću vas povesti sebi kući. — Spomenut ću tom prilikom da je svaki put prao ruke poput kakva ranara ili zubara kad bi otpremio stranku. U sobi je imao pregradak, gdje je mirisalo na sapun kao u kakvoj parfumeriji. Na vratima je između dvije prečke bio pričvršćen velik ručnik da ga se moglo potezati gore i dolje. Jagers bi umivao ruke i onda ih trljao i brisao duž čitava ručnika kad god bi došao iz policijske sudnice ili ispratio klijenta iz sobe. Kada sam se idućeg dana u šest sati s prijateljima pojavio kod njega, čini se da je prije toga bio zaposlen nekim osobito zamršenim i mračnim slučajem, jer ga zatekosmo gdje, s glavom zaturenom u pregradak, umiva ne samo ruke, nego i lice, a čak je ispirao grlo. Štoviše, kada je to završio i dobro se istrljao po svoj dužini svog pokretnog ručnika, prije no što je obukao kaput, izvadio je još i nožić da ispod nokata ostruže sve što je moglo još preostati od onog slučaja.

Kada smo izašli, na ulici su se kao obično šuljali ljudi, koji su očigledno nestrpljivo čekali da s njim govore; no u mirisu sapuna, što je poput nekog oblaka lebdio oko njegove osobe, bilo je nečeg tako u-vjerljivog da su ljudi za taj dan odustali od svoje namjere. Koračajući u pravcu zapada, svaki čas bi ga neko lice iz ulične svjetine prepoznalo, a kad god bi se to dogodilo, on bi u razgovoru sa mnom povisio glas, no inače ne bi ni na koji drugi način nekoga prepoznavao ili se osvrtao na to kad bi ga netko drugi prepoznao.

224

Poveo nas je u Gerrard Street, u četvrti Soho, do neke kuće na južnoj strani ulice. Bila je to prilično gospodska kuća, ali zapuštena, te je bilo krajnje vrijeme da je nanovo okreće, a i prozori su bili prljavi. Izvadi ključ, otvori vrata, i mi udosmo u kameni, mračan i pusti trijem, kroz koji je rijetko kada tko prolazio, a zatim dospjesmo tamnosme-dim stepenicama do triju tamnih usporednih soba u prvom katu. Drvena je zidna oplata bila ukrašena rezbarenim vijencima, i dok je domaćin stajao među tim girlandama da nam zaželi dobrodošlicu, dos-jetih se na kakve su omče bili nalik ti zavojiti vijenci.

Večera je bila spremljena u najljepšoj sobi; druga je bila soba za o-blaćenje, a treća spavaonica. Obavijestio nas je da je čitavu kuću unajmio, ali da se rijetko kad služi ostalim prostorijama, osim onih što ih vidjesmo. Stolni je pribor bio solidan — srebrnine, dašto, nije bilo — a pokraj njegova stolca nalazio se masivan pokretan stol, na kojem je bilo različitih boca, vrčeva i četiri zdjele voća za zasladu. Opazio sam da je sve vrijeme sam točio i svime nas posluživao.

U sobi se nalazio ormar s knjigama. Vidio sam po natpisima na njima da im je sadržaj krivični postupak, krivično pravo, biografije zločinaca, parnički zapisnici, zakoni i slično. Sav je namještaj bio solidan i dobar, baš kao njegov sat i lanac. No sve je imalo neki službeni pečat. Nigdje nije bilo vidjeti nečega što bi služilo samo za ukras. U kutu je stajao stolić sa spisima i svjetiljkom sa sjenilom, kao da je sa sobom ponio i svoju poslovnicu da bi ponekad, uvečer, mogao i kod kuće nastaviti rad.

Budući da je dosad jedva i opazio moja tri druga — jer smo samo on i ja hodali zajedno — sada je, davši znak zvoncem, stajao na sagu pred kaminom i promatrao ih pronicavim pogledima. Na moje veliko iznenađenje, kao da se uglavnom, ako ne isključivo, zanimao za Drummlea.

Stavivši mi svoju golemu ruku na rame, odvuče me do prozora i zapita: — Pipe, ne mogu razaznati jednog od drugoga. Tko je onaj Pauk?

— Pauk? — začudih se.

— Da, ono mrljasto, koprcavo, mrzovoljasto čeljade?

225

— To je Bentlev Drummle — odgovorih — a onaj tamo s nježnim licem je Startop.

Ne mareći ni malo za »onog tamo s nježnim licem«, produži: — Zove se Bentlev Drummle? Taj mi se mladić sviđa.

Odmah je zapodjenuo razgovor s Drummleom, a nije ga ni najmanje smetalo što je bio tako spor, trom i mučaljiv. To ga je očito pod-strekavalo da iz njega izvlači riječi. Promatrao sam ih, kadno između njih i mene prođe gazdarica noseći prvo jelo na stol.

Bila je to, po mome računu, žena četrdesetih godina, ali je mogla biti i starija no što sam mislio. Povisoka, gipka i okretna, neobično blijeda, s velikim izbljedjelim očima i bujnom kosom. Ne bih znao reći nije li možda patila od neke teške srčane mane, te su joj usne bile rastvorene kao da dašće, a na licu joj se odražavalo čudno nenadano uzbuđenje. Znam da sam prije nekoliko dana bio u kazalištu i gledao Macbetha \ i da me je njezino lice podsjećalo na lica obasjana odsjevom žarke vatre, što sam ih vidio kako izniču iz kotla Vještica.

Stavi jelo na stol, lako se dotače prstom lakta moga skrbnika, upozorivši ga da je večera spremljena, i nestane. Zauzesmo mjesta oko okrugla stola, i moj skrbnik posadi sebi s jedne strane Drummlea, a s druge Startopa. Jelo što ga je gazdarica donosila na stol bilo je sastavljeno od odlične ribe, zatim isto tako odlične ovčetine i jednako odlična pileća pečenja s umacima, vinom i svime što poželjesmo, a sve od najbolje vrste i izabrano. Posluživao nas je domaćin uzimajući jela s pokretnog stola, i pošto bi nas podvorio, postavio bi opet sve na prijašnje mjesto. Jednako je za svako novo jelo dijelio svojim gostima čiste tanjure, noževe i viljuške, a sude i pribor od prijašnjeg jela odlagao bi u dvije košarice, što su se nalazile na

podu do njegove stolice. Kod stola se pojavljivala samo gazdarica i nije bilo druge posluge. Unosila je svako jelo, a meni se njezino lice vazda pričinjalo kao da se pomalja iz kotla vještica. Mnogo godina poslije zapazio sam

1 Glavno lice istoimene Shakespeareove tragedije. — Prev.

226

jezovitu sličnost na nekom drugom licu, ni po čemu nalik na tu ženu, osim što mi se lepršava kosa ukazala iza vrča sa zapaljenim alkoholom u mračnoj odaji.

Potaknut da obratim osobitu pažnju gazdaričinu licu zbog njegova neobična obličja, ali i s razloga što me je Wemmick na nju prije bio upozorio, opazih kako su oči te žene, kad god bi se nalazila u sobi, bile nadasve pažljivo uprte u mog skrbnika, i kako bi smjesta povukla ruke sa zdjele, koju bi stavila preda nj, oklijevajući, kao da se boji, da bi je mogao pozvati natrag, a ujedno očekujući da će joj nešto reći kada bi bila u njegovoj blizini. Naslućivao sam daje on toga svjestan i da postoji neki razlog zbog kojeg je drži u toj neizvjesnosti.

Večera se primicala kraju, i svi smo bili dobro raspoloženi. Premda je moj skrbnik naizgled samo pratio teme naših razgovora, a nije ih sam postavljao, ipak sam znao da je izvlačio iz nas priznanja o najslabijim crtama naših karaktera. Sto se mene tiče, zatekoh se kako razotkrivam svoju sklonost da trošim i raskošno živim, a usto da postanem Herbertovim zaštitnikom, hvališući se sjajnim nadama za budućnost još prije nego što sam bio svjestan da sam uopće usta otvorio. Tako je bilo i s ostalima, a u prvome redu s Drummleom. Prije nego što je riba bila odnesena sa stola, već je domaćin od njega bio izmamio priznanje da sve ostale promatra sa zavišću i sum-njičavošću.

Kad je sir iznesen na stol, poveo se razgovor o našim veslačkim junačkim podvizima, i mi stadosmo Drummlea bockati što bi uvečer zaostajao za nama puzeći poput gmaza. Drummle priopći domaćinu da mu je milije da je što dalje od nas umjesto u našem društvu. Sto se tiče veslačke umjetnosti, daje kudikamo spretniji od nas, a u pogledu snage mogao bi nas mlatiti kao praznu slamu. Moj je skrbnik kao nekom neviđenom silom uspio da ga zbog te sitnice natjera gotovo do bjesnila. Bentlev je naposljetku razgolitio i napeo ruku da pokaže mišice, a tada smo i mi zavrnuti rukave i pokazivali mišice da je zaista bilo smiješno.

227

U to je vrijeme gazdarica pospremila stol; moj se skrbnik na nju nije osvrnuo, već se napola okrenuta lica podbočio o naslon svoje stolice i grickao kažiprst, pokazujući toliki interes za Drummlea da to nikako sebi nisam mogao objasniti. U času kada je gazdarica ispružila ruku nad stolom, Jagers iznenada poklopi svojom ručetinom njezinu, kao da ju je ulovio u zamku. Učinio je to tako neočekivano i vješto da mahom prekidosmo svoje ludo nadmetanje.

— Kad već govorite o snazi — reče Jagers — pokazat ću vam što je ruka. Molly, pokaži im svoj ručni zglob.

Njezina je uhvaćena ruka ležala na stolu, a drugu je stavila brzo iza leda. — Gospodaru — reče tihim glasom, dok su njezine oči pažljivo i molećivo bile uprte u njega — nemojte!

— Ja ću vam pokazati ručni zglob — ponovi Jagers s nepokolebljivom odlučnošću. —

Molly, pokaži im svoj ručni zglob.

— Gospodaru — opet promrmlja ona — molim vas!

— Molly - reče Jagers i ne pogledavši je, nego uporno zureći u suprotnu stranu sobe - pokaži im oba ručna zgloba. Hajde, pokaži!

Skine ruku s njezine pa joj iskrene zglob. Ona izvuče drugu ruku, a zatim ispruži obje, jednu do druge. Drugi je zglob bio posve izna-kažen — s dubokim brazgotinama uzduž i poprijeko. Držeći ruke ispružene, skine pogled s gospodina Jagersa i pažljivo pogleda redom svakog od nas.

— To je snaga! — upozori Jagers prelazeći hladnokrvno kažiprstom preko ispupčenih tetiva.
- Malo je muškaraca, koji u ručnim zglobovima imaju snagu što je ima ta žena. Začudna je snaga stiska ovih ruku. Imao sam prilike promatrati mnoge ruke, ali nikada ni u muškarca ni u žene ne vidjeh jače ruke.

Dok je nehajno i promatrački izgovarao te riječi, žena je i dalje gledala sve nas koji smo tu sjedili. Tek što doreče posljednju riječ, ona ga ponovno pogleda. - Dosta, Molly - reče Jagers i lako joj klimne glavom - svi su ti se divili, pa sad možeš ići. - Žena povuče ruke te izade iz sobe, a gospodin se Jagers lati vrčeva s pokretnog stola, napuni svoju čašu te stane svima točiti vino.

228

Najavi nam: - Gospodo, u devet i pol moramo se rastati. Molim vas da se do tog vremena što bolje zabavljate. Drago mi je što vas vidim na okupu. Gospodine Drummle, pijem ovu čašu u vaše zdravlje! — Ako je namjeravao Drummlea natjerati da još jače očituje svoju pravu ćud, posvećujući mu naročitu pažnju, onda mu je to savršeno uspjelo. U odbojnoj gordosti Drummle je sve uvredljivije pokazivao svoju mrzovolju i prezir prema nama, dok nije postao savršeno nepodnošljiv. Kroz sve promjene njegove ćudi gospodin Jagers je svejednako pokazivao čudnovato zanimanje za nj. Kao da je uistinu poslužio za to da zasladi Jagersovo vino.

Rekao bih da smo u mladenačkoj neumjerenosti i suviše pili, a znam da smo odveć govorili. Spopao nas je naročit bijes kada nam se Drummle prostački rugao kako se razbacujemo novcem. To me je izazvalo te sam mu s više srdžbe nego takta dobacio da je nepristojan kada baš on o tome govori, kome je Startop otprilike prije nedjelje dana u mojoj nazočnosti posudio novac.

- Pa - odvrati Drummle - dobit će svoj novac.

- Nisam imao namjere reći da ne će - upadoh mu u riječ - ali biste mogli, bar ja tako mislim, držati jezik za zubima kada je riječ o nama i o našem novcu.

- Vi tako mislite! — odvrati Drummle. — O, Gospode!

- Rekao bih - nastavim s namjerom da budem što oštiji - da vi nikome od nas ne biste posudili ni prebijene pare kad bi nama što ustrebalo.

- U pravu ste - povladi Drummle - ni jednom od vas ne bih posudio ni sikspens'. Nikome ne bih posudio ni sikspens.

-Ja bih rekao daje posuđivati od nekog u takvim okolnostima prilično prljavo!

- Vi biste to rekli — ponovi Drummle. — O, Gospode!

Sikspens: novčić od šest penija. - Prev.

229

To me je toliko ozlojedilo — to više što sam uvidio da baš nikako ne mogu doskočiti njegovoj otresitij tupoglavosti — te sam, ne obazirući se na Herbertova nastojanja da me zadrži, planuo:

— Gospodine Drummle, kad je već razgovor o tome, reći ću vam što se dogodilo između Herberta i mene kada ste uzajmili novac.

— Ne želim znati što se dogodilo između Herberta i vas - progunda Drummle. — Mislim da je nadodao, progundavši još tišim glasom: »neka vas đavo odnese, pa da vas bestraga nestane«.

— Ipak ću vam reći — nato ću ja — svejedno želite li vi to ili ne želite znati. Kada ste strpali novac u džep, sretni što ste ga dobili, vidjesmo da vas je to očito neobično zabavljalo što je Herbert bio tako popustljiv te vam je posudio novac.

Drummle prasne u smijeh. Sjedio je s rukama u džepu, smijući nam se u lice, dignuvši obla ramena, pokazujući sasvim otvoreno da je to živa istina i da nas sve prezire kao glupu magarad.

Nato mu Startop očita bukvicu, ali s više takta no što sam ja to učinio, te ga opomene neka se vlada pristojnije. Kako je Startop bio živahan i bistar mladić, a Drummle sušta protivnost tome, Drummle je uvijek bio kivan na njega smatrajući ga sama po sebi osobnom uvredom. I sada se grubo i neotesano okomi na nj, dok je Startop nastojao razgovor skrenuti na nešto drugo, našalivši se malo tako da smo se svi morali smijati. Ljuteći se zbog toga malog uspjeha više nego zbog ma koje druge uvrede, Drummle bez prethodne prijetnje ili opomene izvuče ruke iz džepova, otpusti ramena i uz psovku dohvati veliku čašu. Bio bi je tresnuo svom protivniku u glavu da je domaćin nije spretno uhvatio baš u času kada ju je već dignuo s tom namjerom.

— Gospodo — reče Jagers, pažljivo stavljaajući čašu na stol i izvlačeći zlatnu repetirku za masivni lanac - neobično mi je žao što vam moram kazati da je točno pola deset.

Na taj mig svi poustadosmo da pođemo. Prije no što stigismo do kućnih vrata, već je Startop Drummleu govorio »stari družo« kao da se ništa nije dogodilo. No »stari drug« se nije nimalo obazirao na taj po-

230

kušaj pomirenja, štoviše, odbio je hodati po istoj strani ceste do Ham-mersmitha. Herbert i ja ostadosmo u gradu i vidjesmo kako idu ulicom, svaki na svojoj strani: Startop više naprijed, a Drummle zaosta-jući u sjeni kuća, što je uvelike podsjećalo na njegovo uobičajeno veslanje iza našega čamca.

Kako vrata još nisu bila zatvorena, pomislim da načas ostavim Herberta i potrčim stepenicama gore da još nešto kažem svome skrbniku. Našao sam ga u sobi za odijevanje, pokraj čitava brda cipela, kako temeljito pere ruke poslije našeg posjeta.

Priopćih mu da sam se vratio da mu izrečem svoje žaljenje što su se dogodile male neugodnosti i da se nadam da me zbog toga neće suviše prekoriti.

— Koješta! — usklikne umivajući lice, govoreći kroz kapljice vode — nije to ništa, Pipe. Ipak sviđa mi se taj Pauk.

Sada se bio okrenuo prema meni, tresući glavom, pušući i brišući se ručnikom.

— Drago mi je da vam se sviđa, gospodine — dobacih — ali meni ne.

— Ne, ne — povladi moj skrbnik — i nemojte se mnogo s njime družiti. Izbjegavajte ga što je više moguće. Ali sviđa mi se, Pipe. To je pravi tip. Kad bih bio prorok ...

Kad je podigao glavu, naši se pogledi sretnu.

— Nisam prorok — reče, zagnjurivši duboko glavu u nabore ručnika i trljajući svom snagom uši. — Pa vi znate što sam! Laku noć, Pipe.

— Laku noć, gospodine.

Otpriblike mjesec dana nakon toga završilo se zauvijek Paukovo školovanje kod gospodina Pocketa, pa je svima u kući, osim gospodi Pocket, odlanulo kada se vratio u svoje obiteljsko gnijezdo.

231

27. POGLAVLJE

Dragi g. Pipe,

pišem vam po želji g. Gargerva da bih vam saopćila da on putuje u London u društvu g.

Wopslea, te bi se veselio, ako bi mu bilo dopušteno, da vas posjeti. On bi vam htio doći u pohode u Hotel Bar-nardn utorak u devet sati; ako vam to ne bi bilo neugodno, molim za obavijest. Stanje vaše sirote sestre je prilično nepromijenjeno otkako ste otišli od nas.

Govorimo o vama svake večeri u kuhinji, pa se u čudu pitamo, što li činite i govorite. Ako je

to odveć preuzetno, a vi oprostite za ljubav onih jadnih minulih dana. Zasad ništa više, dragi g. Pipe, od

Vaše uvijek zahvalne i odane službenice
Biddy.

P. S. On me usrdno moli da vam napišem »ala će to biti veselo«. Veli da ćete vi to već razumjeti. Nadam se i ne sumnjam da će vam biti drago da se s njim sastanete, iako ste sada džentlmen, jer je u vas uvijek bilo dobro srce, a on je vrlo, vrlo vrijedan čovjek. Pročitala sam mu sve osim ove posljednje kratke rečenice, i on me usrdno moli da vam još jedanput napišem »ala će to biti veselo«.

Primio sam pismo poštom u ponedjeljak izjutra, i prema tome je zakazani sastanak imao biti sutradan. Dopustite da vam u tančine iskreno priznam sve što sam osjećao očekujući Joeov dolazak. No, nisam osjećao nikakvu radost, iako su nas vezale tolike zajedničke uspomene, već priličnu uznemirenost. Izvjesni strah i čudnu smušenost. Da sam mogao spriječiti njegov dolazak, plativši neku svotu novaca, ja bih to sigurno bio učinio. Najviše me je tješila pomisao da dolazi u Barnard's Inn, 2. ne u Hammersmith, te se ne će sastati s Bentlev Drummleom. Nisam imao ništa protiv toga da ga vide Herbert i njegov otac, koje sam poštivao, ali bi moja osjetljivost bila teško pogođena ako bi došao pred oči Drum-mleu, koga sam prezirao. I u toku čitava života obično pokazujemo naše najveće slabosti i podlosti baš zbog ljudi koje najviše preziremo.

232

Počeo sam sve nešto ukrašavati i dotjeravati sobe na nepotreban i nepodesan način, a pokazalo se da to hvatanje u koštac s Barnardom stoji mnogo novaca. Sobe nisu ni izdaleka više bile takve kakve sam ih našao, te sam imao čast zapremati nekoliko važnih stranica u knjizi narudžaba nekog tapetara iz susjedstva. U posljednje sam vrijeme već bio dotjerao tako daleko da sam, štoviše, primio u službu neko momče u čizmama kao vjernog roba i podanika — i to u čizmama s posuvraćenim sarama — a ne bi bilo sasvim neopravdano ustvrditi da sam zbog njega uludo tratio dane. Pošto sam postavio na noge to čudovište (izvukavši ga iz porodična smetišta moje pralje) i obukao mu modar kaput, prsluk boje kanarinca, bijelu kravatu, krem hlače i već spomenute čizme, uvjerio sam se da je imao malo što da radi, ali je mogao čudo toga pojesti, te je s tim svojim dvjema strašnim osobinama postao prava napast u mom životu.

Ovaj je osvetnički fantom dobio naređenje da u utorak u osam sati ujutru dođe na dužnost u predsoblje (što je zapremalo dvije kvadratne stope, koje mjere su mi zaračunali za sag), a Herbert je predlagao neke stvari za zajutak, za koje je mislio da će Joeu prijati. Osjećajući iskrenu zahvalnost prema njemu što je bio tako brižljiv i obazriv, u meni se bila porodila neka čudna, napola pritajena sumnja, da se on ne bi bio tako uzvrpoljio da je Joe došao k njemu u pohode.

Bilo kako bilo, ja sam u ponedjeljak uvečer došao u grad da dočekam Joea, te sam ujutro rano ustao i dotjerao sobu za stanovanje i stol za doručak što sam ljepše znao i umio. Na nesreću je izjutra sipila sitna kiša, pa ni anđeli nebeski ne bi uspjeli prikriti činjenicu daje Barnard, poput divovskog dimnjačara, ispod prozora ronio čađave suze.

Kada se približio odlučni čas, najradije bih bio pobjegao, ali je osvetnik, prema dobivenom naređenju, stajao u predsoblju, a uskoro sam čuo Joea na stepenicama. Prepoznao sam Joea po njegovu teškom tabanju po stubištu — jer su mu paradne čizme uvijek bile prevelike — i po vremenu što mu je trebalo da pročita imena na ostalim stubištima dok se uspinjao. Kada je napokon zastao pred našim vratima, čuo sam kako je prstom prelazio preko bojom ispisanih slova moga imena, a zatim sam zaista čuo kako je dahtao kroz ključanicu.

233

Najzad je jedanput kucnuo u vrata, i Pepper' - ovim se karakterističnim imenom preživalo ono osvetničko momče — najavi: — Gospodin Gargerv. - Mislio sam već da nikada ne će prestati s brisanjem obuće i da ću morati izaći i povući ga s rogožine, kadli najzad ipak ude.

— Joe, kako si Joe?

— Pipe, kako si, Pip?

Njegovo je pošteno lice bilo sasvim zajapureno i blaženo se sjalo, a klobuk mu se nalazio na podu između njega i mene, dok me je držao za obje ruke, koje je neprestano dizao i spuštao kao da sam neki najnoviji patentirani uzorak pumpe.

— Drago mi je što te vidim, Joe. Daj mi svoj klobuk.

Joe ga oprezno dohvati objema rukama kao ptičje gnijezdo s jajima, pa ni za živu glavu da se rastane s tim komadom svojine, te nastavi govoriti stojeći u vrlo neugodnom stavu pokraj svoga klobuka.

— Ala si narastao — zadivi se Joe — i profinio se i pogospodio — Joe je čakom razmišljao prije no što se dosjetio tih riječi — i, vjere mi, sad si na diku i ponos kralju i domovini.

— A ti si, Joe, upravo odlično.

— Hvala Bogu — reče Joe. — Ja sam dobro da ne može bolje. A tvojoj sestri nije gore nego što joj je bilo. A Bidy je vazda dobro i zdravo. A ni prijatelji nisu loše, a moglo bi se reći da su dapače vrlo dobro. Tek se Wopsle malo skljojao.

Za sve je to vrijeme (a svejednako budno pazeći na svoje ptičje gnijezdo) Joe kolutao i prevrtao očima po sobi promatrajući izvezene cvjetice na mojem kućnom ogrtaču.

— Malo se skljojao, Joe?

— E da — reče Joe, snizujući glas — ostavio je Crkvu i pošao u glumce. A kao glumac dospio je i u London, zajedno sa mnom. I on želi — nastavi Joe, uzimajući ptičje gnijezdo načas pod lijevu ruku, dok je pipkajući desnom tražio valjda neko jaje - molim, bez uvrede, da ti to predam.

Uzeh što mi Joe dade te vidjeh da je zgužvani program nekog

1 U engleskom jeziku pepper znači papar i zapapriti (nekome). - Prev.

234

malog londonskoga kazališta, najavljujući, i to baš ovog tjedna, prvi nastup proslavljenog Provincijskog Glumca-Amatera, Roscijev-ske slave¹, jedinstveni nastup u najznamenitijoj tragediji našega Narodnog Barda², koji je izazvao golemu senzaciju u lokalnim kazališnim krugovima.

— Jesi li, Joe, bio na njegovoj predstavi? - zapitah.

— Bio sam — odvrati uvjerljivo i svečano Joe.

— Je li bila velika senzacija?

— Pa — reče Joe — prilična. Svakako su se mnogi nabacivali korom od naranče. Osobito onda kada mu se ukazao Duh. Prosudite sami, gospodine, može li netko onako od srca glumiti kad mu neprestance, dok razgovara s Duhom, dovikuju »Amen!« Netko je na svoju nesreću mogao prije biti i službenik Crkve - produži Joe, spuštajući glas da bi zvučilo što uvjerljivije i osjećajnije - ali to još nije razlog da ga se u takvu trenutku zbunjuje. Hoću time reći, ako ni duh nečijeg rođena oca ne može zainteresirati ljude, a što bi ih onda uopće moglo zainteresirati, gospodine? A osobito onda kada mu je na njegovu nesreću žalobnički klobuk tako malen da mu ga crna perjanica poteže s glave, ma kako on nastojao da ga pridrži.

Joeovo se lice oduljilo kao da je i on ugledao Duha, i po tome sam znao da je ušao Herbert, koji mu je pružio ruku; no Joe je ustuknuo, te je i dalje držao svoje ptičje gnijezdo.

— Sluga pokoran, gospodine — pozdravi ga Joe — i nadam se da ste vi, i Pip, i... - uto mu pogled pade na Osvetnika, koji je stavljao na stol prženi kruh. Joe je očito namjeravao da mladog džentlmena pribroji našem krugu, pa sam mu, mršteći se, stavio do znanja da se vara, i tako ga samo još više zbunio. - Hoću kazati da se nadam da ste vas dvojica u dobru zdravlju

u toj tijesnoj rupi. Jer to je, možda, po londonskom shvaćanju vrlo dobar hotel — produži Joe povjerljivo. — Vjerujem da je odlična kuća, no što se mene tiče, ne bih u njoj držao svoje svinjče —

1 Quintus Roscius Gallus, slavni rimski glumac. - Prev. Shakespeareova tragedija Hamlet. — Prev.

235

bar ne onda kad bih ga htio dobro utoviti, pa da mi se pečenka poslije samo rastapa u ustima. Pošto je tako laskavim riječima pohvalio naš stan, pokazujući povremeno sklonost da me naziva »gospodinom«, Joe se, kada ga pozvah da sjedne za stol, ogledavao posvuda po sobi ne bi li otkrio kakvo zgodno mjesto gdje bi mogao odložiti svoj klobuk. Kao da u čitavoj Božjoj prirodi ima vrlo malo prikladnih mjesta gdje bi njegov klobuk mogao otpočiniti. — Napokon ga posadi na krajnji ugao kaminske police, odakle je svaki časak padao na tlo. — Pijete li čaj, ili kavu, gospodine Gargerv? - upita ga Herbert, koji bi jutrom uvijek sjedio na čelu stola.

— Velika hvala, gospodine — nato će Joe, sav uštapljen od glave do pete. — Pit ću, što vi sami izvoljevate piti.

— Sto velite za kavu?

— Velika hvala, gospodine — odvrati Joe, očito razočaran ovom ponudom - budući da ste vi tako ljubazno izabrali kavu, ne bih htio biti suprotna mišljenja. Ne čini li vam se da kava pomalo uzbuđuje?

— A vi uzmite čaja - zaključi Herbert i naspe mu šalicu.

Uto se klobuk otkotrlja s kaminske police, i Joe skoči sa stolice, digne ga i ponovno stavi baš na isto mjesto kao da je najsigurniji znak dobrog odgoja što će se čas zatim opet otkotrljati na pod.

— Kada stigoste u grad, gospodine Gargerv?

— Bješe li to jučer poslije podne? - začudi se Joe kašljucnuvši u šaku, kao da je od svog dolaska već imao vremena da se zarazi hripavcem. — O ne, nije bilo jučer, to jest, da, bilo je jučer. Da. Bilo je to jučer poslije podne. — (Pritom kao da osjeća redom mudrost, olakšanje i strogu nepristranost.)

— Jeste li već što vidjeli od Londona?

{-

— Pa, jesam, gospodine — odvrati Joe — ja i Wopsle podosmo pravo da vidimo Blackingov magazin, ali nam se učini da ni izdaleka nije nalik na sliku što se nalazi na crvenim reklamama po dućan-skim vratima. Hoću reći - nadoda Joe - da je slika i suviše arhi-tek-ti-tonična.

236

Bio sam zaista uvjeren da bi Joe tu riječ (koja je po mom mišljenju bila vrlo prikladna za neke zgrade što sam ih znao) tako dugo žvakao dok se ne bi pretvorila u pravu pjesmu, da nije srećom njegovu pažnju privukao klobuk što se upravo bio otkotrljao. Taj je napor zaista iziskivao neprestanu pažljivost, brzinu pogleda i ruke vrlo nalik na osobine što se traže od kriketskog' vratara. Joe se osobito proslavio i istaknuo izvanrednom vještinom, jureći čas za klobukom i hvatajući ga vrlo spretno baš onda kada umalo što nije pao na pod, čas opet zaustavljajući ga naprosto usred pada, odbacujući ga i loptajući se njime po svim kutovima sobe. Klobuk je samo letio i odbijao se od tapeta, dok Joe napokon nije morao prekinuti igru. Klobuk je najzad bućnuo u kablčić za ispiranje suda, a nato sam bio tako slobodan da ga spremim na sigurno mjesto.

Ovratnici na njegovoj košulji i kaputu bili su tako čudesni da nije moguće o njima raspravljati — to su bile dvije nerješive tajne. Zašto je Joe morao do te mjere stegnuti vrat prije nego što je smatrao daje dolično odjeven? Zašto je mislio da mora proći muke čistilišta kad obuče

nedjeljno odijelo? Zatim je pao u neobjašnjivo razmišljanje, držeći viljušku između tanjura i usta, buljeći očima na sve strane. Davio se od napadaja silnog kašlja, sjeo tako daleko od stola, te su mu zalogaji češće padali pod stol nego što su stizali u usta, a pravio se kao da uopće ne padaju — pa sam zaista bio sretan kada je Herbert otišao u City.

Nisam bio ni toliko pametan, ni toliko dobronamjieran da uvidim kako je sve moja krivica. Joe se ne bi od mene tuđio da sam bio srdač-niji prema njemu. Osjećao sam kako sam postao nestrpljiv i zle volje, i u takvu raspoloženju samo još podjarivao moju razdraženost.

— Budući da smo sad nas dvojica sami, gospodine — započe Joe.

— Joe — prekidoh ga zlovoljno — kako me možeš nazivati gospodinom?

Joe me časkom pogleda, i u njegovim sam očima pročitao jedva primjetljiv prijekor. Koliko god su njegova kravata i njegov okovratnik bili smiješni, ipak sam u njegovu pogledu osjetio neku dostojanstvenost.

1 Cricket, engleska sportska igra. - Prev.

237

— Budući da smo sad nas dvojica sami - odvrati Joe - a ja nemam namjeru ni mogućnosti ostati dulje od nekoliko minuta, ja bih sad završio — ili u najmanju ruku kazao što me je nagnalo na to te sada imam čast da budem tu. Da nisam imao samo tu jedinu želju — produži o-bjašnjavaj ući kao obično sve što je htio reći nadugo i naširoko — da ti budem od koristi, ja sad ne bih imao čast časkati s gospodom u njihovu stanu.

Ne bih volio da još jedanput vidim onaj pogled u njegovim očima i stoga se nisam nimalo bunio protiv tona kojim je govorio.

— Dakle, gospodine — nastavi Joe — evo, kako je bilo. Onomad bio sam kod Ladard, Pipe

— kad god bi se u njemu nanovo budila nježnost, zvao me je Pip, a kad god bi ga spopala uljudnost, zvao bi me gospodine — kadno se u svom hintovu došepiri Pumblechook. Zbog istog tog Pum-blechooka - udari Joe u druge žice - kadikad mi se strašno naježuri kosa, kad po čitavom gradu trubi na sva usta kako se s vama družio kada ste bili mali i da ga i vi sami smatrate svojim negdašnjim drugom u igri.

— Glupost! Pa ti si, Joe, bio moj drugar.

— Sasvim tako mislim i ja, Pipe, premda to sad i nije više važno, gospodine — potvrdi Joe i malko nakrivi glavu. — No, Pipe, taj isti Pumblechook, čije ponašanje stremi hvalisanju, dođe kod Ladard k meni (nemate pojma, gospodine, koliko radnom čovjeku godi lula duhana i pinta piva — a ne škodi zdravlju), i evo što mi reče: »Joseph, gospođica Havisham želi govoriti s tobom.«

— Gospođica Havisham, Joe?

— »Ona želi«, tako reče Pumblechook, »govoriti s tobom.« — Joe sjedne i zakovrne očima prema stropu.

— No, Joe? Molim te, nastavi.

— Sutradan gospodine — produži Joe, gledajući u mene kao da sam bogzna kako daleko — pošto sam se umio, podoh posjetiti gospođicu A.

— Gospođicu A., Joe? Gospođicu Havisham?

— Tako i kazah, gospodine — odvrati Joe s advokatskom formalnoš-ću kao da sastavlja oporuku - gospođica A., inače Havisham. I evo što

238

mi reče: »Gospodine Gargerv, jeste li u pismenoj vezi s gospodinom Pipom?« Kako sam imao od tebe pismo, mogao sam s pravom reći: »Jesam.« (Kada sam se, gospodine, vjenčao s vašom sestrom, rekoh: »Da«, a kada sam odgovorio tvojoj prijateljici, Pipe, rekoh: »Jesam.«) Nato će ona: »Hoćete li mi reći da se Estella vratila kući, te bi se veselila da ga vidi.«

Osjetih kako mi je lice planulo kada sam pogledao u Joea. Nadam se daje bar donekle porumenjelo i s razloga, što sam postao svjestan da bih s Joeom bio zacijelo srdačnije postupao da sam znao zašto je došao.

— Bidy je — produži Joe — malo oklijevala kada sam došao kući i zamolio je da ti napiše poruku. Bidy predloži: »Znam da će se veseliti ako mu tu vijest usmeno kažete. Kako se bliže božićni blagdani, a htjeli biste ga vidjeti, podite vi samo!« I time sam završio, gospodine — zaključi Joe ustajući sa stolca — i ja ti, Pipe, želim svako dobro i napredak da bi postao velik i slavan čovjek.

— Ne ćeš valjda sada otići, Joe?

— Hoću — nato će Joe.

— Ali ćeš se vratiti na ručak?

— Ne, ne ću — odvrati Joe.

Naše se oči sukobiše, i sve se ono »gospodine« rasplinu i iščezne iz srca toga poštenjaka kada mi je pružio ruku.

— Pipe, stari druže, cijeli je život samo niz rastanaka, svarenih u jedno, ako dopustiš da tako kažem. Jedan je kovač, drugi limar, poneki zlatar, a pokoji kotlar. I kod tih je ljudi neizbježno da svaki ide svojim poslom, a odlaske treba primati onako kako nam se nameću. Ako je danas došlo do kakvih zabuna, sve je to moja krivica. Nas dvojica nismo od onoga soja da bismo jedan pokraj drugog mogli boraviti u Londonu, niti ma gdje drugdje, osim ondje gdje smo sami i gdje nam je sve znano i gdje se kao drugovi dobro razumijemo. Nikad više ne ćeš na meni vidjeti to odijelo, ali ne zbog povrijeđene taštine, već što hoću da se osjećam kao čovjek, a u tom se odijelu ne osjećam. Izvan kovač-nice, kuhinje i močvara, ne osjećam se kao čovjek. Kad me zamisliš s mojom kovačkom pregačom, s čekićem u ruci, ili bar s lulom u usti-

239

ma, ne ćeš naći toliko grješki na meni kao sada. Uzmimo da me uopće poželiš vidjeti, a ti dođi i zaviri kroz prozor kovačnice, pa ćeš vidjeti kovača Joea kraj staroga nakovnja, sa starom progorjelom pregačom, kako marljivo radi svoj stari posao. Glup sam, vrlo glup, ali se nadam da mi je napokon ipak uspjelo da kažem bar približno ono što je pravo i istina. A sad, Bog te blagoslovio, Pipe, stari druže, Bog te blagoslovio! Nisam se prevario kada sam prije naslućivao kako u njemu ima neke dostojanstvenosti. Nije više bio smiješan u svom odijelu izgovarajući te riječi, kao što ne bi bio ni onda smiješan kad bi se u njemu pojavio pred licem svoga Stvoritelja. Nježno se dotače moga čela i izađe. Čim sam se dovoljno pribrao, pojurih za njime tražeći ga po susjednim ulicama, ali je nestao.

28. POGLAVLJE

Razumije se da sam sutradan morao otputovati u naš grad, kao što je bilo jasno da sam u prvom nastupu kajanja odlučio da moram stanovati u Joeovoj kući. No pošto sam osigurao sebi mjesto do kočija-ševa sjedišta na diližansi, što je sutra polazila, svratio kod Pocketovih i došao natrag, već sam se bio malko pokolebao u pogledu one druge odluke, pa počeo izmišljati razloge i izlike da odsjednem kod Modrog vepra. Bio bih samo na smetnji u Joeovoj kući; nisu se meni nadali, te me ne bi čekala postelja; bio bih odveć daleko od kuće gospođice Ha-visham, pa kako je ona čangrizava i hirovita, možda joj to ne bi bilo po volji. Sve varalice svijeta nisu ništa prema onima koji varaju sami sebe, i s takvim sam smicalicama sam sebe zavaravao. Čudnovato je to: bilo bi sasvim pojmljivo da, ne sluteći ništa zla, primim od nekog lopova lažni polukrunaš kao pravi; ali da lažni novac, što sam ga iskovao, smatram dobrim — to je ipak previše! Neki ljubazni stranac stavi pod ključ moje novčanice pod izlikom da ih uzima u sigurnu pohranu, pa mi ih ukrade i vrati mi umjesto njih ljuste od oraha! No što je njegova majstorija prema mojoj sljepariji kada stavljam pod ključ vlastite ljuste od oraha, pa ih izdajem kao pravi novac!

Odlučivši da odsjednem kod Modrog vepra, uvelike sam se kolebao bih li sa sobom poveo i Osvetnika. Bila je vrlo zanimljiva pomisao kako se moj Plaćenik, koji me stoji toliko novaca, šepiri pod trijemom poštanskog dvorišta kod Modrog vepra. A bilo bi upravo veličanstveno da ga onako kao slučajno prikazem u krojačkoj radnji, pa da onaj nepristojni Trabbov momčić samo zine od čuda. No, u drugu ruku, Trabbov momak mogao bi se i prisno sprijateljiti s njime, pa mu svašta izbrbljati o meni, ili — poznavajući Trabbova šegrtu kao vucibatinu bez ikakvih obzira i stida — mogao bi izviždati Plaćenika nasred Glavne ulice. A mogla bi za nj saznati i moja dobročiniteljica, pa mi zamjeriti. Ukratko, odlučih da Osvetnika ne povedem sa sobom.

Rezervirao sam mjesto u popodnevnoj kočiji, a kako je već bila nastala zima, trebao sam stići na odredište tek dva-tri sata pošto se zamračí. Trebalo je da u dva sata krenemo s Cross Keysa. Stigoh onamo ranije, te mi preosta još četvrt sata do odlaska. Sa mnom se nalazio i Osvetnik brinući se o meni, ako se ta riječ može primijeniti na nekoga koji je svakom prilikom, kad god je mogao, izbjegavao to učiniti.

U ono su vrijeme običavali otpremiti robijaše do pristaništa diližansom. Često sam slušao o njima kao o putnicima, te sam ih i sam više puta vidio na glavnoj cesti gdje sjede na krovu putničkih kola, a okovane noge im se klata u zraku. Nisam stoga imao razloga začuditi se kada mi je Herbert, došavši me ispratiti u poštansko dvorište, prišao i rekao da će sa mnom putovati dva robijaša. No ja sam imao neki svoj razlog, koji sada više i nije bio aktualan, da fizički protrnem kad god bih čuo riječ robijaš.

— To te valjda, Handel, ne smeta? — upita me Herbert. -One!

- Mislio sam kao da ti nisu baš po volji?

— Ne bih mogao reći da su mi po volji, a vjerujem, niti tebi. No ne smetaju mi.

- Pogledaj! Eno ih - upozori me Herbert - upravo izlaze iz točionice. Kojeg li ružnog i gadnog prizora!

241

Bit će da su častili stražara, jer je s njima bio i uzničar, i sva su trojica izlazila brišući rukom usta. Oba su robijaša bila zajedno okovana lisičinama, a na nogama im bješe gvožđe — nalik na ono što sam tako dobro upamtio. Njihov je čuvar imao za pojasom dva pištolja, a pod pazuhom je nosio čvorugavu toljagu. Dobro se slagao s njima. Stajao je s dvojicom robijaša kraj sebe i promatrao kako se zaprežu konji. Djelovao je kao da su robijaši dva primjerka zanimljive izložbe, koja još taj čas nije bila svečano otvorena, a on njihov kustos. Prvi je robijaš bio viši i krupniji i, prema tajanstvenom zbivanju i u svijetu robijaša i u svijetu slobodnih, kao da je po sebi razumljivo što mu dadoše manje odijelo. Njegove su ruke i noge bile nalik na velike jastuke za jednako goleme igle, a kažnje-nička ga je odjeća strašno unakaradila. Uza sve to prepoznah ga na prvi pogled po njegovu napola zatvorenom oku. Tu je stajao čovjek, kojega sam vidio jedne subotnje večeri na klupi uz ognjište kod Tri vesela lađa-rd, i koji je nišanio u mene svojom nevidljivom puškom!

Brzo se uvjerih da me do tog časa nije prepoznao, kao da me uopće još nikad u životu nije vidio. Pogledao je prema meni, i njegovo je oko procijenilo moj zlatni lanac, a zatim je onako mimogred pljunuo i nešto rekao drugom robijašu, našto se obojica nasmijaše i okrenuše uz zveket zajedničkih okova na drugu stranu te se zagledaše u nešto drugo. Velike brojke na leđima, nalik brojevima na kućnim vratima, njihov grub i ružan izgled nalik životinjama, njihove lancima povezane noge, omotane džepnim rupcima kako bi ublažili pritisak gvozda, te kako su svi odvrćali poglede i držali se podalje od njih — sve je to (kako je Herbert spomenuo) dopunjavalo tužnu sliku dvojice propalica.

No to još nije bilo najgore. Doznasmo da je neka obitelj, koja se selila iz Londona, platila sva sjedišta na krovu, te da nije bilo drugog mjesta za dvojicu robijaša do na prednjem sjedištu iza kočijaša. Neki je goropadni džentlmen, koji je kupio četvrto mjesto na tom sjedištu, strahovito planuo i vikao da to znači prekršaj ugovora kada ga trpaju u društvo s takvom zločinačkom bandom, i daje to zatorno, pogubno, bestidno, besramno i ni sam više ne znam što još. Uto je kočija bila spremna, a kočijaš postao nestrpljiv. Svi smo se već spremali da se pop-

242

nemo, a i robijaši su se s čuvarom bili približili vonjajući čudno na krušnu kašu, grubu vunenu tkaninu, konoplju i kamen za čišćenje peći, koji zadasi prate svakog robijaša.

— Nemojte se toliko jediti, gospodine — reče čuvar razbješnelom putniku. -Ja ću sjesti do vas. Smjestit ću ih s druge strane sjedišta. Ne će vam, gospodine, smetati. Ne ćete ni osjetiti da su tu.

— Nemojte mene kriviti — progunda robijaš, kojeg sam prepoznao. —Ja ne želim \c\Ja sam vrlo rado spreman ostati tu. Što se mene tiče, ja ću svakom drage volje odstupiti svoje mjesto. — I ja svoje — osorno prihvati drugi robijaš. — Kad bi mene pitali,y# ne bih nikome od vas bio na smetnji. - Obojica su se smijala, pa stadoše zubima drobiti orahe pijuckajući ljuske oko sebe - kao što bih, mislim, i ja od srca rado učinio kad bih se nalazio na njihovu mjestu i bio prezren od svih.

Najzad su se svi složili u tome da srditom džentlmenu nema pomoći: ili putovati u društvu tih namjernika, ili ostati. Tako se, svejednako prigovarajući, pope na svoje mjesto, a čuvar smjesti do njega, dok su se robijaši uzverali kako su bolje znali i umjeli. Robijaš, što sam ga bio prepoznao, sjedio je iza mene tako da sam osjećao njegov dah na potiljku.

— Zbogom, Handel! — dovikne mi Herbert kada kola krenuše. Pomislih da je prava sreća za mene što mi je našao drugo ime umjesto Pip.

Ne mogu riječima iskazati s kolikom sam nelagodnošću osjećao ro-bijašev dah ne samo na potiljku, nego i duž čitave kraljeznice. Bilo mi je kao da mi se neka jetka kiselina provlači kroz samu srž tako da sam škrgutao zubima. Robijaš kao da je jače i mnogo bučnije disao i dahtao od drugih, pa sam osjećao kako sve više uvlačim ramena na jednu stranu u nastojanju da se zaštitim.

Vrijeme bijaše dozlaboga vlažno i hladno, a ona su dvojica prokli-njala studen. Tek što smo malo poodmakli, svi smo bili kao obamrli, a kad smo za sobom ostavili drumsku gostionicu, svi smo zadrijemali, drhtali i ušutjeli. I mene je prevario san dok sam u glavi prevrtao misao bih li tome bijedniku vratio dvije funte, prije no što ga izgubim iz vida,

243

i kako bih to najbolje upriličio. Kad sam zaglavinjao naprijed, kao da ću naglavce među konje, nalik na plivača koji skače u vodu, prestravljeno se trgnem, razbudim se i ponovno stanem o tome razmišljati.

Bit će da sam dulje spavao no što sam mislio jer, premda pri nestalnoj svjetlosti i zbog promjenljivih sjenki naših svjetiljaka nisam išta mogao u mraku razabrati, ipak sam po hladnom i vlažnom vjetru, što je puhao u nas, naslućivao močvarnu krajinu. Nagnuvši se naprijed, da bi se ugrijali i obranili od vjetra, bili su mi robijaši sada još bliže nego prije. Prve riječi što ih izmijeniše, kada sam došao k svijesti, bile su iste, o kojima sam i ja razmišljao: »Dvije novčanice po jednu funtu.«

- Kako ih je dobio? - upita robijaš, kojeg nikad prije nisam vidio.

- Odakle da znam? - odvrati drugi. - Nekako ih je smotao. Bit će da su mu ih prijatelji dali.

- Volio bih - nadoda drugi, ogorčeno proklinjući studen - da ih. sada imam uza se.

- Dvije novčanice po jednu funtu, ili prijatelje?

- Dvije novčanice po jednu funtu. Prodao bih sve prijatelje koje sam imao za jednu od tih novčanica, i mislim da bi bio sjajan posao. A dalje? Rekao ti je dakle...?

- Rekao je, dakle — nastavi robijaš, kojega sam prepoznao — sve smo završili za pola minute iza hrpe drvene grade u brodogradilištu - »bit ćeš sada pušten na slobodu!« Da, tako je i bilo. Pitao me bih li htio pronaći dječaka koji gaje nahranio i sačuvao njegovu tajnu, i dati mu dvije novčanice po jednu funtu? Pristao sam. I to sam izvršio.

- Još si veća budala od njega — progunda drugi. — Ja bih novac bio utrošio na vino i naljoskao se zajedno s brodskom posadom. Mora da je bio naivčina. Hoćeš reći da te nije poznavao.

- Nije ni pojma imao tko sam. Bio je iz druge bande i s drugog broda. Bio je ponovno suđen što je pobjegao iz zatvora, pa je postao Doživotni.1

- A jesi li, velemožni gospodine, samo onda radio na kopnu u onom kraju?

Onaj koji je osuđen na doživotnu robiju. — Prevl.

244

— Samo onda.

— A što kažeš za to mjesto?

— Prokleta mjesto. Glibovita obala, magla, močvara i tlaka, ili — tlaka, močvara, magla i glibovita obala.

Proklinjali su najpogrdnijim riječima to mjesto i gundali tako dugo dok se nisu izgundali, te više nisu imali što reći.

Kako sam prisluškivao razgovor, zacijelo bih sišao s kola i ostao nasred pusta i mračna drumu da nisam bio uvjeren kako robijaš ni ne sluti tko sam. Ne samo da mi se obličje posve promijenilo, nego sam bio i sasvim drukčije odjeven, a također u sasvim drugom položaju nego onda, te nije bilo nimalo vjerojatno da će me prepoznati, ako mu slučajno pritom ne bi netko drugi pomogao. Sama činjenica što smo se zajedno vozili tom kočijom, bila je neobična te me ispunjala čudnom zebnjom da bi me robijaš, kad bi slučajno čuo moje ime, mogao svakog časa prepoznati. Stoga odlučih izaći iz kola čim stignem do grada, da se tako njega riješim. Tu sam namjeru uspješno i izvršio. Moja se mala ručna torba nalazila u kočijaškom sanduku pod mojim nogama i trebalo je samo odškrinuti zasun pa je izvući. Bacio sam je ispred sebe van, skočio za njom i ostao kod prve ulične svjetiljke na prvom kamenu gradskoga pločnika. Robijaši su putovali dalje kočijom, i znao sam na kojem će ih mjestu neopaženo skinuti s kola i otpremiti do rijeke. U svojoj sam mašti vidio barku s robijaškom posadom kako ih čeka na kraju stepenica maloga gata, pokrivena sluzavim muljem, i kao da ponovno čujem ono osorno: »Ej! Veslajte!« poput zapovijedi psima — i ponovno vidjeh zlokobnu Noevu lađu kako leži na mračnoj vodi.

Ne bih mogao reći čega sam se bojao, jer je moj strah u isti mah bio neodređen i nejasan, ali ipak sam se veoma bojao. Na putu do gostionice osjećao sam kako sam sav drhtao od straha, koji je bio mnogo jači od obične bojazni pred mrskim ili neugodnim prepoznavanjem. Uvjeren sam da se drhtanje ne bi moglo opaziti, te da se u meni, samo na nekoliko minuta, nanovo probudila ona jeza iz ranoga djetinjstva.

Gostionica Modri vepar bila je prazna, i ne samo da sam bio naručio večeru nego sam, štoviše, počeo već i jesti kad me je konobar napokon

245

prepoznao. Čim se ispričao zbog svoje nepažnje, upitao me bi li poslao Bootsua po gospodina Pumblechooka?

Odgovorili: — Ne, nipošto ne.

Konobar (isti, koji je isporučio Svečani protest trgovačkih putnika onoga dana kada sam bio primljen u šegrte) kao da se uvelike začudio, pa je iskoristio prvu priliku da mi stavi upravo

pod nos stari zamazani primjerak lokalnih novina, te sam ga dohvatio i pročitao ovaj odlomak:

»U vezi s nedavnom romantičnom karijerom mladog zanatlije iz naše okolice (koji događaj, uzgred budi rečeno, pruža upravo divnu temu majstorskom peru sugrađanina TOOBYJA, zasad u cijelom svijetu još nepriznatog pjesnika naših novina!) neće zacijelo za naše čitatelje biti sasvim nezanimljiva vijest daje prvi zaštitnik, drug i prijatelj mladića, bila neobično od svih cijenjena ličnost, koja se usto bavi još trgovinom žita i sjemenja, a čiji se izvanredno prikladni i prostrani magazini nalaze u Glavnoj ulici na vrlo zgodnom mjestu za sve mušterije na sto milja uo-krug. Nije baš sasvim neznačajno za naše osjećaje što iznosimo činjenicu kako je On bio Mentor' našega mladoga Telemaha, jer je dobro znati da se u našem gradu rodio čovjek kojemu spomenuti mladić ima zahvaliti svoju sreću. Da li namrštene obrve naših gradskih Mudraca, ili sjajne oči naših Ljepotica žele znati tko je taj mladić? Vjerujemo daje Quin-tin Matsvs bio Kovač od Anversa2 (VERB.SAP.3).«

Uvjeren sam, a to je uvjerenje zasnovano mojim mnogim iskustvima, kad bih u danima svoga blagostanja pošao na Sjeverni pol, da bih i tamo naišao na nekoga, putnika, Eskima ili civiliziranog čovjeka, koji bi mi rekao daje Pumblechook bio moj prvi zaštitnik i da svoju sreću imam njemu zahvaliti.

1 Prijatelj Odisejev i odgojitelj sina mu Telemaha; otuda: učitelj, savjetodavac. - Prevl.

2Quintin Massys (Matsvs, Messys), nizozemski kovač i graver (rođen oko 1466), kojega su kasniji pisci zabunom identificirali s istoimenim slikarom iz Anversa. - Prevl.

3 Kratica latinske poslovice: VERBUM SAPIENTI SAT = Pametnu riječ dosta (pаметan će čovjek odmah razumjeti). - Prevl.

246

29. POGLAVLJE

Uranih i izidoh van. Kako je bilo još prerano da odem gospođici Havisham, lutao sam poljima s one strane grada koja vodi prema njezinoj kući. Prema Joeovoj strani mogu i sutra poći. Čitavo sam vrijeme razmišljao o svojoj dobročiniteljki i stvarao bajne slike u vezi s planovima što ih je za mene smislila.

Posvojila je Estellu, a tako reći i mene, te je zacijelo nakanila da nas dvoje združi. Meni je namijenila zadaću da popravim zapuštenu kuću, da sunčeve zrake opet prodru u zamračene odaje, ure otkucavaju vrijeme, hladna ognjišta zaplamsaju, pa da skinem paučinu, uništim gamad - ukratko da izvršim sjajna djela kraljevića iz priče i uzmem kraljevnu za ženu. Zastao sam kada sam prolazio pokraj kuće. Od sunca opaljeni zidovi od crvene opeke i tamnozeleni bršljan, koji je granjem i viticama isprepleo i same dimnjake kao mišićavim otvrdje-lim rukama, sačinjavali su divnu, privlačivu, tajanstvenu priču, čiji sam junak bio ja, a Estella je bajku nadahnula svojom dušom i bila njezino srce. Iako me je bila svega zaokupila, sve su moje misli i nade bile posvećene njoj, a njezin utjecaj na moj mladenački život i značaj bio svemoćan - ipak joj nisam, pa ni .toga romantičnog jutra, pridavao vrline, koje nije imala. Spominjem to ovdje s jasno određenom namjerom, jer to je ključ zagonetke, čije će vam rješenje omogućiti da me slijedite po mom zamršenom labirintu. Prema mojem iskustvu, ljubavnik nije uvijek onakav kako ga obično zamišljamo. Živa je istina da čim sam zavolio Estellu, volio sam je kao muškarac. Volio sam je, jer mi se činila neodoljivom. Jedanput zauvijek: znao sam, na svoju nesreću, često i prečesto, iako ne uvijek, da sam je volio suprotno zdravom razumu, jer mi ništa nije bilo obećano. Unatoč izgubljenom miru, beznadnosti, svojoj nesreći, svim obeshrabrenjima. Jedanput zauvijek: nisam je manje volio unatoč tome što sam sve to znao i nije nimalo utjecalo na moje osjećaje prema njoj, nego što bih je volio da sam iskreno vjerovao kako je Estella najsavršenije ljudsko biće.

247

Udesio sam šetnju tako da stignem pred kuću u vrijeme u koje sam prije dolazio. Kada sam nesigurnom rukom pozvonio, okrenuo sam vratima leđa i nastojao suspregnuti dah i bar donekle utišati kucanje srca. Čuo sam kako su se otvarala pokraj na vrata i približavali dvorištem koraci; no pretvarao sam se da ništa ne čujem, pa ni onda kada su već vrata zaškripala, okrećući se na zahrdalim šarkama.

Trgoh se kad se netko dotače mojega ramena i okrenuh se. Trgnuh se još jače kada se nadoh licem u lice s momkom u pristojnu sivu odijelu. To je bio čovjek, kojega sam najmanje očekivao kao vratara u kući gospođice Havisham.

- Orlick!

- O, mladi gospodine, više se toga promijenilo, ne samo vi. Uđite, uđite. Meni je naređeno da vrata nikad ne ostavljam otvorena.

Udoh, a on zalupi i zaključa vrata i izvuče ključ iz brave. Pošto je nekoliko koraka hodao preda mnom, prema kući, okrene se ravno k meni i objasni mi: — Tu sam sada!

- Kako si došao ovamo?

- Došao sam - odbrusi - pješice. A moju su škrinju vozili po mom naređenju na toliko pokraj mene.

- A jesi li došao ovamo zauvijek?

- Pa, mladi gospodine, nisam valjda došao da nešto dignem, pa onda kidnem.

U to baš nisam bio tako čvrsto uvjeren. Imao sam dovoljno vremena razmišljati o njegovu odgovoru, dok je tromo povlačio svoj teški pogled s pločnika, pa duž mojih nogu i ruku, sve do moga lica.

Upitah ga: - Dakle si napustio kovačnicu.

- Pa zar to izgleda kao kovačnica? — odvrati Orlick, pogledavajući uvrijeđena lica oko sebe. - A jesam li ja nalik na kovača?

Zapitah, koliko ima tomu što je napustio Gargeryjevu kovačnicu.

- Jedan je dan ovdje tako nalik na drugi — odgovori — da vam to ne bih mogao reći, a da prije ne sračunam. Čini mi se da sam došao poslije vašeg odlaska.

- To znam i bez tebe, Orlick.

248

- Eh! - dobaci nehajno - ta vi ćete postati učenjak.

U to smo vrijeme došli do kuće, te sam razabrao da se njegova soba nalazi baš iza onih pokrajnih vrata s prozorčićem što je gledao na dvorište. Kako je bila omalena, donekle je nalikovala na sobice u kojima sjede pariški vratari. Na zidu su visjeli ključevi, do kojih je sada objesio i ključ od ulaznih vrata. Njegova je postelja, pokrivena prostirkom od sašivenih krpa, stajala u maloj udubini u zidu. Sve je bilo prljavo, stiješnjeno i pospano, kao kavez puha; a i sam je, ispriječivši se tromo u sjeni zakutka do prozora, također nalikovao na puha — što je zaista i bio.

- Nikad prije ne vidjeh te sobe - dobacih - a prije nije bilo ni vratara.

- Nije - potvrdi Orlick - dok se ne dosjetiše da su u kući bez zaštite, a pokazalo se da je kraj opasan. Posvuda se naokolo skitaju robijaši, lopovi i svakojake vucibatine. Preporučiš me, jer znam drugome vratiti milo za drago, i ja sam mjesto primio. To je lakši posao nego puhati u mijeh i udarati čekićem. Zaista je nabijena.

Oko mi je zapelo za pušku s kundakom okovanim mjedu, što je visjela nad kaminom, a njegove su me oči pratile.

Ne želeći produžiti razgovor, nabacih: — Da pođem do gospođice Havisham?

Odvrati: - Živa me spalite, ako bih vam znao reći! - te se najprije protegne, a zatim strese. -

Dalje od tog mjesta ne dopiru naređenja koja primam, mladi gospodine. Ja s tim čekićem udaram samo u to zvono, a vi produžite hodnikom dok na nekoga ne naidete.

Zapitah: — Misliš da me očekuju?

- Dva puta me živa spalite ako bih vam znao reći! - glasio je odgovor.

Nato se uputih dugim hodnikom, kojim sam nekad prolazio u svojim nezgrapnim cipelama, a on udari u zvono. Dok je još zvuk zvona odzvanjao, naišao sam na kraju hodnika na Šarah Pocket, koja bi zbog mene sada redovito požutjela i pozelenjela.

- Oh! — usklikne — zar vi, gospodine Pipe?

249

— Da, ja, gospođice Pocket. Drago mi je što vam mogu javiti da su gospodin Pocket i cijela njegova obitelj zdravi.

— A jesu li postali malo pametniji? — zapita Šarah i sažalno zakima glavom. — Bilo bi bolje za njih da su pametniji, nego da su zdravi. O Matthew, Matthew! Vi, gospodine, znate kojim ćete putem?

Prilično, jer sam se mnogo puta u tami uspinjao po tim stepenicama. Sada sam išao gore u lakšim cipelama nego nekoć i pokucao kao što sam običavao na vrata sobe gospođice Havisham. — To je Pipovo kucanje — čuo sam odmah njezin glas — udi, Pipe.

Sjedila je na svojoj stolici blizu starog stola, odjevena u staru haljinu, a obje je ruke prekrížila na štapu, naslanjajući se o njih bradom, s očima ustreljenim u vatru. Blizu nje, u ruci s bijelom cipelom što nikad nije bila nošena, pognute glave jer je gledala cipelu, sjedila je elegantna dama koju nikad nisam vidio.

— Udi, Pipe — pozove me gospođica Havisham i nastavi nešto gundati ne dižući glave i ne gledajući oko sebe — udi, Pipe. Kako si, Pipe? Ljubiš me u ruku kao da sam kakva kraljica, eh? No? — Iznenada me pogleda, pokrenuvši samo oči i ponovi istovremeno mračno i zaigrano: - Dakle?

— Cuo sam, gospođice Havisham — pozdravim je prilično zbunjeno — da ste bili ljubazni te me zvali da vas posjetim, i evo, ja sam smjesta došao.

-Dakle?

Dama, koju nikad prije nisam vidio, diže svoje oči i vragoljasto me pogleda, i tada opazih da su to Estelline oči. Bila se tako izmijenila, postala još mnogo, mnogo ljepša i ženstvenija, i u svemu tako divna da sam se pored nje osjećao nepromijenjen i zaostao. Gledajući u nju, bilo mi je kao da sam se ponovno pretvorio u onog beznadnog, beznačajnog i prostog dječaka. Svladao me je osjećaj da se sve više udaljujem od nje, da sam nevrijedan, a ona nedokučiva za mene!

Pruži mi ruku. Promucah kako mi je drago što je ponovno vidim i da sam već dugo, dugo iščekivao taj trenutak.

250

— Čini li ti se da se mnogo promijenila, Pipe — upita gospođica Havisham, gledajući onim pohlepnim pogledom i lupkajući štapom po stolici, koja je stajala između njih dvije, kao znak da tu sjednem.

— Gospođice Havisham, kada sam ušao, nisam ništa opazio ni na njezinu licu ni u njezinu liku što bi me podsjetilo na Estellu, no sada se sva nekako čudno opet pretvara u onu staru...

— Sto? Valjda ne ćeš reći — u onu staru Estellu? — prekine me gospođica Havisham. - Bila je ponosita, vrijeđala te, a ti si htio pobjeći od nje. Ne sjećaš li se?

Zbunjeno odgovorih da je to bilo davno i da se onda nisam znao pametnije vladati, i sve tako nešto. Estella se savršeno sabrano smješkala i upadne da nimalo ne sumnja kako sam se dobro vladao, a ona da je bila vrlo nepodnošljiva.

— Je li se on promijenio? — upita sad gospođica Havisham poigravajući se s Estellinom kosom.

— Silno - odvrati Estella gledajući u mene.

— Sada je manje beznačajan i prost? — doda gospođica Havisham poigravajući se s Estellinom kosom.

Estella se nasmije, pogleda cipelu što je držala u ruci, ponovno se nasmije, pogleda mene te stavi cipelu na pod. Još je uvijek sa mnom postupala kao s dječakom, no usto ipak nastojala da me očara.

Sjedili smo u istoj sanjivoj odaji, pod starim čudnim utjecajima, koji su nekoć tako snažno djelovali na me, i saznao sam da se Estella upravo vratila iz Francuske i da se sprema u London. Oduvijek ponosita i odrješita, znala je te osobine uskladiti sa svojom ljepotom, te bi bilo nemoguće i neprirodno - barem po mojem mišljenju - odvojiti ih od njezine ljepote. Bilo je zaista nemoguće odijeliti je od moga prokletoga žudjenja za novcem i gospodstvom, koje me je uznemirivalo u dječaćkim godinama — mojih posve pogrešnih aspiracija, zbog kojih sam se prvi put zastidio svoga doma i Joea — i svih priviđenja, u kojima se njezino lice javljalo u odsjevu vatre, izbijalo iz željeza na nakovnju i iskrsavalo u noćnoj tami kroz drveni prozor kovačnice i opet se raspli-

251

nulo. Riječju, bilo mi je nemoguće da je sada upravo kao i nekoć odvojim od najdubljeg bivstva svoga života.

Dogovorismo da ću s njima provesti ostatak dana, vratiti se navečer u hotel, a sutradan izjutra otputovati u London. Pošto smo neko vrijeme razgovarali, gospođica Havisham nas pošalje u zapušten vrt da malo prošetamo; a kad se naskoro vratismo, pozove me da je malko provozam kao u davno prošla vremena.

Estella i ja udosmo u vrt na ista vratašca kroz koja sam bio zalutao prilikom svoga sukoba s bljedolikim mladim džentlmenom, sadašnjim Herbertom. Išao sam, sav dršćući u duši, obožavajući sam rub njezine haljine, a ona mirna i sabrana i zacijelo ne obožavajući rub moje o-djeće. Kada smo se približili mjestu borbe, zastane i reče:

— Mora da sam bila čudno malo stvorenje kada sam se onoga dana sakrila i promatrala borbu; ali to sam zaista učinila i upravo uživala.

— Vi ste me bogato nagradili.

— Uistinu? - odvrati nehajno, kao daje na to i zaboravila. - Sjećam se da mi je vaš protivnik bio vrlo mrzak, jer sam se ljutila što su ga doveli ovamo da mi dosađuje svojim društvom.

— Nas smo dvojica sada veliki prijatelji - napomenuh.

— Uistinu? Mislim da se sjećam da vas njegov otac podučava?

— Da. — Zalio sam što sam to morao priznati, jer je bilo nekako djetinjasto, a već je dovoljno jasno postupala sa mnom kao s nekim dječakom.

— Otkako se promijenila vaša sudbina i nade za budućnost, promijenili ste i prijatelje - dobaci Estella.

— Naravno - suglasih se s njome.

— I nužno — nadoda oholo — ljudi, koji su nekoć bili prikladno društvo za vas, danas više nisu.

Sumnjam da je u mojoj svijesti preostalo još malo čežnje i namjere da posjetim Joea, pa ukoliko sam to osjećao, rasplinulo se poslije ove primjedbe.

— U ono vrijeme niste ni slutili, kakva vas sreća čeka? - produži Estella, zamahnuvši malo rukom, što je značilo »u ono vrijeme borbe«.

252

- Nisam, uistinu.

Hodajući jedno uz drugo, duboko sam osjećao kontrast između njezina savršena i odlučna vladanja i moje mladenačke nevrjednosti. Taj bih žalac još bolnije osjećao da se nisam smatrao uzrokom takva odnosa, jer sam bio izabran za nju i njoj dosuđen.

Vrt je bio tako bujan i zarastao korovom, da se teško po njemu hodalo, i pošto smo dva-triput uokrug prošetali, izadosmo ponovno u pivovarsko dvorište. Pokazao sam joj sasvim točno mjesto gdje sam je prvog dana vidio hodati po bačvama. Pogledavši hladno i bezbrižno na onu stranu, zapita: — Zar ja? — Podsjetio sam je na mjesto odakle je bila izašla iz kuće i dala mi meso i piće, a ona zaniječe: — Ne sjećam se. - Zapitah je: - Ne sjećate se kako ste me natjerali u plač?

— Odgovori mi: — Ne, ne sjećam se — i odmahne glavom, gledajući oko sebe. Tvrdo vjerujem da me je to, što se više ničega nije sjećala i sve zaboravila, ponovno natjeralo da plačem, ali u duši, a najljuće peče suza što se ne vidi.

- Morate znati - reče Estella, vladajući se prema meni kao vrlo odlična i lijepa žena — da nemam srca, što možda utječe na pamćenje.

Nekako promucah da sam slobodan u to posumnjati. To znam bolje od nje. Takva ljepota, a bez srca, ne može postojati.

- Svakako da je i u mene srce, što bi se moglo prostrijeliti ili probosti

- prizna Estella - i da bih umrla kad bi prestalo kucati. Uostalom, znate što mislim. U mom srcu nema nježnosti — suosjećanja — osjećaja — ništa od takvih besmislica.

Što se rađalo u mojoj duši dok je mirno preda mnom stajala i pažljivo gledala u mene? Nešto što sam zapažao u gospođice Havisham? Ne. U njezinim je pogledima i pokretima ponekad bila sjenka sličnosti s gospođicom Havisham. To često vidimo kod djece, koja su neprestano u društvu odraslih i žive zajedno s njima samotnim životom. Kad djeca odrastu, ta sjenka poprima neobičnu sličnost s licima koja su inače sasvim drugog obličja. Ponovno se zagledah u Estellu, i premda me je još svejednako promatrala, ta se moja pomisao već bila rasplinula. Sto ie to dakle bilo?

253

- Ozbiljno govorim - produži Estella, a da pritom nije mrštila čela (jer je bilo glatko), ali joj se lice smračilo. - Budemo li često zajedno, bit će bolje da već sada vjerujete u to što sam rekla. Ne! — prekine me gordo, tek što sam zaustio. — Nikome nisam poklonila svoje simpatije, jer uopće ne znam što je to.

Čas zatim našli smo se u pivovari, u kojoj se već tako dugo nije radilo. Pokaže na visoku galeriju, odakle je prvog dana moga boravka u kući iščezla ispred mojih očiju, te mi napomenu da se sjeća kad je bila gore i mene gledala gdje sav prestravljen stojim dolje. Dok sam očima pratio njezinu bijelu ruku, opet sam ugledao ono zagonetno priviđenje. Kako sam se nehotice trgnuo, ona se dlanom dotače moje ruke. U istom se trenu avet ponovno rasplinu i iščezne.

Što je to bilo!?

- Sto se dogodilo? — upita Estella. — Jeste li se opet uplašili?

- Plašio bih se kad bih povjеровao u to što maločas rekoste - odgo-vorih da bih skrenuo misli na drugo.

- Dakle se ne plašite? Dobro. Rekla sam vam što sam vam imala kazati. Gospođica Havisham vas uskoro očekuje na negdašnjem mjestu, iako mislim da bi to, kao i druge stare navike, trebalo prestati. Pro-šetajmo još jedanput vrtom, a zatim ćemo se vratiti u kuću. Dođite! Ne želim da danas ronite suze zbog moje okrutnosti; bit ćete moj paž: naslonit ću se o vaše rame. Skut se njezine lijepe haljine povlačio po zemlji. Sada ga je jednom rukom pridržavala, a drugom se lako naslanjala na moje rame dok smo šetali. Prošetali smo dvaput-triput uokrug korovom zaraslog vrta, a meni se pričinilo kao da je sve u cvijetu i punoj krasoti. Da je zeleni i žuti drač, izrastao iz raspuklina staroga zida, bio i najdivnije cvijeće što je ikad cvalo, ne bih ga s većom ljubavlju zadržao u uspomeni.

Medu nama nije bilo razlike u godinama koje bi nas dijelile jedno od drugoga. Bili smo gotovo istih godina, iako je ona u tim godinama bila zrelija od mene. Iako sam bio sav blažen

i duboko uvjeren da je moja dobročiniteljica odlučila da budemo svoji, ipak sam patio što je Estella u svojoj ljepoti i vladanju bila tako nepristupačna. Luda li dječaka!

254

Napokon se vratismo u kuću. Iznenadnih se kad sam saznao da je moj skrbnik poslom došao do gospođice Havisham i da će se vratiti na večeru. Dok smo šetali, upališe u sobi svijeće u hladnim kracima starih svijećnjaka, gdje je stajao stol prekriven truležom, a gospođica Havisham već je čekala na mene sjedeći u naslonjaču na kotače.

Bilo je kao da naslonjač koturamo u prošlost kada smo kao nekad stali polagano obilaziti oko stola na kome se svadbena gozba raspadala u prah i pepeo. U toj pogrebnoj odaji s likom kao iz groba, što se uvalio u naslonjač ustremivši oči u Estellu, djevojka je bila još ljepša i sjajnija nego prije i još me je više opčarala.

Vrijeme je brzo prolazilo, te se bližio čas rane večere. Estella izađe da se preobuče. Zastali smo blizu središta dugoga stola, i gospođica Havisham ispruži smežuranu ruku i položi je na požutjeli stolnjak. Prije no što će izaći, Estella se osvrne na vratima, a gospođica Havisham usrdno i strastveno poljubi svoju ruku i dobaci joj cjelov, a taje njezina kretnja bila upravo strašna.

Pošto je Estella izašla, a nas dvoje ostali sami, šane:

— Zar nije krasna, ljupka, i divna rasta? Obožavaš li je?

— Gospođice Havisham, svaki tko je vidi mora je obožavati! Sjedeći u naslonjaču, ogrli me rukom i privuče mi glavu do svoje. —

Ljubi je, ljubi, ljubi! A kako se vlada prema tebi?

Prije nego što sam mogao odgovoriti (ukoliko bi mi uopće bilo moguće odgovoriti na to mučno pitanje), ponovi: - Ljubi je, ljubi je, ljubi! Ljubi je, ako te voli; ljubi je, ako ti zadaje boli, kida srce - a rane će biti to ljuće, što je srce jače - ti je sveudilj ljubi, ljubi, ljubi!

Nikad ne vidjeh toliko strasno priželjkivanje kao što je izbijalo iz njezinih riječi. Osjećao sam kako su od siline, što je prožimala tu ženu, nabrekle žile mršave ruke što me je ogrlila.

— Čuj me, Pipe! Posvojila sam je da bude ljubljena. Odgojila sam je i dala školovati da bude ljubljena. Nastojala sam da se razvije u to što je sada da bude ljubljena. Ljubi je!

Toliko je puta izgovorila tu riječ da nije bilo sumnje kako zna što govori, ali kad bi ta toliko puta izgovorena riječ umjesto ljubavi bila —

255

očaj — osveta — ili grozna smrt — ne bi s njezinih usana ni onda zvučila kao strasnija kletva nego što je sada.

— Reći ću ti — produži istim naglim, strastvenim šapatom — što je prava ljubav. To je slijepa odanost, samoponiženje koje ne preza ni od čega, bezuvjetna pokornost, tvrda vjera i povjerenje u onu koju voliš žrtvujući joj i srce i dušu — kao što sam ja učinila — makar ti sam i cijeli svijet vjerovali u nešto drugo!

Pošto je izgovorila te riječi i završila ih divljim krikom, obuhvatio sam je oko pasa, jer se bila uspravila u naslonjaču, zaogrnutu haljinom kao mrtvačkim plaštem, udarivši štapom po zraku kao da bi najradije i sama udarila o zid i pala mrtva na zemlju.

Sve je to trajalo tek nekoliko trenutaka. Kada sam je opet povukao u naslonjač, osjetih poznati miris i, obrnuvši se, ugledah svoga skrbnika.

Uvijek je nosio uza se (mislim da to još nisam spomenuo) neobično veliki džepni rubac od skupocjene svile, koji mu je u praksi bio od velike koristi. Gledao sam ga kako bi znao silno zastrašiti klijenta ili svjedoka rastvarajući ceremonijalno rubac kao da će se toga trena useknuti; zatim bi zastao, kao da zna da ne će imati vremena to učiniti, jer će klijent ili svjedok još prije sve priznati. Priznanje bi zaista odmah slijedilo kao nešto po sebi razumljivo. Kada sam ga sada ugledao u sobi, držao je u rukama taj značajni džepni rubac i gledao u nas. Čim su

nam se pogledi sukobili, malo posuti u tome položaju i naprosto dobaci: — Zbilja čudno! — Zatim prinese rubac nosu i čvrsto se usekne.

Gospođica Havisham ga je opazila istog časa kad i ja, a bojala se njega kao i svi ostali. S velikim se naporom svladavala i promucala kako je točan kao uvijek.

— Točan kao uvijek — ponovi, prilazeći k nama. (— Kako ste Pipe? — Da vas malo provozam, gospođice Havisham? — Jedanput uokrug?) Došli ste, dakle, Pipe?

Rekoh mu kako sam prispio, jer je gospođica Havisham željela da dođem vidjeti Estellu, našto mi odgovori: — Ah, to je vrlo fina mlada dama! — Počeo je voziti gospođicu Havisham u stolici gurajući je svo-

256

jom velikom rukom, zadjenuvši drugu u džep od hlača, kao daje džep krcat nekih tajni.

Kada je zastao, zapita me: - Pipe, koliko ste često prije vidjeli Estellu?

— Koliko često?

— Dakle! Koliko puta? Deset tisuća puta?

— Zacijelo toliko puta nisam.

— Dva puta?

— Jagers — umiješa se gospođica Havisham, a meni odlanu. — Ostavite Pipa na miru, pa pođite s njime na večeru.

Poslušajući i pipajući oko sebe podosmo zajedno niz mračne stepenice. Na putu do udaljenih prostorija s druge strane popločena dvorišta upita me koliko sam puta vidio gospođicu Havisham kod ručka, ostavljajući kao obično mogućnosti da odgovorim nešto između jedanput i stotinu puta.

Promislih i odgovorim: - Nikada.

— Ne ćete je nikad ni vidjeti, Pipe - odvrati, mršteći se i smješajući se u isti mah. — Otkako živi tim životom, nije još nikad dopustila da je netko promatra pri jelu. Tumoru noću naokolo i jede što joj dođe pod ruku.

— Molim vas, gospodine — prekidoh ga — dopuštate li da vas nešto upitam?

— Dopuštam - pristade - ali i vi ćete meni dopustiti da vam možda uskratim odgovor. Pitajte! -Je li Estellino prezime Havisham, ili... ? - nisam imao što dodati. -Ili... ?

— Je li Havisham?

— Da, Havisham.

Uto stigismo do stola gdje smo imali večerati, a tu su nas već čekale Estella i Šarah Pocket.

Gospodin Jagers je sjedio u pročelju, Estella nasuprot njemu, a ja okrenut licem svojoj zelenožutoj prijateljici. Vrlo smo dobro večerali, a posluživala nas je sluškinja, koju prilikom svojih prijašnjih posjeta nikad nisam vidio, ali koja je možda — koliko mi je bilo poz-

257

nato — sve to vrijeme boravila u toj tajanstvenoj kući. Poslije večere staviše pred mog skrbnika bocu odabrana stara porto vina (očigledno je vrlo dobro znao iz koje je godine vino), a obje nas dame ostaviše nasamo '.

Nigdje nisam opazio da je gospodin Jagers tako uporno šutio kao pod tim krovom. Oči mu nikad nisu zamicala, i jedva daje za vrijeme večere jedanput pogledom svrnuo na Estellu. Kad bi nešto govorila, slušao bi je i odmah odgovorio. Koliko sam vidio, nije je nikad ni pogledao. Ona je, naprotiv, s velikim interesom i radoznalošću, da ne kažem nepovjerenjem, pogledavala u njega, no na njegovu se licu nije zapažalo da je tome pridavao i najmanju pažnju. Za čitavo je vrijeme večere osobito uživao u tome da Šarah Pocket još više pozeleni i požuti, spominjući u razgovoru sa mnom moja velika očekivanja, koja su se imala ispuniti; no i pritom nije ničim pokazivao da to čini svjesno, štoviše, ispalo je kao da iz mene, koji nisam ništa zla slutio, izvlači sve podatke — što je zapravo i činio.

Kada smo ostali sami, činilo mi se da sve nešto izmišlja i laže, jer je zapadao u proturječne s informacijama što mi ih je davao, da je zaista čak i meni dozlogrdilo. Kad nije imao ništa drugo pri ruci, uzeo bi štoviše i svoju čašu vina na »unakrsno preslušavanje«. Držao ju je između sebe i svijeće, mirišući i kušajući porto vino, mučkajući ga u ustima prije nego što će gutnuti, da zatim ponovno napuni čašu i opet je uzme na »unakrsno preslušavanje«, dok nisam postao nervozan, kao da znam da će mu vino odati nešto što bi moglo biti nepovoljno za me. Tri-četiri puta pomislih da započnem razgovor, no kad god bi vidio kako se spremam da mu nešto kažem, gledao bi u mene, s čašom u ruci, mučkajući gutljaj vina u ustima, kao da želi pokazati kako nema smisla da ga nešto pitam jer su mu puna usta pa ne će moći odgovoriti.

Držim da je gospođica Pocket bila svjesna toga da joj gledajući mene prijete opasnost da pomahnita od bijesa ili možda strgne kapu — nekakvu

1U otmjenom engleskom društvu dame poslije ručka ili večere idu u salon, dok gospoda ostaju još neko vrijeme u blagovaonici pijući i pušeci, te se tek poslije pridruže ženskom društvu. - Prev.

258

vrlo ružnu krpu od muslina — i da po podu razastre svoju kosu, što zacijelo nikad nije izrasla na njezinoj glavi. Kada smo se poslije uputili u sobu gospođice Havisham, gdje smo nas četvoro igrali whist', nije se više pojavila. Gospođica Havisham je u pauzama za vrijeme kartanja uzela najljepše komade nakita s toaletnog stolića i fantastično njima ukrasila Estellinu kosu, grudi i ruke. Zapazih daje čak i moj skrbnik ispod gustih obrva pogledavao Estellu, i malo ih uzdigao kada se našla pred njim u svoj svojoj dražesti, u raskošnom prelijevanju odbljesaka i boja.

Ne ću spominjati kako je uzimao naše adute, izbacujući male sitne karte na kraju svake runde, pred kojima je trnula slava naših kraljeva i kraljica, niti ću što reći o tome što sam osjećao, opazivši kako nas gleda, kao da smo sve troje lako odgonetljive male zagonetke, koje je već odavna riješio. Najviše me je mučilo proturječje između njegove hladne ličnosti i mojih osjećaja prema Estelli. Ne zbog toga što sam znao da nikad ne ću moći s njim o njoj razgovarati, niti zbog toga što ne bih podnio da zbog nje škripne cipelom, a poslije razgovora s njome umije ruke — ne, već zato što se djevojka, koju sam obožavao, nalazila samo korak-dva od njega i što su se moji osjećaji nalazili u istoj sobi s njegovima — zbog toga sam trpio strašne muke.

Kartali smo do devet sati, i pošto je bilo dogovoreno da ću biti obaviješten o Estellinom odlasku u London da bih je sačekao na poštanskoj postaji, oprostih se s njome i, dotaknuvši se samo njezine ruke, odoh.

U Modrom vepru moj je skrbnik spavao u sobi do moje. Još su mi duboko u noć šumjele u ušima riječi gospođice Havisham: »Ljubi! ljubi! ljubi!« Izmijenio sam ih tako da sam ih mogao ponavljati govoreći po sto puta u svoje uzglavlje: »Ljubim je, ljubim je, ljubim!« Nato me svega obuze silna zahvalnost što je bila dosuđena meni, negdašnjem kovačkom šegrtu, a zatim pomislih, kada će se početi zanimati za me, jer zasada, bojim se, nije se nimalo oduševljavala tom sudbinom. Kada ću probuditi u njoj srce, koje je sada nijemo i spava?

1 Engleska igra karata (vist) u kojoj igraju četiri igrača sa 52 karte; preteča današnjeg bridgea (bridža). — Prev.

259

O, jadna li mene! Mišljah da su moji osjećaji veliki i plemeniti, a nikad ne pomislih da je bilo nisko i podlo što sam izbjegavao Joea, znajući da bi ga Estella prezirala. Još jučer su u mojim očima zbog Joea suze previrale, koje su se, oprosti mi, Bože!, tako brzo, prebrzo osušile.

30. POGLAVLJE

Dok sam se ujutro u Modrom vepru oblačio, odlučio sam poslije zrela razmišljanja reći svome skrbniku kako sumnjam da bi Orlick bio pravi čovjek na povjerljivo mjestu u kući gospođice Havisham. — Pa naravno, Pipe, da nije — potvrdi moj skrbnik, uživajući već unaprijed u zadovoljstvu što će mi moći priopćiti nešto općenito u tom pogledu

— čovjek, koji zauzima neko povjerljivo mjesto, nikad nije na svom mjestu. — I kao da se raspoležio što izuzetno ni to povjerljivo mjesto nije zauzimač čovjek na svom mjestu, slušao je sa zadovoljstvom, dok sam mu pričao sve što sam znao o Orlicku. - Vrlo dobro, Pipe - odluči, kada sam završio - smjesta ću poći onamo i isplatiti vašeg prijatelja. - Bio sam prilično u strahu zbog tog namjeravanog kratkog postupka, jer po mom je mišljenju trebalo malo pričekati, štoviše, natuknuo sam da s tim našim prijateljem možda i ne će biti tako lako izaći na kraj.

— Hoće — tješio me moj skrbnik, razmatajući džepni rubac sa savršenim pouzdanjem. — Htio bih ga vidjeti da se sa mnom o tome prepire.

Kako smo imali zajedno otputovati u London tek podnevnom diližansom, strahovao sam za vrijeme čitava doručka od Pumblehooka da sam jedva držao šalicu u ruci. Iskoristio sam priliku i rekao da ću se prošetati londonskim drumom, dok gospodin Jagers bude u gradu obavljao poslove, pa neka bude ljubazan i obavijesti kočijaša da ću putem ući u kola i zauzeti mjesto. Tako mi je bilo moguće da odmah poslije doručka pobjegnem iz Modrogvepra. Zaobišavši nekoliko milja uokrug Pumblehookovu kuću, i to sa stražnje strane, i hodajući poljem, izbih ponovno na Glavnu ulicu, podalje od opasnog mjesta, pa se osjetih prilično sigurnim.

260

Bilo je veoma zanimljivo što sam se opet nalazio u tihom, starom gradu, i nije mi bilo krivo kad su me tu i tamo ljudi prepoznavali i za mnom zurili. Dva-tri trgovca izletješe čak iz svojih dućana i zapute se nekoliko koračaj a ispred mene niz ulicu da se zatim vrate, kao da su nešto zaboravili, te ponovno prođu licem u lice pokraj mene - pa ne znam tko je od nas tom prilikom lošije odglumio svoju ulogu, oni ili ja - oni, jer nisu imali po što da se vrate, ili ja, što sam se pretvarao da nisam ništa zapazio? Ipak je moj položaj bio pun dostojanstva i ni najmanje se nisam loše osjećao sve dok Sudbina nije htjela da se sukobim s onim najgorim lopovom, Trabbovim momkom.

Hodao sam izvjesno vrijeme, gledajući niz ulicu, i spazio Trabbova momka kako mi dolazi u susret lupkajući po leđima praznom modrom vrećom. Pomislih kako će najbolje biti da mu se nehajno zagledam u lice, kao da i ne znam tko je, te ću tako najuspješnije ugušiti njegovu zlu namjeru; tako mu podoh u susret, gledajući ga kako spomenuh. Već sam sebi čestitao na uspjehu, kadno koljena Trabbova momka najednom udariše jedno u drugo, kosa mu se nakostriješi, kapa padne s glave, a čitavim mu tijelom prođe drhtaj, te zatetura nasred ulice, dovikujući ljudima: »Držite me! Strašno se bojim!« Pretvarao se kao da umire od strave i skrušenosti, što je tobože u njemu izazvala moja dostojanstvena pojava. Dok sam prolazio pokraj njega, zubi su mu cvokotali i sa svim se znacima krajnje poniznosti svali u prašinu. S mukom sam to podnosio, ali došlo je još i gore. Nisam bio odmakao ni dvjesto koračaja, kadli na svoj najveći užas, snebivanje i srdžbu ponovno spazih kako Trabbov momak ide prema meni, izbivši iza obližnjeg ugla na cestu. Modru je vreću prebacio preko ramena, a oči su mu se krijesile kao da zaista žuri za poslom. Po njegovu se lakom i brzom hodu razabiralo kako je čvrsto odlučio da pode ravno u Trabbov dućan. Tr-gnuv se prestrašeno, kad me je ponovno ugledao, i opet ga spopade mahnitanje; taj put se okretao i počeo teturajući obigravati sve naokolo mene, dok su mu koljena još jače klecala. Rukama je lamao kao da me zaklinje neka mu se smilujem. Hrpa gledalaca s najvećim je veseljem pozdravljala njegove patnje, a ja sam bio do krajnosti smućen.

261

Nisam stigao dalje niz ulicu, ni do poštanskog ureda, kadli ponovno spazih Trabbova momka, gdje je, izbivši na ulicu pokrajnjim putem, sunuo preda me. Taj se put sasvim izmijenio. Ogrnuo se modrom vrećom tako da je nalikovala mojem zimskom kaputu te mi se približavao, šepireći se na suprotnoj strani pločnika, praćen veselom družinom mladih prijatelja, kojima je, odmahujući im rukom, od vremena do vremena dovikivao: »Ne poooznajem vas!« Ne da se riječima iskazati kako me je Trabbov momak razdražio i natjerao u bjesnilo kada je prolazeći pokraj mene povukao uvis ovratnik košulje, zakovrčio kosu na sljepoočicama, zabio ruke u bokove i cerekao se, zavrćući lak-tove, vrpoljeći se čitavim tijelom i dovikujući pratiocima, smiješno otežući riječi: »Ne poooznajem vas! Duše mi ne poooznajem!« Sramota je dosegla vrhunac kada me je grakćući progonio preko mosta, a njegovo je graktanje nalikovalo na snuždene krikove ptice, koja me je poznavala dok sam još bio kovač, i tako sam napuštao grad tako reći prognan u polje.

Nije mi niti danas jasno što sam, osim da sam ubio Trabbova momka, mogao drugo činiti, no trpjeti i otrpjeti. Da sam se s njime dohvatio nasred ulice ili bilo kako drukčije pokušao oprati ljagu osim krvlju iz njegova srca, sve bi bilo zaludu i samo bi me ponizilo. Bio je usto dječak, kojega nitko nije mogao ukrotiti. Bijaše neranjiva guja, što izmiče, a satjerana u škripac, poskoči i pakosno sikćući šmugne između krotiteljevih nogu. Sutradan sam međutim prvom poštom obavijestio gospodina Trabba da gospodin Pip ne može više biti mušterija krojača, koji zaboravlja izvjesne obzire što ih duguje društvu, zaposlujući u dućanu dječaka kojega sav pošten svijet smatra oličenjem odvratnosti.

Diližansa, u kojoj se nalazio gospodin Jagers, došla je na vrijeme, pa zauzeh mjesto na vanjskom gornjem sjedištu i sretno stigoh u London — ali ne i zdravo, jer mi se srce kidalo od boli. Čim sam prispio, pokajnički sam poslao Joeu bakalara i bačvicu kamenica (kao naknadu što ga nisam posjetio), a zatim sam se uputio u Barnard's Inn.

Zatekoh Herberta kako večera hladno meso. Bijaše sretan što sam se vratio. Poslavši Osvetnika u restoran da nešto nadokupi za večeru, osjetih kako treba da još večeras sve svoje tajne povjerim prijatelju i najboljemu drugu. Bilo bi posve nemoguće povjerljivo razgovarati dok se Osvetnik nalazi u holu, zapravo predsoblju ključanice za prislušivanje, i zato ga poslah u kazalište. Jedva bi se našao bolji dokaz ropskog odnosa prema mojemu tlačitelju od mojega pribjegavanja kojekakvim smicalicama, samo da bih ga nekako zaposlio. Dotjerao sam čak tako daleko da sam ga ponekad slao do Hyde Park Cornera da pogleda koliko je sati.

Povečeravši i ispruživši noge na kaminskoj ogradi, započeh: — Dragi Herberte, moram ti priopćiti nešto neobično važno.

— Dragi Handel — odvрати — znat ću poštovati i cijeniti tvoje povjerenje.

— Tiče se mene — produžih — i još nekoga.

Herbert prebaci nogu preko noge, zagleda se u vatru, zabacivši glavu malo u stranu, i pošto je neko vrijeme uzalud čekao, svrati pogled opet na mene jer sam još sveudilj šutio.

Nastavih, položivši mu ruku na koljeno: — Herberte, ljubim — obožavam — Estellu.

Mjesto da bude preneražen, odgovori mi kao da je to nešto po sebi razumljivo: - Lijepo. A što dalje?

— Dalje, Herberte? Zar je to sve što mi imaš reći? I ništa drugo?

— Mislím, što još? - nato će Herbert. - To mi je naravno poznato.

— Odakle znaš?

— Odakle znam? Pa, od tebe, Handel.

— Nikad ti to ne rekoš.

— Nisi mi rekao! Nisi mi rekao kad si ošišao kosu, ali imam oči pa mogu i sam vidjeti. Otkad te znam, uvijek si je obožavao. Zajedno s ručnom torbom donio si amo i svoje obožavanje.

Nisi rekao! Pa govorio si sve vrijeme o tome. Kada si mi ispričao povijest svoga života, kazao si mi sasvim jasno da si je stao obožavati čim si je prvi put ugledao, a tada si bio zaista još vrlo mlad.

To je za me bilo novo i ugodno saznanje, pa nastavih: — Istina, nikad je nisam prestao obožavati. Sada se vratila kao neobično lijepa i elegant-

262

i I

263

tna djevojka. Jučer sam je vidio. I prije sam je obožavao, a sada dva puta više.

— Baš si sretan, Handel — reče Herbert — što su te izabrali za nju i njoj dosudili. Ne dodirujući zabranjenu temu, možemo među sobom mirne duše reći da je bez sumnje tako. A znaš li kako Estella prima tvoje obožavanje?

Tužno odmahnuh glavom: — Tisuće je milja daleko od mene.

— Samo se strpi, dragi Handel; ima i za to vremena. Nego htio si mi još nešto povjeriti?

— Stid me je reći — odgovorih — pa ipak nije veće zlo o tome govoriti nego to misliti. Kažeš da sam sretan. Pa jesam, dabome. Još jučer sam bio kovački šegrt. A sada sam - što da kažem što sam - danas?

— Valjan mladić, ako ti nedostaje prava riječ - dopuni Herbert, os-mjehnuvši se i potapšavši me po ruci — valjan mladić, koji u isti mah naglo i bojažljivo nasrće i oklijeva, pun životne snage, a ujedno voli sanjariti. Čudna mješavina jednoga i drugoga.

Načas sam zašutio da bih razmislio je li zaista u mom karakteru takva mješavina. Sve u svemu nisam se baš nikako slagao s tom analizom, ali nisam našao potrebnim da se o tome raspravlja.

Nastavih: - Kada se, Herberte, danas pitam što sam, reći ću ti što mislim. Kažeš da sam sretan. Znam da nisam ništa učinio čime bih se izdigao iz svoga prijašnjega života i da me je jedino Sudbina izdigla; a to znači biti vrlo sretan. Pa ipak, kada pomislim na Estellu ...

(— A kada ti ne misliš na nju? — ubaci Herbert, s očima uprtim u vatru; a ja sam smatrao da je vrlo lijepo i puno razumijevanja što je rekao.)

— Onda, dragi Herberte, ne mogu ni izreći kako se osjećam ovisan, nesiguran i izložen stotinama slučajnosti. Izbjegavajući zabranjenu temu, kako ti malo prije reče, mogao bih ipak ustvrditi da ostvarenje svih mojih očekivanja zavisi od postojanosti volje ličnosti (čije ime ne spominjem). A to je u najboljem slučaju neizvjesno i nedostatno, ako samo približno znaš kakva su. — Rekavši to, olakšao sam dušu od misli koje su me oduvijek sad jače, sad slabije tištale, a nesumnjivo najviše od jučer.

264

- Čuješ, Handel - odvrati Herbert po svome običaju veselo i pun nade - čini se da pod utjecajem ljubavnih osjećaja zagledavamo darovanom konju u zube, i to još s povećalom. A često mislim da, koncentrirajući svu pažnju na zube, ne vidimo najbolje osobine životinje. Zar mi nisi rekao da te je odmah u početku tvoj skrbnik, gospodin Jagers, upozorio, da te čeka mnogo više od pustih očekivanja? Pa da ti to nije rekao, iako bi to — priznajem — bilo gotovo nevjerojatno, zar bi ti mogao vjerovati da je upravo gospodin Jagers od svih ljudi u Londonu onaj koji bi s tobom održavao sadašnje veze kad ne bi imao za to čvrstih razloga? Potvrdih da ne mogu poreći da je to vrlo snažan dokaz, a rekoh to (kako to ljudi često kažu u sličnim slučajevima) kao da mi je zapravo žao što moram priznati istinu - kao da bih je htio zaniijekati.

- Mislim da je to zaista snažan dokaz - ponovi Herbert - i držim da bi bio u velikoj neprilici kad bi morao pronaći jači, a što se tiče ostalog, potrebno je da sačekaš vrijeme, koje je tvoj skrbnik odredio, kao što on mora sačekati vrijeme, što mu gaje njegov klijent odredio. Navršit

ćeš dvadeset i prvu godinu prije nego što saznaš na čemu si, a tek onda ćeš možda dobiti neka dalja razjašnjenja. Svakako se to vrijeme sve više približuje, jer očekivani čas mora konačno ipak nastupiti.

- Kakav si ti optimist — uskliknuh sa zahvalnošću, diveći se njegovoj vedroj ćudi.

- Moram biti optimist - nato će Herbert - jer drugo što osim optimizma gotovo i nemam.

Uostalom, moram priznati da ono nekoliko razboritih riječi, što sam ti ih malo prije rekao, ne potječu od mene, već od moga oca. Jedina primjedba, kojom sam čuo da komentira tvoj slučaj, bio je zaključak: »Taje stvar savršeno ispravna, jer se inače gospodin Jagers ne bi njome bavio.« A sada, prije nego što ću reći o svome ocu ili o njegovu sinu i tebi se povjeriti, kao što si se ti meni, moram ti načas postati ozbiljno neugodan — upravo odvratano.

Usprotivih se: — To ti ne će uspjeti.

- Bogme hoće! Jedan, dva, tri — i sada da vidiš, dragi Handel — nastavi, i premda je govorio vedrim tonom, ipak je mislio ozbiljno — sve

265

1

sam to vrijeme što tu, ispruživši noge na kaminskoj ogradi, pričamo, razmišljao o tome da Estella zacijelo ne može biti uvjet za tvoje nasljedstvo, ako to tvoj skrbnik nikada nije spomenuo. Ako sam dobro razumio što si mi ispričao, nije je uopće nikada, ni izravno ni neizravno, spomenuo? Nije, recimo, ni natuknuo da tvoj dobročinitelj ima možda određene namjere u pogledu tvoje ženidbe.

— Nikada.

— Handel, duše mi i na časnu riječ, zaista ne mislim na onu da se lisici neće grožda jer je kiselo. Ali kako te još ništa ne veže za nju, pitam te, bi li se mogao nje odreći? Ta rekoh ti da ću postati neugodan.

Okrenuh glavu, jer mi poput šuma udara vjetra s mora, što puše preko drevnih močvara, obuze dušu osjećaj, nalik na ovaj od kojeg sam trnuo onog jutra kada sam napuštao kovačnicu, a magla se svečano dizala uvis, i položio ruku na seoski putokaz. Časkom je među nama zavladao šutnja.

— Da, dragi Handel — nastavi Herbert kao da smo sve to vrijeme govorili, a ne čas prije šutjeli — pitanje je vrlo ozbiljno, jer je taj osjećaj uhvatio dubok korijen u grudima dječaka, kojega su priroda i prilike učinile romantičnim. Sjeti se njezina odgoja, sjeti se gospođice Havisham. Sjeti se kakva je sama (— sada sam postao odvratano, i ti se zacijelo zgražaj nada mnom! —). Sve to može imati mučnih posljedica.

— Znam Herberte — odvratih, svejednako okrenute glave — ali nemoćan sam.

— Ne možeš se otkinuti od nje?

— Ne. Ne mogu nikako!

— Ne možeš ni pokušati, Handel?

— Ne. Ne mogu nikako!

— Pa dobro — produži Herbert, snažno se strese kao da se prenuo iza sna, te počeo čarkati vatru; — sada ću se potruditi da budem opet ugodniji!

Pohoda po sobi, povuče zavjese, stavi stolice na mjesto, pospremi knjige i ostalo što je ležalo naokolo, pogleda u predsoblje, zaviri u ku-

tiju za pisma, pa se vrati do stolice kod kamina i sjedne obuhvativši objema rukama koljeno lijeve noge.

— Hoću ti, Handel, kazati koju o mome ocu i njegovu sinu. Nažalost nije potrebno da ti sin moga oca reče da se u kući moga oca ne gospodari baš osobito sjajno.

— Uvijek ima svega u obilju, Herberte — ubacih da kažem nešto o-hrabrujuće.

— O da! A to će, vjerujem, s najvećim odobravanjem potvrditi i smetlar, a u mornarskoj su zadruzi, u ulici otraga, istoga mišljenja. Da govorimo ozbiljno, jer je tema prilično ozbiljna: znaš upravo, kao i ja, kako je. Držim daje nekoć bilo drukčije, kada moj otac još nije digao ruke od svega, ali to je bilo pa prošlo. Zapitao bih te jesi li možda u svom kraju ikad opazio kako djeca iz brakova, koji baš nisu najsretniji, uvijek žude da što prije i sama sklope brak? Pitanje je bilo tako čudno da sam mu odgovorio pitanjem: — Uis-tinu?

- Ne znam - prizna Herbert - a to je ono što bih baš želio znati. Kod nas je, bez sumnje, tako. Moja sirota sestra Charlotta, najstarije dijete poslije mene, umrla je prije svoje četrnaeste godine, mogla bi nam poslužiti kao najbolji primjer. Isto i mala Jane. U želji da se smiri u braku, kao da je dosada provela svoj kratki vijek u neprestanom promatranju obiteljske sreće. Mali Alick, u dječjoj haljinici, već je sve potrebno poduzeo da danas-sutra stupi u brak s pristalom mladom djevojkom iz Kewa. I zaista, mislim da smo svi osim bebe zaručeni.

Zapitah: - Dakle - i ti?

- Da - odvrati Herbert - ali to je tajna.

Uvjeravao sam ga da ću čuvati tajnu i molio da mi iskaže čast i kaže daljnje potankosti.

Govorio je tako razumno i osjećajno o mojoj slabosti, pa sam sada želio nešto čuti o njegovoj jakosti.

- Smijem li te upitati za njezino ime?

- Zove se Clara.

- Živi u Londonu?

266

267

— Da. Trebalo bi možda spomenuti — nastavi Herbert, koji se nekako čudno pokunjio i smješkao otkako smo zapodjenuli taj zanimljivi razgovor - da prema besmislenim majčinim nazorima o braku stoji duboko ispod naše društvene razine. Njezin je otac snabdijevao putničke brodove namirnicama. Držim daje bio blagajnik na brodovima.

— A što je sada? — zapitah.

— Sada je invalid — odvrati Herbert. -A živi... ?

— Na prvom katu — dovrši Herbert. Nisam uopće ni mislio da to pitam, jer sam želio saznati od čega živi. — Nisam ga nikad vidio, jer otkako poznajem Claru, nikad nije izišao iz svoje sobe. Zato ga neprestano čujem. Radi strašnu galamu i udara o pod nekim strašnim alatom. — Gledajući u mene i nasmiješivši se na to od srca, Herbert je opet živnuo i, bar neko vrijeme, bio stari veseljak.

— A nadaš li se da ćeš ga jednom ipak vidjeti? — upitam.

— Svakako! Neprestano se nadam da ću ga vidjeti — odvrati Herbert -jer kad god ga čujem, uvijek očekujem da će se stropoštati kroz strop. Ne znam kako dugo mogu tavanske grede izdržati.

Pošto se još jedanput srdačno nasmijao, povjeri mi da je istoga časa kada je stao stvarati »kapital«, namjeravao djevojku uzeti za ženu. Zatim pridoda bjelodanu istinu koja obeshrabruje: - Ali znaš, ne mogu je ženiti dok se još »ogledavam«.

Zureći u vatru, razmišljao sam o tome kako je ponekad teško sagledati mogućnost da se taj »kapital« stvori i pritom sam turio ruke u džepove. Presavijeni komad papira u džepu privuče moju pažnju i tada razabrah da je to program što sam ga dobio od Joea, kojim se najavljuje nastup proslavljena provincijskoga amatera, roscijevske slave. Us-kliknuh sasvim nesvjesno:

— Duše mi, pa to je večeras!

To je mahom izmijenilo temu našega razgovora te brzo odlučismo otići na predstavu. Pošto sam se obvezao da ću tješiti i pomagati Her-bertu u pitanju njegova srca, svim djelatnim i

nedjelatnim sredstvima, i pošto mi je Herbert rekao da me njegova vjerenica već po čuvenju poznaje i da će me upoznati s njome, zapečatismo srdačnim stiskom
268

ruke naše uzajamno povjerenje. Zatim smo utrnuli svijeće, zapretali vatru, zaključali vrata i krenuli u potragu za gospodinom Wopsleom i Danskom¹.

31. POGLAVLJE

Kad stigismo u Dansku, zatekosmo kralja i kraljicu te zemlje kod primanja dvorana. Sjedahu u naslonjačima, visoko postavljenima na kuhinjskom stolu. Sve je dansko plemstvo bilo nazočno, i to: mladi plemić u čizmama od jelenje kože što ih je naslijedio od orijaškog pretka; nadalje, časni Velikaš prljava lica, koji kao da je tek u poodmakloj dobi stekao plemstvo i, naposljetku, danski cvijet viteštva, neko čeljade s češljem u kosi i bijelim svilenim čarapama na nogama, kojemu se po svemu vidjelo daje žensko. Moj je talentirani sugrađanin stajao smrknut po strani, s prekrštenim rukama, te poželjeh da bi mu uvojci i glava bili prirodniji. U toku igre došlo je do različitih malih i čudnovatih dogodovština. Čini se da je pokojnog kralja te zemlje mučio kašalj ne samo dok je umirao, nego mora da ga je sa sobom ponio u grob i sada ga ponovno donio na svijet. Kraljevski je duh usto nosio oko žezla omotani avetinjski rukopis, u koji je ponekad zagledao, i to sa strahom i sa sklonošću da zaboravi što je imao reći, a to je uvelike podsjećalo na to, da je zapravo mrtav. To je, mislim, bio razlog što je publika s galerije dovikivala Duhu: »Okreni list!« — a Duh je taj savjet primio kao najveću uvredu. Također se posve jasno vidjelo da kraljevski duh iskršava iza najbližega zida, a svaki bi se put pojavio s licem kao da je u dugom razdoblju prevalio neizmjernu daljinu. To je izazivalo smijeh umjesto straha. Kraljica Danske, neobično debela dama, imala je po mišljenju gledalaca previše mjedi na sebi, premda je prema historijskim podacima bila hladna i kruta kao mjed. Dijadem joj je bio pričvršćen za bradu

¹ Shakespeareova tragedija Hamlet odigrava se na danskom kraljevskom dvoru. — Prev.
269

širokom trakom toga metala, kao da pati od gorde zubobolje; a kako je imala na sebi i pas i narukvice od mjedi, u sav su je glas nazivali »Bubanj«. Plemeniti je mladić s djedovskim čizmama od jelenje kože bio nedosljedan: nastupao je, tako reći, bez predaha kao iskusan pomorac, putujući glumac, grobar, svećenik i kao najvažnije lice u raa-čevalačkoj borbi na kraljevskom dvoru. Svojim je iskusnim očima i oštrinom zapažanja prosuđivao valjanost svih lijenih udaraca mačevima. Napokon je svima dojadio, štoviše - izazvao je opće zgražanje, koje se pretvorilo u gađanje orasima- kada su ga prepoznali u ulozi svećenika, koji uskraćuje crkveni sprovod. Ofelija je u svome ludilu tako polako pjevala i otezala, pa kad je na koncu konca skinula, savila i odbacila svoj bijeli muslinski veo, neki je mrzovoljasti gledalac u prvom redu galerije, pritisnuvši i hladeći nos na željeznoj ogradi, nestrpljivo zarežao: »Sad, kad će beba na spavanje, hajdemo na večeru!« To je, da se najblaže izrazimo, bilo do krajnosti nepristojno.

Sve te upadice odražavale su se vrlo šaljivo na mom nesretnom zemljaku. Kad god bi kolebljivi Kraljević nešto zapitao ili izrekao sumnju, publika bi mu uvijek priskočila u pomoć. Tako su, na primjer, na pitanje je li plemenitije u duši pritajiti bol, jedni urlali »Da«, a drugi: »Ne«, dok su poneki, koji su dijelili oba mišljenja, vikali: »Baci pismo--glava!« Rasprela se među slušačima čitava rasprava. Kada je zapitao što rade nesretnici koji gmižu ni na nebu, ni na zemlji, počеше ga hrabriti, dovikujući mu: »Čujmo!« Kada se pojavio u neurednim čarapama (što se vidjelo po tome da su se od česte upotrebe pri vrhu bile malo srozale, a on ih, po mom mišljenju, glačalom ispravljao), zametnu se na galeriji razgovor je li mu noga tako blijeda od prepaćena straha pred Duhom. Kada je uzeo u ruku sviralu, posve nalik na crnu frulicu, koja je čas prije svirala u orkestru, a sada mu je pružiše kroz kulisu - svi jednodušno

zatražiše: »Rule Britannia« '. Opomenuvši glumca da ne maše rukama, mrzovoljasti mu gledalac odbrusi: »Ali ni ti nemoj tako
1 Vladaj, Britanijo, engleska narodna himna; riječi J. Thomsona, muzika Th. Arnea (1739). -
Prev.

270

loše glumiti! Ti si još gori od njega!« Moram nažalost dodati da su pri svakoj upadici pozdravljali gospodina Wopslea burnim smijehom. No najveće su ga muke čekale na groblju, što je bilo nalik na prašumu s malom praonicom rublja, s jedne strane, i vratima nalik na brklju, s druge strane. Čim je publika ugledala gospodina Wopslea, zaogrnutu širokim crnim plaštem, gdje podigavši brklju dolazi na pozornicu, stade prijateljski opominjati grobara: »Pozor! Dolazi pogrebnik pogledati kako napreduješ u poslu!« Držim da je opće poznato u svakoj civiliziranoj zemlji da gospodin Wopsle nije mogao naprosto vratiti lubanju, pošto je dulje vremena nad njom mudrovao i držao je u rukama, a da ne otare prste u bijeli ubrus, što ga je izvadilo iz pršnjaka; čak su i tu nedužnu i potrebnu gestu popratili povikom: »Ej, konobar!« Trenutak, kada uni-ješe mrtvo tijelo da bude pokopano (u praznom crnom lijesu od kojega je iznenada odskočio poklopac), bio je znak za opću veselost, a ta se još povećala kada među nosačima otkriše poznato lice. Taje veselost pratila gospodina Wopslea i za njegove borbe s Laertom između ruba orkestra i groba, i nije popustila ni onda kad je prevalio kralja s kuhinjskog stola i, napokon, polagano umirući, bio sasvim mrtav.

Isprva smo pokušavali da barem malo plješćemo gospodinu Wop-sleu, no kako nismo imali nikakva uspjeha, odustali smo od toga. Sjedili smo, pateći muke zajedno s njime, no ipak smo se smijali razvalivši usta od uha do uha. Neprestano sam se i protiv volje smijao, jer je čitava igra bila smiješna. Unatoč tome nesvjesno sam osjećao kako se interpretacija gospodina Wopslea ističe nečim zaista originalnim. Ne zbog toga što smo bili stari znanci, nego zato što je izgovarao riječi vrlo polako, tužno, spuštajući i dižući vrlo jednolično glas kako nitko ni u kakvoj prilici ni u životu, ni na samrti ni o čemu ne bi govorio. Kada se tragedija završila, a njega pozvali pred zastor i izviždali, predložih Herbertu: — Pođimo smjesta, jer bismo ga inače mogli susresti. — Po-jurismo brže-bolje niz stepenice, ali ipak ne dovoljno brzo. Pokraj vrata stajao je neki Židov s neprirodno gustim crnim obrvama. Njegovi se pogledi sukobiše s mojim u času kad smo se približili, a kad smo došli do njega, zapita nas:

271

— Gospodin Pip i njegov prijatelj? Gospodin Pip i prijatelj priznadoše da su to oni. Gospodin Waldengarver bi se — produži Židov — veselio kad biste mu iskazali čast da ga posjetite.

— Waldengarver? — ponovih — kadno mi Herbert šane u uho: — Bit će da je to Wopsle.

— Pa naravno. Da pođemo za vama? — zapitah.

— Molim, potrudite se samo nekoliko stepenica. — Pošto smo ušli u pokrajni prolaz, naš se voda osvrne i upita: — Kako vam se svidio? Ja sam ga oblačio.

Ne bih znao reći je li nalikovao na bilo što drugo osim na sudionika na pogrebu; samo što mu je o vratu na modroj vrpici visjelo još veliko dansko sunce ili zvijezda, tako da je izgledao kao da ga je osiguralo neko čudno društvo za osiguranje protiv požara. Odgovorih, međutim, da je bio u svemu odličan.

— Kad je pristupio grobu — nastavi naš vodič — znao je vrlo upadljivo iskoristiti plašt. Ali kada je u kraljičinoj odaji ugledao duha, činilo mi se iza kulisa da je trebao s više efekta pokazati svoje čarape.

Pristojno sam se složio s njime, a zatim sva trojica upadosmo kroz mala, prljava pokretna vrata u nekakvu zagušljivu škrinju, što se nalazila tik iza vrata. Tu je gospodin Wopsle upravo

skidao sa sebe dansku odjeću, a za nas je preostalo upravo toliko prostora da smo, ostavivši poklopac ili vrata škrinje širom otvorena, mogli, zagledajući jedan drugome preko ramena, promatrati gospodina Wopslea.

— Gospodo — dočeka nas gospodin Wopsle — ponosim se što vas vidim ovdje. Nadam se, gospodine Pip, da ćete mi oprostiti što sam poslao po vas. Sretan sam da vas poznajem još iz prošlih vremena, a kazališna je umjetnost oduvijek imala priznato pravo na plemenite i imućne ljude.

Međutim je gospodin Waldengarver, sav u znoju i zadihan, pokušao skinuti sa sebe crninu danskoga kraljevića.

— Svucite čarape, gospodine Waldengarver — naredi mu njihov vlasnik—jer ćete ih upropastiti, a ako ih uništite, upropastit ćete i trideset

272

i pet šilinga. Ni sam Shakespeare nije nikad ukrasio par finijih čarapa. Sjedite mirno na stolici i prepustite ih meni.

Rekavši to, poklekne i stane driješiti svoju žrtvu; i jadnik bi se zacijelo naglavce prevrnuo zajedno sa stolicom u času kad mu je prvu čarapu strgnuo s noge, samo što nije uopće mogao pasti, jer nije bilo dovoljno mjesta.

Sve do toga trenutka bojao sam se nešto reći o predstavi. Uto nas gospodin Waldengarver samozadovoljno pogleda i zapita: — Gospodo, kako vam se svidio moj nastup?

Stojeći iza mene, Herbert uskliknu (munuvši me u isti mah u leda):

— Divota! — te i ja ponovih: — Divota!

— A kako vam se, gospodo, svidjela moja interpretacija uloge? — nastavi gospodin Waldengarver, iako ne savršeno, a ono ipak prilično pokroviteljskim tonom.

Herbert se javi iza mojih leda (sunuvši me opet u rebra): — Veličanstveno i realistički! — te i ja hrabro potvrdih, kao da je to moje originalno mišljenje, od kojega nipošto ne mogu odstupiti: — Veličanstveno i realistički!

- Drago mi je, gospodo, što ste potvrdili ono što i ja mislim - suglasi se gospodin

Waldengarver dostojanstveno, mada je baš u tom trenutku bio pritiješnjen uza zid, držeći se grčevito za stolicu.

Nato se javi onaj što je pred njim klečao: — Moram vam ipak reći, gospodine Waldengarver, u čemu vaša interpretacija nije uspjela. Pazite dobro! Reći ću vam što mislim, i ne marim što drugi kažu. Kad god pokazujete nogu u profilu, loše interpretirate Hamleta. Posljednji Hamlet, kojega sam oblačio, činio je na pokusima istu pogrešku, sve dok ga nisam natjerao da na svaku golijen stavi po jednu veliku crvenu krpu. Za vrijeme posljednjeg pokusa pošao sam, moj gospodine, u gledalište, u posljednji red parketa, i kad god bi pokazao nogu u profilu, dok je govorio svoj tekst, viknuo sam: »Ne vidim krpe!« i na premijeri

— savršeno je interpretirao svoju ulogu.

Gospodin Waldengarver mi se osmjehne kao da hoće reći: »Vjeran sluga — pa ne marim, što je malo luckast«; a zatim će naglas: — Moje

273

je shvaćanje uloge za ovu publiku više klasično i promišljeno, no ta će se publika već popraviti, da, popraviti će se.

Herbert i ja potvrdismo u isti mah: — Nema sumnje da će se popraviti.

— Jeste li zapazili, gospodo — produži gospodin Waldengarver — da se na galeriji nalazio gledalac, koji se izrugivao svetom obredu — hoću da kažem - predstavi?

Kukavno potvrdismo kako nam se čini da smo ga zaista vidjeli, pa nadometnuh: — Bez sumnje je bio pijan.

— Nipošto, gospodine — usprotivi se Wopsle — nije bio pijan. Za to se već njegov gazda pobrinuo. Ne bi mu dopustio da se napije.

— Poznajete li njegova gazdu? — upitah.

Wopsle zatvori sasvim polagano oči te ih opet otvori kao da vrši neku ceremoniju. — Mora da ste opazili — produži — onog glupo nametljivog magarca s promuklim grlom i s licem na kojem se tako jasno odražava podlost i zloba, a koji je odigrao — mogu reći uz mnoge grube grješke — (ako dopustite da se poslužim francuskom riječi) - rolu Klaudija, kralja Danske.

Taj je, gospodo, njegov gazda. Eto, tako je kod nas glumaca!

Nisam jasno znao bih li više žalio gospodina Wopslea da sam ga zatekao očajna. Ali sam ga i sada toliko žalio da sam upotrijebio priliku, kada se okrenuo da navuče naramenice — jer nas je zbog toga izgurao pred vrata — da upitam Herberta pristaje li da Wopslea povedemo kući na večeru. Herbert se suglasi sa mnom da bi bilo lijepo kada bismo to učinili. Stoga ga pozvah, i on zaogrnuvši se sve do očiju, pode s nama u Barnard's Inn. Uvelike smo se trudili da mu ugodimo, te se zadržao kod nas sve do dva sata izjutra. Raspričao se o svome uspjehu i iznosio planove za budućnost. Ne pamtim pobliže kakvi su planovi bili, ali se uglavnom sjećam da je počeo time kako će oživjeti dramu, a svršio s njezinom propašću, i to utoliko prije što će poslije njegove smrti nastati potpuna praznina bez nade za njezin daljnji opstanak. Poslije svega toga legoh sav ojađen na počinak. U svom sam jadu mislio na Estellu i usnio strašan san da su se sva moja očekivanja izjalovila, da sam se morao vjenčati s Herbertovom Clarom i glumiti

274

Hamleta s Duhom gospođice Havisham pred dvadeset tisuća gledalaca, a da nisam znao ni dvadesetak riječi iz te drame.

32. POGLAVLJE

Jednoga dana, kada sam bio zaokupljen knjigama i gospodinom Pocketom, primio sam poštom pismo, pa me je već sam omot uvelike uzбудio, jer sam naslutio čija je ruka napisala adresu, mada još nikad nisam vidio rukopisa. Bez svakoga formalnoga natpisa, kao Dragi gospodine Pip, ili Dragi Pipe, ili Dragi gospodine, ili Dragi — bilo tko mu drago — glasilo ovako:

»Prekosutra stižem popodnevnom diližansom u London. Držim da smo se dogovorili da ćete me dočekati? Bilo kako bilo, tako misli gđica Havisham, i ja vam to javljam po njezinoj želji. Gospođica vas Havisham pozdravlja,

Vaša Estella.«

Da je bilo vremena, zacijelo bih naručio nekoliko odijela za tu zgodu; no tako sam se morao zadovoljiti s onima što sam ih imao. Odmah sam izgubio svaku volju za jelo i nisam našao mira ni počinaka dok nije osvanuo taj dan. Ni onda nisam mogao jesti, niti se smiriti, jer mi je bilo gore nego prije. Stadoh obilaziti oko putničkoga ureda u Wood Streetu, u Cheapsideu, još prije nego što je diližansa krenula od Modrog vepra iz našega grada. Iako sam to savršeno točno znao, ipak sam smatrao potrebnim da putnički ured više od pet minuta odjednom ne puštam iz vida. Pošto sam tako ludo proveo prvih pola sata stražarenja, koje je imalo potrajati četiri do pet sati, naletio je na me gospodin Wemmick.

Pozdravi me: — Ej, gospodine Pipe, kako ste? Nikad ne bih pomislio da prolazite ovuda. Objasnih mu da čekam nekoga koji treba da stigne diližansom, a zatim ga zapitah što ima novo u Tvrđi i kako je Starom.

275

— Hvala, oboje je da ne može bolje — odgovori Wemmick — a osobito Stari. Baš je divan otac. O sljedećem će rođendanu navršiti osamdeset i dvije godine. Ako susjedi ne budu

prigovarali, a moj top izdrži, nakanio sam ispaliti osamdeset i dva hica. Uostalom, o tome ne ćemo govoriti u Londnu. Sto mislite, kuda sam se zaputio?

Zapitah: — U poslovnicu? — jer je pošao tim smjerom.

— Onamo ću poslije — odvratu Wemmick. — Sada idem u Newgate. Baš sada vodimo parnicu zbog grabeža bankovne pošiljke. Bio sam tamo na cesti da malo pogledam mjesto gdje je zločin izvršen, a sada treba progovoriti riječ-dvije s našim klijentom.

Nato ću ja: — Je li vaš klijent izvršio grabež?

— Ta Bog vas vidio, dakako da nije — odvratu Wemmick vrlo suho. - Ali ga zbog toga optužuju, kao što bi mogli i vas ili mene optužiti. Obojicu bi nas mogli optužiti.

— Ali ni jedan od nas nije optužen — ubacih.

— Pi! - usklikne Wemmick i stavi mi kažiprst na prsa. - Baš ste mudra glavica, gospodine Pipe! Biste li htjeli zaviriti u Newgate? Imate li malo slobodna vremena?

Bilo je mnogo slobodna vremena, pa mi je odlanulo kada sam čuo njegov prijedlog, usprkos tome što se to baš nimalo nije slagalo s mojom pritajenom željom da ne pustim izviđa putnički ured. Promucav-ši da ću propitati ima li vremena da pođem s njim, uđem u ured, gdje sam saznao od činovnika, čije sam strpljenje dobrano iskušao, točno vrijeme kada će dilizansa najranije stići, a to sam, uostalom, isto tako dobro znao kao i on. Vratih se gospodinu Wemmicku i pogledavši na sat, pretvarao sam se da me je primljeno obavještenje neobično iznenadilo, te prihvatih njegovu ponudu.

Za nekoliko minuta bili smo u Newgateu. Prošavši kroz vratarsku ložu, gdje je pored »Kućnog reda« visjelo nekoliko pari lisičina, udos-mo u samu zgradu tamnice. Zaonda su tamnice bile dozlaboga zapuštene. Daleko je još bilo do vremena kad će nastupiti pretjerana reakcija kao posljedica svakoga društvenoga zla, a to je uvijek najteža i dugovječna kazna. Zločinci nisu bili bolje smješteni ni hranjeni od vojnika

276

(da i ne govorimo o ubožarima) i rijetko bi kad prouzrokovali požar u tamnicama s oprostivom namjerom da poboljšaju ukus svoje kaše. Bilo je vrijeme posjeta kada me je Wemmick uveo. Nekakav je služitelj obilazio i raznosio pivo, a uznici su u pregradama iza rešetki kupovali pivo i razgovarali s prijateljima. Bila je to slika prljavštine, rugobe, nereda i tjeskobe.

Činilo mi se da se Wemmick kreće među uznicima upravo kao vrtlar među svojim biljkama. To mi je prvi put palo na um kada je u-gledao »mladiću«, što je preko noći iznikla, i zapitao: - Gle! Kapetan Tom? Zar vi ovdje? Čudnovato! — a zatim: — Je li to tamo iza čatrnje Black Bili? Nisam vas posljednja dva mjeseca posjetio! Kako ste? — Kad bi se zaustavio pred rešetkama i slušao što mu poneki, i uvijek pojedinačno, bojažljivo došaptavaju, Wemmick je stisnutih usta poput poštanske škrabice gledao u njih dok su govorili, kao da osobito pažljivo promatra koliko su njegove biljke narasle, otkako ih je posljednji put vidio, a koje će procvasti u punome cvijetu tek onda kad dođu na suđenje.

Bio je vrlo popularan, i vidio sam da vodi »prijateljski« dio Jagersova poslovanja, iako se i on donekle vladao prema uznicima poput Jagersa, što im nije dopuštalo da u ophođenju s njim prijeđu izvjesne granice. Prepoznavanje svakoga pojedinoga klijenta pokazao bi time što bi kratko klimnuo glavom, s obje ruke namjestio šešir malo udobnije, zatim još čvršće zatvorio svoju poštansku škrabicu i ruke turio u džep. Jedanput ili dva puta došlo je do kraćeg natezanja s klijentom zbog naplate odvjetničkoga honorara. Gospodin bi Wemmick, ustegnuvši ruke što dalje od ponuđene, ali nedostatne svote novaca, nato rekao: — To vam je, mladiću, uzalud; ja sam samo podređeni namještenik. Ne mogu primiti. Ne cjenkajte se s namještenikom. Ako ne možete, dragi mladiću, smoći sav potreban novac, bit će bolje da potražite samoga šefa. Znajte da u toj profesiji ima sva sila šefova, a posao koji se možda

jednome ne isplaćuje, rado će preuzeti drugi. To vas savjetujem kao podređeni namještenik. Ne trudite se zaludu. Čemu? Tko je sada na redu?

Tako smo hodali po Wemmickovu rasadniku, kadli se obrati meni, upozorivši me: — Pogledajte uznika s kojim ću se rukovati. — To bih

277

svakako bio učinio sve da me i nije upozorio, jer dosad još nikome nije pružio ruku.

Tek što doreče, u jednom se kutu rešetki pojavi krupan, stasit uznik (kojeg i sada dok pišem vidim pred očima) u otrcanu kaputu maslinove boje. Neobična mu je bljedoća pogasila crvenilo s lica, a oči su mu nemirno lutale dok je nastojao učvrstiti pogled. Dotače se rukom prljava šešira, prekrivena slojem masti kao hladna goveda juha i — napola ozbiljno, napola šaljivo — pozdravi po vojnički.

— Zdravo, pukovniče! Kako ste? — odzdravi mu Wemmick.

— Dobro, gospodine Wemmick.

— Učinili smo sve što je bilo moguće, ali kraj takva dokazna materijala bili smo, pukovniče, nemoćni.

— Da, gospodine, dokazi su bili prejaki — ali meni je svejedno.

— Dakako — nato će hladnokrvno — vama je svejedno. — Zatim se obrati meni: — Služio je u vojsci Njegova Veličanstva. Borio se kao vojnik na ratištu, a poslije se otkupio iz vojske. Zapitah: - Zaista? - a uznik upre oči u me, zatim uvis iznad moje glave, pogleda oko sebe te se, prešavši rukom preko usana, nasmije.

— Mislim, gospodine, da ću se u ponedjeljak svega riješiti - dobaci Wemmicku.

— Možda — odvрати moj prijatelj — no tko će to znati.

— Drago mi je što ste mi dali priliku da se, gospodine Wemmick, s vama oprostim — nastavi uznik i ispruži ruku kroz rešetke.

— Hvala — nato će Wemmick, stegnuvši mu ruku — i vama zbogom, pukovniče.

— Da novac, što sam ga imao uza se u času hapšenja, nije bio lažan — produži pukovnik ne puštajući Wemmickovu ruku — ja bih vas zamolio da mi iskažete čast da nosite još jedan prsten — u znak zahvalnosti što ste se toliko o meni brinuli.

— Primam umjesto prstena vašu dobru volju - uzvrati Wemmick. -Uostalom, bili ste veliki ljubitelj golubova. - Uznik pogleda prema nebu. — Čuo sam da ste odgajali golubove — prevrtače. Biste li mogli po nekom prijatelju poslati par, ako vam više ne služe?

278

— Bit će po vašoj želji, gospodine.

— Hvala - zaključí Wemmick - pazit ću ih dobro. Dobar dan, pukovniče. Zbogom! —

Ponovno se rukovaše, a na odlasku mi Wemmick objasni: — Kovao je lažan novac, a dobro razumije svoj zanat. Vrhovni sudac za kriminal donio je sudsku odluku, i u ponedjeljak će zacijelo biti pogubljen. Bilo kako bilo, par golubova je nosivo vlasništvo. — Rekavši to, osvrne se, baci još jedan pogled na usahlu biljku, a zatim se, izlazeći iz dvorišta, ogleda kao da razmišlja kakvu bi sadnicu sada stavio na prazno mjesto.

Kada smo kroz vratarsku ložu izašli iz tamnice, uvjerali se da ključari isto tako visoko cijene mojega skrbnika kao i oni koje čuvaju. — Gospodine Wemmick — zapita ključar, koji nas je zadržao između dvaju izlaznih vrata načičkanih čavlima i šiljcima, pomno zaključavajući prva, prije nego što će otključati druga — što kani gospodin Jagers poduzeti u slučaju ubojstva na obali? Hoće li to proglasiti umorstvom iz nehata ili što?

— Zašto ne pitate njega? — odvрати Wemmick.

— Tko bi se usudio! — ustuknu ključar.

— Eto, svi su tu jednaki, gospodine Pipe — produži Wemmick obraćajući se meni, a pritom razvuče otvor svoje poštanske škrabice. — Mene će svašta upitati, jer sam tek podređeni činovnik, ali ih nikada ne ćete zateći da bi nešto pitali mojega šefa.

— Je li mladi džentlmen uči ili vježba u vašoj poslovnici? — upita ključar, keseći se zbog Wemmickove dosjetljivosti.

— Evo ga opet, jeste li vidjeli? — usklikne Wemmick. — Ta rekoh vam! Još nije pravo dorekao ni prvo pitanje i već mi kao podređenom namješteniku stavlja drugo? Pa, recimo daje gospodin Pip jedan od onih koje spomenuste?

— E onda — ponovno se nakesi ključar — vrlo dobro poznaje gospodina Jaggersa.

— Eh! — usklikne Wemmick, prekoraujući u šali ključara — nijemi ste poput vaših ključeva kada stojite pred mojim šefom, to vi dobro znate. Pustite nas van, stara lijo, ili ću reći šefu neka

279

podnese prijavu protiv vas što ste nas bez ovlaštenja zadržali u zatvoru.

Ključar se nasmije i oprostí se s nama. Dok smo silazili niz stepenice, svejednako se smijao stojeći kod prozorčića na vratima načičkanim šiljcima.

- Upamtite, gospodine Pipe - šapne mi Wemmick ozbiljno u uho, da bude još povjerljivije — mislim da je od svega što gospodin Jaggers radi najpametnije što sam sebe tako visoko cijeni. Uvijek se dostojanstveno izdiže. Njegovo je uzvisivanje ravno njegovim izvanrednim sposobnostima. Taj se pukovnik ne usuđuje s njim oprostíti, upravo kao što se ni ključar ne usuđuje da o nekom procesu njega nešto pita. Za to ubacuje — između svoje uzvišenosti i njih svog podređenog namještenika, i tako ih dušom i tijelom dobiva sasvim pod svoju vlast, razumijete li?

Oštroumlje moga skrbnika već mi se otprilike duboko usjeklo u pamet. Pravo da kažem, zaželjeh - i ne prvi put - da imam drugog, manje sposobnog skrbnika.

Rastadoh se s Wemmickom kod poslovnice u Little Britainu, gdje su se kao obično šunjali ponizni molitelji, sve čekajući ne bi li gdje ugledali gospodina Jaggersa. Vratih se na svoje stražarsko mjesto u ulicu gdje se nalazio putnički ured, imajući pred sobom još puna tri sata.

Vrijeme mi je prolazilo u neprestanom razmišljanju kako je čudno što me sa svih strana okružuju sjene tamnice i zločina, s kojima sam se prvi put sreo još u djetinjstvu, jedne zimske večeri u našim pustim močvarama. U dva su se maha ponovno pojavile, izbijajući kao mrlje koje su izbljედjеле, ali nisu nestale. Sada mi te sjene opet zacrnjuju budućnost i sreću.

Dok su mi se takve misli vrzle po glavi, sjetih se krasne, mlade, ponosite i odlične Estelle kako mi dolazi u susret. Sa zgražanjem sam sebi predočio strašnu razliku između tamnice i nje. Volio bih da me Wemmick nije sreo, ili da nisam pristao poći s njim, tako da danas, upravo danas, moj dah i odijelo ne bi bili okuženi zadahom Newgatea. Lunjajući gore-dolje, stresao sam tamničku prašinu s nogu i s odijela i udisao svježi zrak da raskužim pluća. Pri pomisli na onu

280

koja je imala doći, još sam se uvijek osjećao okuženim kad je diližansa najedanput bila tu. Svijest mi je još bila uprljana sjećanjem na rasadnik gospodina Wemmicka, kadno ugledah njezino lice na prozoru kočije i ruku koja mi je domahivala.

Kakva li je bila ta bezimena sjena što je u tom trenutku opet preletjela nada mnom?

33. POGLAVLJE

U krznom opšivenoj putničkoj odjeći pričinila se Estella čak i meni još nježnijom i ljepšom nego ikad prije. Vladala se srdačnije prema meni, nego što je dosada običavala, pa zaključih da se u toj promjeni vidi utjecaj gospođice Havisham.

Stajasma u dvorištu putničke gostionice dok mi je pokazivala komade svoje prtljage. Kada se sabraha, sjetih se da uopće ne znam kamo Estella putuje, jer sam međutim — osim nje — na sve drugo zaboravio.

- Putujem u Richmond - objasni mi Estella. - Rekoše mi da postoje dva Richmonda, jedan u Surrevu, a drugi u Yorkshireu. Putujem u surrevski Richmond. Ima deset milja do njega. Trebam uzeti kočiju, a vi ćete me pratiti. Evo moje novčarke da podmirite izdatke. Morate uzeti moju novčarku! Nemamo izbora, pa se moramo pokoravati naređenjima. Nije nam dopušteno postupati po vlastitoj volji.

Kada me pogledala, pružajući novčarku, ponadah se da se u njezinim riječima krije dublji smisao. Izgovorila ih je prezirno, ali bez zle volje.

- Treba poslati po kočiju, Estella. Biste li htjeli ovdje malo otpoči-nuti?

- Da, malo ću otpočiniti i popiti čaj, a vi ćete se brinuti o meni. Provuče svoju ruku pod moju, kao da tako mora biti, a ja zamolih

konobara, što se zablenuo u kočiju, kao da je još nikad u životu nije vidio, da nas povede u posebnu gostinjsku sobu. Konobar nato izvuče ubrus, kao neki čarobni ključ bez kojega nikada ne bi mogao naći put uz

281

stepenice, te nas uvede u neku tamnu škulju gostionice. U njoj se nalazilo ogledalo što umanjuje (sasvim suvišno, kad pomislimo na veličinu same škulje), bočice s octom i uljem u posudi za umak i nečije drvene cokule. Pošto sam prigovorio tome mračnom skloništu, odvede nas u drugu prostoriju, u kojoj se nalazio stol, za kojim je moglo ručati trideset osoba. Na ognjištu je ležao sagorjeli list bilježnice pod šakom ugljene prašine. Stresavši glavom zbog ugašene vatre, primi narudžbu koja je glasila: »Samo malo čaja za damu«, te vrlo potišten iziđe iz sobe.

Po zadahu sobe, oštre mješavine smrada iz staje i mesnih juha, za-ključih, a i sada još mislim, daje prometno odjeljenje poduzeća slabo uspijevalo, a promućurni vlasnik kuhao konjetinu za potrebe opskrbnog odjeljenja. Bilo mi je međutim svejedno kakva je soba, samo kad se u njoj nalazila Estella. Mislio sam da bih u toj sobi s njome mogao proživjeti sav svoj vijek. (Znajte da se onda nisam osjećao nimalo sretnim, i to sam dobro znao.)

- Kome putujete u Richmond? — zapitah Estellu.

- Živjet ću — odgovori — i to vrlo skupo, kod dame koja ima mogućnosti - ili bar tvrdi da ima - da me vodi u društvo i upozna s ljudima, da mi pokaže svijet i mene pokaže svijetu.

- Smatram da ćete uživati u zabavama i u tome što će vam se svi diviti?

- Nadam se da hoću.

Odgovorila je tako nehajno da sam dodao: — Govorite o sebi kao o nekom stranom licu.

- Odakle znate kako govorim o stranim licima? Molim vas - produži uz vragoljasti smiješak — nemojte misliti da ćete me vi poučavati. Govorim kako znam. Kako napredujete s gospodinom Pocketom?

- Sasvim dobro, u najmanju ruku... - Osjetih da mi izmiče prilika.

- U najmanju ruku? - ponovi Estella.

- ... u najmanju ruku isto tako kao ma gdje drugdje, daleko od vas.

- Ludi dječaće — nato će Estella sasvim sabrano — kakve su to besmislice? Bit će da je vaš prijatelj gospodin Matthew vredniji od ostalih članova porodice?

282

— Kudikamo vredniji. Nije nikome neprijatelj...

— Nemojte dodati »osim samome sebi« — ubaci Estella. — Mrzim takve ljude. Koliko sam čula, zaista je nesebičan i nepristupačan sitničavoj zavisti i zlobi?

— To mogu s punim pravom potvrditi.

— Ali ne možete s punim pravom isto reći za ostale članove porodice - nastavi Estella, klimajući glavom, dok joj je lice u isti mah bilo ozbiljno i podrugljivo. - Dosađuju gospođici Havisham, svašta joj pričaju i podmeću na vašu štetu. Paze na vas, prikazuju vas u lošem svjetlu, pišu pisma o vama (ponekad anonimna). Vi ste najveća muka u njihovu životu, a sve drugo kao da ih uopće ne zanima. Ne biste mogli ni zamisliti koliko vas ti ljudi mrze.

— Nadam se da mi ne mogu naškoditi — nato ću ja.

Mjesto odgovora Estella prasne u smijeh. To me je veoma začudilo i zabezeknuto je pogledah. Kada se smirila — a nije se smijala tek tako, nego s pravim užitkom - rekoh joj bojažljivo kako sam obično s njom razgovarao:

— Nadam se da se ne varam, kako se ne biste veselili kad bi mi naškodili.

— Ne, nipošto, nipošto ne, budite u to uvjereni - nastavi Estella.

— Vjerujte da se smijem što im ne uspijevaju njihove namjere. Kad samo pomislim na te ljude, u društvu s gospođicom Havisham, i na muke kojima su uz nju izvrgnuti! - Ponovno se nasmije, pa i sada, pošto mi je objasnila zašto se smije, prčinio mi se njezin smijeh vrlo čudnovatim, jer nisam mogao posumnjati u njezinu iskrenost, a ipak je za tu priliku smijeh bio pretjeran. Pomislih da će tome biti neki drugi meni nepoznati razlog. Pogodila je moju misao i odgovorila na nju.

— Pa čak ni vi ne biste tako lako shvatili — protumači mi Estella — koliko mi godi kada vidim da su poremećeni planovi tih ljudi i kako uživam u smiješnim situacijama u koje padaju. Niste poput mene od najranije mladosti odgojeni u toj čudnoj kući. Niste - potišteni i bespomoćni - trebali, kao ja što sam morala, svoju dječju pamet izoštra-

283

vati protiv njihovih spleta, što su ih sakrivali pod maskom ljubavi, suosjećanja i kojekakvih lažnih nježnosti. Niste malo-pomalo široko rastvarali svoje velike dječje oči, upoznavajući sve jasnije licemjernu Sarah Pocket, koja je — kad bi se noću probudila — unaprijed smišljala spletke. A ja - jesam.

Estella se sada nije više smijala. Ta su joj sjećanja izbijala iz dna duše. Kad bi se sve moje nade u jedan mah ispunile, ne bih želio da je pogled, kojim je popratila svoje riječi, bio namijenjen meni.

A zatim nastavi: - Reći ću vam dvoje. Prvo, iako poslovice kaže da kap po kap vode i stanac kamen izdube, vjerujte da ti ljudi nikad ne će — niti bi u stotinu godina mogli — potkopati povjerenje gospođice Havisham prema vama, pa bilo to zbog kakve sitnice ili nečeg važnoga. Drugo, mene smatraju uzrokom što im je uzalud sav trud i sve podlosti da vas pred njome ocrne. Evo ruke da je tako!

Budući da mi je veselo pružila ruku - a njezino je mračno raspoloženje bilo tek prolazno - prihvatio sam je i prinio k usnama. - Ludi dječčače - usklikne Estella - zar se nikad nećete opametiti? Ili ste me poljubili u ruku onako kao što sam vam nekoć dopustila da me poljubite u lice?

- Kako je to bilo? - zapitah.

- Treba trenutak razmisliti. Dopustila sam vam da me poljubite u znak prezira prema onim ulizicama i spletkarima.

-Ako priznajem da sam vas poljubio u ruku s onim istim osjećajem, hoćete li mi dopustiti da vas ponovno poljubim u lice?

- To ste trebali pitati prije nego što ste me poljubili u ruku. Ako baš hoćete, dopuštam.

Sagnuh se, a lice joj je ostalo mirno poput kipa. — A sad — reče Estella, kliznuvši istog trenutka od mene kad se dotakoh njezina obraza - trebate se pobrinuti da dobijem čaj i da me otpremite u Richmond.

Zaboljelo me kad je sa mnom stala govoriti kao da je naše prijateljstvo tek nametnuta dužnost, a mi tek dvije lutke. Uostalom, sve mi je u našem drugovanju zadavalo boli. Kako god bi sa mnom razgovarala, nikad nisam osjetio potpuno povjerenje, niti su se u meni budile kak-

284

ve nade. Ipak sam je volio i bez povjerenja, i bez nade. Zašto da još ponavljam tisuću puta? Uvijek je bilo tako.

Pozvonih da donesu čaj, i konobar se pojavi s čarobnim ubrusom te stane malo-pomalo unositi pedesetak dodataka tome okrjepnom napitku, ali od čaja ni traga. Kao pod pritiskom teška tereta i s licem mučenika, napokon dotetura konobar u sobu, noseći na čajnom poslužavniku šalice, tanjuriće, pladnjeve, noževe, viljuške (i velike noževe za rezanje mesa), žlice (različite veličine), soljenke, meki omaleni čajni kolač, vrlo brižljivo pokriven velikim željeznim poklopcem, zatim »Moj-siju u šašu« — to jest komadić gnjecava maslaca okružena čitavom šumom peršina — blijedu napudranu glavu kruha, tro kutne kriške pržena kruha s otiscima roštilja kuhinjskog ognjišta i, naposljetku, trbušas-tu obiteljsku žaru. Prekinuvši zatim predstavu, vrati se poslije odulje stanke s košaricom dragocjena sadržaja: naime grančicama. Zagnjurio sam ih u vrelu vodu i uz pomoć svih priprema i dodataka iscijedio za Estellu šalicu — ni sam ne znam čega.

Plaćajući račun, sjetismo se konobara, ne zaboravimo kućnog slugu, a ni sobarica ne osta praznih ruku. U jednu riječ, sve smo živo u kući obdarili da je bilo i prezira i zavisti — a Estellin novčanik postao mnogo lakši — te sjednuvši u kočiju, krenusmo na put. Zakrenuvši u Cheapside, kola su kloparala kroz Newgate Street i uskoro se našosmo pod zidinama, kojih sam se toliko stidio.

— Kakva je to zgrada? — upita me Estella.

Pretvarao sam se kao da je u prvi čas ne prepoznajem, a onda joj rekoh. Pošto je pogledala zgradu, a zatim povukla glavu u kočiju, promrmlja: - Bijednici! - Ni za što na svijetu ne bih bio priznao da sam posjetio tu zgradu.

Skrenuvši razgovor na drugu temu, rekoh: — Gospodin Jagers je poznat po tome što je bolje upućen u tajne ovoga mjesta od ma koga u Londonu.

— Mislim da je u svaku tajnu bolje upućen od ma koga drugog — doda tihim glasom Estella.

— Držim da ste navikli da ga često vidate?

285

— Otkako pamtim, navikla sam da ga vidim u neodređenim vremenskim razmacima. No ni sada ga ne poznajem bolje nego onda kada još nisam pravo znala ni govoriti. Kakvo je vaše iskustvo s njime? Jeste li mu se približili?

Odvratih: - Pošto sam se navikao na njegovu sumnjičavost, sasvim se dobro slažemo.

— Jeste li se sprijateljili s njime?

— Večerao sam kod njega.

— Zamišljam — produži Estella sa zebnjom — da je njegova kuća neobična.

— Zaista je neobična.

Pričajući o mom skrbniku, trebao sam u razgovoru biti oprezan. Možda bih joj opisao kako je bilo na večeri u Gerrard Streetu da nas iznenada nije zablještila jaka plinska svjetlost. Činilo se da je sve prožeto neobjašnjivim osjećajem, što sam ga već prije osjetio; a kada smo izašli iz kruga svjetlosti, bio sam nekoliko trenutaka sav smućen, kao da sam prošao kroz vatru munja. Zapodjenusmo drugi razgovor, uglavnom o putu, kojim smo prolazili, i o londonskim četvrtima, koje su ležale s jedne i s druge strane. Veliki joj je grad bio gotovo nepoznat, jer sve do svoga odlaska u Francusku nije dospjela dalje od kraja u kome je živjela gospođica Havis-ham. Prilikom odlaska i povratka samo je proputovala kroz London. Upitah je nije li

dužnost moga skrbnika da se za nju brine dok boravi ovdje, na što mi odlučno odgovori: - Bože sačuvaj! - i ništa više.

Bilo je nemoguće ne opaziti kako nastoji da me privuče k sebi. Nastojala je biti zavodljiva, u čemu bi uspjela i da se nije trudila. Nisam bio zbog toga nimalo sretniji. Sve da i nije sa mnom govorila kao da su drugi već unaprijed odlučili da pripadamo jedno drugome, osjećao sam da je čvrsto nakanila ovladati mojim srcem, ali ne iz nježnosti, nego zato što je željela da ga slomi i odbaci.

Prolazeći kroz Hammersmith, pokazan joj kuću gospodina Matthe-wa Pocketa te dodadoh da nije odviše daleko od Richmonda pa se nadam da ću je ponekad posjetiti.

286

— O da, morate me posjetiti, morate doći kad za to bude prilike. Moram vas spomenuti ukućanima. Oni, zapravo, već znaju za vas.

Zapitah je nije li domaćinstvo u kojem će odsada živjeti veliko.

— Nije. Samo dvoje, majka i kći. Mislim da majka pripada odličnu društvu, iako nije nesklona povećanju svog dohotka.

— Čudim se da se gospođica Havisham htjela ponovno tako brzo rastati s vama.

- To je, Pipe, dio plana gospođice Havisham za moju budućnost -objasni Estella, uzdahnuvši kao da ju je svladao umor. - Morat ću joj uvijek pisati, redovito je posjećivati i obavještavati o uspjesima, što ćemo ih postići ja i dragulji, jer je sada gotovo sav nakit moj.

Prvi put me je nazvala imenom. Učinila je to, dašto, namjerno znajući da ću to pohraniti u srcu kao neko blago.

Stigosmo brzo i prebrzo u Richmond. Naš je cilj bila kuća blizu gradskog travnjaka. Tiha, drevna zgrada, u koju su se nekad često navraćali gosti da prisustvuju velikim svečanostima, napudrane dame u krinolinama, s madežom na obrazu, i kavaliri u zlatom izvezenim kaputima, zavrćenim čarapama, nabranim ogrlicama i mačevima. Staro je drveće pred kućom bilo neprirodno i vještački potkresano, i podsjećalo je na krinoline, vlasulje i ukružene skutove; ali i njih je već čekalo određeno mjesto u dugačkoj povorci mrtvih, kojoj će se ubrzo pridružiti.

Zvono, kojemu je glas starački podrhtavao - a rekao bih da je u svoje vrijeme ukućanima često objavljivalo: »Evo zelene krinoline«, »Evo mača s balčakom posutim draguljima«, »Evo cipelica s crvenim potpeticama i modrim dijamantom« — ozbiljno zazveči na mjesecini, a dvije služavke u haljini trešnjeve boje dolepršaše da dočekaju Estellu.

Njezini su kovčezi ubrzo nestali u veži. Pruži mi ruku, osmjehne se, zaželi mi lakunoć, i ona iščezne. Ostadoh i dalje pred kućom razmišljajući kako bih bio sretan da živim ovdje s njome, premda sam znao da pokraj nje nikada nisam bio sretan, nego uvijek samo jadan.

Udoh bolna srca u kola, koja će me natrag odvesti u Hammersmith, a izidoh još s težim jadom na srcu. Stigavši do naših vrata, vidjeh malu Jane Pocket, gdje se u pratnji svoga malog kavalira vraća kući s dječje

287

zabave. Zavidao sam njezinu malom kavaliru, iako je još stajao pod okriljem dadilje Flopson. Gospodin Pocket je bio izišao održati predavanje. Predavao je, naime, neobično zabavno o kućnoj ekonomiji, a njegove su rasprave o odgoju djece i postupku sa služinčadi smatrali najboljim priručnicima o tim temama. Gospoda Pocket je ostala kod kuće, a imala je neke male neprilike, jer su bebi dali da se igra s kutijom igala kako bi mališan bio miran za vrijeme nepredviđene odsutnosti Millerove (u društvu svoga rođaka iz pukovnije Gardijske pješadije). Nestalo je više igala nego što se moglo smatrati probitačnim za zdravlje pacijenta tako nježne konstitucije, bilo da ih primijeni izvana, ili proguta kao lijek za jačanje.

Kako je gospodin Pocket bio s pravom slavan po svojim zaista sjajnim praktičnim savjetima i po svojem zdravom gledanju na svijet, po svojoj razboritosti, zaželjeh mu povjeriti tajnu svoga srca. Kad sam slučajno pogledao gospodu Pocket kako sjedi i čita knjigu o plemićkim titulama, pošto je kao univerzalni lijek za bebu prepisala »postelju!« pomislih — ipak, radije ne ću.

34. POGLAVLJE

Pošto sam se navikao na velika očekivanja, stadoh nesvjesno zapažati kako utječu na mene i moju okolinu. Nastojao samda njihov utjecaj na moj karakter što bolje skrivam pred svojim saznanjem, ali sam vrlo dobro znao da nije baš najbolji. Neprestano sam osjećao tjeskobu zbog svoga vladanja prema Joeu. A savjest mi nije bila čista ni zbog Bidy. Kad bih se — poput Camille — noću prenuo iza sna, pomišljao bih s nemirom u duši kako bih bio mnogo sretniji i zadovoljniji da nisam nikad ugledao lice gospođice Havisham, već da sam se razvio do mu-ževnosti, zadovoljan kao Joeov ortak u čestitoj i drevnoj kovačnici. Koliko sam puta uvečer, sjedeći sam samcat kraj kamina, pomišljao kako zapravo nema ljepše vatre od one u vignju i kuhinjskom ognjištu u rodnoj kući.

288

Estella je bila nerazdruživo povezana sa svom tjeskobom i uznemi-renošću moga duha, tako da sam se zbunio kada sam pokušavao prosuditi do koje sam mjere sam bio uzrokom toga duševnoga stanja. A to će reći, da ni u slučaju da nije bilo velikih očekivanja, a ja neprestano morao misliti na Estellu, ne bih mogao doći do zaključka da bih bolje prošao. Lakše je, međutim, bilo prosuditi koliki je utjecaj moj položaj vršio na druge. Opazio sam — iako možda dosta maglovito — da ni na koga nije povoljno djelovao, a najmanje na Herberta. Kako sam se navikao na rasipnost, i njega sam, jer je bio od prirode bezbrižan, natjerao da troši preko svojih mogućnosti. Izopačih njegov priprosti život i naruših mu mir tako daje zbog toga često strahovao i požalio što čini. Nisam se nimalo kajao što sam ostale članove Pocketove obitelji nehotice natjerao na bijedne intrige kojima su se bavili. Te su im sitničave podlosti bile prirodene, pa da ih ja nisam podstaknuo, probudio bi ih u njima bilo tko drugi. No u Herbertovu je slučaju bilo nešto sasvim drugo, i često osjetih grižnju savjesti pri pomisli da sam mu učinio vrlo lošu uslugu kada sam njegove skromno namještene sobe nakrcao neskladnim, raskošnim pokućstvom i stavio mu na raspolaganje Osvetnika s pršnjakom, žutim poput kanarinca.

Prilično sam se zadužio, jer sam poslije malih udobnosti neizbježno tražio sve veće. Tek što bi nešto počeo, Herbert bi se odmah poveo za mnom tako daje uskoro i on zapao u dugove. Na Startopov smo prijedlog zatražili da budemo primljeni u klub po imenu Zebe iz Luga. Nikad nisam otkrio cilj kluba, ukoliko nije bio taj da njegovi članovi svakih četrnaest dana jedanput vrlo skupo večeraju, pa da se poslije večere što je moguće jače posvađaju i svoj šestorici konobara pruže priliku da se na stepenicama naljuskaju. Znam da su vesele društvene večeri jednako nepromjenljivo svršavale, tako da od prve uvijek iste zdravice ni Herbert ni ja nismo ništa drugo razumjeli doli: »Gospodo, neka sadašnji duh dobra drugarstva što među nama vlada zauvijek nadjača svaki drugi osjećaj među Zebama iz Luga.«

Zebe su ludo trošili novac (hotel, u kojem smo večerali, nalazio se u Covent Gardenu), a prva Zeba, koju sretah, bio je Bentlev Drummler.

289

U to je vrijeme lunjao po gradu u lakim kočijama, naveliko oštećujući stupove na uličnim uglovima. Ponekad bi naglavce izletio iz kočije preko zaštitnog pokrivača, a jednom sam ga prilikom vidio kako je i protiv volje bubnuo pred vrata Luga — poput vreće ugljena. Ovdje malo hrlim unaprijed, jer još nisam bio Zeba, niti sam mogao biti prema svetim pravilima društva dok ne postanem punoljetan.

Pouzdaajući se u svoje vrelo prihoda, rado bih bio na sebe preuzeo Herbertov dio troškova; no Herbert je bio ponosan, pa mu takva što nisam mogao predložiti. I tako je na svakom koraku zapadao u teškoće i nastavio se »ogledavati«. Kako smo se postupno bili navikli da se kasno vraćamo kući iz društva u kojem smo provodili noć, opazio sam kako za vrijeme doručka očajnim pogledima zirkao oko sebe, oko podneva bi u njegovim očima iskrsnulo malo nade, a poniknuo bi kad bi dolazio na večeru, i gotovo odmah poslije večere živnuo kao da negdje u daljini jasnije nazire Kapital. Oko ponoći tek što nije Kapital ostvaren, a oko dva sata izjutra ponovno bi zapao u duboko očajanje, pričajući da će kupiti pušku i otići u Ameriku, uglavnom s namjerom da prisili bizone neka budu temelj njegove sreće.

Polovicu bih tjedna obično proveo u Hammersmithu, a kada sam bio u Hammersmithu, stalno sam posjećivao Richmond, i to, uzgred rečeno, sam. Herbert bi često dolazio u Hammersmith kada sam ondje boravio, pa mislim da je tada njegov otac ponekad nejasno naslućivao kako za njegova sina još nije kucnuo odlučni čas, što ga je neprestano očekivao. No u sveopćem prevrtanju te obitelji činilo se da će se i Herbert već nekako iskoprcati iz takva života. U međuvremenu je gospodin Pocket sve više sijedio i sve češće pokušavao da se, hvatajući se rukama za kosu, izdigne iz neprilike u koju je upravo zapao. A gospoda Pocket je klupčicom za noge rušila sve članove obitelji, jednoga za drugim, čitala knjigu plemićkih titula, gubila džepni rupčić, pričala nam o svome djedu i najmlađe poučavala u kotrljanju, dok ih ne bi, kad bi joj u glavu sunulo, otkotrljala u postelju.

Kako sam se sada općenito raspričao o razdoblju svoga života, u kome sam namjeravao utrti put što je ležao preda mnom, možda će biti

290

najbolje da dopunim opis pričajući o svakidašnjim našim navikama i kako smo provodili dane u Barnard's Innu.

Trošili smo koliko god smo mogli, a za svoj smo novac dobivali što su nam manje drugi za nj mogli dati. Bili smo uvijek više-manje utučeni, a većina je naših znanaca bila u istom raspoloženju, no među nama je vladala vesela praznovjerica da se stalno dobro zabavljamo, premda je bila tužna istina da se nikad nismo zabavljali. Moje je duboko uvjerenje da je napokon naš slučaj bio posve običan.

Herbert se svakog jutra, uvijek s novim pouzdanjem, išao »ogledavati« u City. Cesto sam ga posjećivao u mračnoj stražnjoj sobi, u kojoj se nalazio u društvu tintarnice, klina za šešir, čabra za u-gljen, kutije s vrpčama za spise, kalendara, pisaćeg stola, stolica i ravnala, i ne sjećam se da sam ga ikad vidio da radi što drugo nego da se »ogledava«.

Kad bismo svi zdušno kao on izvršavali ono što smo nakanili, onda bismo živjeli u Idealnoj Državi. Mislim da jadnik nije imao nikakva drugoga posla osim da svakog popodneva u izvjesno vrijeme ode u Lloyd's — a to je činio kao da po dužnosti izvršava neki obred, javljajući se ondje svome šefu. Koliko sam mogao razabrati, nije s Lloyd's imao nikakva drugoga posla nego da se odanle opet vrati. Kad bi osjetio da mu je položaj osobito kritičan, pošao bi na Burzu te bi ondje ulazio i izlazio i među sakupljenim burzovnim magnatima izvodio figure neke vrste žalobnog narodnog plesa. »Jer«, kako mi Herbert jednom reče, vraćajući se kući na večeru poslije jedne takve osobite zgode, »po mom mišljenju, Handel, zgodna prilika ne će potražiti tebe, nego je ti moraš sam potražiti — a to sam i učinio.« Da nismo bili tako prisni prijatelji, mislim da bismo se svakog jutra uzajamno mrzili. U to sam vrijeme pokajanja neopisivo mrzio naše sobe i nisam mogao gledati Osvetnikovu livreju, koja mi se u tim trenucima činila skuplja i besmislenija nego u svih ostalih dvadeset i četiri. Od konca 17. stoljeća udruženje osiguravatelja brodova, nazvano prema trgovačkom listu čuvenog londonskog novinara Edwarda Lloyd's News; od 1834. internacionalni zavod za klasifikaciju brodova. - Prev.

291

sata. Kako smo sve više zapadali u dugove, doručak je postajao sve mršaviji i mršaviji; a kad su nam jednoć u vrijeme doručka (pismo) prijetili zakonskim mjerama, »što je«, kako bi valjda moje lokalne novine napisale, »bilo u izvjesnoj mjeri u vezi s nekim nakitom«, pošao sam tako daleko u svome bijesu te sam Osvetnika zgrabio za njegov plavi ovratnik i prodrmao ga da mu je nestalo tla pod nogama — tako da je u punom smislu riječi lebdio u zraku, nalik na Kupida' u čizmama — jer se drznuo samo i pomisliti da smo se zaželjeli žemičaka. U izvjesnim časovima — to jest u neizvjesnima, jer su o našem raspoloženju zavisili - znao bih reći Herbertu kao da sam nešto osobito otkrio: »Dragi Herberte, loše nam se piše.« Tada bi Herbert iz dna duše odgovorio: »Dragi Handel, ne znam, hoćeš li mi vjerovati, no — čudna li slučaja! — baš te iste riječi bile su i meni na jeziku.« »E, Herberte«, odgovorio bih mu nato, »hajde da onda pregledamo naše račune.« Uvijek smo osjećali veliko zadovoljstvo, »što smo se za tu svrhu naročito pripremali«. Vazda sam mislio, evo to je posao, samo se tako može pogledati u oči zbilji i samo se tako može neprijatelja ščepati za gušu. Znam da je Herbert mislio baš kao i ja. Onda bismo za večeru nešto osobito naručili, s bocom u kojoj također nije nešto svakidašnje da bi nam pamet ojačala i mi s uspjehom mogli izvršiti zadatak. Kad bismo povećerali, povadili bismo snop pera, izdašnu zalihu crnila i omašnu hrpu papira za pisanje i bugačice. Jer se nekako neobično lagodno osjećaš kad imaš pred sobom obilje pisaćeg pribora. Dohvatio bih onda arak papira i gore preko čitave širine napisao »Popis Pipovih dugovanja«, pomno dodao oznaku mjesta Barnard's Inn i datum. Herbert bi također dohvatio arak papira, te bi uz slične formalnosti po čitavoj širini napisao »Popis Herbertovih dugovanja«.

1 Latinski: požuda, Amor, bog ljubavi. - Prev.

292

Nas bismo se dvojica onda zagledali u gomilu porazbacanih papira pokraj sebe, što su prije toga bili ubačeni u ladice, utrpani u džepove, napola nagorjeli, jer smo njima napaljivali svijeće, ili bi tjednima bili zataknuti za ogledalo, ili inače oštećeni. Škripanje nas je naših pera uveliko osvježavalo, te sam ponekad teško razlikovao tu hvalevrijednu proceduru od stvarnog plaćanja dugova. U pogledu karakternosti kao da je i jedno i drugo bilo otprilike jednako vrijedno pohvale.

Pošto bismo neko vrijeme tako pisali, upitao bih Herberta kako napreduje u poslu. A na to bi se Herbert obično počeošao po glavi, gledajući pokajnička lica u brojke koje su se sve više nagomilavale.

»Cifre rastu, Handel«, rekao bi Herbert, »života mi, rastu«.

»Samo hrabro, Herberte«, odvratio bih mu pišući neumornom upornošću. »Pogledaj u oči stvarnosti. Tako je dugo gledaj, dok je ne pobijediš.«

»To bih i učinio, Handel, samo kad ona meni ne bi tako pobjednički zurila u oči.«

No moja odlučnost ipak nije ostala bez učinka, i Herbert bi se opet latio posla. Naskoro bi ponovno prestao raditi pod izlikom da nema pri ruci Cobbov, Lobbov ili Nobbov račun, već prema tome kakve je dugove baš izračunavao.

»Onda, Herberte, stavi približnu svotu, onako okruglo.«

»Ala si bistar!« odgovorio bi Herbert. »Tvoje su poslovne sposobnosti zaista izvanredne.«

U to sam i ja bio uvjeren. Ja sam sam sebe u tim prilikama proglasio prvorazrednim poslovnim čovjekom — točnim, odlučnim, energičnim, bistrim i trijeznim. Kad bih sva dugovanja unio u popis, svaku sam stavku usporedio s računom i obilježio kvačicom. Upravo sam uživao kada sam pun ponosa označivao stavku po stavku. Kada ne bih više imao što obilježiti kvačicom, presavio bih najednako sve račune, ubi-lježivši na poledini potrebne podatke, pa ih simetrično svezao u snop. Onda bih isto učinio i s Herbertovim računima (koji

je skromno izjavio da nije takav administrativni genij kao ja) i osjećao kako sam sredio njegove poslove.

293

Moja se poslovna praksa odlikovala još jednom značajnom osobinom, koju sam nazvao »ostaviti maržu«. Recimo, na primjer, da su Herbertovi dugovi iznosili stotinu šezdeset i četiri funte, četiri šilinga i dva penija, rekao bih mu: »Ostavi maržu i napiši dvjesta funti.« Ili, recimo, da je svota mojih dugovanja iznosila četiri puta toliko, ja bih onda stavio maržu i napisao sedam stotina. Neobično sam cijenio mudrost ove marže, no zagledajući se u prošlost, moram priznati da smatram kako je to bila samo skupocjena varka. Jer mi bismo se odmah dalje zaduživali do potpunog iznosa marže, a katkad, osjećajući slobodu i tobožnju aktivnost naše bilance, dobrano se približili novoj marži.

No poslije takvih preispitivanja računa slijedilo bi neko zatišje, smirenje, neko krjeposno zabašurivanje, što mi je na izvjesno vrijeme pružalo mogućnost da o sebi imam najbolje mišljenje. Zadovoljan zbog učinjenih napora i moje metode, a polaskan Herbertovom pohvalom, sjedio bih pred njegovim i mojim snopovima računa, simetrički poredanima na stolu, na kojem se gomilao pisaći pribor, i osjećao sam se više kao da sam neka banka, negoli privatno lice. Kod takvih bismo se svečanih zgoda zaključavali da nam nitko ne bi smetao. Jedne večeri, kada sam ponovno utonuo u takvo stanje blaženog mira, začusmo kako je netko u razrez na vratima ubacio pismo i ono palo na tlo. — Za tebe, Handel — reče Herbert, koji je izišao i vratio se s pismom — i nadam se da nije ništa nepovoljno. — To je dodao zato što je omot imao crni obrub i bio zapečaćen velikim crnim pečatom.

Pismo je bilo potpisano s Trabb i drug i sadržavalo tek toliko da sam vrlo poštovani gospodin, a oni da imaju čast izvijestiti me daje gospoda Gargerv preminula u Gospodinu prošloga ponedjeljka u šest sati i dvadeset minuta uvečer, te da bi bilo poželjno prisustvovati pogrebu sljedećeg ponedjeljka u tri sata poslije podne.

1 Rub, suvišak (novca). — Prev.

294

35. POGLAVLJE

Bilo je prvi put da se na putanji moga života rastvorila raka, i čudesan je bio jaz što je sada zjapio sred pitomine kojom sam se dotad kretao. Danju i noću prividao mi se lik moje sestre kako sjedi kraj kuhinjskog ognjišta. Da je ona s tog mjesta iščeznula, bilo je nešto što moj um nije mogao shvatiti. Donedavno nisam nikada o njoj mislio, ili samo vrlo rijetko, a sada mi se javljahu najčudnije predodžbe kako mi dolazi u susret ulicom, ili kako će sad na zakucati na vrata. I u mojim je sobama, s kojima nije imala baš nikakve veze, mahom zavladala posmrtna praznina, i stalno mi se činilo da čujem zvuk njezina glasa ili gledam pokret njezina lica ili lika kao da je još živa i da je često boravila u tim prostorijama.

Ma kakva me sreća čekala u životu, nikad ne bih bio mogao pomišljati na sestru s velikom nježnošću. No mislim da postoji i bol kajanja, koji vas obuzme bez obzira na veličinu nježnosti. Pod utjecajem toga bola (a možda i u naknadu za nedostatak nježnijih osjećaja) obuzela me bijesna srdžba protiv napadača zbog kojeg je moja sestra toliko propatila. Osjećao sam da bih mogao, samo da sam imao dovoljno dokaza u ruci, progoniti svojom osvetom Orlicka ili bilo kojega drugoga do nakraj svijeta.

Napisavši Joeu pismo, u kojem sam mu izrekao suosjećanje i saopćio da ću prisustvovati pogrebu, provodio sam naredne dane u onom čudnom duševnom stanju, koje sam letimično spomenuo. Krenuh zarana i stigoh do Modrog vepra dovoljno rano da se pješke zaputim do kovačnice.

Opet je bilo krasno ljetno vrijeme, i hodajući tako, pred mojim su očima živo iskrsavale slike iz davnih dana kada sam bio malo bespomoćno stvorenje, a moja sestra sa mnom postupala s najvećom stro-gošću. No te su se slike pomaljale, ublažene blagim tonovima, te je i sama

»Golicaljka« izgubila oštrinu svojih udaraca. Sada je i sam dašak krasuljka i djeteline došaptavao mome srcu da će doći dan kada će mi mila biti pomisao da se i drugima, na šetnji u sunčanom sjaju, razbla-žilo srce sjećajući se mene.

295

Napokon stigoh nadomak kuće i vidjeh da su je zaposjeli Trabb i drug i priredili pogrebnu svečanost. Do ulaznih su vrata stajala dva bez razloga turobna lica, a svako je od njih upadljivo u ruci držalo u crno zavijenu štaku - kao da bi pogled na takvu napravu ikome mogao pružiti utjehe. U jednom sam od njih prepoznao konjušara, kojega su u Vepru izbacili iz službe zato što je neke mladence na dan njihova vjenčanja izvrnuo u jamu piljevine, jer je bio pijan te je jahao objesivši se konju oko vrata s obje ruke. Sva su se seoska djeca i većina žena divila čuvarima u žalobničkoj crnini i zatvorenim prozorima na kući i kovač-nici; a kada sam pristupio, jedan od čuvara (onaj konjušar) lupne o vrata - što je trebalo značiti da sam ja i suviše slomljen od prevelike tuge i da više nemam snage sam kucati na vrata.

Neki drugi čuvar u žalobničkoj crnini (tesar, koji je nekoć za okladu pojeo dvije pečene guske) otvori vrata i povede me u najljepšu sobu. Tu je gospodin Trabb zauzeo najljepši stol, razvukao sve njegove umetke i priredio s mnoštvom crnih pribadača neku vrstu crnoga Bazara'. U trenutku moga dolaska upravo je bio okitio nečiji šešir dugim crnim trakama poput kakve afričke bebe, i sada je ispružio ruku prema mom šeširu. No ja, naopako shvativši njegov pokret i sav zbunjen od svega što se oko mene zbivalo, prihvatim mu ruku i stegnem je sa svim znacima toplog suosjećanja.

Jadni je dragi Joe, sav utegnut u tijesni, crni ogrtač sa širokim vrpcama, svezanima ispod brade, sjedio podalje od drugih na pročelju stola, gdje gaje gospodin Trabb, kako se činilo, bio posadio kao glavno ožalošćeno lice. Kada se sagnuh k njemu i upitah: — Kako si, dragi Joe? — odgovori mi: — Pipe, stari druže, ti si je poznavao kada je bila zor-žena, nalik na ... — stegne mi ruku i više ni cigle riječi ne prozbori.

Biddy, vrlo lijepa i skromna u crnoj haljini, hodala je mirno tamo--amo i svuda je pomagala. Pošto sam rekao Biddy nekoliko riječi, jer sam smatrao da sada nije pravi trenutak za razgovor, pošao sam i sjeo do Joea i u čudu se pitao u kojem se dijelu kuće nalazi — ona — moja

Orijentalni sajam; no ta riječ ujedno znači dobrotvorna zabava. — Prev.

296

sestra. Kako je sav naš salon mirisao na slatke kolače, potražih očima stol s jestivom. Jedva sam ga nazreo, jer sam se najprije morao naviknuti na sumorno svjetlo, no zatim sam ga ipak zamijetio. Na njemu je bila razrezana torta od šljiva, te kriške naranča, sendviči, kolačići i dva vrča, a vrlo sam dobro znao da služe kao ukras i nikad u životu nisam vidio da su se upotrebljavali u drugu svrhu. Jedan je bio napunjen vinom iz Oporta, a drugi vinom iz Xeresa. Stojeći kraj stola, zapazih onoga puzavca Pumblechooka u crnome ogrtaču s nekoliko lakata crnih traka na klobuku. Cas je trpao u sebe zalogaje, čas opet pravio ponizne kretnje kako bi privukao moju pažnju. Tek što je u tome uspio, odmah prijeđe na drugu stranu k meni (zadišući me dahom španjolskog vina i mrvica kolača) te me prigušenim glasom zamoli: — Smijem li, dragi gospodine? — pa to i učini i stegne mi ruku. Zatim sam vidio gospodina i gospodu Hubble. Ova se posljednja bila smjestila u kut, shrvana od bola, kako to već priliči, i nije mogla govoriti. Svi smo trebali »nastupiti« u povorci, i Trabb nas je sada razmještavao u posebne smiješne skupove.

Kada su nas u gostinjskoj sobi dva po dva »vrstali«, kako je to gospodin Trabb nazivao, a jezovito je podsjećalo na pripreme za nekakav avetinjski ples, došapne mi Joe: — Reći ću ti, Pipe, kazat ću ti, gospodine, mnogo bih je radije ponio do crkve na svojim rukama s još

trojicom ili četvoricom prijatelja, koji bi došli drage volje i spremnih ruku. Rekoše da bi me susjedi zbog toga prezreli i smatrali da nismo pokojnici odali dužno poštovanje.

— Sve džepne rupčiče van! — poslovno povikne u tom trenutku gospodin Trabb prigušenim glasom. — Izvaditi rupčiče! Spremni smo!

I tako smo svi povadili džepne rupčiče, pritisnuli ih na lice kao da nam je krv potekla iz nosa, te izašli sve dva po dva: Joe i ja, Bidy i Pumblehook, gospodin i gospoda Hubble. Zemne ostatke moje sirote sestre iznesoše na kuhinjska vrata. Prema pogrebničkom obredu trebalo je da se šest nosača guše, hodajući zastrti pod golemim crnim pokrovom s bijelim rubom, pa je čitava ta skupina nalikovala na slijepo čudovište s dvanaest ljudskih nogu, koje se kloparajući i teturajući po-

297

lako naprijed kreće, predvođeno dvojicom čuvara - konjušarom i njegovim drugom. Susjedstvo je, međutim, bilo nadasve zadovoljno što je sve bilo tako udešeno i divilo nam se kada smo prolazili selom. Mladi i snažniji općinari pohrlili bi od vremena do vremena naprijed, presjekli nam put i vrebali nas na nekom zgodnom mjestu. U takvim bi trenucima oni živahniji među njima uzbuđeno uzvikivali kad bi se naša povorka pojavila iza okuke ceste, gdje su nas sačekivali s: »Evo dolaze! Evo ih!« I samo je malo trebalo, te bi nas bili pozdravili s burnim: »Živjeli!« Za sve to vrijeme odvratni Pumblehook, koji je išao iza mene, nepodnošljivo mi je dosađivao, jer mi je u znak osobite brige cijelim putem neprestano popravljao trake na šeširu i nabore ogrtača. Također me je spopadao bijes pri pomisli na gospodina i gospodu Hub-ble, kako su neobično ponositi i tašti, što su sudionici tako odlične povorke.

I gle, pred nama se jasno ocrtavahu močvare, a nad njima se isticahu jedra brodova na rijeci. Udosmo na groblje sve do grobova mojih neznanih roditelja »Philipa Pirripa, preminulog člana ove župe i također Georgiane, žene gore spomenutoga«. Tu moju sestru tiho spustiše u raku, dok su visoko nad njom pjevale ševe, a povjetarac obasipao zemlju divnim sjenkama oblaka i drveća.

O vladanju svjetovnog Pumblehooka želim samo još to spomenuti, daje za sve vrijeme ukopa njegova pažnja bila upravljena meni. Čak i onda kada su se čitale one uznosite riječi, što svakog čovjeka podsjećaju na to kako nije ništa donio sa sobom na svijet i ništa ne će ponijeti u grob, i kako je sve prolazno kao sjenka i nigdje se ne može ustaliti, čuo sam kako je zakašljao i spomenuo slučaj mladića koji je neočekivano došao u posjed velikog bogatstva. Kada smo se vratili kući, bio je toliko drzak da mi kaže kako bi želio daje moja sestra mogla razumjeti kako joj služim na čast, i da natukne da bi se smatrala sretnom što sam to postigao po cijenu njezina života. Nakon toga je do dna iskapio preostalo španjolsko vino, a gospodin Hubble ono iz Oporta, a obojica su razgovarala (otada sam se uvjerio daje to običaj kod takvih pri-

298

lika) kao da su od sasvim drugoga soja, no što je bila pokojnica, i da su poznati besmrtnici. Konačno je otišao s gospodinom i gospodom Hubble - u to sam uvjeren da iskoristi tu priliku i provede ugodnu večer, pričajući kod Veselih lađara kako je on utemeljitelj moje sreće i moj najprvi dobročinitelj.

Pošto su se svi razišli i kada su Trabb i njegovi ljudi - osim njegova momka, za kojim sam se ogleđavao — po trpali svoje smiješne preobuke u vreće i također otišli, postalo je u kući podnošljivije. Uskoro smo zatim Joe, Bidy i ja sjeli uz hladnu večeru. Večerali smo u najljepšoj sobi, a ne u staroj kuhinji, a Joe je tako jako pazio kako barata nožem, viljuškom, soljenkom i ostalim priborom da smo svi bili vrlo ukočeni. No poslije večere, kada sam ga nagovorio da pripali lulu, i s njima malo prošetao oko kovačnice, pa kad smo onda zajedno

sjeli na kamenu gromadu pred kućom, mnogo smo se bolje osjećali. Opazio sam da se Joe nakon pogreba utoliko preobukao što je učinio neki kompromis između nedjeljnog i radnog odijela, pa je taj dragi drug opet prirodno izgledao i onako kakav je zapravo bio.

Veoma se obradovao kad ga upitah bih li mogao prespavati u svojoj sobici, a i ja sam se tomu veselio; osjećao sam, naime, da sam tim zahtjevom izvršio veliko dobro djelo. Kada su se večernje sjene sve jače stale spuštati, iskoristih priliku da s Biddy malo prošetam po vrtu i da se malo porazgovaramo.

- Biddy - započeh - mislim da si mi trebala pisati o tim tužnim događajima.

- Mislite, gospodine Pip? Bila bih pisala da sam držala da treba.

— Ne smatraj da želim biti neprijazan prema tebi, Biddy, kada ti kažem da si trebala na to misliti.

— Mislite li, gospodine Pip?

Bila je tako mirna, sabrana, staložena i razborita, da nikako nisam htio da opet zaplače.

Gledajući je neko vrijeme kako oborenih očiju ide pored mene, odustao sam od te teme.

- Mislim, draga Biddy, da će ti sada biti teško ovdje ostati?

— O, gospodine Pipe, ovako ne mogu ovdje ostati — odvrati Biddy

299

glasom koji je u isti mah izražavao žaljenje i mirnu odlučnost. - Govorila sam s gospodom Hubble i sutra ujutru odlazim k njoj. Mislim da će nama dvjema već uspjeti da se pobrinemo za gospodina Garge-ryja dok se malo ne snađe.

— A kako ćeš živjeti, Biddy? Ako ti treba nešto no...

— Kako ću živjeti? - ponovi Biddy i presječe moje pitanje, a krv joj mahom šikne u lice. -

Reći ću vam, gospodine Pip. Nastojat ću da dobijem mjesto učiteljice u novoj školi koju ovdje grade, a uskoro će biti dovršena. Svi će me susjedi preporučiti, i nadam se da znam biti marljiva i strpljiva te da ću sama moći svašta naučiti dok budem druge poučavala. Trebate znati, gospodine Pip - nastavi Biddy, i smiješak preleti preko njezina lica kada me je pogledala — nove škole nisu više kao one stare, no otada sam mnogo štošta od vas naučila, a bilo je vremena da se odonda još i usavršavam.

— Mislim da ćeš se ti, Biddy, uvijek usavršavati, u bilo kakvim se prilikama nalazila.

— Eh, osim u lošim crtama mojega karaktera — promrmlja Biddy. U tome nije bilo nekog prijekora, već samo neodoljiva pobuda da

naglas misli. Pa dobro! Odlučih odbaciti i tu temu razgovora. Tako sam s Biddy još malo dalje pošetao i šutke promatrao njezine oborene oči.

— Biddy, nisam čuo pojedinosti kako je umrla moja sestra.

— Nema tu mnogo što reći o sirotici. Osjećala se loše, kako je to ponekad bivalo - iako se u posljednje vrijeme njezino stanje prije poboljšalo, negoli pogoršalo - kad se nakon četiri dana oporavila, uvečer, upravo u vrijeme užine, izgovori sasvim jasno: »Joe.« Kako već dugo vremena nije progovorila ni riječi, otrčah i dozvah iz kovačnice gospodina Gargerva.

Pokazivala mi je znakovima kako želi da sjedne uz nju i da joj ruke stavim oko njegova vrata.

To sam i učinila, a ona nasloni glavu o njegovo rame, sasvim mirna i zadovoljna. Odmah

zatim ponovno reče: »Joe« i jedanput: »Oprosti«, a jedanput: »Pip«. I više uopće nije pridizala glave, i točno jedan sat kasnije položismo joj glavu na njezinu postelju jer vidjesmo da je mrtva.

300

Biddy je plakala; vrt po kome se širila sve gušća tama, puteljak između živica, i zvijezde što su upravo nicali na nebu, sve se to maglilo pred mojim očima.

— I ništa se nikad nije saznalo, Biddy?

— Ništa.

— Znaš li što je s Orlickom?
 — Sudeći po mrljama na njegovu odijelu, mislim da radi u kamenolomu.
 — Onda si ga svakako vidjela?... Zašto gledaš u ono mračno stablo za živicom?
 — Vidjeh ga ondje one noći kada je umrla.
 — I to nije bilo posljednji put što si ga vidjela, Biddy?
 — Ne; vidjela sam ga tu dok smo ovdje šetali. To nema nikakve svrhe - reče Biddy, uhvativši me za ruku kada sam htio poletjeti naprijed -pa vi znate da vas ne bih prevarila; bio je tu samo jednu minutu, a zatim nestao.
 Saznavši daje taj nitkov još uvijek progoni, obuze me strahoviti bijes i osjetih mržnju prema njemu. Rekoh joj to i da ne ću štedjeti ni novca ni truda dok ga ne protjeram iz toga kraja. Malo-pomalo navela me je da mirnije razgovaramo te mi je pričala kako me Joe voli i kako se on nikada nije ni na koga žalio - nije rekla na mene, jer nije bilo ni potrebno; znao sam što ona misli - i kako je uvijek po svom običaju jakom rukom, blagim riječima i plemenitim srcem ispunjavao svoje dužnosti.
 Odgovorih: - Zaista, bilo bi vrlo teško iznaći pohvalne riječi koje on ne bi zavrijedio, i mi ćemo, Biddy, češće o tome razgovarati jer ću se, dakako, odsada češće ovamo navraćati. Ne mislim Joea ostaviti sama.
 Biddy je šutjela.
 — Biddy, zar me ne čuješ?
 — Čujem, gospodine Pip.
 — Ne osvrćući se na to da mi odgovoriš »gospodin Pip« — što po mom mišljenju nije ni najmanje lijepo od tebe - što ti, Biddy, zapravo misliš?
 301

— Što zapravo mislim? - bojažljivo upita Biddv.
 — Biddv — nato ću odlučno i samosvjesno — hoću da znam što si time htjela!
 — Time htjela?
 — Molim te, ne odgovaraj kao jeka — otpovrnuh. — Prije, Biddv, nisi običavala odgovarati kao jeka.
 — Nisam običavala! - usklikne. - O, gospodine Pip! Običavala!
 Pa dobro! Pomislih da će valjda bolje biti da o tome više ne govorimo. Pošto smo, šuteći, još jedanput obišli vrt, ponovno se vratih na glavnu temu.
 — Biddv — započeh — spomenuo sam kako ću češće dolaziti u posjet Joeu, a ti si moje riječi primila sa značajnom šutnjom. Budi tako dobra, Biddv, i reci mi zašto.
 — Jeste li baš posve uvjereni da ćete mu zaista tako često dolaziti u pohode? — upita Biddv, zastavši na uskom vrtnom puteljku, obasjana svjetlošću zvijezda, i uprijevši u me pronicavi pogled svojih iskrenih očiju.
 — O, Bože moj! — uskliknuli, kada sam, sav očajan, uvidio da joj ne mogu doskočiti. — To je uistinu loša karakterna crta! Ne reci mi, molim te, Biddv, ništa više! To me jako vrijeđa. To je bio razlog koji me je prisilio da se za vrijeme večere nisam pokušavao približiti Biddv, i kada sam pošao gore u svoju nekadašnju sobicu, oprostio sam se s njom što sam mogao hladnije u svom duševnom jadu, sjećanju na groblje i na događaje današnjeg dana. Svaki put kad me je noću obuzeo nemir, a to je bilo svakih četvrt sata, razmišljao sam o tome kako je Biddv bila sa mnom neljubazna i koliku mi je uvredu i nepravdu nanijela.
 Trebao sam krenuti rano ujutru. Izidoh u cik zore i, neprimijećen, zavrih kroz jedan od drvenih prozora kovačnice. Tu sam nekoliko minuta prostajao, gledajući Joea, koji se već bio latio posla, zdravljem i snagom ozarena lica, kao obasjana suncem života koje ga još čeka.
 -Zbogom, dobri moj Joe! Ne, nemoj brisati ruku - ako Boga znaš, pruži mi svoju pocrnjelu ruku! Doći ću opet uskoro, i često!

302

— Sto prije, to bolje, gospodine — odvrati Joe — a kad god došao, bit ćeš mi dobrodošao, Pipe!

Biddv me je čekala kod kuhinjskih vrata s lončićem upravo namu-žena mlijeka i s kriškom kruha. — Biddv — rekoh, pružajući joj ruku na rastanku - ne ljutim se na te, ali me boli što si me uvrijedila.

- Ne, ne, neka vas ništa ne boli - zaklinjala me iskreno ganuta -neka samo mene boli ako sam se nedostojno ponijela.

I taj se put dizala magla pri mojemu odlasku. Ako je to bilo navješ-tenje, a sve se bojim da je bilo, da se više ne ću vratiti, i da je Biddv bila u pravu, mogu reći samo to da se to zbilja obistinilo.

36. POGLAVLJE

Herbert i ja zapadali smo iz zla u gore. Naši su dugovi rasli, a mi smo preispitali svoje financijsko stanje, »ostavljali marže« i upuštali se u slične uzorne transakcije. Hoćeš — ne ćeš, vrijeme je po svome običaju odmicalo, a ja postao punoljetan, te se tako ispunilo Herbertovo proročanstvo da prije svoje punoljetnosti ne ću znati na čemu sam.

I Herbert je postao punoljetan osam mjeseci prije mene. Kako mu punoljetnost nije ništa sa sobom donijela, nije taj događaj u Barnard's Innu proizveo nikakvu veću senzaciju. Moj dvadeset i prvi rođendan iščekivavimo s mnogim nadama i već se unaprijed veseleći, jer smo obojica mislili da će moj skrbnik tom prilikom svakako reći nešto jasno i određeno.

Pobrinuo sam se da oni u Little Britainu dobro znaju kada mi je rođendan. Uoči toga dana primio sam od Wemmicka službeno priopćenje da bi gospodinu Jagersu bilo drago kad bih ga poslije podne toga značajnog dana posjetio. To nas je uvjerilo da se nešto veliko sprema, i neobično sam se usplahirio kad sam kao oličenje točnosti pošao u poslovnicu svoga skrbnika. U prednjoj prostoriji čestitao mi je Wemmick. Kao slučajno protare nos s presavijenim komadom finoga papira, i bilo mi je vrlo milo kad

303

sam ugledao taj papir. No više ništa ne reče o njemu, već mi dade glavom znak da uđem u sobu skrbnika. Bio je mjesec studeni, i moj je skrbnik stajao pred vatrom, naslonjen leđima na ogradu kamina, držeći ruke ispod skutova kaputa.

Pozdravi me: — No, Pipe, danas vam moram reći gospodine Pipe. Čestitam vam, gospodine Pipe.

Rukovali smo se — njegov je stisak ruke bio uvijek kratak — i ja sam mu zahvalio.

— Sjednite, gospodine Pipe — ponudi me skrbnik.

Kad sam sjeo, a on ostao u prijašnjem položaju, gledajući namršteno u svoje cipele, osjećao sam se u nezgodnoj situaciji, koja me je podsjećala na ona davna vremena kad sam bio posađen na nadgrobni kamen. One dvije sablasne posmrtno maske na polici nalazile su se nedaleko od njega, a činilo se kao da se glupo i grčevito naprežu sudjelovati u razgovoru.

— A sada, mladi prijatelju — otpoče moj skrbnik, kao da sam svjedok na sudu - moram vam reći riječ-dvije.

— Izvolite, gospodine.

— Sto mislite — reče gospodin Jagers, naginjući se naprijed da pogleda na pod, a zatim, zabacujući glavu, da pogleda u strop - što mislite, koliko trošite na svoje izdržavanje?

— Koliko trošim, gospodine?

— Koliko — ponovi gospodin Jagers, svejednako gledajući u strop — tro-ši-te? — A zatim pogledom zaokruži po sobi, pa zastane s džepnim rupcem u ruci na pola puta do nosa.

Ja sam tako često ispitivao svoje financijsko stanje da više nisam imao o njemu ni pojma, ukoliko sam ga ikad imao. Morao sam nevoljko priznati da mi nije moguće odgovoriti na to

pitanje. Čini se da se taj odgovor svidio gospodinu Jaggersu, jer napomenu: — To sam i mislio! — pa se, očito zadovoljan, usekne.

— No, pošto sam ja vama postavio pitanje, imate li, prijatelju — produži gospodin Jaggers — vi mene što pitati?

— Za mene bi svakako bilo veliko olakšanje ako bih vam postavio nekoliko pitanja, gospodine, ali nisam zaboravio vašu zabranu.

304

— Postavite mi jedno pitanje — reče gospodin Jaggers.

- Hoće li mi danas biti rečeno tko je moj dobročinitelj?

- Ne će. Postavite drugo pitanje.

- Hoće li mi uskoro biti otkrivena ta tajna?

— Pustite to, zasad — opet će gospodin Jaggers — i pitajte nešto drugo. Pogledah oko sebe i vidjeh da se sada tom pitanju više ne da izbjeći.

— Hoću li nešto primiti, gospodine? — Nato gospodin Jaggers pobjednički usklikne: —

Mislio sam da ćete me konačno to pitati! — i pozove Wemmicka u sobu da mu donese onaj komad papira. Wemmick se pojavi, preda mu papir i nestane.

- A sada, gospodine Pipe - produži gospodin Jaggers - molim vas, pripazite malo. Vi ste kod nas dizali novac u prilično izdašnoj mjeri i vaše se ime vrlo često pojavljuje u Wemmickovoj blagajničkoj knjizi. No vi bez sumnje imate i dugova?

— Nažalost moram to potvrditi, gospodine.

— Znate da to morate potvrditi? — zapita gospodin Jaggers.

— Da, gospodine.

- Ne ću vas pitati koliko dugujete, jer ni sami ne znate, a kad biste i znali, ne biste mi rekli: naveli biste manji iznos. Da, da, prijatelju — usklikne gospodin Jaggers, mašući kažiprstom da bi me zaustavio kad je vidio kako se spremam prosvjedovati - posve je prirodno što mislite da biste mi rekli istinu, no vi to ne biste učinili. Oprostite, ali znam to bolje od vas. Jeste li me razumjeli? Vrlo dobro. Dakle, rastvorite papir i recite mi što je.

- To je bankovna uputa - odgovorih - na pet stotina funti.

- To je bankovna uputa - ponovi gospodin Jaggers - na pet stotina funti. Zaista lijepa svotica, kako mi se čini. Ne mislite li i vi tako?

— Ta kako bih inače mogao!

- O! Ali odgovorite na moje pitanje - ustraja gospodin Jaggers.

— Svakako.

— Svakako, dakle mislite da je to lijepa svotica. I ta lijepa svotica pripada vama, Pipe. To je dar za vaš rođendan, kao zalog toga što očekujete, i s godišnjim iznosom te lijepe svote — i ni od čega više —

305

trebate živjeti dok se ne pojavi darovatelj, koji vam je namijenio cijeli imetak. To znači da ćete odsad sasvim samostalno raspolagati svojim novcem te od Wemmicka primati sto dvadeset i pet funti svakog četvrtgodišta, dok ne dođete u vezu sa samim darovateljem, a ne više s njegovim posrednikom. Kako vam već prije rekoh, ja sam samo obični posrednik. Izvršujem naloge koje primam, i za to sam plaćen. Smatram da su nerazboriti, ali nisam plaćen da dajem svoje mišljenje o njihovoj valjanosti.

Počeo sam izricati zahvalnost svome dobročinitelju na njegovoj velikoj darežljivosti, kadli me gospodin Jaggers prekine. - Nisam plaćen, Pipe - odsiječe hladno - da ma kome saopćim vaše riječi. - Zatim energičnom kretnjom skupi skutove svoga kaputa, baš kao što je s istom energijom završio svoje razlaganje, te osta stajati, mršteći se na svoje cipele, kao da očekuje da bi one mogle poduzeti nešto protiv njega.

Načas zašutjeh, a zatim nastavih: - Maloprije sam vas nešto upitao, gospodine Jagers, a vi ste željeli da to pitanje ostavim za poslije. Nadam se da mi ne ćete zamjeriti ako vam pitanje ponovim?

- Što je to bilo?

Trebao sam znati da mi nikada ne bi priskočio u pomoć, no ipak mi je bilo nelagodno pri duši kad sam ponovno morao formulirati pitanje: -Je li vjerojatno - oklijevajući promucah - da će moj dobročinitelj, izvor mojega imutka, o kojem ste govorili, gospodine Jagers, uskoro ... — tu sam zašutio.

- Da će uskoro - što? - upita gospodin Jagers. - Znae da pitanje nije do kraja izrečeno.

- ... uskoro doći u London - dometnuh tražeći pravu riječ - ili me nekud drugamo pozvati?

- Slušajte - odvrati gospodin Jagers, uprijevši prvi put svoje tamne, upale oči u me - trebamo se sjetiti mojih riječi, što sam vam ih rekao one večeri kada smo se prvi put sreli u vašem selu. Sto sam vam onda rekao, Pipe?

- Rekli ste, gospodine Jagers, da bi moglo proći mnogo godina prije nego što se ta osoba pojavi.

306

— Eh, baš je tako — potvrdi gospodin Jagers — glasio moj odgovor.

Kada smo jedan drugome pogledali pravo u lice, osjetih kako uzbuđenije dišem u neodoljivoj želji da iz njega izmamim neku izjavu. A kada osjetih da sve uzbuđenije dišem i vidjeh daje to i on opazio, znao sam da sada ima manje mogućnosti nego ikad prije da nešto iz njega izmamim.

— Držite li još sada da bi do tog vremena moglo proći nekoliko godina, gospodine Jagers?

Gospodin Jagers stane mahati glavom, ali ne u znak da to poriče, nego općenito odbijajući svaku pomisao da bi njega ma što moglo natjerati da odgovori na to pitanje; a obadvije strašne iscerene posmrtno maske gledale su me u trenutku kad su moje oči odlutale k njima, kao da se više ne mogu uzdržati pa će sad, na kihnuti.

— De, de! — reče gospodin Jagers, grijući se po poledini svojih bedara zagrijanim nadlanicama - bit ću iskren prema vama, prijatelju Pipe. To se pitanje ne smije meni postaviti. Bolje ćete me razumjeti kad vam kažem da bi to pitanje moglo mene kompromitirati. Pa, neka bude! Bit ću s vama još iskreniji. Reći ću vam još nešto.

Ušutio je i sagnuo se tako duboko nad cipele da je za vrijeme nastale stanke bio u stanju gladiti listove svojih nogu.

— Kad vam se ta osoba otkrije — produži gospodin Jagers pa se ispravi i protegne — onda ćete s njim urediti svoje poslove. Kad vam otkrije tajnu svoje ličnosti, moja će zadaća biti završena i ne ću više ništa morati znati o tome. To je sve što vam imam reći.

Gledali smo jedan drugome u oči dok nisam poniknuo pogledom i zagledao se zamišljeno u pod. Iz njegovih sam se posljednjih riječi uvjerio da mu gospođica Havisham iz bilo kojih razloga nije povjerila svoju nakanu da Estella bude mojom ženom, da joj on to zamjerava i osjeća se povrijeđenim, ili da se uistinu ne slaže s njezinom namjerom te ne želi s time ništa imati. Kad sam ponovno podigao pogled, opazio sam kako me je cijelo vrijeme promatrao, što je i nadalje činio.

— Ako je to sve, što imate reći, gospodine — zaključih — onda nemam više što reći.

307

Povladi mi klimanjem glave pa izvuče sat, što je bio strah i trepet svih lopova, te me upita gdje ću večerati. Odgovorih — kod kuće s Herbertom. - Kao neizbježni nastavak upitah ga bi li nam iskazao čast da pode sa mnom, a on odmah prihvati moj poziv. No svakako je zahtijevao da zajedno pođemo pješice kako bi spriječio da zbog njega učinim posebne

pripreme. Prije toga morao je još napisati nekoliko pisama i (razumije se) oprati ruke. Zato ubacih da ću poći u prednju prostoriju malo porazgovarati s Wemmickom.

Kad se onih pet stotina funti spustilo u moj džep, zapravo mi pade na um misao, koja mi se već češće vrzla po glavi, a meni se činilo da je Wemmick prava osoba s kojom bih se o tome posavjetovao.

Već je bio zaključao blagajnu i spremio se za odlazak kući. Ustao je od stola, uzeo oba voskom pokapana svijećnjaka i postavio ih usporedo s usekačima na kamenu ploču blizu vrata da ih tamo utrne; zapretao je vatru i već pripremio šešir i zimsku kabanicu, pa se sada svom snagom busao u prsi ključem od blagajne, što je smatrao gimnastikom poslije dnevnog rada. — Gospodine Wemmick — započeh — htio bih vas zamoliti za savjet. Mnogo mi je stalo do toga da svome prijatelju učinim uslugu.

Wemmick još čvršće stisne razrez svoje poštanske škrabice i odmahne glavom kao da želi pokazati kako će njegovo mišljenje biti čvrsto protiv takve štetne slabosti.

— Taj prijatelj — produžih — nastoji steći uspjeh u trgovačkom poslovanju, ali nema novca te je obeshrabren teškoćama na koje nailazi u početku svoje karijere. Želio bih, dakle, da mu nekako pomognem prebroditi početne teškoće.

— Gotovim novcem? — upita Wemmick sušim glasom od najsuše piljevine.

— S nešto malo gotovine — odgovorih, sjetivši se s osjećajem nelagodnosti pravilno složena snopa papira kod kuće - s nešto malo gotovine i, možda, s nekim predujmom na očekivani imutak.

— Gospodine Pipe — nato će Wemmick — htio bih, ako mi dopustite, da zajedno na prstima prebrojimo mostove preko Temze, sve tamo do

308

Chelsea Reacha. Da vidimo: tu vam je Londonski most — jedan, Sout-hwark — dva, Blackfriars — tri, Waterloo — četiri, Westminster — pet, Vauxhall — šest. — Poslije svakoga je mosta učinio na svom dlanu znak kvačice bradicom blagajničkog ključa. — Kako vidite, možete birati između tih šest.

— Ne razumijem — rekoh.

— Izaberite jedan, gospodine Pipe — odvrati Wemmick — pa pođite na taj most i bacite preko njegova glavnog luka svoj novac u Temzu, pa ćete znati gdje je propao. Ako ga uzajmite prijatelju, također ćete znati gdje je propao, ali će vam to biti neugodnije i od manje koristi.

Rekavši to, njegova su se usta tako raširila da bih mogao bez po muke ubaciti čitave novine u tu njegovu poštansku škrabicu.

— Time ste me jako obeshrabrili - priznah.

— To sam i htio — reče Wemmick.

— Po vašem mišljenju, dakle — zapitah ga malo ljutito — ne bismo nikada smjeli...

— .. uložiti pokretni imutak u nekog prijatelja? - doreče Wemmick. — Ne, nipošto ne.

Ukoliko se ne želimo otarasiti toga prijatelja — no u tom se slučaju opet postavlja pitanje — koliko se pokretna imutka isplati potrošiti da ga se otarasimo.

— I to je — nato ću ja — vaš dobro promišljeni savjet gospodine Wem-mick?

— To je — odvrati on — moj dobro promišljeni savjet što vam ga dajem u toj poslovnicu.

— Ah tako! — uskliknuli i stadoh na nj navaljivati, jer sam mislio da sam našao izlaz. — A biste li mi u Walworthu dali isti savjet?

— Gospodine Pipe - odvrati dostojanstveno - Walworth je Walwor-th, a poslovnica je poslovnica. Baš kao što je Stari — Stari, a gospodin Jaggars je gospodin Jaggars. Ne smijemo ih brkati. Moje walworthske osjećaje morate saznati u Walworthu, a u toj poslovnicu možete doznati samo moje službene osjećaje.

— Vrlo dobro — odgovorih s velikim olakšanjem — računajte dakle s time da ću vas potražiti u Walworthu.

309

— Bit ćete tamo dobro došli, gospodine Pipe - otpovrnu Wemmick.

Razgovarali smo prigušenim glasom, dobro znajući da moj skrbnik ima zečje uši. Kad se sada pojavio na vratima, brišući ruke ručnikom, Wemmick obuče kabanicu, spreman da utrne svijeće. Sva trojica zajedno izadosmo na ulicu, i sišav do kućnog praga, Wemmick skrene na jednu stranu, a gospodin Jagers i ja podo-smo na drugu.

Nisam mogao a da te večeri više puta ne poželim da gospodin Jagers ima nekog Staroga u Gerrard Streetu, ili kakav top, ili nekoga ili nešto što bi ublažilo liniju njegovih namrštenih obrva. Prilikom svog dvadeset i prvog rođendana i prvoga dana punoljetnosti bilo mi je tako nelagodno pri duši razmišljajući kako zapravo ni ne vrijedi živjeti na svijetu gdje su svi ljudi, prema njegovim riječima, sumnjivi i sumnjičavi. Bio je tisuću puta pametniji i bistriji od Wemmicka, a ipak bih tisuću puta više volio da je Wemmick bio kod mene na večeri. U društvu gospodina Jagersa postadoh duboko melankoličan ne samo ja, jer mi poslije njegova odlaska i Herbert priznade, zureći u vatru, da se osjećao tako potišteno i svjestan krivice kao da je počinio zločinstvo, a zaboravio pojedinosti toga čina.

37. POGLAVLJE

Smatrajući nedjelju najprikladnijim danom da upoznam walwor-thske osjećaje gospodina Wemmicka, posvetih iduće nedjeljno popodne hodočašću u Tvrdu. Došavši pred zidine, vidjeh kako se vije Union Jack' i da je pokretni most povučen uvis. Nisam se dao zastrašiti tim znacima izazovna prkosa, nego sam zazvonio na vratima, a Stari me je vrlo miroljubivo dočekao.

- Moj sin je, rekao bih, imao na umu - pozdravi me starac pošto je učvrstio most - da ćete možda navratiti k nama i poručuje vam da će

Popularni naziv za britansku državnu zastavu. - Prev.

se uskoro vratiti sa svoje popodnevnje šetnje. Moj je sin vrlo točan u svojim šetnjama. Vrlo je točan u svemu taj moj sin.

Klimao sam glavom starom džentlmenu, kao što bi mu valjda i sam Wemmick klimao, a onda udosmo i sjedosmo kraj kamina. - Vi ste se, gospodine, s mojim sinom upoznali - započe starac cvrkutavim glasom, grijući ruke na vatri - zacijelo u njegovoj poslovnici? - Kimnuo sam glavom. —Aha! Čuo sam, gospodine, daje moj sin izvanredna sila u poslu. — Žestoko sam zaklimao glavom. — Da, da, to mi i drugi govore. Bavi se pravom? —Još jače sam klimao glavom. — To je tim čudnije - doda starac - jer nije bio školovan za pravnika, nego za »vinskog bačvara«.

Radoznao da čujem što stari džentlmen misli o slavnom gospodinu Jagersu, zaurlah mu to ime u uho. Bijah u najvećoj neprilici kad se nato srdačno nasmijao i vrlo živahno odgovorio: — Ta naravno! Imate pravo! - Pa ni danas još nemam pojma što je pod time razumio ili kakvu je šalu mislio da sam mu ispričao.

Kako nisam mogao tu sjediti i vječno glavom klimati, a ne poduzeti ništa, čime bih privukao njegovu pažnju, zagrmio sam mu u uho pitanje je li i on prije bio »vinski bačvar«. Izvikujući tu oznaku iz petnih žila po više puta i tupkajući starog džentlmena u prsi da bih mu objasnio povezanost između toga zvanja i njega, konačno je uspio shvatiti što sam mislio.

— Nisam — reče stari džentlmen — bio sam skladištar, skladištar. Najprije tamo - činilo se da hoće reći tamo u dimnjaku, ali vjerujem da mi je time htio priopćiti da je to bilo u Liverpoolu - a zatim u Citvju, tu u Londonu. No kako sam imao manu - jer trebate znati, gospodine, da sam malo nagluh...

Nijemim sam znakovima odglumio da me to neobično čudi. — .. Da, malo nagluh — produži. — Budući da mi je s vremenom ta mana stala smetati, on se, moj sin, počeo baviti pravom i vodio o meni brigu, te je sve malo-pomalo privredio ovo odlično i krasno imanje. No da se vratim na ono što ste malo prije rekli — nastavi starac te se ponovno stane od sveg srca smijati — ja mogu, dakako, samo reći: »Ne! U pravu ste!«

310

311

Skromno sam se i u čudu pitao bi li mi uz najveći napor bilo uspjelo nešto kazati što bi bilo samo napola tako smiješno kao šala, koju je on zamišljao da sam mu je ispričao, kadno se trgoh od nekakva iznenadnog škljocanja u zidu na jednoj strani kamina, te opazih kako se uz štropot sablasno otvara maleni drveni preklopak, na kome je bilo ispisano JOHN. Starac, prateći moj pogled, pobjednički us-klikne: - Moj sin se vratio kući! - te obojica izadosmo i podosmo do pokretnog mosta.

Zaista biste dali ne znam što samo da vam je bilo vidjeti Wemmicka kako mi s druge strane opkopa domahuje pozdrave, premda smo se s najvećom lakoćom mogli preko jarka rukovati. Stari je toliko uživao dižući pokretni most da mu nisam ni ponudio svoju pomoć nego sam mirno stajao na svome mjestu, sve dok Wemmick nije stupio na drugu stranu opkopa i upoznao me s gospođicom Skiffins, damom koja ga je pratila.

Gospođica Skiffins bila je drvenasta izgleda, a usta su joj bila baš kao i u njezina pratioca nalik na poštansku škrabicu. Mogla je biti dvije do tri godine mlada od Wemmicka, a po mome je sudu imala i nešto pokretna imutka. Haljina joj je od pasa pa naviše, i sprijeda i straga, bila tako skrojena da je njezino tijelo vrlo nalikovalo na dječjeg zmaja, a mogao bih reći da joj je kostim bio malko pretjerano narančaste boje, a rukavice i suviše jarko zelene. No kao da je bila dobra duša, a Starome je iskazivala osobitu pažnju. Nije dugo trebalo te sam otkrio da je često posjećivala Tvrdu, jer kad smo ušli i pošto sam Wemmicku čestitao zbog umješno smišljene naprave, kojom je Starome najavljivao svoj dolazak, on me zamoli da načas svratim pažnju na zid s druge strane kamina i nestane. Začas opet škljocnu i nekakva se druga vratašca štropotom otvoriše, a na njima je bilo ispisano »Gospođica Skiffins«. Zatim se »Gospođica Skiffins« poklopi, a »John« klopotom otvori, a onda se »Gospođica Skiffins« i »John« hučno rastvoriše u isti mah i konačno se opet zajedno poklopiše. Kad se Wemmick vratio, pošto je te mehanizme bio stavio u pogon, rekoh mu koliko se divim ovim napravama, a nato će on: — Pa znate, Staroga to veseli i dobro mu služi. I

312

bogme, gospodine, vrijedno je spomenuti da nikome od svih ljudi što ulaze na ta vrata nije poznat mehanizam tih naprava, osim Starome, gospođici Skiffins i meni!

— A sve je to gospodin Wemmick sam načinio — nadoda gospođica Skiffins — u svojoj glavi zamislio i svojim rukama izradio.

Dok je gospođica Skiffins skidala šeširić (zelene je rukavice zadržala na rukama čitavu večer, kao vanjski i vidljiv znak da je u kući bilo stranog svijeta), Wemmick me pozove da se malo prošetamo po imanju i vidimo kako otok izgleda zimi. Uvjeren da to čini zato da bi mi pružio priliku za razgovor o njegovim walworthskim osjećajima, ja sam se, tek što smo izašli iz Tvrde, time i okoristio.

Pošto sam pomnjivo razmislio o tome, načeo sam temu, kao da ranije ništa nisam ni spomenuo. Napomenuo sam Wemmicku da mi je mnogo stalo do Herberta, i ispričao kako smo se prvi put sreli i potukli. Rekao sam dvije-tri riječi o Herbertovu domu, o njegovu karakteru, pa kako nema drugih novčanih sredstava osim onih koja mu daje otac, što je u isti mah i neizvjesno i neredovito. Natuknuo sam nešto o koristi i prednosti, što sam ih imao u prvo vrijeme od njegova društva, kada sam bio još neotesan i bez svakoga znanja, i da bi

Herbert zacijelo bolje bio prošao bez mene i mojih velikih očekivanja. Ne spominjući ni izdaleka gospođicu Havisham, ipak sam natuknuo kako smo se možda zajednički natjecali za sreću, koja je mene zapala, i kako sam čvrsto uvjeren da je u njega plemenita duša, u kojoj nema ni trunka podle sumnjičavosti, osvetljivosti, ni zlobe. Radi svega toga (rekoh Wemmicku) i jer je Herbert moj drug i prijatelj, kojega neobično volim, želio bih da tračak moje sreće i njega ozari. Tražim savjet od Wem-micka, koji je iskusan, poznaje ljude i poslove, kako bih najbolje uspio da novčanim sredstvima pokušam pomoći Herbertu da dođe do nekog prihoda — recimo sto funti godišnje, tako da ne gubi svaku nadu i postanemalodušan — pa da malo-pomalo isplatim svotu, koja bi bila potrebna da postane ortak u nekom malom poduzeću. Na kraju sam zamolio Wemmicka neka uzme u obzir da bi se ta pomoć morala pružati uvijek bez Herbertova znanja, tako da se u njemu ne bi nikad po-

313

rodila ni najmanja sumnja, i da nemam nikoga na svijetu, od koga bih mogao tražiti savjeta. Stavljajući mu ruku na rame, završio sam riječima: — Morao sam se vama povjeriti, iako znam da će vam to zadati posla; no vaša je krivica što ste me uopće ovamo doveli.

Wemmick je trenutak šutio, a onda kao iznebuha izvali: — Znate, gospodine Pipe, moram vam nešto reći. Baš je to vraški lijepo od vas.

— Onda obećajte da ćete mi u tom dobrom djelu pomoći — rekoh.

— Nažalost — odvrati Wemmick, odmahujući glavom — to nije moj posao.

— Niti je ovo vaša poslovnica! — dometnuh.

— Tako je — odvrati Wemmick. — Pogodili ste upravo gdje treba. Nataknut ću na glavu svoju ćepicu za razmišljanje, i držim da će se sve što namjeravate postupno moći izvršiti. Skiffins (to je njezin brat) je računovođa i posrednik. Potražiti ću ga i prihvatiti se posla.

— Hvala vam tisuću puta.

— Naprotiv — branio se on — vama hvala, jer iako smo ovdje svoji i strogo privatna lica, moglo bi se reći da tu ipak ima nesvrgatske paučine oko nas, koju ovo otpuhuje.

Pošto smo još malo u tom smislu razgovarali, vratili smo se u Tvrdu, gdje smo našli gospođicu Skiffins kako priprema čaj. Odgovorna dužnost prženja kruha bila je povjerena Starome, i taj je sjajni stari džentlmen s tolikom predanošću obavljao taj posao da mu je prijetila opasnost od sljepoće. Nije to bio nikakav redoviti obrok, na koji smo se spremali, nego preobilna stvarnost. Stari je nagomilao već čitav stog prženica s maslacem, te sam ga jedva nazirao iza te gomile, što je cvrla na željeznom stalku, obješenom za gredu stropa, dok je gospođica Skiffins kuhala čaj, jak kao punč, pa se svinjče u kocu iza kuće uvelike uzvrpoljilo i opetovano pokušavalo pridružiti našem čašćenju.

Zastava je bila spuštena i top ispaljen baš u pravi čas, i osjećao sam se tako lagodno i odrezan od svega ostalog walworthskog svijeta kao da je obrambeni jarak trideset stopa širok i isto toliko dubok. Ništa nije narušavalo mir u Tvrđi, osim što bi se povremeno sa štropotom rastvarali »John« i »Gospođica Skiffins«, jer su se vratašca zbog nekog kvara

314

u mehanizmu sama od sebe rasklapala, što je neugodno djelovalo na moje živce, dok se nisam na to privikao. Po metodičnim kretnjama gospođice Skiffins razabrao sam da je svake nedjelje uvečer ovdje kuhala čaj. Nagađao sam s priličnom sigurnošću daje starinska pribadača s obličjem nimalo poželjne žene neobično ravna nosa, i veoma tankim mladakom pokraj te glave, bila komad »pokretnog imutka«, što ga je dobila na dar od Wemmicka.

Pojeli smo sav prženac i popili sav čaj, te je bio pravi užitek promatrati kako smo se svi poslije toga zagrijali i omastili brade. Osobito je Stari nalikovao na časnog poglavicu divljačkoga plemena, koji se čas prije sav natrljao uljem. Pošto samo se časak odmarali, gospođica Skiffins je — u odsutnosti male služavke, koja je čini se uvijek nedjeljom poslije

podne odlazila k svojima — prala čajno sude, i to tako amaterski i kao prava dama, samo za zabavu, da to nikoga od nas nije smetalo. Tada je ponovno navukla rukavice, a mi posjedali oko vatre, i Wem-mick predloži: -A sada, Stari, roditelju moj, da čujemo malo što novine pišu.

Dok je Stari vadio naočale, Wemmick mi objasni da se pridržavaju toga običaja i da stari džentlmen osjeća neobično zadovoljstvo kada može naglas čitati novosti. — Ne ću se ispričavati, jer ima malo toga u čemu može uživati - je li tako, Stari moj?

— Tako je, John, tako je — odvrati starac, shvativši da je njemu nešto govorio.

— Samo mu povremeno klimnite glavom kada s novina pogleda u vas — upozori Wemmick — i bit će sretan kao kralj. No, Stari, mi smo svi već veoma radoznali.

Čitanje Staroga podsjećalo me je na tečaj pratetke gospodina Wop-slea, samo što je bilo čudnije i ugodnije jer je dolazilo kao kroz ključanicu. Kako je tražio da mu se svijee što bliže primaknu, te samo što glavu ili novine nije turio u plamen, trebalo ga je neprestano čuvati kao kakvu barutanu. No Wemmick bijaše jednako neumoran i pažljiv u svojoj opreznosti, a Stari je samo čitao i čitao ni ne sluteći koliko mu je puta pri tom bio spašen život. Kad god bi u nas pogledao, pokazivali

315

samo najveće zanimanje i začuđenost sve klimajući glavom dok ne bi nastavio s čitanjem. Kako su Wemmick i gospođica Skiffins sjedili jedno do drugoga, opazio sam da su se usta gospodina Wemmicka polako i postupno razvlačila, što je bilo savršeno u skladu s kretnjom njegove ruke, koja se polako i postupno ovijala gospođici Skiffins oko pasa. Poslije izvjesnog vremena vidio sam kako se njegova ruka pomalja s druge strane gospođice Skiffins, no u tom ga trenu gospođica Skiffins zaustavi svojom zelenom rukavicom, skidajući sa sebe njegovu ruku kao daje dio njezine haljine, i vrlo je energično stavi na stol ispred sebe. Najčudnije što sam ikada vidio, bila je hladnokrvnost gospođice Skiffins dok je to radila. Kad bih mogao pomisliti da je tek nesvjesno radila, vjerovao bih da je bio samo mehanički pokret.

Naskoro opazih da je Wemmickova ruka ponovno počela nestajati i pomalo iščezavati iz vida. Cas zatim opet mu se usta stadoše rastezati. Bio sam neko vrijeme kao začaran i gotovo u bolnoj neizvjesnosti, kadli vidjeh gdje se njegova ruka opet pojavila s druge strane struka gospođice Skiffins. Kao i prije, gospođica Skiffins spretno poput hladnokrvna šakača smjesta skinu taj pojas ili Afroditin cestus¹ i stavi ga na stol. Uzmemo li da je stol predstavljao stazu krjeposti, s pravom smijem izjaviti daje čitavo vrijeme dok je Stari čitao, Wemmickova ruka svakog časa zalutala sa staze krjeposti, a gospođica Skiffins ju je onamo vraćala.

Napokon je čitanje Staroga uspavalo, te je zapao u lak san. To je bio trenutak da Wemmick iznese kotlić, poslužavnik s čašama i crnu bocu s porculanskim čepom u vidu nekakva crkvenoga velikana, rumena i vesela lica. S pomoću tih sredstava priredio nam je neko toplo piće, a i Stari je, koji se ubrzo opet probudio, dobio čašicu. Gospođica Skiffins je piće smiješala, te opazih da su ona i Wemmick pili iz iste čaše. Dakako da mi nije ni na um palo ponuditi gospođici Skiffins da je pratim kući. Držao sam da će, s obzirom na okolnosti, najbolje biti da

1 Pojas oko Afroditeina struka za koji se vjerovalo da joj daje osobit čar. - Prev.

316

prvi krenem. To sam i učinio i srdačno se oprostio sa Starim poslije ugodno provedene večeri. Prije no što je minulo tjedan dana, primio sam iz Walwortha kratku vijest od Wemmicka, kojom me obavještava kako se nada da mu je uspjelo nešto učiniti u vezi s onom stvari koja nas se tiče u osobnom i privatnom svojstvu i da će mu biti drago ako ga zbog toga naskoro opet pohodim. I tako sam ponovno krenuo u Walworth, i opet i opet onamo odlazio, te se s Wemmickom više puta sastao u Citvju, ali u Little Britainu, ili ma samo u njegovoj blizini,

nikada nisam ni jednom riječi spomenuo taj posao. Završilo je tako da smo pronašli mladoga trgovca ili brodskog mešetara, koji je tek nedavno otpočeo posao, a trebao mu inteligentan suradnik, kao i kapital, pa bi mu danas-sutra i ortak dobrodošao. Taj trgovac i ja potpisali smo različite tajne dokumente što su se odnosili na Herberta. Trgovcu sam u gotovu isplatio polovicu od mojih pet stotina funti i obvezao se na dalja plaćanja, neka prema određenim danima isplate moga dohotka, ostala kad budem gospodar svojega imutka. U tome je posredovao brat gospođice Skiffins, dok je Wemmick bio duša toga posla, ali se nikad nije osobno pokazivao.

Sve je to bilo tako vješto udešeno da Herbert niukoliko nije mogao posumnjati da sam ja u to umiješan. Nikada ne ću zaboraviti njegova blažena lica kada se jednog popodneva vratio kući i rekao mi kao osobito važnu novost da je upoznao nekog Clarrikera (tako se zvaše taj trgovac), kako je Clarriker pokazao za nj naročito zanimanje i kako je po Herbertovu mišljenju napokon kucnuo njegov čas. Iz dana u dan, kako su njegove nade rasle, a lice sve više sjajilo, svakako je sve to jače osjećao da sam mu najbolji prijatelj, jer mi je neobično teško bilo sakriti suze pobjedničkog ganuća kada sam ga vidio tako sretna. Naposljetku, kad je sve bilo dovršeno, Herbert stupio u Clarrikerov posao, i cijelu večer pričao, sav uzbuđen od radosti i ponosan zbog uspjeha, zaista sam plakao kad sam legao u postelju, misleći na to kako su moja velika očekivanja ipak nekome nešto dobro donijela.

317

Veliki događaj, što je bio prekretnicom u momu životu, iskršava sada pred mojim očima. No prije nego što ću ga ispričati i sve one promjene što su otada nastale, moram posvetiti jedno poglavlje Es-telli. To nije mnogo pomislilo li kako je dugo ona ispunjavala čitavo moje srce.

38. POGLAVLJE

Bude li se ikad u tihoj staroj kući kraj travnjaka u Richmondu poslije moje smrti pojavio duh, bit će to svakako moj. Oh, kako li je često noću i danju po toj kući obilazio nemirni moj duh, dok je tamo Estella boravila. Gdje god se nalazilo moje tijelo, moj je duh neprestano lutao oko te kuće, lutao i samo lutao.

Dama, po imenu gospoda Brandlev, kod koje je Estella stanovala, bila je udovica, a imala je kćerku, nekoliko godina stariju od Estelle. Majka je naizgled bila mladolika, kćerka ostarjela; majčino je lice bilo rumeno, kćerkino žuto; majka lakomisljena, a kćerka pobožna. Bile su, što kažu, na lijepom položaju u društvu, polazile mnogima u posjete, a mnogi njima. Između njih i Estelle bilo je malo ili gotovo nikakve duhovne povezanosti, ali eto, postojao je sporazum da su one potrebne njoj, a ona njima. Gospoda Brandlev bila je prijateljica gospođice Havisham još prije negoli se ova povukla od svijeta.

U kući gospode Brandlev i izvan nje trpio sam zbog Estelle svakovrsne teške muke. Priroda našeg odnosa omogućila mi je da joj budem prijatelj, ali mi ipak nije davala nikakve prednosti, što me je dovodilo do bjesnila. Služila se sa mnom kao sredstvom da draži svoje ostale poklonike. I samo prijateljstvo između nje i mene uvijek je primala s prezirom. Da sam joj bio tajnik, sluga, polubrat, siromašni rođak- ili mladi brat njezina budućega muža — ne bih se osjećao dalje od svojih nada kao sada kad sam joj bio tako blizu. Privilegij, što sam je smio zvati imenom, a i ona je mene imenom zvala, pod tim je prilikama samo povećavao moje muke. Iako tek pretpostavljam da je to njezine ostale

318

poklonike gotovo natjeralo u bjesnilo, posigurno znam daje to gotovo natjeralo i mene. Imala je bezbroj poklonika. Nema sumnje da sam u svojoj ljubo-mornosti svakoga muškarca, koji joj se približio, smatrao njezinim poklonikom, a i bez toga imala ih je previše. Često sam je viđao u Richmondu, čuo o njoj u gradu, a također često sam vozio nju i Brandleveve u čamcu. Bilo je izleta, svečanih priredaba, predstava, opera, koncerata,

društvenih sastanaka i svakojakih zabava — gdje sam joj neprestano bio za petama — a svakom sam prilikom bio samo na mukama. Nisam u njezinu društvu proživio ni jednog sretnog sata, a ipak sam dvadeset i četiri sata na dan mislio samo na to kako bih bio sretan kad bih do smrti mogao ostati pokraj nje.

Za to vrijeme našega druženja — a trajalo je, kako će se uskoro vidjeti, vrlo dugo, barem mi se tada činilo — obično je sa mnom razgovarala tako kao da nam je druženje bilo nametnuto. Bilo je trenutaka kada bi se nenadano okanila toga tona i ostalog vladanja prema meni, kao da me žali.

Jedne večeri, dok smo sjedili kraj prozora u kući, u Richmondu, i mrak sve više osvajao, a ona promijenila svoj ton, upita me: - Pipe, Pipe, zar nikad nećete poslušati savjet da se čuvate?

— Čega?

- Mene.

- Mislite li, Estella, da bih se trebao čuvati vaših čari?

— Mislim li? Ako ne znate što mislim, onda mora da ste slijepi. Trebao sam odgovoriti kako se obično misli da je ljubav slijepa, ali

sam se uvijek osjećao sputanim - a to je bila jedna od mojih muka, i ne najmanja — smatrajući kako ne bi bilo nimalo plemenito da joj se namećem kad je znala da joj ništa drugo ne preostaje osim da se pokorava gospođici Havisham. Uvijek sam strahovao daje to njezino saznanje u vrlo teškom neskladu s njezinim ponosom, a ja zbog toga predmet buntovne borbe u njezinu srcu.

Odgovorih: — Svakako me ovaj put niste opomenuli, jer ste mi pisali da dođem do vas.

319

1

— Istina — potvrdi Estella uz hladan, nehajan smiješak, od kojeg sam se uvijek sledio.

Zagleda se malo u suton, što se vani hvatao i produži:

— Došlo je vrijeme kada gospođica Havisham želi da jedan dan proboravim u Satisu. Morate me odvesti tamo i natrag — ako vam je po volji. Ona bi voljela da ne putujem sama, a ne želi primiti u kuću moju sobaricu, jer se jezovito plaši daje takav svijet ne bi ogovarao. Možete li me pratiti?

— Mogu li vas pratiti, Estella!

— Dakle možete? Onda, molim, prekosutra. Sve troškove trebate podmiriti mojim novcem.

Jeste li čuli uvjet pod kojim možete sa mnom poći?

— I moram se pokoriti — zaključih.

To su bile sve pripreme za taj posjet, kao i za ostale poslije ove. Gospođica Havisham mi nije nikada pisala, niti sam ikada vidio njezina rukopisa. Prekosutra otputovasmo onamo i nađosmo je u sobi gdje sam je prvi put ugledao, a suvišno je spomenuti da se u kući Satis ništa nije promijenilo.

Bila se još strasnije zagrijala za Estellu nego onda kad sam ih posljednji put zajedno vidio.

Hotimice sam se poslužio tom riječju, jer je zaista bilo nečega strašnog u njezinu energičnom pogledu i kako je grlila Estellu. Očima je gutala Estellinu ljepotu, njezine riječi i svaku kretnju, te sjedila grickajući svoje drhtave prste dok ju je promatrala, kao da proždire to divno stvorenje, koje je bila odgojila.

Svrne očima s Estelle na mene, a njezin pronicavi pogled kao da mi je u dušu prodirao i

kopkao po mojim ranama. — Kako postupa s tobom, Pipe; kako postupa s tobom, Pipe? -

ponovno bi me zapitkivala živahno i radoznalo poput vještice, čak i u Estellinoj nazočnosti.

No najsablasnija je bila uvečer, kada smo sjedili kraj treptave vatre. Uхватила bi Estellu ispod ruke, grčevito stiskala njezinu šaku u svojoj, i pozivajući se na to o čemu ju je Estella redovito obavještavala u svojim listovima, iznuđivala imena muškaraca koje je Estella opčarala i

zapatkivala o njihovim prilikama. Gospođica Havisham je uživala u nabranjanju tih imena kao stvorenje smrtno ranjeno i zamračena uma, te bi

pritom drugu ruku položila na štaku, na nju se bradom podnimila i u me upiljila svoje mrke oči, što su se žagrole: prava, pravcata avet.

Ma kako me to činilo bijednim i nevoljnim i budilo u meni gorki osjećaj zavisnosti, pa čak i poniženja, jasno sam u tome vidio daje Es-telli bilo suđeno biti gospođici Havisham sredstvo da iskali svoju mržnju i osveti se muškarcima. Estella nije smjela postati mojom prije nego što bude neko vrijeme služila njezinu hiru. U tome sam vidio razlog što je već unaprijed bila namijenjena meni. Poslavši je u svijet da opčara muškarce, da ih muči i da im nanosi zlo, gospođica Havisham ju je poslala u pakosnu uvjerenju da je izvan dohvata svih poklonika, te da je svima koji igraju na tu kartu suđeno da izgube. Vidio sam da gospođica Havisham svojom izopačenom pronicavošću također i mene muči baš zato jer je pobjednička nagrada bila upravo meni određena. Vidio sam u tome razlog zašto su me tako dugo puštali po strani i što moj skrbnik nije htio izrijezom priznati da mu je taj plan poznat. Riječju, vidio sam u tome gospođicu Havisham, kakvu sam je ponekad gledao i kakva mi je uvijek lebdjela pred očima, a vidio sam u tome i jasnu sjenu zamračene, kobne kuće, u kojoj je krila svoj život pred sunčanom svjetlošću.

Svijeće što su osvjetljavale njezinu sobu bile su zataknete u zidne svijećnjake visoko iznad poda i uvijek mutno gorjele kao svaka umjetna svjetlost u rijetko provjetrenom zraku. Gledajući oko sebe svijeće i njihovu mutnu, blijedu i nejasnu svjetlost, sat što nije otkucavao ure, požutjele i smežurane krpe vjenčane haljine, porazbacane po stolu i podu, i sam strašni lik gospođice Havisham, čiju je sablasnu sjenu vatra na zidu i na stropu uvećala, vidio sam u svemu ponovljenu sliku, što ju je moja mašta stvorila i sada pred mojim očima odrazila. Mislila odlutah u veliku odaju s druge strane hodnika, gdje je bio postavljen stol, i tu sam vidio svoju duševnu sliku tako rekavši ispisanu po naborima paučina na središnjem ukrasu stola, gmizanju pauka po stolnjaku, u trčkanju miševa, čija su majušna srca drhtala dok su bježali da se skriju iza zidne oplate, i u puzanju i zastajkivanju žohara po podu.

320

321

Prilikom ovog posjeta dogodilo se da su se Estella i gospođica Havisham porječkale. Bilo je to prvi put što sam ih vidio u zavadi.

Sjedili smo kraj vatre, kako sam to malo prije opisao, a gospođica Havisham još je uvijek držala Estellinu ruku pod svojom i grčevito stiskala njezinu šaku, kad se Estella poče malopomalo oslobađati njezina zagrljaja. Više no jedanput pokazala je već i prije gordu nestrpljivost, pa bi se moglo reći daje te znakove fanatične ljubavi samo podnosila, ali ih je nerado primala i uzvrćala.

— Sto! — uzviknu gospođica Havisham, sijevnuvši na nju očima — zar sam ti dojadila?

— Sama sam sebi malko dojadila — odvrti Estella, oslobađajući ruku i odmićući se do velike kaminske ograde, gdje je stala i zagledala se u vatru.

— Istinu reci, nezahvalnice! — vikne gospođica Havisham gnjevno, udarajući štapom o pod — dojadila sam ti.

Estella je savršeno mirno pogleda i ponovno spusti pogled na vatru. Njezin dražesni lik i lijepo lice izražavahu hladnokrvnu ravnodušnost prema razbuktalom bijesu one druge žene da je gotovo graničilo s o-krutnošću.

— Srce ti je od kamena! — usklikne gospođica Havisham. — Nemaš uopće srca!

— Sto? — zapita Estella, naslonjena na veliku kaminsku ogradu, ne mijenjajući svoje ravnodušno držanje i samo mićući očima. — Zar me vi prekoravate što nemam srca? Vi?

— A zar nije tako? — glasio je bijesni odgovor.

— Morali biste znati — reče Estella — da sam takva kakvom ste me vi učinili. Vas ide hvala, ali i pokuda; vi ste uzrok svih mojih uspjeha, ali i svih mojih neuspjeha; ukratko, gledajte me onakvu kakva jesam.

— O, pogledaj ti nje! Pogledaj ti nje! — vikala je ogorčeno gospođica Havisham. — Pogledaj ti nje, kako je tvrda srca i nezahvalna na samom ognjištu gdje sam je othranila! Gdje sam je privinula na svoje jadno srce, kada je još krvarilo od teških rana, i gdje sam je godinama obasipala nježnošću!

322

— Mogu bar u najmanju ruku reći da sve to nisam tražila — nato će Estella - jer u ono vrijeme jedva da sam i prohodala i znala govoriti. No što zapravo želite? Bili ste prema meni vrlo dobri, i sve što imam dugujem vama, ali — što zapravo tražite od mene?

— Ljubav! — odvrati druga.

— Imate je.

— Nemam! — zaniječe gospođica Havisham.

— Pomajko — odvrati Estella, uvijek jednaka u svojoj nehajnoj ljupkosti, uvijek mirna, dok je druga povisila glas, a onda ostala uvijek jednaka, odolijevajući provali srdžbe, ili izljevu nježnosti — pomajko, rekla sam da vam dugujem sve što imam. Sve što imam pripada vama. Kažite samo jednu riječ, i vratit ću vam sve što ste mi dali. Osim toga nemam ništa. Pa ako tražite od mene da vam dam ono što mi ni vi sami niste nikad dali, ne mogu učiniti nešto što nije moguće, ma koliko bila zahvalna i poslušna.

— Zar joj nikad nisam dala svoje ljubavi? — vikne gospođica Havisham, okrenuvši se u svome bijesu k meni. — Zar joj nisam dala svoju žarku ljubav, koja je sve to vrijeme bila bolno povezana ljubomorom i ljutim bolom? A ona tako sa mnom razgovara! Neka me nazove ludom! Neka me samo nazove ludom!

— Zašto da vas nazovem ludom — odvrati Estella — i to baš ja? Zar ima netko koji samo približno tako dobro poznaje vaše namjere kao ja? Zar ima netko koji samo približno tako točno zna kao ja kako vam je pamćenje dobro? Ja, koja sam sjedila kod toga ognjišta baš na toj istoj stoli-čici, što je još i sada tu pokraj vas, slušajući o čemu ste me poučavali i gledajući vam u lice, što je bilo tako čudno, a ja sam se njega tako bojala?

— Brzo si to zaboravila! — jadala se gospođica Havisham. — O tako si brzo zaboravila to vrijeme!

— O ne, nisam zaboravila - odvrati Estella. - Nisam zaboravila, već pohranila u svom pamćenju. Jesam li vas ikad iznevjerila u onom što ste me učili? Jeste li ikad opazili da sam vaše pouke zanemarila? Jeste li ikad doživjeli da sam pripustila ovamo išta — i do tace se svojih grudi — što ste vi zabranili? Budite pravedni prema meni!

323

— Tako ponosita, o tako ponosita! — jadala se gospođica Havisham, zagladujući objema rukama sijedu kosu što joj je padala u lice.

— A tko me je učio da budem ponosita? — zapita Estella. — Tko pohvalio kad sam naučila biti ponosita?

— Tako okrutna, o tako okrutna! — jadala se gospođica Havisham, poravnavajući kao maloprije svoju kosu.

— A tko me je učio da budem okrutna? - nastavi Estella. - Tko pohvalio kad sam naučila biti okrutna?

— Ali ponosita i okrutna prema meni! — gotovo cikne gospođica Havisham, ispruživši obje ruke. — Estella, Estella, o Estella — ponosita i okrutna prema meni!

Estella ju je časkom mirno promatrala kao da se čudom čudi, ali u nje nije bilo drugog znaka uzbuđenja, a kad je taj trenutak prošao, ponovno se zagleda u vatru.

— Ne mogu zamisliti — reče Estella dižući oči, pošto je časkom po-šutjela — zašto ste tako nerazboriti kad vam nakon duge odsutnosti dođoh u pohode. Nikad nisam zaboravila nepravde što su vam ih nanijeli, i tko je svemu krivac. Nikada nisam iznevjerila vas, ni vaše pouke. Nikada nisam pokazala bilo kakvu slabost, zbog koje bih se morala sama osuditi.

— Zar bi to bila slabost da mi uzvraćaš moju ljubav? - usklikne gospođica Havisham. — Pa da, naravno, ona bi to nazvala slabošću!

— Domišljam se — nato će zamišljeno Estella, pošto je opet časkom mirno i kao u čudu gledala gospođicu Havisham — da gotovo razumijem kako je do toga došlo. Da ste svoju pokćerku odgojili u mračnom zato-čenju ovih odaja, ne dopuštajući joj da ikada sazna da postoji danja svjetlost, pri kojoj ni jedan put nije vidjela vašeg lica — to da ste učinili, pa onda bilo iz kojeg razloga htjeli da shvati što je danja svjetlost i sve što je s njom u vezi, zar biste se razočarali i ljutili kad ne bi ništa shvatila?

Gospođica Havisham, podnimivši se rukama, prigušeno je stenjala i savijala se na stolici, ali nije odgovarala.

— Ili — reče Estella — a to je još bolji primjer, da ste je od samog početka, kad je počela misliti, svom energijom i uvjerljivošću misli učili

324

da postoji nešto kao danja svjetlost, ali da je samo zato stvorena da joj bude neprijatelj i zatornik, i da je treba uvijek mrziti, jer je vas uništila, a mogla bi zaslijepiti i nju ako se ne bude protiv nje borila — to da ste učinili, a onda zaželjeli daje iz bilo kojeg razloga kao nešto sasvim prirodno uvedete na danju svjetlost, a ona to ne bi mogla podnijeti — zar biste se razočarali ili ljutili?

Gospođica Havisham je sjedila i slušala (ili se samo tako činilo, jer joj nisam mogao vidjeti lica), ali još uvijek nije odgovarala.

— I zato — reče Estella — morate me primiti takvom kakvom ste me odgojili. To niti je moj uspjeh, niti moj neuspjeh, ali oboje zajedno — to sam ja.

Gospođica Havisham se, ne znam ni sam kako, smjestila na podu među izbljedjelim vjenčanim ostacima, što su bili po njemu razasuti. Iskoristih taj trenutak — što sam ga već spočetka tražio — da izađem iz sobe, i daviš rukom znak Estelli, zamolio je da pripazi na gospođicu Havisham. Kad sam izlazio, Estella se još jednako naslanjala na veliku kaminsku ogradu na istom mjestu, gdje je sve to vrijeme stajala. Sijeda kosa gospođice Havisham bila se prosula po podu među ostalim vjenčanim olupinama, pružajući žalostivu sliku.

Potištena sam srca hodao više od sata po dvorištu, pivovari i zapuštenom vrtu, obasjanom zvjezdanom svjetlošću. Kad sam se napokon odvažio vratiti u sobu, našao sam Estellu gdje sjedi uz koljeno gospođici Havisham, zakrpavajući s nekoliko uboda igle poderine što su se raspadale, a koje su me često podsjećale na izbljedjele krpe starih zastava koje sam vidio visjeti u katedralama.

Poslije smo se Estella i ja kartali kao nekad — samo što smo sada bili vješti i igrali neke francuske igre — i tako je prošla večer, te podoh na počinak.

Ležao sam u zasebnoj kući s druge strane dvorišta. To je bilo prvi put što sam prenoćio u kući Satis, ali san nikako da mi dođe na oči. Proganjale su me bezbrojne gospođice Havisham. Ona je bila s ove strane jastuka, pa s druge strane, kod uzglavlja postelje, do nogu, iza odškrinutih vrata sobe za odijevanje, u njoj, u sobi nad njom i u onoj

325

pod njom — svuda i svagdje. Na kraju krajeva, kad se noć polako do-šuljala do blizu dva sata, osjetio sam kako nikako ne mogu naći počinka na svome ležaju i da moram ustati. Stoga se

digoh, obukoh, prodori dvorištem u dugi kameni hodnik s namjerom da odem u izvanje dvorište, da se tamo prošetam i smirim. No tek što stupih u hodnik, utr-nuh svijeću, jer ugledah gospođicu Havisham kako promiče poput sablasti i tiho jeca. Podoh za njom u izvjesnoj udaljenosti i vidjeh kako se uspinje stepenicama. U ruci je držala golu svijeću, koju je vjerojatno bila izvadila iz jednog svijećnjaka u svojoj sobi, te mi se pri toj svjetlosti pričinila sasvim sablasna. Stojeći na dnu stubišta, osjetih zadah plijesni što je dopirao iz odaje gdje je bila priređena vjenčana gozba, ali ne opa-zih da je otvorila vrata. Čuo sam kako po njoj hoda i prelazi u svoju sobu, pa opet natrag u onu odaju, a pritom neprestano jeca. Poslije nekog vremena pokušao sam izaći i vratiti se, ali nisam mogao ni jedno ni drugo, dok se nisu pojavili prvi traci svitanja i pokazali mi kuda da stavim ruke. Sve to vrijeme, kad god bih se približio stubištu, čuo sam tapkanje njezinih koračaja, vidio kako gore zamiče svjetlost i čuo njezino neprestano tiho jecanje. Sutradan se nisu prije našega odlaska ponovile razmirice između nje i Estelle, niti ikada više u sličnim prilikama; a bilo ih je, koliko se barem sjećam, u svemu četiri. Ni u vladanju gospođice Havisham prema Estelli nije došlo ni do kakvih promjena, osim što se, po mom mišljenju, njezinim dosadašnjim značajnim osobinama pridružio sada još i neki strah.

Nemoguće je okrenuti list u knjizi moga života, a da prije ne spomenemo ime Bentlevja Drummllea, jer kad bi bilo moguće, ja bih to vrlo rado učinio.

Prilikom jednog obaveznog sastanka Zeba, na kojemu su se po običaju učvršćivali osjećaji dobroga drugarstva kroz opće neslaganje, predsjedatelj je Zeba pozvao na red čitav Lug zato što gospodin Drummlle nije još nazdravio ni jednoj dami, a to je prema strogim društvenim pravilima spomenuti ptić imao učiniti, jer je toga dana na njemu bio red. Pričini mi se da se nekako gadno kesi na mene, dok su vrčevi kružili, no budući da se nismo baš suviše voljeli, nije u tome bilo ništa

326

naročito. Kako li sam se neugodno iznenadio kad je pozvao društvo da pozdrave izabranicu njegova srca — Estellu!

— Koju Estellu? — zapitah.

— Ne tiče vas se — odvrati Drummlle.

— Estellu iz... ? - nato ću ja. - Dužni ste da nam kažete odakle je vaša dama. - A to mu je kao Zebi zaista bila dužnost.

— Iz Richmonda, gospodo — dodade Drummlle, ne obazrevši se na me — ljepotica kojoj nema ravne.

— Baš taj glupi ništavac mnogo zna o ljepoticama, kojima nema ravnih! — došapnuh Herbertu.

— Poznajem damu — dobaci mu Herbert preko stola pošto su svi ispili čaše u njezino zdravlje.

— I ja je poznajem - nadometnuh užarena lica.

— Uistinu? — začudi se Drummlle. — Oh, gospode!

To je bio jedini odgovor — osim da razbije čaše ili tanjure — što je ta grdosija mogla u takvoj ili sličnoj prilici da daje, no mene je toliko razbjesnio kao daje odgovor bio naoštren zagrižljivom duhovitošću, te sam smjesta ustao i izjavio kako držim da je velecijenjena Zeba samo zbog svojega bezobrazluka doletjela u taj Lug — uvijek smo upotrebljavali da »Zebe dolijeću u Lug« kao pristalu primjenu parlamentarnog izričja — doletjela, dakle, u taj Lug da bi nazdravila dami, o kojoj mu ništa nije poznato. Gospodin Drummlle nato skoči te me upita što mislim time reći, na što sam mu kratko odbrusio i odgovorio kako vjerujem da zna, gdje će me naći.¹

Je li moguće da se u jednoj kršćanskoj zemlji prijeđe preko toga, a bez krvava obračuna, o tome je među Zebama vladalo podvojeno mišljenje. Svakako se debata o tom pitanju tako

zaoštrila da je najmanje još šest volecijenjenih Zeba reklo drugoj šestorici kako vjeruju da im je poznato gdje će njih naći. No konačno bi odlučeno (budući da je Lug bio ujedno i Časni sud) da gospodin Pip kao džentlmen i Zeba treba izjaviti žaljenje, »što se nije znao obuzdati i pao u vatru«,

1 To jest: gdje me mogu naći njegovi svjedoci da me izazovu na dvoboj. - Prev.

327

ukoliko bi gospodin Drummle mogao od strane te dame iznijeti i najmanji pismeni dokaz, iz kojeg bi proizlazilo da ga ima čast poznavati. Bilo je dogovoreno da se taj dokaz mora podnijeti sutradan (kako se ne bi goruće pitanje naše časti ohladilo zbog odlaganja); i drugi se dan Drummle pojavio s kratkim, uljudno napisanim priznanjem Estelle da je imala čast već poviše puta s njime plesati. Tada, naravno, nisam drugačije mogao, nego izjaviti žaljenje »što se nisam znao obuzdati i pao u vatru«, te sam bio prisiljen odustati od svake pomisli da protivnika izazovem na dvoboj. Drummle i ja siktali smo jedan na drugoga od bijesa cijeli jedan sat, dok se Lug zapleo u svakojaka proturječja bez glave i repa te konačno izglasao da se nazdravi drugarskim osjećajima, koji su tako lijepo i začudnom brzinom uhvatili korijena među članovima.

Pričam sve to onako olako, ali za mene to nije bilo baš tako lako. Nemam riječi kojima bih mogao iskazati koliko me je boljela pomisao da je Estella pokazala ma i najmanju simpatiju prema ovom svakog prezira vrijednom, nespretnom, mrzovoljnom, glupom klipanu, koji je bio daleko ispod svake prosječnosti. Još sam i dandanas uvjeren da samo iz plemenitih pobuda i nesebične ljubavi prema Estelli nisam mogao podnijeti pomisao da je bilo u kakvoj vezi s tim nitkovom. Nema sumnje da bih se nesretnim osjećao da je bilo prema kome pokazivala neke simpatije, no bio bih manje nesretan da je predmet njezine pažnje bio nje dostojniji.

Nije mi bilo teško saznati, kao što sam zaista brzo i saznao, da joj je od nekog vremena Drummle bio vazda za petama i da mu ona to nije branila. Nije dugo potrajalo, i on ju je stao neprestano slijediti, pa smo se nas dvojica svakog dana susretali. On je nekako nedotupavno i tvrdoglavo u tome ustrajao, a jednako i Estella; čas bi ga hrabrila, čas ostavljala bez svake nade; sad bi mu se gotovo umiljavala, sad gotovo otvoreno pokazivala svoj prezir; čas bi se prema njemu vrlo prijateljski vladala, čas se gradila kao da ga se jedva i sjeća.

Pauk je, kako ga je gospodin Jagers nazvao, bio međutim navikao strpljivo čekati u zasjedi kao pravi pauk. Usto je imao tvrdoglavo pov-

328

jerjenje u novac i u svoju odličnu obitelj, što bi mu ponekad dobro poslužilo — nadomještajući mu nedostatak smišljenosti i odlučnosti. I tako je Pauk nepopustljivo i mrko bdio nad Estellom i odagnao s njezina puta mnoge druge vrednije primjerke svoga roda, te bi često raširio svoje krake i mahom se u pravi čas pred njom stvorio.

Prilikom neke društvene plesne zabave (u ono su vrijeme posvuda običavali priređivati javne plesove), gdje je Estella svojom ljepotom u zasjenak bacila sve ostale ljepotice, taj se klippan Drummle bio tako uz nju prikrio, a ona ga tako strpljivo podnosila, da sam odlučio s njom povesti riječ o njemu. Ugrabih prvu priliku, dok je čekala na gospodu Brandlev da je otprati kući i dok je sjedila podalje od ostalih između nekog cvijeća, spremna na odlazak. Bio sam u njezinu društvu, jer sam je gotovo uvijek pratio na takve priredbe i odanle kući.

— Jeste li se umorili, Estella?

— Prilično, Pipe.

— I mora da ste se umorili.

— Recite radije da se ne bih smjela zamoriti, jer moram još napisati redovni izvještaj za kuću Satis prije nego legnem na počinak.

— Izvještaj o noćasnjem uspjehu? - upitah. - Zaista vrlo bijedan uspjeh, Estella.
 — Kako to mislite? Uopće ne znam da sam postigla neki uspjeh.
 — Estella - rekoh - pogledajte onog svata tamo preko u uglu, koji gleda ovamo na nas.
 — Zašto da gledam? — zapita Estella ne gledajući onamo nego u mene. - Sto ima na tom svatu tamo na uglu - da se poslužim vašim riječima - da bih ga trebala pogledati?
 — Da, zaista, upravo to vas htjedoh zapitati — odvratih. — Jer je čitavu večer letio za vama.
 — Moljci i svakovrsna gamad lete oko upaljene svijeće — otpovrnu Estella bacivši na nj pogled — ali se svijeća od toga ne može obraniti!
 — Da, svijeća ne može - potvrdih - ali zar ni Estella?
 — Pa — nasmije se te će, pošto je časak pošutjela — možda. Da. Kako god hoćete.
 329

- Ali, Estella, ta slušajte što vam govorim. Teško mi je kad gledam kako potičete nade u čovjeka kakav je Drummle, kojega svi preziru. Znae da ga preziru.
 -Pa?
 - Znae da mu je duša isto tako ružna kao i vanjšina. Pun je mana, naprasit, glup i mračan tip.
 - Pa? — opet će ona.
 - Znae da su mu jedine odlike - novac i smiješno rodoslovlje šu-pljoglavih predaka; je li tako?
 - Pa? - ponovno zapita, a svaki put kad bi to rekla, njezine su se divne oči sve jače širile. Da bih svladao teškoću, što mi ju je zadavala tom jednoslovčanom riječju, preuzeo sam je od nje i ponovio odlučnim naglaskom: — Pa! Pa to je baš ono što me toliko muči. Da sam međutim mogao zamisliti daje poticala nade u Drummlea s namjerom da mene - baš mene - muči, bilo bi mi odlanulo; no ona mi je, po svom običaju, stavila do znanja da mogu potpuno odbaciti tu pomisao.
 - Pipe - produži, prelazeći pogledom po čitavoj dvorani - ne budite tako ludi da vas to muči. To bi možda drugima moglo zadavati muke, a možda sam to s tom namjerom i učinila. No suviše je o tome gubiti riječi.
 - Da, suviše je - otpovrnuh - jer ne mogu podnijeti da ljudi govore: »Gle, kako se ponižava, razbacujući se svojim dražima i čarima zbog običnog prostaka, najgoreg u čitavom skupu!«
 - Ja to mogu podnijeti — dobaci Estella.
 - O Estella, ne budite tako ponosni i nepopustljivi.
 - Sad mi govorite da sam ponosna i nepopustljiva! — usklikne Estella i zalama rukama. -A čas prije rekoste mi da se ponižavam zbog jednog prostaka!
 - Nema sumnje da to činite - brzo joj upadoh u riječ -jer sam vidio da ste mu baš večeras dobacivali poglede i osmijehe s kakvima nikad niste usrećili — mene.
 330

- Zar dakle hoćete - zapita Estella, okrenuvši se iznenada k meni, čvrsta i ozbiljna, da ne kažemo srdita pogleda — da vas obmanem i uhvatim u stupicu?
 - Zar ga, Estella, obmanjete i spremate mu stupicu?
 - Da, i još mnoge druge - sve osim vas. Evo gospođice Brandlev. Ne ću više ništa reći. A sada, pošto sam napisao poglavlje o temi koja je ispunjavala moje srce i zadavala mu boli i samo boli, nesmetano prelazim na događaj, koji je već dulje vrijeme nada mnom lebdio, a koji se pripremao mnogo prije no što sam znao da na svijetu postoji Estella, još u danima kada je njezina dječja pamet bila unakažena pogubnim zahvatima gospođice Havisham. Tešku su kamenu ploču, koja se prema kazivanju istočnjačke priče imala svaliti na raskošni ležaj u punom jeku pobjedničkog slavlja, polako izvukli iz kamenoloma; na milje su daleko polako izdubli žli-jeb za uže što će ploču držati; ploču polako povukli uvis i namjestili u krov; pričvrstili uže i provukli ga nekoliko milja daleko kroz užlje-binu do velikog željeznog koluta.

Sve je bilo pomno i s velikim marom izvedeno, a kada kucnu čas, probudiše u gluho doba noći sultana, dadoše mu u ruke naoštrenu sjekiru, kojom je trebalo odsjeći uže od velikog željeznog koluta: sultan zamahnu, uže se razdvoji i odletje, a kamena ploča pade. Tako se i sa mnom dogodilo. Sve su pripreme u blizini i daleko od mene bile dovršene i bile usmjerene prema jednom cilju; pa kad je kucnuo čas - udarac pade i strop se moje tvrde svali na mene.

39. POGLAVLJE

Bile su mi dvadeset i tri godine. Od mojega je dvadeset i trećeg rođendana prošla nedjelja dana a da nisam više ni jedne riječi čuo koja bi me poblize uputila u tajnu mojih velikih očekivanja. Proteklo je više od godine dana otkada smo napustili Barnard's Inn i nas-
331

tanili se u Templeu'. Sobe su nam bile u Garden Courtu, dolje uz rijeku.

Gospodin Pocket i ja razvrgli smo prvobitni odnos, premda smo i dalje ostali dobri prijatelji.

Usprkos svojoj nesposobnosti da se u ma čemu ustalim - nadam se da je to bilo samo posljedica toga što je pitanje mojih sredstava bilo nestalno i nezavršeno — ipak sam volio knjigu, te sam čitao svaki dan po nekoliko sati. Herbertov je posao i dalje dobro napredovao, a kod mene je sve bilo onako kako sam opisao na kraju prijašnjeg poglavlja.

Herbert je poslom otputovao u Marseilles. Bijah sam i osjećah sjetu usamljenosti. Malodušan i plašljiv, jer sam već dugo živio u nadi da će sutra ili iduće nedjelje sve prepreke biti uklonjene s puta, i svaki put se nanovo razočarao, mnogo mi je nedostajalo radosno lice prijatelja, koji je vazda bio spreman odgovarati na moja pitanja.

Vrijeme je bilo odvratno: bura i vlaga, bura i vlaga, i blata, blata, mnogo blata u svim ulicama. Nad Londonom se dan za danom vukla teška maglena koprena s istoka, pa i sad se još povlačila kao da se tamo vječno komeša čitav kaos oblaka i vjetrova. Nenadani su zapuši vjetra tako bjesnjeli da su s visokih zdanja u gradu pootkidali olovne krovne ploče, a na selu poobarali stabla i porastrgali platnena krila vjetrenjača, dok su s morske obale stizali kobni glasovi o brodolomu i smrti na pučini. Ovo su mahnitavanje vjetra popratili silni pljuskovi kiše, a dan koji se upravo bio ugasio, kad sam sjeo da čitam, bio je gori od svih ostalih.

Od toga je vremena Temple bio pregrađivan, i sada više ne izgleda tako usamljen kao nekad, niti je tako izložen rijeci. Stanovali smo na najvišem katu posljednje kuće, a vjetar, koji je hujao s rijeke, ove je noći potresao kućom kao da tutnji paljba iz topova ili hući razbješnjelo more. Kada se s vjetrom oborila i kiša te stala bubnjati o prozorska okna, činilo mi se, kad sam u njih upro oči, kao da se nalazim navrh

1 Londonski Temple je nekoć bio sjedište viteškog reda Templara (osnovan 1119., ukinut 1312.), zatim sjedište dvaju pravničkih kolegija. - Prev.

332

svjetionika o koji se sa sviju strana razbija razulareni bijes oluje. S časa na čas prokuljao bi dim kroz otvor kamina kao da se boji napustiti kuću po tom noćnom nevremenu. Kad sam otvorio vrata i pogledao na stubište, vidio sam da su svjetiljke utrnutе; a kad sam, zaklonivši lice rukom, zavirio kroz crne prozore (nisam ni pomisliti smio da ih imalo odškrinem kraj takva vjetra i pljuska), vidio sam da su i dvorišne svjetiljke ugašene. Svjetiljke po mostovima i na obali jezivo su treperile, dok je vjetar zanosio plamene jezike od vatre ugljena na teglenja-cima poput užarenih crvenih krpa u kiši.

Čitao sam, sa satom na stolu, namjeravajući zaklopiti knjigu u jedanaest sati. Kad sam je zaklopio, ure na katedrali sv. Pavla i na mnogim drugim crkvama u Citvju otkucavale su jedanaest, neke u sav glas, neke tiše, a neke kao da ih prate. Vjetar je čudno razbijao zvukove, a ja osluškivao i mislio kako ih vjetar napada i kida, kad začuh bat koraka po stepenicama.

Nije važno zbog kakve sam se lude pomisli nervozno lecnuo, te sam lupkanje koraka doveo u vezu sa svojom pokojnom sestrom. To je trajalo samo časak, a onda sam ponovno oslušnuo i

čuo kako se koraci, dolazeći bliže, spotiču. Sjetivši se, da su svjetiljke na stubištu utrnute, dohvati svjetiljku za čitanje te izadoh na hodnik. Ma tko bio, što se nalazio dolje, sada je stao, ugledavši moju svjetiljku, i sve je utihnulo.

— Netko je dolje, zar ne? — povikah gledajući niz stepenice.

— Da — ozva se odozdo iz mraka nečiji glas.

— Koji kat tražite?

— Najgornji. Gospodina Pipa.

— Ja sam taj. Zar se nešto dogodilo?

— Ništa se nije dogodilo — odvrti glas, i čovjek se nastavi uspinjati. Stajao sam nad ogradom stepenica s ispruženom svjetiljkom, a on je

polako ulazio u krug moje svjetiljke. Bila je to svjetiljka sa sjenilom, koja služi samo kod čitanja, i krug je njezine svjetlosti bio vrlo malen tako da je neznanac bio samo načas

osvijetljen. U tom sam mu trenu vidio lice, za mene strano, okrenuto prema meni, kako u me gleda s nekim nerazumljivim ganućem i veseljem.

333

Kako se čovjek naprijed pomicao, pomicao sam i ja svjetiljku te sam razabrao da nije bio oskudno odjeven, samo da mu je odijelo grubo kao u putnika na pomorskom putovanju, kosa čeličnosive boje, i da će mu biti oko šezdeset godina. Bio je mišičav, čvrstih nogu, lica preplanula od sunca i ogrubjela od nevremena. Kad se uspeo na pretposljednju i posljednju stepenicu, obojicu nas je zahvatila svjetlost, pa sam se zabezknuo vidjevši kako pruža prema meni obje ruke.

— Molim, što izvolite? — upitah.

— Sto izvolim? — ponovi zamišljeno i oklijevajući. — O da. Ako dopustite, objasnit ću vam po što sam došao.

— Želite li ući?

— Da — odvrti — želio bih ući, mladi gospodine.

Moje je pitanje bilo prilično neprijazno, jer mi baš nikako nije bilo po čudi što se njegovo lice tako blaženo sjajilo kao da me prepoznaje. To mi nije bilo po čudi, jer se po tome moglo naslutiti da očekuje kako ću se i ja poveseliti tome susretu. Uveo sam ga u sobu, iz koje čas prije izadoh, stavih svjetiljku na stol i zamolih ga, što sam uljudnije mogao, da mi kaže što želi.

Ogledavao se neobično čudno po sobi. S lica mu se odražavalo iznenađenje i radost, kao da i sam ima zasluga za sve čemu se divi — pa skine grubu kabanicu i šešir. Tada opazih da mu je tjeme smežurano i ćelavo i da mu je duga, čeličnosijeda kosa izrasla samo na sljepoočicama. No nisam ništa vidio po čemu bih mogao naslutiti tko je. Baš naprotiv, čas zatim sam uočio kako je ponovno pružio ruke prema meni.

— Sto zapravo želite? — zapitah u dvoumici, da nije možda lud.

Spusti pogled i desnicom protare glavu. — Čovjek se razočara — progovori promuklim, prepuklim glasom — pošto je u dalekoj tuđini taj čas očekivao i najzad stigao kud ga je srce vuklo. Ali niste vi krivi - ni vi ni ja. Za pola ću vam minute sve reći. Molim vas, samo pola minute.

Sjeo je na stolicu ispred vatre, pokrivši čelo svojim velikim od sunca pocrnjelim i žilama ispruganim rukama. Tad sam ga pažljivo promatrao i kao da mi je nešto na njemu bilo poznato, ali ga ipak ne mogoh prepoznati.

— Nema tu nikoga? - zapita, pogledavši preko ramena.

A ja njemu nato: — Zašto to pitate vi, stranac što u to doba noći dolazi u moj stan?

— Mudra glavica — odvrati, mašući glavom nekom namjernom sr-dačnošću, koja mi je bila sasvim nerazumljiva, a u isti me mah neobično ljutila - eh, baš mi je drago što ste postali takva mudra glavica! No nemojte me dati zatvoriti, jer biste se poslije ljuto pokajali. Odustao sam od namjere, koju je pogodio, jer sam ga — prepoznao. Ni sada još nisam otkrio na njemu ništa poznato, ali ipak sam ga — prepoznao! Da su vjetar i dažd pomeli sve protekle godine i sve što se otad dogodilo, i bacili nas na grobište, gdje smo se prviput našli licem u lice u tako nejednakom položaju, ni onda ne bih bio jasnije prepoznao svoga robijaša, no što sam sada kad je sjedio na stolici pred vatrom. Nije bilo potrebno da izvadi i da mi pokaže turpiju, niti da uzme rubac i sveže oko glave; nije se trebao rukama obujmiti i grijati promrzlo tijelo, ni da dršćući prošeta po sobi, osvrćući se za mnom — pa da ga prepoznam. Prepoznao sam ga prije no što mi je tako pomogao, iako čas ranije još nisam ni slutio tko je. Vрати se do mjesta gdje sam stajao, i ponovno pruži obje ruke prema meni. Ne znajući što da radim — jer sam bio tako zapanjen, da sam izgubio prisebnost - protiv volje prihvatim njegove ruke. On ih usrdno stegne, prinese k usnama, poljubi, i nije ih ispuštao.

— Bio si tako plemenit, mali moj — započne. — Plemeniti Pip! I ja to nikad nisam zaboravio!

Kako se sada u svome vladanju izmijenio, te se činilo da će me i zagrliti, stavih mu ruku na prsi da bih ga držao podalje od sebe.

— Stanite! — rekoh. — Pustite to! Ako ste mi zahvalni zbog toga što sam učinio kao malo dijete, nadam se da ste iz zahvalnosti prema meni stali živjeti poštenim životom. Ako ste se došli zahvaliti, to nije bilo potrebno. No vi ste me međutim ipak pronašli, i zato mora da u vama ima nešto dobro kad ste osjetili potrebu da ovamo dođete, i stoga vas ne tjeram od sebe. Ali zacijelo ćete shvatiti da - ja ...

334

335

I

Njegov je ukočeni pogled, uperen u mene, toliko zaokupio moju pažnju da su mi riječi zamrle na jeziku.

— Rekao si — nato će on, pošto smo se časkom šutke motrili — rekao si da ću zacijelo shvatiti — a što ću ja zacijelo shvatiti?

— ... kako ne želim obnoviti ono davnašnje slučajno poznanstvo pod tim izmijenjenim prilikama. Drago mi je što mogu vjerovati da ste se pokajali i promijenili prijašnji način života. Drago mi je što vam to mogu reći. Drago mi je što ste mislili da mi morate zahvaliti, pa ste se vratili da to učinite. No naši se putovi ipak razilaze. Prokisli ste, a bit će da ste i umorni. Hoćete li nešto popiti prije nego što odete?

Razriješio je svoj vratni rubac i stajao promatrajući me oštrim pogledom i grickajući rogalj rupca. — Mislim — odgovori jednako držeći rogalj u zubima, netremice gledajući u mene — mislim da hoću nešto popiti prije no što odem, i hvala ti.

Na stoliću se nalazio poslužavnik s pićem. Donio sam ga k stolu kraj vatre i pitao ga što želi popiti. On se bez ijedne riječi dotače jedne boce, i ne gledajući je, a ja mu namiješah malo ruma s vrelom vodom. Nastojao sam da mi pritom ne dršću ruke, dok se je zavalio u naslonjač i još uvijek držao u zubima dublji zaprljani kraj rupca — očito na nj sasvim i zaboravivši — ali je tako svoj pogled bio upiljio u me da sam teško svladavao drhtanje ruku. Kad sam napokon postavio preda nj čašu, začudih se kad vidjeh da su mu oči zalivene suzama. Sve dotad sam stajao da bih mu time jasno pokazao želju neka što prije ode. Videći raznježena namjernika, i ja sam se bio raznježio i osjetio trunak pokajanja. — Nadam se — rekoh, brzo usuvši malo i sebi u čašu, primaknuv još jednu stolicu do stola — da ne ćete pomisliti kako sam baš sada htio biti surov prema vama. To mi nije bila namjera, pa zato oprostite, ako sam bio. Želim vam svako dobro i sreću!

Kad sam čašu prinio ustima, začuđeno pogleda u rogalj rupca, što mu je ispao iz usta kad ih je otvorio, pa ispruži ruku. Prihvati čašu, gucne, te prijede rukavom preko očiju i čela.

Zapitah ga: — Kako živite?

336

— Imao sam tamo u novom svijetu farmu ovaca, bio stočar i usto još svašta drugo — odvrati

— tamo, onkraj mora, mnogo tisuća olujnih milja daleko odavle.

— Nadam se da ste imali uspjeha?

— Uspio sam da je pravo čudo. I drugi pođoše sa mnom u svijet pa uspješe, ali ni jedan tako kao ja. Pročuh se sa svojih uspjeha.

— Drago mi je da to čujem.

— Nadao sam se da ćeš to reći, mali moj!

Ne zaustavljajući se da bih shvatio smisao tih riječi, kao i ton kojim su bile izrečene, svrnem na drugu temu, koja mi je taj čas došla na pamet.

— Jeste li ikad vidjeli glasnika što ste mi ga poslali — zapitah — otkako ste mu povjerali onu dužnost?

— Nikad mi nije došao pred oči. Tome se nisam mogao ni nadati.

— Izvršio je vjerno svoj zadatak i izručio mi dvije novčanice od po jedne funte. Tada sam, kako znate, bio siromašan dječarac, pa je to za mene bio gotovo mali imutak. No poput vas, i ja sam odonda uspio, i zato ćete mi dopustiti da vam ih vratim. Moći ćete njima nekom drugom siromašnom dječaku pomoći. — Izvadih novčanik.

Promatrao me je kako sam novčanik stavio na stol i otvorio ga, a promatrao me i onda kada sam izlučio dvije novčanice od po jedne funte. Bile su nove i čiste, a ja sam ih zagladio na stolu i preko stola njemu pružio. Svejednako u me gledajući, stavi jednu na drugu, savi ih po duljini, zatim ih malo zavrne, pa zapali na plamenu svjetiljke, a pepeo strese na poslužavnik.

— Ako mi dopustiš — reče zatim sa smiješkom, nalik na mrštenje, i s mrštenjem, nalik na smiješak - bit ću tako slobodan da te pitam kako si uspio otkad smo se ti i ja sreli u onim močvarama gdje smo drhtali na ledenom vjetru?

— Kako? -Eh!

Iskapi čašu, ustane i stane kraj vatre, naslonivši se teškom, od sunca pocrnjelom rukom na kaminsku policu. Jednu nogu stavi na rešetku

337

da bi je osušio i ugrijao, a promočena cipela poče se pušiti. No nije gledao ni u mene, ni u vatru. I tek tada sam počeo drhtati.

Kad su mu se usne rastvorile te sam smogao nekoliko jedva čujnih riječi, silio sam se da mu kažem (iako mu to nisam mogao sasvim objasniti) kako treba da naslijedim imutak.

— A smije li ovakav ološ kao ja upitati — kakav imutak? Prezajući promucah: — Ne znam.

— A smije li ovakav ološ kao ja upitati čiji imutak? Ponovno promucah prezajući: — Ne znam.

— A kako bi bilo da pokušam pogoditi — produži robijaš — koliki je tvoj dohodak otkako si postao punoljetan? Prvi je broj - pet?

Dok mi je srce neskladno lupalo kao udarci teška bata, skočih sa stolice i stajah, uhvativši se jednom rukom za naslon, sav smućen, gledajući u njega.

— Sto se tiče skrbnika — nastavi — jer trebalo je da tu bude neki skrbnik ili nešto slično dok si bio još maloljetan, možda je to neki odvjjetnik? A sada, da vidimo koje je početno slovo imena toga odvjjetnika. Da nije možda J?

Pred očima mi je sinula čitava istina o mome položaju, a sva razočaranja, opasnosti, sramota i svakojake posljedice srušile su se na me takvom silinom, te sam od toga bio tako smrvljen, da sam jedva hvatao dah.

— Zamisli — produži — da je davalac naloga toga odvjetnika, čije ime započinje sa J., a ime mu je možda Jagers — zamisli da je doputovao preko mora u Portsmouth, te se tamo iskrcao i zaželio doći k tebi. Gas prije si rekao: »No vi ste me međutim ipak pronašli.« No, dakle, da ti rečem kako sam te pronašao? Pa, pisao sam iz Portsmoutha nekome u London da mi javi tvoju adresu. Kako se dotični zove? Pa, Wemmick.

Ne bih mogao ni riječi izustiti da mi se radilo i o glavi. Stajao sam s jednom rukom na naslonu stolice, a s drugom na prsima, gdje me je nešto davilo kao da ću se ugušiti — stajao sam tako i smučeno gledao u njega, grčevito se uhvativši za stolicu, jer se sve oko mene stalo okretati i prevrtati. On me pridrža, dovuče do sofe, podmetne mi jastuke

338

i spusti se preda mnom na koljeno i posve mi se unese u lice licem, što sam ga tako dobro poznao i pred kojim me jeza hvatala.

— Da, Pipe, mali moj, ja sam od tebe stvorio džentlmena! Ja sam to učinio! Onda sam se bio zakleo, ako se ikad dočepam jedne gineje — bit će tvoja. Poslije sam se zakleo, ako ikad špekulacijama namlatim novaca — bit će tvoj. Teško sam živio da ti uzmogneš lako živjeti. Radio sam najteže poslove, samo da ti ne urebaš raditi. Pa što zato, dragi moj mali? Zar ti ja zbog toga govorim da mi budeš zahvalan? O, nipošto. Govorim to da znaš daje ono pašče sa smetišta, za kojim su podigli hajku, a ti ga od gladi spasio, sačuvalo glavu i dotjeralo dotle daje moglo od nekoga stvoriti džentlmena — a ti, Pipe, ti si taj!

Tako sam se zgrozio od došljaka, toliko se njega bojao, a bio mi je toliko odvratn da sam pred njime jače ustuknuo nego da je bio strašna zvijer.

— Pogledaj, Pipe. Ja sam ti kao drugi otac. Ti si mi kao sin — više od rodenog sina. Štedio sam novac samo da bi ti imao što trošiti. Kada sam živio kao najmljeni pastir u usamljenoj kolibi i nisam vidio čovječjeg lica, već samo ovčje glave, te sam najzad bio već i zaboravio kako izgleda lice muškarca ili žene, uvijek mi je bilo pred očima tvoje lice. Koliko sam puta bacio nož dok sam ručao ili večerao, te rekao: »Evo mog malog, i on gleda u mene dok jedem i pijem!« Vidio sam te često ondje, često, i tako živo kao što sam te gledao onda u zamagljenoj močvari. »Ubio me Bog« — rekao sam svaki put — i izišao da to ponovim pod vedrim nebom — »ako se ikad dočepam slobode i novca i od maloga ne učinim džentlmena!« I učinio sam ga džentlmenom. Ta pogledaj se samo, mali moj! Gledaj te sobe, u kojima bi mogao lord stanovati! Lord? Eh, razbacivat ćeš se novcima i s lordovima se kladiti, a imat ćeš ih više od njih!

Govorio je tako strastveno i s toliko pobjedničkog uvjerenja, a znajući da sam gotovo izgubio svijest, nije ni opazio kako me se doimaju njegove riječi. To mi je bila jedina, iako malena utjeha.

— Pogledaj, mali moj! — produži, izvukavši mi sat iz džepa i okrećući prsten na mojoj ruci prema sebi, dok sam se odmicao od njegova do-

339

dira, kao da me se guja dotakla - zlatan sat, i prava ljepota; to je valjda znak da si pravi džentlmen! Dijamant, sav optočen rubinima: i to mora da je znak da si pravi džentlmen! Pogledaj odijelo, ljepše ne bi mogao nabaviti! Pa i tvoje knjige — doda, ogledavajući se po sobi — na stotine ih se gomila po tim pustim policama, i sve ih čitaš, je li tako? Vidjeh da si čitao kada sam ulazio. Ha, ha, ha! Sve ćeš ti to meni naglas čitati, dragi moj mali! A bude li što na stranom jeziku, što ne razumijem, s tobom ću se ponositi kao da sam sve razumio.

Opet je uhvatio obje moje ruke i prinio ih usnama, dok se meni ledila krv u žilama.

— Ne napreži se, ništa ne govori, Pipe — reče pošto je opet prešao rukavom preko očiju i čela, a ja začuo krkljanje u njegovu grlu, što sam tako dobro upamtio. Bio mi je to strasniji što je sve to govorio s najvećom ozbiljnošću. — Bit će najbolje da se samo odmaraš, dragi moj

mali. Ti nisi tako priželjkivao taj čas kao ja, nisi bio na to spreman kao ja. Pa zar ti nikad nije palo na pamet da bih to mogao biti ja?

— O ne, ne, nije nikad - promrmljam - nikad, nikad!

— No, eto vidiš, ipak sam to h'lo ja. I nitko o tome ništa ne zna, samo ja i gospodin Jagers.

— I više nitko? — upitah.

— Ne - potvrdi, začuđeno me pogledavši - ta tko bi? A postao si baš naočito momče, dragi moj mali! A nisi li se već zagledao u nečije krasne oči — a? Postoji li negdje par krasnih očiju, na koje ti je mило pomišljati?

O Estella, Estella!

— Tvoje će biti, dragi moj mali, ako ih za novac možeš kupiti. Ne velim da ih džentlmen kao ti ne bi mogao i sam osvojiti, ali novac će ti ipak pomoći, dragi moj mali. Ali sada da dovršimo priču. Kada sam živio kao pastir u kolibi, moj mi je gazda (kad je umro, a bio je isto što i ja) ostavio svoj novac, i ja postah slobodan i počeh na svoju ruku raditi. Posvuda sam imao uspjeha. A svaki svoj uspjeh postizavao sam za tebe. »Neka Gospod upropasti moj posao«, govorio sam svaki put kad bih nešto započeo, »ako to ne učinim za moga dječaka!« I sve mi

340

je divno polazilo za rukom. Kao što sam ti maloprije rekao, postao sam zbog tebe slavan. Ono što mi je moj gazda ostavio, i zarada prvih godina rada, to je bio novac što sam ga najprije poslao — a sve za tebe — gospodinu Jagersu, kad te je prvi put potražio, kako sam ga uputio u svome pismu.

O, da nikad nije došao! Da me je barem ostavio u kovačnici — nimalo zadovoljna, ali ipak, prema danas, sretna!

— A onda, dragi moj mali — pazi sad — bila mi je nagrada, što sam znao da potajno stvaram džentlmena. Prokleti konji kolonista mogli su me po miloj volji zasipati prašinom dok sam hodao, a ja samo govorim sam sebi: »Stvaram džentlmena, kakav ti nikad ne ćeš biti!« Kad oni sebi došaptavaju: »Još prije nekoliko godina bio je robijaš, a sada, koliko god imo' sreće, neznanica je i prostak!« a ja samo sam sebi velim: »Mada nisam džentlmen i nemam nikakva znanja — ipak imam jednog džentlmena. Svi vi imate i zemlje i stoke, ali tko od vas ima džentlmena, odgojena u Londonu?« I ta mi je misao davala snage. I ta mi je misao lebdjela pred očima, i da će doći dan kada ću ugledati svoga malog dječarca i ovdje, u Londonu gdje živi, otkriti mu tko sam.

Stavi mi ruku na rame. Protrnuh pri pomisli da je ta ruka možda omaštena krvlju.

— Nije mi, Pipe, lako bilo ostaviti onaj kraj, a bilo je skopčano i s opasnostima. No ja nisam popuštao, i što je stvar teža postajala, to sam više bio nepopustljiv, jer moja je odluka bila čvrsta i nepokolebljiva. I napokon sam uspio. Uspio, dragi moj mali!

Pokušao sam srediti misli, no bio sam omamljen. Po svemu se samom meni činilo da više pazim na vjetar i pljuštanje kiše, nego na njegove riječi, pa ni sada nisam mogao razlikovati te šumove od njegova glasa, iako je huka bila jaka, a on taj čas umuknuo.

— Gdje ćeš me smjestiti? — upita me odmah zatim. — Moram se, dragi moj mali, negdje smjestiti.

— Za spavanje? — upitah.

— Da. I hoću dugo i čvrsto spavati — odgovori — jer me je mjesecima i mjesecima bacalo more i kvasilo.

341

— Moj je prijatelj i drug — odgovorih, ustajući sa sofe — otputovao. Morat ćete se smjestiti u njegovoj sobi.

— Ne će se valjda sutra vratiti?

— Ne — odgovorih s najvećim naporom gotovo nesvjesno — sutra ne.
— Jer, čujde, dragi moj mali — nastavi, snizivši glas i upirući vrlo značajno dugim svojim kažiprstom u moje grudi — trebamo biti oprezni.
— Kako to mislite — oprezni?
— Dodavola, to znači smrt!
— Sto znači smrt?
— Otpremili su me na doživotnu robiju. Vratiti se — znači smrt. I suviše je njih pobjeglo posljednjih godina. Kad bi me šćepali, omastio bih ličinu. Samo je to još trebalo: taj nesretnik, koji me je godinama obasipao svojim zlatom i srebrom, stavio je život na kocku samo da bi došao k meni, i sada je njegov život bio u mojim rukama! Da sam ga volio, a ne grozio se od njega, da sam osjetio ne znam kakvo divljenje i privrženost prema njemu, umjesto što sam se grčio od gnušanja, ne bi mogla biti veća strahota. Naprotiv, bilo bi mi lakše, jer bih ga onda, a bilo bi i prirodno, iz svega srca nastojao spasiti. Prva mi je briga bila da zatvorim prozorske kapke, tako da se izvana ne bi mogla vidjeti nikakva svjetlost, a zatim da zatvorim i zaključam vrata. Dok sam to radio, stajao je kod stola, pio rum i grickao kolačiće, a gledajući ga tako zaposlena, ponovno sam vidio svoga robijaša u močvari kako jede svoj doručak. I gotovo mi se pričiniilo da će se sad sagnuti i stati turpijom piliti po svojim negvama. Pošto sam otišao u Herbertovu sobu i zaključao sva vrata što vode na stubište i ostavio nezaključana samo ona koja tu sobu spajaju s onom u kojoj smo razgovarali, upitah ga bi li htio leći u postelju. Potvrdi, ali me zamoli da mu dam nešto od svoje »gospodske preobuke«, da je ujutro obuče. Donijeh traženo rublje i priredih ga za njega; a krv mi se u žilama ponovno ledila kad me je primio za obje ruke da mi zaželi lakunoć. Ni sam ne znam kako sam od njega otišao; podstaknuo sam vatru u sobi gdje smo zajedno boravili, te sjedoh uz kamin, bojeći se leći u

342

postelju. Više od jednog sata bio sam tako smućen te nisam mogao misliti; i tek kad sarn počeo misliti, shvatio sam svu svoju nesreću i jad, i da je brod, na kojemu sam plovio, pretrpio brodolom.

Sve tobožnje namjere gospođice Havisham bile su samo tlapnja i san, a Estella nije za mene određena. Trpjeli su me u kući Satis samo kao puko sredstvo, kao žalac za bockanje lakomih rođaka, ko lutku s umjetnim srcem, na kojoj su se vježbali dok nije bilo druge: — to su bile prve rane koje su me zapekle. No najljuću i najdublju ranu zadade mi pomisao da sam Joea ostavio zbog robijaša, koji je bogzna kakva zločinstva počinio, pa će ga svakako iz ovih soba, gdje sada sjedim i razmišljam, odvesti i pred ulazom u Old Bailev objesiti.

Sada se ni po koju cijenu ne bih htio vratiti Joeu, niti bih se vratio Biddy: i to, čini mi se, samo zato ne, jer je osjećaj da sam se tako bijedno prema njima ponio bio jači od svih ostalih razloga. Nema te zemaljske mudrosti koja bi mi pružila onu utjehu kakvom bi me oni utješili u svojoj prostodušnosti i prijateljskoj vjernosti. Ali nikad, nikad više ne ću moći popraviti ono što sam učinio.

U svakom sam bijesnom udaru vjetra, u svakom nasrtaju kiše čuo progonitelje. Bio bih se u dva navrata mogao zakleti da se netko do-šaptavao i zakucao na vanjska vrata. Obuzet tim strahom, stao sam zamišljati ili se prisjećati da sam dobio tajanstvene opomene o dolasku toga čovjeka. Da sam posljednjih tjedana susretao na ulici neka lica nalik na njegovo. Da je takvih lica sve više bilo, što je on preko mora bliže dolazio. Da mi je njegov zao duh nekako slao te glasnike i da je u ovoj olujnoj noći napokon i sam došao i činom potvrdio što je unaprijed javio.

Tim se uskomešanim mislima pridružilo i sjećanje kako sam svojim djetinjskim očima vidio da je očajno naprasit i čuo da je drugi robijaš neprestano ponavljao kako ga je pokušao ubiti.

Ta gledao sam ga dolje u jarku, kad se poput divlje zvijeri borio s protivnikom i htio ga rastrgati. Iz takvih se sjećanja uz svjetlost vatre u ognjištu u meni porodilo nesvjesni osjećaj groze i straha daje možda opasno biti nasamo s njime pod istim krovom, u gluho doba usred olujne noći. Taj se osjećaj groze

343

i straha sve više širio, dok nije ispunio cijelu prostoriju te me natjerao da dohvatim svijeću i pođem pogledati tu svoju strašnu moru.

Zavezao je glavu rupcem, a lice mu je u snu bilo mirno i spokojno. Sasvim je mirno spavao, iako mu je na uzglavlju ležao pištolj. Umiren, tiho sam izvadio ključ, stavio ga s druge strane u ključanicu i zaključao vrata prije no što ću ponovno sjesti kraj ognjišta. Malo sam pomalo spuznuo sa stolice i napokon ležao na podu. Kada sam se probudio, a sve me vrijeme dok sam spavao nije ostavila svijest o mome jadu, s istoka su s crkvenih tornjeva ure izbijale pet sati; svijeće dogorjele, vatra se u kaminu ugasila, a huk je vjetra i kiše pojačavao neprobojnost crne pomrčine.

Tako se završava drugo razdoblje plpovih velikih očekivanja.

TREĆI DIO

344

40. POGLAVLJE

Ova sreća što sam morao poduzeti sve mjere opreza (koliko je bilo moguće) za sigurnost mojega gosta, kojega sam se toliko bojao, jer kad sam se probudio, ta je misao potisnula sve druge misli u pozadinu.

Bilo je očito da gaje nemoguće stalno kriti u sobama. To se nije dalo učiniti i svaki bi takav pokušaj morao neminovno pobuditi sumnju. Istina, sada više nisam imao Osvetnika u službi, ali se o meni brinula neka starija žena raspaljive ćudi, pomognuta od nekakvog živahnog čeljadeta u dronjcima, što ga je nazivala nećakinjom. Sakrivati jednu sobu pred njima značilo bi podstaći njihovu radoznalost i maštu. Obje su imale slabe oči, a to je po mom mišljenju bila posljedica neprestanog zavirivanja kroz ključanice, i uvijek bi se onda pojavile kad ste ih najmanje trebali. To im je, osim što su bile kradljive, zapravo jedina osobina u koju ste se mogli pouzdati. Kako te žene ne bi pomislile da se tu krije kakva tajna, odlučio sam im ujutru reći da mi je sasvim neočekivano došao ujak sa sela.

Tu sam odluku stvorio kad sam se, pipajući oko sebe, šuljao u mraku, u potrazi za svjetlom. Kako nikako nisam mogao natrpati na ono što mi je bilo potrebno, odlučio sam sići do susjedne vratarske lože i noćobdiju zamoliti neka pode sa mnom gore s lampom. Kad sam pipajući silazio niz stepenice, spotakoh se o nešto, a bio je to čovjek, koji se šćućurio u jednom kutu.

Kako mi nije odgovorio kad sam ga upitao što tu radi, nego je šutke izmicao mojim rukama, potrčao sam u ložu i natjerao noćobdiju da

347

brže-bolje dođe sa mnom, ispričavši mu na povratku što se dogodilo. Kako je vjetar još jače bjesnio nego prije, nismo htjeli da nam se utrne plamen u lampi dok bismo pripaljivali svjetiljke po stubištu, te smo odmah uz pomoć svjetlosti lampe, od prizemlja do tavana pretražili čitavo stubište, ali našli nismo nikoga. Tada mi pade na pamet da se onaj čovjek možda ušuljao u moj stan, pa sam, zapalivši svijeću na plamenu noćobdijine lampe, a njega ostavivši pred vratima, pomno pretražio sobe, štoviše i onu u kojoj je spavao moj gost, kojeg sam se toliko bojao. Sve je bilo tiho i u mom stanu zacijelo nije bilo nikoga.

Uznemirivala me pomisao da se na stepenicama nalazio neki uhoda, i to baš noćas, te zapitah noćobdiju, dok sam ga na vratima ponudio čašicom rakije, je li možda otvorio vrata kojemu od gospode što su očito vani večerali. Nadao sam se da ću možda tako dobiti neko umi-rujuće

razjašnjenje. - Jesam - odgovori: - trojici, i svakom u drugo doba noći. Jedan stanuje u Fountain Courtu¹, a druga dvojica u Prolazu. Vidio sam kako su sva trojica otišla kući. - Jedini čovjek koji stanuje u kući, u kojoj se nalazi moj stan, već je nekoliko tjedana boravio na selu, i taj se zacijelo nije noću vratio, jer smo vidjeli vrata njegova stana zapečaćena kad smo se uspinjali stepenicama.

— Noćas je takvo vrijeme - reče noćobdija vraćajući mi čašu - te je neobično malo ljudi prošlo na moja vrata. Ne sjećam se da bi poslije jedanaest još netko naišao osim one trojice džentlmena, koje sam spomenuo, i stranca, koji je vas tražio.

— Da — progundam — moj ujak.

— Je li bio kod vas, gospodine?

— O da, da.

— I onaj drugi, koji je bio s njim? Ponovih: — Drugi, koji je bio s njim?

— Mislio sam da se nalazio u njegovu društvu - odvrati noćobdija. — Stao je kad je on stao da se kod mene raspita, a naprijed je krenuo kad je on pošao dalje.

1 Jedan dio zgrade Templea. - Prev.

348

- Kakav je bio taj drugi?

Noćobdija mu nije obratio naročitu pažnju; po njegovu je mišljenju radnik; koliko se prisjeća, nosio je ispod tamne kabanice odijelo prašnjave sive boje. Noćobdija je, prirodno, svemu tome pridavao manje značenje od mene ali, dakako, nije poput mene imao razloga da ga smatra važnim.

Kad sam ga se otarasio, a smatrao sam to najpametnijim što sam mogao učiniti, ne upuštajući se u dalja objašnjavanja, veoma sam se uznemirio dovodeći u vezu te dvije okolnosti, od kojih je svaka za sebe bila sasvim nedužna. Recimo da je netko, tko je vani veče-ravao, ili kod kuće, a nije prošao kroz vrata toga noćobdije, zalutao na moje stepenice i ondje zaspao; - ili je možda moj bezimni gost nekoga sa sobom poveo da mu pokaže put. Pa ipak, uzevši zajedno te dvije okolnosti, činile su se veoma zloguke, pogotovo meni otkako sam u posljednjih nekoliko sati postao sumnjičav i strašljiv.

Upalih vatru, koja je u te jutarnje sate gorjela blijedim drhtavim plamenom, i kraj nje ponovno zapaduh u drijemež. Činilo mi se da sam svu noć prokunjao, kadno ure s tornjeva stadoše otkucavati šest. Budući da je do svanuća bilo punih sat i po, opet sam se zaveo u san. Čas bih se prenuo s nelagodnim osjećajem, a u ušima mi brujio šum beznačajnih riječi, a čas mi se opet činilo da od huke vjetra u kaminu čujem grmljavinu, dok napokon nisam pao u dubok san, iz kojeg me je iznenada trgla danja svjetlost.

Sve to vrijeme nisam dospio svoj položaj razmotriti, niti sam to sada mogao. Nisam imao snage da se bavim takvim mislima. Bio sam posve potišten i utučen, ali nekako nesuvislo. Lakše bih bio stvorio slona, nego ma kakvu osnovu za budućnost. Kad sam rastvorio kapke i zagledao se u vlažno, olujno, olovnosivo jutro i pošetao iz sobe u sobu i sav drščući ponovno sjeo kraj vatre, čekajući da se pojavi dvorkinja — mislio sam kako li sam bijedan, a pritom sam jedva znao zašto se i koliko se vremena tako osjećam, niti sam znao koji je dan, ni tko sam zapravo ja, koji o tome razmišljam.

349

Napokon ude stara žena sa svojom nećakinjom (glavu ove druge jedva da biste mogli razlikovati od njezine prašnjave metle) i nemalo se začudiše kad ugledaše mene i vatru u kaminu. Rekao sam im daje noćas prispio moj ujak i da sada spava, pa treba i za njega spremi doručak. Umirih se i obukoh dok su lupale po pokućstvu i podizale prašinu, i ponovno se nadoh - kao u snu ili polusnu - gdje sjedim kraj vatre, čekajući — Njega — da dođe na doručak.

Zamalo se vrata otvore, i on izađe. Nisam mogao podnijeti da ga gledam, te pomislih kako je pri danjoj svjetlosti još strasniji.

— I ne znam - započeh tihim glasom, kad je sjeo k stolu - kako da vas zovem. Rekoh da ste mi ujak.

— Dobro si učinio, dragi moj mali! Zovi me ujak.

— Zacijelo ste na brodu uzeli neko ime?

— Da, dragi moj mali. Uzeo sam ime Provis.

— Namjeravate li ga zadržati?

— Pa namjeravam, dragi moj mali. To je ime kao svako drugo — ukoliko ti ne bi želio da se drukčije nazivam.

— Kako vam je pravo ime? — šaptom ga zapitah.

— Magsvitch — odgovori isto tako tiho — a krsno mi je ime Abel.

— A za što su vas odgojili?

— Da postanem gad, dragi moj mali.

Odgovorio mi je sasvim ozbiljno i upotrijebio tu riječ, kao da je oznaka za neko zvanje.

— Kad ste noćas došli u Temple... — rekoh i ušutih i u čudu se zapitah je li to zaista noćas bilo, a činilo mi se da je tako davno.

— Da, dragi moj mali?

— Kada ste ušli na vrata i pitali noćobdiju za moj stan, je li netko bio s vama:

— Sa mnom? Ne, nije, dragi moj mali.

— Ali netko je bio tamo?

— Na to baš nisam pazio — odgovori u sumnji — jer se nisam posve dobro razaznao u kući. No mislim da je zaista još netko zajedno sa mnom ušao.

350

— Poznaju li vas u Londonu?

— Nadam se da ne poznaju! — odvrati i kažiprstom naglo zaokruži oko svoje šije, da mi je od toga u isti mah postalo vruće i mučno.

— A jesu li vas prije poznavali u Londonu?

— Ne baš posvuda, dragi moj mali. Zadržavao sam se većinom u okolici.

— Jeste li bili u Londonu — osuđeni?

— Kada? — upita i oštro me pogleda.

— Posljednji put. Potvrdi klimajući glavom.

— Tada sam upoznao gospodina Jaggersa. Bio je moj odvjetnik. Bilo mi je na jeziku da ga pitam zbog čega je bio suđen, no u taj čas

dohvati nož, zamahne njime i s riječima: »A to što sam učinio, odradio sam i skupo platio!« naklopi se na doručak.

Proždrljivo je jeo, te je bilo vrlo neugodno gledati, a sve je činio nezgrapno, bučno i halapljivo. Otkako sam ga vidio pri jelu u močvarama, izgubio je nekoliko zubi. Kad bi zalogaj žvakao u ustima, nahevši glavu da bi s najjačim kutnjacima razgrizao hranu, bio je strahovito nalik na staro izgladnjelo pseto. Da sam u početku imao imalo teka, sad bi mi prisjelo i sjedio bih baš kao sada — osjećajući nesavladivu odvratnost, te natmureno gledao u stolnjak.

— Ja sam ti, dragi moj mali, velik žderonja — nabaci kao da se pristojno ispričava pošto je dovršio s jelom — ali to sam oduvijek bio. Da se nisam rodio kao veliki proždrljivac, možda ne bih ni dospio u tako velike neprilike. A tako ti je to i s duhanom: moram pušiti. Kad sam onkraj mora prvi put pošao na nadnicu kao pastir, sve mi se čini da bih se i sam pretvorio u glupu, melankoličnu ovcu i bio bih poludio da nisam imao uza se lulu duhana.

Rekavši to ustane od stola, segne rukom u džep grubog vunenog ha-ljetka, te izvuče kratku crnu lulu i pregršt duhana, što ga zovu kržak'.

1U originalu Negro-head (crnačka glava) vrsta lošeg kaučuka; u prenesenom smislu loš duhan — kržak. — Prev.

351

Nabivši lulu, gurne ostatak natrag, kao da mu je džep pretinac. Zatim dohvati mašicama žeravicu i pripali lulu, a onda se na sagu pred ognjištem okrene leđima prema vatri te ponovno, kao što je to volio činiti, ispruži obje ruke prema meni.

Zibajući moje ruke gore-dolje, dok je dimio iz lule, produži: -A to je taj džentlmen što sam ga stvorio? Onaj pravi pravcati! Radujem se kad te takva gledam, Pipe. Tražim samo to da budem uza te i da te gledam, dragi moj mali!

Čim sam mogao, oslobodio sam ruke i osjetio kako polako uspijevam misliti o svom položaju. Sto od mene traži i kako je to teško, shvatio sam tek onda kada sam čuo njegov promukli glas i gledao, sjedeći, u njegovu smežuranu ćelavu glavu, te poput čelika sivosijedu kosu na sljepoočicama.

- Ne želim vidjeti svog džentlmena kako klipše po uličnom blatu; njegove cipele ne smiju biti blatom uprljane. Moj džentlmen, Pipe, mora imati konje! Jahaće konje i konje za kočiju, a također i konje za posluhu. Zar da useljenici imaju konje (i to, molim lijepo, punokrvne, o Gospode!), a moj londonski džentlmen da ih nema? Ne, ne! Pokazat ćemo mi njima tko smo i što smo, Pipe, nije li tako?

Izvadi iz džepa podebelu lisnicu, nabijenu novčanicama, te tresne njome o stol.

- U tom novčaniku ima dosta za trošenje, dragi moj mali. Evo, tvoje je. Sve što je moje, nije moje, već tvoje. Ništa se ti ne boj. Odanle, gdje sam to stekao, doći će i više toga. Vratio sam se u stari kraj da vidim kako džentlmen troši pare kao pravi džentlmen. To će biti moja radost. Sva moja radost — da vidim kako on troši. I neka ih sve đavo odnese! - završi, gledajući oko sebe i glasno pucnuvši prstima. — Neka ih sve đavo odnese, počevši od suca s vlasuljom, pa do useljenika što dižu prašinu. Pokazat ću im da si bolji džentlmen od čitave te bagre zajedno! - Stanite! - povikah gotovo mahnit od straha i gađenja. - Želim s vama govoriti. Želim znati što nam je činiti. Želim znati kako da vas očuvam od opasnosti, koliko kanite ostati i što namjeravate.

352

- Čuj me, Pipe - nastavi, uhvativši me za ruku, i odjednom se sav promijeni i posta nekako ponizan. - Poslušnide što ću ti prvo reći. Čas prije nisam znao što govorim. To što rekoh, bilo je podlo, da, podlo. Molim te, Pipe - zaboravi! Ne ću više biti podao.

- Prvo — nastavih gotovo stenjući — kakve mjere opreznosti treba poduzeti da vas ne bi prepoznali i uhitali!

- Ne, dragi moj mali - produži tonom kao maločas - to nije prvo. Najprije treba govoriti o mojoj podlosti. Nisam seja badava toliko godina mučio da stvorim džentlmena, a da ne bih znao što mu dugujem. Slušaj me, Pipe. To što rekoh, bilo je podlo, da, podlo. Zaboravi to, dragi moj mali!

Osjećaj nečeg jezovito smiješnog natjera me da se nervozno nasmijem, kad mu odgovorih: - Pa i jesam zaboravio. Ako Boga znate, ne govorite svejednako o tome!

- Da, da, no znaš - tvrdoglavo prosljedi - nisam ja, dragi moj mali, došao iz daleka svijeta da ti kazujem podlosti. A sad, nastavi, dragi moj mali. Rekao si...

- Kako da vas čuvamo od opasnosti kojoj ste se izložili?

- Pa znaš, dragi moj mali, ta opasnost i nije baš tako velika. Ukoliko me tko ponovno ne oda, ta opasnost ne znači bogzna što. Tu je Jag-gers, irtu je Wemmick, a tu si sada i ti. A tko bi me mogao odati?

- Ne prijeti li možda opasnost da vas netko slučajno ne susretne na ulici i ne prepozna? -
zapitah.

- Pa — nato će on — takvih baš nema mnogo. Niti namjeravam dati oglas u novine da se neki A. M. vratio iz Botanv Baya'. A od tog je vremena prošlo već mnogo godina i tko bi odatle imao neke koristi? Pa ipak, znaš, Pipe, da je opasnost bila i sto puta veća, ja bih te došao vidjeti, upamti, došao bih usprkos svemu!

- A dokle ćete ovdje ostati?

1 Zaljev u istočnoj Australiji, 8 km od Sidnevja; nekoć kažnjenička kolonija. Taj zaljev otkrio je Banks 1770. i učinio ga kažnjeničkom kolonijom, koja je, međutim, uskoro bila premještena u Port Jackson, no i ta kolonija je još dugo zadržala pogrešno ime Botanv Bay.

— Prev.

353

— Dokle? - začudi se, izvadiвши crnu lulu iz usta, a donja mu se vilica spusti kad je sada zurio u mene. —Ja se ne vraćam. Došao sam zauvijek.

— A gdje ćete stanovati? — zapitah. — Sto ćemo učiniti s vama? Gdje ćete biti na sigurnom.

— Dragi moj mali — odvrati — pa za novac možeš kupiti vlasulje da maskiraš glavu, prah za kosu, očale, crno odijelo, sportsko, i što god zaželiš. I drugi su se tako prerusili i bili sigurni, pa mogu i ja sada. A gdje ću i kako ću stanovati, reci mi, dragi moj mali, što ti o tomu misliš.

— Sada sve to olako uzimate — priklopiti — ali ste još noćas drukčije govorili kad ste se kleli i govorili da to znači smrt.

— I sada se kunem da to znači smrt — prizna uzevši ponovno lulu u usta — i to smrt konopcem nedaleko odavle, nasred ulice, i moraš znati da je upravo tako. Pa što sad kad sam već ovamo došao? Došao sam i tu sam. Vratiti se bilo bi isto tako zlo kao i ovdje ostati — pa još i gore. A osim toga, Pipe, tu sam, jer sam htio biti — zbog tebe, godinama nisam imao nikakve druge želje. A što se tiče opasnosti kojoj se izvrgavam, ja sam ti već stara ptica, koja je posvuda smjelo letjela kada je bila još malo ptice, i zato se ni sad ne bojim sjesti na strašilo. Ako u njemu čuči smrt, pa nek bude i neka mi se javi, ali prije no što je ne vidim licem u lice, ja u nju ne vjerujem. A sad, daj da opet malo pogledam svoga džentlmena.

Ponovno me primi za obje ruke i stane promatrati udivljenim pogledom vlasnika, a usto je s velikim zadovoljstvom neprestano odbijao dimove.

Shvatio sam da ne mogu ništa pametnije učiniti nego mu negdje u neposrednoj blizini naći miran stan, kamo bi se mogao useliti kad se Herbert vrati, a očekivao sam ga za dva — tri dana. Bilo mi je jasno da je neizbježno i potrebno da tu tajnu povjerim Herbertu bez obzira na to što ću osjetiti izvanredno olakšanje ako je s njim podijelim. No gospodinu Provisu (odlučio sam da ga tim imenom zovem) to nije bilo baš tako jasno, i pridržao je sebi pravo da da svoj pristanak tek pošto ga bude vidio i stekao povoljan sud o nje-

354

mu. - Pa čak i onda, dragi moj mali - doda, vadeći iz džepa malo Sveto pismo, zatvoreno kopčom, sasvim zamašćeno mrljama— morat će se zakleti.

Tvrditi da je moj strašni dobročinitelj posvuda sa sobom nosio tu crnu knjižicu samo da bi se ljudi, kad se ukaže potreba, na nju zaklinjali, značilo bi ustvrditi nešto što nisam nikada sa sigurnošću ustanovio, ali ipak smijem reći da se drugom takvom prilikom nikad nije njome poslužio. Sama je knjiga izgledala kao da je ukradena iz neke sudnice, i možda je upravo činjenica što je poznavao njezinu povijest i imao izvjesna iskustva u pogledu te knjige, učvrstila u njemu vjerovanje u njezinu moć kao čarobno sredstvo i u isti mah amajliju. Kad ju je sada prvi put izvadio, sjetio sam se kako me je prije mnogo godina tamo na grobištu prisilio da se na nju zakunem i kako mi je sinoć govorio da se on sam na nju zaklinje kad god bi tamo prijeko u svojoj osami stvorio neku odluku.

Kako je sada bio obučen u pomorsko putničko odijelo sa širokim hlačama te nalikovao na prodavača papiga i cigara, najprije sam s njime razmotrio pitanje kakvo će odijelo obući. Bio je duboko uvjeren da su kratke hlače — do koljena vrlo prikladna nošnja za prerusava-nje, te je u glavi već zamislio čitavo odijelo, koje je namjeravao obući, a u kojem bi bio nalik na nešto između dekana i zubara. Trebalo je mnogo muke da napokon prihvati moj prijedlog da obuče odijelo u kojem će izgledati kao imućniji farmer; dogovorismo se da će nakratko ošišati kosu i malo napudrati glavu. Kako ga moja dvorkinja i njezina nećakinja još nisu vidjele, odlučismo da se pred njima ne će dotle pokazati dok njegova izmijenjena vanjština ne bude sasvim dovršena.

Možda će se nekome pričiniti da nije nimalo teško donijeti odluku o tim mjerama opreznosti, no kako sam bio posve smućen, da ne rečem izvan sebe, odužilo se to pitanje, te sam tek oko dva ili tri sata poslije podne izišao da pozavršavam sve potrebno. Trebalo je da sve vrijeme moje odsutnosti ostane zaključan u stanu i da nipošto nikome ne otvori vrata.

355

Znao sam pristojnu kuću u Essexovoj ulici, okrenutu stražnjim dijelom prema Templeu, u kojoj su se iznajmljivale sobe, a nablizu da bih s prozora mogao nekoga odanle dozvati. Najprije se zaputih u tu kuću i srećom mi je uspjelo da za svog ujaka, gospodina Provisa, unajmim drugi kat. Zatim zaredah od dućana do dućana da kupim sve što treba kako bismo izmijenili njegovu vanjštinu. Pošto sam to obavio, uputio sam se u Little Britain po vlastitom poslu. Gospodin Jagers je sjedio za svojim stolom, no vidjevši da sam ušao, odmah ustane i postavi se pred kamin.

— A sad, Pipe — započne — budite na oprezu.

— To i hoću, gospodine — odvratih, jer sam putem dobro razmislio što mislim reći.

— Ne kompromitirajte sebe - nastavi gospodin Jagers - nemojte nikoga kompromitirati. Jeste li me razumjeli? - Nikoga! Ništa mi ne govorite, ništa ne želim znati; nisam radoznao.

Vidjeh, dakako, da je znao da je onaj nesretnik došao.

— Želim se, gospodine Jagers, samo uvjeriti da je ono što mi je rečeno istina. Nemam nikakve nade da nije istina, ali neka mi barem bude dopušteno da to provjerim.

Gospodin Jagers klimne glavom. — Dakle, jeste li kazali »što mi je rečeno« ili »o čemu sam obaviješten«? — upita, nahevši glavu i ne gledajući u me, nego u pod, kao da osluškuje. — »Rečeno« bi značilo da vam je nešto usmeno rečeno. A znate, iz New South Walesa' ne može vam netko osobno nešto reći.

— Reći ću »obaviješten«, gospodine Jagers.

— Dobro.

— Po osobi, koja se zove Abel Magwitch, obaviješten sam da je to moj dobročinitelj, koji mi je bio tako dugo nepoznat.

— To je onaj — potvrdi gospodin Jagers — u New South Walesu.

— I samo on? — upitah.

— I samo on - odvrati gospodin Jagers.

1 Dio Australije gdje se nalazi spomenuti zaljev Botany Bay. - Prev.

356

— Nisam tako nerazborit, gospodine, da bih pomislio da ste vi uopće odgovorni za moje zablude i pogrešne zaključke; no uvijek sam mislio da je to bila gospođica Havisham.

— I sami rekoste, Pipe — nato će gospodin Jagers, uperivši svoj hladni pogled u me i grickajući kažiprst — ja za to uopće nisam odgovoran.

— Pa ipak se, po svemu, činilo, gospodine, da je ona — branio sam se oborenih očiju.

— Ni trunke dokaza, Pipe — presiječe gospodin Jagers, mašući glavom, poduhvativši skute svojega kaputa. — Ne sudi ništa po izgledu, već primi za istinito samo ono što je dokazano. To vam je najbolje pravilo.

— Nemam ništa više reći — dodadoh, uzdahnuvši, pošto sam neko vrijeme šutke stajao. — Provjerio sam ono što mi je bilo rečeno i time sam završio.

— I pošto je tako Magvitch — u New South Walesu — napokon otkrio tajnu svoje ličnosti — nastavi gospodin Jagers — vi ćete, Pipe, sada razumjeti da sam se čitavo vrijeme, što sam s vama bio u poslovnoj vezi, uvijek strogo držao činjenica. Je li vam to sasvim jasno?

— Sasvim, gospodine.

— Rekao sam Magwitchu u New South Walesu — kada mi je prvi put pisao iz New South Walesa — da nikad ne smije očekivati kako ću odstupiti od načela da se uvijek strogo držim činjenica. Rekao sam mu i drugu mjeru opreznosti. Činilo mi se kao da mi je izdaleka htio natuknuti da bi vas želio posjetiti tu u Engleskoj. Upozorio sam ga da me nipošto dalje ne upućuje u svoje namjere, jer da nema baš nikakvih izgleda da bi ga pomilovali. Osuđen je na doživotno progonstvo, i njegov bi se povratak u domovinu smatrao zločinom, zbog čega bi ga kaznili najvećom kaznom što je zakon predviđa. Upozorio sam na to Magwitcha — naglasi gospodin Jagers, gledajući oštro u mene — i pisao mu to u New South Wales. Bez sumnje se prema tome i ravnao.

— Bez sumnje — potvrdih.

— Wemmick me je obavijestio — nastavi gospodin Jagers, svejednako oštro gledajući u mene — daje primio list, datiran u Portsmouthu od nekog useljenika imenom Purvis ili...

357

Ispravih: — Ili Provis.

— ... ili Provis — hvala, Pipe; možda je Provis? Zna li da je Provis?

— Da — glasio je moj odgovor.

— Zna da se zove Provis. Dakle pismo, datirano u Portsmouthu od nekog useljenika imenom Provis, koji je u ime Magwitcha tražio da mu se dostave podaci o vašoj adresi. Koliko znam, Wemmick mu je smjesta poštom poslao vašu točnu adresu. Vjerojatno vam je Provis dao ona obavještenja o Magvitchu — koji živi u New South Walesu?

— Da, Provis — odgovorih.

— Zbogom, Pipe - zaključio gospodin Jagers pružajući mi ruku - bilo mi je drago što smo se vidjeli. Kad budete pisali Magwitchu - u New South Walesu — ili došli s njime u vezu preko Provisa, budite tako dobri pa spomenite da ćemo sve obračune i priznanice naših računa, što smo ih tako dugo vodili, dostaviti vama zajedno sa saldonom, jer još uvijek preostaje saldo u vašu korist. Dovidjenja, Pipe!

Rukovali smo se, a on nije svoj prodirni pogled skinuo s mene dok mu nisam nestao iz vida. Osvrnuh se s vrata. Još uvijek me je oštro gledao, a one dvije posmrtno maske kao da su se upinjale da rastvore očne kapke i da kroz nabrekla grla procijede: »O, velika li čovjeka!« Wemmick je bio izašao, pa da je i sjedio za svojim stolom, ne bi mogao ništa za mene uraditi. Vratio sam se ravno u Temple, gdje sam zatekao strašnog Provisa kako pije rum pomiješan s vodom i spokojno puši svoj kržak.

Sutradan doniješe odijelo što sam ga naručio, i on ga obuče. Na svoju sam žalost vidio da mu je to što je obukao lošije pristajalo od onog što je prije imao na sebi. U moga je gosta bilo nečega zbog čega bi se, po mome mišljenju, izjalovio svaki pokušaj da se pruruši. Sto sam ga dulje i bolje nastojao prurušiti, to je više nalikovao na bjegunca što se šunja po močvarama. Bez sumnje se tako prividjelo mojoj uznemirenoj mašti samo zato što je njegovo lice i držanje sve više podsjećalo na bjegunca kakva sam ga nekad poznavao; ali ipak mi se činilo da jednu nogu vuče za sobom, kao da su na njoj još uvijek teške negve, i da je u svojoj srži od glave do pete pravi pravcati robijaš.

Osim toga, samotničko je živovanje u kolibi ostavilo tragove na njemu i dalo mu divljački izgled, što ga nikakvo prerađivanje ne bi moglo ublažiti. Usto je i život, što ga je poslije vodio među ljudima kao oži-gosan čovjek, ostavio na njemu svoj trag, a najjače se na njemu zapažao strah čovjeka koji sada nastoji izmaći progonu i skriti se. Iz svake njegove kretnje - kada bi stajao, sjedio, jeo, pio, ili se uvučenih ramena i sav zagrbljen podavao teškim mislima, vadio veliki preklopni nož s rožnatim drškom i brisao oštricu o nogavicu hlača, pa onda sjeckao zalogaje, ili prinosio krhke čaše i pehare ustima, kao da su glomazne čuture, rezao krišku kruha i zamakao je u ostatak mesne juhe, kupeći preostale mrve i brišući njima tanjur sve uokrug, kao da želi do dna iskoristiti što mu je dodijeljeno, a zatim otirao prste u kruh i progutao ga — iz svake ste njegove kretnje i tisuću drugih nebrojenih primjera, što su se u svakoj minuti svakog bogovetnog dana javljali, posve jasno mogli prepoznati robijaša, roba, zločinca.

Njegova je zamisao bila da napraši kosu, i ja sam na to pristao, pošto je on pristao da ne obuče kratke hlače. Kad je naprašio glavu, rekao bih daje najviše nalikovala na naličeno lice mrtvaca, jer je ispod tanke naslage pudera snažno izbijalo sve ono što bi najbolje bilo prikriti i prigušiti. Tek što smo pokušali, već smo od toga i odustali, i njegova je pro-sijeda, podrezana kosa ostala nenaprašena.

Ne mogu riječima iskazati kakvu je, u isto vrijeme, strašnu zagonetku predstavljao za mene. Kad bi uvečer zaspao, grčevito stišćući ručne naslone stolice rukama, isprepletenima nabrekli žilama, a ćelava mu glava, išarana dubokim mreškama, klonula na grudi, sjedio bih i zagledao se u njega u čudu se pitajući što li je taj čovjek počinio? Pripisivao sam mu sva zločinstva, unesena u kriminalne registre, i upravo nagonski osjećao želju da skočim i pobjegnem. U meni je svakim satom sve jače raslo zgražanje pred tim čovjekom, da u prvim mučnim časovima svoga jada, usprkos svemu što je za mene učinio i zbog mene stavio na kocku, zacijelo ne bih odolio nagonu da nisam znao da će se Herbert uskoro vratiti. Jedanput sam noću zaista skočio iz postelje i stao oblačiti najlošije odijelo, u namjeri da naprečac

359

napustim njega i sve što je moje i da se kao obični vojnik javim u indijsku vojsku. Sumnjam da bi mi avet bila strasnija kad bi mi se tu ukazala u mojim pustim sobama uz neprestan huk vjetra i šum kiše za dugih večeri i još duljih noći. Avet ne bi mogla biti zbog mene uhićena i obješena, a pomisao da ga to može zateći, i strah da će se to zaista dogoditi, još su povećali moju grozu. Ukoliko nije spavao ili slagao neki zamršeni pasians svojim istrčanim i zamazanim kartama — zabavljen tom igrom, kakve nikad prije ni poslije nisam vidio, i pritom bilježio dobitke, zabadajući nož u stol — ukoliko dakle nije ni spavao, niti slagao pasians, zamolio bi me da mu čitam: — »Dragi moj mali, nešto na stranom jeziku.« — Udovoljih njegovoj želji, a on od svega toga nije ni riječi razumio. Stao bi pred kaminom i promatrao me kao da me čitavom svijetu pokazuje, a ja bih kroz prste ruke, kojom sam zaslanjao lice, vidio kako nijemom igrom pozivlje pokušstvo u sobi da se divi mojoj vještini. Znanstvenik iz priče, kojega progona nakaza, što ju je bezbožnim čarolijama sam stvorio, zacijelo nije bio nesretniji od mene, jer mene je progono stvor koji me je učinio čovjekom, a s tim sam većim gađenjem bježao od njega što mi se više divio i jače me volio. Osjećam, kad o tome pričam, kao daje trajalo čitavu godinu, a potrajalo je svega pet dana. Čekajući neprestano Herberta, usudio sam se izaći tek kad bi se smračilo da Provisa povedem u šetnju na svježem zraku. Napokon jedne večeri, pošto smo bili povećerali i ja, sav iscrpljen i iznemogao zadrijemao - provodio sam naime vrlo nemirne noći, a moj je počinak bio isprekidan teškim snovima — trgne me iza sna vrlo poznati bat koračaja po stepenicama.

Provis, koji je također spavao, skoči, probuđen od buke što je podigoh, i čas zatim vidjeh kako bijesnu nož u njegovoj ruci.

- Umirite se! To je Herbert! - dobacih mu, i već je Herbert banuo u sobu, rumen i svjež poslije šest stotina milja putovanja po Francuskoj.

- Handel, dragi druže, kako si i kako si mi još? Meni je kao da sam izbivao dvanaest mjeseci! A bit će da i jesam, jer si mi se nekud utanjio

360

i ublijedio! Daj mi ruku!... Oho! Izvini...

Spazivši Provisa, zastade kad je poletio prema meni da mi pruži ruku. Provis je polagano spuštao u džep nož i netremice ostrim pogledom motrio Herberta, dok je u drugom džepu nešto tražio.

— Herberte, dragi prijatelju — stadoh mu objašnjavati, zatvarajući dvostruka vrata, dok je on samo zapanjeno zurio — dogodilo se nešto čudnovato. To je - moj posjetitelj.

— Sve u redu, dragi moj mali! — upadne Provis, pristupajući s onom malom crnom knjigom s kopčom, te se obrati Herbertu. — Uzmite je u desnu ruku! Neka vas strijela Božja namjestu ubije ako ikad samo pisnete o toj tajni! Poljubite knjigu!

— Učini što od tebe traži — rekoh Herbertu. I tako Herbert, gledajući u mene prijateljskim pogledom, u kojem se odražavala nelagodnost i čuđenje, izvrši što mu je bilo naređeno, a Provis se odmah s njime iz-rukova i reče: — Sada ste, znate, pod zakletvom. I možete me krivo-kletnikom nazvati ako Pip i od vas ne učini džentlmena!

41. POGLAVLJE

Uzalud bih pokušao opisati Herbertovo čuđenje i uzbuđenje kad smo on, Provis i ja posjedali oko vatre i ja mu ispričovijedao svu svoju tajnu. Dosta je reći da sam na Herbertovom licu vidio odraz svojih vlastitih osjećaja, a među njima vrlo jasno i gnušanje, što sam osjećao prema čovjeku koji je za me toliko dobra učinio.

Pobjednički pogled u njegovim očima, kojim je pratio moju pripovijest, bio bi već po sebi dovoljan razlog da mene i Herberta odbije od sebe da nije bilo još i drugih. Osim dosadnog optuživanja sama sebe daje poslije svoga povratka bio jednom zgodom »podao« — o čemu je, tek što sam ja dovršio, počeo nadugo i naširoko tumačiti Herbertu — nije mu uopće ni na um palo da bih ja mogao smatrati kako s ostvarenjem mojih velikih očekivanja nešto nije u redu. Njegovo se hvalisanje da je od mene stvorio džentlmena i da se vratio da bi mi pomo-

361

gao živjeti kao džentlmen, potpomognut njegovim izdašnim novčanim sredstvima, odnosilo na mene baš kao i na njega samoga. Bio je sebi već utuvio u glavu da je to za nas obojicu najveća čast i da se time možemo uvelike podičiti.

- No, ajde, poslušnite, Pipov prijatelju - obrati se Herbertu, pošto se već raspričao — vrlo dobro znam da sam jednom zgodom poslije svoga povratka bio pola minute podao. A Pipu rekoh kako znam da sam bio podao. Ali ne brinite za to. Ja ne bih mogao od Pipa stvoriti džentlmena, niti od vas, kad ne bih znao što vama obojici dugujem. Dragi moj mali, i ti, Pipov prijatelju, pouzdajte se obojica u mene da sam na svoju njušku stavio brnjicu. Poslije onih pet minuta, kad sam se pre naglio i podlo govorio, nisam više skinuo brnjice i nikad je više ne ću skinuti.

— Zacijelo — povladi mu Herbert, ali čini se da mu to baš nije bila naročita utjeha, pa osta zabezeknut i neraspoložen. S mukom smo iščekivali čas da ode u svoj stan, a nas ostavi nasamo, no očito je bio ljubomorán, pa nas nije ostavljao i još je dugo kod nas ostao. Bilo je o ponoći kada sam ga odveo iza ugla u Essexovu ulicu i sretno ga dopratio sve do mračnih vrata. Kada su se vrata za njim zatvorila, osjetih olakšanje prvi put poslije one noći kad je došao k meni.

Kako se nikad nisam mogao osloboditi nelagodna sjećanja na neznanca na stubištu, uvijek sam se pomno ogledavao kad bih svoga gosta izveo iz kuće i opet dopratio do njegova stana, pošto bi se zamračilo, pa sam se tako i sada ogledavao. U velikom ćeš se gradu teško riješiti sumnjičavosti da te prati uhoda, kad u duši osjećaš da ti kakva opasnost prijeti. Ni ja nisam mogao sam sebe uvjeriti kako ljudi oko mene uopće ne mare kud se krećem. Rijetki su prolaznici išli svaki svojim putem, a kad sam se vraćao u Temple, ulica je bila pusta. Nitko nije s nama izišao na vrata, niti sa mnom ušao. Kad sam prolazio pokraj česme, vidio sam prozore na Provisovu stanu, što gledaju na dvorište, zatvorene i rasvijetljene, a kada sam časkom postajao u veži gdje sam stanovao, prije no što ću se popeti uza stepenice, bilo je u Garden Cour-tu sve tiho i obamrlo, kao i na stubištu po kojemu sam se uspinjao.

362

'Herbert me dočeka raskriljenih ruku, i nikad još ne osjetih tako snažno sreću što znači imati prijatelja. Pošto mi je rekao nekoliko umjesnih riječi utjehe i ohrabrenja, sjedosmo da razmotrimo pitanje: »A što sada?«

Kako je stolica, na kojoj je Provis sjedio, ostala na istom mjestu gdje i prije — jer je Provis običavao uvijek sve ostaviti na istome mjestu kao daje u kasarni, naizmjenice baratajući lulom, svojim kržakom, nožem, igrom karata i koječim drugim, kao da sve te stvari leže pred njim na polici — kako je njegova stolica, dakle, bila na mjestu gdje je i prije stajala, Herbert nesvjesno sjedne na nju, ali se u istom trenutku dignu, odgurne je i posegne za drugom. Poslije nije imao prilike reći da mu je moj dobročinitelj antipatičan, a ni meni se nije pružila zgoda da mu priznam kako je i meni odvratn. No rekosmo to jedan drugome bez i jedne riječi.

— A što sada? — upitah Herberta kad je sjeo i smirio se na drugoj stolici.

— Dragi, jadni Handel - odvрати, uhvativši se za glavu - tako sam smućen da ne mogu ništa misliti.

— I ja sam bio, Herberte, poslije prvoga udarca. Pa ipak, nešto bi trebalo poduzeti. Nakanio je da se baci u neke nove troškove - da kupi konje, kočije i svakakve raskošne stvari. Trebalo bi to nekako spriječiti.

— Hoćeš li time reći da ne možeš primiti od...?

— Pa, zar mogu? — ubacih kad je Herbert načas zastao. — Pomisli, tko je! Pogledaj ga, kakav je!

Obojica potrnu smo i protiv svoje volje.

— Bojim se, Herberte, da mi je, kako god je strašno, silno privržen, neobično privržen. Je li ikad itko bio takve hude sreće?

— Dragi, jadni Handel! — ponovi Herbert.

Nastavih: — Ako odsad i ne primim više od njega ni prebijene pare, pomisli koliko mu već dugujem! Usto sam zapao u teške dugove - i preteške za mene - sada kad više ništa ne očekujem, a po svome odgoju nisam sposoban ni za kakvo zvanje, nisam nizašto.

— No, no, no! — protivio se Herbert — ne reci da nisi nizašto.

363

— A kakve su moje sposobnosti? Znam samo jedno za što bih bio sposoban, a to je otići u vojnike. I možda bih bio već i pošao, da me nije zadržala nada da ću se moći prijateljski i iskreno s tobom posa-vj eto vati.

Bio sam, razumije se, posve skršen, a Herbert, gradeći se kao da to i ne opaža, toplo mi stegne ruku.

Začas nastavi: - Dragi Handel, to nije nikakvo rješenje ako odeš u vojnike. Kad bi se odlučio odreći se svoga dobročinitelja i njegove pomoći, pretpostavljam da bi to učinio u nekoj slabašnoj nadi da ćeš mu jednog dana moći vratiti ono što mu duguješ. Ta nada ne bi bila baš

velika kad bi pošao u vojnike! A osim toga bilo bi smiješno. Mnogo bi se bolje snašao u Clarrikerovu poduzeću, premda je poduzeće malo. Znaš, na putu sam da danas — sutra postanem njegov ortak.

Jadnik! Nije ni slutio čijim novcem.

— No još je nešto posrijedi — produži Herbert. — Provis je neobrazovan, ali odlučan, koji je sebi već odavno utuvio u glavu fiksnu ideju. A usto mi se čini (možda se i varam) da je naprašite čudi i spreman na sve.

— Znam daje takav— odvratih. — Reći ću ti kako sam se u to uvjerio. -1 ispričah mu događaj prilikom susreta s drugim robijašem, što ga u svom kazivanju nisam bio spomenuo.

— Eto vidiš - reče Herbert - razmisli o ovom. Vraća se ovamo uz opasnost po život da ostvari svoju fiksnu ideju. U času samog ostvarenja, pošto se toliko namučio i načekao, ti mu sada rušiš tlo pod nogama, uništavaš njegovu zamisao i oduzimaš njegovu novcu svaku vrijednost. Zar ne vidiš što bi mogao učiniti ako se razočara?

— Vidim, Herberte, i sanjam o tome otkako je došao one kobne noći. Ništa ne zaokuplja tako snažno moju dušu kao pomisao da bih mogao dopustiti da ga uhvate.

— Budi uvjeren — potvrdi Herbert — da postoji opasnost da će to zaista i učiniti. U tome je njegova moć, kojom nad tobom vlada dotle dok je u Engleskoj. Ako ga napustiš, dao bi se zaista uhvatiti, ne mareći više ni za što.

364

Pri toj pomisli, koja me je već od samog početka morila, prottrnuh od strave. Kad bi se obistinila, bio bih u neku ruku sam sebe smatrao njegovim ubojicom. Nisam dulje izdržao na stolici, već sam stao šetati tamo-amo po sobi. Rekoh Herbertu da bih se, ma kako nedužan bio, međutim, i onda smatrao krivim kad bi Provisa prepoznali i protiv njegove volje uhvatili. Već sam sada nesretan kad je na slobodi i uza me, te bih kudikamo volio da sam ostao u kovačnici i tamo radio do kraja svoga života nego ovo što sam dočekao!

Ali na pitanje: »A što sad?« trebalo je ipak odgovoriti.

— Prvo je i najvažnije što moramo učiniti - predloži Herbert - da ga otpremimo iz Engleske. Ti ćeš morati s njim, i pod tim će uvjetom možda pristati.

— No kamo god ga ja otpremio, hoću li moći spriječiti da se vrati?

— Dragi moj Handel, zar nije očito da u neposrednoj blizini Newga-tea postoji mnogo veća opasnost da će, ako prekišeš s njime, iz očaju srnuti u propast, nego ma gdje drugdje? Kao razlog da ga odavle maknemo mogao bi nam sada poslužiti onaj drugi robijaš ili koja druga zгода iz njegova života.

— Opet smo na istom! - uzviknuh, zastavši pred Herbertom i ispru-živši ruke kao da u njima držim svu beznadnost toga slučaja. — Ne znam ništa o njegovu životu. Gotovo da poludim kad tu uvečer sjedim i pred sobom gledam njega, tako usko povezana s mojom srećom i nesrećom, a ipak o njemu ništa drugo ne znam osim da sam dva dana u svome djetinjstvu strahovao od tog bijednog propalice.

Herbert ustane, uzme me pod ruku, pa stadosmo polako šetati zu-reći u šare saga.

— Handel — započe Herbert i stane — jesi li čvrsto odlučio da više ne primaš ništa od njega?

— Jesam! Da si na mome mjestu, ti bi zacijelo isto odlučio?

— I uvjeren si da moraš s njime raskinuti?

— Herberte, zar je uopće potrebno da me to pitaš?

— Ti dakle osjećaš, a to je i sasvim razumljivo, dužnost da mu moraš — koliko do tebe stoji

— spasiti život, što ga je zbog tebe stavio na kocku

365

da ga ne odbaci od sebe. Onda ga moraš otpremi iz Engleske prije no što i prstom makneš, da i sebe izvučeš iz tih neprilika. Kad ga jednom otpremiš, onda u ime Božje gledaj da i sebe iz njih izvučeš, a mi ćemo, dragi stari druže, zajedno svladati sve teškoće.

Bila mi je utjeha kad smo nato jedan drugom pružili ruku i pošetali gore-dolje, premda ništa drugo nismo riješili.

— Herberte — započeh — da se vratimo na pitanje kako da doznamo nešto o njegovu životu.

Po mome mišljenju postoji samo jedna mogućnost. Moram ga posve otvoreno pitati.

— Da, tako je. Pitaj ga — povladi Herbert — kad sutra sjednemo za doručak, jer je opraštajući se od Herberta najavio da će doći k nama na doručak. Stvorivši tu odluku, podosmo na počinak. Sanjao sam o njemu najstrašnije sne i probudio se nimalo osvježen. Opet me obuze strah, koji je noću nestao, da će ga otkriti kao odbjegla robijaša koji se vratio. Dok sam bio budan, taj me strah nikad nije ostavljao.

Došao je u dogovoreno vrijeme, izvadio džepni nož i prihvatio se jela. Bio je pun osnova »kako će stvoriti pravog džentlmena, koji će živjeti kao pravi džentlmen«, navalio na mene da se što prije i izdašnije poslužim njegovim novčanikom, što gaje kod mene ostavio. Smatrao je naše sobe i svoj stan samo privremenim boravištem i savjetovao me da se smjesta pobrinem da pronađem neke »fine jaslice« blizu Hyde Parka, gdje će ponekad i on moći »krnjiti«. Kad je završio s doručkom te stao brisati nož o nogavice hlača, rekoh mu bez prethodna uvoda:

— Pošto ste sinoć otišli, ispričao sam prijatelju o borbi u močvari, u kojoj vas zatekoše vojnici kad mi pristigosmo. Sjećate li se?

— Sjećam li se? — usklikne. — I još kako!

— Htjeli bismo nešto čuti o onom čovjeku — i o vama. Čudno je što mi o njemu, a osobito o vama, nije mnogo više poznato od onoga što sam sinoć ispričao. Zar ne bi baš sada bila zgodna prilika da nešto više saznamo?

— Dobro! - prista nakon kratkog razmišljanja. - Vi ste, Pipov prijatelju, kako znate, pod zakletvom?

— Svakako — odvrati Herbert.

366

- I što god ja rekao, da znate - zaintači - zakletva važi za sve.

- Razumijem i bit će tako.

— I upamtite! Sto god sam učinio, odradio sam i skupo platio — tvrdoglavo zaključi.

— Tako je.

Izvadi crnu lulu i počne je puniti crnim kržakom, kadno mu pogled pade na ono malo duhana, isprepletana među prstima. Kao da je pomislio da bi mu to moglo zamrsiti nit pričanja, vrati duhan, zatakne lulu u zapučak kaputa, položi ruke na koljena, a zatim pogledavši srdito u vatru, posuti nekoliko trenutaka, pogleda u nas te započne pričati kako slijedi.

42. POGLAVLJE

— Dragi moj mali, i vi, prijatelju Pipov! Ne ću da vam bogzna što pričam o svome životu. To ne će biti ni pjesma ni bajka. Nego ću vam sve kratko i jasno kazivati, i da biste me razumjeli, reći ću vam odmah onako po naški: bio sam u bajboku, pa opet na slobodi, na slobodi, pa opet u bajboku, i tako redom. Eto, sada znate. To vam je gotovo sav moj život sve do vremena kad me otpremiše na galiju nakon što mi Pip posta prijateljem.

— Prošao sam kroz sito i rešet, čudo što su sve sa mnom radili — jedino me još nisu objesili. Držali me pod ključem poput skupocjena srebrna čajna kotlića. Vozili me u uzničkim taljigama čas amo, čas tamo, protjerivali me sad iz ovog, sad iz onog grada; čepio sam u kladama i bio išiban i ispremlaćen. Ako vi ne znate gdje sam se rodio, bogme ni ja ne znam. Prvi put sam upoznao život tamo dolje u Essexu krađući repu da ne skapam od gladi. Netko me ostavio na cjedilu — kotlar neki — i ponio sa sobom sve, a mene prozebla ostavio kraj ugašene vatre.

— Znao sam da se zovem Magwitch i da mi je krsno ime Abel. Kako sam znao? Baš onako kao što sam znao da se one ptice u grmlju zovu
367

zebe, vrapci i drozdovi. Mogao sam pomisliti da su sve to neka lažna imena, ali eto, kad ptičja nisu bila lažna, zašto da bude baš moje ime?

— Koliko se sjećam, nikad da se nade duša koja bi se pobrinula za maloga Abela Magwichta, i gola i bosa, i gladna. Ili bi ga ljudi tjerali od sebe, ili sa sobom povelu. Eto, tako sam rastao i djetinjstvo provodio da me je uvijek netko sa sobom vodio.

— Tako je to bilo, a kad sam postao deran, sav u dronjcima, bio sam jadniji od ma kojeg drugog mališana što ga ikad vidjeh, iako se nisam gledao u ogledalo, jer je tek malo kuća bilo s pokućstvom u koje sam ikad ušao. Već tada me proglasiše okorjelim zločincem. »To vam je okorjela ptičica«, govorili bi tamničari posjetiteljima, pokazujući u me prstom; »moglo bi se reći da taj mali samo u tamnici živi«. A onda bi se ljudi zagledali u me, a ja bih se zagledao u njih. Neki su mi od njih izmjerili glavu - a bilo bi bolje da su mi izmjerili želudac - drugi davali knjižice, koje nisam znao čitati, ili držali govorancije, koje nisam razumio. A uvijek su mi se prijetili đavlom. Ali što sam dodavola mogao uraditi? Pa morao sam nečim natrpati želudac, je li tako? Međutim, vidim da zapadam u podlost, a ja znam što se pristoji. Ne bojte se, dragi moj mali, i vi, prijatelju Pipov, da ću opet govoriti podlosti.

— Tako sam se skitao, prosjakao i kraduckao, a ponekad radio, kad bi mi dali kakav posao — iako se to i nije tako često dešavalo, kao što bi mislili, jer — ruku na srce — ni vi me ne biste u ono vrijeme baš rado zaposlili. Bijah pomalo zvjerokradica, pomalo težak, pomalo taljigaš, pomalo poljski radnik, pa trgovac-pokućarac, i tako bijah sve i svašta, a zarada gotovo nikakva sve dok nisam odrastao i postao čovjek. Odbjegli me vojnici u nekoj krčmi kraj ceste, do grla umotan u prnje, naučio čitati, a neki me cirkuski gorostas, što je prodavao za peni svoj potpis, naučio pisati. Otada me više nisu tako često kao dotada zatvarali, no ipak sam još dosta puta svoje odležao.

— Na konjskim trkama u Epsomu upoznao sam se prije nekih dvadeset godina s čovjekom, čiju bih lubanju volio zdrobiti poput račjeg kraka ovim tu vatralskim kad bih je sad našao pred ovom kaminskom rešetkom. Pravim se imenom zvaao Compevson, i to je taj, dragi moj
368

mali, s kojim si me vidio da sam se uhvatio u koštac u jarku, a o čemu si sve po istini ispričao svome prijatelju, pošto sam sinoć od vas otišao.

- Taj je Compevson izigravao džentlmena, a završio je i neke škole i bio obrazovan. Bio je sladak i gladak kad bi razgovarao s odličnom gospodom. A i izgledao je naočito. Bilo je to uvečer, uoči velikih trka, kad sam se našao s njime na trkalištu pod šatrom, gdje su me poznavali. Sjedio je s još nekim za stolom kad sam ušao, a gazda (koji me poznao, a bio veliki ljubitelj konjskih trka) pozove ga k sebi i reče: »Mislim da će to biti onaj pravi, koji vama treba« - a to sam bio ja.

- Compevson me vrlo pomno promotri, a ja opet njega. Na njemu je sat, i lanac, i prsten, i igla u kravati, a odijelo baš pristalo.

— »Sudeći po vašoj vanjštini, niste u posljednje vrijeme imali baš mnogo sreće« — započeo Compevson.

- »Pravo rekoste, gospodar, no i inače me sreća baš ne služi.« - (Svoju sam posljednju kaznu izdržao u tamnici Kingston, i to zbog skitnje. Ne kažem da nisam mogao biti suđen i zbog nečega drugog, ali eto, onaj put je bilo samo zbog skitnje.)

- »Sreća je promjenljiva«, reče Compevson, »možda će se i vama nasmijati.«

- »Nadam se da hoće«, odgovorih, »a bilo bi i vrijeme.«

- »Sto znate raditi?« zapita Compevson.

- »Jesti i piti«, odbrusih, »ako mi nađete što za jelo.«

- Compevson se nasmije, ponovno me vrlo značajno odmjeri, da mi pet šilinga i naruči me na isto mjesto za sutra uvečer.

- Sutra uvečer ja opet na isto mjesto, a Compevson me uzme za svog čovjeka i ortaka. A što je bio posao, u kojem je trebalo da budemo ortaci? Compevsonov su posao bile prevare, krivotvorenje potpisa, proturanje ukradenih novčanica i sve takvi i slični pothvati. Compevson se bavio svakojakim podvalama, uvaljivao druge, a da se sam nikad ne uvali, drugi mu vadili kestenje iz vatre, a onda bi svoje pomagače ostavio na cjedilu. U njega nije bilo više srca nego u željezne turpije, bio je hladan kao smrt, a pamet je u njega bila kao u samog đavla.

369

- Compevson je imao još jednog ortaka, koga su zvali Arthur, ali to mu nije bilo pravo ime, već nadimak. Bio je na samrti, nije ga bilo što vidjeti - sjenka od čovjeka. On i Compevson gadno su prije nekoliko godina podvalili nekoj staroj dami i tom prilikom namlatili gadne pare. No Compevson se kladio na trkama i kockao, i spiskao bi i samog gospoda Boga. A Arthur je umirao, umirao u bijedi, u strahu i užasu. Compevsonova žena (često ju je znao izudarati) brinula se za Arthura kad bi uhvatila malo vremena, a Compevson se nije brinuo ni za koga.

- Arthurova mi je sudbina trebala poslužiti kao opomena, no nije, i priznajem da nisam bio nimalo sentimentaln - jer kakvih bi koristi imao od toga, dragi moj mali, i vi, Pipov prijatelju? I tako sam se u-družio s Compevsonom i bio samo bijedno oruđe u njegovim rukama. Arthur je stanovao u potkrovlju Compevsonove kuće (tamo blizu Brentforda), a Compevson bi točno bilježio svaku paru koju bi izdao za njegovo izdržavanje za slučaj da Arthur ikada ozdravi i može odraditi svoj dug. No Arthur je uskoro podmirio svoje račune. Kad sam ga drugi ili treći put vidio, upao je kasno uvečer u Compevsonovu sobu, a na njemu samo košulja od flanela, kosa mu sva mokra od znoja, pa rekao Compevsonovoj ženi: »Sally, ona je zaista tamo gore kod mene i ne mogu je se otarasiti. Sva je u bjelini«, veli, »s bijelim cvijećem u kosama, i strašno je ljuta. Preko ramena joj mrtvački plašt, pa mi govori da će me njime oko pete ure izjutra pokriti.«

- Nato će Compevson njemu: »Budalo, zar ne znaš, da ima tijelo od krvi i mesa? Pa kako je onda bila tu, a nije ušla ni kroz vrata, ni kroz prozor, niti se uspela stepenicama?«

- »Ne znam kako je amo došla«, nato će Arthur i sav se tresao od užasa, »ali, evo stoji u kutu, pri dnu moje postelje, i strasno je ljuta. A tamo gdje joj se srce slomilo - ti si ga slomio! - crvene se kaplje krvi.«

- Compevson grubo odsiječe, ali je uvijek bio kukavica. »Odvedi tog plačljivog bolešljivca«, naredi ženi, »a ti joj, Magwitchu, molim te, pomoz!« No on sam mu nije ni blizu prišao.

- Compevsonova žena i ja otpremismo ga opet u postelju, no on je strašno buncao. »Ta pogledajte je!« vikao je. »Maše mi mrtvačkim plaš-

370

tem! Zar je ne vidite? Pogledajte joj oči! Zar nije strašno gledati je tako ljutim?« A zatim povika: »Bacit će plašt na mene, a onda sam gotov! Oduzmite joj plašt, uzmite joj ga!« Grčevito se uhvatio za nas, a svejednako je s njom razgovarao i odgovarao na njezina pitanja, dok nisam i ja već stao vjerovati da je pred sobom vidim.

- Compevsonova je žena bila već navikla na nj i dala mu neki napitak, koji je trebao rastjerati njegov grozni strah, i malo se pomalo smirio. »O, sad je otišla! Je li njezin čuvar došao po nju?« - »Da«, reče Compevsonova žena. - »Jeste li mu rekli da je zatvori i zaključa?« - »Da.« - »A hoće li joj oduzeti onaj strašni plašt?« - »Hoće, hoće, sve je kako treba.« - »Dobra si duša«, reče, »nemoj me napustiti, samo me ni za što nemoj napustiti, i mnogo ti hvala!«

- Ležao je sasvim mirno sve do nekih pet minuta do pet, a onda uz vrisak skoči i ciknu: »Evo je! I opet nosi mrtvački plašt. Ide k postelji. Držite me, vas dvoje - svaki s jedne strane - ne dajte da me dotakne plaštem! Ha! Ovaj put me nije pogodila! Ne dajte da mi ga prebaci preko ramena. - Diže me! - Držite me!« nato se sam snažno izdigne i — bio je mrtav.

- Compevson se nije mnogo žalostio i smatrao je da je tako najbolje za obje strane. Obojica se odmah latismo posla, ali sam se najprije morao zakleti (bio je vrlo oprezan i lukav!) na svoju knjigu - na ovu crnu knjižicu, na koju mi se i tvoj drug morao zakleti.

- Ne ću opširno pričati o svemu što je Compevson smišljao, a ja izvodio - jer to bi trajalo čitav tjedan - ja ću vam, dragi moj mali, i ti, Pipov prijatelju, samo to reći da me je tako zapleo u svoje mreže da sam mu postao pokorni rob. Uvijek sam bio kod njega zadužen, uvijek me držao u šaci, uvijek za nj radio, uvijek se nalazio u opasnosti. Bio je mladi od mene, spretniji, obrazovan i u svemu pet stotina puta pametniji od mene, a milosti nije znao. Moja je cura, u ono teško vrijeme s... — Ali ne! Nju nisam spominjao —

Zbunjeno se ogledavao, kao daje zaboravio na kojem je mjestu stao u knjizi svojih sjećanja, a zatim ponovno okrene lice k vatri i položi još čvršće ruke na koljena; zatim ih diže i ponovno spusti na koljena.

371

— Nije potrebno da vam o tom pričam — reče i opet zaokruži pogledom po sobi. — One godine s Compevsonom bile su možda najteže u mom životu. Rekavši to, rekao sam sve. Jesam li ti pričao kako samo mene optužiše zbog zločinstva dok sam radio zajedno s Compevsonom?

Odgovorili da nije.

— E, pa zaista me optužiše — produži — i osudiše. Eh, da su me uhapsili pod nekom sumnjom, a i to se dogodilo dva-triput u onih četiri--pet godina, koliko je naše ortakovanje trajalo, ali nije bilo dokaza. Napokon su nas obojicu, i mene i Compevsona, uhapsili - zbog zločinstva i optužili da smo u svijet rasturili ukradene novčanice. Compevson će meni: »Svaki neka se brani za se, a između nas nije bilo nikakve povezanosti«, i to je bilo sve. A bio sam takva pusta sirotinja da sam morao prodati sva svoja odijela osim onoga što je baš na meni bilo prije no što sam mogao dobiti Jaggersa.

— Kad su nas izveli na optuženičku klupu, opazio sam prije svega kako je Compevson izgledao baš kao pravi džentlmen sa svojom kovrčavom kosom, crnim odijelom i bijelom kravatom, a ja kao pravi bijednik i prostak. Kad je počelo preslušavanje i dokazni postupak skraćen, kao da je sve već unaprijed bilo dogovoreno, vidio sam da se sve svaljuje na mene, a on kao da i nije kriv. Za vrijeme dokaznog postupka shvatio sam kako se sve mota samo oko mene. Uvijek su tražili da se ja zakunem, uvijek je izišlo da je sav novac bio samo meni isplaćen i ja bio pokretač i imao svu korist od svega. No kada je obrana dobila riječ, onda mi je puklo pred očima i sva podvala postala jasna, jer je Compevsonov odvjetnik govorio: »Vaše Gospodstvo i gospodo, pred vama stoje dvojica, jedan pored drugoga, i bit će vam odmah na prvi pogled posve jasno da su dva posve različita tipa: jedan, stariji, loše je odgojen, i o njemu ćete samo najgore čuti; a drugi, mladi, dobro odgojen, gotovo se i ne spominje u tim poslovima i samo je osumnjičen. Prvi, stariji, neprestano se spominje, i njegova je krivica uvijek dokazana. Zar može biti sumnje tko je od njih dvojice kriv, a ako su obojica, tko je više?« I sve tako. Kad je stao

372

opisivati naše karaktere, nije li odvjetnik spomenuo kako je Compevson polazio škole, kako su mu drugovi sve same uvažene ličnosti, i kako je Compevson član tih i tih klubova i društava gdje ga svi poznaju, a sigurno ne po zlu? A nije li za mene rekao kako sam već i prije bio suđen i kako sam s kraja na kraj po cijeloj zemlji dobro poznat po svim popravilištima i

zatvorima? A kad smo mi optuženici dobili riječ, nije li Compevson tako lijepo umio govoriti izvikujući: oh! i ah! - prinoseći svaki čas rubac na lice, a ponekad uplećući i stihove u svoj govor — a ja? Ja sam bio onaj koji je samo mogao reći: »Gospodo, taj je čovjek pokraj mene najveći lopov pod kapom nebeskom!« A kada se čitao zaključak porotnika, nisu li predložili blažu kaznu za Compevsona, jer da njegov karakter nije zao i da je dospio samo u loše društvo i jer je sve odao što zna o meni - dok su za mene samo rekli: »Kriv je!« A kad ja Compevsonu rekoh: »Čekaj, dok izađemo, razbit ću ti njušku!« nije li onda Compevson zaklinjao suce da ga uzmu u zaštitu, te su dva ključara stala između njega i mene? A kada su nam čitali osudu, nije li Compevson dobio sedam, a ja četrnaest godina? A nije li sudac izrazio svoje žaljenje zbog njega, jer je mogao i bolje u životu uspjeti; i nije li sudac u meni prepoznao okorjelog zločinca, pakosna i nasilna, koji će sigurno još i gore svršiti? Zapao je u sve žešće uzbuđenje, no onda ga zatomio, dva-triput udahnuo zraka, svaki put gutnuo slinu, pa ispruživši prema meni ruke, rekao da me umiri: - Ne ću opet postati podao, dragi moj mali!

Pao je tako u vatru, da je izvadio džepni rupčić, otro lice, glavu i potiljak, pa tek onda mogao produžiti.

— Rekao sam Compevsonu da ću mu razbiti njušku i zakleo se neka mi Gospod razbije moju ako to ne učinim. Bili smo na istoj galiji, i dugo mi nije uspijevalo da ga se dočepam, iako sam pokušao. Napokon mu se jednom prikućih iza leđa te mu odraih zaušnicu da bi se okrenuo oko svoje osi i ja mu mogao razbiti njušku, kadno me spaziše i zgrabiše. Bajbok na tom brodu nije bio baš tako neprobojan za čovjeka koji se razumije u bajboke, i koji zna plivati i roniti. Umakao sam

373

na obalu i tu sam se među grobovima skrivao i zavidio onima koji su tu ležali i sav svoj jad već preturili preko glave, i tad sam prvi put susreo svog malog!

Pogleda me očima, punima ljubavi, tako da mi je postao gotovo odvratno, premda sam ga uvelike žalio.

- Od mog sam maloga saznao da je i Compevson pobjegao i da se nalazio tu u močvarama. Duše mi, sve mi se čini da je pobjegao od užasnog straha preda mnom, i ne znajući da sam ja umakao na obalu. Bio sam mu za petama dok mi nije pao šaka. I razbio mu njušku. »A sad«, rekoh, »ne marim što će sa mnom biti, ali ću učiniti ono što je za te najstrašnije - otpremiću te natrag na galiju.« I bio bih otplivao natrag, vukući ga za sobom za kosu, ako drukčije ne bi išlo, i bio bih ga dovukao na galiju i bez onih vojnika.

- Razumije se daje on i nakon toga bolje prošao od mene-jer, kako rekoše, u njega je dobar karakter. On daje preda mnom pobjegao, kad je bio već napola izludio od straha i jer sam mu prijetio da ću ga ubiti. Njegova je kazna bila laka. Mene su bacili u okove i ponovno izveli pred sud i osudili na doživotnu robiju u progonstvu. Nisam ostao do kraja života, dragi moj mali, i vi, Pipov prijatelju, jer, kako vidite, sad sam tu.

Ponovno je brisao lice kao malo prije, a zatim polako izvadio zamršeni čupak - dva duhana iz džepa, izvukao lulu iz zapučka, polako je napunio i stao pušiti.

- Je li mrtav? - upitah poslije kratke šutnje.

- A tko to, dragi moj mali?

- Compevson.

- Budi uvjeren, ako živi, onda se nada da sam ja mrtav - zaključiću, a oči mu okrutno sijevnuše.

— Nikad više nisam čuo za nj.

Herbert je olovkom nešto zapisivao po unutrašnjoj strani neke knjige. Polako mi preko stola dogurne knjigu, dok je Provis gledao u vatru i pušio, i ja pročitah:

- Mladi se Havisham zvao Arthur. Compevson je onaj čovjek koji je gospođici Havisham očitovao ljubav.

Zatvorih knjigu, jedva primjetno klimnuh Herbertu i spremih knjigu; ali ni jedan od nas ne reče ni riječi; obojica se zagledasmo u Provisa gdje stoji kraj ognjišta i puši.

43. POGLAVLJE

Zašto da sada odmah sebe ne zapitam u kojoj je mjeri moj strah od Provisa u vezi s Estellom? Zašto ne idem ravno naprijed svojim putem, već tratim vrijeme, uspoređujući svoje negdašnje raspoloženje, kada sam se, iščekujući Estellu na poštanskoj stanici, nastojao osloboditi onog tamničkog zadaha — sa sadašnjim kad razmišljam o provaliji, koja dijeli Estellu u svoj njezinoj gordosti i ljepoti od odbjegla robijaša-povratnika, kojega skrivam u svojem stanu? Moj put zato ne će biti lakši, niti će se zato sve bolje završiti. Robijašu se ne će pomoći, niti će meni biti smanjena krivica.

Poslije njegova pričanja u meni se začeo neki novi strah, ili bolje reći, njegovo je pričanje dalo oblik i cilj strahu, koji me već prije bio obuzeo. Ako Compevson još živi i otkrije njegov povratak, nisam nimalo smio sumnjati o posljedicama do kojih će zbog toga doći. Ni jednom od njih dvojice nije bilo tako jasno kao meni da Compevson osjeća pred njim smrtni strah; i teško bi se dalo zamisliti da bi ma tko, opisan kao što je Compevson bio nama, oklijevao da se sigurno i bez opasnosti zauvijek oslobodi smrtnog neprijatelja time što bi postao doušnik. Nikad nisam i nikad ne ću - tako sam bar odlučio - ni s ciglom riječi spomenuti Provisu Estellu. Herbertu sam rekao da prije svoga odlaska u inozemstvo moram vidjeti Estellu i gospođicu Havisham. To je bilo uvečer onoga dana kad nam je Provis ispričao svoju priču. Odlučio sam idući dan poći u Richmond, i pošao sam.

Kad sam se pojavio u kući gospode Brandlev, pozvaše Estellinu sobaricu, i ona mi reče daje Estella otišla na selo. Kamo? Kao obično, u kuću Satis. Ne kao obično, rekoš, jer još nikada nije onamo pošla bez mene. A kada se vraća? U odgovoru je bilo nekog suzdržljivog oklije-

vanja, što me je još više zapanjilo, a sam je odgovor glasio kako sobarica misli da će se njezina gospodarica samo još jedanput, i to na kratko vrijeme, navratiti ovamo. Iz toga mi je postalo jasno samo to da je postojala namjera da mi ništa ne bude jasno, i tako se vratih kući, ponovno sasvim dotučen.

Pošto se Provis vratio kući (ja bih ga uvijek ispraćao i pritom se pažljivo ogledavao), slijedilo je još jedno noćno savjetovanje s Herbertom, poslije kojeg smo zaključili da ne ćemo ništa reći o namje-ravanom odlasku u inozemstvo, sve dok se ne vratim od gospođice Havisham. U međuvremenu smo Herbert i ja, svaki za sebe, trebali razmisliti što bi bilo najbolje navesti kao razlog toga putovanja: da izmislimo neku izliku za naš tobožnji strah, jer smo posumnjali da se Provis nalazi pod paskom, ili da predložim to putovanje, jer još nikad dosad nisam bio u inozemstvu. Obojica smo znali da će na sve pristati, ma što ja predložio. Složili smo se u tome kako se nije smjelo ni pomisliti na to da još dulje vremena ostane u svom sadašnjem opasnom položaju.

Idući se dan nisam skanjivao da se licemjerno pretvaram kako sam Joeu neopozivo obećao da ću ga pohoditi; no ne bih zazirao ni od kakve licemjernosti da se poslužim Joeom ili njegovim imenom. Za moje je odsutnosti Provis morao biti vrlo oprezan, a Herbert paziti na njega, kao što sam ga ja pazio. Morao sam izostati samo jednu noć, a za nagradu za njegovo strpljivo čekanje ispunit će mu se odmah poslije moga povratka želja da od mene učini još većeg i bogatijeg džentlmena. Meni je tada, a kako sam poslije doznao, i Herbertu, palo na um kako bi bilo najbolje putovati brodom da bismo ga na taj način spriječili da počne svašta kupovati i trošiti.

Pošto sam tako sve uredio da mogu otputovati gospođici Havisham, krenuo sam još prije zore ranom jutarnjom diližansom, te smo se našli na cesti izvan grada kada se dan počeo sa svih

strana šuljati oprezno i oklijevajući, plačljivo i drščući, zaognut poput prosjaka dronjcima rastrganih oblaka i prnjama magle. Kad je diližansa stala pred Modrim veprom poslije vožnje kroz kišu, što je sitno sipila, što mislite — koga
376

sam ugledao kako izlazi na vrata da vidi tko je stigao diližansom? Ben-tlevja Drummlea s čačkalicom u ruci!

Budući da se pravio da me ne vidi, i ja sam se pretvarao da ne vidim njega. Ali ni jednom od nas dvojice nije mnogo koristilo što smo se tako pretvarali, to manje što smo obojica ušli u kavanu, gdje je on u-pravo bio dovršio svoj doručak, a ja naručio da mi donesu moj. Na mene je kao otrov djelovao kad sam ga vidio u gradu, jer sam vrlo dobro znao zašto je ovamo došao.

Hinio sam da čitam nekakve prastare, sasvim uprljane novine, u čijim domaćim vijestima nije bilo ništa ni upola tako jasno čitljivo, kao što su bile jasne mrlje od kave, ukiseljenog povrća, ribljeg umaka, soka od pečenke, rastopljenog maslaca i vina, čime su bile posve poprskane, kao da su bolovale od nekakvih neobičnih ospica — i sjedio za stolom, dok je on stajao pred ognjištem. Malo-pomalo sve sam jače osjećao da me vrijeđa što stoji pred ognjištem, te sam ustao, odlučivši da se i ja ogrijem. Morao sam rukom segnuti iza njegovih nogu, kada sam prišao kaminu uzeti vatralj i razgrnuti vatru, no svejednako sam se pravio da ga ne poznajem. — Zar me baš namjerno ne želite primijetiti? - zapita Drummle.

— O! — odvratih s vatraljem u ruci — zar ste to vi? Kako je? Čudio sam se tko to pušta da se vatra ugasi.

Rekavši to, snažno sam pročarkao vatru, a zatim sam stao rame uz rame s gospodinom Drummleom i ustobočio se, leđima okrenut vatri.

— Upravo ste stigli? - počne gospodin Drummle, odgurnuvši me malo ramenom.

— Da - potvrdih, odgurnuvši njega malo ramenom.

— Prokleta gnijezdo — reče gospodin Drummle. — Mislim da ste vi iz tog kraja?

— Da — rekoh. — Čuo sam da je vrlo nalik na vaš Shropshire.

— Ni najmanje — usprotivi se Drummle.

Nato gospodin Drummle pogleda u svoje cipele, a ja u svoje, a onda Drummle pogleda u moje cipele, a ja u njegove.

377

— Jeste li već dugo ovdje? — zapitah ga odlučivši da ni za pedalj ne odstupim od svog mjesta kraj ognjišta.

— Dovoljno dugo da mi do tuži — odvrati Drummle, tobože zijevajući, ali također odlučan da ne odstupi od svoga mjesta.

— Hoćete li dugo ostati ovdje?

— Ne znam — odgovori gospodin Drummle. — A vi?

— Ne znam - uzvratih.

Osjetih golicanje u krvi, te bih Drummlea tresnuo u prozor da me je i dalje pokušavao svojim ramenom samo još za dlaku odgurnuti u stranu; a isto tako da bi i on mene tresnuo u najbliži sanduk da sam svojim ramenom nastavio gurkanje. Malo je zažviždukao. A i ja isto tako.

— Mislim da se tu proteže čitav niz močvara? - zapita Drummle.

— Da. Pa što onda? - nato ću ja.

Gospodin Drummle pogleda u me, zatim u moje cipele, pa uzdahne:

— Oh! — i nasmije se.

— Vama je do smijeha, gospodine Drummle?

— Nije — odgovori — nije baš osobito. Idem malo jahati. Hoću malo istražiti te močvare, onako za zabavu. Rekoše mi da su tu same zabačene selendre. I čudne male krčmice - i kovačnice - i slično. Konobaru!

— Molim, gospodine.

— Je li moj konj spreman?

— Već su ga doveli pred vrata, gospodine.

— Ej, čujte, gospodine! Dama danas neće izjahati; vrijeme je odveć loše.

— Razumijem, gospodine.

— A ne ću ovdje ručati, jer odlazim na ručak onoj dami.

— Razumijem, gospodine.

Zatim me Drummle, kako god je inače bio trom, pogleda pobjedničkom drskošću na licu kao u buldoga i probode do srca, te natjera u takav očaj da bih ga najradije bio obuhvatio objema rukama (kao što

378

se u onoj priči veli za razbojnika da je uhvatio staru damu) i posadio na vatru.

Bilo nam je obojici sasvim jasno da se ni jedan od nas ne može maknuti od ognjišta sve dok nam netko treći ne pritekne u pomoć. Stajali smo pred ognjištem rame uz rame, dodirujući se petama, ne odstupajući ni za pedalj. Kroz kišu, koja je sipila, nazirao se konj pred vratima; moj su doručak donijeli na stol, Drummleov iznijeli, konobar me zvao da se prihvatim jela; klimnuo sam glavom, ali obojica nepokolebljivo ustrajasmo svaki na svom mjestu.

— Jeste li odonda bili u Lugu? — zapita Drummle.

Odgovorih mu: - Ne, dosta mi je Zeba od posljednjeg puta što sam bio ondje.

— Bješe li to onda kad smo bili različita mišljenja?

— Da — odvratih kratko i odsječno.

— No, no! Još ste dobro prošli — cerekao se Drummle. Trebali ste se bolje obuzdati.

— Gospodine Drummle - nato ću ja - niste zvani da mi o tome dajete savjete. Kad se ja već ne mogu obuzdati (a time još nije rečeno da se onom prilikom nisam umio obuzdati), ipak ne razbijam čaše.

— Ja ih bome razbijam — prizna Drummle.

Pogledavši ga jedanput-dvaput, a u meni je sve kipjelo od pritajena bijesa, dobacih mu:

— Gospodine Drummle, nisam tražio taj razgovor i ne vjerujem da je imalo ugodan.

— U to sam uvjeren — uzvratih naduto preko ramena — nije mi baš nimalo stalo do toga.

-I stoga bih vam - nastavih - ako dopustite, predložio da ubuduće više ne podržavamo nikakvih veza.

— Sasvim moje mišljenje - suglasi se Drummle - to bih ja vama bio predložio, a što je još vjerojatnije — i učinio — i bez vašeg prijedloga. Ali nemojte gubiti duševnu ravnotežu. Ta niste li i bez toga već dosta izgubili?

— Sto mislite time reći, gospodine?

379

— Ko-no-bar! - povika Drummle umjesto svakog odgovora. Konobar se pojavi.

— Čujte, gospodine. Jeste li me dobro razumjeli da mlada dama ne će izjahati i da ću ručati kod nje?

— Sve sam razumio, gospodine!

Pošto je konobar dlanom opipao čajnik, koji se brzo hladio, i pogledao me očima punim molbe, te izišao, Drummle je, pazeći da se ramenom ni za dlaku ne bi odmaknuo od mene, izvadio cigaru iz džepa, odgrizao vršak i nije ni po čemu pokazivao namjeru da se makne s mjesta. Gušeći se i kipteći od bijesa, osjetio sam da ćemo, padne li još samo jedna riječ, neminovno morati spomenuti i Estellino ime, a ja ne bih mogao otpjeti da ga on izusti; i

stoga sam uporno zurio preda se u zid, kao da nema nikoga u sobi, sileći se da šutim. Nije moguće reći dokle bismo ustrajali u tom smiješnom položaju da nisu u kavanu upala tri imućna seljaka - predvodio ih je, mislim, konobar - i otkopčavajući zimske kabanice i trljajući ruke, pojurili prema ognjištu, a mi morali pred njima ustuknuti.

Vidio sam kroz prozor kako je Drummle uhvatio svoga konja za grivu, pa nespretno i brutalno uzjahao i, ukoso sjedeći u sedlu, odjahao. Mislio sam da je već otišao, kadno se vrati dozivajući nekoga da mu pripali cigaru u ustima, jer ju je zaboravio pripaliti. Ne bih mogao reći odakle se pojavio neki momak u prašnjavosivom odijelu, da li iz dvorišta gostionice, ili s ulice, ili odnekle drugdje, i pružio mu što je tražio. Ali kada se Drummle sagnuo sa sedla i smijući se pripalio cigaru, mah-nuvši pritom glavom prema kavanskim prozorima, uleknuta ramena i razbarušena kosa momka, koji mi je bio okrenut leđima, podsjetiše me na Orlicka. Kako sam toga trenutka bio i suviše zle volje, a da bih mario za to je li to on ili nije, niti bih se poslije svega što se dogodilo dotakao doručka, samo sam poslije putovanja umio lice i ruke i zaputio se do stare kuće, pune uspomena, koju kamo sreće da nikad ni vidio nisam.

380

44. POGLAVLJE

U sobi gdje je stajao toaletni stolić, a na zidovima gorjele voštanice, našao sam gospođicu Havisham i Estellu. Gospođica Havisham je sjedila na divanu blizu ognjišta, a Estella na jastuku do njezinih nogu. Estella je nešto plela, a gospođica Havisham ju je gledala. Kad sam ušao, obje podigoše oči i obje opaziše da sam se nekako promijenio. To sam vidio iz pogleda što ih izmijeniše.

— Koji li je vjetar tebe ovamo donio? — dočeka me gospođica Havisham.

Iako je netremice gledala u mene, ipak sam opazio da je zbunjena. Estella presta načas plesti i, ne skidajući s mene očiju, ponovno se lati pletiva. Činilo mi se da u kretnjama njezinih prstiju čitam jasno, kao da mi je sama ispričala znakovima gluhonijemih kako već zna da sam otkrio tko je zapravo moj dobročinitelj.

— Gospođice Havisham — odgovorih — pošao sam jučer u Richmond porazgovarati s Estellom; i saznajući daje nju neki vjetar donio ovamo, došao sam za njom.

Gospođica Havisham mi već treći ili četvrti put dade znak da sjednem, pa sjedoh na stolicu kraj toaletnog stolića, na kojoj sam je često viđao da sjedi. Usred tih ruševina do mojih nogu i oko mene to kao da je danas bilo baš pravo mjesto za mene.

— To što sam imao reći Estelli, gospođice Havisham, reći ću i pred vama — za nekoliko trenutaka. Ne će vas iznenaditi, niti će vam biti krivo. Nesretniji sam no što ste vi to ikad mogli samo i zaželjeti.

Gospođica Havisham nije s mene skidala pogleda. Po pokretima Estellinih prstiju, dok je plela, mogao sam vidjeti da sluša što govorim, premda me nije ni pogledala.

— Pronašao sam svoga dobročinitelja. To nije sretno otkriće i ne daje mi nade da ću se obogatiti, steći časti ili položaje, velik imutak ili što slično. Postoje razlozi, zbog kojih ne smijem ništa više reći. To nije moja tajna, već nekoga drugoga.

381

Časkom sam zašutio, gledajući u Estellu i razmišljajući kako da nastavim, a gospođica Havisham ponovi: — To nije tvoja tajna, već nekoga drugoga? I što dalje?

— Kad ste prvi put naredili da me ovamo dovedu, gospođice Havisham, dok sam još pripadao onom selu tamo — a volio bih da ga nikad ni napustio nisam — držim da sam zapravo ovamo došao poput bilo kojeg dječaka koji je slučajno ovamo upao — kao neko služinče da posluži nekoj želji ili hiru i da za to bude plaćeno?

— Tako je, Pipe — odvrati gospođica Havisham, svejednako potvrđujući glavom — baš tako.

— I da je gospodin Jagers...

— Gospodin Jagers — presiječe gospođica Havisham odlučnim glasom — nije s time bio ni u kakvoj vezi i o svemu tome nije ništa znao. To daje moj odvjetnik, a ujedno i vašeg dobročinitelja, to je slučajnost. On je u jednakim odnosima s mnogim drugim ljudima, i do takve je slučajnosti moglo sasvim lako doći. Bilo kako bilo, tako se dogodilo a da to nitko nije namjerno želio.

Svatko bi na njezinom isušenom licu mogao vidjeti da sve dosad nije ništa zatajivala ili što izbjegavala.

— No kad sam zapao u zabludu, u kojoj sam tako dugo ostao, vi ste me, priznajte, u njoj još i podržavali? - upitah je.

— Jesam — odvrati, opet odrješito klimajući glavom. — Ja sam te u njoj još i podržavala.

— Je li to bilo obzirno?

— A tko sam ja - vikne gospođica Havisham, udarajući štapom o pod, planuvši tako neočekivano od jaraosti da ju je Estella preneraženo pogledala — a tko sam ja da bih morala biti obzirna.

Moj je prijekor bio bez osnove, a nisam ga ni namjeravao izustiti. To sam joj i rekao kad se poslije provale bijesa predala teškim mislima. A ona će nato: - No, no, no! A dalje?

— Obilno ste me nagradili za moju nekadašnju službu u toj kući — nas-taviv da bi ublažio njezin gnjev- jer ste za mene platili nauko vinu, a ona sam pitanja postavio samo poradi svoje osobne upućenosti. Sto sad sli-

382

jedi ima drugu (i nadam se mnogo nesebičniju) svrhu. Podržavajući moju zabludu, vi ste — ne zamjerite, gospođice Havisham — time kažnjavali svoje sebične rođake, osvećivali im se, ili ćete se možda poslužiti kojim drugim izrazom koji bi jasnije mogao označiti vaše namjere! — Jesam. Pa oni su to htjeli! A i ti si to htio. Zna se kakav je moj život bio, pa čemu bih se ja još bila mučila da njih ili tebe zaklinjem da odustanete od svoje zablude! Sami ste sebi postavili zamke. Ja vam ih nisam postavila.

Sačekavši da bi se pomalo smirila — jer i te je riječi naglo i bijesno izbacila — ja sam produžio.

— Upao sam, gospođice Havisham, u obitelj koja je s vama u rodu, i neprestano sam u njoj živio otkako sam došao u London. Znam da su upravo tako nedužno bili u istoj zabludi kao i ja. I bio bih lažac i podlac kad vam ne bih rekao, bez obzira na to je li to za vas prihvatljivo ili nije, vjerovali vi to ili ne vjerovali, da nanosite veliku nepravdu kako gospodinu Pocketu, tako i njegovu sinu Herbertu, ako smatrate da bi oni mogli biti ma što drugo nego plemeniti, pošteni, iskreni i nesposobni za bilo kakvu podvalu i podlost.

— Oni su vaši prijatelji — ubaci gospođica Havisham. Odgovorih: - Od svoje mi volje postadoše prijatelji, i to baš onda

kad su s pravom mogli misliti da sam ja zauzeo njihovo mjesto kod vas, i kada mi, po mom mišljenju, Sarah Pocket, gospođica Georgiana i gospoda Camilla nisu bili prijatelji.

Bilo mi je drago kad sam vidio kako su ona dvojica porasla u njezinim očima kad sam ih usporedio s ostalima. Časkom me je oštro promatrala, a onda mirno reče:

— Sto tražiš za njih?

— Samo to — rekoh — da ih ne bacite u isti koš s ostalima. Oni su, doduše, od iste krvi, ali, vjerujte, značaj im nije isti.

Svejednako oštro me promatrajući, gospođica Havisham ponovi:

— Sto tražiš za njih?

— Kako vidite, nisam tako prepreden - priznah, odgovarajući na njezino pitanje i svjestan da sam malko porumenio - a da bih mogao, sve

383

kad bih i htio, pred vama sakriti da nešto tražim. Ako biste, gospođice Havisham, mog prijatelja Herberta mogli obdariti izvjesnom svotom novca, kojom bi mu bilo pomognuto za cijeli život - ali po samoj biti te stvari bilo bi potrebno da se to uradi bez njegova znanja — ja bih vam kazao kako da to učinite.

- Zašto je potrebno da se to učini bez njegova znanja? - upita me, naklopivši ruke na štap da bi me što pozornije mogla promatrati.

- Zato — odvratih — jer sam mu i ja prije dvije godine počeo pomagati bez njegova znanja, a ne želim da se sazna za tu moju tajnu. Ne mogu reći što me priječi da do kraja izvršim svoju namjeru. To je dio one tajne koja nije moja, već nekoga drugoga.

Sve malo-pomalo skidala je oči s mene i zagledala se u vatru. Sred tišine i svjetlosti svijeća što su se polako talile činilo se daje prošlo dosta vremena dok je napokon digla pogled s vatre, trgnuvši se od štropota užarena uglja što se raspadao, te se ponovno zagleda u mene — isprva kao duhom odsutna - a zatim motreći me sa sve većom pažnjom. Za sve to je vrijeme Estella bila zabavljena svojim pletivom. Kad je gospođica Havisham svu svoju pažnju obratila meni, upita, kao da uopće nije bilo zastoja u našem razgovoru: - A dalje?

- Estella - obratim se sada njoj, nastojeći da svladam drhtanje svoga glasa — vi znate da vas volim. Znate da vas već dugo iz svega srca volim.

Čuvši te riječi, pogleda mi u lice, i dok su joj prsti i dalje prijanjali uz posao, motrila me nepromijenjenim mirom. Vidio sam kako je gospođica Havisham naizmjenice pogledavala čas mene, čas nju.

- Rekao bih to i ranije da nisam živio u svojoj dugotrajnoj zabludi. Ona je u meni izazivala nade da nas je gospođica Havisham namijenila jedno drugom. Dok sam mislio da vam je suđeno prikloniti se tome, nisam htio to reći. Ali sada to moram.

Ne mijenjajući izraz lica i svejednako pokrećući prste oko pletiva, odmahne glavom.

- Znam - produžih, odgovarajući na tu kretnju - znam. Nemam nikakve nade, Estella, da ću vas ikad nazvati svojim. Ne znam što će se sa mnom dogoditi, i to možda naskoro, u kakvu ću bijedu pasti ili

384

kuda će me moj put nanijeti. No ipak vas volim. Volio sam vas od prvog trenutka kad sam vas ugledao u toj kući.

Gledajući me savršenim mirom i mičući prstima, ponovno odmahne glavom.

- Gospođica Havisham bi bila okrutna, strahovito okrutna da se poigravala s osjetljivošću sirota dječaka i mučila me sve te godine ispraznom nadom i uzaludnim nastojanjem, svjesna posljedica kojima će uroditi ono što čini. Ali ja mislim da ona toga nije bila svjesna. Mislim, Estella, da usred svog vlastitog jada nije pomišljala na moju nevolju.

Vidio sam kako je gospođica Havisham stavila ruku na srce, dok je naizmjenice pogledavala čas u Estellu, čas u mene.

- Čini se - reče Estella vrlo mirno - da postoje neki osjećaji, neka osjetila — ni sama ne znam kako da ih nazovem — koja ne mogu shvatiti. Kad mi vi kažete da me volite, ja razumijem smisao vaših riječi, ali ništa više. No vaše riječi ne uzbuđuju moje srce, i ja ostajem hladna. Uopće ne marim za ono što mi govorite. Pokušala sam vas upozoriti na to, je li tako?

Pokunjeno rekoh: — Da.

- Da. No vama nije bilo stalo do mojih opomena, jer ste vjerovali da ne mislim ozbiljno. Zar ne, da ste to vjerovali?

- Vjerovao sam i nadao se da nije moguće da to mislite. Vi, Estella, tako mlada, slobodna i lijepa! To zacijelo nije prirodno.

- Kod mene je prirodno - odvrati. A zatim nadoveže, naglašujući svaku riječ: - Moja je narav tako stvorena. I priznavši vam to, učinila sam veliku razliku između vas i svih ostalih ljudi.

Više ne mogu učiniti.

-Je li istina - zapitah - da se Bentlev Drummle nalazi u gradu i da vam udvara?
- Živa je istina - odgovori ona, a u njezinim se riječima odražavala ravnodušnost i krajnji prezir za tog čovjeka.
- I da ga vi još bodrite u njegovu nastojanju, da jašete s njim, i da će on upravo danas doći k vama na ručak?
Kao da se malko iznenadila što sam to znao, no ipak je ponovno rekla: — Živa istina.
385

— Vi ga, Estella, ne možete voljeti!
Sada se prvi put umiriše njezini prsti kada je prilično srdito odvrtila: — Sto sam vam rekla?! Zar usprkos tome i sada još vjerujete da ne mislim ono što kažem?
— Vi se ne ćete udati za nj, Estella?
Pogleda prema gospođici Havisham i časkom je razmišljala, držeći pletivo u rukama. Onda reče: - Zašto da vam ne kažem istinu? Udat ću se za njega.
Pokrio sam lice rukama, no ipak mi je uspjelo da se bolje svladam no što sam očekivao, uzevši u obzir bolnu tjeskobu koja me je obuzela kada sam čuo njezin odgovor. Skinuo sam ruke s lica, a gospođica Havisham mi se u tom času pričinila tako sablasna da mi se u srce usjeklo usprkos mojoj ljubavnoj smetenosti i tuzi.
— Estella, mila, mila moja Estella, nemojte da vas gospođica Havisham natjera na sudbonosni korak. Odbacite me zauvijek — i dobro znam da ste to i učinili — ali budite ženom čovjeka vrednijeg od Drum-mlea. Gospođica Havisham vas daje njemu kao znak najvećeg prezira i uvrede za toliko drugih muškaraca, dostojnijih od njega, koji vas obožavaju, i za ono nekoliko, koji vas iskreno ljube. Između one nekolicine možda ima jedan koji vas isto tako žarko voli, iako ne tako dugo kao ja. Uzmite njega, i meni će biti lakše zbog vas!
Moja ju je ozbiljnost nekako začudila i kao da je osjetila i neku samilost, ukoliko me je uopće mogla shvatiti.
-Ja ću se - ponovi blažim glasom - udati za nj. Već se vrše pripreme za moje vjenčanje, i uskoro ću se vjenčati. Zašto tako uvredljivo govorite o mojoj pomajci? To što sam naumila činim svojevóljno.
— Estella, zar ćete se svojevóljno baciti u naručaj tome nitkovu?
— A kome da se bacim u naručaj? — odvrati ona s osmijehom. — Zar da se bacim u naručaj čovjeku koji bi brzo i prebrzo osjetio (ukoliko to muškarci mogu osjetiti) da za mene ništa ne znači? Eto tako! Gotovo je. Već ćemo nekako živjeti i ja i moj muž. A što se tiče sudbonosnog koraka, kako vi to rekoste, gospođica Havisham je htjela da pričekam i da se još ne udam; no meni je dotužilo živjeti životom koji za
386

mene ima vrlo malo cara, i vrlo sam rado spremna na promjenu. Ne recite ništa više. Nas dvoje se nikad ne ćemo razumjeti.
— Takav podli nitkov, takav praznoglavi nitkov! — salijetao sam je u očaju.
— Ne bojte se, ni ja za njega ne ću biti neka blagodat s neba - reče Estella — ne, nipošto ne. No, evo moje ruke! Da se sad rastanemo, vi, dječak—sanjalo... ili muškarac?
— O Estella! — odgovorio sam, dok su gorke suze naglo kapale na njezinu ruku, ma koliko sam nastojao da ih zadržim — i kad bih ostao u Engleskoj uzdignute glave poput ostalih, zar bih vas mogao gledati kao Drummleovu ženu?
— Koješta — odvrati ona — koješta. To će začas proći.
— Nikad, Estella!
— Poslije nedjelje dana više ne ćete ni misliti na mene.

— Ni misliti na vas! Vi ste dio moga bića, dio moga ja. Vaša mi je slika lebdjela pred očima u svakom retku što sam ga pročitao otkako sam prvi put došao ovamo kao priprost dječarac, čijem ste srcu već onda zadavali boli. Nazirao sam vas u svim vidicima, koji su se otad preda mnom otvarali - na rijeci, na brodskim jedrima, u močvarama, u oblacima, za vidjela i u mraku, u vjetru u šumama, na morskoj pučini, po ulicama. Sve lijepe misli, koje su otad u meni nicale, bile su s vama udružene. Kamenje najčvršćih londonskih zdanja nije nimalo stvarnije od stvarnosti vaše nazočnosti, kojim ste djelovali na mene tu, i svagdje, i zauvijek; i vaša je ruka nemoćna da poruši bilo jedno, bilo drugo. Estella, vama je suđeno da sve do posljednjeg daha moga života ostanete dio moga bića, dio ono malo dobra u meni i dio zla. No ja vas dovodim u vezu samo s onim što je dobro u meni, i takvu ću vas uvijek vjerno pamtiti, jer ma kako ljut bio bol, koji sad osjećam, vi ste mi zaista učinili kudikamo više dobra nego zla. O, Bog vas blagoslovio, Bog vam oprostio!

Ne znam kako sam, zanesen svojom nesrećom, promučao te riječi. Taje rapsodija izvirala iz mene kao mlaz krvi iz unutrašnje rane i izlila se van. Prinio sam njezinu ruku do svojih usana, nekoliko trenutaka oklijevao i odjurio. Otad sam se uvijek sjećao — a naskoro sam za to

387

imao još i više razloga — da me je Estella gledala samo sa snebivanjem, dok avetinjski lik gospođice Havisham, s rukom stalno na srcu, kao da se sav rastvarao u ukočen sablastan pogled samilosti i kajanja.

Sve što bješe ode unepovrat! Toliko je toga bilo i zauvijek prošlo da je, kad sam izišao na vrata, i danja svjetlost potamnijela otkako sam bio ušao. Neko sam se vrijeme skrivao iza živica po pokrajnim puteljcima, a onda krenuo na put da pješke stignem u London. Jer dotada sam se već toliko pribrao da sam mogao razmisliti i sam sebe uvjeriti kako je nemoguće vratiti se u gostionicu i ondje se susresti s Drummleom, ili sjediti u kočiji, pa da netko sa mnom zapodjene razgovor, te da će biti najbolje za me da se hodajući do iznemoglosti zamorim.

Bilo je poslije ponoći kad sam prelazio preko Londonskog mosta. Prolazeći zamršenim spletom uzanih ulica, koje su se u ono vrijeme protezale prema zapadu uz obale rijeke kod Middlesexa, najbliži mi je put do Templea bio tik uz riječnu obalu kroz Whitefriars. Očekivali su me tek sutradan, no imao sam ključeve, pa ako je Herbert već legao, mogao sam i ja leći u postelju a da ga pritom ne uznemirim.

Kako sam rijetko ulazio na whitefriarski prolaz nakon što bi vrata Templea bila zatvorena, a bio sam sav poprskan blatom i iznuren, nisam zamjerio noćnom vrataru što me je vrlo pomnjivo promatrao kad je odškrinuo vrata da me propusti. Da bih mu pomogao da se prisjeti, rekao sam svoje ime.

— Mislio sam da ste to vi, ali nisam bio sasvim siguran. Imam za vas poruku, gospodine. Glasnik koji ju je donio rekao je daje izvolite pročitati pri svjetlosti moje vidjelice'.

Uvelike sam se iznenadio tom zamolbom i primio poruku. Adresa je glasila: Philip Pip, Esquire², a povrh toga bile su ispisane riječi MOLIM OVDJE PROČITATI. Otvorio sam omot, noćni je vratar podigao uvis vidjelicu, i pročitao napisano Wemmickovim rukopisom: NE IDITE KUĆI.

1 Fenjer, ručna lampa (lampaš). - Prev. Vrlo poštovani gospodine (naslov na pismima). — Prev.

388

45. POGLAVLJE

Čim sam tu opomenu pročitao, skrenuo sam s vrata Templea i najkraćim putem pošao u Fleet Street, gdje sam u to pozno doba ipak još našao kočiju i odvezao se do konačišta Hummums u Covent Garde-nu. U ono ste vrijeme ondje mogli u svako doba noći dobiti postelju; i sobar me pusti unutra kroz otključana vratašca u prolazu, upali svijeću, prvu na redu na njegovoj

polici, i povede me ravno u spavaću sobu, prvu na redu na njegovu spisku. Bila je to nekakva nadsvođena komora u prizemlju otraga, a postelja je s baldahinom na njoj nalikovala na despotsku neman, što se raskrećila širom čitave prostorije. Jednom od svojih samovoljnih nogu zagazila je u ognjište, a drugom u vrata, prignječivši bijedni stolić za umivanje na upravo božanski pravičan način.

Pa kako sam bio zatražio svjetiljku za noć, sobar je prije no što je napustio sobu donio dobru, staru, primitivnu luč', iz onih dobrih starih krjeposnih vremena — stvarcu nalik na tanahnu palicu, koja odmah prepukne čim je dotakneš, kojom nikad ništa ne možeš osvijetliti, a zatakuta je, kao daje zatvorena u samici, u dno visoka limena tornji-ća s isprobušenim okruglim školjama, koje po zidovima šaraju uzorke nalik na razrogačene oči što netremice bulje u tebe. Kad sam dospio u postelju i ležao ranjavih nogu, iznuren i jadan, uvidio sam da ne ću moći sklopiti oči, kao što mi ne bi uspjelo zatvoriti oči tom luđačkom Argusu^{2.1} tako smo kroz pomrčinu u gluho doba noći zurili jedan u drugoga.

Teške li noći! Puna strahovanja, tako zloguka i tako duga! Soba je tako negostoljubivo zaudarala na hladnu Čadu i zagrijanu prašinu, a kada sam pogledao gore u kutove nebnice nad glavom, pomislih, koliko li se modrih zujara iz mesarnica, uholoža sa sajmišta i lićinki sa sela ovdje smjestilo čekajući iduće ljeto. To me je navelo na pitanje je li

1U originalu: rush-light, svijeća sa stijenjem od rogoza. - Prev. 2U grćkoj mitologiji div sa stotinu očiju, vječno budan. - Prev.

389

koja od tih životinja dolje bubnula, i tad zamislih kako već osjećam lako draškanje po licu — a ta vrlo neugodna zamisao sugerirala mi je i neko drugo, još odvratnije gmizanje po leđima. Pošto sam tako neko vrijeme ležao budan, ćuli su se oni ćudetni glasovi što se javljaju u tišini. Ormar je šaputao, kamin je uzdisao, stolić za umivanje puckao, a u pretincu komode ponekad bi zabrujerala struna na gitari. I gotovo u isto vrijeme pojavio se i u očima na zidu novi izražaj, a u svakom krugu svjetlosti što je piljio u mene vidio sam ispisane rijeći NE IDITE KUĆI.

Ma kakvi bili ti noćni glasovi i ta noćna maštanja što su me salijetali, ništa nije moglo odagnati ono NE IDITE KUĆI. Upletalo se u svaku moju misao, kao neki tjelesni bol.

Nedavno sam proćitao u novinama kako je neki neznani džentlmen došao u Hummums, legao u postelju te se ubio, pa ga sljedećeg jutra našli mrtva, ogrezla u krvi. Kroz glavu mi sune misao daje zacijelo noćio u toj istoj nadsvođenoj komori, gdje se sad ja nalazim. Skoćih iz postelje da se uvjerim kako nigdje nema tragova krvi; zatim otvorih vrata i bacih pogled po hodnicima i nadoh donekle smirenje ugledavši u daljini poznato svjetlo, jer sam znao da kraj njega drijema sobar. Sve to vrijeme vrzle su mi se u glavi misli zašto ne smijem kući, što se kod kuće dogodilo, kad ću smjeti doma i ne prijeti li Provisu kod kuće kakva opasnost, te bih rekao da u toj glavi više nije bilo mjesta ni za kakve druge misli. Ćak i onda kada sam mislio na Estellu, i kako smo se danas zauvijek rastali, i kad sam sebi dozivao u pamet okolnosti našega rastanka, svaki njezin pogled i svaki ton njezina glasa i micanje njezinih prstiju dok je plela — ćak i onda sam usto neprestano razmišljao o onoj opomeni: »Ne idite kući.«

Kad sam se najzad zavezao u lak san od same duševne i tjelesne iscrpljenosti, ta se opomena preobrazila u zamagljen glagol koji sam morao sprežati. Zapovjedni način, sadašnjost: ne idi kući, ne idite kući, ne dajte nam ići kući. Zatim pogodbeni način: možda ne ću kući i ja ne mogu kući; i ja ne bih smio, ne bih mogao, ne bih htio, i ne bih trebao ići kući — sve dok nisam osjetio da ću sve pobrkati, te sam se otkotrljao

390

na drugu stranu uzglavlja i ponovno se zagledao u krugove svjetlosti na zidu što su zurili u mene.

Naredio sam da me probude u sedam sati, jer je bilo sasvim razumljivo da moram, prije no što posjetim ma kog drugog, poći najprije do Wemmicka, kao što je bilo razumljivo, i to da ću u tom slučaju morati apelirati samo na njegove walworthske osjećaje. Meni je odlanulo kad sam izašao iz te sobe, u kojoj sam proveo tako tešku noć, i nije trebalo po drugi put pokucati na vrata da skočim sa svog nelagodnog ležaja.

U osam sati ugledao sam puškarnice Tvrde. Kako je mala sluškinja slučajno baš tada ulazila u Tvrdu s dvije vruće zemičke, ja sam u njezinu društvu ušao kroz stražnja vratašca, prešao preko pomičnog mosta i dospio, a da me nitko nije najavio, do Wemmicka koji je upravo spremio čaj za sebe i za Staroga. Kroz otvorena vrata vidio sam malo podalje Staroga u postelji.

— Ej, gospodine Pipe! — dočeka me Wemmick. — Vratili ste se dakle kući?

— Da — odgovorim — ali nisam išao kući.

— Tako je i trebalo - povladi, trljajući ruke. - Ostavio sam kod svakih vrata Templea za vas pismenu poruku, onako nasumce. A na koja ste vrata prispjeli?

Rekoh mu.

— Tokom dana obaći ću sva vrata i uništiti pisma - reče Wemmick; — postoji dobro pravilo po kojem ne treba nikad ostavljati za sobom neki pismeni dokazni materijal ako se tome može izbjeći, jer ne znate tko i kada bi se mogao na vašu štetu njime poslužiti. A sada ću biti malko drzak. Biste li bili ljubazni pa ispekli tu kobasicu za Staroga?

Odgovorih da ću to učiniti s osobitim uživanjem.

— Onda možeš poći svojim poslom, Mary Anne — reče Wemmick maloj sluškinji — a mi ćemo tako ostati nasamo, zar ne, gospodine Pipe? — dometne, namignuvši mi pošto je mala otišla.

Zahvalio sam mu na prijateljstvu i brizi, i naš se razgovor nastavio prigušenim tonom dok sam pržio kobasicu za Staroga, a on mazao maslac na kriške njegove zemičke.

391

- No, gospodine Pipe - počne Wemmick - znate da se nas dvojica razumijemo. Mi smo sada privatna lica, a i ranije smo se već bavili povjerljivim poslom. Drugo je naše službeno mišljenje. Sada smo neslužbeni.

Srdačno sam na to pristao. Bio sam tako uzbuđen da mi se već upalila kobasica Staroga poput zublje, te sam je morao ugusiti.

- Jučer sam izjutra slučajno čuo - produži Wemmick - na mjestu, kamo sam jednom i vas poveo, jer i kad smo sami, preporučuje se da ne spominjemo imena, ako se to da izbjeći...

- Da, bolje je tako - potvrdih. - Razumijem vas.

- Ondje sam slučajno jučer izjutra doznao - nastavi Wemmick - da se izvjesna osoba, za koju se ne bi moglo reći da nema baš nikakve veze s kolonijama i da nema pokretna imutka - zapravo ne znam tko bi to mogao biti — ne ćemo mu spomenuti imena...

- Nije potrebno - ubacih.

- ... da se dakle malo pobunila u izvjesnom kraju svijeta, kamo mnogi ljudi odlaze, ali ne baš s drage volje, već u neku ruku na državni trošak...

Dok sam promatrao njegovo lice, kobasica je Staroga planula kao vatromet, a to je uvelike poremetilo i moju i Wemmickovu pažnju, pa sam ga zbog toga molio za oprostjenje.

- ... iščeznula iz onoga kraja, te se poslije toga o njoj ništa više nije čulo. Po tome - nastavi Wemmick - ljudi su svašta zaključili i stali štošta nagađati. Također sam čuo da su vas u vašem stanu u Garden Courtu, u Templeu, uhodili i da bi vas opet mogli uhoditi.

- A tko? - upitao sam ja.

- Ne bih htio o tome govoriti — reče Wemmick izbjegavajući odgovor—jer se to možda ne bi slagalo s mojim službenim dužnostima. To sam čuo, kao što sam jednom na tom mjestu čuo i

mnoge druge čudne stvari. Ja vam to ne govorim kao obavijest koju sam od nekoga primio. Cuo sam na svoje uši.

Uzeo je od mene viljušku i kobasicu i lijepo metnuo doručak Staroga na mali poslužavnik. Prije no što će ga staviti preda nj, ude u sobu

392

Staroga s čistim bijelim ubrusom, sveže ga pod bradu starog džentlmena, poravna uzglavlje, povuče mu noćnu ćepicu malo u stranu, davši mu upravo vragoljast izgled. Zatim vrlo pažljivo stavi preda nj zajutak i zapita: - Sve u redu, Stari? -A na to mu dobro raspoloženi Stari odgovori: — Sve u redu, Johne, mali moj, sve u redu! — Čini se da je postojao prešutni sporazum, da Stari nije u stanju za pokazivanje, te da ga treba smatrati nevidljivim; gradio sam se kao da savršeno ništa ne za-pažam što se oko mene događa.

Zapitah Wemmicka kad se vratio: — To što me uhode u mom stanu (a jedanput sam već imao razloga da u to posumnjam) u uskoj je vezi s izvjesnom osobom o kojoj ste mi govorili?

Wemmick je bio ozbiljan: - Koliko je meni o tom poznato, ne bih se usudio to ustvrditi. To jest, ne bih se usudio reći da je isprva bilo u vezi. No bit će da sada jest, ili će biti, ili postoji velika opasnost da bude.

Vidio sam da zbog podaničke vjernosti prema Little Britainu oklijeva da kaže sve što zna, a ja sam sa zahvalnošću razumio kako se već time, što je rekao, iznevjerio svojim načelima, te nisam smio dalje navaljivati. No poslije kratkog razmišljanja kraj ognjišta rekoh mu da bih mu rado postavio pitanje, a on će mi po svojoj uvidavnosti odgovoriti ili uskratiti odgovor, jer sam uvjeren da će pritom ispravno postupiti. Prekinuo je doručak i prekrstivši ruke cupkao rukave košulje (sjediti bez kaputa bio je za njega pojam domaće udobnosti), te klimne glavom u znak da postavim pitanje.

— Čuli ste za nekog zločinca po imenu Compevson? Odgovori, ponovno klimnuvši glavom.

— Je li živ? — Još mi jednom klimnu glavom.

— Je li u Londonu? — Opet klimne glavom, grčevito stežući otvor usne poštanske škrabice, klimne po posljednji put i opet se lati doručka.

— Kako je ispitivanje sada završeno — reče Wemmick, naglašujući riječi da bih se znao prema tome ravnati — kazat ću vam što sam učinio kad sam čuo što mi je došlo do ušiju. Pošao sam do Garden Courta da

393

vas ondje nađem, a kako vas nisam našao, otišao sam do Clarrikerove poslovnice da ondje nađem gospodina Herberta.

— I našli ste ga? — upitam sa strepnjom.

— I našao sam ga. Izbjegavajući spomenuti ma čije ime ili ispričati bilo kakve pojedinosti, stavio sam mu do znanja da će biti najbolje -opazi li ma koga u blizini vašeg stana ili neposredno u susjedstvu — bio to Tom, Jack ili Richard, da ukloni toga Toma, Jacka ili Richarda.

— I našao se u čudu što da radi?

— I našao se u čudu što da radi, i to tim više što sam mu rekao svoje mišljenje da bi bilo opasno kad bi se zasad pokušalo ukloniti Toma, Jacka ili Richarda nekamo suviše daleko.

Gospodine Pipe, reći ću vam nešto. U tim prilikama nema zgodnijeg mjesta od velikog grada, kad ste već u njemu. Ne napuštajte suviše rano svoje skrovište. Pritajite se. Sačekajte dok se stvari slegnu prije no što pokušate bježati, pa makar i u inozemstvo.

Zahvalio sam mu na dobrom savjetu i upitao ga što je Herbert učinio.

Wemmick nastavi: - Pošto je Herbert pola sata bio sav zbunjen, izradio je neki plan. U povjerenju mi je rekao da udvara mladoj dami, koja ima — kako je zacijelo i vama poznato — bolesnog tatu, prikovanog uz postelju. Taj je tata nekoć bio brodski opskrbnik, pa mu

staviše postelju do izbočena prozora, odakle može vidjeti kako brodovi plove uz rijeku i niz rijeku. Po svoj prilici poznajete mladu damu?

Odgovorih: — Ne poznajem je osobno.

Zapravo je zazirala od mene, jer sam rasipnik i da samo loše utječem na Herberta. A kada joj je Herbert prvi put predložio da je sa mnom upozna, primila je tako hladno taj prijedlog da mi je Herbert morao priznati pravo stanje stvari i kako će trebati još malo pričekati dok me bude mogao s njom upoznati. Kada sam se krišom stao brinuti za Herbertove poslove, mogao sam to lako i s filozofskim mirom podnositi; a on i njegova vjerenica nisu dakako pokazivali naročitu želju da kod njihovih sastanaka bude nazočan i treći. Premda sam bio uvjeren da sam porastao u Clarinim očima, i premda smo mlada dama i ja već

394

odavno redovito preko Herberta izmjenjivali poruke i pozdrave, ipak je još nikad nisam vidio. Nisam, međutim, htio Wemmicku dosađivati takvim pojedinostima.

— Kako se kuća s izbočenim prozorom — doda Wemmick — nalazi uz rijeku, tamo kod Poola', između Limehousea² i Greenwicha, a čini se da njome upravlja neka vrlo čestita udovica i u njoj iznajmljuje namješten stan u prvom katu, upitao me je gospodin Herbert smatram li to prikladnim privremenim boravištem za toga Toma, Jacka ili Richarda. E pa, meni se to učinilo vrlo prikladnim, i to iz tri razloga, koje ću vam odmah reći. Prvo. Daleko je od svih mjesta kamo vi dolazite, i prilično udaljeno od uobičajene vreve na ulicama i uličicama. Drugo. Da i ne odlazite onamo, Herbert će vas uvijek moći obavijestiti da Tomu, Jacku ili Richardu ne prijete nikakva opasnost. Treće. Poslije izvjesnog vremena, i kad se ukaže najzgodnija prilika, a vi biste željeli Toma, Jacka ili Richarda nezamjetno ukrcati na neki strani brod, evo ga spremna baš na pravom mjestu.

Uvelike ohrabren tim razumnim razlozima, po stotinu puta zahvalih Wemmicku i zamolih ga da produži.

— No, dakle, gospodine moj! Gospodin Herbert se energično prihvatio posla, te je sinoć do devet sati već bio smjestio toga Toma, Jacka ili Richarda — svejedno koga, ni vama, ni meni nije do toga stalo da znamo — i to na sveopće zadovoljstvo. Ljudima, kod kojih je prije stanovao, bilo je rečeno da je pozvan u Dover, i zaista je krenuo dover-skom cestom, a poslije udario drugim smjerom. A pri svemu tome još je i ta velika prednost da je sve to učinjeno bez vas i u vrijeme kada je svaki, tko se možda zanima za vaše kretanje, morao znati da ste mnogo milja daleko i zabavljeni drugim poslom. To otklanja sumnju i čini zbrku; pa sam s istog razloga preporučio čak i to da vi u slučaju da biste se sinoć vratili, ne pođete kući. To pravi još veću zbrku, a vama je potrebna što veća zbrka.

Dio Temze niže Londonskog mosta. — Prev. 2 Ime jedne istočne četvrti Londona. - Prev.

395

t i

Wemmick je završio s doručkom, pa pogleda na sat i stane oblačiti kaput.

— A sad, gospodine Pipe — zaključio s rukama još uvučenim u rukave kaputa — učinio sam vjerojatno najviše što sam mogao; no ako mogu još više učiniti — s walworthskog gledišta i kao privatno lice i neslužbena osoba — bit će mi drago. Evo adrese. Nema nikakve opasnosti da prije nego pođete kući večeras sami onamo odete da se uvjerite kako je s Tomom, Jackom ili Richardom sve u najboljem redu. I to je jedan od razloga zbog kojih sinoć niste smjeli otići kući. Ali kad jednom budete kod kuće, ne vraćajte se više ovamo, iako ste mi uvijek dobrodošli, gospodine Pipe — uto je već bio provukao ruke kroz rukave, i ja sam se s njime rukovao — naposljetku, dopustite da vam najtoplije preporučim važnu stvar. — Položi mi ruke na ramena i svečanim šapatom izusti: — Iskoristite večeras priliku da dođete u posjed

njegove pokretne imovine. Ne znate što mu se može dogoditi. Nipošto ne dopustite da njegova pokretna imovina propadne.

U sto muka da objasnim Wemmicku kako ja rasuđujem o tome, na kraju sam propustio to učiniti.

— Vrijeme je — reče Wemmick — i moram ići. Ako nemate prečeg posla, preporučio bih vam da ovdje ostanete sve do sumraka. Izgledate vrlo umorno, pa biste se zaista dobro okrijepili kad biste dan proveli sa Starim u potpunom miru. A dobili biste i komadić, sjećate se, svinjčeta?

— Dakako — potvrdih.

— Dobili biste, dakle, i komadić toga. I kobasica, što ste je ispržili, bila je od njega, a čitavo je svinjče bilo u svakom pogledu odlično. Okusite komadić, pa makar samo zato što ste stari znanac. — Zbogom, Stari! — veselo se oprusti s ocem.

— Dobro, Johne, dobro sinko! — guknu starac iz sobe.

Naskoro se kraj Wemmickova ognjišta zanesoh u san. Stari i ja zabavljali smo jedan drugoga gotovo čitav dan time što smo pred kaminom drijemali. Za ručak smo imali svinjski bubrežnjak s povrćem iz Wemmickova vrta. Ljubazno sam Starome klimao glavom kad god to

ne bih propustio učiniti zbog toga što sam drijemao. Kad se sasvim zamračilo, ostavih Staroga da čarka po vatri spremajući prženicu. Po broju sam čajnih šalica i po pogledima, što ih je upravljao na ona dvojna vratašca u zidu, zaključio da očekuje gospođicu Skiffins.

46. POGLAVLJE

Odbilo je osam sati prije no što sam došao duž obale u kraj, prožet sasvim ugodnim mirisom iverja i strugotina, gdje su radili brodograditelji i tesari što su izrađivali jarbole, vesla i grede. Sav taj dio obale uz gornji i donji Pool, niže Londonskog mosta, bio mi je nepoznat, pa kad sam krenuo niz riječnu obalu, uvjerio sam se da mjesto koje tražim nije ondje gdje sam mislio i da ga nije baš nimalo lako naći. Zvalo se Mili Pond Bank' kod Chink's Basin; a jedini mi je putokaz bila užara Old Green Copper Rope-Walk².

Ne mari koliko sam puta zalutao među nasukanim brodovima, što su ležali na popravku po dokovima, koliko je tu bilo brodskih olupina, koje su rastavljali na komade, koliko gliba i mulja i ostalih nanosa plime, koliko gradilišta za gradnju novih brodova i rastavljanje starih, pa zahrđalih sidara, zarinutih u zemlju poslije mnogih godina službe, koliko brežuljaka i čitavih brda nagomilanih bačava grade, koliko užara, a ni jedna od njih Old Green Copper. Pošto sam mnogo puta promašio cilj, zaostajući ili idući predaleko, iznenada sam iza jednog ugla nabasao na Mili Pond Bank. To je mjesto bilo prilično svježeg izgleda s obzirom na okolnosti, jer se vjetar, pušući s rijeke, mogao tamo uskovitlati. Tu su se izdizala dva-tri stabla i stršili ostaci urušene vjetrenjače; tu je bila užara Old Green Copper Rope-Walk, čije sam izdužene i stiješnjene obrise nazirao u mjesečini, zajedno s nizom drvenih napra-

1 Nasip vodeničnog jaza. — Prev.

2 Radionica u kojoj se izrađuju brodska čela (metalna užad, kojom se jarboli pričvr šćuju za palubu). - Prev.

396

397

va za sukanje užadi, zabijenih u zemlju, koje su bile nalik na prastare grablje za sjenokošu što su prestarjele i izgubile svoje zupce.

Odabravši između ono malo čudnovatih kuća na Mili Pond Banku jednu s drvenim pročeljem i tri reda izbočenih zaokruženih prozora (drugo su izbočeni četverouglasti prozori), pogledao sam na ploču na vratima i pročitao: »Gda Whimple«. Budući da sam to ime tražio, pokušao sam, a nato se javi neka postarija, prijazna i gojazna žena. No smjesta ju je zamijenio Herbert, koji me je bez riječi uveo u gostinjsku sobu i zatvorio vrata. Bilo mi je nekako čudno pri duši

kada sam ugledao meni tako dobro znano lice, koje kao da je tu sasvim kod kuće u toj za mene sasvim tuđoj sobi u neznanom kraju. U čudu sam ga promatrao baš kao i onaj trougaoni ormar u kutu sa staklenim i porculanskim posuđem, morske školjke na kaminskoj polici i bojadisane bakroreze po zidovima, što su prikazivali smrt kapetana Cooka', porinuće broda u more, i Njegovo Veličanstvo Kralja Georgea Trećega na terasi u Windsoru, s vlasuljom kao u paradnog kočijaša, u kožnatim hlačama do koljena i posuvraćenim čizmama.

- Sve je dobro, Handel - započe Herbert - on je sasvim zadovoljan, samo te već nestrpljivo očekuje. Moja je zaručnica kod svojega oca, pa ako želiš pričekati dok side, upoznat ću te s njome, i onda ćemo zajedno gore. To je njezin otac.

Začuo sam neko prijeteće gundanje nad glavom, a bit će da se na mom licu opažalo čuđenje.

- Bojim se da je nepopravljivi stari obješenjak - objasni Herbert smješkajući se — ali ga još nikad nisam vidio. Zar ne osjećaš zadah ruma? Uvijek pije rum.

— Rum? — zapitah.

— Da — odvrati Herbert — pa ćeš razumjeti kako to ublažava njegovu kostobolju. Usto tvrdoglavo čuva sve namirnice gore u svojoj sobi, pa ih sam dijeli kad kome što ustreba. Drži ih na policama povrh glave,

1 James Cook (1728 - 1779), slavni engleski moreplovac i istraživač; ubili su ga urođenici u zaljevu Karakakua na Havajima. - Prev.

398

i bogme ništa ne daje dok ne odmjeri. Mora da mu je soba nalik na dućan broskog opskrbnika.

Dok je govorio, gundanje se pretvorilo u otegnuto rikanje, a zatim opet utihnulo.

— Pa drukčije i ne može biti - produži Herbert, objašnjavajući tu galamu — kad čovjek pošto-poto želi da sam nareže svaku krišku sira. S kostoboljom u desnoj ruci, s bolima u čitavu tijelu od uloga, neka ne misli da će lako razrezati masni gloucesterski sir, a da se pritom ne ozlijedi. Čini se da se prilično teško ozlijedio, jer je još jedanput bijesno zaur-lao.

— Prava je blagodati za gospodu Whimble da je dobila Provisa za stanara u gornjem katu - doda Herbert - jer je razumljivo da većina ljudi ne bi trpjela takvu galamu. Čudno mjesto, zar ne, Handel?

I zaista je mjesto bilo čudno, ali neobično uredno i čisto.

— Gospoda je Whimble — nato će Herbert kada sam mu to potvrdio — domaćica kojoj nema para, i zaista ne znam što bi moja Clara bez njezine majčinske pomoći. Clara nema majke, Handel, i nikoga svoga na čitavom svijetu osim tog staroga Gundala.

— Pa valjda se ne zove tako, Herberte?

— Ne zove se — brzo će Herbert — tako ga samo ja zovem. Njegovo je ime gospodin Barlev. Ali kakve li sreće za sina mog oca i moje majke što voli djevojku koja nema nikakve rodbine i koja nikad neće ni sebe ni druge kinjiti zbog svoje porodice!

Herbert mi je već i prije često govorio, a sada me na to podsjetio, da se s gospođicom Barlev upoznao u vrijeme kad je dovršavala naobrazbu u nekom hammersmithskom zavodu, a kad su je pozvali kući da njeguje bolesnog oca, i on i ona povjeriše svoje osjećaje gospodi Whim-ple, koja im je bila kao majka i otad podupirala njihovu ljubav i njome ravnala isto tako dobronamjerno kao i diskretno. Sporazumješe se da starom Barlevju ne mogu povjeriti takve nježne osjećaje, jer je bio savršeno nesposoban razmotriti ma koje pitanje većeg psihološkog značenja, osim kostobolje, ruma i skladišta broskog opskrbnika.

399

Dok smo tako prigušenim glasom razgovarali, a tavanska greda je stalno podrhtavala od rezanja starog Barlevja, vrata se otvoriše i u sobu stupi vrlo lijepa, vitka, crnooka djevojka od nekih dvadeset godina s košaricom u ruci; Herbert joj nježno uzme košaricu iz ruke i pocrve-

njevši predstavi mi je kao Claru. Bila je zaista neobično dražesna djevojka, te ste lako mogli zamisliti da gledate zarobljenu vilu, koju je o-krutni ljudožder, stari Barlev, prisilio da mu služi.

Pošto smo malo porazgovorili, upozori me Herbert, pokazujući na košaricu sa sažalnim i nježnim smiješkom: — To je večera sirotice Cla-re, što joj svaku večer dijeli. To je njezin obrok kruha i sira, a to njezin rum — što ga ja ispijam. To je sutrašnji doručak gospodina Barleva, što je odredio da mu ga sutra skuha. Dva rebarca ovčetine, tri krumpira, nekoliko zrnca graška, malo brašna, dvije unce maslaca i sav taj crni papar. Sve se to pirja i još sasvim vruće jede, i bome mi se čini daje to odličan lijek protiv kostobolje!

Bilo je nešto neobično i simpatično u Clarinu držanju kad je pogledavala u te zalihe, u svaki komadić koji bi Herbert spomenuo; nešto umilno i ljupko u njezinoj povjerljivoj i stidljivoj nedužnosti kad ju je Herbert zagrlio nešto tako mило i blago u njezinome biću, kojemu je trebalo zaštite od staroga gundala Barlevja u potkrovlju na tom nasipu vodeničnog jaza kod Chink's Basina i užare Old Green Copper, da ne bih ni za sav novac u novčaniku, što ga još nikad nisam ni otvorio, pristao da se veza između nje i Herberta raskine.

Promatrao sam je sa zadovoljstvom i divljenjem, kadno se ono rezanje ponovno pretvori u urlik, a odozgo dopre strahovito luparanje, kao da neki div svojom drvenom nogom pokušava probušiti strop i svaliti se na nas. Nato Clara reče Herbertu: - Dragi, tata me traži! - te trkom odjuri.

— Evo ti nesavjesna morskog psa— reče Herbert. — Sto misliš, Handel, što sad hoće?

— Ne znam — odgovorih. — Možda nešto popiti?

— Pogodio si! — usklikne Herbert, kao da sam odgonetnuo pitanje od izvanredne važnosti.

— Na stolu mu stoji badnjić s već namiješanim

400

grogom. Čekaj malo, pa ćeš čuti kako ga Clara pridiže u postelji da malo gucne. — Evo sad!

— još jedan urlik, koji je završio otegnutom trešnjom. — A sad — objavi Herbert, pošto nastaje tajac — sad pije. Evo

— opet će Herbert, dok se rezanje ponovno odbijalo o tavansku gredu

— sad je ponovno plegao na leda!

Clara se uskoro zatim vrati i Herbert me otprati gore do našeg štíćenika. Prolazeći mimo vrata gospodina Barlevja, čusmo iz sobe promuklo gundanje, koje se dizalo i padalo poput vjetra. Naprezao se da otpjeva sljedeću popijevku, u koju sam stavio riječi »Gospode« i »blagoslovi« umjesto onih njegovih posve protivnog značenja.

— Oj, brode, o-ooj! Blagoslovljene vam oči, evo starog Bili Barlevja, blagoslovljene vam oči! Evo starog Bili Barlevja, gdje leži poledice, tako mi Gospoda! Gdje leži poledice poput stare uginule svoje, po moru što pluta, gdje leži tvoj stari Bili Barlev, blagoslovljene vam oči! O-ooj! O Gospode!

Kako mi Herbert reče, nevidljivi se Barlev zabavljao sam sa sobom

I danju i noću tražeći tako utjehe, a za vidjela bi često zurio kroz teleskop pričvršćen za njegovu postelju da uzmogne pogledom lutati po čitavoj luci.

U dvjema malim zračnim sobama punim svježine na najgornjem katu kuće, gdje se gospodin Barlev slabije čuo nego dolje, zatekoh Pro-visa, koji se ondje bio udobno smjestio. Nije bio nimalo iznenađen i kao da nije osjećao ništa što bi bilo vrijedno spomena. Učini mi se da se nekako smekšao — ne bih ni sam znao reći kako, a ni poslije, kad god sam pokušao, nisam sebi mogao protumačiti zašto je takav bio, tek — bio je smiren.

Kako sam se čitav dan odmarao, imao sam prilike razmišljati te sam čvrsto odlučio da mu ništa ne spomenem o Compevsonu. Jer po tome što mi je bilo poznato, mogla bi ga mržnja prema Compevsonu inače natjerati da ga pronađe i tako sam sebe upropasti. Kad smo Herbert i ja zajedno s njime sjeli kraj ognjišta, upitao sam ga stoga, prije svega

2 Morski list - vrsta morske ribe. - Prev.

401

Charles D/ckens

ostaloga, uzda li se u Wemmickovo mišljenje i u vrelo njegovih informacija.

— O da, dragi moj mali! — odgovori, ozbiljno klimnuvši glavom. — Jagers zna sve.

- No dakle, govorio sam s Wemmickom - rekoh - i došao sam vam reći kakve mi je mjere opreza preporučio i što mi je savjetovao.

To sam doslovce i učinio, prešutjevši samo to što sam čas prije spomenuo. Ispričao sam mu da je Wemmick u newgateskim uzama saznao (ne bih mogao reći da li od službenika ili od zatvorenika) da je na Provisa pala neka sumnja i da se oko moga stana vrzu uhode. Wemmick zato savjetuje da se neko vrijeme pritaji, a ja da se držim podalje od njega. Rekoh mu što je Wemmick kazao o njegovu prebacivanju u inozemstvo i dometnuh da ću kada za to bude vrijeme, naravno s njim poći, ili odmah za njim, već prema tome što će Wemmick smatrati najsigurnijim. Sto će poslije toga biti, u to pitanje nisam dirao, a i meni je samom bilo zaista nejasno i nisam još bio s time načisto, pogotovu sada kad sam ga vidio smirena, a u očitoj opasnosti, kojoj se zbog mene bio izvrkao. Rekoh mu neka sam prosudi ne bi li naprosto bilo smiješno ili od toga još i gore kad bih u tim neizvjesnim i teškim prilikama promijenio svoj način života i sada više trošio negoli prije?

On to nije mogao poreći i zaista je u svemu bio vrlo razborit. Priznao je da je njegov povratak bio pustolovan pothvat, a to je oduvijek i sam znao. Zato neće ništa poduzeti što bi taj pothvat mogao učiniti očajničkim podvigom, a za svoju osobnu sigurnost nimalo se ne boji kad ima tako pouzdane pomagače.

Herbert se bio zagledao u vatru i razmišljao, pa sada izjavi da se, čuvši Wemmickove savjete, nečem dosjetio, o čemu bi bilo vrijedno povesti računa. - Obojica smo dobri veslači, Handel, te bismo ga u pravi čas mogli odveslati niz rijeku. Ne bismo onda trebali najmiti ni čamac, ni veslače i bar donekle izbjegli tome da pobudimo sumnju. A potrebno je da se čuvamo svake takve mogućnosti. Ne mari kakvo je godišnje doba! Zar ne misliš da bi bilo pametno kad bi već sada držao čamac kod Temple-gata i mi stali veslati uz rijeku i niz rijeku? Budemo li re-

402

dovito veslali, tko će onda naslutiti naše namjere? Ako to učinimo dvadeset ili pedeset puta, tko će onda na nas posumnjati kad to učinimo po dvadeset i prvi ili pedeset i prvi put?

Svidio mi se plan, a Provis je njime bio upravo oduševljen. Odlučis-mo da ga izvedemo, i da nas Provis nikad ne smije prepoznati kad zaplovimo ispod Londonskog mosta i proveslamo čamcem kraj nasipa Mili Pond Bank. Usto se sporazumjesmo da će svaki put-kad nas ugleda, a kod njega bude sve u redu, sasvim spustiti zavjesu na prozoru što je okrenut prema istoku.

Pošto smo dovršili savjetovanje i o svemu se dogovorili, ustao sam da pođem, upozorivši Herberta da će biti bolje ako ne krenemo zajedno kući, pa ću ja stoga otići pola sata prije njega. - Nije mi drago što vas tu ostavljam — rekoh Provisu — iako nimalo ne sumnjam da ste ovdje sigurniji nego u mojoj blizini. Zbogom!

— Dragi moj mali — odvрати, stežući mi ruke — ne znam kad ćemo se opet vidjeti i ne volim čuti zbogom. Reci lakunoć!

— Lakunoć! Herbert će održavati redovitu vezu između vas i mene, i budite uvjereni da ću biti spreman u pravi čas. Lakunoć! Lakunoć!

Zaključismo daje najbolje ako ostane u svojim sobama i ostavimo ga pred njegovim vratima na hodniku stubišta. Držao je svijeću nad ogradom stepenica da bi nam osvijetlio put.

Osvrnuvši se na njega, sjetio sam se prve noći po njegovu povratku kad se moja sreća okrenula, a ja ni slutio nisam da bi mi ikad pri rastanku s njime moglo biti tako teško oko srca kao što mi je sada bilo.

Stari je Barlev reŕao i mrsio kletve kad smo ponovno prolazili pokraj njegovih vrata, i kao da nije prestajao, niti mislio prestati. Kad smo stigli do dna stepenica, upitah Herberta je li unajmio stan na ime Provis. Odgovori mi da to nipošto nije učinio, i stanar se zove gospodin Campbell. Također mi je objasnio da je sve što se o Campbellu zna samo to daje upućen njemu (Herbertu), a da mu je naročito mnogo do toga stalo da se što bolje za Campbella pobrinu i da živi što povučenije. Zato kad smo ušli u gostinjsku sobu, gdje su gospoda Whimple i Clara sjedile za svojim poslom, nisam ništa spo-

403
menuo o tome da je i meni mnogo stalo do gospodina Campbella, nego sam to prešutio. Kada sam se oprostio s lijepom, milom, crnookom djevojkom i sa ženom, koja je svojom majčinskom ljubavlju bdjela nad ovim vjernim ljubavnim parom, osjetih kako se Old Green Copper Rope-Walk nekako sav izmijenio. Makar stari Barlev bio star kao Adam i kleo kao čitava četa vojničina, ipak je tu bilo toliko svježje mladosti, povjerenja i nade daje čitav Chink's Basin bio preplavljen tim osjećajima. A onda se sjetih Estelle i našega rastanka i podoh sav sjetan kući.

Kao uvijek dotad, u Templeu je bilo sve spokojno i tiho. Prozori su soba na onoj strani, gdje je još donedavno stanovao Provis, bili mračni i tihi, a Garden Courtom nije prolazio nitko živ. Prošao sam dvaput--triput pokraj česme prije no što sam se popeo stepenicama, koje vode do mojega stana, i bio sasvim sam. To je isto rekao i Herbert kad je, vrativši se kući, prišao mojoj postelji — jer sam odmah legao na počinak, svladan umorom i malodušnošću. Otvorivši zatim prozor, pogleda van u mjesečinu te mi potvrdi da na pločniku vlada svečana tišina kao u bilo kojoj crkvi u to doba noći.

Sutradan se pobrinuh da nabavim čamac. To sam ubrzo učinio, i čamac dopremiše do templeskog pristana tako da sam za minutu-dvije mogao doći do njega, zatim sam stao odlaziti na rijeku zbog treninga i vježbe: ponekad sam, a ponekad s Herbertom. Često sam polazio na rijeku po lošem vremenu, kiši i susnježici, no pošto sam se nekoliko puta provezao čamcem, nitko više nije na me obraćao osobitu pažnju. Isprva sam se držao Blackfriarskog mosta, ali kako se vrijeme plime i oseke mijenjalo, više sam se držao Londonskog mosta. U ono se doba zvao Stari londonski most, i to je mjesto u izvjesno vrijeme plime i oseke bilo na zlu glasu kao opasno zbog struja i plićaka. No ja sam u pravi čas dobro umio »sunuti« ispod mosta i zatim zaveslati između brodova u Poolu, niz vodu sve do Eritha'. Kad sam se prvi put provezao kraj Mili Pond Banka, Herbert i ja smo veslali svaki sa dva vesla

1 Gradić na desnoj obali Temze, 25 km niže Londonskog mosta. - Prev.
404

i oba smo puta na polasku i povratku vidjeli da se zavjesa na prozoru s istočne strane spušta. Herbert bi gotovo svake nedjelje najmanje triput onamo dolazio, a da nikad nije ni spomena bilo o kakvoj opasnosti. No ipak sam znao da ima razloga za uznemirenost i nisam se mogao otresti osjećaja da sam pod paskom. A ako te jedanput taj osjećaj obuzme, neprestano će te progoniti. Ne bih znao reći koliko sam posve nedužnih prolaznika osumnjičio da me slijede i uhode.

Ukratko, bez prestanka sam strahovao zbog onog nepromišljenog čovjeka koji se skrivao. Herbert mi je katkad znao reći kako uživa kad uvečer stoji kraj jednog od naših prozora, a plima tjera valove niz rijeku, pa pritom zamišlja kako sva ta voda juri prema Clari. Ja sam, međutim, sa zebnjom u srcu pomišljao da rijeka teče prema Ma-gwitchu, i kako bi svaka crna mrlja na njezinoj površini mogla biti progonitelj, koji hitro, pritajeno i sigurno plovi prema njemu da ga uhvati.

47. POGLAVLJE

Nekoliko je nedjelja prošlo a da se ništa nije izmijenilo. Čekali smo na Wemmicka, a od njega ni traga ni glasa. Da ga nisam poznavao izvan Little Britaina i da nisam uživao povlasticu da sam u prijateljskim odnosima s onima u Tvrdi, možda bih sada posumnjao u njega; no poznavajući ga dobro, ni načas nisam na to pomislio.

Moje su materijalne prilike postale beznadne i više nego jedan vjerovnik navalio je na mene da mu platim dug. I sam osjećah nestašicu novca (mislim gotovog novca u džepu) što bih rješavao tako da sam poneki nakit, do kojeg mi nije bilo baš osobito stalo, pretvarao u novac. No bilo mi je posve jasno da bi bila nesavjesna prevara kad bih u tim neizvjesnim okolnostima i s tim nesigurnim izgledima u budućnost još i dalje uzimao novac od svog dobročinitelja. Stoga sam mu po Herbertu poslao novčanik, u koji nisam ni zavirio, da ga kod sebe spremi, a pritom osjećao zadovoljstvo — iskreno ili hinjeno, ni sam pravo

405

ne znam — što nisam više nijedanput iskoristio njegovu darežljivost otkako mi je povjerio tko je.

Kako je vrijeme odmicalo, ja sam sve teže patio od sumnje da se Es-tella udala. Bojeći se izvjesnosti, iako sam bio uvjeren da je to istina, nisam uzimao novine u ruke i zamolio Herberta (kojemu sam priznao pod kakvim se okolnostima odigrao naš posljednji sastanak) daje nikad preda mnom ne spominje. Ni sam ne znam zašto sam tako čuvao tu posljednju bijednu krpicu rastrgana i u vjetar bačena plašta nade! A zašto si i ti, koji čitaš ove retke, učinio sličnu nedosljednost lani, prošlog mjeseca, ili minulog tjedna?

Jadan je bio život što sam ga proživljavao, a velika tjeskoba, koja je nad svima vladala, izdižući se iznad svih ostalih kao visoka planina što sve ostale oko sebe nadvisuje, nikad nije iščezla ispred mojih očiju. Pa ipak nije bilo novih razloga za strahovanje. Ma skočio ja iz postelje, još sav obuzet stravičnim osjećajem da su ga uhvatili, ili prisluškivao kada se Herbert u gluho doba vraćao, nisu li njegovi koračaj i brži nego inače, pa ga nose kao na krilima zlogukih vijesti — ipak je sve išlo svojim tokom i još jače djelovalo na mene. Osuđen na mirovanje i stalno strahovanje i strepljenje u neizvjesnosti, veslao sam tamo-amu u svome čamcu i čekao, čekao kako sam najbolje znao.

Plima je gdje kad bila takva da se nisam uz vodu mogao vratiti kući i probiti kroz virove što su bijesno kipjeli oko nadsvodenih stupova i potpornjaka Londonskog mosta. Tada bih ostavio čamac u pristanu blizu Carinarnice, s nalogom da mi ga poslije dopreme do templeskog gata. Nisam to nerado činio, jer su se tako ljudi u tom obalnom okolišu privikavali na mene i na moj čamac. Ta je nevažna činjenica bila povod dvaju susreta koje vam moram sada ispričati. Jednog sam se popodneva koncem veljače u sumrak iskrcao u tom pristanu. Odveslao sam sve do Greenwicha u vrijeme oseke, a vraćao se s plimom. Dan je bio sunčan i pun vedrine, no poslije zalaska sunca pala je magla, te sam bio primoran da pri povratku s najvećom pažljivošću pronalazim put između brodova. I pri odlasku i pri povratku vidio sam u njegovu prozoru signal »Sve u redu«.

406

Kako je uvečer bilo ružno vrijeme, a ja prozebao, odlučio sam se odmah okrijepiti večerom; a kako bi me, da sam pošao kući u Temple, čekali samo dugi časovi potištenosti i samoće, nakanio sam poslije večere poći u kazalište. Teatar se, u kojem je gospodin Wopsle postigao onaj sumnjiv uspjeh, nalazio negdje blizu obale (sada ga više nema), i odlučio sam poći tamo. Bilo mi je jasno da gospodinu Wopsleu nije uspjelo preporoditi Dramu, već naprotiv, prije bi se moglo reći da je pripomogao njezinu propadanju. Za njega se iz kazališnih plakata znalo daje bio vjerni Crnac, a u vezi s djevojčicom plemenita roda i nekim majmunom. A Herbert ga je vidio u ulozi nekog pljačkaškog Tatarina, crvena lica poput opeke, sa smiješnim navikama i golemim šešikom, posutim zvončićima.

Večerao sam u jednoj od »geografskih« pečenjarnica, kako smo ih Herbert i ja običavali nazivati, gdje su u razmaku od pola lakta bile po stolnjacima naslikane zemljopisne karte od tragova pivskih vrčeva, a na svakom nožu utisnute zemljopisne oznake od ostataka umaka i soka od pečenke. Teško ćete se i dandanas na čitavom teritoriju Lorda Mavora' namjeriti na pečenjarnicu koja ne bi bila »geografska«. Tako sam proveo vrijeme drijemajući nad mrvicama kruha, zurio u plinske svjetiljke i preznojavao se u vrelom zapahu večera. Uskoro se prenuh i podoh na predstavu.

Tamo sam gledao poštenjačinu božmana² u službi ratne mornarice Njegova Veličanstva—bijaše sjajan momak, iako bih volio da mu mjestimice hlače nisu bile pretijesne, a opet drugdje preširoke. Svima je podređenima nabijao kape preko ušiju, iako je bio veoma plemenit i odvažan, a ni da čuje da bi netko plaćao porez, premda je bio žarki rodoljub. U džepu je imao kesu novaca, nabrekli poput vrećice u kojoj se kuha puding, pa se uz pomoć toga novca u najvećem slavlju oženio mladenkom u bijeloj spavaćici. Cjelokupno se stanovništvo Port-smoutha sleglo na obali (prema posljednjem popisu njih devet na bro-1 Naslov gradonačelnika Londona i nekih drugih većih engleskih gradova. - Prev. 2Najstariji podoficir na starim jedrenjacima. - Prev.

407

ju), trljalo ruke i s ostalima se rukovalo i pjevalo: »Pijmo ga! Pijmo ga!« Jedan garavi čistilac palube, u kojega je duša bila upravo tako crna kao i glava »polene« ' (kako je javno pred svima izjavio božman), nije, međutim, nikako htio pjevati: »Pijmo ga!«, niti ma što drugo raditi što su mu drugi predlagali, pa je nagovorio još dvojicu čistilaca da svima napakoste. A to su tako temeljito proveli (jer su njihove porodice bile znatno politički utjecajne) daje pola večeri prošlo dok se opet sve razmrсило. To opet treba zahvaliti malenom čestitom kramaru s bijelim šeširom, crnim dokoljenicama i crvenim nosom, koji se bio sakrio u zidni sat s utezima, odanle prisluškiavao, a onda izišao i odostrag maznuo utegom i oborio svakoga kojega nije mogao uvjeriti onim što je prisluškiavajući načuo. To je bio povod za nastup gospodina Wopslea (dosada se još ništa nije o njemu čulo), koji se sada pojavio sa zvijezdom Reda podvezice kao opunomoćenik s najvećim ovlaštenjima, ravno iz Ministarstva mornarice, naredio da se sva trojica čistilaca smjesta odvedu u zatvor i izjavio da je božmanu donio Union Jack² kao mali znak priznanja za njegove zasluge. Božmana je pritom prvi put iznevjerilo junačko držanje, najponiznije je otro Union Jackom suze, zatim se raskuražio i pozdravio gospodina Wopslea s »Vaše blagorode«, zamolio za dopuštenje da ga prihvati za ruku. Gospodin Wopsle mu je milostivo i dostojanstveno pružio ruku, a božman ga smjesta povede u mračni zakutak, dok su svi ostali uz gajde zaplesali. Iz tog je zakutka nezadovoljno promatrao publiku i spazio mene.

Drugi je komad bio najnovija božična lakrdija. U prvom me je prizoru upravo bolno dirnulo kad mi se pričinilo da sam otkrio gospodina Wopslea u crvenim vunenim čarapama i neobično pretjerana luci-ferskog obličja, s čupercima crvenih resa od zavjese umjesto kose, gdje u rudniku kuje gromovne strijele i premire od kukavštine kad mu se gospodar-div (vrlo promukao) vratio kući na večeru. No umalo zatim se pojavio u dostojnijem obličju: dobri je naime Duh mladenačke lju-

Ukrasna glava na kljunu starih jedrenjaka. — Prev. 2 Popularni naziv za britansku državnu zastavu. - Prev.

408

bavi trebao pomoći — protiv roditeljske surovosti neprosvijećena seljaka, koji se protivio izabraniku kćerina srca, te je vreću brašna iz prvog kata svalio na predmet njezine ljubavi — pa je taj Duh zazvao mudrog Čarobnjaka. Taj se pojavio odozdo od antipoda¹, prilično nesiguran na nogama, očito poslije prebrza putovanja, a to nije bio nitko drugi nego gospodin

Wopsle s velikim šiljastim šešišrom na glavi i s knjigom čarolija pod pazuhom. Kako je čitava uloga na zemlju iskrslg čarobnjaka uglavnom bila da ostali govore, pjevaju, ispružene glave jure prema njemu, oko njega plešu i da ga osvjetljaju raznobojnim plamenovima, ostajalo mu je podosta dokonog vremena. Uvelike sam se iznenadio kad sam spazio da ga je utrošio na to što je sav od čuda zapanjen samo netremice zurio u mene.

Gospodin Wopsle je tako neobično upadljivo u mene piljio kao da su mu se u glavi uskomešale misli, koje su ga sasvim smutile da nisam razumio što to znači. Sjedio sam i o tome razmišljao, kad se već odavno u velikoj stražarskoj kući uzdigao nebu pod oblake, i još uvijek nisam znao što to znači. Kad sam sat kasnije izašao iz kazališta i našao ga gdje me čeka pred vratima, još uvijek sam samo na to mislio. — Kako ste? — pozdravih ga rukujući se s njim, a zatim se zajedno zaputismo niz ulicu. — Opazio sam da ste me vidjeli.

— Da sam vas vidio, gospodine Pipe! — odvрати. — O da, svakako sam vas vidio. Ali još je netko bio s vama?

— Još netko?

— Zaista sasvim neobično — čudio se gospodin Wopsle, a pogled mu ponovno bludio u daljinu — pa ipak, mogao bih se zakleti daje bio on.

Sav uzbuđen zaklinjao sam gospodina Wopslea da mi objasni što misli.

— Bih li ga prepoznao da vas nije bilo tamo — produži gospodin Wop-sle, svejednako zamišljen — ne bih mogao ustvrditi, a ipak mislim da bih ga prepoznao.

'Antipodi (prema grčkom: protivunošci), stanovnici mjesta na dijametralno suprotnom kraju Zemljine kugle. — Prev.

409

I nehotice sam se oko sebe ogledavao, kao što sam bio već navikao kada bih išao kući; jer sam od tih tajanstvenih riječi protrnuo.

— O! Sad ne može biti u blizini — uzvikne gospodin Wopsle. — Otišao je prije mene. Vidio sam ga kad je izlazio.

Imao sam dovoljno razloga da budem sumnjičav, pa sam čak posumnjao i na tog jadnog komedijanta. Bojao sam se da mi ne podvali i izmami neko priznanje. Zato sam samo gledao u njega kad smo zajedno dalje išli, ali nisam ni riječi procijedio.

— Isprva sam imao ludu misao da je s vama u društvu, gospodine Pipe, dok nisam opazio da vi i ne slutite kako poput sablasti sjedi iza vas.

Opet sam kao maloprije protrnuo, ali sam odlučio da zasad još ne govorim, jer sam iz njegovih riječi razabrao da bi me mogao na to navesti da njegove riječi dovedem u vezu s Provisom. Bio sam, dakako, savršeno siguran i uvjeren da Provisa nije ondje bilo.

— Bit će da ste u čudu zbog mene, gospodine Pipe; zaista vidim da i jeste. Ali i jest veoma čudnovato! Teško da ćete povjerovati što ću vam reći. Teško da bih i sam povjerovao, kad biste vi meni rekli.

— Zaista? — upitah.

— Zaista ne bih vjerovao. Gospodine Pipe, sjećate li se još Božića u davno prošla vremena kad ste bili još pravo dijete, a ja bio na ručku kod Gargervja, pa došli neki vojnici na vrata i tražili da im se popravi par lisičina?

— Sjećam se vrlo dobro.

— A sjećate li se da je zatim došlo do hajke za dvojicom robijaša, i da smo i mi sudjelovali, i da vas je Gargerv uprtio na leda, a ja predvodio, a vi muku mučili da me pratite ukorak?

— Sjećam se svega vrlo dobro. — Sjećao sam se bolje no što je mislio — osim ovog posljednjeg.

— Sjećate se da smo onu dvojicu našli u jarku, gdje su se žestoko bili pograbili, da je jedan od njih izvukao teških batina i da mu je onaj drugi sve lice iznakazio?

— Sve mi je živo pred očima.

410

— I da su vojnici upalili luči, da su onu dvojicu uzeli u sredinu, i da smo pošli s njima da bismo vidjeli kako će se sve završiti, gazeći kroz mračne močvare, dok su im lica bila obasjana plamenom bukčinja, toga se naročito sjećam - lica obasjanih plamenom, a oko nas se širila noćna pomrčina?

— Da — potvrdih — sjećam se svega toga.

— No, dakle, gospodine Pipe, jedan od te dvojice robijaša sjedio je večeras iza vas. Vidio sam ga preko vaših ramena.

»Samo mirno!« pomislih, a onda ga upitah: — A što mislite, kojeg ste od te dvojice vidjeli? Spremno odvratih: — Onoga kojemu je sve lice bilo iznakaženo; kunem vam se da sam ga vidio! Sto više na njega mislim, to sam sigurniji da je bio on.

— Vrlo čudno! — nato ću ja, pretvarajući se što sam bolje znao kao da me se ništa ne tiče. — Zaista vrlo čudno.

Nemam riječi da iskažem sve veći nemir što me je obuzimao u toku razgovora, ili čudnu i naročitu stravu, od koje sam trnuo pri pomisli da je Compevson sjedio iza mene »poput sablasti«. Jer ako samo nekoliko trenutaka nisam mislio na nj, otkako je počelo to skrivanje, bilo je baš u onim momentima kad mi je bio najbliže. Pomisliti da sam bio tako nesmotren i neoprezan, uza svu svoju budnu pažnju, bilo je isto kao da sam pred njim zaključao čitav red od stotinu vrata, a onda ga ugledao tik pokraj sebe. A nisam mogao ni u to posumnjati da je tamo bio, jer sam i ja tamo bio, i da je opasnost uvijek blizu i aktivna, makar se pojavila samo u obliku sjenke što kruži oko nas.

Postavljao sam gospodinu Wopsleu neka pitanja kao: Kada je onaj robijaš ušao? To mi nije znao reći; vidio je mene, a preko mojih ramena njega. Prepoznao ga je tek onda, pošto ga je neko vrijeme promatrao, ali ga je već na prvi pogled maglovito doveo u vezu sa mnom i znao da je nekako povezan sa mnom još iz vremena kad sam živio na selu. Kako je bio obučen? Gospodski, ali na njemu nije ništa bilo što bi se isticalo; koliko se sjeća, u crno. Je li i uolikoj mjeri njegovo lice

411

bilo iznakaženo? Po svoj prilici nije. I ja sam vjerovao da nije bilo iznakaženo, jer iako sam bio zamišljen i nisam osobito promatrao ljude iza mene, mislio sam da bi iole iznakaženo lice ipak privuklo moju pažnju.

Pošto mi je gospodin Wopsle rekao sve čega se sjećao, ili što sam mogao izvući iz njega, i ja ga dolično počastio malom zakuskom poslije svih napora večeri, mi se razidosmo. Bilo je između dvanaest i jednog sata kad sam stigao do Templea, i sva su vrata bila zatvorena.

Nikoga nije bilo u blizini kad sam ulazio i pošao kući.

Herbert je već bio kod kuće, te smo se pokraj vatre vrlo ozbiljno posavjetovali. Ali ništa se nije dalo učiniti, već samo obavijestiti Wem-micka o tome što sam saznao i podsjetiti ga da čekamo na njegov mig. Bojao sam se da bih ga mogao kompromitirati ako bih odveć često odlazio u Tvrdu, pa sam mu sve to poručio pismeno. Napisao sam to prije no što sam legao u postelju, a onda izašao i pismo otposlao poštom, ali ni ovaj put nije bilo nikoga u blizini.

Herbert mi je povladio da nismo ništa mogli učiniti, osim da budemo vrlo oprezni. A to smo zaista i bili — mnogo oprezniji nego prije, ako je to moguće. — Sto se mene tiče, ni jedanput se nisam približio Chink's Basinu, osim kad sam čamcem onuda prolazio, a i onda sam pogledavao na Mili Pond Bank, kao što sam i u sve ostalo gledao.

48. POGLAVLJE

Drugi od dvaju susreta, spomenutih u posljednjem poglavlju, dogodio se otprilike nedjelju dana poslije prvoga. Tom sam prilikom ponovno ostavio čamac u pristanu niže Londonskog mosta. Bilo je sat ranije nego onog prvog popodneva, i kolebajući se gdje da večeram, odlunjao sam u Cheapside i bez cilja šetao, a zacijelo sam bio najnemirniji u čitavoj užurbanosti i vrevi, kadno me netko prestigne i stavi mi svoju tešku ruku na rame. Bila je ruka gospodina Jaggersa, i on je provuče ispod moje.

— Budući da idemo istim smjerom, Pipe, mogli bismo zajedno. Kuda ste se uputili?

— Mislim da ću u Temple — rekoh.

— A ne znate sigurno? — upita gospodin Jaggers.

— Pa - veselo odvratih, jer sam bar jedanput bio u povoljnijem položaju pri takvom preslušavanju napreskok — zaista ne znam, nisam još ništa odlučio.

— Namjeravate li na večeru? — upita gospodin Jaggers. — To ćete mi, mislim, ipak moći reći?

— Mogu vam reći da namjeravam.

— A jeste li s kime urekli sastanak?

— I to vam mogu reći: slobodan sam.

— Onda — predloži gospodin Jaggers — hajde večerajte sa mnom. Već sam se želio ispričati, kadli nadometne: — Doći će Wemmick. —

I tako sam ispriku izmijenio u pristanak — jer ono nekoliko riječi, kojima sam počeo, moglo je biti uvod u jedno kao i u drugo — i mi pro-dosmo kroz Cheapside te zakrenusmo u Little Britain, dok su po du-ćanskim izlozima svjetla iskrsavala blistavim sjajem, a upaljači uličnih svjetiljaka jedva nalazili mjesta gdje bi postavili ljestve usred te popodnevnog gužve i užurbanosti. Skakali su gore-dolje, trčali unutra i van i ubacivali u maglu što se zgušćivala više crvenih očiju od one luči u tor-njiću što je bacala bijele oči po sablasnom zidu Hummums konačišta.

U poslovnici u Little Britainu su kao obično pisali pisma, umivali ruke, usekivali svijeće i zaključivali blagajne, što je značilo daje dnevni posao završen. Dok sam dokon stajao kraj kamina gospodina Jaggersa, u odsjaju plamena što je nemirno plamsao, one su dvije posmrtno maske na polici izgledale kao da sa mnom igraju demonsku igru skrivača; a dvije jeftine, debele uredske svijeće, što su tmurno obasjavale gospodina Jaggersa, dok je u kutu nešto pisao, bile su ukrašene sigama prljava voska, poput mrtvačkog pokrova u spomen bezbrojnim obješenim klijentima.

Odvezli smo se utroje fijakerom u Gerrard Street, i tek što stigismo, već nas poslužiše večerom. Premda mi nije bilo ni na kraj pameti da na

412

413

tom mjestu samo i jednim migom aludiram na walworthske osjećaje gospodina Wemmicka, ipak ne bih bio imao ništa protiv toga da sam s vremena na vrijeme mogao uloviti pokoji njegov prijazni pogled. No to nije bilo moguće. Pogledao bi u gospodina Jaggersa čim bi ovaj digao pogled sa stola, i bio je prema meni tako suhoparan i hladan kao da su postojali Wemmick-blizanci, a ovaj tu bio onaj drugi, meni nepoznati.

- Wemmick, jeste li poslali ono pisamce gospođice Havisham gospodinu Pipu? — upita ubrzo gospodin Jaggers, pošto smo počeli večerati.

— Ne, gospodine — odvrati Wemmick — baš je trebalo biti otpremljeno poštom, kada ste gospodina Pipa doveli u poslovnicu. Evo ga.

On ga pruži svom šefu umjesto meni.

— To pisamce sadrži dva retka, Pipe — objasni gospodin Jaggers, izru-čivši ga meni - a gospođica Havisham poslala ga je meni, jer nije znala vašu točnu adresu. Ona mi reče da bi se

htjela s vama sastati zbog male poslovne stvari koju ste joj spomenuli. Poći ćete k njoj? -

Potvrđih: - Da — preletjevši pogledom pisamce, u kojem je stajalo baš ono što je rekao.

- Kad kanite poći?

— Imam neke neodložne obveze — odvratih, pogledavajući u Wem-micka koji je trpao zalogaje ribe u otvor svoje poštanske škrabice — te ne znam kako ću s vremenom. Mislim da ću odmah krenuti.

- Znete - obrati se Wemmick gospodinu Jagersu - ako će gospodin Pip smjesta na put, onda nije potrebno da napiše odgovor.

Shvativši to kao mig da bi bilo najbolje da bez odlaganja krenem na put, odlučio sam poći sutra, te im tako i rekoh. Wemmick ispije čašu vina i pogleda u gospodina Jagersa, strogo i zadovoljno u isti mah, ali ne u mene.

— I tako je, Pipe, naš prijatelj Pauk zaigrao igru — ubaci gospodin Jagers - i dobio čitav ulog!

Mogao sam to samo potvrditi.

- Eh! To je bistar momak - svoje vrste - no možda mu ne će sve poći od ruke kako želi. Na kraju će pobijediti onaj koji je jači. Ali onaj jači treba tek da se nade. Bude li se izrodio i počeo je tući...

414

— Pa vi zacijelo, gospodine Jagers — prekinem ga užarena lica i us-plamtjela srca - ne mislite da bi mogao biti takva hulja da to učini?

— Nisam to ni tvrdio, Pipe. Uzeo sam to kao mogućnost. Bude li se izrodio i počeo je tući, onda će njegova snaga prevagnuti; no ako to postane pitanje umnih sposobnosti, onda će on izvući tanji kraj. Bilo bi zaludu unaprijed izreći mišljenje o tome kako će se taj momak razviti pod tim prilikama, jer to je kao »glava-pismo« između dva moguća rezultata.

— Smijem li vas upitati koja su to dva rezultata?

— Momak kakav je naš prijatelj Pauk — odgovori gospodin Jagers — ili drugog bije, ili pred drugim gmiže. On može gmižući režati, ili gmi-zati a da pritom ne reži; no svakako ili bije, ili gmiže. Pitajte Wemic-ka što on o tome misli.

— Ili bije, ili gmiže - reče Wemmick i ne osvrćući se na mene.

— Dakle, pijmo u zdravlje gospode Bentlev Drummle - reče gospodin Jagers uzimajući vrč odabrana vina sa svog pokretnog stola za serviranje i puneći naše i svoju čašu — i daj Bože da se pitanje nadmoći u tom braku riješi na zadovoljstvo gospode! Jer na zadovoljstvo i gospode i gospodina nikad se ne će riješiti. De, de, Molly, Molly, ala si ti danas spora, Molly! Bila je tik uz njega kada ju je prekorio, i upravo stavila jelo na stol; maknuvši ruke sa zdjele, nervozno ustukne korak-dva mucajući neku ispriku. A izvjesne kretnje njezinih prstiju privukoše moju pažnju.

— No, što je? — upita gospodin Jagers.

— Ništa. Samo me je ono o čemu smo govorili — priznah — bolno dirnulo.

Njezini su se prsti micali, kao da je nešto plela. Stajala je i gledala u svoga gospodara, kao u dvoumici smije li otići, ili joj je imao još nešto kazati, te bi je mogao pozvati natrag ako sada ode. Pogled joj je bio vrlo pažljiv. Nema sumnje da sam nedavno jednom vrlo značajnom zgodom vidio baš takve oči i ruke.

On je otpusti, i ona šmugne iz sobe. No njezin je lik ostao pred mojim očima kao da se još uvijek nalazi u sobi. Gledao sam u te ruke,

415

gledao u te oči, gledao u te valovite kose, uspoređujući ih s onim drugim rukama, drugim očima, drugim kosama koje sam poznao, i mislio kako bi one mogle izgledati poslije dvadeset godina burnoga života u braku sa surovim mužem. Opet sam pogledao u ruke i oči

gazdari-čine, sjećajući se neobjašnjivog osjećaja koje me je obuzelo kada sam šetao — ali ne sam — po onom u korov zaraslom vrtu i napuštenoj pivovari. Sjećao sam se da me je obuzeo isti osjećaj kad sam promatrao lice koje je gledalo u mene, i ruku koja mi je domahivala iz prozora poštanske kočije; i kako sam sve to jednim mahom i munjevito ponovno oćutio kad sam se vozio u kočiji - ali ne sam - kroz mračnu ulicu, te nas je iznenada obasjala jarka svjetlost. Sjećao sam se kako mi je jedna karika u misaonoj vezi uspomena pomogla da u kazalištu identificiram onog čovjeka, i kako je takva jedna karika, koje prije nije bilo, sada bila umetnuta kad sam nasumce i trenutačno s Estellina imena prešao na prste s pletivom i one pažljive oči. I s potpunom sigurnošću osjetih da je ta žena Estellina majka.

Gospodin Jagers me je vidio s Estellom, pa nije vjerojatno da nije shvatio osjećaje koje nisam mislio kriti. Klimnuo je glavom kad sam rekao kako me je to o čemu smo razgovarali bolno dirnulo, potapšao po leđima, ponovno svima natočio vina i opet se prihvatio jela.

Još se samo dva puta gazdarica pojavila, zadržavši se u sobi vrlo kratko vrijeme, i gospodin Jagers je s njom bio vrlo strog. Ali njezine su ruke bile Estelline ruke, njezine oči Estelline oči, i da se još sto puta pojavila, nisam mogao biti ni više, ni manje siguran da je moje uvjerenje zasnovano na istini.

Večer je bila dosadna, jer kad god bi Wemmicku natočili čašu, on bi je ispijao kao da vrši neki obvezatni posao - baš kao što bi primao, kad je tome bilo vrijeme, i svoju plaću.

Gledajući netremice u svoga šefa, sjedio je stalno spreman za preslušavanje napreskok. Sto se tiče količine vina, njegova je poštanska škrabica gutala sve s istom ravnodušnošću s kojom ostale poštanske škrabice gutaju ubačena pisma. S mog je gledišta bio onaj drugi, meni nepoznati Wemmick-blizanac, i samo je po vanjštini bio nalik na walworthskog Wemmicka.

416

Rano smo se oprostili i zajedno otišli. Čim smo, pipajući između velike zalihe cipela gospodina Jagersa tražili svoje šešire, odmah sam osjetio da je meni poznati Wemmick-blizanac već na putu da se vrati; i jedva što smo prešli desetak koračaja niz ulicu Gerrard u pravcu Walwortha, već sam osjetio kako hodam ispod ruke s onim pravim blizancem, dok se onaj drugi već bio rasplinuo u noćnom zraku.

- No dakle! - reče Wemmick - i to je završilo. Divan bi to čovjek bio, samo kad ne bi bio tako nalik na samog sebe; jer osjećam kako se moram sav utegnuti kad s njim večeram - a više mi prija kad večeram neutegnut.

Pomislim da je ta karakteristika vrlo točna, pa mu to i izjavih.

- Ne bih to rekao nikome osim vama - odvrati. - Znam da se ono, o čemu mi govorimo, ne će dalje proćuti.

Upitao sam ga je li ikada vidio pokćerku gospođice Havisham, gospodu Bentlev Drummle.

Odgovori mi da nije. Izbjegavajući biti odveć odrješit, poveo sam najprije razgovor o Starome, pa o gospođici Skiffins. Kad sam spomenuo gospođicu Skiffins, izgledao je nekako tajanstven, te je zastao nasred ulice, useknuo se, zaklimao nekako ki-ćeno glavom, ne bez malo pritajene hvalisavosti.

- Wemmick- otvorih razgovor - sjećate li se kako ste mi se prije no što sam prvi put pošao u kuću gospodina Jagersa rekli da dobro pogledam njegovu gazdaricu?

- Zar vam to rekoah? - začudi se. - Ah da, bit će da sam to rekao. Vrag me odnio, sad znam da sam vam to rekao. Osjećam da se još nisam sasvim raskravio.

- Nazvali ste je ukroćenom divljom zvijerkom.

- A vi — što biste vi rekli?

- Isto. Wemmick, kako ju je gospodin Jagers ukrotio?

- To je njegova tajna. Ona živi kod njega već mnogo godina.

- Volio bih da mi isprićate njezinu priću. Meni je osobito do toga stalo da je saznam. Pa vi znate da o onom o čemu mi razgovaramo, ne će nitko ništa saznati.

— Pa — odvrati Wemmick — meni nije poznata njezina priča — to jest nije mi baš sve poznato. No ispričat ću vam što znam. Mi smo, dakako, sada sasvim privatna i neslužbena lica.

— Svakako.

— Prije nekih dvadeset godina toj su ženi sudili u Old Baileyu zbog umorstva, ali su je oslobodili. Bila je vrlo lijepa, mlada žena, i vjerujem da u njezinim žilama teče malo i ciganske krvi. No, bilo kako bilo, ta je krv, kad bi uskipjela, bila zaista vruća, kako i sami lako možete zamisliti.

— Ali su je oslobodili?

— Branio ju je gospodin Jaggars - odvrati Wemmick, pogledavši me vrlo značajno — i vodio je tu parnicu daje bilo pravo čudo. Slučaj je bio beznadan, a on je u ono vrijeme tek započeo svoju karijeru, ali je parnicu tako vodio da su mu se svi divili; zapravo bi se moglo reći da ga je ta parnica učinila slavnim. On je danima, i to u toku mnogo dana, radio s policijskim uredom, boreći se čak i protiv toga da bude utamničena; a na suđenju, gdje nije mogao raditi sam, bio je pomoćnik odvjetnika ali je - kako su svi znali - davao sve bitne podatke. Umorena je osoba bila neka žena najmanje deset godina starija od nje, veća i kudikamo jača. Posrijedi je bila ljubomornost. Obje su živjele skitničkim životom, a ta žena tu iz Gerrard Streeta spandala se, štono vele, vrlo mlada s nekim protuhom i bila prava aždaja kad bi postala ljubomorna. Umorenu ženu, koja je po godinama zacijelo bolje pristajala onome muškarcu, našli su u jednom štaglju u Hounslow Heathu. Tu je došlo do žestoke prepirke, možda i do borbe. Na njoj su se vidjele modrice i ogrebotine, haljina joj bila razderana, a bit će daju je netko najzad uhvatio za gušu i zadavio. Treba znati da nisu postojali nikakvi uvjerljivi dokazi, po kojima bi se neko drugo lice osim te žene moglo dovesti s tim u vezu, i gospodin Jaggars je svoju obranu zasnovao na nevjerojatnosti da bi ta žena bila kadra to izvesti. Budite uvjereni - reče Wemmick, uhvativši me za rukav- da on nikada nije svraćao pozornost sudaca na snagu njezinih ruku, iako to ponekad sada čini.

418

Ja sam naime Wemmicku ispričao kako nam je Jaggars za vrijeme one večere pokazivao njezine ručne zglobove.

— No dakle, dragi moj gospodine! — nastavi Wemmick — slučajno, sasvim slučajno, razumijete? — taje žena u vrijeme kada su je uhapsili bila tako vješto odjevena da je izgledala mnogo slabija nego što je zapravo bila; a naročito je svima ostalo u sjećanju kako su njezini rukavi bili tako spretno udešeni te su joj ruke izgledale upravo slabašne. Na njezinom su se tijelu isticale samo jedna ili dvije modrice - što za skitnicu nije nikakvo čudo — ali su joj nadlanice bile razgrebene, te je nastalo pitanje jesu li to bili tragovi noktiju? Međutim je gospodin Jaggars tu stvar tako prikazao da je ona s mukom sebi krčila put kroz trnje, koje nije dosizalo do njezina lica, ali nije mogla prodrijeti kroza nj, a da pritom ne ozlijedi ruke. I zaista su joj pod kožom našli poneki iver toga trnja, te je to bilo spomenuto u toku dokaznog postupka, baš kao i činjenica da se prilikom istrage ustanovilo kako je netko gazio kroz trnje, te su tu i tamo našli krpice njezina odijela i krvave mrlje. No najsmjelija mu je tvrdnja bila ova: kao dokaz njezine ljubomore pokušalo se ustvrditi da na nju pada teška sumnja kako je u isto vrijeme, kad je bilo izvršeno umorstvo, u svom mahnitom bijesu ubila dijete kojemu su bile otprilike tri godine, a koje je imala s tim čovjekom, a htjela mu se tako osvetiti. Evo, kako je gospodin Jaggars postavio tu stvar: »Mi tvrdimo da ti tragovi ne potječu od noktiju i mi ukazujemo na ono grmlje. Vi ipak tvrdite da su to tragovi noktiju te ujedno postavljate hipotezu daje ona umorila svoje dijete. Prema tome, morate prihvatiti i zaključke što se mogu izvesti iz te hipoteze. Ako dakle dopuštamo mogućnost da je ubila svoje dijete, i da ju je

dijete, grčevito se hvatajući za njezine ruke, ogreblo — što slijedi iz toga? Zašto joj onda ne sudite zbog čedomorstva? Pitam vas, zašto ne? U tom slučaju, ako vam je baš stalo do tih ogrebotina tvrdimo, da ste to, koliko je nama
O tome poznato, objasnili vjerujući da te ogrebotine niste tek izmislili samo da biste dokazali svoju tvrdnju!« Sve u svemu, gospodine moj -reče Wemmick—gospodin Jagers je za porotnike bio odveć tvrd orah,
I oni su popustili.
419

— I otada je stalno u njegovoj službi?

— Da. No ne samo to — reče Wemmick — čim su je oslobodili, pošla je k njemu u službu i već onda je bila ukroćena kao što je sada. Otad je svašta naučila što joj je potrebno pri izvršavanju njezinih dužnosti, no ovako ukroćena bila je već od samog početka.

— Sjećate li se je li dijete bilo muško ili žensko?

— Kažu da je bila djevojčica.

— Večeras mi nemate ništa više reći?

— Ništa. Primio sam vaše pismo i uništio ga. I ništa više. Srdačno smo jedan drugome zaželjeli lakunoć, a ja sam pošao kući i imao o mnogočemu razmišljati, ali nisam osjećao nikakva olakšanja od tereta svojih prijašnjih misli.

49. POGLAVLJE

Stavivši pisamce gospođice Havisham u džep da mi posluži kao vjerodajnica, što se tako brzo ponovno pojavljujem u kući Satis, ukoliko bi se ona u svojoj hirovitosti čudila da sam opet došao, krenuo sam sutradan onamo kočijom. No izašao sam kod gostionice uz cestu, pa doručkovao ondje, te ostatak puta prešao pješice, jer sam namjeravao nezapažen ući u grad putovima gdje nije bilo mnogo svijeta, i otići isto tako.

Jarka je danja svjetlost već bila potamnijela kada sam prolazio duž dvorišta iza Glavne ulice iz kojih je dopirala tiha jeka. U zakucima ruševina, gdje su nekoć stari redovnici imali svoje blagovaonice i vrtove i gdje su se sada između tvrdih zidina stiskali bijedni štaglji i štale, vladala je gotovo isto takva tišina kao u grobovima starih redovnika. I zvonjava s crkve kao da je zvučala tužnije i udaljenije nego ikad dosad kad sam žurno odmicao putem, izbjegavajući da me tko vidi; a isto je tako brujanje starih orgulja dopiralo do mene kao pogrebna muzika; a gavrani, što su lebdjeli nad surim tornjem i njihali se na ogoljelom granju visokog drveća u samostanskom vrtu, kao

420

da su mi dovikivali da se grad promijenio i da je Estella zauvijek odavle nestala.

Neka starija žena, koju sam već prije znao kao jednu od služavki, što su stanovale u zasebnoj zgradi s druge strane stražnjeg dvorišta, otvorila je vrata. Kao nekoć, stajala je upaljena svijeća u mračnome hodniku, i ja je dohvatih i sam podoh uza stepenice. Gospođica Havisham nije bila u svojoj sobi, nego se nalazila u većoj odaji s druge strane stu-bišnog hodnika. Pošto sam uzalud kucao, provirih na vrata; i tu sam je ugledao gdje sjedi na rasklimanoj stolici tik uz ognjište, izgubljena u snatrenju, zureći u vatru zapretanu pepelom. Ušao sam, kao što sam to i prije tako često činio, i stao uz staru ka-minsku ogradu, gdje me je mogla vidjeti kad podigne pogled. Izgledala je tako očajna i usamljena, te bih zacijelo i onda osjetio samllost da mi je nanijela i veći bol od onoga zbog kojega sam je mogao optužiti. Dok sam tako stajao, žalio je i pomišljao kako sam u toku vremena i ja postao dio kobne sudbine ove kuće, njezin se pogled zaustavi na meni. Zurila je u mene, a onda reče tihim glasom: - Je li to java ili san?

— To sam ja, Pip. Gospodin Jagers mi je dao vaše pisamce, i nisam gubio vremena.

— Hvala ti, hvala.

Pošto sam još jednu rasklimanu stolicu primaknuo ognjištu i sjeo, opazio sam neki nov izraz na njezinom licu: kao da me se boji.

— Željela bih — započe — nastaviti razgovor o onoj stvari koju si spomenuo kada si posljednji put bio tu, i ujedno ti pokazati da nisam od kamena. No možda uopće ne možeš više vjerovati da u mom srcu ima ljudskih osjećaja.

Kada sam rekao nekoliko riječi daje umirim, ispruži drhtavu desnu ruku kao da me se htjela dotaći; no povuče je prije no što sam shvatio njezinu namjeru ili znao kako da se vladam.

— Kazao si, zauzimajući se za prijatelja, da mi možeš reći kako bih mogla učiniti nešto korisno i dobro. Nešto, do čega ti je mnogo stalo; je li tako?

— Nešto, do čega mi je vrlo mnogo stalo.

421

- O čemu se radi?

Stao sam joj objašnjavati tajnu kako je došlo do onog kompanjon-stva. Tek sam počeo govoriti, kadli sam po njezinim pogledima zamijetio da ona, udaljujući se od predmeta našeg razgovora, razmišlja o meni, a ne o tome što sam joj govorio. Bit će da je zaista bilo tako, jer kada sam zašutio, potrajalo je dulje vremena dok je opazila da sam umuknuo.

- Zar si prestao govoriti — upita zatim, i kao prije činilo se da me se boji — jer me toliko mrziš te ne podnosiš da sa mnom razgovaraš?

- Ali ne, ne - odgovorih - kako možete takva što i pomisliti, gospođice Havisham! Zašutio sam, jer sam mislio da ne slušate što govorim.

- Možda i nisam slušala - odvratila, hvatajući se za glavu. - Počni iznova i daj da gledam u nešto drugo. Stani! Sad može.

Stavi ruku na štap, onako odrješito kako je to katkad prije činila, i zagleda se u vatru, prisiljavajući se pažljivo slušati. Nastavio sam sa svojim objašnjenjem i rekao kako sam se nadao da ću svojim novcem do kraja moći izvršiti poslovnu transakciju, ali se moje nade izjaloviše. Podsjetio sam je da joj o tome ne mogu dati nikakvih objašnjenja, jer je to važna tajna druge osobe.

- Tako! - zagunda potvrđujući glavom, ali ne gledajući u me. - A koliko bi novaca trebalo da se plati njegov udio u tom poslu?

Prilično sam se bojao reći, jer je svota bila velika. - Devet stotina funti.

- Ako ti dadnem novac u tu svrhu, hoćeš li čuvati moju tajnu, kao što si svoju čuvao?

- Da, čuvat ću je isto tako vjerno.

- I bit će ti lakše pri duši?

- Mnogo lakše.

- Jesi li sada jako nesretan?

Postavila mi je to pitanje, još uvijek ne gledajući u me, ali sa sućuti dotad meni nepoznatoj. U prvi čas ne mogoh odgovoriti, jer me je glas izdao. Stavila je i lijevu ruku na dršku štapa i položila na nju glavu.

422

— Daleko sam od toga da budem sretan, gospođice Havisham, ali ima i većih razloga za uznemirenost od onih za koje znate. To su one tajne koje sam spomenuo.

Nakon nekog vremena ona ponovno diže glavu i zagleda se u vatru.

— To je plemenito što kažeš da imaš i drugih razloga da budeš nesretan. Je li to istina?

— Nažalost, i još kako.

— Zar ti, Pipe, mogu samo tako pomoći da pomognem tvome prijatelju? Ako uzmemo da je to već učinjeno, zar nema ničega što bih mogla učiniti za tebe?

— Ništa. I hvala vam što ste me to upitali. I još veća hvala zbog tona kojim ste me upitali. Ali za mene ne možete ništa učiniti.

Ustane tada sa stolice i stane pogledom tražiti pribor za pisanje po zapuštenoj sobi. Nije ga našla, pa izvadi iz džepa požutjeli snop pločica od slonove kosti, uokvirenih u istrtu pozlatu, te stane po njima pisati olovkom optočenom istrtom pozlatom, koja joj je visjela o vratu.

— Još si uvijek u dobrim odnosima s gospodinom Jaggersonom?

— Jesam. Sinoć smo zajedno večerali.

— Ovo je nalog za njega da ti isplati novac, kojim možeš po volji raspolagati u korist svoga prijatelja. Ja uza se nemam novaca, ali ako želiš da gospodin Jaggerson o tome ništa ne sazna, ja ću ti novac poslati.

— Hvala, gospođice Havisham. Nemam ništa protiv toga da ga primim od njega.

Pročitala mi je što je napisala, i sve je bilo točno i jasno i očito napisano s namjerom da se niukoliko ne bi moglo posumnjati da se želim okoristiti tim novcem. Uzeo sam pločice iz njezine ruke, a ta je ruka opet zadrhtala, i još jače zadrhtala kad je skinula lanac, o koji je bila pričvršćena olovka, i položila ga u moju. Sve je to učinila i ne pogledavši me.

— Moje je ime ispisano na prvoj pločici. Ako bi ikad mogao ispod mog imena napisati: »Ja joj praštam«, makar se moje slomljeno srce doonda već davno raspalo u prah - molim te, učini to!

423

- O, gospođice Havisham - odgovorili na to - to već i sad mogu učiniti. Bilo je bolnih zabluda, a i ja sam živio zaslijepljenim i nezahvalnim životom; i meni trebaju oprost i usmjerenje mnogo previše a da bih osjećao ogorčenost prema vama.

Prvi put otkako je odvratila lice od mene, okrenula ga je prema meni, i ja sam se od čuda sav zapanjio i, mogao bih reći, zaprepastio kada je sad preda mnom pala na koljena, uzdižući sklopljene ruke prema meni, kao što je zacijelo njezina majka pridizala njezine ručice kad je njezino jadno srce bilo još mlado, čisto i netaknuto.

Sav sam protrnuo gledajući je kako preda mnom kleči sijede kose i ispaćena lica. Zaklinjao sam je da ustane i zagrlji da joj pomognem. Samo je stezala moju ruku, koja joj je bila na dohvatu, pritišćući na nju glavu, plačući. Nikad je prije nisam vidio plakati, i u nadi da će joj to olakšati bol, sagnuo sam se nad njom bez riječi. Sad više nije klečala, već ležala na podu.

- Oh! - očajnički je naricala - što sam učinila! Sto sam učinila! -Ako mislite na to koliko ste mene povrijedili gospođice Havisham,

mogu vam odgovoriti: vrlo malo. Volio bih je pod bilo kojim okolnostima. Je li se udala?

-Da.

Pitanje je bilo suvišno, jer sam već vidio da je pusta kuća još više opustjela.

- Što sam učinila! Što sam učinila! - Lomila je ruke, čupala sijede kose, svejednako uzvikujući: »Što sam učinila!«

Nisam znao što joj odgovoriti, ni kako je utješiti. Znao sam vrlo dobro daje počinila strašno zlo što je prihvatila djevojčicu, pokornu njezinoj volji, s namjerom da od nje stvori biće kojim će se osvetiti za svu divlju mržnju, što joj je zagorčala život zbog prezrene ljubavi i povrijeđena ponosa. No isto sam tako dobro i to znao da je — izagnavši danje svjetlo od sebe - odagnala neizmerno više toga; da je - zarobivši i isključivši samu sebe - isključila ujedno i tisuću prirodnih blagotvornih utjecaja; da je njezin um, podavajući se tužnim mislima u osami, obolio kao što to uvijek biva, mora biti i uvijek će biti kada se netko

buni protiv postojećeg poretka Stvoritelja. Pa zar sam je mogao gledati bez samilosti, videći je kako je sada za kaznu sva skršena, tako nemoćna i nesposobna da živi na ovoj našoj zemlji, kamo ju je sudbina postavila, usred jalove tuge, koja joj je postala glavna manija, nalik na

jalova kajanja, grizodušja, samoponiženja i na ostale unakažene taštine što su oduvijek bile kazna i prokletstvo na ovom svijetu?

— Sve dok neki dan nisi s njom progovorio i ja u tebi vidjela ogledalo, koje mi je pokazalo sve ono što sam i ja sama nekoć osjetila, nisam znala što sam učinila. O, što sam učinila! Što sam učinila! — I to je ponavljala dvadeset, pedeset puta: »Što sam učinila!«

— Gospođice Havisham — rekoh, kada je utihnuo njezin plač — ne mislite više na mene i neka vam savjest bude mirna. No Estella je nešto drugo. Ako možete popraviti samo mali djelić onog u čemu ste pogriješili, kad ste prigušili njezinu pravu narav, to će biti bolje nego da sto godina jadikujete nad prošlošću.

— Da, da, to znam. Ali, Pipe, mili moj! — Ta njezina nova usrdnost bila je prožeta ozbiljnom, ženstvenom samilošću prema meni. - Mili moj! Samo to mi vjeruj: kad je došla k meni, namjeravala sam je spasiti od jada kakav je moj. Da, isprva nisam namjeravala ništa više.

— Dobro, dobro! - rekoh - nadam se da je tako.

— No kako je rasla i sve se više razvijala u pravu ljepoticu, postupno sam postala sve više zla. Laskavim riječima, draguljima, mojim poukama i s tim mojim likom pred njezinim očima kao strašnim primjerom, koji potvrđuje i još jače ističe istinitost moga naučavanja, uspjelo mi je ukrasti njezino srce i umjesto njega usaditi grudu leda.

— Bolje bi bilo — nisam mogao a da joj ne kažem — da ste joj ostavili njezino ljudsko srce, pa makar joj ga ljudi poslije i ranili i slomili.

Na to me je gospođica Havisham neko vrijeme gledala smućenim pogledom, a zatim opet stala jadikovati: »Što sam učinila!«

— Kad bi poznao čitavu priču mog života — branila se ona — imao bi više smilovanja i razumijevanja.

— Gospođice Havisham - odgovorio sam što sam mogao obzirnije — mislim da mogu reći da mi je poznata vaša životna priča i da sam je

424

425

poznao već onda kad sam prvi put napustio ovaj kraj. Osjetio sam veliko sažaljenje prema vama i vjerujem da sam razumio i nju i njezine utjecaje. Daje li mi to što se zbilo među nama pravo nešto vas zapitati o Estelli? Ne o njoj sada, nego kad je ovamo došla.

Sjedila je na podu, s rukama na rasklimanoj stolici, i prislonila glavu na ruke. Kad sam to rekao, pogleda me i reče: - Nastavi.

— Čije je dijete Estella? Ona zatrese glavom.

— Ne znate? Ponovno zatrese glavom.

— No gospodin Jaggers ju je poslao ili donio ovamo?

— Donio ovamo.

— Hoćete li mi reći kako je do toga došlo?

Odgovorila je prigušenim šapatom i oprezno: — Već sam dugo tavorila u tim odajama, odijeljena od ostalog svijeta (ni sama ne znam koliko; a ti znaš, ovdje ure ne otkucavaju vrijeme), kad sam mu rekla da bih željela malu djevojčicu, koju bih odgojila i voljela i zaštitila od sudbine poput moje. Prvi put sam ga vidjela kad sam poslala po njega da bi u moje ime ovo mjesto pretvorio u smrtnu pustoš, znajući ga iz novina još prije no što sam se povukla od svijeta. Obećao mi je da će potražiti kakvo siročće. Jedne ju je noći donio ovamo usnulu, a ja sam je prozvala Estella.

— Mogu li znati koliko joj je tada bilo godina?

— Dvije ili tri. Ona sama zna samo to da je bila siročće i da sam je ja posvojila.

Bio sam posve uvjeren da je ona žena bila njezina majka, i nije mi trebalo nikakva dokaza da tu činjenicu prihvatim kao provjerenu istinu. Mislio sam da je ta povezanost svakom morala biti jasna i očita.

Čemu sam se mogao još nadati ako bih produljio taj razgovor? Sto se tiče Herberta, ja sam uspio; gospođica Havisham rekla mi je sve što je znala o Estelli; ja sam rekao i učinio sve čime sam mogao umiriti njezinu savjest. Nije važno kojim riječima smo se rastali; ali rastali smo se.

426

Sumrak se hvatao kad sam silazio niza stepenice na prirodni zrak. Doviknuo sam ženi, koja mi je otvorila vrata kad sam ulazio, neka se zasad još ne da smetati, jer ću prije odlaska još malo naokolo prošetati. Slutio sam, naime, da nikad više ne ću ovamo navratiti i daje svjetlost dana što je umirao baš prava rasvjeta za moj posljednji pogled na to mjesto.

Prolazeći pokraj gomile bačava, po kojima sam nekad davno hodao, a otad su mnoge kiše i godine preko njih prohujale, na mnogim ih mjestima izgrizle i ostavile barice i jezerca po onima što su uspravno stajale, uputio sam se u vrt, zarastao u korov. Obišao sam ga svega; bio iza onog ugla, gdje smo se Herbert i ja bili dohvatili; hodao stazama, po kojima smo Estella i ja šetali. Sve je bilo hladno, pusto i turobno!

Svrativši na povratku u pivovaru, pritisnuo sam zahrdalu kvaku vratašca što vode u vrt i prošao kroz njih. Izašao sam na suprotna vrata — koja su se sada teško otvarala, jer je vlažno drvo bilo nabreklo i uvinulo se, a šarniri popustili, na pragu bujale gljive — te se okrenuh da bacim još jedan pogled unazad. U trenutku ove površne kretnje čudesnom je jasnoćom iskrsla jedna dječja uspomena i meni se učini da vidim kako gospođica Havisham visi o gredi. To je priviđenje bilo tako živo te sam stajao ispod grede, prožet jezom od glave do pete, prije no što mi postade jasno da je to bila slika mašte, premda sam zaista u tom času bio ondje.

Turobnost mjesta i vremena i veliki užas priviđenja, koje je doduše samo časkom potrajalo, ispuniše me neopisivim strahom kad sam izašao između rastvorenih vratnica ulaza, gdje sam nekoć čupao kosu nakon što mi je Estella gotovo iščupala srce. Idući dalje u prednje dvorište, oklijevao sam da li da zovnem ženu da me pusti kroz vrata, čiji je imala ključ, ili da najprije pođem gore, pa da se na svoje oči uvjerim je li kod gospođice Havisham sve onako kao što je bilo kad sam je ostavio. Odlučio sam se za potonje i pošao gore.

Zavirio sam u sobu gdje sam je ostavio, i vidio sam je gdje sjedi okrenuta leđima na rasklimanoj stolici na kaminskoj prostirci uz vatru. U trenutku kad sam povukao glavu da bih se opet tiho udaljio, vidio

427

sam kako je suknula žarka svjetlost. Istog sam trenutka spazio kako vrišteći trči prema meni, sva zahvaćena razbuktalim plamenom, koji se povijao nad njezinom glavom isto tako visoko kao što je i sama bila visoka.

Imao sam na sebi zimsku kabanicu s dva plašta, a na ruci još jedan debeli ogrtač. Da sam sve to skinuo sa sebe, u hipu bio kod nje, zaogrnuo je, bacio na pod i sa svim je tim pokrio — da sam povukao sa stola veliki stolnjak, a zajedno s njime zbacio sa stola onaj kup truleži sa sredine stola i sve ostale gnjusne stvari što su se tu raspadale, da smo se nas dvoje našli na podu i borili se kao dva očajna neprijatelja, i da je ona, što sam je jače pokrивao i stezao, to očajnije vriskala i nastojala da se oslobodi — da se sve to dogodilo, znao sam tek po posljedicama, ali nipošto po onome što sam osjećao, mislio ili znao da činim. Ništa nisam znao dok nisam postao svjestan da nas dvoje ležimo na podu do velikog stola i da zrakom ispunjenim dimom lebde pahuljice još užarena puhora, što su još čas prije bile njezina izbljedjela vjenčana haljina.

Zatim sam pogledao oko sebe i spazio prestravljene kukce i pauke kako bježe po podu, i služinčad, što je s vriskom i krikovima bez daha banula na vrata. Još uvijek sam je svom snagom pritiskao o pod kao sužnja koji bi mogao pobjeći; i sumnjam da sam uopće znao tko je ona, ili zašto smo se borili, je li vatra gorjela ili je bila ugašena, dok nisam vidio pahulje puhora, sada već ugasle, a što su prije bile njezina haljina, kako oko nas trepere kao kapi crne kiše.

Bila je bez svijesti, i bojao sam se da je sada takvu odnesu ili samo dotaknu. Poslali smo po liječnika, i sve dok ovaj nije došao, držao sam je čvrsto rukom kao da sam ludu zamišljao (a mislim da sam zaista zamišljao) da bi se plamen, kad bih je pustio, ponovno razbuktao i svu je spalio. Kad je liječnik s još nekim prispio i ja ustao, začudio sam se kad sam opazio da su mi obje ruke bile vatrom opržene, jer dotad o tome nisam imao ni pojma budući da nisam ništa osjetio.

Pošto su je pregledali, rekoše da je zadobila teške ozljede, koje međutim same po sebi nisu nimalo beznadne, ali da opasnost uglavnom

428

prijeti od živčanog sloma. Po liječnikovoj su uputi donijeli njezinu postelju u tu sobu i prostrli joj ležaj na velikom stolu, jer su joj tu najlakše mogli previti rane. Kad sam je ponovno sat kasnije ugledao, zaista je ležala na istome mjestu, po kome je — kako sam je nekoć vidio — udarala štapom, i čuo kako govori da će to jednog dana biti njezin odar.

Iako je, kako mi rekoše, njezina haljina bila spaljena do posljednje krpice, ipak je sačuvala nekadašnji sablasni vjerenički izgled, jer su je sve do grla bili pokrili bijelim pamukom, a preko toga prebacili tanku bijelu plahu, i kako je ležala, još uvijek je bila sablasno nalik na nešto što je blistalo, te se preobrazilo.

Ispitujući služinčad, saznao sam da se Estella nalazi u Parizu, i liječnik mi je morao obećati da će je prvom poštom obavijestiti. Preuzeo sam na sebe dužnost da to javim porodici gospođice Havisham s namjerom da se obratim samo gospodinu Matthewu Pocketu i da njemu na volju prepustim kome će od ostalih to prenijeti. To sam učinio sutradan, čim sam se vratio u grad, preko Herberta.

Te je večeri u jednom navratu govorila suvislo o tome što se dogodilo, iako s izvjesnom jezivom živahnošću. Oko ponoći stala je bulazniti, a zatim se sve pomalo završilo time što je bezbroj puta tihim i svečanim glasom govorila: »Sto sam učinila!« i »Kada je došla k meni, namjeravala sam je samo spasiti od jada kakav je moj!«, a zatim: »Uzmi olovku i napiši ispod moga imena: Ja joj praštam!« Ni jedanput nije izmijenila red tih rečenica, ali ponekad bi izostavljala pokoju riječ u ovoj ili onoj rečenici, nikad je ne zamjenjujući drugom, već bi uvijek ostavila prazninu i nastavila idućom riječi.

Kako ovdje nisam mogao biti ni od kakve pomoći, a u blizini vlastitog doma još sam jače osjećao razlog za strahovanje, što ga nije moglo odagnati ni njezino bulažnjenje, odlučio sam u toku noći da se ranom jutarnjom diližansom vratim, tako da ću milju ili dvije pješice ići, pa ću izvan grada sjesti u kola. Bilo je otprilike šest sati izjutra kad sam se nagnuo nad nju i usnama se dotaknuo njezinih usana, koje su kod tog cjelova i dalje izgovarale riječi: »Uzmi olovku i napiši ispod mojega imena: Ja joj opraštam.«

429

50. POGLAVLJE

U noći mi dva ili tri puta izmijeniše zavoje na rukama, a ujutro još jedanput. Lijeva mi je ruka bila jako opržena sve do lakta, a manje opasno sve do ramena. Bilo je vrlo bolno, ali plamen se širio tim pravcem, pa sam bio zahvalan da nije bilo još i gore. Desnica je bila manje opržena i mogao sam micati prstima. Bila je dakako u zavoju, no ipak manje nezgodno od lijeve šake i ruke, koju sam držao u povezu tako da sam kaput mogao samo ogrnuti kao plašt,

prebaciti ga preko ramena i pričvrstiti pod vratom. Plamen mi je bio zahvatio kosu, ali poštedio glavu i lice.

Pošto je Herbert otišao u Hammersmith posjetiti oca, vratio se u naš stan i čitav se dan predao mojem njegovanju. Bio je nježniji od svake bolničarke; u određeno je vrijeme skidao zavoje, zamakao ih u tekućinu za ublažavanje boli, što je bila spremljena, i opet ih strpljivo i pažljivo stavljao na ruku, zbog čega sam mu bio duboko zahvalan.

Isprva, dok sam mirno ležao na divanu, bilo mi je očajno teško, rekao bih gotovo nemoguće odagnati sliku blistava plamena žara, njegovo huktanje i praskanje i oštri zadah paljevine. Ako bih trenutak za-drijemao, probudili bi me krikovi gospođice Havisham i vidjeh je kako trči prema meni, preko glave u plamenu. Te sam duševne patnje mnogo teže podnosio od tjelesnih bolova; a Herbert je to zapazio i činio sve i sva da bi zaokupio moju pažnju.

Nijedan od nas nije govorio o čamcu, a obojica smo na to mislili. To se jasno po tome vidjelo što smo izbjegavali govoriti o čamcu i prešutno se sporazumjeli - bez prethodna sporazumijevanja - da treba nastojati kako bih se mogao služiti rukama već za nekoliko sati, a ne tek za nekoliko tjedana.

Prvo što sam Herberta upitao, kad sam ga ugledao, bilo je naravno to je li dolje na riječnoj obali sve u redu. Pošto mi je to posve pouzdano i veselo potvrdio, nismo više o tome razgovarali sve dok se dan nije počeo gasiti. Tada se Herbert, dok je mijenjao zavoje, i to više pri

430

svjetlosti vatre u kaminu, nego po danjoj svjetlosti, sam od sebe vrati na tu temu.

— Handel, sinoć sam puna dva sata prosjedio kod Provisa.

- Gdje je bila Clara?

— O, mila moja mala! — oduševljeno će Herbert. — Čitavu se večer vrzla gore-dolje poslužujući Gundalo. Čim bi mu načas nestala s očiju, odmah bi stao lupati štapom o pod.

Ipak ne vjerujem da će još dugo poživjeti. Koliko zbog ruma s paprom — toliko zbog papra s rumom — no svakako vjerujem da će njegovu lupanju skoro biti kraj.

- A onda ćeš se oženiti, Herberte?

- A kako bih se inače mogao pobrinuti za to drago dijete? - Položi ruku na naslon divana, dragi moj dečko, a ja ću sjesti tu pored tebe i tako oprezno skidati zavoj da ne ćeš ni osjetiti kad ga skinem. Govorio sam o Provisu. Znaš li ti, Handel, da on postaje sve bolji.

— Pa rekoh ti kako mi se čini da se smekšao otkako sam ga posljednji put vidio.

— Da, rekao si, i to je istina. Sinoć je bio vrlo razgovorljiv i ispričovijedao mi je još mnogo štošta o svome životu. Sjećaš se da nam je pričao kako je pobjegao iz zemlje, jer je imao velikih neprilika zbog nekakve žene.

- Boli li te?

Trznuo sam se, ali ne pod dodirom njegovih ruku. Protrnuo sam od njegovih riječi.

-Ja sam to već i zaboravio, Herberte, no sad se prisjećam kad si mi spomenuo.

- No dakle! Otkrio mi je taj dio svojega života, a bio je to mračan i strašan život. Da ti pričam? Ili bi te sada suviše uznemirilo?

— Svakako pričaj, sve riječ po riječ.

Herbert se sagne da bi me bolje vidio, kao da nije očekivao da ću mu tako naglo i željno odgovoriti na njegov upit. Zapita: - Glava ti je hladna? — dotakavši se moga čela.

Umirih ga: - Savršeno. Kaži mi, dragi moj Herberte, što ti je Provis ispričao.

431

- Čini se - započne Herbert - ..eto vidiš, taj sam ti zavoj sasvim bez bola skinuo, a sad ću staviti onaj rashlađeni - malo si protrnuo, dragi moj dečko? No odmah će biti ugodno! — Čini se da je bila mlada žena, ljubomorna i osvetljiva, osvetljiva, Handel, do krajnjih granica.

- Do kojih krajnjih granica?

- Do - umorstva. -Je li zavoj na tom osjetljivom mjestu odveć hla-

lan:1

- Nisam ga ni osjetio. — Kakvo umorstvo? Koga je umorila?

- Pa, možda se njezin čin i ne bi smio nazvati tim strašnim imenom - nastavi Herbert - ali ipak, sudili su joj zbog umorstva, a gospodin Jagers ju je branio, i s tom se obranom proslavio, pa je i Provis za nj saznao. Žrtva je bila neka druga, snažnija žena; došlo je do borbe — u nekom štaglju. Ostalo je neobjašnjeno tko je zapodjenuo kavgu i kako se borba vodila, pošteno ili podlo; no kako se završila, to je svakako bilo jasno, jer su žrtvu našli udavljenu.

- Jesu ženu proglasili krivom?

- Ne, oslobodili su je. - Jadni moj Handel, zaboljelo te! -

- Nitko nema nježnije ruke od tebe, Herberte. - Dakle? Što je zatim bilo?

- Mlada žena, koju je sud oslobodio, i Provis imali su dijete - produži Herbert - malo dijete, koje je Provis neobično volio. Baš uoči one noći kad je bila zadavljena žena - povod te ljubomore - kako ti već spomenuh, ta je mlada žena načas došla k Provisu i zaklela se da će dijete ubiti (koje je s njom živjelo) i da ga on nikad više ne će vidjeti; zatim je nestala. - Eto, sad je ruka s težom ranom opet lijepo u povezu, pa preostaje samo još desna ruka, a to će mnogo manje boljeti. To ću lakše obaviti pri ovoj slaboj rasvjeti, jer mi je ruka sigurnija kad ne vidim tako jasno bolne opekline. - Ne osjećaš valjda boli u plućima, dragi moj dečko, jer meni se čini da prebrzo dišeš?

- Možda, Herberte. - Je li žena izvršila ono na što se bila zaklela?

- To je najstrašniji dio Provisova života. Da, izvršila je.

- To jest, ona tvrdi da je to izvršila.

432

— Pa svakako, dragi moj dečko — začuđeno odvrati Herbert te se ponovno naprijed nagne da bi me bolje vidio. — On mi je sve ispričao. Nemam drugih podataka.

— Da, zacijelo nemaš.

— Ele - nastavi Herbert - Provis ništa ne kaže o tome je li loše ili dobro postupao s majkom djeteta; ali je četiri ili pet godina dijelila s njime onaj bijedni život, o kojem nam je pričao ovdje uz ognjište. Čini se da ju je žalio i da je bio strpljiv prema njoj. I od straha da bi ga mogli pozvati svjedočiti protiv nje zbog čedomorstva te tako postati uzrokom njezine smrti, skrivao se (ma koliko se i žalostio zbog djeteta) i maknuo im se s očiju, kako reče, izbjegavajući ljude i sudnicu. O njemu se govorilo samo kao o nekom čovjeku zvanom Abel, zbog kojeg je došlo do ove tragedije ljubomore. Pošto je bila oslobođena, nestala je, i tako je on izgubio dijete i majku toga djeteta.

— Htio bih znati...

— Strpi se još časak, dragi moj dečko - reče Herbert - moja je priča pri kraju. Onaj zloduh Compevson, najveća od svih hulja, znao je da se Provis u to vrijeme krije i zašto se krije. To što je znao, poslije je dakako iskoristio da kao prijetnja visi nad Provisovom glavom i prisilio ga da za njega još više radi, a za manju plaću. Sinoć sam posve jasno vidio da je to najviše podbadalo Provisovu mržnju prema Compevsonu.

— Htio bih znati - zapitah - i to što točnije, Herberte, je li rekao kada se to dogodilo?

— Sto točnije? Onda počekaj malo, dok se sjetim što je rekao. Kazao je »Prije nekih dvadesetak godina i gotovo odmah nakon što sam počeo raditi za Compevsona.« Koliko ti je godina bilo kad si nabasao na nj na onom malom groblju?

— Mislim da još nisam bio navršio sedmu.

— To se dakle dogodilo tri ili četiri godine prije toga, pa kad je tebe ugledao, sjetio se svoje male djevojčice, koju je tako tragično izgubio, a bila bi u to vrijeme tvojih godina.

Poslije kratke šutnje naglo ga zapitah: - Herberte, možeš li me bolje vidjeti pri svjetlosti prozora li vatre?

433

- Pri svjetlosti vatre — odgovori Herbert te mi se ponovno približi.

- Pogledaj me.

- Pa ja te i gledam, dragi moj dečko.

- Dotakni me.

- Evo, dotičem te, dragi moj dečko.

- Ne smatraš li da imam vrućicu ili da mi inače glava nije sasvim u redu poslije sinoćnje nesreće?

- N-ne, dragi moj dečko - uvjeravao me Herbert, pošto me je neko vrijeme promatrao. — Prije bih rekao da si uzbuđen, ali sasvim si priseban.

- Znam da sam sasvim priseban. Onaj čovjek, kojega skrivamo dolje na obali rijeke, to je Estellin otac.

51. POGLAVLJE

Ne znam kakav mi je cilj lebdio pred očima da sam svim silama nastojao otkriti tko su Estellini roditelji. Ubrzo će se vidjeti daje to pitanje tek onda dobilo jasne obrise kad ga je postavila mudrija glava od moje.

Poslije tog važnog razgovora s Herbertom obuze me grozničava želja da to pitanje izvedem na čistac. Da stoga ne smijem mirovati i da moram poći do gospodina Jaggersa i saznati svu istinu. Zaista ne znam jesam li osjećao kako sve to radim zbog Estelle, ili sam se radovao što mogu onoga, do čijeg spasa mi je toliko stalo, ozariti bar tračkom ro-mantičnosti, koja je tako dugo mene obasjavala. Može biti daje potonje bilo bliže istini.

Bilo kako bilo, te me je noći Herbert jedva zadržao da ne pođem u Gerrard Street. Uspjelo mu je savladati moje nestrpljenje samo time što me je prekorio kako bih se po svoj prilici samo još jače razbolio i bio nesposoban baš u trenutku kada bjegunčeva sigurnost bude ovisila o meni. Pošto smo se poslije mnogo natezanja sporazumjeli da ću sutra, ma što se dogodilo, poći do gospodina Jaggersa, ja sam najzad popustio i pristao ostati mirno kod kuće i dopustio mu da njeguje moje

434

ozljede. Sutradan rano izadosmo obojica, i na uglu Giltspur Streeta, blizu Smithfielda, rastao sam se s Herbertom, koji je krenuo u City, a ja pošao u Little Britain.

Gospodin Jaggers i Wemmick bi povremeno pregledavali račune, kontrolirali namire i sređivali spise. U takvim bi zgodama Wemmick donio knjige i spise u sobu gospodina Jaggersa, a jedan od činovnika s prvoga kata sišao bi u prednju sobu poslovnice. Našavši toga jutra toga činovnika na Wemmickovu mjestu, već sam znao što se događa, a nije mi bilo krivo što ću naći gospodina Jaggersa i Wemmicka zajedno, jer će se tako Wemmick moći i sam uvjeriti da nisam ništa rekao što bi ga moglo kompromitirati.

Sto sam se pojavio s rukom u zavoju i s kaputom tek prebačenim preko ramena, samo je koristilo mojoj namjeri. Iako sam gospodinu Jaggersu, čim sam se vratio u grad, poslao kratku obavijest o svemu što se dogodilo, ipak sam mu sada morao sve potanko ispričati. Kako se radilo o izuzetnom slučaju, nismo razgovarali poslovno i suhoparno kao obično, niti se u razgovoru tako strogo pridržavali načela dokaznog postupka kao dosada. Dok sam opisivao nesreću, Jaggers je po svom običaju stajao pred ognjištem. Wemmick se u svojoj stolici zavalio natrag, zurio u mene s rukama u džepovima hlača, i držao pero vodoravno u svojoj

poštanskoj škrabici. Dvije okrutne posmrtno maske, koje su u mojim mislima uvijek bile povezane sa svakim službenim poslom, kao da su grčevito premišljale osjećaju li možda baš u tom trenu zadah paljevine.

Pošto sam sve ispričao i odgovorio na njihova pitanja, pokazao sam punomoć gospođice Havisham, po kojoj sam imao primiti devet stotina funti za Herberta. Očne su se šupljine gospodina Jaggersa još više suzile kada sam mu pružio one pločice, no odmah ih je dodao Wem-micku s nalogom da ispostavi ček koji će on potpisati. Kad se to obavljalo, gledao sam u Wemmicka dok je pisao, a gospodin Jaggers je, njišući se s peta na prste u svojim sjajno ulaštenim cipelama, gledao u mene. - Žao mi je, Pipe - izjavi, kad sam stavio u džep ček što ga je potpisao — što ne možemo ništa učiniti za vas.

435

— Gospođica Havisham bila je tako dobra te me upitala — odvratih

— bi li mogla i za mene nešto učiniti, no rekao sam joj: Ne.

— Pa, svatko mora sam znati što mu je činiti — zaključio Jaggers. Vidio sam kako su Wemmickove usne nijemo izgovarale riječi »pokretni imutak«.

— Na vašem mjestu ne bih joj rekao: Ne - nato će Jaggers - no svatko mora sam najbolje znati što mu je činiti.

— Svatko mora sam znati - doda Wemmick s očitim prijekorom gledajući u mene - kako se pokretni imutak ne pušta iz ruku.

Mislio sam da je sada došao pravi trenutak da povedem razgovor o tome što mi je bilo na srcu, pa se okrenuh gospodinu Jaggersu i rekoh:

— Ipak sam, gospodine, nešto zamolio gospođicu Havisham. Molio sam je da mi da neke obavijesti o svojoj pokćerci, i ona mi je rekla sve što je znala.

— Zaista? — začudi se Jaggers, naginjući se naprijed da bi pogledao u svoje cipele, a onda se opet uspravi. — Eh! Ne vjerujem da bih to učinio da sam bio na mjestu gospođice Havisham. No ona mora najbolje znati što joj je činiti.

— Znam, gospodine, više o pokćerci gospođice Havisham nego što ona sama zna. Poznajem njezinu majku.

Gospodin Jaggers me upitno pogleda i ponovi: — Majku?

— Vidio sam njezinu majku u ova posljednja tri dana.

— Uistinu? - reče Jaggers.

— A i vi ste je, gospodine, vidjeli. A vidjeli ste je i poslije toga.

— Zbilja? — opet će Jaggers.

— Možda mi je o Estellinoj povijesti čak više poznato nego vama. Poznajem i njezinoga oca. Gospodin Jaggers izmijeni svoje držanje — odviše je sam sobom vladao da bi se to na njemu opazilo - ali nije mogao sakriti da sada pažljivije sluša. To me je uvjerilo da ne zna tko joj je bio otac. Tu je sumnju još jače potvrdilo Provisovo priznanje (kako ga je Herbert meni priopćio) da se od svakoga krio. Dodao sam tomu još i činjenicu da je Provis tek neke četiri godine poslije toga postao Jaggersov klijent, kad

436

više nije bilo razloga da ispituje njegov identitet. Dosad nisam bio siguran da je to bilo nepoznato gospodinu Jaggersu, ali sada sam bio posve siguran. Zapita me: — Dakle, Pipe, poznajete oca mlade dame?

— Da, odvratih, zove se Provis — iz New South Walesa.

Čak se i Jaggers trgnuo kad sam izgovorio te riječi. Trgnuo se gotovo nezamjetno, brzo svladao i pomnjivo prigušio uzbuđenje, ali se ipak trgnuo, iako je tu kretnju nastojao prikriti vađenjem džepnog rupca. Ne mogu reći kako je Wemmick primio moju izjavu, jer sam se

bojao da baš toga trena pogledam u njega da Jiggers u svojoj dovitljivosti ne bi otkrio kako smo nas dvojica o tome razgovarali, a da on to ne zna.

— A čime vi to, Pipe, možete dokazati? — upita Jiggers vrlo hladno, prinoseći džepni rubac nosu, no zastavši na pola puta. — Da li to Provis tvrdi?

— Ne tvrdi — odgovorih — i nikad to nije ni tvrdio, te niti ne zna, niti vjeruje da njegova kćerka živi.

Barem ovog puta trik s džepnim rupcem nije upalio. Moj je odgovor bio tako neočekivan, da je Jiggers džepni rubac stavio opet u džep, odustavši od uobičajene predstave, prekrizio ruke i pogledao strogo i pažljivo u mene, premda mu je lice ostalo nepromijenjeno.

Nato sam mu ispričovijedao sve što sam znao i kako sam to saznao; samo što sam ga ostavio u uvjerenju da sam to što znam od Wemmick-ka saznao od gospođice Havisham. U tom sam pogledu zaista bio vrlo oprezan. Niti sam gledao Wemmicka, sve dok nisam u cijelosti ispričao što sam imao reći, te sam neko vrijeme šutke ukrštavao poglede s gospodinom Jiggersom. Kad sam naposljetku pogledao prema Wem-micku, opazio sam da je izvadio pero iz svoje poštanske škrabice i zagledao se u stol.

— Eh! — reče napokon gospodin Jiggers, polazeći prema spisima na stolu. — Do koje smo stavke došli, Wemmick, kada je gospodin Pip ušao:

Nisam mogao otrpjeti da me tako baci u stranu, te sam ga gorljivo, gotovo ogorčeno stao zaklinjati da bude prema meni iskreniji i mužev-

437

niji. Podsjetili ga na varave nade kojima sam se podavao i koje su tako dugo potrajale, i na to što sam najzad otkrio. Natuknuh mu daje moja duševna ravnoteža u opasnosti. Rekoh mu da zacijelo zaslužujem malo njegova povjerenja kao uzvrat za povjerenje koje mu maloprije ukazah. Rekoh mu da ga ne krivim niti sumnjičim i da imam u njega povjerenja, te tražim samo to da potvrdi što je istina. A ako me pita zašto to tražim i po čemu mislim da imam na to pravo, reći ću mu, iako znam da takvi jadni snovi za nj baš ništa ne znače, kako već odavno svim srcem volim Estellu, pa iako sam je izgubio i moram živjeti kao onaj što oplakuje svoje najmilije, meni je još uvijek sve što se odnosi na nju više priraslo srcu i draže od ma čega drugog na svijetu. Videći da gospodin Jiggers stoji sasvim mirno i šuti, a moje usrdne molbe naizgled sluša posve ravnodušno, okrenuh se Wemmicku i rekoh: — Wemmick, znam da ste dobra srca. Vidio sam vaše domaće ognjište, tako udobno i drago, i vašeg starog oca, i sve one nedužne, vesele i zabavne načine kojima osvježavate svoj život poslovnog čovjeka. Zaklinjem vas, kažite gospodinu Jiggersu koju dobru riječ za me i objasnite mu kako bi, s obzirom na okolnosti, trebao sa mnom biti otvoreniji!

Nikad nisam vidio da su se dva muškarca tako čudno zagledala kao gospodin Jiggers i Wemmick poslije mojega neočekivana govora. U prvi mi mah sunu kroz glavu zlokobna slutnja da će Wemmick smjesta biti otpušten iz službe; no ta se slutnja rasplinu kad sam vidio kako se Jiggersova ukočenost rasplinula u nešto nalik na smiješak, a Wem-mick postao odvažniji.

— Sto znači sve to? — zapita Jiggers. — Vi i — stari otac, vi i — i neki veseli, zabavni načini?

— Sto zato? — odvrati Wemmick — što smeta ako se njima ne služim ovdje u uredu?

— Pipe — u čudu će Jiggers, stavljajući mi ruku na rame i sasvim se otvoreno osmjehujući - taj čovjek mora da je najprepredenija varalica u čitavom Londonu.

— Ni govora — odvrati Wemmick sve odvažnije — mislim da bi se to moglo reći za vas.

438

Ponovno se onako čudno zagledaše kao maloprije, a svaki se pritom još uvijek bojavao da ga onaj drugi ne navuče na tanak led.

— Vi i — prijatno domaće ognjište? — zapita Jagers?

— Pa kako se to ne kosi s mojim radom — odvratila Wemmick — neka bude tako. Ali kad vas ovako gledam, gospodine, ne bih se ni najmanje čudio kad biste potajno i vi smišljali i pravili planove da danas — sutra i vi imate prijatno i drago domaće ognjište kada vam sav taj posao jednom dojadi.

Gospodin Jagers klimne dvaput — triput glavom, kao da se prisjeća i zaista uzdahne. — Pipe — započne — ne ćemo tu pričati o »varavim snovima«; vi o tome više znate od mene, jer ste tek nedavno o tome stekli iskustva. Hajde sad da prijedemo na drugo. Izložiti ću vam slučaj, ali upamtite da to nije nikakvo priznanje!

Čekao je dok mu izjavim da sam savršeno razumio kako to ne će biti nikakvo priznanje s njegove strane.

— Dakle, Pipe — produži Jagers — uzmite taj slučaj. Recimo da je neka žena skrivala svoje dijete u okolnostima kakve ste spomenuli, i morala je to priznati svojem pravnom savjetniku, koji joj je predočio kako je potrebno da on zna što je s djetetom, da bi imao što odrješnije ruke u toku same obrane. Uzmite slučaj da mu je u isto vrijeme bilo povjereno da nade neko dijete, što ga neka ekscentrična i bogata dama hoće posvojiti i odgojiti.

— Shvaćam, gospodine.

— Uzmite slučaj da je živio u atmosferi zla i da je, što se djece tiče, vidio samo to da se rađaju u velikom broju i gotovo sigurno propadaju. Uzmite slučaj daje često gledao kako su u sudnicama za kriminalne delikte javno pred publikom sudili djeci; uzmite slučaj da je iz prakse znao da su tu djecu bacali u tamnicu, bičevali, deportirali, za-pušitali, izbacivali iz ljudske zajednice, odgajali sa svim preduvjetima za vješala, te su ta djeca svoj život na vješalima i završavala. Uzmite slučaj da je imao razloga da gotovo svu djecu, koju je viđao u svom svakodnevnom poslovnom životu, smatra mrijestom, iz kojeg će se razviti ribe, što će uplivati u njegovu mrežu — da budu optužena, bra-

439

njena, da postanu žrtvom krive zakletve, da postanu siročad, da budu upropaštena.

— Shvaćam, gospodine.

— Uzmite slučaj, Pipe, da se u toj gomili namjerio na malu lijepu djevojčicu, koja je mogla biti spašena; za koju je otac mislio da je mrtva, a nije se usudio ni prstom maknuti da bi došao do svoga prava; a pravni je zastupnik nad majkom te djevojčice imao moć da joj kaže:

»Znam, što ste učinili i kako ste učinili. Postupali ste tako i tako, i učinili to i to da biste izbjegli sumnji. Ušao sam u trag svakom vašem koraku i mogu vam reći kako je bilo.

Rastanite se s djetetom, ukoliko ne bi bilo potrebno da ga pokažemo na sudu da bi vas oteretili. U tom slučaju pokazat ćemo ga sudu. Prepustite dijete meni, a ja ću učiniti sve da budete riješeni krivice. Budete li spašeni, i vaše će dijete biti spašeno; ako nastradate, dijete će ipak biti spašeno!« Uzmite slučaj da je sve to bilo učinjeno i da je žena bila oslobođena.

— Sve mi je savršeno jasno.

— Ali i to da to nije nikakvo priznanje s moje strane?

— I to da to nije nikakvo priznanje s vaše strane.

I Wemmick ponovi njegove riječi: — Nikakvo priznanje.

— Uzmite slučaj, Pipe, da su razbuktales strasti i smrtni strah malko poremetili um te žene i da je, kad je došla na slobodu, bila tako zastrašena od svijeta da je kod tog odvjetnika tražila utočište. Uzmite slučaj da ju je on uzeo k sebi, ugušujući svaku provalu njezine nasilne čuđi kad god bi bljesnula samo iskra pritajene vatre u njoj, i pokazao joj svoju nadmoć na spomenuti način. Shvaćate li taj nasumce izmišljeni slučaj?

— Potpuno.

— Uzmite slučaj daje ta djevojčica odrasla i da su je udali zbog novca. I da majka još živi. I da otac još živi. I da majku i oca, ne znajući jedno za drugo, dijeli tek nekoliko milja, četvrtmilja, ili — ako baš hoćete — samo nekoliko koračaja. I daje ona tajna još uvijek tajna, osim što ste vi o njoj nešto naslutili. Razmotrite sami taj slučaj, i to vrlo pažljivo.

— Svakako.

440

- Neka i gospodin Wemmick vrlo pažljivo razmotri taj slučaj. I Wemmick reče: — Svakako. — Zbog koga biste tu tajnu odali? Zbog oca? Mislim da se on ne bi mnogo promijenio prema majci. Zbog majke? Mislim daje, počivši takvo djelo, sigurnija ondje, gdje se sada nalazi. Zbog kćerke? Ne mislim da bi joj to dobro došlo kad bi saznala tko su joj roditelji i o tome obavijestila svoga muža, pa da ponovno bude povučena u blato i sramotu, i to po svojoj prilici zauvijek, pošto je dvadeset godina od toga bila sačuvana. No dodajte tome još da ste je vi, Pipe, voljeli i učinili je predmetom onih »varavih snova«, koje je sanjalo mnogo više ljudi no što ste vi kadri zamisliti, pa ću vam reći da bi bilo najbolje kad biste uzeli sjekiru u lijevu zavijenu ruku i sebi odsjekli desnicu, a onda pružili sjekiru gospodinu Wemmicku da vam odsiječe i lijevu; kad biste malo bolje razmislili o tome, vi biste to zaista odmah i učinili. Pogledao sam Wemmicka, koji je izgledao vrlo ozbiljan. Stavio je vrlo ozbiljno kažiprst na usta. Učinio sam isto. A tako i gospodin Jag-gers. — A sad, Wemmick — reče Jaggers, poprimivši svoje uobičajene navike — kod koje smo ono stavke bili stali kad je ušao gospodin Pip?

Kako sam još malo ostao dok su nastavili radom, opazio sam da nekoliko puta izmijeniše čudne poglede, kojima su se prije bili gledali, samo što je sada svaki od njih dvojice postao sumnjičav, da ne kažem svjestan da se pred drugim razgolitio i pokazao kao sentimentalni i neposlovan čovjek. I baš su stoga, čini mi se, bili nepopustljivi jedan prema drugome: gospodin Jaggers se neobično diktatorski vladao, a Wemmick bi se uporno opravdavao kad bi načas iskrslo neko imalo nejasno pitanje. Još ih nikad nisam vidio da se tako odnose jedan prema drugome, jer su se inače zaista vrlo dobro slagali.

Na sreću im je odlanulo kada se u taj čas kao naručen pojavio Mike, onaj klijent s krznenom kapom, koji je običavao rukavom brisati nos, a kojeg sam vidio upravo onog dana kad sam se prvi put pojavio između ova četiri zida. Taj tip, koji kao da se neprestano nalazio u škripcu, ili on sam ili netko od njegovih (a to je ovdje značilo u Newgateu), došao je javiti kako je njegova najstarija kćerka uhapšena pod sum-

441

njom da je krala po dućanu. Rekao je tužnu vijest Wemmicku, a gospodin Jaggers je dostojanstveno stajao pred kaminom, uopće ne ulazeći u razgovor, a u Mikeovu je oku slučajno zatreptala suza.

— Sto ste naumili? — upita gotovo sa zgražanjem Wemmick. — Zašto ste došli ovdje cmizdriti?

— Nisam došao cmizdriti, gospodine Wemmick.

— Jeste — prodere se Wemmick. — Kako se samo usuđujete! Ne možete se tu pojaviti ako niste u stanju prestat prskati naokolo poput lošeg pera. Sto vi zapravo mislite?

— Pa čovjek ne može obuzdati svoje osjećaje, gospodine Wemmick - zaklinjao ga Mike.

— Svoje — što? — upita Wemmick upravo bijesno. — Recite to još jedanput!

— Slušate, čovječe — reče Jaggers, pristupivši korak naprijed i pokazujući prstom u vrata. — Van iz mog ureda. Ovdje ne ću trpjeti nikakve osjećaje. Van!

I tako se jadni Mike skrušeno povuče, a gospodin Jaggers i Wemmick kao da između sebe ponovno uspostaviše dobre odnose te se latiše posla, osvježeni kao da su netom ručali.

52. POGLAVLJE

Sa čekom u džepu pošao sam iz Little Britaina do brata-knjigovode gospođice Skiffins; a kad je brat-knjigovoda gospođice Skiffins pošao u Clarrikerovu poslovnicu i doveo Clarrikera ravno k meni, zaključio sam na svoje veliko zadovoljstvo dogovoreni posao. To je bilo jedino dobro djelo što sam ga poduzeo i do kraja izvršio otkako mi je prvi put bilo rečeno da me čeka ostvarenje mojih velikih očekivanja.

Clarriker me je tom prilikom obavijestio da poslovi tvrtke neprestano napreduju te da će sada moći otvoriti malu podružnicu na Istoku, jer se za to pokazala prijeka potreba, da se poslovi mogu razviti, i da će Herbert kao novi kompanjon poći onamo da njom upravlja. Vidio

442

sam da bih morao biti spreman rastati se od svoga prijatelja čak i da sam bio u sređenijim prilikama. Sada sam dakako osjećao kao da moje posljednje sidro gubi uporište, te ću uskoro biti prepušten na milost i nemilost bijesu vjetra i valova.

No nalazio sam utjehe u radosnom osjećaju kako će se Herbert jedne večeri vratiti kući i pričati mi o tim promjenama, ni ne sluteći da to za mene nisu nikakve novosti, i živim mi bojama slikati kako će povesti Claru Barlev u zemlju Tisuću i jedne noći, i kako ću i ja krenuti da im se pridružim (valjda s karavanom deva), i svi skupa ćemo ploviti Nilom i gledati svakojaka čudesa. Nisam bio nimalo optimističan u pogledu svog sudjelovanja u tim divnim planovima, ali sam osjećao kako se Herbertovi izgledi brzo ostvaruju, te da će kćerka staroga Billa Barlevja uskoro biti sretno zbrinuta bude li se ovaj i nadalje tako ustrajno služio rumom i paprom.

Ušli smo u mjesec ožujak. Iako rane nisu pokazivale nikakvih opasnih simptoma, mojoj je lijevoj ruci trebalo tako dugo vremena da prirodno zacijeli, te još uvijek nisam mogao obući kaput. Desna mi je ruka prilično zacijelila, samo je malo iznakažena, ali sam se mogao njome služiti.

Jednog ponedjeljnog jutra, dok smo Herbert i ja sjedili za doručkom, primio sam poštom ovo pismo od Wemmicka:

»Walworth. Spalite, čim pročitate. Početkom ove nedjelje, ili recimo u srijedu, mogli biste učiniti ono što vam je poznato ako biste imali volje pokušati. A sad to spalite.«

Pošto sam pismo pokazao Herbertu, a zatim bacio u vatru - ali ne prije no što smo ga obojica znali napamet — razmišljali smo o tome što nam je činiti. Jer sada dakako nismo više mogli smetnuti s uma moju fizičku nesposobnost.

— O svemu sam dobro razmislio — reče Herbert — i mislim da sam nadošao na bolju ideju nego uzeti čovjeka s obale Temze. Uzmi Star-topa. Dobar momak, iskusan veslač, voli nas, a poduzetan je i pošten.

443

Pomišljao sam na nj više nego jedanput.

- Ali do koje mjere bi ga ti uputio u našu tajnu?

- Samo malo toga mu je potrebno reći. Neka misli da se tu radi tek o nekoj šali, ali koja mora ostati tajna sve dok ne svane ono jutro. Onda mu kaži da imaš nekih važnih razloga da Provisa otpremiš u inozemstvo. Ti ćeš s njim?

- Naravno.

- Kuda?

Prilikom mnogih tjeskobnih razmišljanja o tom pitanju, meni se činilo gotovo nevažnim u koju ćemo luku otputovati — Hamburg, Rot-terdam ili Anvers - svejedno kud, samo da ga otpremimo iz Engleske. U obzir je dolazio svaki strani parobrod koji bi nas presreo na rijeci i dopustio nam da se ukrcamo. Uvijek sam namjeravao da ga u čamcu odvezem što dalje niz rijeku: u svakom slučaju dalje od Gravesenda', koji je bio kritično mjesto u slučaju kakve potrage ili istrage, ako bi vlasti nešto posumnjale. Kako strani parobrodi kreću iz Londona u

vrijeme plime, mi smo naumili da se u vrijeme oseke spustimo niz rijeku te se pritajimo u nekom zabitnom kutiću dok ne dođe čas da do veslamo do jednog od tih brodova. Kad bismo se prethodno propitali, mogli bismo prilično točno izračunati vrijeme kada će se taj brod približiti mjestu gdje bismo se mi skrivali.

Herbert je na sve pristao, te smo odmah poslije doručka izašli kako bismo sve istražili. Saznali smo da bismo se vjerojatno najbolje poslužili parobrodom, koji je plovio za Hamburg, te smo svoje namisli uglavnom usmjerili prema tom brodu. No pribilježili smo i ostale parobrode, koji su u vrijeme iste plime imali krenuti iz Londona, i bili smo zadovoljni time što smo znali kako su građeni i pod kojom su zastavom plovili. Zatim smo se rastali na nekoliko sati: ja, da bih nabavio potrebne putovnice, a Herbert, da bi potražio Startopa u njegovu stanu. Obojica smo bez ikakve smetnje obavili sve što nam je bilo obaviti,

1 Stari grad na južnoj obali Temze gdje se u svoje vrijeme nalazila velika carinarnica za sve brodove koji su plovili Temzom. - Prev.

444

i kada smo se u jedan sat ponovno sastali, ispričali smo jedan drugome da je sve izvršeno. Sto se mene tiče, ja sam se snabdio putovnicama; Herbert je bio kod Startopa, a ovaj se bio najspremnije odazvao da nam se pridruži.

Dogovorili smo se da će njih dvojica veslati svaki s jednim parom vesala, a ja kormilariti; naš je štíćenik imao mirno sjediti na svom mjestu; kako nam se nije žurilo, mogli bismo na taj način dosta brzo odmicati. Dogovorili smo se da Herbert ne će večeras doći kući na večeru prije no što ode do Mili Pond Banka, da ne će uopće ići tamo sutra uvečer, u utorak; i s Provisom sve utanačiti da u srijedu side do nekog gata tik uz kuću kada opazi da se približujemo, ali ne prije. Sve treba s njim još večeras dogovoriti, i nipošto ne ćemo više s njim komunicirati prije nego što ga primimo u čamac.

Pošto smo obojica dobro utuvili u glavu ove mjere opreznosti, pošao sam kući.

Otključavajući vanjska vrata stana, našao sam pismo u kutiji za listove, upućeno meni. Pismo je bilo vrlo uprljano, premda nije bilo loše napisano. Netko ga je osobno ubacio (naravno za vrijeme moga izbivanja), i evo što je bilo napisano:

»Ako se ne bojite doći večeras ili sutra uvečer do starih močvara u devet sati i doći do kućice kod brane blizu vapnenice, onda svakako dođite. Ako su vam potrebne obavijesti o vašem ujaku Provisu, bit će najbolje da dođete, da nikome ne kažete ništa o tome te da ne gubite vrijeme. Morate doći sami. Donesite pismo sa sobom.«

Već prije no što sam primio pismo, u sebi sam nosio težak teret. A što mi je sad bilo raditi, to nisam znao. A najgore je što se moram brzo odlučiti, ukoliko ne želim zakasnuti na popodnevnu diližansu, s kojom bih na vrijeme stigao još večeras. Nisam mogao ni pomisliti da pođem sutra uvečer, jer bi to bilo i suviše blizu času bijega. A s druge strane, nisam znao je li to ponuđeno obavještenje možda od velike važnosti za sam bijeg.

445

Da je bilo i mnogo vremena za razmišljanje, mislim da bih ipak bio pošao. Nemajući gotovo nimalo vremena za razmišljanje — po svojoj sam uri vidio da će diližansa krenuti za pola sata — odlučio sam krenuti. Zacijelo se ne bih bio dao na put da u pismu nije bio spomenut moj ujak Provis; taje činjenica poslije Wemmickova pisma i jutrašnjih priprema za put prevagnula. Kada si uzbuđen pak se žuriš, teško da ćeš jasno shvatiti sadržaj ma kakvog pisma, pa sam i ja još dvaput ponovno morao pročitati tajanstvenu poruku, dok sam sasvim mehanički utuvio u glavu opomenu kako je potrebno da sve učinim u tajnosti. Isto sam tako mehanički ostavio Herbertu olovkom napisano pisamce, u kojem mu javljam da sam odlučio pohitati do gospođice Havisham i natrag da bih se uvjerio kako joj je, jer ću uskoro otputovati, a ne znam kako ću dugo izostati. Preostalo mi je jedva još toliko vremena da uzmem zimsku kabanicu,

zaključam stan i požurim najkraćim prijekim putovima do poštanske stanice. Da sam uzeo kočiju i odvezao se ulicama, ne bih na vrijeme došao na cilj; no pohitavši prečacima, stigoh do dilažanse baš u času kada je izlazila iz dvorišta. Bio sam jedini putnik, a kada sam se pribrao, već sam se truckao, zatrpan u sijeno sve do koljena.

Otkako sam primio ono pismo, nisam zbilja bio sasvim pri sebi. Silno sam se iznenadio, pogotovo jer sam pismo primio u jutarnjoj strci i užurbanosti. Ta je jutarnja uskomešanost bila tako velika, jer me je Wemmickova poruka, iako sam je već tako dugo i sa zebnjom čekao, najzad ipak iznenadila. Čudio sam se sada sam sebi što se nalazim u kolima, te posumnjao jesam li uopće imao opravdanog razloga da budem tu, i stao razmišljati bih li skočio iz kočije i odmah se vratio kući. Uvjeravao sam sebe kako je sasvim neopravdano obazirati se na anonimne opomene, ukratko, stao sam se probijati kroz sve faze proturječja i neodlučnosti, kroz koje po mom mišljenju prolaze gotovo svi kojima se žuri. Ipak je činjenica što je Provis bio spomenut imenom, nadvladala sve ostalo. Već sam i prije razmišljao, kada to još nisam znao — ukoliko se to može nazvati razmišljanjem — da nikad ne bih sam sebi oprostio ako bi Provis nastradao zbog toga što nisam pošao.

446

Već je pao mrak kada smo stigli, a putovanje mi se činilo tako dugo i dosadno jer, kako sam sjedio u kolima, ništa nisam vidio, a na vanjsko sjedište nisam mogao zbog ozljeda.

Izbjegavajući Modri vepar, odsjeo sam u drugorazrednoj gostionici na kraju grada i naručio večeru. Dok su je spremali, pošao sam u kuću Satis i propitao se za zdravlje gospođice Havisham: bilo joj je još uvijek vrlo zlo, premda su smatrali da kreće nabolje.

Gostionica je nekoć bila sastavni dio starinske crkvene zgrade, i večerao sam u nekoj osmerokutnoj blagovaonici nalik na krstionicu. Kako nisam mogao sam rezati jelo, učinio je to umjesto mene stari gostioničar sjajne ćelave glave. Tako se među nama zametnuo razgovor i on me je ljubazno zabavljao pričajući mi moju vlastitu životnu priču - dakako u popularnoj verziji, prema kojoj je Pumblechook bio moj dobročinitelj još u najranijem djetinjstvu i kovač moje sreće.

- Poznajete li toga mladića? - upitah ga.

- Poznajem li ga? - ponovi gostioničar. - Poznajem ga još odonda kad ga nije bilo što vidjeti.

- Navraća li ponekad u svoj rodni kraj?

- O da, kadikad navraća - potvrdi gostioničar - posjećuje svoje bogate prijatelje i okreće leda čovjeku kojemu ima sve zahvaliti.

- A tko je to?

- Onaj o kome govorim - nato će gostioničar - gospodin Pumblechook.

- A je li još prema kome nezahvalan?

- Bio bi bez sumnje kad bi mogao - odvrati gostioničar - ali ne može. A zašto? Jer ima sve zahvaliti samo Pumblechooku.

- Pumblechook to kaže?

- Kaže li? - začudi se gostioničar. - Nema potrebe da to govori.

- Ali govori li to?

- Kad biste ga o tome slušali govoriti, krv bi vam se pretvorila u vinski ocat, moj gospodine - zaključa gostioničar.

Pomislih: »Ali ti, Joe, dragi Joe, ti nikada o tome ne govoriš. Ti, Joe, samo patiš i jednako voliš, ti se nikad ne tužiš. Ni ti, krotka moja Bidy!«

447

— Pri toj vašoj nesreći nešto vam je apetit oslabio — reče gostioničar, pogledajući u moju povezanu ruku ispod kaputa. — Pokušajte malo mekši komad.

- Ne, hvala - otklonih, okrenuh se od stola i zanih se kraj vatre u teške misli. - Ne mogu više jesti. Molim vas, odnesite to.

Nikad moja nezahvalnost prema Joeu nije pretrpjela tako bolan udarac kao taj što mi ga je zadala drskost lažljivca Pumblechooka. Sto je on neiskreniji, to je Joe iskreniji; što je on podliji, to je Jeo plemenitiji.

Dok sam sat ili više pred vatrom snatrio, osjećao sam u srcu dubok i posve zaslužen prijekor.

Prenuh se kad začuh izbijanje sata, još uvijek potišten malodušnošću i grižnjom savjesti.

Ustao sam i pričvrstio kaput, prebačen preko ramena, te izašao. Već prije sam po džepovima tražio ono pismo, za slučaj da mi zatreba, ali ga nisam mogao naći. Bilo mi je nelagodno pri duši kad pomislih da mi je zacijelo palo u slamu u kočiji. Međutim sam vrlo dobro znao da je mjesto sastanka kod kućice stražara brane blizu vapnenice u močvarama, u devet sati. Zaputio sam se sada ravno prema močvarama, jer više nisam smio ni časa časiti.

53. POGLAVLJE

Bila je mrkla noć, iako se dizao pun mjesec kad sam napuštao ograđena zemljišta i krenuo put močvara. Iza njihovih crnih obrisa protezala se traka nebeske vedrine, jedva toliko široka da u se primi crveni veliki mjesec. Poslije nekoliko trenutaka uzdigao se iz polja svjetlosti i stao usred gomile brdolikih oblaka.

Vjetar je tužno gudio po zlogukim močvarama. Stranac bi ih zacijelo smatrao nepodnošljivima, pa čak su i mene pritisnule tolikom težinom da sam oklijevao i već bio napola spreman krenuti natrag. Dobro sam ih poznao i našao bih put kroz njih i sred noći još mračnije od ove, pa kako sam već bio tu, nisam našao izlike da krenem natrag. Dođoh ovamo protiv volje, protiv volje nastavih svoj put.

448

Nisam pošao pravcem svoga negdašnjega doma, niti onim kojim smo progonili robijaše. Leđima sam bio okrenut galijama tamo u daljini, kad sam dalje krenuo, i premda sam kao nekad vidio svjetla na uskim pješćanim prevlakama, viđao sam ih preko ramena. Poznao sam vapnenicu isto tako dobro kao i staru Tvrđavu, no jedna je bila od druge na milje daleko; pa da je noćas na tim dvjema mjestima gorjela svjetlost, prostirala bi se između njih duga traka pusta obzorja.

Isprva sam morao za sobom zatvarati vratašca ograda i povremeno zastati, dok bi goveda, što su ležala po zajaženim stazama, poustajala i nespretno odbježala u travu i tršćake, no ubrzo kao da sam ostao posve sam u prostranoj nizini.

Trebalo je još pola sata dok sam se približio vapnenici. Vapno je izgaralo, odišući teškim zagušljivim zadahom, ali su vatre bile zapretane i napuštene, a nigdje ni jednog radnika. U neposrednoj se blizini nalazio maleni kamenolom, baš na mom putu gdje su toga dana radili, što sam razabrao po porazbacanom alatu i tačkama.

Uspevši se ponovno iz ove jame do razine močvara - jer je glibovita staza vodila kroz tu dolinu - ugledah svjetlost u staroj kućici čuvara brane. Pospješih koračaje i pokucah na vrata. Dok sam čekao da mi se netko javi, opazio sam da je brana napuštena i razbijena, a drvena kućica s krovom od crijepa kao da ne će više dugo moći odolijevati nevremenu, ako još uopće može; da je sav glib i mulj pokriven vapnom, i kako zagušljive pare iz peći za paljenje vapna sablasno kuljaju prema meni. Još uvijek se nitko nije javljao, pa ponovno pokucah. Opet ništa, i ja pritisnuh kvaku.

Popusti pod pritiskom ruke, i vrata se odškrinuše. Zavirivši unutra, ugledah na stolu upaljenu svijeću, klupu i slamaricu na niskoj postelji na kotačima. Kako je gore bio sjenik, povikah: - Ima li koga ovdje? -ali nitko se ne odazove. Tada pogledah na sat, i kad vidjeh daje devet sati prošlo, ponovno viknuh: — Ima li koga ovdje? — Kako se još uvijek nitko nije odazvao, izašao sam van, ne znajući što da radim.

Kiša je stala sve jače padati. Vidjevši isto što sam i prije vidio, vratih se u kuću i stajah upravo pod stromom, gledajući u noć. Dok sam raz-
449

mišljao kako je tek malo prije netko morao biti tu i da će se brzo vratiti, jer inače ne bi gorjela svijeća na stolu, pade mi na um da pogledam je li stijenj bio dug. Kad sam se okrenuo da to utvrdim i uzeo svijeću u ruku, ona se ugasi od nekog jakog udarca. Prvo je bilo što sam zatim shvatio da me je netko ulovio čvrstom omčom, koju mi je iza mojih leđa bacio preko glave.

— A sad — reče uz kletvu prigušeni glas — sad te konačno imam!

— Sto to znači? — povikah nastojeći da se oslobodim. — Tko je to? Upomoć, upomoć!

Ne samo da su mi ruke bile čvrsto stegnute uz tijelo, već mi je pritisak na ranjenu ruku zadavao još i strahoviti bol. Osjetih kako mi neki snažni čovjek čas rukom, čas prsima pritiskuje usta da bi prigušio moje krikove. Neprestano sam osjećao vrući dah u neposrednoj blizini i bezuspješno se otimao u mraku, dok me je netko čvrsto privezivao uza zid. — A sad — reče prigušeni glas, izustivši još jednu kletvu — ako još jedanput vikneš, brzo ću te dokrajčiti!

Napola bez svijesti i osjećajući mučninu od bola što mi je zadavala ozlijeđena ruka, od čuda sav zapanjen, a ipak svjestan kako bi ta prijetnja vrlo lako mogla biti izvršena, prestao sam zapomagati te pokušao makar samo malo osloboditi ruku. Međutim, bio sam previše čvrsto vezan. Osjećao sam se kao da mi ruku, koja je prije bila ispržena, sada kuhaju.

Nenadano nesta noćne svjetlosti i zavlada crna pomrčina, pa naslu-tih daje napadač zatvorio prozorske kapke. Naslijepo tapkajući ubrzo je napipao kremen i ocal, koji su mu trebali, te stao kresati da užeže svjetlost. Napinjao sam pogled, gledajući u iskre što su padale na trud, u koji je puhao i puhao, držeći drvce u rukama, ali vidio sam mu samo usne i plavu glavicu na drvcetu. A i to tek nejasno. Trud je bio vlažan - što na ovom mjestu nije bilo nimalo čudno - i iskre su se jedna za drugom gasile.

Nije mu se žurilo, te ponovno kresnu ocalom o kremen. Kada se iskre u gustom roju osuše oko njega, mogao sam mu vidjeti ruke i dio lica te razabrati da sjedi nagnut nad stolom, i ništa više. Čas zatim po-

450

novno sam ugledao njegove usne što su puhale u trud, a zatim planu svjetlost i pokaza mi — Orlicka.

Ne znam koga sam očekivao, ali svakako ne njega. Vidjevši ga, znao sam da se nalazim u opasnom škripcu, i nisam skidao očiju s njega.

Sa zapaljenim je drvcetom vrlo oprezno upalio svijeću i bacio drvce ugazivši nogom plamen.

Zatim pomakne podalje od sebe svijeću, tako da bi me dobro vidio, skrsti ruke na stolu i zagleda se u me. Razabrao sam da sam bio privezan za uspravne ljestve, nekoliko pedlja podalje od zida, a ta ja naprava - na tom mjestu - služila za penjanje na sjenik.

— A sad - reče, pošto smo se neko vrijeme mjerili očima - sad te konačno imam.

— Odveži me. Pusti me!

— Ah! - odvrati. - I još kako ću te pustiti. Pustit ću te da odeš na mjesec, pustit ću te i na zvijezde. Samo sve u svoje vrijeme.

— Zašto si me ovamo domamio?

— Zar ne znaš? - zapita, ošinuivši me strašnim pogledom.

— Zašto si me napao u mraku?

— Jer hoću sam sve pozavršavati. Jedan bolje čuva tajnu od dvojice. O, ti zlotvore, zlotvore moj!

Bilo je toliko zlobe u njegovu držanju, dok je sjedio s prekrštenim rukama, položenim na stol, mahao glavom i uživao u svojem uspjehu, naslađujući se prizorom što sam mu ga pružio, da

sam protrnuo. Gledao sam ga bez riječi, a on uto segne rukom u kut pokraj sebe, pa izvuče pušku s okovanim kundakom.

— Poznaješ li to — zapita, uzevši me tobože na nišan. — Znaš li, gdje si to već vidio? Govori!

— Znam — odgovorih.

— Zbog tebe sam izgubio mjesto. Da, zbog tebe. Govori!

— Zar sam mogao drukčije?

— To si učinio, i već bi to bilo dosta. No kako si se usudio stati između mene i djevojke koju sam volio?

— Kada sam to učinio?

451

— A kada nisi? Ti si bio onaj koji si starog Orlicka vazda kod nje ocrnjivao.

— Sam si to činio. Bio si takav da si morao doći na zao glas. Ne bih ti mogao naškoditi da ti nisi sam sebi.

— Lažeš. »Sve ću poduzeti i ne ću žaliti troška, samo da ga istjeram iz toga kraja.« Zar ne? - naglasi, ponavljajući riječi što sam ih Bidy izrekao prilikom našeg posljednjeg sastanka. — A sad ću ja tebi nešto reći. Nikad ti se ne bi tako isplatilo da si me odavle istjerao kao baš noćas. Ah! Pa da si potrošio i dvadeset puta više nego što imaš, sve do posljednjeg groša! — Kad mi se prijetio svojom ručetinom i režao na me poput tigra, osjetih da je to istina.

— Sto si sa mnom nakanio?

— Nakanio sam — reče, tresnuvši svom snagom pesnicom o stol, a zatim ustane da pojača dojam svoje geste — nakanio sam da ti oduzmem život!

Nagnu se naprijed, zureći u mene, polako otvori zgrčenu pest, rukom otare usta, kao da mu za mnom zazubice rastu, i opet sjedne.

— Oduvijek, još kad si bio dijete, bio si starom Orlicku na putu. Ali ćeš mu se ove noći maknuti s puta. Dosta mu je tebe. Svršeno je s tobom.

Znao sam da stojim na rubu groba. Načas sam se očajnički ogledao po toj klopci ne bih li gdje ugledao i najmanju priliku za bijeg, no sve je bilo uzalud.

— I ne samo to — reče prekrživši ponovno ruke na stolu — hoću da s lica zemlje nestane i najmanji trag od tebe, sve do najsitnije koščice. Bacit ću tvoje tijelo u peć za paljenje vapna — na svojem bih ramenu odnio i dvojicu takvih kao što si ti — pa neka onda ljudi sebi razbijaju glavu što se s tobom dogodilo, ali nikad ne će ništa saznati.

Moj je mozak nevjerojatnom brzinom zamišljao sve posljedice takve smrti. Estellin bi otac vjerovao da sam ga napustio, uhvatili bi ga, i umro bi optužujući mene. I sam bi Herbert u mene posumnjao kad bi pokušao dovesti u sklad pismo što sam za nj ostavio s činjenicom da sam se samo načas zadržao pred vratima kuće gospođice Havisham.

452

Joe i Bidy ne bi nikad saznali kako mi je te noći bilo teško pri srcu; nitko ne bi nikad saznao što sam propatio, kolikom su iskrenošću bile prožete moje namjere i kroz kakve sam smrtne tjeskobe prolazio. Smrt koja mi je prijetila bila je strašna, ali mnogo strasniji od smrti bio je strah da će me poslije smrti po zlu spominjati. Moje su se misli tolikom brzinom vrzle da sam već vidio kako me preziru čitava pokoljenja, koja će se tek roditi — Estellina djeca i djeca njezine djece — dok taj nitkov još nije dorekao posljednju riječ.

— A sad, kurjače — dometnu — prije no što te ubijem kao svaku drugu zvijer - a to je ono što sam naumio, a zato sam te i vezao - hoću te se još dobro nagledati i malo uživati. O zlotvore, zlotvore moj!

Sune mi kroz glavu misao da opet viknem upomoć, premda nitko nije mogao bolje od mene znati kako je to mjesto u pustoj osami i kako je bilo beznadno nadati se u pomoć. Dok je tako

sjedio i gledao me s divljim uživanjem, mene je prožimao toliki bijes i prezir da su moje usne ostale nijeme. Ponajprije odlučih da ne ću od njega tražiti milosti i da ću, prije no što umrem, posljednjim svojim slabim snagama pokušati da mu se oduprem. Iako sam se u tim strašnim posljednjim časovima već u mislima bio pomirio sa svima ljudima na svijetu i skrušeno zamolio Nebo za oprost, a moje se srce rasplakalo pri pomisli da se ni s kim nisam oprostio i da se nikad više ne ću moći oprostiti od svojih najdražih, niti se s njima objasniti, ni zamoliti ih da se smiluju mojim jadnim zabludama — ipak bih, već umirući, ubio tog nitkova, samo da sam mogao.

Bio se napio, a oči su mu bile crvene i zakrvavljene. Oko vrata mu je visjela limenka, kao što sam ga davno viđao da nosi oko vrata obješeno jelo i piće. Prinio je limenku usnama i srknuo gutljaj žestokog napitka. Osjetih zadah ljute rakije, od koje mu je lice planulo rumenilom. — Kurjače! — nastavi, ponovno skrstivši ruke. — Stari će ti Orlick sada nešto reći. Ti si ubio svoju goropadnicu sestru. — Prije nego što je polako oklijevajući dorekao te riječi, ja sam, kao i ranije, nevjerojatno brzo u mislima preletio čitav napadaj na moju sestru, njezinu bolest i smrt.

453

— To si ti učinio, razbojnice! — odvratih.

— Kažem ti, ti si je ubio — tvojom je krivicom ubijena — odbrusi, dohvativši pušku i zamahnuvši kundakom kroz prazninu između nas. — Prišao sam joj iza leđa baš tako kao večeras i tebi. Ja sam je maznuo po glavi! Ostavio sam je, uvjeren da je mrtva. Da je u blizini bila vap-nenica za paljenje vapna, kao što se sada tu nalazi, ona se ne bi više osvijestila, ali to nije stari Orlick učinio, nego ti. Bio si maza, a njega su mučili i tukli. Mučili su i tukli staroga Orlicka, eh? Sad ćeš za to ispaštati. Ti si to učinio, i za to ćeš sada ispaštati!

Ponovno nagne limenku i još se više razbjesci. Vidio sam po nagibu limenke da je gotovo prazna. Bilo mi je posve jasno da je ispijao bocu kako bi smogao odvažnosti da sa mnom obračuna. Znao sam da svaka preostala kap znači jedan tren mojega života. Znao sam da će kad se pretvorim u dio pare, što je malo prije kuljala prema meni poput moga duha, koji me je opominjao na opasnost — učiniti isto kao i u slučaju moje sestre — pojuriti u grad, gdje će ga vidjeti kako se naokolo šunja i opija po krčmama. Moje su misli za njim brzale u grad, moja je mašta zamišljala ulicu kojom prolazi, uspoređivala svjetlost i život ulice s pustom močvarom i bijelom parom, što se nad njim povlači, i u koju ću se već doonda rasplinuti. Dok je izgovorio desetak riječi, u mislima sam uskrisio godine, nebrojene minule godine, a to što je govorio pretvaralo se preda mnom u slike, a ne samo u prazne riječi. Mozak mi je tako uzbuđeno i razdraženo radio da nisam mogao zamisliti neko mjesto, a da ga u isti mah ne vidim, niti ljude, a da ih odmah živo ne predočim. Nemam riječi da iskažem živost tih slika, a ipak sam ga sve to vrijeme s najvećom napetošću motrio — a tko da ne motri s najvećom pažnjom tigra koji se sprema na skok! — pa mi nije izmakao ni najmanji pokret njegovih prstiju.

Kada je drugi put gucnuo, ustade s klupe na kojoj je sjedio i odgurne stol. Zatim dohvati svijeću i, zaklanjajući plamen svojom krvničkom rukom tako da sva svjetlost na mene padne, stade preda me, gledajući me i naslađujući se tim pogledom.

454

— Kurjače, reći ću ti još nešto. To je bio Orlick o kojeg si se one noći spotaknuo na stepenicama.

Vidio sam stepenište s utrnutim svjetiljkama. Vidio sjene glomaznih stubišnih ograda, sjene što ih je noćobdijina svjetiljka odražavala po zidovima. Vidio sam sobe što ih nikad više vidjeti ne ću, s napola otvorenim vratima i otvorenim vratima tamo, sa svakim pojedinim dijelom namještaja.

— A zašto je stari Orlick bio tamo? I to ću ti još reći, kurjače. Ti i ona lijepo ste me protjerali iz ovog kraja, što se tiče lagodnog života, pa sam se združio s novim ljudima, s novim gospodarima. Jedan od njih piše moja pisma kad ustreba - valjda nemaš ništa protiv toga? — piše za me pisma, kurjače! Taj, bome, umije pisati i nije šeprtlja kao ti. Utuvio sam sebi u glavu da te moram ubiti, i ta me misao nije napustila otkako si ovdje bio na sprovodu svoje sestre. Nisam vidio mogućnosti kako da se bez opasnosti tebe domog-nem, pa sam te u stopu pratio da saznam sve putove kojima se kre-ćeš. Jer stari je Orlick sam sebi govorio: »Ovako ili onako, nekako će mi već pasti u šake!« Eh, i dok sam tebe tražio, naišao sam na tvog ujaka Provisa, a?

Mili Pond Bank i Chink's Basin i Green Copper Rope-Walk, sve mi je bilo jasno i živo pred očima! Provis u svojim sobama, gdje ugovoreni znak više nije bio ni od kakve koristi, lijepa Clara, ona poput majke dobra postarija žena, stari Bili Barlev poledice — sve je to hitro promicalo ispred mojih očiju po brzicama moga života, koje su jurile prema moru.

— Eh, pa čak i ujaka imaš! Ta poznajem te još iz Gargervjeve kovač-nice, kad si bio mali kurjačić, da bih te onakva slabačka zdrobio između kažiprsta i palca i nogom caknuo u stranu tvoj leš (često sam na to pomišljao kad bih te nedjeljom viđao gdje švrljaš među okljaštranim drvećem); a tada nisi nalazio nikakve ujake. Baš nisi! Ali kad je stari Orlick saznao da je tvoj ujak Provis, dok je prije mnogo godina lutao po tim močvarama, po svoj prilici nosio one negve na nogama, koje je stari Orlick našao pa prepilio i čuvao sve do dana kada je s njima u-

455

¥
mlatio tvoju sestru kao bika, a to namjerava i s tobom učiniti... a?... kada je to saznao... a?... Dražeći me divljački, sune mi posve blizu svijeću pod nos, te sam zabacio glavu u stranu da mi plamen ne bi opržio lice.

-Aha! - usklikne on i nasmije se pošto je ponovio tu kretnju - žežen kasu hladi! Stari je Orlick znao da si se opekao. Stari je Orlick znao da si spremao ujaka Provisa prokrijumčariti iz zemlje. Stari je Orlick tebi u svemu dorastao i znao je da ćeš večeras doći! A sad ću ti još nešto reći, kurjače, a onda će svemu biti kraj. Ima još jedan koji je isto tako dorastao tvom ujaku Provisu kao stari Orlick tebi. Neka se čuva njega kad jednom izgubi nećaka! Neka se čuva njega kad nitko živ ne će moći pronaći ni krpice odijela, ni najsitniju košćicu od kostura njegovog dragog rođaka. Da, ima netko koji ne može i ne će da živi u istoj zemlji s Magvvitchom — da., ja znam njegovo ime! — i koji je o Provisu imao tako točne obavijesti dok je Provis još živio u tuđini da odanle nije mogao neopaženo pobjeći i njega izložiti opasnosti. Možda je baš to taj koji umije tako vješto pisati i nije šeprtlja kao ti. Magwitchu, čuvaj se Compevsona i — vješala!

Opet zamahnu svijećom prema meni, začadivši mi kose i lice, te načas obnevidjeh, a onda mi okrenu svoja krupna leđa i stavi svijeću na sto. U mislim izrekoh molitvu; u mislima sam bio s Joeom, Bidy i Herbertom prije no što se opet okrenu prema meni.

Između stola i suprotnog zida bilo je nekoliko stopa slobodnog prostora. Na tom se mjestu sada klackao naprijed pa natrag. Njegova se velika snaga isticala još jače nego ikad prije dok se tako gegao, s rukama opuštenim niz tijelo, mršteći se na me mrkim pogledima. U meni se ugasio i posljednji tračak nade. U meni je sve divljom brzinom pre-viralo, a slike što su umjesto misli proljetale preda mnom, bile su čudesno žive. Ipak sam jasno shvatio da mi nikad ne bi sve to rekao da nije odlučio za koji čas ubiti me i izbrisati iz ljudskog sjećanja. Iznenada stane, izvadi čep iz limenke i baci ga od sebe. Premda je bio lagan, učinilo mi se kao da je olovnica lupila o pod. Polako je klo-kotao gutljaj za gutljajem, dok je sve više i više naginjao limenku, a

456

u to vrijeme uopće nije gledao u mene. Posljednje je kapi alkohola izlio na dlan i polizao ih. Onda se uz strašne kletve odjednom bijesno uzvrpolji, odbaci limenku i zasta; a u njegovoj ruci ugledah kameni malj s dugačkim teškim drškom.

Nisam odustao od toga što sam bio odlučio, nego bez i jedne riječi uzaludna zaklinjanja iz petnih sam žila kriknuo i svom se snagom počeo otimati. Mogao sam micati samo glavom i nogama, a to sam činio što sam jače mogao, sve dotad ni ne znajući da sam tako jak. U istom trenutku začuh glasove koji su odgovarali na moju vik, vidjeh neke likove i blijesak svjetlosti što je prodrila kroz vrata. Čuo sam neke glasove i galamu i vidio kako se Orlick kao iz vode iskobeljao iz gužve s nekim ljudima, u jednom skoku preskočio stol i odjurio u noć. Kad sam se osvijestio, opazio sam da su me odvezali i da na istom mjestu ležim na podu, a da mi glava počiva na nečijim koljenima. Kada sam se probudio iz mrtvila, moje su oči netremice gledale u ljestve o zidu - zurile su u njih i prije no što sam bio toga svjestan - i tako mi se polagano vraćala svijest, i znao sam da se nalazim na istom mjestu gdje sam se bio onesvijestio.

Isprva sam bio prema svemu ravnodušan, te nisam ni glavu okrenuo da bih vidio na koga sam je naslonio, već sam ležeći gledao u ljestve, kadli između njih i mene iskrzne lice. Lice Trabbova momka.

- Mislim da je s njime sve u redu! - reče mirnim glasom Trabbov momak. - Ali kako je samo blijed!

Na te se riječi naže lice onoga koji me je pridržavao nad mojim, i tada vidjeh da je moj spasitelj...

- Herberte! Gospode Bože!

- Samo polako - mirio me Herbert - i oprezno. Nemoj se uzbuđivati.

- I naš stari drug Startop! - uskliknem, kad se i on naže nada mnom.

- Sjeti se, pri čemu će nam pomagati - upozori me Herbert - pa budi miran.

Na tu se opomenu trgoh i skočih, no u tili se čas svalih na tlo od bolova u ruci. — Valjda nismo promašili ugovoreni čas, Herberte? Koja

457

je to noć, noć uoči... ? Kako dugo sam tu? — Bila me obuzela zlokobna slutnja da ležim na tom mjestu već dugo vremena — jedan dan i cijelu noć — dva dana i dvije noći — možda i više.

- Još nije prevalila noć. Još traje noć od ponedjeljka na utorak.

- Hvala Bogu!

— A sutra, u utorak, odmarat ćeš se cijeli dan — doda Herbert. — Ali sveudilj stenješ, dragi moj Handel. Jesi li zadobio kakvu ozljedu? Možeš li stati na noge?

— Da, da — potvrdih. — Mogu hodati. Ne boli me ništa osim ove bolne ruke.

Skinuše mi zavoj i učiniše sve što se dalo. Ruka je bila silno natečena i upaljena, te sam jedva podnosio i najmanji dodir. No oni rastrgaše džepne rupce i od njih načiniše nove zavoje, pa mi onda najpažljivije staviše ruku opet u povez dok ne stignemo u grad i ne nabavimo ljekovitu hladnu tekućinu daje stavimo na ranu. Uskoro zatvorismo vrata kućice čuvara brane, i već smo se vraćali kroz kamenolom. Trabbov momak — sada Trabbov momak-dugonja — išao je pred nama s vidje-licom, a to je bila ona svjetlost koju sam vidio kako je sinula na vratima. No otkako sam posljednji put vidio nebo, mjesec je za dobra dva sata bio podmakao na svojoj putanji, i noć je, iako je bila kišovita, ipak bila mnogo jasnija. Bijela je para iz peći za paljenje vapna bježala od nas kad smo onuda prolazili. I kao što sam prije u mislima izgovarao molitvu za pomoć, sada sam izgovarao molitvu zahvalnicu.

Pošto sam Herberta usrdno molio da mi ispriča kako mi je pritekao u pomoć — isprva mi je to glatko odbio, uporno zahtijevajući da šutim — saznao sam da mi je u našem stanu, kad sam se navrat-nanos žurio, ispalo pismo i da ga je našao tek što sam otišao kad je došao kući sa

Startopom, kojega je sreo upravo na putu k meni. Uznemirio gaje već sam sadržaj pisma i to tim više što je postojalo neko proturječje između toga pisma i onog što sam ga u brzini za nj bio ostavio. Kako se njegova uznemirenost nakon četvrt sata razmišljanja nije smanjila, već povećala, uputio se do poštanske stanice, zajedno sa Startopom, koji se sam ponudio da će ga pratiti, da se raspita kada kreće prva naredna

458

kočija. Saznavši da je poslijepodnevna kočija već otišla, i osjećajući da se njegova uznemirenost pretvara u pravu zabrinutost, jer su se pred njim ispriječile takve zapreke, odlučio da pode za mnom u posebnoj kočiji. Tako su on i Startop stigli do Modrog vepra, potpuno uvjereni da će me tu naći ili dobiti neku obavijest o meni. Budući da me nisu našli, niti primili kakve poruke od mene, pošli su do kuće gospođice Havisham, gdje su izgubili moj trag. Nato su se vratili u hotel (nema sumnje da je to bilo baš u vrijeme kada sam slušao popularnu verziju svoje vlastite životne povijesti) da bi se malo okrijepili i našli vodiča koji će ih otpratiti kroz močvare. Među besposlenim svijetom, koji je zastajkivao pod trijemom Modrog vepra, slučajno se nalazio i Trabbov momak — dosljedan svojoj staroj navici da se svugdje nade gdje mu nije bilo mjesto. On me je vidio kako sam odlazeći od kuće gospođice Havisham krenuo u pravcu krčme gdje sam večerao. I tako je Trabbov momak postao njihov vodič, i s njim su se uputili do kućice čuvara brane, samo što su krenuli do močvara putem kroz grad, koji sam ja izbjegavao. Ele, kako je Herbert za vrijeme puta mislio i o tome da su me možda ipak dozvali ovamo s nekom iskrenom namjerom koja bi mogla poslužiti u Provisovu korist, i dosjetivši se da bi u tom slučaju svako upletanje moglo samo škoditi, ostavio je vodiča i Startopa na rubu kamenoloma, te je sam pošao naprijed, prikradajući se i šunjajući se dvaput — triput oko kućice nastojeći se uvjeriti je li unutra sve u redu. Kako nije mogao ništa drugo razabrati do nejasnog Zagora dubokog i potmulog glasa (to je bilo zacijelo onda kada je moj um bio zaokupljen tolikim mislima), napokon je stao čak i u to sumnjati jesam li uopće tu, kadno sam kriknuo, a on u odgovoru na moje uzvike sunuo unutra, a odmah za njim i druga dvojica.

Kada sam ispričao Herbertu što se dogodilo u kućici, htio je da smjesta odemo do jednoga od gradskih sudaca neka izda nalog za uhićenje. No već sam bio promislio kako bi nas to zadržalo u gradu ili primoralo da se poslije vratimo, a to bi moglo imati kobnih posljedica za Provisa. Nitko nije mogao poreći da bi moglo doći do kakvih zapleta, i mi smo odbacili svaku pomisao da se zasad damo u potjeru za

459

Orlickom. Pod tim smo okolnostima smatrali daje najpametnije stvar na laku ruku objasniti Trabbovom momku. On bi se, po mom dubokom uvjerenju, sigurno bio razočarao kad bi saznao da me je svojom intervencijom spasio od smrti u vapnenici. Ne ću reći da je Trabbov momak bio zloban, ali je u njemu bilo i previše životne energije i po svojoj je ćudi neprestano tražio promjene i uzbuđenja na bilo čiji tuđi račun. Dao sam mu na rastanku dvije gineje (čime je bio vrlo zadovoljan), i rekao da žalim što sam ikad o njemu loše mislio (što ga se baš nimalo nije dojmilo).

Kako je srijeda već bila blizu, odlučismo da se sva trojica u posebnoj kočiji još iste noći vratimo u London, to više što ćemo biti odavle daleko, prije no što ljudi stanu prepričavati noćasnju pustolovinu. Herbert je nabavio veliku bocu ljekarije za moju ruku, i pošto je u toku cijele noći njome namakao moje rane, bilo mi je moguće putem podnositi bolove. Već je svitalo kad smo stigli do Templea, pa sam odmah legao u postelju i proležao cijeli dan. Dok sam ležao, spopao me užasan strah da ću oboljeti pa ne ću biti sutra nizašto sposoban, te sam se i sam čudio kako se već od tog straha nisam onesposobio. Uza sve duševne muke što sam ih propatio, to bi se zacijelo i dogodilo da nije bilo nadčovječnog napora u meni za

sutrašnji dan. Očekivao sam ga s tolikom tjeskobom, jer je tako sudbonosan, a uspjeh toga dana nedokučivo skriven, iako je bio sasvim blizu.

Posve je bila razumljiva mjera opreznosti da taj dan ne budemo ni u kakvoj vezi s Provisom, a to je samo još povećalo moju uznemirenost. Prenoio bih se pri svakom koraku i najmanjem šumu, pomislivši da su ga pronašli i odveli, i evo sada dolazi glasnik da mi to javi. Uvjeravao sam sebe da znam da su ga uhvatili; da u mojoj slutnji ima nešto više od straha, i da već unaprijed osjećam ono što se zaista bilo dogodilo, i to mi se nekako tajanstveno objavilo. Dok je dan odmicao, a loše vijesti nisu stizale, i dok se dan gasio i spustio mrak, svega me je obuzeo zloslutni strah da će me bolest još prije nego što svane sasvim svladati. Ruka mi je gorjela, glava šumjela i bilo mi je kao da sam već u bunilu.

460

Brojio sam sve do najvećih brojeva, izgovarao odlomke proze i stihova koje sam poznao ne bih li se uvjerio kako sam još pri svijesti. Pokatkad bi moj izmučeni um zatajio, te bih malo zadrijemao, ili na sve zaboravio; poslije takvih trenutaka trgnuo bih se i sam sebi govorio: »Evo, sad je došlo, poludio sam!«

Cijeli su dan nastojali da ostanem posve miran, neprestano mi mijenjali obloge i davali hladne napitke.

Kad god bih zaspao, budio sam se s istim osjećajem, kao u kućici čuvara brane, da je prošlo mnogo vremena i da smo promašili priliku da ga spasimo. Oko ponoći sam ustao iz postelje i pošao k Herbertu, uvjeren da sam prospavao dvadeset i četiri sata i da je srijeda minula. To je bio posljednji napor živčane razdraženosti, kojom sam sam sebe iscrpljivao, jer sam poslije toga usnuo čvrstim snom.

Srijeda je svanjivala kad sam pogledao kroz prozor. Već su blijedjela treperava svjetla po mostovima, a rađanje je sunca na obzorju bilo nalik na plameno more. Preko rijeke, još sveder tamne i tajanstvene, pružali su se mostovi, sada u hladnosivoj boji, tu i tamo na najvišim mjestima obasjani odsjevom nebeskog požara. Dok sam gledao preko zbijenih krovova, između kojih su se pogdjegdje izdizali crkveni tornjevi i kule, i stršili u toj neobičnoj prozračnosti, sunce je odskočilo, i kao da je sada netko s rijeke skinuo koprenu, sva je voda blistala od milijuna iskrica. A kao da je i s mene pala neka koprena, osjećao sam se snažan i zdrav.

Herbert je još spavao u postelji, a naš stari suučenic počivao na di-vanu. Nisam se mogao bez tuđe pomoći obući, ali sam podjario vatru koja je još tinjala, i spremio im kavu. Ubrzo se prenuše, čili i bodri, i tada smo pustili da kroz prozor ude oštar jutarnji zrak i gledali kako plima još uvijek valja riječne valove prema nama.

- Kada se plima okrene u devet sati - reče veselo Herbert - čekaj nas i budi spreman tamo kod Mili Pond Banka!

461

54. POGLAVLJE

Svanuo jedan od onih ožujskih dana kada sunce jarko žari, a hladni vjetar tako puše da je na suncu već ljeto, a u sjeni još zima. Obukli smo tople vunene kratke kapute, a ja sam uzeo još torbak. Od svih svojih ovozemaljskih dobara potrpao sam u torbak samo nekoliko najpotrebnijih stvari. Kamo ću poći, što ću činiti, ili kada se vratiti, bilo mi je sasvim nepoznato; a s takvim pitanjem nisam uopće naprezao um, jer su se sve moje misli kretale tek oko toga kako da spasim Provisa. Samo kad sam načas zastao kod vrata i osvrnuo se, u čudu sam se pitao pod kakvim ću promijenjenim prilikama opet ugledati te sobe, ukoliko ih uopće budem ikad više vidio.

Odšetali smo do Templeskog gata i ondje postajkivali kao da ni sami još nismo odlučili hoćemo li zaploviti rijekom. Bio sam se dakako pobrinuo da čamac bude spreman i sve u

redu. Pošto smo tobože malo oklijevali na očigled dvojice-trojice amfibijskih bića što su bila zaposlena na gatu, udosmo u čamac te se otisnusmo od obale: Herbert na pramcu, a ja kod kormila. Bilo je oko osam i pol sati - vrijeme kad nadolazi plima.

Evo što smo naumili. Kako je plima počinjala u devet i trajala sve do tri, namjeravali smo veslati za njom kad okrene, sve dok se ne zamračí. Tada ćemo već dospjeti u prostranu ravnicu niže Graversenda između Kenta i Essex, gdje je rijeka široka i samotna i gdje samo malo ljudi stanuje uz obale, a na kojima je tu i tamo poneka krčma, od kojih bismo jednu izabrali da se u njoj odmorimo. Tu smo namjeravali prenoćiti. Ona će dva parobroda za Hamburg i Rotterdam krenuti iz Londona u četvrtak ujutro oko devet sati. Po položaju gdje ćemo se u to doba nalaziti mogli bismo znati u koje vrijeme će naići. Javili bismo se prvom, pa ako nas bilo s kojeg razloga ne bi htio ukrcati, ostala bi nam mogućnost da nas drugi primi. Karakteristična obilježja obaju brodova bila su nam poznata.

Osjećao sam toliko olakšanje što napokon izvršujemo našu osnovnu zamisao, da sam jedva pojmio u kakvom sam se teškom položaju na-

462
lazio još prije nekoliko sati. Svježi zrak, sunčana svjetlost, kretanje po rijeci i kretanje same rijeke - brazda što ju je ostavljao čamac kao da je suosjećala s nama, podstrekivala i hrabrila — sve me je to ispunjalo novim nadama. Mučila me pomisao što sam u čamcu od tako male koristi: no jedva da biste našli dva bolja veslača od dvojice mojih prijatelja, i veslali su jednomjernim zaveslajima od jutra do mraka.

U ono je vrijeme plovidba parnih brodova po Temzi bila kudikamo slabija od današnje i vidalo se mnogo više barki obalnih stanovnika. Teg-lenjaka, jedrenjaka-ugljenara' i obalnih trgovačkih brodova bilo je možda isto toliko koliko i danas, ali parnih brodova, bilo velikih, bilo malih, niti dvadesetina od današnjeg broja. Kako je bilo još rano, toga je jutro bilo mnogo »samaca«² što su se vrzli tamo-amo, i mnoštvo teglenjaka, koji su se za vrijeme oseke spuštali niz rijeku; plovidba po rijeci između mostova u otvorenom čamcu bila je u ono vrijeme mnogo lakša i običnija nego danas, i mi smo brzo odmicali između mnogih šajki i čunova.

Brzo smo prošli ispod starog Londonskog mosta i pokraj ribarnice Old Billingsgate³, s barkama punim ostriga i Holanđana, pokraj Whi-te Towera i Traitor's Gatea, i promicali pokraj brodova, nanizanih u dugim redovima. Tu su bili parobrodi iz Leitha, Aberdeena i Glas-gowa, krali i iskrcavali robu, a nama su se činili neobično visoki, kad smo ih gledali s čamca klizeći uz njihove bokove. Bilo je bezbroj ug-ljenara i radnika koji su istovarivali ugljen, a što su s mostića za pristajanje skakali na palubu kao protuteža tovarima ugljena što su se dizali iz broda da se onda uz silan štopot sruče niz bok lađe u teglenjake. Tamo je usidren ležao parobrod za Rotterdam, koji je sutra trebao krenuti na put, a mi smo ga sada imali dobro na oku, a tu za Hamburg koji je također trebao sutra otploviti, te smo sada upravo prolazili ispod njegova kosnika⁴.¹ sada sam, sjedeći na krmi, mogao vidjeti Mili Pond Bank i njegov gat, a srce mi je stalo jače udarati.

1 Brod za prijevoz ugljena. - Prevl.

2 Čamac s jednim veslačem. - Prevl.

3 Trg u Londonu gdje se prodaju ribe. - Prevl. Kosi jarbol na kljunu broda. - Prevl.

463

— Je li tamo? — upita Herbert.

— Još nije.

— Tako je pravo! Prema našem dogovoru ne smije stići prije nego što nas ugleda. Vidiš li njegov signal?

— Odavle se ne može jasno vidjeti, no mislim da sad vidim signal. — A sad - vidim njega! Veslajte obojica! Samo oštro, Herberte. Na vesla!

Tek se načas dotakosmo stepenica, a on skoči u čamac i odmah se opet otisnusmo. Imao je na sebi mornarsku kabanicu i u ruci crni platneni torbak te je nalikovao riječnom peljaru da moje srce ne bi moglo bolje zaželjeti.

— Dragi moj mali! — pozdravi me i stavi mi ruku na rame, kad je sjeo na svoje mjesto. -

Dragi moj, vjerni mali, dobro si to pripremio. Velika ti hvala! Velika ti hvala!

Ponovno smo prolazili kroz guste redove usidrenih brodova: izbjegavali zahrđale sidrene lance, iskrzane kudjeljne konope, plutače što su poskakivale po valovima, rastrgane košare što su se prije no što će potonuti čas još držale na površini, razasuto iverje i strugotine po valovima, rezali naslagu ugljene prašine što je plivala povrh vode, prolazili ispod »polene« ' Johna iz Sunderlanda koji je govorio u vjetar (po navici mnogih Johnova), pa ispod Batsy iz Yarmoutha s neobično punašnim grudima i izbuljenim očima koje su joj dva palca stršile iz očnih šupljina, prolazili pokraj brodogradilišta, odakle je dopirala lupa čekića, škripa pila koje su rezale drvo, zveket strojeva što su udarali u neznane predmete, pokraj šmrkova uvedenih u brodove što propuštaju vodu, pokraj brodskih vitlova u pogonu, brodova što su kretali prema moru, a s čijih su ograda pomorci urlali kletve prema lučkim radnicima koji su im uzvraćali, prolazili smo tako između brodovlja i najzad uplovili u vode gdje je bilo mirnije, gdje su brodski »mali« mogli napokon uvući bokobrane² jer ih više nisu trebali bacati tamo-amo niz bokove broda koji se ljuljao po uzbibanoj vo-

1 Drveni kip na kljunu jedrenjaka. - Prevl.

2 Bokobran služi za zaštitu broskog boka prilikom pristajanja; izrađuje se od užeta kao mrežasta pletnjača i ispuni plutom. - Prevl.

464

di i gdje su se dotad uvučena jedra mogla razapeti da vjetar ponese brod.

Na gatu, gdje smo ga uzeli u čamac, pa sve odonda pažljivo sam se ogledavao ne ću li negdje ugledati kakav sumnjiv znak da se u nas sumnja. Ništa nisam opazio. Zacijelo nas nije niti prije niti sada itko promatrao, niti je itko slijedio naš čamac. Da je za nama bio drugi čamac, pristao bih uz obalu i tako prisilio onaj drugi da nastavi svojim putem, ili da pokaže svoje namjere. No mi smo bez najmanje smetnje produžili put.

Na njemu je bila mornarska kabanica i, kako sam već bio spomenuo, posve je pristajao uz okolinu kao uobičajena pojava u njoj. Bilo je začudno kako je od svih nas on najmanje bio u strahu. (Možda to treba pripisati njegovu dosadašnjem ružnom životu.) Nije bio ravnodušan, jer mi je rekao kako se nada da će u stranome svijetu vidjeti svoga džentlmena kao jednoga od najuglednijih. Po mome shvaćanju, nije naginjao na to da klone duhom ili da se prepusti sudbini, ali nije znao da se na pola puta ukloni opasnosti. Kad bi se u njoj našao, gledao bi joj oči u oči, ali se unaprijed ne bi uzbudivao.

- Kad bi ti znao, dragi moj mali - rekao je - što za mene znači da mogu tako sjediti kraj svog maloga i pušiti lulu, pošto sam danima čamio između četiri zida, zavidao bi mi. Ali ti ne znaš što to znači.

- Mislim da poznam čari slobode - odgovorih.

- Ah - reče on, ozbiljno klimajući glavom. - Ali ne poznaš kao ja. Trebaš odležati u zatvoru, dragi moj mali, da bi znao poput mene... ali ne ću opet biti kukavac.

Pomislih kako je to nedosljedno jer bi bio spreman za neku veliku ideju žrtvovati slobodu, pa čak i život staviti na kocku. Zaključih daje možda sloboda bez opasnosti i suviše daleko od života na koji je bio navikao, da bi za nj isto značila što i drugima. Nisam bio daleko od istine, jer uskoro nastavi otpuhnuvši nekoliko dimova:

- Eto vidiš, dragi moj mali, kad sam bio onkraj mora, uvijek sam pogledavao ovamo, pa mi je tamo već bilo dotužilo iako sam se sve više bogatio. Svatko je znao za Magwitcha, i Magwitch je mogao ići kud
465

god gaje volja, i zbog toga nije nikoga glava zaboljela. Ali tu, dragi moj mali, tu već više paze na mene, to jest više bi pazili kad bi znali gdje sam.

- Ako sve dobro prođe - rekoh - za nekoliko sati bit ćete opet sasvim slobodni i sigurni.

Uzdahnuvši duboko, odvrati: - Nadam se.

- I mislite da će tako biti?

Uroni preko ruba čamca ruku u vodu i smiješeći se doda, a lice mu poprimi nježniji izraz što sam ga već poznavao:

- Da, bit će da tako i mislim, dragi moj mali. Čudio bi se da sam još mirniji i bezbrižniji nego što sam sada. Ali - plovimo tako lako i ugodno po vodi, pa možda stoga tako mislim. I uz dim lule upravo sam pomislio da ne možemo sagledati kraj idućih nekoliko sati, kao što ne možemo sagledati ni dno ove rijeke u čiju sam vodu uronio rukom. A ne možemo ni njezino strujanje zadržati, baš kao što ne mogu zadržati ni ovo. Eto vidiš, protječe mi između prstiju i mahom nestaje! - doda, podignuvši ruku s koje je kapala voda.

- Da nemate taj izraz lica, činilo bi mi se da ste nešto malodušni - nabacih.

- Ni najmanje, dragi moj mali! To je zbog toga što tako mirno plovimo i što voda oko pramca žubori kao da pjeva neki nedjeljni psalam. A možda polako i starim.

Ponovno stavi lulu u usta, lice mu se smiri, i sjedio je spokojan i zadovoljan kao da smo već daleko od Engleske. Ipak je pokorno poslušao i najmanji savjet, kao daje neprestano strahovao. Kad smo pristali uz obalu da uzmemo u čamac nekoliko boca piva, te je i on htio izići, a ja mu natuknuo da će biti najsigurnije za nj ako ostane gdje je, zapita me: - Misliš, dragi moj mali? - i opet mirno sjedne na svoje mjesto.

Zrak je nad rijekom bio hladan, ali dan vedar, a mi se veoma radovali suncu. Plima je snažno nadirala, i trudio sam se da iskoristimo svaku struju, te su nas jednomjerni zaveslaji vesala snažno naprijed tjerali. Dok je plima malo-pomalo nezamjetljivo opadala, sve više smo odmi-
466

cali od obližnjih šumaraka i brežuljaka i ulazili u sve veće plicake između glibovitih prudova, no još nas je plima nosila kad smo bili već podalje od Gravesenda. Kako je naš štíćenik bio ogrnut mornarskom kabanicom, hotimice sam prošao udaljenosti od jedne ili dvije duljine čamca pokraj Carinarnice smještene na splavi i tako dospio izvan dohvata struje, pokraj dva broda s iseljenicima i ispod pramca broda s čijih su nas kaštela na pramcu gledali vojnici. Plima je uskoro stala opadati, usidreni su brodovi počeli dizati sidra i naskoro se zatim okretati i čitavo je brodovlje pokraj nas zaplovilo koristeći novu struju da stigne do Poola, dok smo se mi držali obale izbjegavajući, što smo više mogli struju, i klonili se plicaka i pješćanih prudova.

Naši su veslači bili odmorni, jer su povremeno puštali da struja mi-nutu-dvije nosi čamac pa im nije bilo potrebno više od četvrt sata odmora. Pošli smo na obalu po kliskom kamenju da pojedemo i popijemo što smo ponijeli sa sobom, a onda se malo ogledali. Okoliš je bio nalik na moj močvarni kraj, sve sama jednolična nizina s mutnim obzorjem, dok je vijugava rijeka zakretala i zakretala, velike se plutajuće bove same okretale i okretale, a sve ostalo bilo mirno i pusto kao poslije brodoloma. Sada je i posljednja skupina brodova oplovila posljednji rt, put kojega smo mi plovili; posljednji je zeleni teglenjak sa smeđim jedrom natovaren slamom krenuo za brodovljem. Nekoliko je barki, nalik na prve dječje crtarije čamaca, natovarenih sovrnjom', ležalo u glibu. Poput bogalja stajao je u plicaku na običnim gredama malen,

pogrbljen svjetionik, kao da se podupire na štake i hodulje usred gliba; iz gliba su stršile sluzavim muljem oblijepljene motke; iz gliba je stršilo sluzavim muljem oblijepljeno kamenje; iz gliba su stršili crveni putokazi i vodokazi; u glib se bio otkliznuo stari plutajući gat i nekakva stračara bez krova; i sve je oko nas bilo zamrlo u glibu.

Opet smo se otisnuli od obale i plovili kako smo bolje znali i umjeli. Sada je veslanje bilo mnogo napornije, ali su Herbert i Startop bili us-

Kamenje, pijesak ili bilo koji materijal koji se na prazne jedrenjake ukrcavao radi stabilnosti broda kako bi mogao sigurnije ploviti do luke, gdje će krcati teret. - Prev.

467

trajni te su veslali i veslali do zalaza sunca. Tada nas je nadošla voda već malo izdigla tako da nam je pogled mogao zahvatiti kraj. Vidjelo se crveno sunce nad niskom razinom obale, zastrto grimiznom maglicom koja se brzo pretvarala u mrak. Vidjela se pusta močvarna nizina, a tamo se daleko uspinjala zemlja, te se činilo kao da između humaka i nas nema nikakvog života, osim što je tu i tamo u našoj blizini kružio poneki sjetni galeb.

Kako je noć brzo osvajala, a uštap se već bio mijenio, te će se mlada tek kasno pomoliti, malo smo se posavjetovali, samo malo, jer je bilo jasno da nam je bilo ploviti do prve krčme na osamljenu mjestu. I tako se oni ponovno prihvatiše vesala, dok sam se ja ogledavao ne bih li gdje zapazio nešto nalik na kuću. Cetiri-pet dugih milja smo tako ustrajali ne progovorivši gotovo ni riječi. Bilo je vrlo studeno i brod-ugljenar koji je prolazio mimo nas s vatrom što se dimila i buk-tjela u brodskoj kuhinji pričinio nam se kao toplo domaće ognjište. Sad je već pao mrak kakav će potrajati sve do jutra. Slaba svjetlost koja nam je svijetlila kao da nije dolazila s neba već više iz same rijeke kad bi u nju zaronila vesla razbijajući blistave odsjeve rijetkih zvijezda.

U tim je turobnim trenucima očito svima nama ovladala misao da nas progone. Kako je plima nadolazila, valovi su u nejednakim razmacima teškim udarcima zapljuskivali obalu. Kad god bismo začuli taj šum, jedan ili drugi svakako bi se trgnuo i pogledao u tom smjeru. Tu i tamo struje su u obali izlokale male zaljeve, i svi smo sumnjičavo gledali ta mjesta. Koji put bi se jedan od nas tiho javio: »Kakav je to šum?« ili drugi zapitao: »Je li ono tamo čamac?« Zatim bi među nama zavladao mrtva tišina, a ja bih sjedio i nevoljko mislio na to kako vesla neobično jako škripe u svojim škarmovima'.

Napokon ugledasmo nekakvo svjetlo i krov, a odmah zatim stazicu duž obale načinjenu od kamenja pokupljenog tu na mjestu. Ostavivši ostale u čamcu, izidoh na obalu te se uvjerih da svjetlost dopire iz ras-

1 Skaram, drveni klin ili paljak o koji je pričvršćeno veslo. - Prev.

468

vijetljenog prozora neke krčme. Bilo je to dozlaboga prljavo mjesto i, rekao bih, dobro znano krijumčarima, ali je u kuhinji gorjela vesela vatrića, a bilo je sušene slanine i jaja za jelo i različitih pića. Bile su i dvije sobe s po dvije postelje, »kakve su da su«, štono gazda reče. U kući nije bilo nikoga osim gazde, njegove žene i nekog prosijedog muškarca, ladara, izvjesnog Jacka, koji je bio tako sluzav i blatan kao daje motka za mjerenje vodostaja.

S tim sam pratioceom sišao opet do čamca, pa smo se svi iskricali, po-nijeveši sa sobom vesla, kormilo, čakiju i ostalo, te izvukli čamac da preko noći bude na obali. U slast smo pojeli večeru kraj kuhinjskog ognjišta, a zatim rasporedili gdje će tko spavati: Herbert i Startop u jednoj sobi, a ja sa svojim štićenikom u drugoj. Uvjerili smo se da se domaćin pomno pobrinuo da ni dašak svježeg zraka ne dopre u te sobe, kao da je zrak opasan po život. Ispod kreveta bilo je toliko prljavog rublja i kojekakvih kutija te ne bih mogao ni zamisliti da obitelj toliko toga posjeduje. Ipak smo smatrali da smo dobro prošli, jer teško da bismo našli osamljenije mjesto.

Poslije večere ugodno smo se odmarali kraj ognjišta, a Jack-ladar je sjedio u kutu i na nogama imao nabrekle čizme. Dok smo zalagali jaja i slaninu, hvalisavo nam je pokazao te čizme što ih je prije nekoliko dana skinuo s nogu utopljenika — pomorca, kojega je voda izbacila na obalu. Zapita me, jesmo li sreli šajku na četiri vesla, koja je s plimom plovila uz rijeku? Kad mu zanijevanje, pripomenu da se zacijelo vratila niz vodu, pa ipak — doda — krenula je uz rijeku kad se odavle otisnula.

— Mora da su se iz nekog razloga predomislili — zaključio Jack — pa se vratili.

— Rekoste šajku na četiri vesla? — zapitah.

— Četverac — potvrdio Jack — s još dvojicom osim veslača.

— Jesu li se tu iskrcali?

— Došli su amo s kamenim vrčem od dva galona da uzmu piva. Eh, da mi je bilo sasuti im malo otrova u pivo - reče Jack - ili neku vrašku medicinu, što bi im onako ljudski pročistila crijeva!

— Zašto?

469

- Znam ja zašto - na to će Jack. Govorio je nekako promuklo, kao da mu je sve grlo bilo oblijepljeno muljem.

- Misli - objasni krčmar, čovjek zamišljen, s vodnjikavim očima, koji kao da je imao veliko pouzdanje u svoga Jacka - misli da su što nisu.

- Znam ja dobro što mislim - odsiječe Jack.

- Misliš, Jack, da su to carinici? - upita krčmar.

- Da - reče Jack.

- Onda se varaš, Jack.

- Da ne bi!

Poslije tog svog neodređenog odgovora i u bezgraničnom uvjerenju da je u pravu, Jack izuje jednu od svojih nabreklih čizama, zaviri u nju, te lupkajući njome po kuhinjskom podu istrese iz nje nekoliko kamenčića, pa je opet navuče. Sve je to učinio kao da je toliko u pravu te može raditi što ga je volja.

- Pa što su onda po tvom mišljenju učinili sa svojim pucetima, Jack?

- upita gazda, pomalo uskoleban.

- Učinili s pucetima? - odvratio Jack. - Bacili u vodu. Progutali. Posadili da im iznikne salata. Učinili s pucetima!?

- Ne budi drzak, Jack - prekori ga gazda bolećivim i ganutljivim glasom.

- Carinik zna što će učiniti sa svojim pucetima - reče Jack, izgovarajući s najvećim prezirom tu zazornu riječ - kad mu smetaju pri njegovoj raboti. Dva se putnika u četvercu ne šetkaju i bez cilja voze po rijeci, plimom niz vodu, a osekom uz vodu, sa strujom i protiv struje

- ako nije posrijedi Carinarnica. - Rekavši to s prezirom, iziđe a krčmar, ostavši bez svoga pouzdanika, nije smatrao uputnim nastaviti razgovor.

Od toga nam je razgovora postalo svima, pa i meni, vrlo nelagodno pri duši. Zloguki je vjetar zavijao oko kuće, nadošla je plima zapljuskivala obalu, i bilo mi je kao da smo zatvoreni u kavezu i ugroženi. Šajka na četiri vesla što tako neobično unaokolo plovi, tako da je čak pobudila pozornost, bila je zloslutan znak i nisam se te pomisli mogao

470

osloboditi. Pošto mi je uspjelo nagovoriti Provisa da pode gore i legne u postelju, izišao sam sa svoja dva druga (Startop je već bio upućen u čitav podvig) i održali smo još jedno vijećanje. Raspravljali smo o tome da li da ostanemo u kući sve do dolaska parobroda, što bi moglo biti oko jedan poslije podne, ili da u rano jutro krenemo dalje. Uglavnom smo smatrali da će biti bolje ostanemo li gdje smo sada, sve do sat-dva prije dolaska parobroda, pa tek onda

isplovimo u pravcu njegova puta, prepuštajući se plimi da nas lagano nosi. Odlučismo da ćemo tako učiniti i vratismo se u kuću na počinak.

Legao sam u postelju gotovo sasvim obučen i spavao nekoliko sati dubokim snom. Kada sam se probudio, počelo je puhati i cimer krčme (lađa) škripio je i lupetao štropotom koji me strašio. Ustavši tiho, jer je moj štićenik još čvrsto spavao, pogledao sam kroz prozor odakle se vidjela staza po kojoj smo izvukli čamac na kraj. Pošto su mi se oči navikle na svjetlost mjeseca zastrta oblacima, spazih dvojicu ljudi koji su pregledavali naš čamac. Prošli su ispod prozora, ne gledajući ni u što drugo, i nisu krenuli dolje na gat koji je, koliko sam vidio, bio prazan, već udarili kroz močvaru u pravcu Norea'.

U prvi sam mah poželio pozvati Herberta i pokazati mu onu dvojicu koji su odlazili. No pošto sam malo razmislio, prije nego što ću ući u njegovu sobu u stražnjem dijelu kuće, do moje, i sjetio se da je za njega i Startopa dan bio mnogo naporniji negoli za mene, odustao sam.

Vrativši se prozoru, vidio sam onu dvojicu kako prolaze močvarom. Ubrzo sam ih, međutim, pri toj slaboj svjetlosti izgubio iz vida, pa kako sam bio sav prozebao, legoh da o svemu razmislim i ponovno zaspah.

Ustali smo rano. Dok smo se prije doručka sva četvorica ushodali tamo-amo, smatrao sam da im moram ispričati što sam vidio. Pa i sada je naš štićenik od svih nas bio najmanje zaplašen.

- Vrlo je vjerojatno - sasvim mirno ubaci - da su ljudi iz Carinarnice i da nemaju o nama ni pojma. - Pokušao sam sam sebe uvjeriti da je tako, a doista je vrlo

Nore, pješčani prud na ušću Temze. - Prev.

471

lako moglo i biti. Predložio sam, međutim, da on i ja pješice pođemo do udaljenog rta, što smo ga vidjeli, i da nas tamo, ili što bliže tom mjestu, preuzme čamac oko podneva.

Zaključiše daje to dobra mjera opreznosti, pa on i ja krenusmo odmah poslije doručka ne rekavši ni riječi u gostionici.

Pušio je lulu dok smo hodali, a ponekad bi zastao da me potapša po ramenu. Mogao bi tko pomisliti da meni — a ne njemu — prijeti opasnost, te me sada hrabri. Govorili smo vrlo malo. Kad smo se približili rtu, zamolim ga da ostane u zaklonu dok sam ja krenuo u izviđanje jer su se noćas baš prema onom rtu ona dvojica zaputila. Poslušaj me, i ja podoh dalje sam. Podalje od rta nije bilo nikakva čamca, niti je igdje u blizini bilo čamaca izvučenih na kraj, niti tragova da su se ljudi ovdje ukrcali. Plima je, međutim, bila visoka te je možda pokrila tragove njihovih stopa.

Kada je iz daljine izvirio iz svog zaklona i vidio kako mu šeširom mašem da se pridruži, priđe. Tu smo čekali, čas ležeći na nasipu, zaogrnuti kaputima, čas opet hodajući da bi se ugrijali, sve dok nismo u-gledali naš čamac kako nam se iza okuke približuje. Brzo smo se ukrcali i zaveslali prema putu parobroda. Bilo je tada deset minuta do jedan te smo se stali ogledavati ne bismo li gdje ugledali pramen dima.

Bilo je već jedan i pol prije no što smo ugledali dim parobroda, a zatim smo uskoro vidjeli dim još jednog broda. Kako su se primicali punom brzinom, priredili smo naša dva torbaka, iskoristivši priliku da Herbertu i Startopu kažemo zbogom. Svi smo se srdačno izrukovali, a niti Herbertove ni moje oči nisu ostale sasvim suhe kadli ugledah šajku na četiri vesla kako je malo podalje od nas sunula iz svoga skloništa pod nasipom veslajući u istom pravcu kao i mi. Između nas i parobrodskog dima ispriječio se još komad obale, jer je na tom mjestu rijeka zaokretala okukom; no onda smo ugledali brod, koji je plovio ravno prema nama. Doviknuo sam Herbertu i Startopu neka zaveslaju uz struju, tako da bi nas oni s broda mogli vidjeti kako čekamo da nam se približe, a Provisa sam zaklinjao neka sjedi sasvim mirno, umotan u svoju kabanicu. On mi veselo odgovori: — Pouzdaj

472

se u me, dragi moj mali — sjedeći mirno kao kip. U to nam je vrijeme šajka, kojom su upravljali vrlo iskusni ljudi, presjekla put, pustila da joj se približimo i okrenula se nama bokom. Ostavljajući samo toliko slobodnog mjesta da bi vesla mogla raditi, ostajala je tako, postrance plutajući nasumce kad bismo mi nasumce plutali, zamahujući veslom kad bismo mi zaveslali. Jedan od dvojice neveslača upravljao je kormilom motreći nas pozorno — kao što su to činili i svi veslači; drugi je neveslač 'i bio sav zakukuljen baš kao Provis, i kao da se sve više smanjivao i do-5 Šaptavao neke upute kormilaru dok nas je promatrao. Ni u jednom čamcu nije pala ni jedna riječ.

Startup je poslije nekoliko minuta mogao razabrati koji će parobrod prvi stići do nas i on mi, sjedeći nasuprot meni, prigušenim glasom dobaci — Hamburg! — Brod se vrlo brzo približavao, i klopot je lopata njegovih kotača postajao sve jači i jači. Bilo mi je kao da je sjena lađe već pala na nas kadli se šajka zovom oglasi. Ja im se javih.

— Imate prognanika — povratnika — reče čovjek koji je kormilario. — To je taj, umotan u kabanicu. Zove se Magwitch, iliti Provis. Imam nalog da ga uhapsim, i pozivam ga da se preda, a vas da mi pritom pomognete!

Ne izdavajući nikakve glasne zapovijedi momčadi, u isti čas natjera šajku ravno na nas. Učiniše samo nagli zaveslaj naprijed, uvukoše vesla, sunuše poprijeko, te nam polegoše uz bok — a sve to u tren oka, te nismo ni znali što se oko nas zbiva. To je izazvalo veliku pometnju na parobrodu i čuo sam zapovijed da se zaustave kotači, i kako su se zaustavili, i osjetio kako brod neodoljivo juri na nas. Istog sam trenutka vidio kako je kormilar šajke položio ruku na rame hapšenika, vidio kako su se oba čamca od snažnih udara valova okrenula, i napokon kako su svi mornari na palubi parobroda uzbuđeno potrčali naprijed. Istog sam časa vidio i to kako je hapšenik skočio, sagnuo se preko svoga hvatača i strgnuo kaput s ramena onog drugog neveslača u šajci. U isti čas sam vidio da je to otkrilo lice — lice onog drugog robijaša iz davnašnjih dana. Usto sam vidio kako se lice nagnulo natrag, blijedo od stravična straha, i to će mi uvijek ostati u sjećanju. Začuh jezovit

473

n

krik s palube parobroda i glasan pljusak vode i osjetih da čamac ispod mojih nogu tone. Samo načas mi se činilo da sam se hvatao u koštac s tisuću mlinskih jazova i tisuću svjetlaca, a nakon toga trenutka povukli su me u šajku. Tu je bio Herbert i Startup, ali naš je čamac nestao, a nestala su i oba robijaša.

Sto zbog vike s palube parobroda i bijesnog puštanja pare, što zato jer je parobrod krenuo dalje, a i mi također, isprva nisam razlikovao nebo od vode, ni lijevu od desne obale, no momčad je velikom brzinom šajku dovela u pravi položaj, i snažno zaveslavši nekoliko puta naprijed ustaviše vesla, gledajući uzbuđeno i bez riječi u vodu po krmi. Uskoro se na površini ukazalo nešto crno što je struja nosila prema nama. Nitko ne reče ni riječi, ali kormilar digne ruku, te svi stadoše polako unatrag veslati, držeći tako čamac neprestano u istom pravcu.

Kada je ono crno došlo bliže, vidio sam da je to Magvitch koji je plivao, ali ne slobodno. Povukoše ga u čamac i smjesta mu staviše lisičine na ruke i negve na noge.

Zaustavili su šajku i bez riječi i vrlo pažljivo nastavili pogledima pretraživati površinu. No sada se približavao rotterdamski parobrod, i očito ne shvaćajući što se dogodilo, približio se punom brzinom. Dok smo zažvali brod i zaustavili ga, oba su parobroda već bila poodmakla od nas, a mi smo se dizali i padali u uzbijanoj vodi njihovih brazda. Jedan od mornara je i dalje ostao na straži kada se voda već dugo smirila i oba parobroda nestala; no svi smo znali da više nema nikakve nade.

Napokon smo odustali od daljih pokušaja te uz obalu veslali prema gostionici koju smo tek nedavno napustili, gdje su se svi nemalo začudili kad su nas ugledali. Tu sam mogao pružiti

nešto olakšanja Ma-gvitchu — ne više Provisu — koji je zadobio vrlo tešku ozljedu na prsima i duboku ranu na glavi.

Ispričao mi je da je po njegovu mišljenju dospio ispod kobilice parobroda i bio ranjen u glavu u trenutku kad je htio izroniti. Ranu na prsima (zbog koje mu je disanje zadavalo velikih bolova) zadobio je -

474

kako misli — udarivši o bok šajke. Ne može sa sigurnošću reći što je zapravo učinio s Compevsonom, ali u trenutku kada ga je uhvatio za kaput da bi se uvjerio je li to on, taj je zlikovac teturajući skočio na noge i natrag posrnuo te su obojica pala u vodu. Kako je on (Mag-witch) iznenada pao u vodu, dok se njegov hvatač naprezao da ga zadrži u čamcu, čamac se zajedno s nama izvrnuo. Šapatom mi je ispričao kako su njih dvojica potonula, dohvativši se u mahnitom bijesu u koštac, te je u vodi došlo do borbe, a on se oslobodio, zadao udarac i otplivao.

Nikad nisam imao razloga posumnjati u potpunu istinitost toga što mi je ispričao.

Činovnik, koji je upravljao šajkom, isto je tako prikazao kako su ona dvojica pala iz čamca.

Kad sam činovnika zamolio za dopuštenje da promijenim hapšeni-kovo prokvašeno odijelo kakvom god odjećom, koju bih mogao kupiti tu u gostionici, odmah je pristao; samo je dodao da mora sve zaplijeniti što je hapšenik sa sobom nosio. Tako je novčanik, što sam ga nekoć imao u rukama, sada dospio u ruke činovnika. Nadalje mi je dopustio pratiti hapšenika u London, ali je to uskratio dvojici mojih prijatelja.

Jack iz Lađe primio je sve upute na kojem je mjestu utopljenik nestao, i on se latio potrage za lesom na svim mjestima gdje je bilo najvjerojatnije da će biti izbačen na obalu. Kad je čuo da je utopljenik imao čarape na nogama, njegovo zanimanje za pronalaženjem tijela kao da je još poraslo. Bit će da mu treba desetak utopljenika da se obuče od glave do pete; i možda je to bio razlog što su pojedini komadi njegove odjeće bili u različitom stanju raspadanja.

Ostali smo sami u krčmi, sve dok nije nadošla plima, i tada su Ma-gwitscha odnijeli dolje do šajke i ukrcali ga. Herbert i Startop imali su se vratiti kopnom u London čim im se pruži prilika. Bolan je bio rastanak, i kada sam sjeo uz Magwitscha, osjetio sam daje to odsad moje mjesto, dokle god bude živio.

Sada je nestalo sve odvratnosti što sam je ikad prema njemu osjećao, te sam u tom progonjenom, izranjenom i okovanom biću vidio samo

475

čovjeka koji je želio da bude moj dobročinitelj i koji je čitav niz godina s velikom ustrajnošću gajio prema meni samo osjećaje ljubavi, zahvalnosti i velikodušnosti. Vidio sam u njemu samo boljega čovjeka nego što sam ja bio prema Joeu.

Što se više hvatala noć, to je teže i bolnije disao, a često nije mogao zatomiti stenjanje.

Nastojao sam ga udobnije smjestiti da počiva na ruci kojom sam se mogao služiti, no strašna je bila pomisao što u dnu duše nisam žalio da je tako teško ranjen, jer bi nesumnjivo najbolje bilo da umre. Nisam sumnjao da još živi velik broj ljudi koji su mogli i bili spremni da ga prokažu. Nisam se nadao da će biti prema njemu milostivi. Prema njemu, kojeg su prilikom suđenja prikazali u najgorem svjetlu, koji je nakon toga pobjegao iz tamnice te ponovno suđen i vratio se pošto je bio deportiran kao robijaš, osuđen na doživotnu robiju, i skrivio smrt čovjeka koji je uzrokovao njegovo hapšenje.

Dok smo se vraćali prema zalasku sunca, od kojega smo se jučer u-daljivali kada smo na put pošli, i naše se nade sasvim rasplinule, rekoh mu kako me boli kada pomislim na to da se samo zbog mene vratio.

- Dragi moj mali — odvrati — sasvim sam zadovoljan što sam se na to odvažio. Vidio sam svoga malog, i znam da može postati džentlmen i bez moje pomoći. Ne, ne. Razmišljao sam o tome dok smo bili jedan uz drugoga. Ne, ne. Bez obzira na to što sam želio da to postanem, sada sam shvatio što mi je Wemmick bio natuknuo. Predviđao sam da će njegov imutak nakon osude pripasti državi.

- Slušaj, dragi moj mali - progovori. - Za džentlmena bit će sad najbolje da se za nj ne zna da spada k meni. Dođi mi u posjet samo s Wemmickom - kao slučajno. Kad će me, kao već toliko puta prije, posljednji put pod zakletvom preslušavati, ti sjedni tako da te mogu vidjeti - i to je sve što tražim.

- Uvijek ću biti uz vas - obećah - kad god mi to dopuste. Dao Bog, i ostat ću vam isto tako vjeran kao što ste vi meni bili!

Osjetio sam kako je njegova ruka zadrhtala u mojoj; pokrenuo je lice ležeći na dnu čamca, i opet sam začuo kako mu je u grlu nešto zakrkljalo

kao nekoć davno - samo tiše i smirenije, kao što je sada sve na njemu bilo. Bilo je dobro što je to spomenuo, jer me je podsjetio na ono čega bih se inače tek onda sjetio kad bi možda bilo prekasno: da ne treba nikad saznati kako su se izjalovile njegove nade da me učini imućnim.

55. POGLAVLJE

Idući su ga dan odveli na policiju i bili bi ga odmah predali sudu da nisu morali poslati u unutrašnjost po nekog starog pomorskog časnika s robijaške galije, s koje je nekoć pobjegao, a taj je trebao potvrditi njegov identitet. Nitko nije u to sumnjao, ali Compevson, koji je namjeravao nastupiti kao svjedok, plutao je mrtav na valovima rijeke, a slučajno baš u to vrijeme nije bilo u Londonu ni jednog uzničkog službenika koji bi mogao dati potrebno svjedočanstvo. U noći po svom dolasku pošao sam ravno u privatni stan gospodina Jaggersa da osiguram njegovu pomoć. Gospodin Jaggers mi je izjavio da u pogledu u-hapšenika ne može ništa obećati. To je bila posljednja nada, ali mi on reče da suđenje ne će potrajati dulje od pet minuta kad nastupi svjedok, i da nema sile na svijetu koja bi mogla spriječiti osudu. Rekao sam gospodinu Jaggersu svoju namjeru da ništa ne kažem Provisu o sudbini njegova bogatstva. Gospodin Jaggers je bio sa mnom nezadovoljan i ljutio se što sam dopustio da mi blago »promakne kroz prste«, te dodao kako bismo uskoro trebali uložiti utok te svakako nastojati dobiti bar jedan dio toga novca. Ali nije preda mnom tajio činjenicu da ima mnogo slučajeva u kojima se zapljena ne bi izvršila, no da u našem slučaju nema nikakvih okolnosti koje bi opravdale takvu nadu. To mi je bilo sasvim jasno. Nisam bio u rodu sa zločincem, među nama nije postojala nikakva zakonom priznata veza; prije hapšenja nije dao ništa napismeno, niti što u moju korist odredio, a bilo bi sasvim uzalud kad bi to sada učinio. Nisam imao nikakva prava, i jedanput sam za svagda odlučio, a poslije pritom uvijek i ostao da nikad ne ću žaliti što sam odustao od jalova pokušaja da to pravo steknem.

476

477

Čini se da se s pravom moglo vjerovati kako se utopljeni proka-zivač nadao da će mu dio zaplijenjenog imutka biti dodijeljen kao nagrada i da mu je nekako uspjelo dobiti točne podatke o Magvvit-chovim poslovima. Kad su mnogo milja dalje od mjesta gdje se utopio, našli njegovo strašno iznakaženo tijelo i identificirali ga samo po onome što su mu izvadili iz džepova, zabilješke u njegovoj presavijenoj lisnici bile su čitljive. Među tima bilo je ime banke u New South Walesu, gdje je bila uložena izvjesna svota novaca, kao i opis nekih zemljišta od velike vrijednosti. Obje su se stavke nalazile u popisu što ga je Magwitch dao gospodinu Jaggersu dok je bio u zatvoru, vjerujući da ću ja baštiniti taj imutak. Njegova neupućenost ipak je konačno jadniku jednom koristila. Nikad nije posumnjao da moje nasljedstvo u rukama gospodina Jaggersa ne bi bilo posve sigurno.

Nakon što je državni odvjetnik tri dana čekao na svjedoka s robijaš-ke galije, svjedok je došao, i istraga je bila brzo dovršena. Odlučeno je da će mu biti suđeno na idućem sastanku suda koji će zasjedati za mjesec dana.

Jedne večeri u tim crnim danima moga života Herbert je sav sružen došao kući i rekao mi: — Dragi Handel, sve se bojim da ću te uskoro morati napustiti. Budući da me je njegov ortak već unaprijed o tome obavijestio, manje sam se iznenadio nego što je očekivao.

— Promašili bismo divnu priliku kad bih sada odgodio odlazak u Kairo, i meni je silno žao, Handel, što ću morati oputovati baš sada kad sam ti najviše potreban.

— Herberte, ti ćeš mi uvijek biti potreban, jer ću te uvijek voljeti, ali sada mi nisi potrebniji no ma kojom drugom zgodom.

— Bit ćeš tako usamljen.

— Nemam vremena da na to mislim - odgovorih. - Pa ti znaš da uz njega provodim svaki slobodni čas kad mi dopuste da budem kod njega, i da bih cijeli dan bio s njim kad bih mogao. A kad odem od njega, znaš da i tada neprestano mislim samo na njega.

478

Pomisao na strašan položaj, u koji je Magvitch zapao, bila nam je tako jezovita da o tome nismo jasnijim riječima govorili.

- Prijatelju dragi - nastavi Herbert - blizu je čas rastanka, jer ćemo se zaista morati vrlo skoro rastati - oprostiti ćeš mi ako te sad uznemirujem tvojim osobnim prilikama. Jesi li pomišljao na svoju budućnost?

- Nisam, jer me je strah misliti na bilo kakvu budućnost.

- Ali pomisao na svoju budućnost ne možeš odbaciti, ti to doista, dragi Handel, ne smiješ učiniti. Volio bih kad bi se o tome htio sa mnom porazgovoriti, ukoliko ti može pomoći nekoliko prijateljskih riječi.

- Hoću — pristadoh.

- U našoj podružnici, Handel, potreban nam je...

Vidio sam kako u svojoj tankoćutnosti izbjegava pravu riječ, te dodah: — .. namještenik.

- Namještenik. Nadam se da je posve vjerojatno da će s vremenom postati i ortak (baš kao što je i namještenik, tvoj znanac, postao). No dakle, Handel... ukratko, prijatelju dragi, hoćeš li doći k meni?

U njegovu je držanju bilo nešto tako milo, srdačno i privlačno kad je rekao »No, dakle, Handel«, kao da započinje važan poslovni razgovor, no najedanput promijeni glas, pruži mi svoju čestitu desnicu, pa nastavi kao pravo dače:

- Clara i ja smo već toliko puta o tome razgovarali — produži Herbert - sirota me je mala upravo večeras sa suzama u očima molila da ti kažem kako će, ako pristaneš s nama živjeti kad budemo zajedno, sve učiniti da budeš sretan i da te uvjeri daje prijatelj njezina muža i njezin prijatelj. Mi bismo se, Handel, tako lijepo slagali!

Najsrdačnije sam zahvalio i njoj i njemu, i onda dodao kako još ne mogu obećati da ću mu se pridružiti kako mi to prijateljski predlaže. Prvo, moje su misli toliko zaokupljene da ne mogu o tome mirno razmišljati. Drugo... Da! Drugo, u mojim je mislima bilo nekoga neodređenog oklijevanja, a pri kraju te posve obične pripovijetke vidjet će se zašto.

479

- Ali ako misliš, Herberte, da bi bez štete za sam posao mogao malo pričekati na moj odgovor...

- Kako god želiš - usklikne Herbert. - Šest mjeseci, godinu dana!

- O, ne tako dugo - rekoh ja. - Najviše dva-tri mjeseca.

Herbert je time bio veoma obradovan i kad smo naš ugovor potvrdili stiskom ruke, doda da mi sada mirne duše može reći da će po svoj prilici krajem ove nedjelje morati otputovati.

- A Clara? - zapitah.

- Draga moja mala - odvrati Herbert - vjerno će obavljati svoju dužnost prema ocu, dokle god bude živ. No ne će zadugo. Gospoda Whimple mi je povjerila da otac već doista odlazi na drugi svijet.

- Ne želim biti bešćutan - ubacih - ali za njega je najbolje da ode.

- Nažalost si u pravu — nato će Herbert. — A onda ću se vratiti po svoju dragu malu, pa ćemo se ja i moja draga mala vjenčati u najvećoj tišini u prvoj crkvi. Nemoj zaboraviti da sretna moja djevojčica ne potječe iz odlične porodice, dragi moj Handel, i nikada nije listala po Plemićkom almanahu, te nema ni pojma tko joj je djed. Oh, sretna li sina moje majke! U subotu te iste nedjelje oprostio sam se s Herbertom, prepunim velikih nada, ali sjetnim i žalosnim što me ostavlja, kad je sjeo u poštansku kočiju koja vozi između Londona i luke. Udoh u kavanu da napišem Clari pisamce i javim joj da je otputovao i da je od svega srca stotinu puta pozdravlja, a zatim podoh u svoj opustjeli dom, ukoliko je ta riječ na mjestu, jer sada više i nije bio moj, i nigdje više nisam imao doma.

Na stepenicama sam se sastao s Wemmickom. Upravo je silazio, pošto je uzalud kucao na moja vrata. Od pokušaja bijega, koji je tako zlokobno svršio, pa sve naovamo, nismo se nasamo vidjeli. Došao je kao privatno i neslužbeno lice da mi u nekoliko riječi objasni naš promašeni pothvat.

- Pokojni je Compevson - započe Wemmick - malo-pomalo uspio gotovo do dna proniknuti u naš pothvat. Iz razgovora njegovih ortaka, koji su dospjeli u zatvor (njegovi su ortaci vazda dospijevali u zatvor),

480

saznao sam ono što me je nagnalo da vas obavijestim. Naćulio sam uši, gradeći se nevješt, sve dok nisam saznao da je odsutan. Mislio sam da je sada kucnuo pravi čas za pokušaj bijega. Mogu se samo domišljati da je to bio dio njegove lukave osnove da kao prepredeni lopov po običaju zavede u bludnju vlastite pomagачe. Nadam se da me ne krivite, gospodine Pipe? Vjerujte da sam vam od svega srca nastojao pomoći.

- Ja vam od srca vjerujem, Wemmick, i velika vam hvala na svojoj vašoj brizi i prijateljstvu.

- Hvala vam, najljepša hvala. To je težak udarac - produži Wemmick, češkajući se po glavi.

- Uvjeravam vas da već dugo nisam bio tako razočaran kao sada. A najviše mi je žao za gubitak golema pokretna imutka. O, Bože, Bože!

- A meni je, Wemmick, najviše žao jednog vlasnika tog imutka.

- Da, svakako, svakako - brzo će Wemmick. - Razumije se da vas nitko ne može zbog toga prekorigi što ga žalite, te bih i sam rado platio pet funti da ga izvučemo iz te kaše. Evo, kako ja gledam na stvar. Pokojni je Compevson već unaprijed bio obaviješten o njegovu povratku i zato tvrdo odlučio da ga prokaže, pa ne vjerujem da biste ga mogli spasiti. Ali se pokretni imutak doista mogao spasiti. To je razlika između imutka i njegova vlasnika, razumijete li? Pozvah Wemmicka u stan da se okrijepi čašom groga prije no što će pješke natrag u Walworth. Primio je moj poziv. Dok je ispijao umjerenu količinu, koju je sebi priuštio, iznebuha me, pošto se malko bio uzvrpoljio, zapita:

- Sto velite na to da sam naumio u ponedjeljak poći na jednodnevni dopust, gospodine Pipe?

- Pa, mislim da takva što zacijelo niste učinili posljednjih dvanaest mjeseci.

- Prije bi se moglo reći - posljednjih dvanaest godina - nato će Wemmick. - Da. Uzet ću dopust. Štoviše: poći ću malo u šetnju. Štoviše: zamolit ću vas da i vi pođete sa mnom.

Upravo sam se htio ispričati kako baš tih dana nisam nimalo dobro društvo, kadli me Wemmick preteče.

481

— Znam kako ste zauzeti — reče — i znam kako ste neraspoloženi, gospodine Pipe. No ako biste ikako mogli da mi iskažete tu uslugu, smatrao bih se osobito počašćenim. Bit će tek kratka šetnja u rane jutarnje sate. To će (zajedno s doručkom na šetnji) trajati od osam do dvanaest. Ne biste li se mogli potruditi pa da to nekako udesite.

Učinio mi je u različitim zgodama već toliko usluga da je to, što je od mene tražio, zaista bio vrlo neznatno čime bih mu se mogao odužiti. Obećao sam mu da bih mogao — i da ću nekako udesiti — a on se toliko obradovao mojemu pristanku da sam se i sam radovao. Na njegovu izričitu molbu obećao sam da ću doći po njega u Tvrdu u ponedjeljak u osam i pol sati izjutra, i nato smo se rastali.

U ponedjeljak izjutra točno u dogovoreni sat pozvonio sam na vratima Tvrde. Otvorio mi je sam Wemmick: opazio sam daje bio bolje odjeven nego obično i imao otmjeniji šešir. Unutra su nas čekale dvije čaše mlijeka pomiješane s rumom i dva kolačića. Čini se daje Stari bio uranio jer, pogledavši u njegovu sobu, vidio sam daje njegova postelja prazna.

Kada smo se okrijepili mlijekom s rumom i kolačima i krenuli u šetnju, nemalo sam se začudio kad sam vidio daje Wemmick uzeo na rame prut za udicu. - Pa ne ćemo valjda pecati ribu? - zapitah. — Ne ćemo — odgovori Wemmick — ali volim šetati s prutom na ramenu.

To mi je bilo nekako čudno, ali ništa ne rekoh, i mi krenusmo na put. Zaputili smo se prema Cambenvell Greenu, a kad smo došli blizu, Wemmick iznenada usklikne:

— Oho! Evo crkve!

U tome nije bilo ništa čudnovato, pa ipak sam se nemalo začudio kad me pozva, kao da mu je sinula sjajna ideja:

— Ajmo ući!

Kad smo ušli, Wemmick je ostavio prut za udicu u trijemu, osvrćući se na sve strane, zatim je duboko segnuo u džep kaputa i izvadio papirnati zamotuljak.

— Oho! — usklikne. — Evo rukavica! Obučimo ih!

482

Rukavice su bile od bijele srneće kože, a njegova se poštanska škra-bica širom razjapila, pa sam stao ozbiljno sumnjati da se nešto sprema. Moja se sumnja pretvorila u izvjesnost kad sam ugledao Staroga kako se pojavio na pokrajnim vratima i pratio damu.

- Oho! - ponovno će Wemmick. - Evo gospođice Skiffins! Ajmo se vjenčati!

Ta je šutljiva djeva bila odjevena kao svaki dan, osim što je upravo u tom trenutku skidala zelene kožne rukavice i navlačila bijele. Stari je također bio zabavljen istim mučnim pripremama prije nego što će se prinijeti žrtva na oltar Braka. Stari se džentlmen međutim pritom toliko znojio da je Wemmick smatrao potrebnim da ga leđima prisloni o stup, a sam da stane iza stupa, pa da mu odanle počne navlačiti rukavice, dok sam ja Starog džentlmena obuhvatio oko pasa da bi se s potrebnom snagom mogao oduprijeti ovom navlačenju. Tim dovitljivim postupkom savršeno nam je uspjelo navući mu rukavice.

Pošto su se pojavili pastor i crkvenjak, poredaše nas ispred sudbonosne oltarske ograde. Čuo sam kako je Wemmick, vjeran svom načelu da pokaže kako sve čini bez prethodnih priprema, prije početka samoga obreda rekao, vadeći nešto iz džepa prsluka: — Oho! Pa tu je prsten!

Nastupio sam kao mladoženjin svjedok ili djever, a crkveni je pod-vornik, maleni hromi čovječuljak, s baršunastom ćepicom kao u bebe, pokušavao odglumiti ulogu najprisnijeg prijatelja gospođice Skiffins. Dužnost je Staroga bila da izvede djevojku i preda mladoženji. Pritom je nehotično dao povod svećeniku da se sablazni, a to se dogodilo evo ovako: Kad je pastor upitao: Tko udaje ovu ženu za toga muža? - stari džentlmen nije imao ni pojma da je obred već tako daleko poodma-kao, i samo je blažena lica pogledavao u Deset zapovijedi na oltaru. Nato pastor ponovi: - TKO udaje ovu ženu za toga muža? - Stari se džentlmen još uvijek nalazio u stanju svakog poštovanja vrijedne za-nesenosti i mladoženja iza glasa vikne,

kako je običavao razgovarati s ocem: - No dakle, Stari, pa ti znaš: tko udaje... ? - A na to Stari hitro povladi još prije no što je odgovorio da je on udaje: - Dobro, Johne,
483

dobro moj mali! — Pastor je sada ušutio tako zlogukim mukom da sam se već načas pobjojao da se naše vjenčanje toga dana uopće ne će dokončati.

Ipak se dokončalo, pa kad se dokončalo, pa kad smo izlazili iz crkve, Wemmick skine poklopac s krstionice, ubaci bijele rukavice te opet stavi poklopac. Gospoda Wemmick bila je brižnija od njega i već mislila na budućnost, pa stavi svoje bijele rukavice u džep i pritom navuče zelene. - A sada, gospodine Pipe - javi se Wemmick dok smo izlazili, pobjednički prebacivši preko ramena prut za udicu — da vas nešto upitam: bi li itko pomislio da je to svatovska povorka?

Doručak je bio naručen u ugodnoj maloj gostionici, milju-dvije daleko usred humovita kraja iza Cambenvell Greena. U sobi je bio i stol za igranje bagatela¹ za slučaj da netko zaželi malo rasonode poslije ozbiljnog obreda. Ugodno je bilo gledati kako gospoda Wemmick sada više ne skida Wemmickovu ruku kad bi je obujmio oko pasa, nego mirno sjedi na stolici s visokim naslonom poput violončela u svome sanduku, i dopušta da je Wemmickove ruke obuhvate, kao što bi se i spomenuto milozvučno glazbalo prepustilo gudačevu zagrljaju.

Doručak je bio odličan, a kad god bi se tko nećkao da se prihvati jela, Wemmick bi ga nudio: — Uzmite samo, sve je naručeno i plaćeno! - Nazdravio sam mladencima, Starome, Tvrđi, a pri odlasku pozdravio mladu, razveseljavajući društvo kako sam najbolje znao.

Wemmick me isprati do vrata, te sam se ponovno s njim rukovao i zaželio mu svaku sreću. — Hvala, velika hvala! — reče Werrimick tarući ruke. — Ne možete ni zamisliti kako se razumije u peradarstvo. Poslat ćemo vam nekoliko jaja da sami prosudite. Čujte, gospodine Pipe! — zovnu me da se vratim, te potihlo šapne: — Molim vas, sve to što se zbilo tiče se samo mojih walworthskih osjećaja.

— Razumijem. Nije poželjno da se o tome priča u Little Britainu — potvrdih.

¹Vrsta starinskog malog biljara. - Prev.

484

Wemmick klimne glavom. — Poslije onoga što ste mu nedavno o meni natuknuli, gospodin Jagers bi još mogao pomisliti da sam po-benavio ili nešto slično.

56. POGLAVLJE

Otkako je bio izručen sudu, pa sve do početka suđenja, ležao je teško bolestan u tamnici. Slomio je dva rebra, koja su mu ozlijedila jednu stranu pluća, te je mučno i uz velike bolove disao, a bolovi su se svakim danom povećavali. Posljedica ozljede je bila daje samo šaptao, te ga se jedva moglo razumjeti; i zato je vrlo malo govorio. No u svako je doba bio spreman slušati me, te mi je postala najpreča dužnost govoriti mu i čitati sve ono što je po mom mišljenju za nj bilo najbolje da čuje.

Bio je suviše teško bolestan da ostane u zajedničkom zatvoru, pa su ga već poslije prvog ili drugog dna prenijeli u bolnicu. To mi je dalo priliku da budem s njim, što inače ne bi bilo moguće. Da nije bio tako bolestan, bili bi ga stavili u okove, jer su ga smatrali nepopravljivim bjeuncem iz zatvora i koječim drugim.

Viđao sam ga doduše svakoga dana, ali samo nakratko; i stoga je bilo dovoljno vremena između redovitih sastanaka da se na njegovu licu zamjetljivo odrazi svaka i najmanja fizička promjena. Ne sjećam se da sam ijedanput opazio da bi mu zdravlje krenulo nabolje.

Naočigled je venuo, iz dana u dan pomalo slabio, i sve je krenulo nagore od prvoga dana kad su se vrata tamnice za njime zatvorila.

Pokorno se pomirio sa sudbinom kao čovjek koji je već sasvim iznemogao. Po njegovu vladanju i ono dvije-tri riječi, što ih je ponekad teškom mukom šapatom izgovarao, ponekad

mi se činilo da razmišlja je li mogao postati boljim čovjekom da je živio u sretnijim okolnostima. Ali nikada nije pokušao da time sebe opravda, ili da izbriše prošlost, koju mu je vječni usud bio dosudio.

Dvaput-triput se dogodilo da je poneki od njegovih čuvara u mojoj nazočnosti natuknuo nešto o njegovoj ozloglašenosti. Tada bi smije-

485

šak preletio preko njegova lica, a očima bi pogledao s pouzdanjem u me kao da je uvjeren da sam već odavno, kad sam bio još malo dijete, imao prilike vidjeti da je i u njemu postojao tračak mogućnosti iskupljenja. Inače je u svemu bio ponizan i skrušen i nikad nisam čuo da bi se žalio.

Kada se približio dan suđenja, Jagers je podnio molbu za odgodu do sljedećeg zasjedanja suda. Učinio je to očito u uvjerenju da njegov klijent ne će tako dugo živjeti, ali je molba bila odbijena. Najzad je došao dan suđenja, a kada su ga izveli pred suce, dopustili su mu da sjedi. Sud se nije protivio da pridem sasvim blizu optuženičkoj klupi i da ga držim za ruku koju mi je pružio.

Suđenje je bilo kratko i veoma jasno. Rekoše sve što se moglo reći njemu u prilog — kako se promijenio i prihvatio posla te po zakonu i u poštenju stekao imutak. Ali ni s kakvim se riječima nije dalo poreći da se neovlašteno vratio s robije, pa sada stoji pred svojim sucem i po-rotnicima. Bilo je nemoguće da mu se za to sudi a da ne bude proglašen krivim.

U to je vrijeme bio običaj (imao sam jezovitu priliku da ga upoznam kod tog sudskog zasjedanja) da posljednji dan zasjedanja proglase osude, a završni učinak bilo je čitanje smrtnih kazni. Da mi se nije u sjećanje urezala neizbrisiva slika, koja još i sada lebdi pred mojim duhovnim očima, jedva bih povjerovao, čak i sada, kad pišem ove retke, da sam gledao trideset i dvoje muškaraca i žena, koje su izveli pred suca da zajedno saslušaju osude. Prvi je između njih trideset i dvoje bio on. Sjedio je da se u njemu ne bi ugasio posljednji plamičak života.

Cijeli prizor ponovno iskrsava preda mnom u jarkim bojama onoga časa, sve do kapljica travanjske kiše na prozorima sudnice, što su treperile obasjane tracima proljetnog sunca. Ono trideset i dvoje muškaraca i žena stisnulo se na optuženičkim klupama, a ja sam stajao u kutu ispred ograde i držao njegovu ruku u svojoj. Jedni su bili prkosni, drugi prestravljeni, neki su jecali i plakali, ponekad rukama skrivali lice, a bilo ih je koji su tmurno pogledavali oko sebe. Pone-

486

kad bi koja od okrivljenih žena vrisnula, ali su te krikove brzo utišali, pa je opet zavladao tajac. Šerifi' s velikim lancem i kitom cvijeća², ostala službena lica u čudnim i smiješnim odijelima, sudski glasnici, vratari, velika galerija dupkom puna svijeta — velika kazališna publika — sve je gledalo kada su ono trideset i dvoje svečano izveli pred suca. Zatim im se sudac obrati. Od svih tih bijednih stvorenja, rekao je, napose treba spomenuti jednoga, koji je tako reći još odmalena stalno dolazio u sukob sa zakonom. Pošto je opetovano bio zatvaran i kažnjavan, naposljetku je osuđen na nekoliko godina progonstva. Počinivši neobično smiona nasilja, uspjelo mu je pobjeći i bio je ponovno osuđen na doživotnu robiju u izgnanstvu. Neko se vrijeme činilo da je uvidio svoje zablude kada je, prognan, daleko od mjesta svojih nekadašnjih zlodjela, počeo živjeti mirnim i poštenim životom. Ali u jednom sudbonosnom trenutku, ne mogavši odoljeti svojim naklonostima i strastima zbog kojih je već odavno postao prava pokora za ljudsku zajednicu, napustio je luku mira i pokajanja i vratio se u zemlju iz koje je bio prognan. Pošto je ubrzo bio prokazan, uspjelo mu je neko vrijeme kriti se od čuvara Pravde, a kada je napokon bio uhvaćen u bijegu, odupro im se u borbi i — sam najbolje zna da li hotimice ili zasljepljen od bijesa — prouzrokovao smrt svoga prokazivača

koji je poznao sav njegov život. Kako je za povratak u zemlju, koja ga je prognala, predviđena kazna smrti, a u njegovu slučaju postoje još i otežavajuće okolnosti, treba se pripremiti na smrt.

Sunce je prodiralo kroz velike prozore sudnice i kapljice kiše na staklu, te bacalo širok snop svjetla između ono trideset i dvoje i suca povezujući ih u cjelinu. Možda je neki od nazočnih pritom pomislio kako će i jedni i drugi savršeno izjednačeni neizbježno stupiti pred većeg suca, kojemu je sve znano i koji ne može pogriješiti. Ustavši načas, ta-
Od kralja imenovani najviši sudski činovnik engleske grofovije; svaka
jedinica Šerifa samo London dvojicu. - Prevl,

"Kita mirisnog cvijeća kojom se prigušivao smrad sudnice. — Prevl.

487

ko da mu se lice jasno ocrtavalo u tom snopu svjetla, uznik izjavi: -Vaše Gospodstvo, primio sam smrt od Svemogućega, ali pokorno sagibam glavu pred vašom osudom - te opet sjedne. Čulo se šaputanje i ušutkivanje, a sudac nastavi govoriti što je još ostalima imao reći. Pošto su svi propisno bili osuđeni, neke su izveli van, dok su drugi nehajna koračaja izlazili bijedno pokušavajući da se drže hrabro; poneki su klimali glavom prema galeriji, dvojica-trojica su se rukovala, a ostali grickali vlat majčine dušice, što je bila razastrta po podu. On je išao posljednji, jer su mu morali pomoći da ustane sa stolice, a mogao je samo polako hodati i neprestano je držao svoju ruku u svojoj, dok su ostale odvodili i publika ustajala (popravljajući odijelo, kao što čine u crkvi ili na sličnom mjestu) i pokazivala na ovog ili onog zločinca, a najviše baš na njega i na mene.

Iz svega sam se srca nadao i molio se da umre još prije nego što vrhovni sudac kaznenog sudišta donese konačnu odluku, no u strahu da bi se to moglo odugovlačiti, počeo sam još iste noći sastavljati molbu za ministra unutrašnjih poslova, navodeći sve što mi je poznato o osuđeniku, i kako se samo zbog mene vratio. Pisao sam što sam mogao većim žarom i poletom, pa kad sam završio i otposlao, napisao sam još i druge molbe na utjecajne ličnosti, za koje sam se nadao da će osjetiti najviše samilosti, pa i samome kralju. Nakon osude više sam dana i noći neumorno radio na tim molbama, te bih samo onda otpočinio kad bi me svladao umor, pa bih sjedeći na stolici zadrijemao. Kad sam ih otposlao, nisam mogao a da i sam ne odem na mjesta gdje su bile predane, kao da će ih moja blizina ispuniti većom nadom i smanjiti njihovu bezizglednost. Još me dandanas za olujnih i hladnih proljetnih noći one sumorne ulice zapadnih četvrti Londona, sa svojim dvoredima mrkih zatvorenih gospodskih kuća i dugim nizom svjetiljaka, ispunjavu bolećivom tugom kad se sjetim tih svojih obilaženja.

Dnevni su posjeti koji su mi bili dopušteni bili kraći, jer je sada bio pod strožom paskom. Kada sam opazio, ili samo sebi zamišljao, da je na mene pala sumnja kako mu namjeravam donijeti otrova, zamolio

488

sam da me pretresu još prije no što bih sjeo uz njegovu postelju, i rekao činovniku, koji se vazda tu nalazio, da sam na sve spreman, samo da ga uvjerim kako nemam nikakve zle namjere. Nitko nije bio okrutan ni prema njemu, ni prema meni. Trebalo je izvršiti izvjesne dužnosti, pa su te dužnosti bile i izvršavane, ali ne grubo. Činovnik me je stalno uvjeravao kako je osuđeniku sve gore, a i drugi bolesni uznici u toj sobi i oni uznici koji su ih njegovali (zločinci koji su, hvala Bogu, bili blaga srca!) uvijek su potvrđivali ta obavještenja. Kako su dani odmicali, sve češće sam zapažao da sasvim mirno leži, gleda u bijeli strop bezizražajna lica, a tek načas bi mu živnulo kad bih mu rekao koju riječ, te se onda ponovno

gasilo. Katkad je bio gotovo ili sasvim nemoćan da govori. Odgovarao bi na moja pitanja samo slabim stiskom ruke, a ja sam malo-pomalo naučio razumjeti što mi je htio reći. Prošlo je deset dana kadli opazih na njemu veću promjenu nego dosad. Oči su mu bile uprte u vrata i sinuse u trenutku kad sam ušao.

- Dragi moj mali - reče kad sam sjeo uz njegovu postelju. - Mislio sam da kasniš. No znao sam da ne ćeš zakasniti.

- Došao sam upravo na vrijeme - odvratih - čekao sam pred vratima kaznionice.

- Uvijek čekaš pred vratima, dragi moj mali?

- Da, jer ne bih htio izgubiti ni trenutak vremena.

- Hvala ti, dragi moj mali, hvala. Bog te blagoslovio! Ti me nikad nisi napustio, dragi moj mali!

Šutke mu stegoh ruku, jer nisam zaboravio kako sam jednom bio naumio da ga napustim.

- A što je najljepše - nastavi - bio si prema meni još bolji kad su se crni oblaci nadvili nada mnom, nego kad je sunce sjalo. To je ono najljepše od svega.

Ležao je poledice i vrlo teško disao. Što god on činio i koliko god me je volio, svjetlost je svaki čas stala iščezavati s njegova lica, a spokojni se njegov pogled, uprt u bijeli strop, zamaglio.

- Osjećate li danas velike bolove?

489

- Ni na što se ne tužim, dragi moj mali.

- Vi se uopće nikad ne tužite.

To su bile posljednje riječi. Osmjehnuo se, i razumio sam njegov stisak ruke: želio je podići moju i položiti je na svoje grudi. Položih je, i on se ponovno osmjehe i stavi obje svoje ruke na moju.

Tako smo ostali, a vrijeme je za posjete bilo već prošlo. Osvrnuvši se, vidjeh kraj sebe upravitelja zatvora, koji mi došapne: - Ne morate još otići. - Usrdno mu zahvalih i upitah: - Smijem li mu nešto reći, ukoliko će me čuti?

Upravitelj stupi u stranu i glavom dade znak činovniku da se udalji. Iako su se nečujno povukli, ta je promjena na nj djelovala i s njegova se spokojna pogleda, uprta u bijeli strop, diže koprena, pa upre u me oči pune ljubavi.

- Dragi Magvvitch, konačno vam ipak moram reći. Čujete li što vam govorim?

Osjetih slabašan stisak na ruci.

- Imali ste nekoć dijete koje ste voljeli i izgubili. Osjetih malo jači stisak.

- Ostala je na životu i našla utjecajne prijatelje. Ona živi. Prava je dama i vrlo lijepa. A ja je volim!

Posljednjim slabim naporom, koji bi ostao bez uspjeha da mu nisam pomogao, diže moju ruku i prinese usnama. Onda je nježno pusti ponovno pasti na njegove grudi i pokrije je svojim rukama. Posljednji mu se spokojni pogled, uprt u bijeli strop, a zatim u mene, ugasi, i njegova glava tiho klonu na grudi.

Sjećajući se riječi koje smo zajedno čitali, spomenuh se one dvojice koji skupa pođoše u hram da se mole, i znadoh da uz njegovu smrtnu postelju nisam mogao izustiti ljepših riječi od ovih: - O Gospode, smi-luj se grješniku!

490

57. POGLAVLJE

Budući da sam sada ostao sasvim sam, obavijestio sam o svojoj nakani da ću iseliti iz stana u Templeu čim istekne zakonski rok stambenog ugovora, i da ću dotle dati stan u podnajam.

Odmah sam u prozore stavio oglase. Zapao sam, naime, u dugove i ostao gotovo bez novca, i ozbiljno se uznemirih zbog položaja u kojem sam bio. Trebalo bi prije napisati, da bih se ozbiljno uznemirio, da sam imao dovoljno snage i sabranosti jasno vidjeti bilo kakvu

činjenicu osim te da sam se vrlo opasno razbolio. Uzbuđenje posljednjih dana pomoglo mi je da odgodim bolest, no time je nisam mogao odagnati. Znao sam da me je sada shrvala, a za drugo što gotovo i nisam znao, pa sam i za samu bolest tek slabo mario.

Dan-dva ležao sam na divanu, ili na podu - ili bilo gdje, već prema tomu gdje bih se slučajno svalio - s teškom glavoboljom i jakim bolovima u udovima, bez ikakva cilja, bez trunke snage. Tada se spustila noć, kojoj kao da nikad ne će biti kraja, prepuna zebnje i strave, a kada sam se ujutro pokušao u postelji pridignuti i razmisliti o njoj, uvjerio sam se da mi to nije bilo moguće.

Jesam li u gluho doba noći zaista bio u Garden Courtu, naslijepo tapajući i tražeći čamac, za koji sam držao da je tamo - jesam li dva ili tri puta došao k sebi na stubištu, zaprepašten od užasa i ne znajući kako sam iz postelje dospio ovamo - jesam li se zaista osvijestio u trenutku kad sam upaljivao svjetiljku, obuzet mišlju da se on uspinje stepenicama, a da se svjetlo ugasio - je li me uistinu mučio neki razgovor, smijeh i stenjanje, a pritom napola sumnjao da se ti glasovi izvijaju iz mogega grla - je li se doista nalazila velika željezna peć u mračnome kutu sobe, dok je nečiji glas neprestano vikao da u njoj sagorijeva gospođica Havisham - to su bile misli, koje sam pokušavao srediti i dovesti u sklad s razumom kad sam toga jutra ležao u postelji. Ali između mene i tih tlapnja prokuljao bi dim iz peći za paljenje vapna i pobrkao mi sve misli, te sam napokon upravo kroz taj dim vidio dvojicu ljudi gdje me promatraju.

491

Prenuvši se, upitao sam ih: - Što želite? Ne poznajem vas.

- Gospodine - odvrati jedan od njih, sagne se i dotakne se moga ramena — to ćete, rekao bih, ubrzo saznati. No zasad ste uhapšeni.

- Koliko dugujem?

- Sto dvadeset i tri funte, petnaest šilinga i šest penija, gospodine. Mislim da je to račun od draguljara.

- Što da radim?

- Bilo bi najbolje da pođete k meni kući - odvrati jedan od njih. - Imam vrlo lijepu kućicu. Pokušao sam se pridići i obući. Kad sam im se opet obratio, stajali su malo podalje od postelje i gledali u mene. Još sam uvijek ležao u postelji.

- Pa sami vidite u kakvom se stanju nalazim - rekoh - da mogu, pošao bih s vama, ali sam doista nemoćan. Ako me povedete odavle, mislim da ću putem umrijeti.

Možda su mi odgovorili, ili pobijali moju tvrdnju, ili me pokušali uvjeriti da mi i nije tako hrdavo kao što mislim. Kako ih se jedva sjećam, ne znam što su učinili osim što su odustali da me povedu sa sobom.

Da me je tresla groznica i da su me izbjegavali, prepatio teških muka, često gubio svijest, da se činilo kao da se vrijeme duži u beskonačnost, brkao najnemogućnije ličnosti sa samim sobom, sebe zamišljao kao opeku u kućnom zidu, a u isto vrijeme zaklinjao da me sklone s vrtoglave visine gdje su me zidari bili položili, da sam čelični zamašnjak golema stroja što hući i šišti u bezbroj okretaja nad ponorom, a u isto vrijeme da sam sebe kumim neka zaustavim stroj i razmrskam zamašnjak koji sam bio ja - da sam prošao sve te faze bolesti - svega sam se sjećao, sve sam to nekako znao u tim trenucima. U isto sam vrijeme i to znao da sam se katkad borio sa živim ljudima, misleći da su ubojice, a onda bih iznenada shvatio kako mi ti ljudi samo dobro žele, pa bih iscrpljen padao u njihovo naručje i puštao ih da me stave u krevet. Ali povrh svega sam znao da je postojala neka stalna naklonost tih ljudi - čija bi lica, u trenucima kada sam izgarao u vatruštini,

492

poprimala najčudesnije oblike, a tijelo raslo u vis i u šir - prije svega, kako rekoh, znao sam da je postojala neka neobična naklonost kod tih ljudi da se prije ili poslije preobraze u biće nalik na Joea.

Pošto sam prebolio krizu, stao sam zapažati kako je to jedino nepromijenjeno svojstvo bolesti dok su se sva ostala promijenila. Tko god bi se ukazao, konačno bi se uvijek pretvorio u Joea. Noću otvorim oči

- i vidim Joea u naslonjaču uz postelju. Danju otvorim oči - i vidim opet Joea gdje sjedi u sjeni rastvorena prozora i puši lulu. Zatražim neko osvježujuće piće, a dobrotiva ruka koja pruža čašu - opet je Joeo-va. Kad ugasm žed, padam opet nauznak na jastuk, a lice što se s toliko nježnosti i nade naginje nada mnom - opet je Joeovo.

Napokon se jednog dana odvažim i zapitam: - Je li to Joe? I drugi, dobro znani glas mi odgovori: - On, stari druže!

- O, Joe, kidaš mi srce! Gledaj me bijesnim pogledom, Joe. Udari me, Joe. Reci mi kako sam nezahvalan. Ne budi tako dobar sa mnom!

Jer Joe je od radosti što sam ga prepoznao sada položio glavu na uzglavlje uz moju i zagrlio me.

- Da, dragi stari moj Pipe, stari druže - reče Joe - nas smo dvojica uvijek bili prijatelji. A kad poozdraviš, kad se zajedno malo provozamo

— ala će to biti veselo!

Nato Joe pode do prozora, leđima meni okrenut, i stane brisati suze. Kako sam bio sasvim iznemogao, te nisam mogao ustati i poći do njega, ostao sam ležati šapćući pokajničkim glasom: - Bog ga blagoslovio! Neka Bog blagoslovi tu dobru kršćansku dušu!

Kada sam zatim Joea opet ugledao kraj svoje postelje, njegove su oči bile crvene, ali ja sam ga držao za ruku, i obojica smo bili sretni.

- Kako dugo, Joe?

- Hoćeš kazati, Pipe, kako dugo boluješ, stari druže?

- Da, Joe.

- Sad je konac svibnja, Pipe. Sutra je prvi lipnja.

- A jesi li sve vrijeme bio tu, dragi Joe?

- Gotovo sve vrijeme, stari druže. Jer kako rekoh Bidy, kada sam dobio vijest pismom, a pismo sam dobio od poštara koji je prije bio

493

samac, a sada je oženjen, a plaća mu je mala, a mora toliko hodati, a donovi su bogme skupi, ali on i ne mari što nije bogat, jer njegova je jedina i najveća želja bila samo brak...

— O, kako je divno što te opet slušam, Joe! No ja sam te prekinuo. Sto si rekao Bidy?

— Rekao sam — nato će Joe — kako si sada među samim stranim ljudima, i kako smo uvijek bili prijatelji, pa u takvom času moji posjeti možda i ne će biti tako nepoželjni. A Bidy, evo što ona reče: »Ne gubi vremena, idi k njemu.« Evo to — skupivši po svom običaju sve zajedno — to su bile Biddvne riječi. »Ne gubi vremena«, veli, »idi k njemu.« Ukratko, ne bih rekao veliku laž - doda Joe, pošto je časkom duboko razmišljao - ako kažem daje mlada djevojka rekla: »Ne gubi vremena, ne čekaj ni minutu više.«

Tu Joe naglo prekine svoj izvještaj, te mi reče da se sa mnom ne smije mnogo razgovarati i da ja u stalnim vremenskim razmacima moram, htio ili ne htio, uzeti malo hrane, te da mu se u svemu moram pokoravati. Tad sam ga poljubio u ruku i ležao sasvim mirno, dok je on nastavio sricati poruku Bidy, šaljući joj i moje pozdrave.

Očito je Bidy naučila Joea pisati. Dok sam ležao u postelji i u njega gledao, opet mi onako malaksalom potekoše suze radosnice, videći s koliko se ponosa latio pera. Pošto su skinuli zavjese, moju su postelju zajedno sa mnom odnijeli u gostinjsku sobu, jer je bila najprostranija i najzračnija. Iznijeli su sag i pazili da soba bude uvijek čista, i danju i noću

provjetrena. Joe je sjeo za moj pisaći stol, koji je bio gurnut u kut i sav pretrpan nekakvim bočicama, te se dao na svoj važan posao: prvo je izabrao pero iz pernice, kao iz neke ogromne škrinje s alatom, zatim zasukao rukave, kao da će baratati teškom željeznom motkom ili kovačkim čekićem. Joe se morao lijevim laktom čvrsto odupri o stol i desnu nogu daleko unatrag ispružiti prije nego što je mogao započeti, a kad je zatim zaista započeo, svaki bi potez prema dolje povlačio tako polagano kao da je crta od šest stopa duljine, dok sam pri svakom potezu prema gore čuo kako pero sve u šesnaest škripi i pršti. Nekako je čudno zamišljao da se tintarnica nalazi baš na onom mjestu gdje nije

494

bila, i stalno je pero umakao u prazno, a činilo se da je zadovoljan postignutim uspjehom. Koji put bi se spotaknuo o neki pravopisni kamen smutnje, no uglavnom mu je posao lijepo polazio od ruke, pa pošto se potpisao i sa svoja dva kažiprsta obrisao posljednju mrlju i otro prste o tjeme glave, ustao je i naginjao se nad stolom, promatrajući iz raznih kutova s najvećim zadovoljstvom svoje djelo što je pred njim ležalo.

Da sam i mogao mnogo govoriti, ipak sada nisam htio previše pričati, jer nisam želio da se Joe nelagodno osjeća, te sam za sutra odgodio propitivanje o gospođici Havisham. Odmahnuo je glavom kad sam ga upitao je li se oporavila.

— Je li mrtva, Joe?

— Pa znaš, stari druže — reče Joe tonom kao da se ispričava i želi da mi postupno kaže istinu — pa ne bih bas tako rekao, jer to je odveć krupna riječ; no ona nije više...

— ...na životu, Joe?

— Da, tako nekako — potvrdi Joe — nije više na životu.

— Je li se dugo mučila, Joe?

— Bit će jedno tjedan dana (ako ćemo pravo) pošto si obolio — nastavi Joe, još uvijek vjeran svojoj odluci da mi samo postupno kaže što se dogodilo kako se ne bih uzbuđivao.

— Dragi Joe, jesi li saznao što je bilo s njezinim imutkom?

— Pa, stari druže - odvrati Joe - čini se da je veći dio namijenila, hoću reći ostavila, gospođice Estelli. No dan-dva prije nego što se dogodila ona nesreća, napisala je svojom rukom da ostavlja svotu od ohlađenih četiri tisuće funti gospodinu Matthewu Pocketu, što misliš, Pipe, zašto je baš njemu ostavila tu svotu od četiri tisuće ohlađenih funti? »Zbog Pipove izjave o gorespomenutom Matthewu.« I to svotu od ohlađenih četiri tisuće funti, Pipe!

Nikad nisam saznao od koga je Joe čuo za tu živopisnu oznaku temperature onih četiri tisuća funti, ali se činilo da je ta svota pod takvom oznakom rasla u njegovim očima, i on je očigledno uživao u tvrdnji da su to bile ohlađene funte.

495

Ta me je vijest uvelike obradovala, jer je bila konačna potvrda o jedinom izvršenom dobrom djelu što ga učinih. Upitao sam je li još kome od svih rođaka nešto namijenila.

— Gospođici Šarah — reče Joe — ostavila je dvadeset i pet funti godišnjeg dohotka da bi imala za pilule, jer boluje od žuči, gospođici Geor-giani dvadeset pet funti u gotovu, gospođici... kako se zovu one divlje zvijeri s grbom na leđima, stari druže?

— Kamile! — rekoh, čudeći se što će mu sada to.

Joe klimnu glavom. — Gospođici Kamili — i tada sam odmah shvatio da misli Camillu — ostavila je pet funti da kupi sebi vidjelica kako bi se raspoložila kad se probudi u noći.

Sve što mi je nabrojio bilo je tako točno da mi je bilo sasvim jasno kako se u Joeove informacije mogu mirne duše pouzdati. — A sad — nadoveže Joe — još nisi dovoljno jak, stari druže, da bi danas mogao primiti još neke novosti, ma i jednu samo. Stari je Orlick provalio u neku kuću.

— U čiju? - upitah.

— Uvjeravam te, samo u kuću čovjeka koji je nešto odveć veliki hvas-tavac — objasni Joe kao da se ispričava — ali ipak, Englezova je kuća njegova tvrđava', a u tvrđavu se može provaljivati samo u ratna vremena, i kakvi god bili grijesi toga čovjeka, u srcu je ipak bio trgovac žitom i sjemenjem.

— To je, dakle, Pumblechookova kuća u koju su provalili?

— Baš njegova — potvrdi Joe — uzeše novac iz tezge i novac iz blagajne, naljoskaše se njegovim vinom i nakrkaše njegovih jestvina. Ispljuskaše ga i povlačiše za nos, privezaše ga uz stup postelje i naravnaše leda, i začepiše mu usta procvjetalim sadnicama e da ne bi zapomagao. Prepoznao je Orlicka, i Orlick se nalazi u općinskom bajboku.

Ovako, sve malo-pomalo, upuštali smo se u sve dulje razgovore. Dugo je trajalo dok sam ojačao, no snaga mi se polako i sigurno ipak vraćala, a Joe je bio uz mene, pa sam zamišljao da sam opet onaj mali Pip.

1 Prema posloviци My house is my castle. (Moja kuća — moja tvrđava.) — Prev.

496

Joeova je nježnost divno odgovarala mojim potrebama, pa sam se pod njegovom paskom osjećao kao dijete.

Sjedio bi kod mene i povjerljivo i prostodušno sa mnom razgovarao kao nekoć i nenametljivo se brinuo za me da sam gotovo vjerovao kako je sav moj život poslije minulih dana kraj staroga kuhinjskog ognjišta bio samo tlapnja grozničave bolesti, koju sam sada prebolio. Vodio je o svemu brigu umjesto mene, osim o kućanstvu. Za taj posao najmio je vrlo pristojnu ženu, pošto je staru dvorkinju isplatio odmah po svom dolasku. »Jer sam je, Pipe«, znao bi često reći da bi mi objasnio zašto je to bez mojeg dopuštenja učinio, »ulovio baš u trenutku kada je upravo načela tvoju rezervnu posteljinu kao neko bure piva i stala vaditi perje da ga strpa u čabar i proda. A poslije toga zacijelo bi načela i posteljinu, na kojoj ležiš. Usto je malo-pomalo odnosila u loncu za juhu i zdjeli za povrće ugalj i vino i sav alkohol iz tvojih vveling-tonskih čizama.«1

S uzbuđenjem smo očekivali dan kada ću moći kolima krenuti u šetnju, upravo kao što smo nekoć očekivali dan kad sam postao njegovim šegrtom. A kada je taj dan došao i otvorena kočija stigla u Prolaz, Joe me je svega toplo umotao, uzeo u naručje, odnio dolje i posadio u kola kao da sam još uvijek ono majušno bespomoćno stvorenje koje je tako darežljivo obasipao ljubavlju svoga plemenitog srca.

Joe sjede do mene, i odvezosmo se na ladanje, gdje je ljeto već prosulo svoje bogatstvo po drveću i travi, a zrak se ispunio slatkim ljetnim mirisima. Bila je slučajno nedjelja, pa kad sam vidio oko sebe svu tu ljepotu i pomislio kako je sve raslo, bujalo, a sitno se poljsko cvijeće rascvalo i pjev se ptica danju i noću orio pod žarkim suncem i sjajnim zvijezdama, dok sam ja jadan, bolan u svojoj postelji ležao - i samo sjećanje na bolest poremeti mi mir. Ali kad začuh zvonjavu nedjeljnih zvona i još se jedanput oko sebe osvrnuh na svu razbujalu krasotu, osjetih kako sam za sve to malo i premalo zahvalan — i još odveć slab da uopće oćutim zahvalnost — i položih glavu na Joeovo rame kao nekoć

Čizme s visokim sarama; vrsta visokog vrča. — Prev.

497

davno kad bi me poveo na sajam ili nekud drugdje, a što bi bilo suviše za moje dječje osjećaje.

Naskoro sam se umirio, te smo razgovarali kao nekad kad smo ležali u travi na starom zaravanku. Joe se nije baš nimalo promijenio. Ostao je u mojim očima isti kakav je nekad bio. Jednako jednostavno vjeran i isto tako jednostavno pošten.

Kada smo se vratili, on me diže iz kola i na rukama ponese, bez ikakva napora, kroz dvorište i stepenice, te se sjetih onog značajnog Božića kad me je na leđima nosio kroz močvare. Još se

nismo ni jednom riječju dotakli moje izmijenjene sudbine, niti sam znao koliko je u to upućen. Bio sam tako malodušan, a prema njemu sam osjećao toliko povjerenje te nisam smogao snage uvjeriti se je li potrebno da mu što spominjem kad sam ništa o tome ne govori. — Jesi li čuo, Joe — upitah ga te večeri nakon duljeg razmišljanja, dok je kod prozora pušio lulu — tko je bio moj dobročinitelj?

— Čuo sam — odvrati Joe — da nije bila gospođica Havisham, stari družo.

— A jesi li čuo, tko je bio, Joe?

— Pa, kako da kažem, čuo sam, Pipe, da je to bio neki muškarac, koji je poslao onoga koji ti je dao one novčanice kod Veselih lađara, Pipe.

— Da, tako je bilo.

— Čudno! — reče mirno Joe i posve spokojno.

— Jesi li čuo, Joe, da je umro? — upitah ga začas sa sve većim nepovjerenjem.

— Tko? Onaj što je poslao novčanice? -Da.

— Mislim — reče Joe poslije dugog vremena i kao izmičući, pogledavajući u klupu pod prozorom — da sam zaista nešto načuo što je u neku ruku bilo s tim u vezi.

— Jesi li što čuo o okolnostima pod kojima je umro?

— Ništa naročito, Pipe.

— Ako bi htio čuti, Joe... — počeh, kadno Joe ustane i priđe k meni na divan.

498

— Slušajder, stari družo — reče Joe nagnuvši se nada mnom. — Nas smo dvojica vazda bili najbolji prijatelji, je li tako, Pipe?

Bilo me stid da mu na to odgovorim.

— No, dobro dakle — nastavi Joe kao da mu jesam odgovorio — to je u redu, i u tome se slažemo. Pa zašto onda, stari družo, da ulazimo u takve stvari kad je za nas dvojicu sasvim suvišno? I bez toga postoji koješta među nama o čemu možemo razgovarati. O, Gospode! Kad se samo sjetim tvoje jadne sestre i njezine durnovitosti! Zar se više ne sjećaš Golicaljke?

— I te kako, Joe.

— Slušaj, stari družo — dometne Joe. — Učinio sam što sam mogao da stanem između tebe i Golicaljke, ali nisam uvijek mogao izvršiti što sam kanio. Jer kad bi tvoja jadna sestra naumila da te mlati, onda nije bilo tako važno — objašnjavao je Joe na svoj uobičajeni način — što bi i mene dohvatila kad bih ja stao između nje i tebe, već da bi ti onda valjda izvukao samo još ljućih batina. Ja sam to dobro vidio. Ne bi smetalo da dotičnika netko počupa za zaliske, ili da dobije malo po glavi (slobodno me je ona i čupala i bila), i to ne bi smetalo da stane između nje i tebe da spase mališana od kazne. No kada toga mališana još više stanu mlatiti usprkos tome što je dotični dopustio da njega samog malo počupaju i vreznu po leđima, onda se dakako dotičnik lecnuo, pa se pitao: »Koje koristi od toga što si podmetnuo svoja leđa? Ja bome vidim samo zlo što od toga nastaje«, mislio je dotičnik, »a nikakve koristi.« Pitam te, dragi moj gospodine, jesi li ti vidio nešto korisno u njegovu upletanju?

- Veli dotičnik? - odvratih, kad je Joe čekao da i ja nešto kažem.

- Veli dotičnik - potvrdi Joe. - Je li u pravu dotičnik?

- Dragi Joe, uvijek je u pravu.

- E, onda, stari družo — zaključi Joe — drži se toga što si rekao. Ako je vazda u pravu (iako uglavnom nije), onda je u pravu i kad kaže ovo: — Uzmimo da si ikad, kad si bio mali, sačuvao neku malu tajnu za sebe te si to onda činio stoga što si znao da je želja J. Gargervja da te spasi od Golicaljke veća od njegove moći. Zato ne misli više na svoju tajnu,

499

jer je suvišno između dva prijatelja, kao što smo ti i ja, da razgovaramo

0 nepotrebnim stvarima. Bidy je prije moga odlaska imala sa mnom mnogo muke (jer strašno sporo mislim) dok me je uvjerala da stvar treba s toga gledišta promatrati, i gledajući je s tog gledišta doći do zaključka koji sam ti kazao. I pošto sam i jedno i drugo učinio — nastavi Joe, sav blažen zbog svog logičnog umovanja — evo što će ti dobar prijatelj reći. Naime: ne treba se previše uzbuđivati, već moraš dobiti večeru, čašu vina s vodom i leći u postelju.

Tankoćutnost, kojom je Joe odbacio tu temu, i blaga i umjesna taktičnost, kojom gaje Bidy — brzo me pregledavši svojom ženskom bistrinom — na to pripremala, duboko su se utisnuli u moju dušu. Međutim, nisam mogao razabrati je li Joe znao za moje veliko siromaštvo. I kako su se sva moja velika očekivanja rasplinula poput magle nad našim močvarama kada grane sunce.

Još je nešto bilo u Joeu što nisam isprva, kad se stalo javljati, razumio, ali nisam nažalost doskora zamijetio: što sam se više i bolje oporavljao, to je Joeova srdačnost prema meni pomalo popuštala. Dok sam bio nemoćan i sasvim zavisao od njega, nazivao me je starim imenima, onim dragim »stari Pipe, stari družo«, što mi je u tim trenucima zvonilo u ušima kao zvuči glazbe. I ja sam se prema njemu vladao kao nekad davno, sretan i presretan što mi je za to dao prilike: Pa ipak, premda sam se i dalje tako vladao, Joe se jedva zamjetno bio nekako promijenio. Dok sam se isprva tome čudio, ubrzo sam stao shvaćati da sam ja tome uzrok i da je na meni sva krivica.

O! Ta zar nisam dao Joeu povoda sumnjati u moju postojanost i misliti da ću ga odbaciti u svojoj sreći i ohladnjeti prema njemu? Zar nisam priprostim srcu Joeovu dao povoda da nagonski osjeti kako će njegov utjecaj na mene to više slabiti što ću biti jači, i daje zato bolje da se mene okani još na vrijeme, prije no što se sam grubo otrgnem od njega?

Bilo je to prilikom mojega trećeg ili četvrtog izlaska u šetnju po vrtovima Templea kad sam, oslanjajući se na Joeovu ruku, sasvim jasno spazio tu promjenu u njemu. Sjedili smo u toploj i blistavoj sunčanoj svjetlosti i gledali rijeku; kad smo ustali, nasumce sam rekao:

500

— Pogledaj, Joe! Mogu već sasvim lijepo hodati. No, vidjet ćeš kako bez ičije pomoći hodam.
— Samo bez pretjerivanja, Pipe — upozori me Joe — no bit će mi drago, da vas vidim u snazi, gospodine.

Posljednja me riječ zaboljela, a zar sam mogao prigovoriti? Hodao sam samo do vrtnih vrata i tada se pretvarao da sam slabiji no što sam ustvari bio i zamolio Joea da mi pruži ruku. On mi je pruži, ali je bio zamišljen.

A i ja sam bio zamišljen; jer u mojim je pokajničkim mislima iskršavalo zbunjeno pitanje kako spriječiti ovu promjenu u Joeu, koja je bivala sve veća. Ne kanim prešutjeti kako sam se stidio prikazati mu svoje novčano stanje onakvim kakvo jest i na što sam spao. Nadam se da moje oklijevanje nije bilo sasvim nedostojno. Znao sam da će mi htjeti priskočiti u pomoć svojom malom ušteđevinom, a znao sam i to da to ne smije učiniti i da to ne mogu dopustiti. Obojica smo te večeri bili zamišljeni. No prije nego što smo pošli na počinak, odlučio sam pričekati do prekosutra, jer sutra je nedjelja, te ću s novim tjednom započeti i novi život. U ponedjeljak ujutru razgovarat ću s Joeom o toj promjeni, odbacit ću i posljednji ostatak suzdržljivosti, povjerit mu sve svoje nakane (ono drugo još nije bilo sazrelo) i zašto još nisam odlučio oputovati Herbertu. Tada će toj promjeni zauvijek biti kraj. Kako sam postao vedriji, tako je i Joe, te se činilo kao da je i on u suglasnosti sa mnom stvorio neku odluku.

U nedjelju je bio miran dan te smo se izveli u okolicu, a zatim hodali po poljima.

— Joe, zahvalan sam što sam bio bolestan — započeh razgovor.

— Dragi, stari moj Pipe, stari družo — vi ste se gotovo sasvim oporavili, gospodine.

— To su za mene bili značajni dani, Joe.

— Za mene također — odvrati Joe.

— Zajedno smo proveli dane, Joe, koje nikad ne ću zaboraviti. Znam daje i nekoć bilo divnih dana koje sam, istina, neko vrijeme zaboravio, no ove posljednje nikad ne ću zaboraviti.
501

— Pipe — odvrati Joe, a pritom je bio malo usplahiren i uznemiren — bilo je veselih dana. A što je među nama bilo, dragi gospodine, bilo je.

Navečer, kad sam već bio legao, uđe Joe u moju sobu, kao što je svake večeri običavao dok sam se oporavljao. Upitao me osjećam li se zaista tako dobro kao izjutra.

— Da, dragi Joe, sasvim tako.

— I osjećaš se sve to bolje, stari druže?

— Da, dragi Joe, svakim danom sve bolje.

Joe potapša pokrivač na mom ramenu svojom velikom poštenom rukom i reče glasom, koji mi se činio malo promuklim: — Lakunoć.

Kad sam ujutro ustao, osvježen i još bodriji, čvrsto sam odlučio da bez otezanja sve ispričam Joeu. Htio sam mu sve reći još prije doručka. Obući ću se, poći u njegovu sobu i iznenaditi ga; jer to je bilo prvi put da sam uranio. Otišao sam u njegovu sobu, ali ga tamo nije bilo. Ne samo da nije bilo njega, već je i njegova torbaka nestalo.

Pohitao sam do stola gdje smo obično doručkovali, i tu sam našao pismo. Evo njegova kratka sadržaja:

»Ne želim se nametati i otputovao sam, jer si sada opet zdrav, dragi Pipe, i bit će ti bez mene ugodnije.

Jo. P. S. Ostatak ćemo zauvijek najbolji prijatelji.«

Pismu je bila priložena potvrda na plaćeni dug i troškove, zbog čega sam imao biti uhapšen. Sve do toga trena sasvim sam neosnovano smatrao da je moj vjerovnik povukao tužbu ili odgodio postupak do mog potpunog ozdravljenja. Nikad nisam ni u snu pomišljao na to da je Joe platio dug; no Joe ga je platio, i potvrda je bila na njegovo ime.

Sto mi je sad preostalo, nego da pođem za njim u dragu staru kovač-nicu, da mu sve povjerim i pokajnički objasnim, te da ondje olakšam dušu i srce i otkrijem brižno čuvanu drugu tajnu, koja je isprva tek nejasno iskrsnula u mojim mislima, a zatim se pretvorila u tvrdnu odluku?

502

Ta je odluka bila da pođem do Biddy i da joj pokažem kako sam se ponižen i pokajnički vratio, i da joj kažem kako sam izgubio sve u što sam se nadao, i podsjetim je na naše davne povjerljive razgovore kad sam se prvi put osjećao tako nesretnim. A zatim ću joj reći: »Biddy, mislim da si me jednoć mnogo voljela, kad je moje zabludjelo srce, premda je odlutalo drugamo, osjećalo kraj tebe veće spokojstvo i vise dobrote no što je to ikad poslije osjećalo. Ako bi me opet mogla samo upola toliko zavoljeti kao nekad, ako bi me mogla primiti usprkos svim mojim nedostacima i razočaranjima što su se srušila na mene, ako bi me mogla primiti kao što se prima dijete koje se pokajalo (a ja se, Bid-dy, doista kajem baš kao dijete, željno blagih riječi i blage ruke) — nadam se da sam sada dostojniji tvoje ljubavi — iako ne mnogo, a ono bar malo. I ti ćeš, Biddy, odlučiti o tome hoću li raditi s Joeom u kovač-nici, ili pokušati naći neko drugo zvanje negdje u unutrašnjosti, ili ćemo zajedno poći u daleki svijet, gdje mi se pruža povoljna prilika, a otklonio sam je kad mi je ponuđena, jer sam najprije htio čuti tvoj odgovor. A sad, draga Biddy, ako mi kažeš da si voljna sa mnom proći kroz život, taj će život za mene postati bolji, kao što ću i ja postati bolji i svim silama nastojati da i tebi život učinim ljepšim.«

To je bila moja odluka. Pošto sam se još tri dana oporavljao, odvezao sam se u svoj rodni kraj da svoju odluku provedem u djelo; a sada mi preostaje još samo da vam ispričam kako sam u tome uspio.

58. POGLAVLJE

Vijest daje moj veliki imutak posve propao, doprla je do mog rodnog mjesta i proćula se po okolici prije nego što sam onamo stigao. Uvjerio sam se da su u Modrom vepru već u sve bili upućeni, te se i vladanje ukućana prema meni uvelike promijenilo. Dok su u Vepru u doba mog uspona neumorno nastojali da pridobiju moju naklonost, sada kad sam izgubio svoj imutak, svi su prema meni bili savršeno hladni.

503

Bila je večer kad sam stigao vrlo umoran od puta što sam ga prije tako često lako prevaljivao. U Vepru mi nisu mogli dati sobu na koju sam bio navikao, jer je bila zauzeta (valjda od nekog s očekivanjima), već su mi dodijelili vrlo skromnu sobicu na dvorišnoj strani, s pogledom na golubove i poštanska kola. No ja sam tu, gdje su me bili smjestili, spavao ćvrstim snom, kao da sam lećao u najraskošnijoj odaji koju bi mi mogli u Vepru dodijeliti. A zacijelo sam sanjao isto što bih sanjao i u najljepšoj spavaonici.

U zoru, dok su pripremali doručak, odšetao sam do kuće Satis. Tiskani oglasi bili su pribijeni na vratima i pričvršćeni na malim krpama, izvješanima po prozorima, i objavljivali javnu draćbu namještaja i kućnih potrepština koja će se održati iduće nedjelje. Sama je kuća trebala biti srušena i prodana kao stari građevni materijal. Pivovara je bila obilježena naherenim slovima ispisanim krećom kao OBJEKT BR. 1; onaj dio glavne zgrade, koja je tako dugo bila zatvorena, kao OBJEKT BR. 2. Drugi dijelovi zdanja bili su također oznaćeni kao prodajni objekti, a sa zidova je bio pokidan bršljan da bi se tako našlo mjesto za natpise. Mnogo je granja s već uvelim lišćem lećalo po prašnjavoj zemlji. Ušao sam naćas kroz otvorena vrata i ogledavao se s nelagodnim osjećajem stranca koji tamo nema što traćiti; vidio sam namještenika draćbovatelja kako hoda po baćvama i broji ih da ih sastavljać kataloga unese u popis. Taj je s perom u ruci upotrijebio kao stol za pisanje naslonjać na kotaćima, što sam ga tako često gurao iz sobe u sobu, pje-vušeći pjesmu o Starom Clemu.

Kad sam se vratio na doručak u kavanu kod Vepra, našao sam gospodina Pumblechooka u razgovoru s gostionićarom. Gospodin Pumblehook (ćiji se izgled nakon one noćne pustolovine nije nimalo nabolje promijenio) čekao je na mene i pozdravio me ovim rijećima: — Mladiću, ćalim što vas vidim u tako bijednom stanju. No zar se moglo što drugo očekivati? Zar se moglo što drugo očekivati?

Kad je ispružio ruku velićanstvenom kretnjom ćovjeka koji praća, ja je, skršen boleću i nesposoban da se s njim prepirem, stisnuh.

504

— Williame — naloći gospodin Pumblehook konobaru — metnite ćajni kolać na stol. — Evo, do ćega je došlo! Moralo je do toga doći!

Mršteći se, sjeo sam za doručak. Gospodin Pumblehook se nagnuo nada mnom i stao mi nalijevati ćaj — prije no što sam stigao dohvatiti ćajnik— a pritom se drćao kao dobroćinitelj koji je odlućio da do kraja bude dosljedan u svome plemenitom nastojanju.

— Williame — naredi natmurena lica gospodin Pumblehook — stavite malo soli. U bolja vremena — obrati se meni — mislim da ste uzimali šećera? A jeste li uzimali mlijeka? Pa naravno. Šećera i mlijeka. Williame, donesite malo dragušća!

— Hvala — kratko odgovorih — ne jedem dragušća.

— Ne jedete dragušća? — zaćudi se gospodin Pumblehook, uzdišući i klimajući glavom kao daje to i očekivao i kao da je moje odbijanje dragušća bilo u skladu s mojim padom. — Istina. Ne jedete priproste plodove zemlje. Ne, Williame, ne treba donijeti dragušća.

Nastavio sam doručkovati, a gospodin Pumblehook je neprestano stajao nada mnom tupo zureći i zasopljeno dišući kao uvijek.

— Gotovo sama kost i koža! — glasno je umovao gospodin Pumblechook. — Pa ipak, kad je odavle odlazio (mogu reći — s mojim blagoslovom), i ja ga na odlasku skromno počastio onim što sam imao, bio je rumen kao jabuka!

To me je podsjetilo na čudesnu razliku između puzavog podilaženja kad mi je pružio ruku i govorio: »Smijem li?« i nametljive blagosti, kojom je upravo sada pružio prema meni svojih pet debelih prstiju.

— Ha! — nastavi, pružajući mi kruh s maslacem. — A hoćete li poći Josephu?

— Tako vam nebesa — povikah, planuvši i protiv volje — što se vas tiče kuda idem? Ostavite taj čajnik!

To je bilo najgore što sam mogao učiniti, jer je Pumblechooku dalo priliku koju je tražio.

1 Biljka (*Senecio vulgaris*) od koje se priređuje salata. — Prev.

505

— Da, mladiću — dočeka me i ispusti ručku spomenutog predmeta, pa ustukne korak-dva od stola i stade tumačiti gostioničaru i konobaru koji su stajali kod vrata — doista ne ću više dirati u taj čajnik. U pravu ste, mladiću. Ovoga puta ste zaista u pravu. Sasvim zaboravljam na sebe što se toliko zanimam za vaš doručak, jer želim da vaše tijelo, is-crpeno pogubnim posljedicama rasipnosti, nade novih snaga u zdravoj hrani vaših predaka. Pa ipak — nastavi Pumblechook, pokazujući u me ispruženom rukom — to je taj s kojim sam se igrao u sretnim danima njegove mladosti! Ne recite mi daje nemoguće, jer vam kažem da je to on!

Ona su dvojica odgovorila potmulim mrmljanjem. Konobar kao da je bio naročito tronut.

— To je taj — produži Pumblechook — kojega sam vozao u svojoj kočiji. Taj što sam ga gledao kako ga njegova sestra odgaja »svojim rukama«. Taj, čijoj sam sestri, pošto se udala za mog rođaka, postao ujakom, jer se ona po majci zvala Georgiana Marija, i neka porekne ako može!

Čini se da je konobar bio uvjeren da to ne mogu poreći, pa je time moj slučaj postao još beznadniji.

— Mladiću — nastavi Pumblechook, i po svome običaju unese mi se u lice — spremate se k Josephu. Pitate me, što se to mene tiče kamo idete? A ja vam velim, gospodine, da idete k Josephu.

Konobar se nakašlja kao da me diskretno pozivlje da objasnim to pitanje.

— Ele — reče Pumblechook, a sve to s licem koje te je dozlaboga moralo razdražiti, jer je govorio kao da nešto brani, što je bilo savršeno uvjerljivo i jasno — reći ću vam što da kažete Josephu. Ovdje je nazočan plemeniti vlasnik Vepra, čovjek znan i poštovan u cijelome gradu, a tu je i William, čije je očevo ime, ako se ne varam, Potkins.

— Da, gospodine, ne varate se — potvrdi William.

— U njihovoj prisutnosti, mladiću — nastavi Pumblechook — reći ću vam što da kažete Josephu. Recite mu: »Josephu, danas sam vidio svoga prvog dobročinitelja i kovača moje sreće. Ne spominjem, Josephu,

506

nikakvo ime, no tako ga od milja svi dobri ljudi u gradu zovu, i ja sam ga, dakle, vidio.«

— Kunem se da ga tu ne vidim — odgovorih.

— Možete i to reći — odbrusi Pumblechook. — Kažite mu da ste mi to rekli, pa će se valjda i sam Joseph od čuda zapanjiti.

— Eh, tu se ljuto varate — odvratih. — Sasvim sam drugog mišljenja.

— Recite mu — nastavi Pumblechook — »Josephu, vidio sam tog čovjeka, i on se ne srdi na tebe, niti na mene. Zna tvoj karakter, Josephu, i dobro poznaje tvoju tupoglavost i neukost, a poznaje, Josephu, i moj karakter. Zna kako sam nezahvalan. Da, Josephu«, reći ćete — i pritom Pumblechook zatrese glavom, mašući rukom prema meni — »on zna kako u mene

nema ni trunka ljudskog osjećaja zahvalnosti. On to zna, Josephe, kao što to nitko ne bi mogao znati. Ti to, Josephe, ne znaš, jer nikada nisi imao ni povoda za to, no onaj to dobro zna.«

Ma kako to blesavo magare bilo naduto, ipak me je iznenadilo da ima toliko drskosti sve mi to skresati u brk.

— Reći ćete: »Josephe, dao mi je kratku poruku koju ću ti sada ponoviti. A ta je da u mojem padu vidi prst Providnosti. Prepoznao ga je, Josephe, čim ga je ugledao, i jasno pročitao prijetnju. Taj je prst, Josephe, ispisao sljedeće: To mu je kazna, jer je bio nezahvalan prema svom prvom dobročinitelju i kovaču njegove sreće. No taj čovjek, Josephe, reče da ne žali što je učinio. Baš nimalo. Učinio je što je bilo pravo, i dobro i plemenito, i sve bi to i drugi put učinio.«

— Šteta — ubacih, pošto sam dovršio prekinuti doručak — što taj čovjek nije rekao što je učinio i što bi on i drugi put učinio.

— Gospodaru Vepra — obrati se sada Pumblehook gostioničaru — i vi, Williame! Nemam ništa protiv toga da po cijelom gradu razglasite ako hoćete daje bilo pravo, dobro i plemenito što sam učinio, a da bih sve to i drugi put učinio.

Dorekavši, Pretvorica obojici stegne ruku i dostojanstveno napusti kuću, a ja ostah više začuđen nego ushićen vrlinama njegova neodređenog »sve to«. Uskoro i ja izadoh, i kad sam prolazio Glavnom ulicom, vidio sam ga kako na vratima svoga dućana pred izabranim kru-

507

gom slušalaca drži predavanje (bez sumnje o istoj temi), a ti su me ljudi neprijaznim pogledima šibali dok sam prolazio suprotnom stranom ulice.

Tim je ugodnije bilo svratiti do Bidy i Joea, čija je strpljiva blagodat u opreci s tim drskim lašcem zasjala još ljepšim sjajem nego prije, ukoliko je to uopće bilo moguće. Polako sam išao prema njima, jer su mi noge još bile slabe, ali sa sve većim olakšanjem što sam se više njima približavao, a udaljivao od drskog razmetanja i neiskrenosti.

Lipanj je bio pun raskošne miline. Nebo bilo plavo, a ševe visoko uzlijetale nad zelenim žitom. Čitav mi je kraj bio kudikamo ljepši i smireniji no što sam to ikad prije osjetio. Put su mi kratile mnoge zamamne slike života, kojim ću odsad ovdje živjeti, i promjene nabolje u meni, kad će uza me stajati duša koja će me pratiti, a čiju sam pros-todušnu vjernost i zdravi razum već upoznao. Te su slike u meni budile nježne osjećaje, jer se moje srce od tog povratka razblažilo, te sam osjetio u sebi promjenu kao putnik, koji se mučno i bosonog vraća kući s daleka putovanja, pošto je dugo godina lutao po svijetu.

Nikad nisam vidio školu u kojoj je Bidy bila učiteljica. Zaobilazni puteljak, kojim sam ušao u selo da bih ostao nezamijećen, doveo me je do te zgrade. Razočarah se kad vidjeh da je praznik. Nigdje blizu djece, a Bidyina škola zatvorena. Nadao sam se i zamišljao da ću je zateći zaposlenu dnevnim dužnostima prije nego što ona mene ugleda, a ta se nada sada izjalovila.

Kovačnica je bila posve blizu, te sam krenuo prema njoj u hladovini zelenih miomirisnih lipa osluškajući hoću li čuti Joeova čekića. Već sam ga davno morao čuti, i dugo je vremena prošlo otkako sam zamišljao da ga čujem, dok sam se uvjerio da sam se prevario i daje posvuda tišina. Tu su bile lipe, tu glog, i tu kesteni i njihovo je lišće skladno šuštalalo kad bih zastao da osluškujem, ali povjetarac ljeta u punom jeku nije do mene donosio zvek Joeova čekića.

I ne znajući zašto, gotovo sam se bojao doći nadomak kovačnice, a kad sam je ugledao, vidio sam da je zatvorena. Ni blijeska vatre, ni blistanja raspršalih iskara, ni rike mijeha; sve zatvoreno, sve tiho.

508

Ali kuća nije bila opustjela, i kao da je netko bio u gostinjskoj sobi, jer su na prozoru lepršale bijele zavjese, a otvoreni je prozor bio okićen šarenim cvijećem. Došao sam tiho onamo i htio da zavirim preko cvijeća u sobu, kadno se preda mnom stvoriše Joe i Biddy držeći se ispod ruke.

Biddy u prvi mah krikne, kao da je ugledala moj duh, ali je već narednog trenutka bila u mojem zagrljaju. Gledajući je, plakao sam, a i ona je plakala kad je ugledala mene; ja, jer je bila tako svježja i mila; ona, jer sam bio tako blijed i iscrpen.

- Eh, draga Biddy, kako si lijepa!

- Da, dragi Pipe.

- A i ti, Joe, kako si se dotjerao?

- Da, dragi stari Pipe, stari družo.

Gledao sam ih oboje, jedno pa drugo, a onda...

- Danas je moj vjenčani dan - usklikne Biddy, izvan sebe od sreće — udala sam se za Joea!

Odvedoše me u kuhinju, i ja sam položio glavu na stari stol od jelovine. Biddy je jednu moju ruku prinijela svojim usnama, dok je o-krepljujuća Joeova ruka počivala na mojem ramenu. -

Nije bio dosta jak za to iznenađenje, draga moja - reče Joe. A Biddy doda: - Trebala sam na to misliti, dragi Joe, no sreća me je preplavila. - Oboje su bili presretni što me vide, tako ponositi i ganuti što sam k njima došao, i tako ushićeni što sam slučajno navratio da toga dana budu savršeno sretni!

Prvo što sam osjetio bilo je veliko zadovoljstvo što Joeu nisam ni riječi lanuo o svojoj pritajenoj nadi. Koliko puta mi je, dok je za vrijeme moje bolesti boravio uz mene, to priznanje već bilo na jeziku. Ta on bi to svakako saznao da je samo još sat dulje ostao kod mene!

- Dragi Biddy - rekoš - imaš najboljeg muža na svijetu, a da si ga vidjela kraj moje bolesničke postelje, ti bi... Ali ne, ne bi ga mogla više voljeti no što ga već sada voliš.

- Ne, zaista ne bih mogla — potvrdi Biddy.

509

— A ti, dragi Joe, imaš najbolju ženu na svijetu, i ona će te usrećiti, kao što si to i zavrijedio, dragi moj dobri, plemeniti Joe!

Joe je gledao u mene uzdrhtalih usana i bez sustezanja prekrpio rukom oči.

— A oboje, i ti, Joe, i ti, Biddy, kako ste danas bili u crkvi, te ste se u slozi i ljubavi izmirili s čitavim svijetom, primite moju poniznu zahvalnost na svemu što ste za me učinili, i oprostite što sam vam dobro zlim uzvratilo. A kad vam kažem da odlazim za manje od jednoga sata, jer uskoro napuštam zemlju, i da ne ću mirovati dok vam ne uzmog-nem vratiti novac kojim ste me spasili od tamnice, vjerujte mi, dragi Joe i Biddy, ma vratio vam i tisuću puta taj dug, nikad ne ću pomisliti da bih vam se ikad mogao odužiti!

Te su ih riječi ganule do suza i oboje su me zaklinjali da o tome više ne govorim ni riječi.

— Ali moram vam još nešto reći. Dragi Joe, nadam se da ćeš imati djecu, koju ćeš voljeti, i da će za zimskih večeri tu kraj ognjišta sjediti mališan, i možda će te podsjetiti na drugog dječaka, koji je zauvijek nestao iz toga kutka. Ne reci mu, Joe, da sam bio nezahvalan; ni ti, Biddy, da sam bio hladna srca i nepravedan; kažite mu samo to da sam vas oboje duboko poštivao, jer ste oboje bili tako dobri i iskreni, i da sam rekao da će svakako postati mnogo bolji čovjek od mene, jer je vaše dijete.

— To ja — odvrati Joe, još uvijek skrivajući rukom oči — njemu ne ću reći, Pipe, ni to, ni nešto nalik na to. Niti će to Biddy reći. Niti ma tko drugi.

— A sad, recite mi oboje da mi praštate, iako znam da ste mi u velikoj dobroti svojega srca već oprostili! Dajte mi da čujem riječi vašeg praš-tanja, pa da njihov zvuk ponese sa sobom kako bih smireno mogao pomisliti da vam se vratila vjera u mene i da ćete me ubuduće sačuvati u ljepšoj uspomeni.

— O dragi, stari Pipe, stari družo — usklikne Joe. — Sam Bog zna da ti praštam, ako ima išta da ti oprostim!

— Amen! I sam Bog zna da ti i ja praštam! - odazva se Bidy kao jeka.

510

—A sad me pustite gore da još jedanput vidim svoju sobicu i da tamo malo otpočinem, a pošto ću s vama sjesti za stol da zajedno jedemo i pijemo, pođite zatim sa mnom, dragi Joe i Bidy, sve do putokaza, prije no što sebi zaželimo posljednji zbogom!

Prodao sam sve što sam imao i stavio na stranu koliko god sam mogao da bih se nagodio s vjerovnicima — koji mi dadoše podulji rok da ih u cijelosti isplatim — a onda sam otputovao Herbertu. U toku mjeseca napustio sam Englesku, a poslije dva mjeseca postao namještenik tvrtke Clarriker i drug te za četiri mjeseca preuzeo prvo samostalno vođenje poslova. Jer tada se tavanska greda na stropu gostinjske sobe na Mili Pond Banku prestala tresti od divlje vike staroga Billa Barleya i konačno se smirila, a Herbert otputovao da se vjenča s Clarom, a meni je bila ostavljena na brigu Istočna podružnica sve dok se ne vrati zajedno s njom.

Protekoše mnoge godine prije no što postah ortak tvrtke; ali sam sretno živio s Herbertom i njegovom ženom, premda sam živio skromno sve dok nisam otplatio dugove, a sve to vrijeme dopisivao sam se s Bidy i Joeom. I tek kad sam postao ortak tvrtke - Clarriker je odao Herbertu moju tajnu, izjavljujući kako je tajna Herbertova kompa-njonstva već dosta dugo teretila njegovu savjest i da napokon mora reći istinu. On ju je i rekao, a moj je drugi bio isto toliko tronut koliko iznenađen, ali je naše prijateljstvo ostalo nepomućeno, iako je među nama postajala ta dugogodišnja tajna. Ne mogu dopustiti da mislite kako smo bili neko veliko poduzeće, ili da smo zgrnuli grdne novce. Nismo se upuštali u velike pothvate, ali je naša tvrtka bila na dobru glasu i lijepo smo zarađivali. Mnogo toga treba zahvaliti Herbertu, jer je bio uvijek dobre volje, neumoran i spreman za posao tako da sam se često u čudu pitao kako sam ikad mogao pomisliti da je nesposoban, dok mi jednog dana nije sinula spoznaja da možda nije on bio nesposoban, nego ja.

511

59. POGLAVLJE

Prošlo je jedanaest godina otkako sam svojim očima vidio Joea i Bidy — iako sam ih tamo na Istoku često gledao u svojoj mašti — kad sam jedne prosinačke večeri, sat-dva pošto se uhvatio mrak, tiho pritisnuo kvaku na starim kuhinjskim vratima. Pritisnuo sam ih tako tiho da me nitko nije čuo, i ja sam neopažen zavirio. Tu na svom starom mjestu uz kuhinjsko ognjište, čil i jak kao prije, iako malo osijedio, sjedio je Joe i pušio lulu; a tamo u kutu, zagrađen Joeovim koljenom, sjedio sam na svojoj stolici ci i gledao u vatru — opet ja!

— Tebi u čast nazvali smo ga Pip, stari družo — reče Joe ushićeno kada sam sjeo s druge strane djeteta (ali mu nisam pomrsio kosu) - i nadali se da će postati malo nalik na tebe, a čini nam se da i zaista i jeste.

I meni se tako činilo, i iduće sam ga jutro izveo u šetnju, te smo naveliko razgovarali i slagali se da je bila milota. Odveo sam ga onamo na groblje i posadio na izvjesni nadgrobni kamen, a on mi je s tog uzvišenog mjesta pokazao, koji je kamen posvećen uspomeni Philipa Pir-ripa, pokojnog člana ove župe i također Georgiane, supruge gore spomenutoga.

— Bidy — napomenuh, kad sam poslije večere s njom razgovarao, dok joj je mala djevojčica spavala na krilu — danas-sutra morat ćeš mi dati Pipa, ili mi ga barem posuditi.

— Ne, ne - odvrati blagim glasom Bidy. - Moraš se oženiti.

— To mi govore i Herbert i Clara, no ne vjerujem, Bidy, da hoću. Ja sam se tako udomio u njihovoj kući, pa ne mislim da je to vjerojatno. Postao sam već okorjeli neženja.

Biddy pogleda svoje dijete i prinese mu ručicu svojim usnama, a zatim stavi svoju dobru majčinsku ruku, s kojom se dotakla djeteta, u moju ruku. U toj kretnji i u lakom pritisku vjenčanog prstena bilo je nečega što je bilo vrlo rječito.

— Dragi Pipe — upita Biddy — jesi li siguran da više ne tuguješ za njom?

— Ne - mislim, Biddy, da ne tujem.

512

— Reci mi, kao staroj dobroj prijateljici, jesi li je baš sasvim zaboravio:1

— Draga Biddy, ništa nisam zaboravio od onog što je zauzimalo važno mjesto u momu životu, jer pamtim čak i nevažne stvari. No taj jalovi san, kako sam to nekoć nazivao, sasvim se rasplinio, sasvim i zauvijek!

Pa ipak, dok sam govorio te riječi, znao sam da sam potajno namjeravao još iste te večeri, sam i samo radi nje, obići mjesto one stare kuće. Da, baš tako. Radi Estelle.

Čuo sam da je bila vrlo nesretna u životu, da je živjela rastavljena od muža, koji je s njom postupao vrlo okrutno i došao na zao glas kao oličenje oholosti, škrтости, okrutnosti i podlosti. A čuo sam i za smrt njezina muža kojega je usmratio konj što ga je mrcvario. I tako je ona prije dvije godine postala slobodna i, s obzirom na to koliko mi je malo bilo znano, možda se ponovno udala.

Kako se kod Joea rano večeralo, bilo je dosta vremena, a da nisam trebao skratiti razgovor s Biddy da se još prije mraka odšetam do davno znanog mjesta. No kako sam na putu zastajkivao, razgledajući stara mjestanca i sjećajući se prošlih vremena, dan se bio već sasvim ugasio kada sam stigao na ono mjesto.

Tamo nije više bilo ni kuće, ni pivovare, nikakve zgrade, ostao je samo zid staroga vrta. Opustjelo je gradilište bilo ograđeno običnim letvama, a kada sam pogledao preko ograde, vidio sam kako su poneki ostaci bršljana ponovno uhvatili korijenje, zeleno se povijajući po hum-cima urušenog zida. Vratašca ograde bila su odškrinuta; ja ih otvorih i udoh.

Hladna srebrnasta maglica razastirala se u taj pozni popodnevi sat, a mjesec još nije izašao da je rasprši. No ponad magle blistale su zvijezde, mjesec se spremao da poskoči, i večer nije bila mračna. U mislima sam mogao zamijetiti gdje su se nekoć nalazili pojedini dijelovi stare kuće, gdje vrata, gdje bačve. A kada sam sve to u mašti vidio pred sobom i pogledao na pustu vrtanu stazu, spazio sam neku samotnu pojavu.

513

Ta mi je pojava dala na znanje da me je primijetila dok sam se približavao. Kretala se prema meni, no sada je stala. Dolazeći bliže, vidio sam da je lik žene. Približivši se još više, kao da se htjela okrenuti, no onda zastane puštajući da joj se primaknem. Tada se trže, kao uskolebana silnim iznenađenjem, izusti moje ime, a ja uskliknem:

— Estella!

— Mnogo sam se promijenila. Čudim se da ste me prepoznali. Svježina njezine ljepote je uistinu nestala, ali joj je ostala neopisiva gordost i neopisiv čar: privlačna draž koju sam otprije poznavao. Ali što prije nikad nisam vidio, bio je tužan i ublaženi sjaj u njezinim nekad tako oholim očima, a ono što prije nikad nisam osjetio, bio je prijateljski stisak nekad tako bešćutne ruke.

Sjedosmo na obližnju klupu, i tada rekoh: — Čudno je, Estella, što se nakon tolikih godina ovdje ponovno susrećemo na mjestu našeg prvog sastanka! Često navraćate ovamo?

— Odonda nisam nikad ovdje bila.

— Ni ja.

Mjesec se počeo hvatati neba, a ja sam se sjetio njegova smirena pogleda, uprta u bijeli strop. Mjesec se stao dizati, i ja sam se sjetio kako mi je stisnuo ruku kada sam mu govorio posljednje riječi što ih je prije smrti čuo.

Estella prva prekide šutnju koja je između nas nastala.

— Tako sam se često nadala da ću se vratiti i namjeravala sam to učiniti, no mnoge su me okolnosti u tome spriječile. O, jadno, jadno, staro mjesto!

Prve mjesečeve zrake taknuše srebrnastu maglu, a iste zrake taknuše i suze što kapnuše s njezinih očiju. Ne znajući da sam ih opazio, i nastojeći da ih svlada, tiho me upita:

— Zar se niste, dok ste se šetali, pitali kako je sve to propalo.

— Jesam, Estella.

— Zemljište pripada meni. To je jedini dio imanja koji nisam napustila. Sve ostalo mi je malo-pomalo izmicalo iz ruku, ali to sam zadržala. Sve te godine jada i čemera jedino sam se tome opirala.

514

— Hoće li se ovdje ponovno nešto sagraditi?

— Hoće na kraju krajeva. Došla sam se ovamo oprostiti od tog mjesta prije no što dođe do promjene. A vi — zapita glasom srdačnog zanimanja za dalekog putnika — vi još uvijek živite u inozemstvu?

— Još uvijek.

— I, sigurna sam, dobro.

— Radim prilično naporno da smognem potrebno za pristojan život i stoga... Da, dobro.

— Često sam na vas pomišljala — reče Estella.

— Doista?

— U posljednje vrijeme vrlo često. Prošle su mnoge duge i čemerne godine kad sam odgonila sjećanje na ono što sam odbacila, kad nisam znala za njegovu vrijednost. No otkako mi dužnosti i obaveze opet dopuštaju da se toga sjećam, ja sam tom sjećanju ponovno dala pristup u svoje srce.

— Ja sam u svom srcu sjećanje na vas uvijek sačuvao — odgovorili. I opet zašutjesmo kadli ona ponovno progovori.

— Nisam ni slutila - produži Estella - da ću se, opraštajući se s tim mjestom, i s vama oprostiti. Vrlo mi je drago što mi se ta prilika pružila.

— Drago vam je, Estella, što se opet rastajemo? Za mene je spomen na naš posljednji rastanak uvijek bio sjetan i bolan.

— Ta vi mi rekoste — odvrati vrlo ozbiljno Estella — »Bog vas blagoslovio, Bog vam oprostio!« Pa ako ste mi to mogli onda reći, zacijelo ne ćete oklijevati da mi to i sada kažete - sada kad me je patnja bolje poučila od svih pouka, te sam shvatila što je vaše srce nekoć osjećalo. Bila sam skršena i slomljena, ali se nadam da sam se u bolju pretvorila. Budite blagi i dobri prema meni, kao što ste nekoć bili, i recite mi da smo prijatelji.

-1 jesmo prijatelji - odgovorih, ustavši i nagnuvši se nad njom kada se dizala s klupe.

— I ostat ćemo prijatelji, ako budemo i daleko jedno od drugoga — reče Estella.

515

Primio sam je za ruku, i tako podosmo s tog opustjelog mjesta. I kao što su se davno nekad jutarnje magle dizale kad sam prvi put napuštao kovačnicu, tako se sada dizala večernja magla, i u posljednjim titrajima dana što se gasio nigdje ne vidjeh sjenke koja bi nam prijetila ponovnim rastankom.

K R A J

POGOVOR

Uz Dickensova

Velika očekivanja jedan je od najčitanijih i čitateljima najdražih romana Charlesa Dickensa (1812—1870), kojega smatraju najistaknutijim engleskim pripovjedačem 19. stoljeća, odnosno epohe realizma. Realističko predočiva-nje, međutim, samo je jedan od oblika njegova književnog postupka, pa se Dickens u mnogomu ističe vrlo samosvojnima osobinama između velikih europskih suvremenika uz koje ga se često veže (napose sa Stendhalom, Hugo i Balzacom u Francuskoj, Gogoljem, Dostojevskim i Tolstojem u Rusiji, a u Engleskoj ponajprije s Georgeom Eliotom i W. M. Thackeravjem). Rođen u obitelji državnog činovnika niskog ranga, nije imao prilike da se školuje u jednoj od elitnih ustanova, koje su gotovo automatski osiguravale buduću karijeru svojim pripadnicima. Dapače, kad mu je bilo dvanaest godina, otac mu je dospio u dužnički zatvor, a on sam morao se zaposliti u radionici u kojoj se proizvodila mast za čišćenje cipela. To je za njega bi traumatski doživljaj, odjeke kojega nalazimo u opisu dječjih sudbina u mnogim njegovim djelima. Nakon rada u odvjetničkoj kancelariji Dickens je dvadeset godina, naučivši stenografiju, postao novinski izvjestitelj iz britanskog parlamenta. Usporedo s tim proćuo se po svojim izvrsnim i zabavnim feljtonima o londonskoj svakodnevnici u novinama »Evening Chronicle« i »Monthly Magazine«, od kojih je nastala njegova prva knjiga, *Bozove crtice* {Sketches by >Boz<, 1836), a kao majstor pripovjedne komike priznat je već zbog svoga prvog romana *Picktveckovci* [Pickiwick Papers), koji je najprije izišao u nastavcima, u dvadeset mjesečnih svezaka, a zatim kao knjiga, 1837. godine.